مناقب العارفین

تالیف

شمس الدین احمد الافلاکی العارفی

کوشش: تحسین یازیجی

مناقب العارفين

تألیف

شمس الدین احمد الافلاکی العارفی

جلد اوّل

باتصحیحات و حواشی و تعلیقات بکوشش

تحسین یازیجی

دنیای کتاب

نام کتاب: مناقب‌العارفین
نویسنده: شمس‌الدین احمدافلاکی‌العارفی
ناشر: دنیای کتاب
نوبت چاپ: دوم
چاپ از: چاپخانه ۲۰۰۰
تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه
سال انتشار: ۱۳۶۲
ایران: تهران خیابان جمهوری اسلامی

مناقب العارفين

بسم الله الرحمن الرحيم

آلحمدُ لله الذي نوّرَ قلوبَ أوليائه بأنوارِ المعاني والبيان ؛
وأجرى من فيضِ فضلِه على لسانِ الانسان ينابيعَ الحكمةِ
والتبيان ؛ والهمهم كشفَ حقائقِ التنزيل ودقائقِ التأويل
بوساطةِ العقلِ والنقلِ والبرهان ؛ هو الذي أنزلَ التوريةَ
والانجيلَ من قبلُ هدىً للناسِ وأنزلَ الفرقان (٣/٣-٤) ؛
والصلوةُ والسلامُ على خيرِ خلقِه والأمينِ على رعايةِ حقّه محمّدٍ
المصطفى وعلى آلِه واصحابِه ما تعاقبَ العصران وتقابلَ النيران

حمدِ بی حدّ وسپاسِ بی قیاس حضرت الوهیتِ مالكُ المُلكی را که
چهرهٔ زمان را بانوارِ یقین لایح گردانید و روی زمین را بآثارِ باهره
ناضر کرد وبسیطِ غبراء را مهادِ ابدان ومقرّ حیوان ساخت ؛ معبودی که
جهتِ إحرازِ نقطهٔ کمالِ معرفتِ او خطِّ نهُ دائره درهم است وزبانِ حالِ
عقلِ کُل در نشرِ آلاء وبسطِ نعمای حضرتِ او أخرس وأبکم ؛ جوادی که
سؤالِ سایلانِ آسمان وزمین بر تکرارِ ایّام وتعاقبِ شهور واعوام خزانهٔ
نعمتِ او را سپری نکند وجرائمِ بندگانِ مجرم اگرچه بعددِ ریگِ بیابان باشد
آمرزشِ او را مانع نیاید ؛ لطیفی که از لطفِ أمطار اقطارِ أرحامِ رُبعِ مسکون را
به بناتِ نبات حامل گردانید ونوعِ انسان را بخلعتِ کمالِ اعتدالِ

T, I, CX ۲ K ا ب B ا ب Z ۱/۰

3 ينابيع KZ : تبليغ B ‖ 10 باهره (+ تازه Zh) KZ : باهر B ‖ 13 خط BZ : خطه K ‖ 14 وبسط KZ : بواسطهٔ B ‖ 16 سپری KZ : سپری B ‖ 16 گردانید KBZ : گردانیده Zh ‖ و B : — KZ

لَقَدْ خَلَقْنَا الاِنْسَانَ فی أَحْسَنِ تَقْوِیم (۴/۹۵) مزاجِ مخصوص فرمودَ تا بذین سببِ نسبِ نفوسِ انسان را استعدادِ قبولِ فیضانِ فضائلِ جوهرِ عقلِ شریف که شمعِ منهلِ گنبدِ دَوری و مصباحِ مشکاتِ کوکبِ درّی است حاصل گشت و بذین واسطه از مهاویْ غوایت بمصاعدِ هدایت رسیذند

شعر (طویل) :

تَبَارَكَ مَن أجْرَى الاُمورَ بِحُكْمِهِ
كما شَاءَ لا ظُلْماً اَرادَ ولا هَضْمَا

وتُحفِ تحیّاتِ زاکیات وصلاتِ صلواتِ نامیات نثار ذاتِ عالی صفاتِ اشرفِ کاینات واکملِ موجودات ، پیشوای محرابِ صَلُّوا کَمَا رَأَیْتُمُونی ، رهنمای بی ارتیاب قُلْ اِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّونَ اَللّٰهَ فاتَّبِعُونی (۳/۳۱) گوهرِ گران بهای علی الناس بیعُونی : (کامل)

بَلَغَ العُلیَ بِکَمَالِهِ کَشَفَ الدُجَی بِجَمَالِهِ
حَسُنَتْ جَمیعُ خِصالِهِ صَلُّوا عَلَیْهِ وآلِهِ

محمد نام ، محمود مقام ، احمد نظام ، علیه اَفْضَلُ التَحِیَّةِ والسَّلام ؛ وبر آل واتباع واخوان واشیاعِ او باذ

شعر (رمل)

صذ هزاران آفرین بر جانِ او بر قدوم و دَوْرِ فرزندانِ او
وان خلیفه زاذگانِ مُقبِلش زاذه اند از عنصرِ جان و دلش
گر ز بغداذ وهری یا از رَی اند بی مزاجِ آب وگل نسلِ وی اند

---

2 فرمود KZ : فرموده B || 3 منهل B : مشهد KZ || 12 بیعونی KZ : تبعونی B || 17 شعر ZK : — B || 19 b و KZ : — B

---

11 ـ 12 بلغ . . . آله : کلستان ، ص ۳ || 18 ـ ص 2/3 صذ . . . دکر : MN ، ج ۶ ، ص ۲۸۰ / ۱۷۵ - ۱۷۹ ؛ MA ، ص ۵۵٤ / ۲۲ - ۲٤

شاخِ گل هرجا که رُویذهم گلست خُمِّ مُلْ هرجا که جوشذ هم مُلست
گر ز مغرب برزنذ خورشیذ سر عینِ خورشیذست نی چیزِ دگر

(۲/۰) امّا بعد بدان أَسْعَدَكَ اللهُ وأَيَّدَكَ بروحٍ مِنْهُ که مبنی براشارتِ با بشارتِ حضرتِ شیخم، سلطان العارفین، برهان المکاشفین، کامل الحال، زبدة کُمَّلِ الرجال، قدوة الاوتاد والابدال، چلبی جلال الحق والدین العارف، مَدَّ اللهُ ظِلَّهُ الوَرِفَ، وطَلَّهُ الواکِفَ بتألیفِ این کتابِ شریف وترکیبِ این ترتیبِ منیف که حاویٔ کراماتِ آباء عظام وعظامِ اجدادِ کرام و خلفای هُمامِ ایشانست قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُم وادامَ فی مَعارِجِ القُدْسِ فتوحَهُمْ شروع افتاذ، در تاریخ سنهٔ ثمان عشروسبعمائه وهر آنچ این بندهٔ خاکیْ حاکی تَجاوَزَ اللهُ عَمَّا زَلَّتْ بِهِ قَدَمُهُ اَوْطَغَى بِهِ قَلَمُهُ از قبیلِ روایات وعدیلِ حکایات بر سبیلِ استخبار وطریقِ استفسار از کبارِ احرار وابرارِ اخیار که رُواتِ ثِقات وعدولِ ثُقات بوذند تعقّل وتنقّل کرده بوذم وبقدرِ طوق وکمالِ شوق توغّل نموذه ودر تحقیق تکرُّعِ آن مشربِ رحیق جِدّ حقیق واجب دیذه اطمئنانِ کلّیْ دل را بحصول آمذه مقرّر گشته بوذ، قواعدِ اصولِ آن مجموع را در ده فصول منحصر گردانیذم تا ابَدَ الدُّهُورِ الی اَنْ یَرِثَ اللهُ الارضَ ومَنْ عَلَیْها درمیانِ اهلِ حضور واخوانِ نور مشهور گشته تذکرهٔ باشذ إِنَّ هٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَآءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا (۱۹/۷۳)، و این کتاب را «مناقب العارفین» نام نهاذه شذ؛ امل بعنایتِ یزدان وهمّتِ مردان منوط است که مطالعه کنندگانِ این لطایف وناقلانِ این طرایف

۲/۰ Z ۲ آ B ۲ آ K ٤

b1 خم KZ : + و B || b2 چیز KB : چیزی Z || دکر B : دیکر KZ || 5 جلال KZ : + الله و B || 13 جد KZ : به حد B || 15 منحصر KZ : مختصر B || کردانیذم KZ : کردانیدیم B || الدهور KZ : الدهر B || 19 طرایف KB : ظرایف B

از صدقاتِ دعواتِ مستجابات این ضعیفِ مسکین را نَسْیاً مَنْسیاً نفرمایند

شعر (هزج)

فراموشم مکن یارب ز رحمت اگر غیرِ ترا من یاد کردم

وچون عنایتِ بی نهایتِ حضرت شیخم اَدامَ اللهُ جلالَه واَفاضَ علی العالمین نَوالَه ؛ شاملِ حال ومآلِ این بیچاره بوذ والبتّه میخواست که این مناقب بذین مراتب نبشته شوذ بر موجَبِ وصیّت وتحریضِ آن حضرت اَمْرُهُ حُکْمٌ وطاعتُهُ حَتْمٌ گفته بصذ گونه ترس وادب ترکِ ادب کرده که ترکُ الادب عِنْدَ اُولی الاَدَب اَدَبٌ امتثال واجب دیذه این مقدار حکایات در شرحِ کراماتِ حضرتشان که صفتِ صورتِ ظاهرِ طاهرِ ایشانست ، بقلم آمذ وآن هم بقدرِ افهام مبتدئانِ راه وسالکانِ سبیلِ شاه است ؛ والاّ هَیْهات أیْنَ الثُریّا مِن الثَرَیٰ واَیْنَ المِصْباح مِن الصَباح ، وما للتراب وربّ الارباب

شعر (رمل)

گر مجالِ گفت بوذی گفتنیها گفتمی

حق ز من خوشتر بگویذ تو مَهِل فتراکِ دین

(۳/۰) والْحَمْدُ لله اَلّذی هَدَانا لِهٰذا وما کُنّا لِنَهْتَدِیَ لَوْلا اَنْ هَدَانا الله (۴۳/۷) ؛ والله المُوَفِّقُ علی إتمامه مِنْ عَمیمِ فَضْلِه وانعامِه ؛ واینست فهرستِ اصولِ فصولِ عَشَرَةٌ کَامِلَةٌ (۱۹۶/۲)

الفصل الاوّل فی ذکر مناقبِ حضرت سلطان العلماء فی العالم ، العالِم الربّانی بهاء الحق والدین الولد رضی الله عنه

الفصل الثانی فی ذکر مناقبِ فخرِ آلِ یاسین ، برهان الحق والدین المحقّق المدقّق الترمذی رضی الله عنه

---

4 و چون KZ : چون B || 7 حتم KZ : غنم (!) B || 19 الفصل الاول . . . الله عنه KZ ~ الفصل الثانی B || 19 ـ 21 فی ذکر ZK : در ذکر B

الفصل الثالث فی شرحِ مناقبِ حضرتِ مولانا سرُّالله الاعظم، قدّسنا الله بسرّه المعظّم

الفصل الرابع فی بیانِ مناقبِ سلطان الفقراء رَحْمةُ اللهِ بَیْنَ الوَرَیٰ شمس الحق والدین التبریزی قَدَّسَ اللهُ سرَّه

الفصل الخامس فی ذکرِ مناقبِ شیخِ مشایخ العالم صلاح الحق والدین المعروف بزرکوب رَوَّحَ اللهُ روحَه العزیز

الفصل السادس فی ذکرِ مناقبِ خلیفة الله بَیْنَ خلیقتِه حسام الحق والدین المعروف بابن اخی تُرك قدّس الله لطیفتَه

الفصل السابع فی ذکرِ مناقب حضرت مولانا ابن مولانا بهاء الحق والدین الولد أیَّدنَا اللهُ بنورِه المُؤیَّد

الفصل الثامن فی ذکرِ مناقبِ حضرت سلطان العارفین جلال الحق والدین چلبی امیر عارف أعلَی اللهُ محلَّه ولا بلغ هَدیُ عُمْرِه محلّه

الفصل التاسع فی ذکرِ مناقب حضرت ملك الملوك المحقّقین شمس الملّة والدین چلبی امیر عابد عَظَّمَ اللهُ ذکرَه

الفصل العاشر فی ذکر اسماء الاولاد والاخلاف منهم وشرح سلسلة الذکور. آرْجُو مِن فضلِ الله تعالی که شرحِ اصلِ هر فصلی علی التمام باتمام رسد والله الهادی وعلیه التُّکْلان

---

1 3 5 7 9 11 13 15 فی KZ : در B || 1 سرّ BZ : — K || 3 رحمة KZ : رحمه B 6 العزیز KZ : — B || 7 خلیقة KZ خلیفته B || 9 مناقب BZ : — K || ابن مولانا KZ : — B || 12 محله KZ : تعالی B || 14 ذکره KZ : — B || 16 فصلی KZ : فصل B

فصل اول

در ذکرِ مناقبِ مولانای بزرگ بهاء الحق والدین محمد بن الحسین
ابن احمد الخطیبی البلخی البکری رضی الله عنه وعن اسلافه فَنِعْمَ السَّلَف 3
ونِعْمَ الخَلَف ودر تقریرِ ضجرتِ هجرت وانزعاجِ او از دیارِ بلخ وخراسان
ونزولِ وقایعِ هُلك دران ملك وخسارتِ اهلِ جسارت

حَمَلَهٔ اخبار ونَقَلَهٔ آثار رَحِمَهُمُ اللهُ چنان روایت وحکایت کردند که 6
پاذشاهِ ملكِ خراسان علاء الدین محمد خوارزم شاه که عمِّ جلال الدین محمد
خوارزمشاه بوذ مردی عظیم بزرگ وبمهابت بوذ واکابر وملوكِ آن ممالك
بِرُمَّتِهِم مملوك ومسخّرِ او بوذند واورا نازنین دختری بوذ که در اقالیمِ 9
رُبْعِ مسکون بملاحت وموزونی وکمال وجمال نظیرِ خوذ نداشت ولایقِ
همّتِ پاذشاهانهٔ اورا کُفْوی یافته نمی شذ تا دختر را بوی دهذ واز قیدِ او
برهذ وهمانا که آن دخترِ نیك اختر مراهق گشته بوذ . مگر شبی پاذشاه 12
با وزیرِ خوذ در آن باب مشورت کرد که چون ملکهٔ ما را در کلِّ وجود
کُفوی موجود نمی شوذ ؛ چه می بایذ کردن وتدبیرِ آن چیست؟ وزیرِ او

T, I, 1 ; H I, 1 ٦ K آ ٣ B آ ٣ Z ١/١

7 چنان BZ : ! روایت و K || 8 خوارزمشاه B : خرّمشاه KZ || 10 برمتهم BZ : بزمتهم K || بودند K : -- KZ

8 علاء الدین محمد خوارزمشاه پدر جلال الدین محمد خوارزمشاه است نه عم او ، ر. ك. به Zambaur, Généalogie... ، ص ٢٠٩ : خلیل ادهم ، دول اسلامیه ، ص ٢٦٠ : T ، I ، دیباجه ، ص XLIII

مردی بوذ عالم و عاقل، گفت: کُفوِ پاذشاهان اسلام، عظامِ علمای کرام باشند که: المُلُوكُ حُكّامٌ علی الناسِ والعُلَماءُ حُكّامٌ علی الملوك، پاذشاه گفت: آنچنان عالمِ عاملِ کاملِ کجاست؟ گفت: آنکه در تختگاهِ بلخ خدمت جلال الدین حسین خطیبی که از فرزندانِ صدّیقِ اکبرست و دار الاسلام شذنِ خراسان من اوّل الحال ببرکتِ جهاد وفتح کردنِ اجدادِ اوست و او در جمیعِ فنون انگشت نمای علمای عالم وکبرای بنی آدم گشته وهنوز تازه جوانست در سنِّ سی سالگی وبسی ریاضات ومجاهدات کرده وگوی تقوی را از فرشتگانِ ملاء اعلی می رباید

(۲/۱) وگویند حضرت جلال الدین حسین پیوسته بسببِ عزوبتِ خوذ متردّدِ خاطر بوذی و از نکایتِ شَرُّ الناسِ عُزّابُها اندیشه کردی وگفتی که در جمیعِ احکامِ دینی وسَنَنِ سُنَنِ احمدی هیچ نوعی دقیقهٔ از من فوت نشذه است واصلا دران کار تکاسل وتهاون نکرده ام وبقوّتِ عصمتِ ایزذی از جمیعِ کبایر معصوم ومرحوم، و از جادّهٔ متابعتِ نبوی صلواتُ اللهِ وسلامُه عَلَیْه قدمی فا پیش ننهاذه ام، بغیر از سُنّتِ نکاح که در طلبِ آن رغبت ننموذم، همانا که همان شب حضرت سلطان المرسلین، وحبیبِ ربّ العالمین، محمد امین را صَلّی الله عَلَیْهِ وسَلَّم بخواب دیذ که دخترِ پاذشاهِ خراسان را نکاح کن؛ همچنان بتقدیرِ الٰهی همان شب هم پاذشاه وهم وزیر وهم ملکهٔ جهان در خواب حضرت رسول را علیه السلام

۲/۱ Z ۳ ب، B ۳ ب، K ۷ T, I, 2; H, I, 2

2 باشند KZ: باشد B || 3 کامل KZ: — B || 10 نکابت KB: نکایت Z || 11 نوعی KZ: نوع B || 13 مرحومم KZ: مرقومم B || 14 سلامه KZ: — B || سنت KZ: سبب B

بدیذند که ملکهٔ جهان را بحسین خطیبی نکاح کردم ؛ بعد ازین مذکوره از آنِ اوست ، نِعْمَ الخَتَن والعَروس

شعر (رجز)

باذا مبارك در جهان سور وعروسیهای ما
سور وعروسی را خذا ببریذه بر بالای ما

علی الصباح وزیر بشاذیٔ تمام برخاست وبخدمت پاذشاه بیامذ تا خوابِ خوذ را عرضه دارذ ؛ پاذشاه وملکهٔ جهان همان دیذه بوذند که دیذهٔ وزیرِ دیذه‌ور دیذه بوذ ودرین عظمت وارادتِ حق همگان حیران مانده ؛ وزیر باجازتِ پاذشاه بخدمت جلال‌الدین خطیبی آمذ تا قصّهٔ خواب را بازگویذ ؛ همانا که جلال‌الدین خطیبی کیفیتِ خوابِ همه را بیان کرد ؛ وزیر را اخلاص یکی در هزار شـــذ ودران ایّام اجتماع وطنطنهٔ عظیم کرده حق را بمستحق داذند

(۳/۱) چنان گویند که حضرت حسین خطیبی دران عنفوانِ جوانی چنان متبحّر وعلاّمهٔ زمان بوذ که مثلِ رضی‌الدین نیشاپوری وبدر رؤس وشرفِ عاقلی که از مشهورانِ جهانند از جملهٔ شاگردانِ او بوذند ودو سه هزار شاگردِ مفتی وزاهدِ صاحب کرامت داشت

(٤/۱) چنان گویند که بعد از نهم ماه حضرت بهاء ولد بوجود آمذ وبعد از دو ســـالگیِ او آنچنان سالکی نقل فرموذ ، وچون مولانای

۱/۳ ـ ٤ Z ۳ ب ، B ۳ ب ، K ۸ ـ ۹ T, I, 4 ; H, I, 4

9 الدین KZ : — B ‖ 13 چنان گویند Z : همچنان منقول است KB ‖ 14 که KZ : — B ‖

4 ـ 5 باذا . . . بالای ما : دیوان کبیر ، ج ۱ ، ص ۲٦

14 رضی‌الدین نیشـاپوری ؛ مدّاح طمغاج خان سمرقندی بود و در سـال ٥۹۸ هـ/۱۲۰۲ م فوت شد (ر . ك . به IO ، ص ٤۳۲ ، نمرهٔ ۷٤٦)

بهاء ولد بزرگ شذ و بالغ گشته درانواعِ علوم وحِکَم مستثنی ومُشارٌ اِلَیْه شذ؛
هماناکه خویشانِ ماذریش اتّفاق کرده میخواستند که او را بتختِ پاذشاهی
3 نشانند تا همگِنان درتحتِ تصرّفِ او باشند؛ حضرت بهاء ولد قبول نکرد واصلا
رضا نداذ؛ روزی درکتبخانهٔ پذرِ خوذ درآمذ وکتب را مطالعه کردن
گرفت؛ ماذرش ملکهٔ جهان گفت: مرا بسببِ این علوم وحِکَم بپذرت
6 داذه بوذند؛ بهاء ولد بجدِّ تمام بتحصیلِ علومِ دینی مشغول شذ وممارست نموذ
واز ممالکِ جهان بکلّی فارغ گشت

(۵/۱) وگویند که درخطّهٔ بلخ سیصذ مفتیٔ متّقیٔ مستعدّ بِاَسْرِهِمْ حضرت
9 محمّد مصطفی را صلّی الله علیه وسلّم شبِ آذینه بخواب دیذند که درصحرائی
خیمهٔ بس بزرگ گرفته بوذند ومسندی نهاذه وطُرّاحهٔ انداخته وحضرتِ
رسول بر آن مسند تکیه زذه بوذ ودر پهلوی راستِ مصطفی بهاء ولد
12 نشسته بوذ. وباقی عُلماء ومفتیانِ دین بدو زانوی ادب از دور نشسته بوذند؛
فرموذ که بعد الیوم بهاء ولد را سلطان العلماء گویند وچنان خطاب کنند؛
علی الصباح باتّفاقِ تمام جمیعِ علماء ومفتیانِ بلخ مرید وبنده شذند وخوابِ
15 ایشان را پیشتر از ایشان؛ آن کریم الشان، بذیشان بیان کرد ودر دیارِ خراسان
مشهور بهاء ولد را سلطان العلماء میخوانند ومعروف بذانست. وچون ظهورِ
ولایت وکرامتِ بی نهایتِ سلطان العلماء در اقلیمِ خراسان در تختگاهِ بلخ
18 شایع شذ واجتهادات وریاضت وتقوی ودیانت وورع وصیانت وسلوکِ

۵/۱ Z ؛ آ B ؛ آ K ۸ - ۱ T. I. 4 ; H. I. 4

1 بهاء KB : بهاءالدین Z || 2 ماذریش KB : ماذرش Z || 3 بهاء KB : بهاءالدین Z . 4 و B : . آن KZ || 9 محمد B : KZ || 12 از دور KZ : B || IV کرامت Z : کرامات KB

طریقتِ وشریعتِ نبوی وراستی وراست گوئی. وارشادِ عباد ودعوت ونصایحِ او از جدِّ بلیغ وحدِّ اعتدال درگذشت. وقبولِ خاص وعام بی نهایت شد، وجمهورِ نفوسِ جبابره واکابرِ دهر موفور گشت. علماء وحکمائی که رؤسای دهر وکبرای عصر بودند مثلِ امام فخرالدین رازی وقاضی زین فرازی وجمال الدین حصیری وتاج زید وعمیدِ مروزی وابن قاضیٔ صدّیق وشمس الدین خانی ورشید قُبائی وقاضی وخش رَحِمَهُمُ اللهُ از حجبِ دانشِ بسیار وسبب غرضِ عَرَضِ فانی در عِرْضِ آن بزرگ زبانِ طعن گشوده وخُبثِ فقیهانه می کردند وحسودانه چیزها می گفتند ودر تنگیدنِ خاطرِ خطیرِ عزیزِ او می کوشیدند، چنانک عادتِ علمای زمانست تاب اللهُ عَلَیْهِم، واین ماجری در تاریخ سنهٔ خمس وستمائه بوده،

وحضرت بهاء ولد دائما از سرِ منبر دراثنای تذکیر فخرالدین رازی ومحمد خوارزمشاه را مبتدع خطاب کردی وآیینه‌وار حالِ هر یکی را کَمَاکَان باز نمودی وایشان ازین تقریع وراست گوئی او قوی رنجیدندی واصلا مجالِ قال وامکانِ جواب وسؤال نبودی

همچنان روزی در وعظ عظیم گرم شده بود: فرمودکه ای فخرالدین رازی ومحمد خوارزمشاه ومبتدعانِ دیگر بدانید وآگاه باشید که شما

---

3 جمهور KZ : تسخیر B || 7 از حجب KZ : از جهت B || آن B : او KZ || 8 کشوده KZ : برکشوده B || خبث KZ : بخبث B || 9 تنگیدن Z : تنگید K رنجیدن B || 10 بوده KZ : بود B || 13 رنجیدندی KB : می رنجیدند Z || 14 نبودی KZ : + تا B

15 ـ ص 11 / 6 فخرالدین رازی . . . شیاطین است : ر.ک. به معارف بهاء ولد، ص ۸۲

صد هزار دلهای با راحت را وکشوفها ودولتها را رها کرده اید و درین دو سه تاریکی گریخته اید وچندین معجزات و براهین را مانده اید و نزد دو سه خیال رفته اید ؛ این چندین روشنائی را این دو سه تاریکیٔ عالم برشما تاریک می دارد واین غلبه از بهر آنست که نفس غالبست ، شمارا بی کار می دارد وسعی میکنید بیهوده ، وچون بیکار باشید همه بذی کرده میشود وتاریکی ووسوسه وخیال وسوداهای فاسد وضلالت پدید آید ازانک عقل غریبست ونفس در مملکتِ خوذست وآن مملکت از آنِ شیاطین است الی آخر المعارف

چه خدمت مرحوم خوارزمشاه مرید بوذ واکثر اوقات با استاذش امام فخرالدین رازی که با او رازی داشت در مجلسِ سلطان العلماء حاضر شذی وهیچ مجلس نبوذی که از سوختگان جانبازیها نشذی وغریو از نهاذِ مردم بر نخاستی وجنازهٔ بیرون نیامذی و همیشه نفی مذهبِ حکماء وفلاسفه وغیره کردی وبمتابعتِ صاحب شریعت ودینِ احمدی ترغیب داذی ، وچون این کلمات بذین نمط از حدّ می گذشت ایشان بالطبع ملول ومنفعل می شذند ؛ همانا که از سرِ نفاق اتّفاق کرده بخدمت خوارزمشاه بتصدیع <و> تشنیع غُلُوّ کردند ومُساوی بمساوی مشغول شذند که بهاء ولد تمامت خلقِ بلخ را بخوذ راست کرده است ومارا وشما را اصلا اعتبار وتمکین نمی نهذ وتصانیفِ مارا قبول نمی کنذ وعلومِ ظاهر را فرعِ علم باطن می گیرذ وبامرِ معروف خوذ را مشهور کرده می نمایذ که درین چند روز قصدِ تختِ سلطان خواهذ کردن وکافّهٔ عوام الناس ورُنود با وی متّفق اند ؛ حالیا درین باب تدبّر وتفکّر در ابطالِ این احوال از جملهٔ واجباتست ؛ همانا که خوارزمشاه درین فکرت حیرت نموذه فرو ماند تا بچه طریق

7 عقل KZ : عقلی B || 9 بوذ BZ : شد K || 10 فخرالدین KZ : فخر B || 14 رنود KZ : ربود B

9 ـ ص 18/13 چه . . . کنیم : ر. کن بسپهسالار ، ص ۱۰ ـ ۱۳

این معنی را اظهار کند و بسمعِ او برسانند ؛ جماعتی از محبّانِ حضرتش ازین حال بخدمتِ شیخ اخبار کردند؛ روزِ دوم محمد خوارزمشاه قاصدی از خواصّ خود بحضرتِ سلطان العلماء فرستاذ که اگر مملکتِ بلخ را شیخِ ما قبول میکنذ تا بعد الیوم پاذشاهی وممالك وعساکر ازآنِ او باشذ ومرا دستوری دهذ تا باقلیمِ دیگر رَوَم وآنجا مقام گیرم که در یك اقلیم دو پاذشاه نشایذ که باشذ؛ ولله الحمد که حضرتِ او را دو گونه سلطنت مُسَلَّم شذه است: یکی سلطنتِ این جهانی، دوم سلطنتِ آخرت؛ اگر چنانکه سلطنتِ این عالم را بما ایثار کنند واز سرِ آن برخیزند عنایتِ عمیم ولطفِ عظیم خواهذ بوذن

چون قاصدِ سلطان بذین طریق تبلیغِ رسالت کرد، حضرت بهاء ولد فرموذ که بخدمتِ سلطانِ اسلام سلام برسان وبگو که ممالكِ ملكِ فناء وعساکر وخزاین و دفاین و تخت و بختِ این جهانی لایقِ پاذشاهانست، ما درویشانیم، مملکت وسلطنت چه مناسبِ حالِ ماست

شعر (مجتث)

کسی که نوبتِ الفَقْرُ فَخْری زذ جانش چه التفات نماید بتاج وتخت ولوا

ما بخوشدلیٔ تمام سفر کنیم تا خدمت سلطانِ ما با اتباع و احبابِ خوذ مستقل باشذ؛ قاصد چون بجواب چو آب مراجعت کرد بهاء ولد اصحابِ خوذ را اشارت فرموذ که سَافِرُوا تَصِحُّوا <و> تَغْنَمُوا خوذ اینچنین می‌بایست بسم الله استعداد کنیذ تا عزیمت مصمّم کنیم

---

1 برسانذ KZ : برسانید B ‖ 4 ممالك : + ممالیك B ‖ 10 ولد KZ : + قدس الله روحه العزیز B ‖ 11 که KZ : — B ‖ 15 احباب KZ : احبات (!) B

(٦/١) گویند قربِ سیصد اشتر بار کتبِ نفیس وأثاثِ خانهٔ اصحاب وزاد وزواد و راحلهٔ ایشان ترتیب کردند و چهل مفتیِ کامل و زاهدانِ عامل در رکابش عازم شدند، چه انکه حضرت رسول علیه السلام از ایذای منافقان و شرِّ حسودان از مکّهٔ مبارک بمدینه هجرت فرمود؛ فریاد و غریو از نهادِ اهالیِ بلخ که مرید ومحبّ بودند برخاست و غلوِّ عام شد و فتنهٔ عظیم خواست واقع شدن؛ خوارزمشاه متوهّم شد؛ بارِ دیگر قاصدانِ معتبر پیشِ سلطان العلماء فرستاد؛ تمهیدِ عذر تقدیم داشت وطریقهٔ مستغفرانه پیش‌آورد تا مردم را تسکینی باشد؛ بعد از نمازِ خفتن پادشاه با وزیر خود بخدمت بهاء ولد بیامدند و سرنهاده بی‌حدّ لابها کردند که فسخِ عزیمت کند واز سفر فارغ شود؛ البتّه راضی نشد؛ بعد اللّتیّا والّتی پادشاه التماس نمود که باری چنان غیبت کنید که مردم را اطّلاعی نباشد والاّ فتنه‌ها متولّد شود وخرابیِ عظیم واقع گردد؛ بهاء ولد قولِ سلطان را قبول کرده روزِ جمعه تذکیرِ عظیم فرموده مجلس بغایت گرم شد وشورِ اصحاب از حدّ گذشت وبجای اشکها از دیدهٔ محبّان مشکهای خون جاری گشت وهمچنان در اثنای کلام سر آغاز کرد که ای ملکِ ملکِ فانی بدان وآگاه باش که اگرچه نمیدانی وآگاه نهٔ تو سلطانی ومن هم سلطانم؛ ترا سُلطان الامراء میگویند ومرا سلطان العلماء می‌خوانند وتو مریدِ منی؛ همانا که سلطنت وپادشاهیِ تو موقوفِ یک نَفَس است وهم پادشاهی وسلطنتِ من نیز

T, I, 9–10 : H, I, 8 ١٢ K آ ٥ B آ ٥ Z ٦/١

7 فرستاذ KZ : فرستادد B || طریقهٔ KZ : طریق B || 11 غیبت KZ : عزیمت B || کنید KZ : کنند B || 12 روز KZ : بروز B || 13 اصحاب KZ : افنان خلایق B || 15 که K : و B — Z

16 – ص 5/15 تو سلطانی . . . خواهد بودن : ر. ک : بهاءولد ، ص ١٥ ؛ T ، I ، دیباچه ، ص XIV

وابستهٔ یك نَفَس است؛ چون آن نَفَسِ تو از نَفْسِ تو منقطع شود نه تو مانی و نه تخت و بخت و مملکت و اَعْقاب و انساب و اسبابِ تو مانند کَاَنْ لَمْ تَغْنَ بالأَمْسِ (۲۵/۱۰) بکلّی عدم شوند و امّا چون نَفَسِ نفیسِ ما از نَفْسِ ما بدر آید انساب و اولادِ ما که اَوْتاد الارض اند تا قیامِ قیامت خواهند بودن که کلّ سَبَبٍ و نَسَبٍ یَنْقَطِعُ اِلاّ سَبَبی و نَسَبی؛ حالیا من خود میروم، امّا معلومت باد که در عقبِ من لشکرِ جرّارِ تاتار که جُنْدُ اللّه اند و جَرادِ مبثوث، و خَلَقْتُهُمْ مِن سُخْطِی و غَضَبی صفتِ ایشانست، می رسند و اقلیمِ خراسان را خواهند گرفتن و اهلِ بلخ را شربتِ تلخِ مرگ خواهند چشانیدن و عالم را تُرْت و مُرْت خواهند کردن و خدمت ملك را از ملكِ خود بصد هزار درد و دریغ منزعج خواهند کردن و عاقبت در دستِ سلطانِ روم هلاك خواهی شدن

(۷/۱) منقولست که در عینِ این تقریر از ناگاه چنان شهقهٔ بزد که اغلبِ جماعت بیهوش شدند و منبر از کنارِ محراب تا میانهٔ مسجد روان شد، بسا مردم که از ان هیبتِ خذائی جان دادند؛ روزِ شنبه عَلَی اِستخارة الله تعالی بمبارکی از دیارِ بلخ هجرت نموده بجانبِ دارِ السلام بغداذ نهضت فرمود

(۸/۱) همچنان حضرت بهاء ولد را دایهٔ بوذ نصب خاتون نام؛ بغایت عالمه بوذ و اهل فتوی بوذ و در فنونِ علومِ ظنون این نصب، نصیبِ بی نَصَب

T 1, 11 - 12 ; H, I, 10 ۱/۷ ـ ۸ Z ۶ آ B ۵ ب ـ ۶ آ K ۱۳ ـ ۱۴

2 و اسباب BZ : — K ‖ 6 معلومت KZ : معلوم B ‖ 7 مبثوث KZ : منصوب B ‖ 9 - 10 ترت ... کردن KZ : بی رونق وفرو خواهد کرد B ‖ 17 نصب KZ : نصیب B

11 ـ 12 در دست . . . . خواهی شدن : علاء الدین محمد خوارزمشاه در دست سلطان روم کشته نشده است؛ بجای او پسرش جلال‌الدین خوارزمشاه در دست اکراد در حوالیٔ دیاربکر کشته شد (ر. ك. به IA، ج ۱۳، ص ۵۲؛ T، ج I، ص XLIV)

ونصاب أَوْفَر داشت، بعض گویند خواهرش بوذ؛ مذکوره را با شوهرش آنجایگاه رها کردند

3 وگویند حضرت مولانا جلال الدین محمّد در آن زمان پنج ساله بوذ و برادرش علاء الدین محمد هفت ساله بوذ

(۹/۱) الحکایه: عزیزی از یارانِ بزرگ چنان روایت کرد که روزی در

6 مقام جنید الزمان چلبی حسام الحق والدین قدّس الله سِرَّهُ العَزِیز در قلبِ زمستانِ شدید سماعی عظیم بوذ وآن روز حضرت مولانا شورهای بسیار کرد؛ وبعد از آن سینهٔ مبارکشرا باز کرده آههای عاشقانه برمی کشید و یاران

9 رِقّتی عظیم می کردند؛ پس آنگاه فرموذ که زمانیست که دلِ صاحب دلی بدرد آمذه بوذ وهنوز خراسانِ مسکین انتقامِ آنرا می کشذ وروی بخرابی نهاذه اصلا عمارت پذیر نیست واین بیتهارا گفت

شعر (رمل)

12 تا دلِ مردِ خدا نآمذ بدرد هیچ قرنی را خدا رسوا نکرد
خشمِ مردان خشك گرداند سحاب خشمِ دلها کرد عالمها خراب

بعد از سماع حضرت چلبی حسام الدین رضی الله عنه از آن حال سؤال کرد؛

15 حضرت خداوندگار همین حکایتِ انزعاجِ پذررا مِن اَوَّلِه الی آخِره فرو خواند

(۱۰/۱) همچنان چون از شهرِ بلخ بیرون آمذند وروانه شذند تمامتِ اهالیٔ بِقاع و قِلاع که در راه بوذند حضرتِ رسولرا علیه السلام پیشین بخواب

T, I, 12; H, I, 10 ۱۴ K آ ۶ B آ ۶ Z ۱۰ ـ ۹/۱

4 علاء الدین BK ~ محمد Z || 7 شدید KZ : شذند B || 12 b قرنی KZ قومی B || 13 b عالمها Z : عالم را KB

12 تا دل . . . نکرد : MN ج ۲ ، ص ۴۲۱/۲ ۳۱۱ ؛ MA ، ص ۴۷۴ / ۱۲

13 خشم . . . خراب : MN ج ۳ ، ص ۱۶۰/۲۸۱۶ ؛ MA ، ص ۲۶۱ / ۱۸

می دیدند که سلطان العلماء بهاء ولد بلخی می رسد، برغبتِ تمام واعتقادِ تام او را استقبال کنید وجانبِ او را مُبَجَّل دارید؛ هنوز بدان مقام نارسیده مردمِ آن منزل وآن بُقْعه یك روزه راه برابر می رفتند و باعزازِ تمام مهمانیها می کردند؛ بعد الحَطّ والتَرْحال چون بحوالیٔ بغداذ نُزدیك رسیدند مگر خفیرانِ شهر پیش دویدند که چه قومید واز کجا می آیید؟ حضرت بهاء ولد سر از عماری بیرون کرده جواب داذ که مِن اللهِ وإلی اللهِ ولاَ حَوْلَ ولا قُوَّةَ إلاَّ باللهِ. از لا مکان می آئیم و بلا مکان می رویم؛ خفیرانِ عرب در عجب فرو ماندند، یکی را بجانبِ خلیفه فرستاذه از کیفیتِ حال اعلام کردند که جماعتی بس انبوه رسیذه اند: اغلب عُلماء وفُضلاء اند و از جانبِ خراسان می رسند؛ خلیفه از استماعِ احوالِ آن جماعت حیران شذ ویکی را بخدمت شیخ مشایخ الزمان شهاب الدین سهروردی رحمةُ اللهِ علیه فرستاذ تا بدارالخلافه حاضر شوذ، چون شیخ این حکایت را از خلیفه بشنید فرموذ که مَا هذا إلاَّ بهاء الدین الولد البلخی، چه این نوع سخن، این طرز گفتار درین عصر هیچ کسی نگفته است مگر بهاء ولد

(۱۱/۱) همچنان مصحوبِ خدمتِ شیخ تمامتِ اکابر واصاغرِ بغداذ بعشقِ تمام وصدقِ کلّی باستقبال آمذند؛ چون برابر رسیذند، شیخ شهاب الدین از استر فروذ آمذ وزانوی شیخ را بلبِ ادب ببوسید وخدمت کرد وبجانبِ خانقاهِ خوذ روان شذ؛ سلطان العلماء فرموذ که

T, I, ; H, I, 11

۱۱/۱ Z ٦ ب B ٦ ب K ٥ ۱

4 نزدیك KZ : — B || 8 فرستاذه B : فرستادند KZ || 10 می رسند KZ : می رسید B || 11 شذ KZ : شذه B || 14 طرز KZ : طریق B || 16 باستقبال آمذند KZ : استقبال کردند B || 17 ببوسید KZ : ببوسیده B

ائمّه را مدرسه مناسب ترست ؛ در مدرسهٔ مُستنصریه نزول کردند و شیخ بنفسه ساقِ موزهٔ ایشان را کشیده از قیاس بیرون خُلقها کرد ؛ بهاء ولد فرمودکه ما می خواستیم که اینجایگاه لنگر اندازیم و نیّتِ اقامت کنیم ؛ امّا بخدمت شیخ ایثار کرده بزیارتِ بیت الله الحرام احرام بسته شد ؛ إن شاء الله وحده العزیز

گویند همان ساعت خلیفه سه هزار دینارِ مصری در طبقِ زرّین نهاده بانواعِ نُزُلها حقّ القدومی ارسال کرد ؛ حضرت بهاء ولد آن را قبول نکردکه مالِ او حرام و مشکوك است وکسی که مُدْمِنِ مدام باشد واستماعِ آوازِ اوتارِ اغانی و مزمار کند ، روی اورا نشاید دیدن ودر مقامِ او نشاید مقیم شدن

همانا که چون این خبر بسمعِ خلیفه رسید بغایت مُنَغَّص وملول شد ؛ وگویندکه مثلِ او ظالم وغاشم وبی باك هرگز درمیانِ خُلفای پاك نبوذ ؛ شیخ را پیشِ خویش خواندکه البتّه می باید که من روی این مرد را ببینم ؛ شیخ گفت : ای خلیفهٔ روی زمین اصلا بمُلاقاتِ دیدارِ شما رضا نمی دهذ ومن در مابینِ هیبتِ ولایتِ آن بزرگ وسیاستِ حضرت خلیفه متحیّر مانده ام ؛ خلیفه فرموذ که ناچار تدبیری باید کردن تا مگر روی مبارکِ اورا توانم دیدن ؛ شیخ گفت : مگر که روزِ جمعه در مسجد توانیم دیدن ؛ شیخ برخاست وبخدمت سلطان العلماء آمده التماسِ تذکیر نموذکه کافّهٔ اهالیٔ بغداذ از سرِ اخلاص و نیازِ عاشقانه مشتاق وتشنهٔ مجلس شماست بر موجَبِ فَذَکِّر فانّ الذکری تَنْفَعُ المُؤمنینَ (۵۵/۵۱)

---

11 باید که KZ : باید B || 12 ببینم KZ : بینم B || 15 که KZ : — B || 18 شماست KZ : شمایند B

---

1 مدرسهٔ مستنصریه : مدرسه مستنصریه را مستنصر بالله درسال ۶۳۰ ساخته است بنابرین سخنهای افلاکی راجع باین مطلب درست نیست (ر . ك : T ، I دیباجه ، ص ۵ ؛ H . I ، ص ۱۲ ، حواشی ۱)

عنایت فرمایید ؛ امید است که نو امید شوند ونومید نگردند ؛ سلطان العلماء اجابت فرموده راضی شد

همانا که آوازه در شهرِ بغداذ افتاذ که روزِ آذینه بهاء ولدِ بلخی وعظ خواهذ گفتن ، جمیعِ اهلِ بغداذ بمسجدِ جامع جمع شذند وحُفّاظِ شیرین الفاظ هریکی از هرجائی آیات واَعْشار بر خواندند ؛ چندانی لطایف ورقایق وغرایب ودقایق فرموذ که حاضرانِ مجلس سراسر مست وبیخوذ شذند وخلیفه نه چندانی گریست که در شرح آیذ ؛ همچنان در ختم تذکیر دستارِ مبارك برداشته روی بسوی خلیفه کرد که ای خَلَفِ خَلَفِ بذترینِ آلِ عباس دریغا که خلفِ صالح نیستی ؛ زندگانی چنین می بایذ کردن؟ و دردینِ شریعت بی‌شریعتی ورزیذن ؟ عجبا این دلیل‌را درکتاب الله خواندی؟ واین فتوی‌را در اخبارِ نبوی یافتی؟ ویا در اقوالِ خلفاء راشدین وافعالِ ائمّهٔ دین این حجّت‌را مطالعه کردی؟ و در مذهبِ مشایخِ طریقت برهانی مشاهده کردی ؟ آخر بنگوئی که بچه وجه این حرکات‌را روا می داری ؟ وبرخوذ مباح دانی؟ وقدم از جادّهٔ شارع بیرون می نهی؟ از نکالِ خذاوندِ متعال نمی ترسی؟ واز حضرت مصطفی علیه السلام شرمسار نمی شوی ؟

شعر (هزج)

آراسته ومست ببازار آئی زان روز نترسی که گرفتار آئ

حالیا بشارتت می دهم که تنگ‌چشمانِ آتش‌خشمان یعنی لشکرِ مغل می رسند وتقدیرِ الٰهی چنانست که ترا شهید کنند وبزاری ونزاری

---

1 فرمایید KZ : فرمایدB || 8 خلف حلف KB : خلف خلیف Z || 9 بذترین KZ : — B || 11 و KZ : ویا B || 14 شارع KZ : شرع B || 15 متعال KB : متعالی Z || 18 که K : که تك (!) Z

تمامت بکُشند وکینِ دینِ محمّدی را از جانِ تو بکَشند ؛ حاضرِ وقت باش و پردهٔ غفلت را از دیدهٔ دل برگیر وگوشِ هوش بگشا وبانابت وایابت واستغفار مشغول شو ؛ همانا که خلیفه فریاذ می‌کرد وزار زار میگریست وآن‌روز بر هفت جنازه از اهلِ مجلس نمازکردند وچندانکه خلیفه اسباب واسبان ونُقود فرستاذ، بهاء ولد قبول نکرد وگفت لاتَحِلُّ الصدقةُ لِغَنِیٍّ ولا لِذِی مِرَّةٍ سَوِیٍّ ؛ ما را بقدرِ کفایت اسباب واموال هست ؛ هیچ نمی بایذ؛ چه اگر عطای اورا قبول کنیم مانعِ قضای حق شذه باشیم لارادَّ لِقَضَائِهِ ولا مَانِعَ لِحُکْمِهِ . یَفْعَلُ اللّٰهُ مَا یَشَاءُ (۲۷/۱٤) ویَحْکُمُ ما یُرِیدُ (۲/۵) وهنوز از بغداذ عزیمت نکرده بوذ که بخلیفه خبر رسیذ که لشکرِ چنگز خان قربِ پانصذ هزار مُغل شهرِ بلخ را بمحاصرت گرفته‌اند وچندین پاره شهرستانِ خراسانرا خراب کرده وبغارت برده، اسیران وبَرده بی حساب بردند

(۱۲/۱) وگویند که چون چنگز خان قصدِ شهرِ بلخ کرد ؛ بلخیان بمحاربه ومقاتلهٔ عظیم مقابلگی کردند وچغطای نام فرزندی از آنِ تولی خان

T, I, 17; II, I, 15 ۱۲/۱ Z ۷ ب B ۷ ب K ۱۸

2 و پردهٔ KB : پردهٔ Z || بکشا KZ : + باشایت B || وایابت KZ : — B || 3 فریاذ KZ : فریادها B || 4 از KZ : — B || 5 نقود KZ : + فراوان B || 6 مارا KZ : — B || 7 چه BK : — Z || 14 مقاتله KZ : مقابله B || مقابلگی BZ : مقابله K

14 ـ ص 1/21 چغطای ... کشته شد : چغطای برادر تولی خان است ، نه پسر او و درین جنك کشته نشده است ؛ بجای او در سال ۶۱۸ ه / ۲ - ۱۲۲۱ م در محاصرهٔ بامیان پسرش مواتوکان کشته شد (ر . ك . به Généalogie, Zambaur ص ۲۵۰ ؛ رشید الدین فضل‌الله ، جامع التواریخ ، ص ۱۱۶ ؛ جهان کشا ، ج ۱ ، ص ۱۰۵)

که پسرِ چنگز خان بود کشته شد ؛ چنگز خان را بغایت سخت آمد، چنان یَساق کرد که هر که بدست آید از صغار وکبار و اطفال بکشند وزنانِ حامله را شکم بدرند وحیواناتِ شهر را بکلّی قربان کنند و بلخ را بزمین هموار کنند

(۱۳/۱) ومنقول چنانست که دوازده هزار مسجدِ محلّات را آتش زدند ودرمیانِ مساجد چهارده هزار ختمهٔ قرآن سوخته شد وقربِ پنجاه هزار دانشمند وطلبهٔ علم وحُفّاظ را بقتل آوردند ؛ بیرونِ عوام الناس که بقلم آید ؛ وگویند دویست هزار آدمی زاد را فرو زدند وآنچ بنهب وغارت بردند نهایت نداشت وتمامتِ آن مُلْك را خراب ویباب کرده در پیِ محمّد خوارزمشاه افتادند تا او را هلاك کنند. ودران وهلت که لشکرِ مُغل در اِغارت ومُقاتله مشـــغول بودند مگر عزیزی بود از مریدانِ بهاء ولد که صاحب کشف وکرامات بود، تمامت اکابرِ بلخ بفریاد پیشِ او در آمدند که گناهانِ مارا از حضرت الله بخواه وشفیعِ ما عاصیان شو تا ظلماتِ این قضا زایل شود ؛ درویش آن شب تا هنگامِ سَحر سَهَر کرده تضرّع وابتهالِ عظیم نمود ؛ سحرگاه از عالمِ غیب هاتفی آواز داد که یا أیُّهَا الکَفَرَةُ اُقْتُلُوا ٱلفجرةَ ؛ بعد از سوم روز آن جماعت را بآن عزیز شهید کردند طُوبیَ لَهُم وحُسنَ مآب (۲۹/۱۳)

---

1 آمد KZ : آمده B || 2 یساق Z : یسق K امر B || 6 مساجد KZ : مسجد B || 8 آید KB : آمد Z || گویند KZ : + که B || فرو زدند KZ : فرو ریزند B || 11 اغارت KZ : غارت B || 16 سوم KZ : سیوم B

گویند خلیفهٔ بغداذ از استماعِ این خبرِ جانگدازِ نا خوش عظیم مُنغَّص شذ وحال بر وی بگشت و اثرِ زوالِ دولت و انتقالِ مملکت را
3 در خوذ مشاهده میکرد

(۱۰/۱) منقولست که سوم روز حضرت بهاء ولد از راهِ کوفه بسوی کعبه عزیمت نموذ وچون از زیارتِ کعبهٔ معظّم مراجعت فرموذه بدمشق
6 رسیذ زمانِ ملك اشرف بوذ ؛ اهلِ شام رغبتِ عظیم کرده میخواستند که آنجایگاه مقیم شوذ . راضی نشذ که اشارت الٰهی چنانست که یُورتگاهِ
10 اقلیمِ روم باشذ وخاكِ ما در زمینِ دارالملك قونیه است وچون بشهرِ
9 ملاطیه بیرون آمذند در سنهٔ أرْبَعَ عَشَرَةَ وستمائه چنگز خان وفات یافته فرزندش اُوکتای خان را قایمِ مقامِ پذر کرده بوذند وسلطان علاء الدین روم بنوی بر تختِ سلطنتِ روم نشسته بوذ ؛ در شهر سیواس
12 در سنهٔ سِتَّ عَشَرَةَ وستمائه خبر داذند که جلال الدین خوارزمشاه

T, I, 19; H, I, 16 ۱۹ K ب ۷ B ب ۷ Z ۱۰/۱

4 سوم . . . ولد KZ : حضرت بهاء ولد روز سوم B || 9 عشرة Z : عشر KB || 10 قایم KZ : — B || 9 ست عشرة Z : ستة عشر K ست عشر B

9 در سنهٔ . . . کرده بوذند : اینجا یك غلط تاریخی هست ، زیراکه وفات چنگز در سنهٔ ۶۲۴ هجری است نه در سنهٔ ۶۱۴ و قایم مقام شدن اوکتای خان درسال ۶۲۶ است (ر . ك . به Généalogie Zambaur ص ۱۴۸ ؛ خلیل ادهم ، دول اسلامیه ، ص ۳۴۰ و ۳۴۸)

12 - ص 1/23 در سنهٔ ست . . . بمحاصرت کرفته است : اینجا مؤلف نیز اشتباه کرده ، ازان جهت که جلال الدین خوارزمشاه بنزدیك اخلاط در سال ۶۲۲ آمده و در سال ۶۲۶ شهر مذکور را بمحاصرت کرفته است (ر . ك . به IA ، ج ۳ ، ص ۴۹)

از دست مُغل گریزان گشته شهرِ اخلاط را بمحاصرت گرفته است و برای خود تختگاهی می طلبد و البتّه روم را بچشم کرده است وشَغفِ عظیم می نماید

همانا که سلطان علاء الدین کیقباذ با ملك اشرفِ شام بالای ارزنجان در یاسّی چومان یعنی چمن لشکرِ خوارزمیان را شکستند وخوارزمشاه بجانبِ خرتپرت گریزان گشته دردستِ گُردانِ کُردان کُشته شد فَقُطِعَ دابِرُ ٱلقَوْمِ ٱلَّذِينَ ظَلَمُوا والحَمدُ لِلّٰهِ رَبِّ العَالَمِين (٦/٤٥)

شعر (رمل)

کشته شد ظالم جهانی زنده شد هر یکی از نوخدا را بنده شد
درفتاذ اندر چهی کو کَنْده بود زانکه ظلمش بر سرش آینده بود

واین واقعه در عِشْرِین وستمائه بوده

(۱۵/۱) الحکایه : منقولست که چون بهاء ولد در بغداذ در مدرسهٔ مستنصریه نزول کرده بود و هر نیمشبی که طلبِ آب میکرد حضرت فرزندش مولانا جلال‌الدین محمّد از جامه خواب بر میخاست و بطلبِ آب می رفت

T, I, 20; H, I, 17 ۱۹ K آ ۸ B آ ۸ Z ۱۵/۱

5 یعنی KZ : — B || 6 خرتپرت BZ : خربیرت K خربت Kb || 6 کردان KZ : — B || کردان KZ : + کرفتار B || 12 جلال KZ : + الله والحق و B

6 کشته . . . بنده شد : MN ج ۳ ص ۱۴۲ / ۲۵۰۳ ؛ MA ص ۱/۲۵۸

10 درفتاذ . . . آینده بود MN ج ۱ ، ص ۸۱ / ۱۳۰۸ ؛ MA ص ۱۸/۳۵

11 واین واقعه . . . . بوده : پادشاه شدن ملك اشرف ایوبی در سال ۶۲۶ است و جنك یاسی چمن در تاریخ ۲۸ رمضان ۶۲۷ وقوع یافته ؛ بنابرین تاریخ جنك یاسی چمن که افلاکی داده است درست نیست (ر . ك ، Généalogic Zambaur ص ۱۴۰ ؛ دول اسلامیه ص ۹۲ ؛ IA جلد ۳ ، ص ۵۲)

وچون بر درِ مدرسه میرسید بی‌واسطهٔ مفتاح بامرِ فتّاح چنانکه یوسفِ صدّیق را درِ مدرسه گشاده می‌شد وابریق را از شطِ بغداذ پرآب کرده بسروقتِ پذیرمی‌آورد بازدرِ مدرسه چنانکه بوذ بسته می شذ؛ مگر بوّابِ مدرسه مردی بوذ خلاطی صاحب دل وروشن ضمیر. بکرّات این معنی را مشاهده کرده بوذ وهیچ نمی‌گفت، چون آن حالت از حد گذشت بمشایخِ بغداذ غمز کردن گرفت، بهاء ولد از آن حرکت منفعل شذ وبوّاب را توبیخ کرد که چرا چنین کردی؟ بوّابِ بیچاره تَوّاب گشته بنده ومرید شذ

(۱۶/۱) منقولست که چون از شهرِ ملاطیه بیرون‌آمذند و ازحذای ارزنجان عبور می فرموذ، یارانِ کرام شیخ ربّانی گهواره‌گر وخواجگی وشیخ حجّاج وغیرهم که مریدانِ خاص بوذند التماس نموذند که بارزنجان درآئیم فرموذ که دستور نیست که با جماعت دران شهر درآئیم، چه مردمِ بذ درآنجا بسیارانند

(۱۷/۱) روایت چنین کردند که خدمتِ ملك فخرالدینِ ارزنجان رَحمَةُ اللهِ عَلَیْه از جملهٔ روشن‌دلان بوذ ومعتقد اولیاء. وجفتِ او عصمتی خاتون که درعفّت وعصمت عایشهٔ دهر وخدیجهٔ عصر وزمان بوذ وولایتِ او مشهور گشته. از عالمِ غیب اورا معلوم شذ که اینچنین قطبی عالم از حوالیٔ

T, I, 20-21; H, I, 18 ۱۷ - ۱۶/۱ Z ۸ آ - ب B ۲۰ K

5 گذشت KZ : بگذشت B ‖ 11 فرمود KZ : فرمود B ‖ 13 ارزنجان KZ: ارزنجانی B ‖ 15 که B : — KZ ‖ دهر KZ : + بود B ‖ عصر و KZ : — B ‖ 16 عالم KZ : — B

9 فخرالدین ارزنجانی : داماد سلطان رکن‌الدین سلیمان شاه سلجوقی است. پس دختر خود را بسلطان عزالدین کیکاوس اوّل (دورهٔ سلطنتش ۶۰۷—۶۱۶ه‍/ ۱۲۱۰—۱۲۱۹م) داده‌است؛ و درارزنجان حکمداری کرده‌است (ر. ك. به ابن بی‌بی، الاوامرالعلائیه، ص ۱۰۳؛ Zambaur، Généalogie، ص ۱۲۰؛ دول اسلامیه، ص ۲۲٤)

شهر گذر می‌کنند ، فی‌الحال بر اسبِ نجیب سوار شده در پیِ بهاء ولد روان شد ، همانا که غلامانِ خاص ملك فخرالدین را از وقوعِ حال اخبار کردند
3 با سواری چند در عقبِ عصمتی خاتون روان شدند و در نزدیكِ آقشهرِ ارزنجان بحضرتش رسیدند و از اسبانِ خوذ پیاده گشته زمین بوسیدند ؛ حضرت بهاء ولد دلداریها فرمود و هر دورا بمریدی قبول کرد ؛ همچنان ملك
6 فخرالدین بجدِّ تمام بی حدّ لابها کرد که بارزنجان مراجعت نماید . ممکن نشد ؛ فرمود که اگر طالب و عاشقِ منید درین قصبه برای من مدرسهٔ بنا کنید تا مدتی اقامت افتد ؛ علَیْهما در آقشهر ارزنجان جهت ایشان
9 مدرسهٔ عمارت کردند وچهار سال تمام دران مدرسه درسِ عام می‌فرمودند وملکهٔ جهان ملازم خدمتش می‌بود

(۱۸/۱) همانا که چون بتقدیرِ مُقَدِّر الامور ومُفَرِّق الجمهور ملك
12 فخرالدین وعصمتی خاتون وفات یافتند الی رحمة الله تعالی ؛ حضرت بهاء ولد از آنجایگاه منزل بمنزل تا شهر لارنده که از توابعِ قونیه‌است رسیدند و درآنجا از نُوّابِ سلطانِ اسلام علاء الدنیاء والدین کیقباذ شخصی بود امیر موسی
15 نام که سوباشی وحاکمِ آن ولایت بوذ ، چه مردی بوذ ، ترك و بَهادر وساذه دل وطالب صادق ، شنید که چنین مردی از ملك خراسان می رسذ ودانست که اینچنین خور آسان بهر جائی نتابذ . با تمامتِ شهریان ولشکریان

T, I, 21; H, I, 18 ۱۸/۱ Z ۸ ب B ۸ ب K ۲۰

2 نزدیك B : نزدیکی KZ || 7 بنا KZ : عمارت B || 13 اسلام KZ الاسلام B || 17 شنید KZ : شنیدند B || می رسد : می رسید KZ .. دانست KZ : بدانست B || ولشکریان ZK : — B

3 ـ 4 آقشهر ارزنجان : حالا در اناطولی بنام آقشهر جز بدو آقشهر قونیه شهری دیگر موجود نیست ولی ممکن است که یك ده صو شهری که نامش Akşar است همین قصبه باشد (ر . ك . به Türkiyede meskûn yerler kılavuzu ، ج ۱ ، ص ۳۶ ؛ EI ، ج ۱ ، ص ۳۲۳ آ)

پیاده استقبال کرده مرید شدند وچندانك بسرای خوذ دعوت کرد راضی نشذ والبتّه مدرســه در خواست کرد که خدمت امیر موسی فرموذ که در میانهٔ شهر جهتِ او مدرسهٔ بنیاذ نهاذند

(۱۹/۱) گویند قربِ هفت سال یا زیاده دران مدرسه می بوذند ، تا حضرت مولانا جلال الدین محمد بدرجهٔ بلوغ رسیذه دخترِ خواجه شرف الدین لالای سمرقندی را بنکاح آوردند و او مردی بوذ معتبر ، کریم الاصل ، شریف النُجار ؛ دختری داشت در غایت خوبی و لطافت ودر جمال و کمال نظیرِ خوذ نداشت ، گوهر خاتون نام ؛ همانا که عروسیٔ عظیم کردند و حضرت سـلطان ولد وعلاء الدین از آن خاتون بوجود آمذند در سنــهٔ ثلث وعشرین وستّمائه

وگویند چون حضرت سلطان ولد با والدِ خوذ در هر مجمعی که جمع شذندی اغلبِ مردم ایشــانرا براذران پنداشتندی و در زمانِ تأهل حضرت مولانا مجده ساله بوذ وپیوسته حضرت ولد در هر محفلی که بوذی در جنبِ والدِ خوذ نشستی

(۲۰/۱) همچنان چون در شهرِ لارنده مدتی مدید اقامت فرموذند مگر جماعت نمّامان وحُسّاد امیر موسی را دربندگیٔ سلطان علاء الدین نمیمت کردند که حضرت مولانا بهاء ولد بلخی بطرفِ دیارِ روم رسیذه است واین ولایت را بنورِ ولایت خوذ منوّر گردانیذه واز مقدمِ او پاذشاه وقت را اصلا خبری نیست و امیر موسی که از جملهٔ بندگان و سوباشیانِ

T, I, 22 ; H, I. 20 ۲۱ K آ ۹ B آ ۹ Z ۲۰ - ۱۹/۱

6 بنکاح B : نکاح KZ || 11 سلطان KZ : — B || 14 بوذی KZ : بودB || 17 مولانا KZ : — B

حضرت سلطانست، مُزاحمِ او گشته. اورا در شهرِ لارنده باز داشته است وارادت آورده و برایِ او مدرسهٔ بنیاذ کرده، این چنین جرأتی ودلیری نموذه است واز پاذشاه نترسیذه؛ همانا که سلطان را عَصَبِ غضب بر خاسته بغایت رنجید واز سرِنیاز وزیر پاذشاه بصذ هزار تلطّفات ولطایف تسکینِ غضبِ سلطان کرده گفت: اوّل تجسسِ کیفیتِ این حال کنیم بعد ازان جزای امیر موسی را تدبیر کرده شوذ؛ سلطان اسلام فرموذ تا مثالِ همایون متضمن بانواع تهدید وتشدید بجانب امیر موسی نبشتند که این ذهول وتغافل تا غایت چرا کرد؟ وشمّهٔ از حال آن بزرگ بموقف عرض نرسانید، چون مثال سلطان بامیر موسی رسید ازغایتِ ترسِ سلطان لرزان و ترسان بحضرت بهاء ولد درآمذ واز ماجرای وقت اعلام کرد ومکتوب سلطان را عرضه داشت؛ حضرت بهاء ولد فرموذ که ملك علاءالدین شُرب میکنذ وآوازِ چنگ می شنوذ؛ من روی اورا چگونه توانم دیذن؟ خوذ پیش ازین واقعه دم بدم امیر موسی اجازت میخواست که خبرِ ایشان را بخدمت سلطان بفرستذ واز عظمتِ ولایتِ او اعلام دهذ؛ بهاء ولد تمکین نمی داذ؛ حضرت شیخ فرموذ که برخیز وبی تحاشی بخدمت سلطان رَوْ وآنچه دیذی وشنیذی کما یَنْبَغِی عرضه دار

(۲۱/۱) همچنان در جوابِ مثالِ پاذشاه بنفسه روانه شذ وچون بحضرتِ سلطان درآمذ سر بزمینِ تذلّل نهاذه بلبِ ادب پایهٔ تخت را بوسه داذ؛

T, I, 23; H, I, 20 ۲۳ K ب ۹ B ب ۹ Z ۲۱/۱

2 بنیاد KB : بنا Z || 3 عصب غضب B غضب غضیب KZ || 5 تجسس K : با تجسس B || 12 من KZ : ومن B || 15 بخدمت KB : + حضرت Z

سلطان از چگونگیٔ قدوم بهاء ولد باز پرسید ؛ چنانک کیفیتِ قصّه بوذ تقریر کرد ؛ سلطان از صحت آن خبرِ خیر عظیم خوش‌دل شذ وبسیارگریست وشکرهای بی حدّ کرد که مثل آنچنان عالمِ ربّانی وعارفِ صمدانی بقدومِ مبارکِ خوذ ملکِ ملك روم را مشرّف کرد وسعادتِ کلیّ بوی مساعدت نموذ وفرموذ که اگر شیخ بدار الملکِ ما قدم رنجه فرماید وشهر قونیه را مَحْتَدِ اولاد خوذ سازذ من درهمه عمرِ خوذ دیگر آوازِ اغانی وچنگ نشنوم وهرگز کسی را ارادت نیاورده ام بنده ومریدِ او شوم

امیر موسی را تشریفات داذه با خواصِّ حضرتِ خوذ بخدمتِ آن سلطان فرستاذ ؛ چون قُصّاد علی‌التمام والکمال تبلیغِ رسالاتِ بلیغ کردند حضرت بهاء ولد فرزندان واصحاب را برگرفت وبسوی دار الملك قونیه روانه شذ ، وچون خبرِ مقدمِ سلطان العلماء بگوشِ سلطان الامرا رسید با جمیعِ اربابِ قلم واصحابِ عَلَم واهالیٔ قونیه استقبال کردند واز دور جای از اسب فروذ آمذه زا نوی شیخ را بوسه داذ؛ میخواست که زیارت ومُصافحه کنذ ؛ مولانا بجای دست عصای خوذ را داذ ؛ سلطان ازان مهابت ونظرِ گرمِ او لرزیذن گرفت

شعر (رمل)

هیبتِ حق است این از خلق نیست هیبتِ این مردِ صاحب دلق نیست
هیبتِ بازست بر کبکِ نجیب خرمگس‌را نیست زان هیبت نصیب

وسلطان را نیّت آن بوذ که در طشت خانهٔ خوذ جای سازذ ؛ مولانا قبول

---

11 الامرا KZ : — B ‖ 12 جمیع Z : جمع BK ‖ 13 جای KZ : جائی B ‖ 15 مهابت KZ : مهابات B ‖ 18 وسلطان KZ : سلطان B ‖ جای KZ : جا B

16 هیبت حق . . . داق نیست : MN ج ۱ ، ص ۸۸/۲۴ ؛ MA ۱۹/۲۸
17 هیبت باز . . . نصیب MN ج ۳ ، ص ۲۴۸/۰ ؛ ۴۳۴۰ ؛ MA ۲۳/۳۰۷

نکرد؛ فرمودکه ائمّه را مدرسه وشیوخ را خانقاه و امرا را سرای وتجّار را خان ورنُود را زوایا و غُربارا مصطبه مناسب است؛ همانا که در مدرسهٔ التونپا نزول فرمود، وگویند هنوز در قونیه غیرآن مدرسهٔ دیگر نبوذ وبارُوی شهر را نساخته بوذند

چنانکه رسمِ سلاطین واکابرِ زمانست، انواع نُزُلها از نقد وجنس وغیره فرستاذند وازهیچ کس چیزی قبول نکردکه اموالِ شما مغشوش ومشکوك است ومرا بقدرِ کفایت اسبابی هست وهنوز ازمالِ میراثِ آبا واجدادِ ماکه از غنائمِ غزا حاصل کرده بوذند دارم؛ همگان ازکمال تقویٔ صدّیقانه واستغناء او تعجّب کردند وبصد هزار صدق واخلاص ارادت آورده زن ومرد مرید شذند وسلطان اسلام با وزرا وخواصّ خویش درین حال حیران می شذند

گویند دران زمان دو جوانِ مُقبل مریدِ مقبولِ ایشان شذه بوذند، یکی خبّازی میکرد ویکی قصّاب بوذ، وبهر یکی هزاردینار داذه بوذ تا راتبِ مطبخِ درویشان را علی الدوام مهیّا ومرتّب دارند وبذان مقدار تعیّش می کردند

---

1 سرای KZ : سارا B

3 مدرسهٔ التونپا : این مدرسه حالا در قونیه موجوداست، ولی بموزه تبدیل شده‌است

4 باروی شهر... بوذند : افلاکی درین‌مطلب نیز اشتباه داردء زیراکه باروی شهرقونیه در سال ۶۱۸ ساخته شده است وآمدن بهاء الدین ولد بقونیه در سال ۶۲۶ بود (ر. ک‌به. Épigraphie arabe d'Asie-Mineur, Cl. Huart, نمره ۴۸، ص۷۵؛ ولدنامه ص ۱۹۲؛ IA، ج ۳، ص ۵۴)

(۲۲/۱) منقولست که روزی سلطان علاءالدین رحمه‌الله اجلاس عظیم کرده حضرت شیخ را بسر ادعوت نمود ؛ چه تمامتِ علماء و عرفاء وحکماء وشیوخِ کبار وارباب فتوّت وگوشه نشینانِ شهر حاضر بوذند ؛ چون حضرت بهاء ولدْ از در درآمذ سلطان اسلام استقبال کرده در خواست کرد که حضرت مولانا برتخت نشینند ، گفت : ای پاذشاهِ دین من بنده‌ام ؛ بعد الیوم میخواهم که سو باشیْ تو باشم و حضرت مولانا سلطانی کنذ ، چه سلطنتِ ظاهر وباطن از قدیم العهد از آنِ شماست ؛ همچنان حضرت بهاء ولد از حدّ بیرون عنایتها فرموذه چشمهای سلطان را قُبْلها داذ وحاضرانِ مجلس آفرینها برجانِ سلطان کردند وتعظیم وانصافِ او را بپسندیذند وثناها گفتند ؛ حضرت بهاء ولد فرموذ که ای مَلِك مَلَك سیرتِ ملکدار یقینت باذ که مُلكِ دنیا وآخرت را از آنِ خوذ کردی ؛ سلطان برغبت و ایقانِ تمام برخاست و مرید شذ وبموافقتِ پاذشاه جمیع خواص وسپاه مرید شذند ؛ وزر افشانیها کرده صدقات بارباب حاجات بخش کردند ؛ مگر دران ساعت درضمیرِ سلطان گذشته باشذ که حضرت مولانا کلمات ومعارف می فرموذ تا حاضران مستفید می گشتند ؛ مولانا فرموذ که ای ملكِ جهان ترا گفتند که سلطان العلماء می آیذ ، نگفتند که فصّالی میرسذ تا جهت ملك فصلی ترکیب کنذ ، چه اگر باخلاص وحضورِ دل

T, I, 26-27; H., I, 23 ۲۵ـ۲۴ K آ ۱۰ B آ ۱۰ Z ۲۲ / ۲

1 رحمه K : رحمة BZ ‖ الله KB : + علیه Z ‖ کرده KZ : کرد و B ‖
2 نموذ KZ : — B ‖ 9 تعظیم Z : تعظم KB ‖ بپسندیذند KZ : بپسندیذه دیذه B

دمی مراقب شوی و ادبِ باطن نگاه داری آنچ مطلوب ومقصودِ دلست. بی گفتِ زبان میسّرت شود ؛

شعر (رمل)

هرکرا دامن درست است ومُعَد آن نثارِ دل بدانکس میرسد
دامنِ تو آن نیازست و حضور هین منه در دامنِ آن سنگِ فجور

(۲۳/۱) الحکایه : ازعدولِ رُوات چنان منقولست که دران عهد قاضیٔ بوذ بس بزرگ و اورا بهاء الدین طبری گفتندی ؛ مردی بود متبحّر ؛ مگر روزی در بندگیٔ سلطان از سرِ حسد و غرضی که داشت در عرضِ ایشان خُبثگی کرده بوذ ؛ اتّفاقا روزی مذکور در محفلِ سلطان حاضر شذه ؛ حضرت بهاء ولد فرموذ که هی قاضیٔ طبری زبان از ما کوتاه کن وزحمت مان مده ؛ هماناکه درین چند روزی که هستی خواهی مُردن واز اعقابِ تو هیچ کسی نخواهذ ماندن وحکم الٰهی چنانست که همه‌شان بمیرند و زحمتِ رشوتِ تو از مظلومانِ امّت منقطع شود ؛ امّا انساب واعقاب واصحابِ ما تا قیامت دایم وقایم خواهند ماندن

گویند بعد از چند روزی وبایی نزول کرده قاضی بهاءالدین طبری وفات یافته تمامت قومِ او مردند ، وگویند او را هفت روز تمام رُعاف غلبه کرده رحلت نموذ ، وگویند بُرْج وربَضِ قونیه را دران تاریخ ساختند

۲۳/۱ Z ۱۰ ب B ۱۰ ب K ۲۶ T, I, 28; H, I, 24

1 نکاه BZ : نکه K || مطلوب KZ : + دل B || 2 میسرت KB : میسر Z || 8 اتفاقا KZ : اتفاق B || روزی KZ : آرزوی B || 10 هماناکه KZ : هانا B || چند KZ ~ روزی B || 13 ماندن KZ : بودن B || 14 روزی KZ : روز B || 15 قوم KZ : اقوام B || وگویند KZ : گویند B

3 ـ 4 هرکرا . . . فجور : MN ، ج ۳ ، ص ۱۲۹/۲۲۷٤ ـ ۲۲۷۵ : MA ، ص ۱/۲۵۲ ،

(۲٤/۱) منقولست که چون مدّتی بسر آمد حضرت بهاء ولد صاحب فراش شد؛ سلطان بر خاست و بعیادتِ او آمد و بسیاری بگریست و گفت من میخواستم که باستقلالِ تمام حضرت سلطان العلماء بر تخت نشیند و من سر لشکرِ او باشم تا فتحها کنم و فتوحها اندوزم ؛ حضرت مولانا فرمود که اگر این نیّتِ تو راست است پس یقین شد که من از عالمِ شهادت بجهانِ سعادت سفر میکنم وتو نیز اندکی مانده است که بایوانِ کیوانِ ارواح ملحق شوی؛ بعد از سوم روز چاشتگاهِ روز جمعه هژدهم ماه ربیع الاخر سنهٔ ثمان وعشرین وستمائه بجوارِ جلالِ رحمتِ ایزدی فی مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ (٥٥/٤٥) توطّن فرمود

شعر (طویل)

فَسَارَ اِلَى الْفِرْدَوْسِ يَبْغِي نُزُولَه
بِمَقْعَدِ صِدْقٍ فِي جوارِ المُهَيْمَنِ

شعر (رمل)

رفت آن طاوسِ عرشی سوی عرش چون رسید از هاتفانش بوی عرش

سلطانِ اسلام قوی متألّم شد ومضطرب گشته هفت روز تمام از سرا بیرون نیآمد ، چهل روز سوار نشد واز سرِ سریر برحصیر نشسته رسم عزا را باقامت رسانید وچهل روز تمام در مسجدِ آذینهٔ قلعه ختمها کرده خلقِ عالم را خوانها نهادند وصدقات بر مساکین بخش کردند وفرمود که

T, I, 29; H, I, 25 ۲۳/۱ Z ۱۰ب B ۱۰ ب ۲٦ K

1 بهاء KZ : + الدین B ‖ 4 باشم KZ : شوم B ‖ 5 اگر BZ : + جه K ‖ 6 تو KZ : ترا B ‖ 8 عشرین KZ : عشر B ‖ 13 a عرشی KZ : عروسی B

13 رفت . . . بوی عرش : MN ج ٦ ، ص٤٥٠/٣١١٨ ؛ MA ص ٦٢٥/١٠

گردا گردِ تربهٔ مبارکِ شیخ حرمی برکشیدند و بر سنگی مرمرین تاریخ وفات را ثبت کرده کاویدند و بعد از چند سالی سلطانِ اسلام نیز بدارِ سلام رحلت نمود

شعر (هزج)

گل بوذ که اندکی برویت می ماند اونیز برفت وزندگانی بتوداذ

مَعَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمَ ٱللهُ عَلَيْهِم مِنَ ٱلنَّبِيِّينَ وَٱلصِّدِّيقِينَ وَٱلشُّهَدَآءِ وَٱلصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقاً (٤/٦٩)

(۲۵/۱) الحکایه : ولیِ ربّانی مستورِ قبابِ سبحانی شیخ حجّاج نسّاج رحمة الله علیه که از جملهٔ مقبولانِ مُقبلِ حضرت بهاء ولد بوذ، چنان روایت کرد که قاضی وخش مردی بوذ معتبر و از علمای این عالم بوذ، می خواست که از دیباجهٔ کتبِ معارف واستفتاها لقبِ سلطان العلمائی بهاء ولد را محو کنذ، حضرت مولانا برین حال مطّلع شذ، فرموذ که عن قریب نام و کنیتِ آن بزرگ از دفترِ عالمِ وجود محو خواهذ شذن؛ بعد از پنج روزِ معدود بآخرت سفر کرد

(۲۶/۱) همانا که پیوسته ضمایرِ خلایق را فرموذی و از وقوعِ وقایعِ غیبی اعلام کردی و بران فایده‌های دیگر گفتی که همگان متحیّر شذندی و همچنین منکرانِ آن حضرت بعد از مشاهدهٔ کرامات باقرارِ تمام جَوْق جَوْق می آمذند ومرید می شذند وبسا منکرانِ مُصِرّ که از شومیِ انکار بی ایمان می مُردند

T, I, 30-31 ; H, I, 26 ۲۸ ـ ۲۷ K آ ۱۱ B ۲۶ ـ ۲۵/۱ Z ۱۱ آ ـ ب

2 کرده BZ : کردند و K || 9 علیه KZ : — B || 11 ولد را KZ : ولد B || 15 خلایق KZ : خلق را B

(۱/۲۷) وگویند سببِ مرید شدنِ حضرت سیّد برهان‌الدین محقق ترمذی رضی‌الله عنه همان خواب بوده است که علمای بلخ در خواب دیدند که مصطفی صلی الله علیه وسلّم اشارت فرموذ که همگان او را سلطان علماء گویند واو را بهتر ومیهترِ خوذ دانند

(۱/۲۸) الحکایه: مگر روزی در درسِ عام، در اثنای بحثِ کلام، جمال الدین حصیری جدل وعسیری می نموذ؛ حضرت بهاء ولد عصا را برکشیده بر وی حمله‌کرد که ای مردك صُحُفی العَصَا لِمَنْ عَصَی؛ شَتَّانَ بَیْنَ الدُرِّ والحَصَی؛ چه اگر ازین صحف که می نازی وبذان قوّت هرسوی می‌تازی هیچ نمانذ و بکلّی مُنْعِدم ومُنْدرس شوذ ودر ممالكِ دنیاء مدرسه ومسندی نمانذ، چه خواهی کردن و ازصفحهٔ کذام صحف درس خواهی گفتن و سَبَق خواهی خواندن؟ جهدی میکن که از لطیفهٔ صحیفهٔ دل صفحهٔ از برکنی؛ تا ابد الآباد آن معنی مونسِ جانِ تو باشذ و ازیاذِ تو بهیچ وقتی نروذ، وآن علمِ عشق‌است که ترا بعد از مرگ دستگیر شوذ؛ چنانک فرموذه اند

شعر (رمل)

ای فقیه از بهر الله علم عشق آموز تو
زانك بعد از مرگ حِلّ وحرمت ایجاب کو

(۱/۲۹) منقولست که روزی حضرت خذاوندگار قَدَّسَنَا اللهُ بِنُورِ الاَحْرار، در مجمعِ یارانِ اَبرار تقریرِ عظمتِ پذرش می فرموذ که حضرت

T, I, 31 _ 32; H, I, 26 _ 27 ۱/۲۷ ـ ۲۹ Z ۱۱ ب B ۱۱ ب K ۲۸

1 سید KZ : — B ‖ 3 دیدند که KZ : + حضرت B ‖ 4 خود KZ : — B ‖ 8 سوی KZ : سو B ‖ 10 صفحه ZK : صحفه B ‖ 12 صفحه KZ : صحیفه B ‖ باشذ B : شود ZK

بهاء ولد روزِ آذینه در بلخ تذکیری میگفت : فرموذ که روزِ قیامت حق سبحانه وتعالی جزای عَمَلِ صالح واَخْلاقِ نیکو واحسان مؤمنان را حور وقصورِ جَنّات خواهذ داذن ؛ از ناگاه پیر مردی مُنْخَنی از گوشهٔ مسجد بر خاست وگفت : یا امامَ المسلمین امروز درین عالم بخبرِ احوالِ ایشـــان مشغول شویم وفردا بتفرّجِ حور وقصور اکتفا کنیم ؛ پس حکایتِ دیذار چون خواهذ بوذن ؟ در جواب فرموذ که ای عزیزِ من رموزِ حور وقصور از برای قصور فهمانِ عوامست والاّ اصل دیذار دوست است وآن دیذار بانواعِ نامها دارذ، از هر مصنوعی صانع را مشاهده میکنند واز هر ذرّهٔ دیذارِ آفتابِ حقایق را مطالعه نمایند

(۳۰/۱) الحکایه : شمعِ جمعِ یاران ، شیخ محمود صاحب قران ، رحمه‌الله که از جملهٔ مریدانِ محرمِ خذاوندگار بوذ چنان روایت کرد که در زمانِ خذاوندگار در حمّامِ پوستین دوزان اخی ناطوری بوذ ، بسنِّ صذ و ده سالگی رسیذه واو از جملهٔ مریدانِ بهـــاء ولد بوذ وما دران هنگام کوذکان بوذیم ؛ روزی اصحابِ کرام در مناقبِ بهـــاء ولد کلمات می گفتند ؛ اخی ناطور حکایت کرد که روزی عوانی مقابلِ بهاء ولد افتاذه دیذ که مظلومی را می رنجانیذ بر مقتضای فَوَکَزَهُ مُوسَی فَقَضَی عَلَیْهِ (۱۵/۲۸) بعصای خوذ آن عوان را بزذ ؛ فی‌الحال جان بجهنّم سپرد ؛ برداشتند و بگورش بر دند ؛ سلطانِ اسلام درین قضیه متردّد خاطر شذ که بی موجب آن شخص را چون کُشت ؟ وسبب چه بوذه باشذ ؟ مولانا فرموذ که

۳۰/۱ Z ۱۲ آ B ۱۲ آ K ۲۹ T, I, 33 ; H, I, 27

8 مصنوعی KZ : مصنوع B || 10 رحمه الله KZ : رحمة B || 16 که KZ : — B || بر KZ : در B

تا ملك در تردّد نباشد که بی امرِ حق برگی از درخت جدا نمی شود

شعر (رمل)

3 هیچ برگی می نیفتد از درخت بی قضا وحکمِ آن سلطانِ بخت

و من بحقیقت سگی را کُشتم و مظلومی را از ظلمِ او رهانیدم : سلطان فرمود که گورِ آن عوان را گشادند . همانا که سیاه سگی را خفته یافتند :

6 سلطان سر نهاد وبتمهیدِ عذر مشغول شد ؛ فرمود که آن شخص را خوی سگی و سَبُعیّت غالب بوده، عقوریها میکرد؛ عاقبة الامر همچنان سگ محسوس شد وهمچنان بر صورت سگی محشور خواهد شدن؛ چنانکه فرمود:

9 سیرتی کان بر وجودت غالبست هم بران تصویر حشرت واجبست

سلطان گریها کرده دست و پای شیخ را بوسه‌ها داده استغفار کرد واز منهیّات منزجر گشت

12 (۳۱/۱) الحکایه : همچنان از خدمت اخی ناطور منقولست که روزی سلطان از حضرتِ بهاء ولد برغبتِ تمام والحاحِ عظیم التماسِ وعظ وتذکیر کرد:

15 بهاء ولد فرمود که منبر را بگورستانِ قانعی بیرون آوردند و مجموعِ شهریان من الذُکور والِاناث دران جایگاه حاضر شدند ؛ حضرت مولانا بر سرِ منبر رفته حُفّاظِ تجوید الفاظ از هر سوره عُشْرها وقوارع خواندند

۳۱/۱ Z ۱۲ آ B ۱۲ آ K ۳۰ T, I, 34 ; H, I, 29

5 سیاه سگی را KZ : سگی سیاه را B ‖ 5 ـ 8 فرمود . . . شد BZ : ـ K ‖ 7 بوده Z : بود B ‖ 8 چنانك فرمود KZ : شعر B 12 الحکایه KZ : منقولست B

3 هیچ . . . بخت : MN ج ۳ ، ص ۱۸۹۹/۱۹ : MA ۶/۲۴۳ :
9 سیرتی . . . واجبست: MN ج ۲ ، ص ۳۲۳ ۱۴۱۹ : M1 ۱۸/۱۳۵

وحضرت مولانا در بیانِ حشر و نشر و عرضِ روز قیامت ومجازاتِ أعمال ومجاریٔ أحوالِ احوالِ آن روز وسؤال وجواب وترازو وصراط وامتیازِ اهل بهشت از اهل دوزخ وکیفیتِ یَوْمَ تَبْیَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ (۱۰۶/۳) چندانی دلائل ووجوه فرمودکه عقولِ عقلای عالم بعِقالِ حیرت بسته شد وآهِ حسرت از میانِ جانِ همه‌شان برآمد ومردم از بسیاریٔ گریه و دردِ دل بیچاره شدند ؛ از ناگاه گوری بشکافت و یکی کفن پیچیده برخاست وگفت : أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلٰهَ إِلاَّ اللهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللهِ ، باز فرو خفت ؛ همانا که از آن هیبت چندین هزار خلایق بیهوش شدند وبسیاران جان تسلیم کردند وآن درویش سوگندانِ مغلّظه یاد می‌کردکه من بدین چشمِ ظاهر آن حالتِ معجز را مشاهده کردم وچندانی مرد وزن آن روز مرید شدندکه در حساب آید ؟ وبرین حکایت ماهی نگذشت‌که حضرتِ آنچنان شاهی نقل فرمود اِلیٰ عِنایَتِ اللهِ تَعالیٰ

(۳۲/۱) همچنان منقولست‌که مریدان حضرت بهاء ولد مردمِ بس شوریده بودند وهمه‌شان اهلِ تقوی و ریاضت باره ؛ وقتها بخدمت شیخ در گورستان می رفتند وآهسته آهسته قرآن می‌خواندند وچون مولانا دعا می‌کرد اهلِ گورستان محسوس دستها از حبیبِ گور بیرون کرده بدعای او آمین می کردند

T, I, 35 ; H, I, 29 ۳۲/۱ Z ۱۲ب B ۱۲ب K ۳۱

2 مجاری KZ : مجازی B || 3 بهشت KZ : بهشت را B || 4 چندانی KZ : چندان از B || 6 و درد KZ : و در B || 8 رسول‌الله KZ : عبده و رسوله B || 10 مغلظه KZ : عظیم B || 14 باره BZ : بان K

(۱/۳۳) همچنان حضرت سلطان ولد قَدَّسَ اللهُ لَطیفَتَهُ روایت کرد که روزی حضرت پدرم در تربتِ مولانای بزرگ مراقب نشسته بوذ ؛ بارها لاحولَ ولاقوّتَ اِلاّ باللهِ العَلِیِّ العَظیم می فرموذ ؛ پرسیذم که موجبِ لاحَوْلَ وَلاَ قُوَّتَ چیست؟ گفت : یکی در صحرای فلوباط اسب می‌دوانیذ ؛ گفتم : چه باشذ ؟ گفت : از بهاء ولد نمی ترسند که اینجایگاه آسوذه است

(۱/۳٤) همچنان درویشی روایت کرد که روزی حضرت خذاوندگار بزیارتِ تربهٔ بهاء ولد آمذه بوذ وهمان عادت داشتی که هر حالی و مشکلی وواقعهٔ که واقع شذی بتربتِ پذر آمذی ومراقب گشته آن عقده را حلّ کردی ؛ واز روضهٔ ضریحِ پذر صریح جوابِ صواب شنیذی ؛ از ناگاه سواری همچون برق دوان دوان از کنارِ تربه درگذشت واورا معروف ولد فخرالدین شاهد میگفتند، واو از جملهٔ خواصِّ حضرتِ سلطنت بوذ؛ خذاوندگار قوی منفعل گشته، ازان حضور باز آمذ و فرموذ که این شخص نمی دانذ که عُروقِ بهاء ولد گردا گردِ تربه را فرا گرفته است وجسمِ مبارکِ او درین مرقد مدفونست ؛ درحالِ آن سوار را اسبش بزمین زذه چندانی کشیذ که پاره پاره‌اش کرد، تا بی ادبانِ راه و مغروران جاه آگاه شوند وعبرت گیرند واز غیرتِ اولیاء هراسان باشند واز سرِ سرورِ غرور گستاخی وجُرأت نکنند

۱/۳۳ ـ ۳٤ Z ۱۲ ب B ۱۲ ب K ۳۱ T, I, 36 ; H, I, 29

1 لطیفته KZ : لطیفه B ‖ 4 قوت KB : — Z ‖ یکی KZ : ـ B ‖ دوانیذ KZ : دوانذ B ‖ 7 هر Z : در هر B — K ‖ 9 ضریح BZ : — K ‖ 12 کشته KZ : کشت B ‖ 13 فرا گرفته KZ : فرو گرفته B ‖ 15 کرد BZ : می کرد K

4 صحرای فلوباط : حالا باین نام در نزدیك قونیه صحرائی معلوم نیست ، ولی اسمش در کتب قدیم دیکر نیز ذکر شده است (ر . ك . به ابن بیبی : ص ٦١١ ، ٦٩٠ ، ٦٩٢ ، ٦٩٩ ، اقسرایی : ص ٥٠ (بنام فیل اباد) ؛ منشآت فریدون بیك ، ج ۱ ، ص ۳۹۸)

شعر (رمل)

بذ زکستاخی کسوفِ آفتاب شذ عزازیلی زجُرأت ردِّ باب

(۱/۳۵) همچنان منقولست که تصرّفِ حضرتِ بهاء ولد در حقِّ مریدانِ خود بمثابتی بوذ که چون بسروقتِ شیخ درآمذندی فرموذی که با چشمانِ آلوذه بروی من نگاه مکنید وچشمهای خوذرا بقطراتِ عبرات فرو شوئید پس آنگاه بروی مردانِ حق نگاه کنید تا مگر شعشاعِ آن انوارِ غیبی وعینی را توانید دیذن؛ وهمچنان خطاب کردی که هی فلان تو در راه برروی شاهدی نظر انداختهٔ که زِنَاءُ الْعُیُونِ النَّظَرُ ازصحبتِ ما غیبت کن ویکی را فرموذی که تو کوذکی را تفرّج کردهٔ ؛ خوذ را طهارت ده که حضرت الله قدّوس وطاهراست؛ متطهّران را دوست میدارذ که اِنَّ اللهَ یُحِبُّ التَّوَّابِینَ ویُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِینَ (۲۲۲/۲)

شعر (رمل)

چشم آلوذه مکن ازخد وخال کآن شهنشاهِ بقا می آیذ
ورشذ آلوذه باشکش می‌شُوی زانکه ازان اشک دوا می‌آیذ

(۱/۳۶) الحکایه: علمای اصحاب روایت کردندکه روزی حضرت سلطان ولد فرموذ که ملك المتألّهین فقیه احمدِ ما رحمة الله علیه نزدِ بهاء ولد بتحصیلِ علمِ فقه مشغول بوذ ؛ واو مردی بوذ ترك وساذه دل، وهم

۱/۳۵ ـ ۳۶ Z ۱۳ ب B ب K ۳۲ T, I, 37 _ 38; H, I, 31

5 مکنید BZ : نمی کنید K

2 بذ زکستاخی . . . باب : MN ج ۱ ، ص ۹۲/۸ ؛ MA ۲۴/۳

مریدش بوذ و از یک نظرِ جدّم بی نظیرِ عالم گشته درو حالتی پذید آمذ که کتاب را از دست بینداخت وشوریذه حال گشته راهِ کوهستان در پیش گرفت و در دریای حیرت وقدرت مستغرق گشته سالهای بسیار درکوهها میگشت وریاضتها می کرد و عاقبت حال سرّ اُوَیْسِ قَرَنی رضی‌الله عنه بفقیه نبیه متمثّل گشته بکلّی مجذوب و مسلوب گشت ؛ جماعتی از حضرت بهاء ولد از احوال وجنونِ او سؤال کردند ؛ فرموذ که ازآن رطلهای گرانِ ما که سیّدِ سِردان میکشیذ قطرهٔ ایست که بذین مزد رسیذه است ؛ وهمچنان حضرت پذرم نیز روزی فرموذ که از دریای مستیِ مولانا شمس‌الدین تبریزی مستیِ فقیه احمد بویی بوذه باشذ، لا غیر

شعر (هزج)

تو از شراب مستی من هم ز بوی مستم بو نیز نیست اندك در بزم کیقباذی

(۳۷/۱) در خبرست که شیخ حجّاجِ نسّاج که بمرتبهٔ لا یَعْرِفُهُمْ غَیْری رسیذه بوذ، بعد از وفاتِ بهاء ولد بجامه‌بافی مشغول میشذ و نانهای فَخْفَرهٔ فقرا را خریذه در آب خسانیذی و شب ازآن افطار کردی وآنچ از کَسْبِ حلال بدست آوردی هزینهٔ ساختی ؛ تا مبلغ دویست وسیصذ عدد شذی. آوردی ودر کفشِ مبارکِ حضرت خذاوندگار ریختی وچندانک در قیدِ حیات بوذ بهمین خدمت مواظبت می نموذ

T, I, 39 ; H, I, 32 ۳۳ K ب ۱۳ B ب ۱۳ ٪ ۳۷/۱

1 حالتی BZ : حالی K ‖ 3 کشته BZ : کشت K ‖ 5 بکلی BZ : بکل K ‖ 6 احوال BZ : حال K ‖ 7 بذین KZ : باین B ‖ 9 احمد KZ : رحمة الله B

(۱/۳۸) همانا که چون از عالم رحلت کرد. غسّال را حاضر کردند تا ویرا بشویند؛ مگر غسّال دست دراز کرده تا ستر عورت را برگیرد وطهارت دهد؛ حجّاج دستِ او را چنان سخت بگرفت که بیهوش گشت و فریادِ عظیم برآورد؛ اصحاب چندانی که قوّت کردند، دستِ غسّال را از چنگِ او نتوانستند رهانیدن؛ بحضرت خداوندگار خبر کردند، بیامد وشفاعتها کرده ودر گوشِ حجّاج آواز داد که معذور دار، ترا ندانست، گناهِ او را بمن بخش؛ همان ساعت دستِ اورا بگذاشت؛ بعد از روزِ سوم غسّال نیز نقل کرد

(۱/۳۹) همچنان منقولست که روزی حضرتِ سلطان ولد فرمود که جدّم بهاء ولد در سنِّ هشتاد وپنج سالگی نقل فرمود

(۱/۴۰) گویند که پیوسته بهاء ولد گردِ گورستانها گشتی و دعاها کردی که خدایا ما را خوشخو گردان و بارکش گردان، وفرموذی که بروز تفرّجِ گورستان کنید و بشب کواکبِ ثواقبِ آسمان را مطالعه نمائید که سنّت ووصیّتِ پیغمبرِ ماست علیه السلام تا عجائبها بینید

(۱/۴۱) همچنان مرویست که از غایتِ ریاضت ومجاهدات حضرت بهاء ولد را چند دندانِ معدود در دهان بیش نمانده بوذ؛ از تهجّداتِ شب واجتهاداتِ روز یک لحظه فارغ نمیشذ؛ چه اصحابِ حال از ان حال پرسیذند، گفت: جهتِ فرزندان ویارانِ ماست

(۱/۴۲) مگر شبی عزیزی روشندل حضرت بهاء ولد را بخواب دیذ که فرقِ مبارکش برساقِ عرشِ مجید سائیذه بوذ و بغایت بلند گشته، سوأل

T, I, 40; H, I, 32–33 ۱/۳۸ - ۴۲ Z ۱۳ ب B ۱۳ ب K ۳۴

7 بخش BZ : بخش K || 9 فرموذ BZ : فرموده K || 10 گویند که B : گویند KZ || ولد KZ : — B || 13 علیه‌السلام KZ : — B || بینید KZ : بینند B || 16 نمیشذ KZ : نمیشده B || 18 که KZ : — B

کردکه بِمَ نِلْتَ مَا نِلْتَ بذین مرتبت ومنزلت بچه سبب رسیذی ؟
فرموذکه ببرکتِ زندگانیٔ لطیف ورَوِشِ عظیمِ فرزندم جلال‌الدین محمد
3 رسیذم که تمامتِ ارواحِ انبیاء وروحانیانِ سماوات ونورانیانِ عرشِ عظیم
مشتاقِ جمال او گشته اند وهمه اولیای کُمَّل سلوکِ اورا تحسینها میکنند
وروحِ من ازرَوْحِ آن حالت مباهات میکنذ ومفتخر میشوذ وچنین می بالذ؛
6 چه اگر عرشِ عظیم وکریم مانع نشذی بلندیٔ قدِّ من ازحدِّ خلا گذشتی
وبجائی رسیذی که جایها ازان هیبت بی جا شوندی

شعر (رمل)

9 این قَدَرخوذ درسِ شاگردانِ ماست کرّوفرِّ ملحمهٔ مان تاکجاست
تاکجا آنجاکه جا را راه نیست جز سنا برقِ مهِ الله نیست
از همه اوهام و تصویرات دور نورِ نورِ نورِ نورِ نورِ نور

12 (۱/۴۳) صورت نامهٔ که بخدمت ملك یغان تکن رحمه‌الله جدّ خوارزمشاه
حضرت بهاء ولد فرستاذه بوذ، جهت شفاعتِ قاضیٔ رومی که حبسش
کرده بوذند :

۱/۴۳ Z ۱۴ آ B ۱۴ آ K ۳۵ T, I, 42 ; H —

6 عظیم و KZ : — B || 11 یغان KZ : نغان B || 12 رومی KZ : روم B || که B : — KZ

9 ـ 11 این قدر . . . نور : MN ج ۶ ، ص ۳۹۵/۲۱۴۴ ـ ۲۱۴۶ ؛ MA ، ص ۶۰۳/۲۰ ـ ۲۱

11 ـ ص 6/43 صورت نامهٔ که . . . التقوی : معارف بهاء ولد ، ص ۴۱۸ ؛ مکتوبات مولانا جلال‌الدین ، ص ۱۵۰

بعد از سلام ودعا بر حضرت ملکی که ملکداریش را سعد ونحس انجم بکار نایند؛ هیچ کاری کمال نگیرد مگر نیکوکاری؛ میل بغلبه وقوت نباید کردن که غلبه در حقیقت دین وتقوی راست که لِیُظْهِرَهُ عَلَی الدِّینِ کُلِّهِ (۳۳/۹)؛ قاضی امام رومی بعرف نه، بدیانت وصلاح آراسته است وسعادت بمعاونت برّ وتقوی باز بسته است که تَعاوَنُوا عَلَی ٱلْبِرِّ والتَّقْوی (۲/۵)؛ والسَّلامُ عَلَی مَنِ اتَّبَعَ الهُدی (۴۷/۲۰)؛ همان ساعت قاضیْ رومی‌را تشریف فرموده دلداریها کرد

(۱/٤٤) صورت رقعهٔ دیگر که جهت مظلومی بنزد خوارزمشاه اصدار فرموده است :

شکر جاهی که مرجع مظلومانست، دفع ظلم متغلبانست؛ لاسیّما از اصحاب تصوّف وارباب خیر خانذانی که تربیت سلاطین حالیه تَغَمَّدَهُمُ اللهُ بِغُفْرانِهِ یافته است وذکر جمیل ایشان بنصرت بذانجا سایر؛ حمداً لله تعالی که آن سُدّهٔ منیع وجناب رفیع زَادَهُ اللهُ رِفْعَةً بذان حلیه مُتحلّی است که مثال کریم صادر شذه است که متغلّب در امتثال ملکی مینمایذ، آن را بامضا رسانند، تا بی فائده نگردذ والسلام

(۱/٤٥) الحکایه: منقولست که امیر بدرالدین گوهرتاش المعروف بدزدار که لالای سلطان علاء الدین کیقباذ بوذ، مردی بوذ بزرگ وسَرْوَرْ ومُتموّل وصاحب خیرات واستاذ سرای خاص؛ وسبب اعتقاد ومرید شذن او آن

T, I, 43; H, I, 34 ۱/٤٤ ـ ٤٥ Z ١٤ ب B ١٤ ب K ٣٥

2 ـ 3 غلبه KBZ قوت ~ V || کردن KBZ : کردV || که KBZ : + هوالذی ارسل رسوله بالهدی و دین الحق V || 4 کلّه KBZ : + ولوکره المشرکون وکفی بالله شهیداً V || بعرف نه V : یعرف به KBZ || 7 کرد KZ : کرده B || 13 جناب KZ : جنات B || 16 گوهر ZK : گهر B || 18 استاد BK . استا Z

بوذه است که روزی حضرت بهاء ولد در مسجدِ سلطان تذکیر می‌فرموذ وتمامتِ علماء وفقراء وامراء وسلطان حاضر بوذند وحضرت بهاء ولد در سببِ نزولِ هر آیتی وتحقیقِ آن واسرارِ هرکلمهٔ گونا گون تفسیرها تقریر میکرد وبسطِ کلام می فرموذ ؛ مگر در ضمیرِ بدرالدین گوهرتاش گذشته باشذ که زهی ذهنِ صافی واستحضارِ عظیم ومطالعهٔ بسیار که چندینَ اقاویل وامثال بیان میکنذ واین مقدورِ هیچ مفسّری ومذکّری نیست ؛ همانا که از سرِ منبر اشارت فرموذ که امیر بدرالدین غُشْری بخوان ؛ ازغایت دهشت وهیبت سلطان بغتةً سورهٔ قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (١/٢٣) سرآغازکرد ، فرموذکه اکنون بی‌استحضار ومطالعهٔ بسیار بشنو تا چند آذینه در تحقیقِ کلمهٔ قَدْ تفسیر ومعانی می فرموذ ؛ غریو از نهاذِ خلایق بر خاست ؛ فی الحال بدرالدین گوهر تاش ضمیرِ خوذ را بحضرت سلطان عرضه داشته فروذ آمذ وپایهٔ منبر را بوسه داذه بنده ومرید شذ ؛ بهاء ولد فرموذکه برای شکرانهٔ این حالت جهتِ فرزندانِ من مدرسهٔ بساز ؛ آن بوذ که مدرسهٔ خذاوندگار را ساخته ووقفها نهاذ وچندانک درقیدِ حیات بوذ ، درقندِ حیات بوذ ووجودِ خوذ را بکلّی وقف خاندانِ او ساخته بوذ

(٤٦/١) الحکایه : همچنان منقولست که خدمت خلیفهٔ بغداذ شیخ شهاب‌الدین سهروردی را رحمة الله علیه بخدمتِ سلطان علاء الدین کیقباذ

T, I, 44 ; H, I, 35 ٤٦/١ Z ١٤ ب B ١٤ ب K ٣٦

4 کوهر KZ : کهر B || 6 مقدور KZ : استطاعت B || 11 کوهر KZ : کهر B || 12 بحضرت KZ : — B || داشته Z : داشت BK || آمذ KZ : آمذند Z || داذه KZ : + و B || 13 ومرید KZ : مرید B || 15 حیات KZ : حناب (؟) B || 16 ساخته‌بود KZ : ساخته B

برسالت فرستاده بوذ؛ چون بقونیه رسید، سلطان بتفرّج قلعهٔ گواله رفته بوذ وحضرتِ مولانای بزرگ را با هم برده؛ سلطان فرموذ که شیخ را نیز بقلعه آورند؛ بعد از تبلیغِ رسالتِ خلیفه بهاء ولد شیخ را اعزازِ عظیم کرد؛ چه در بغداذ از حدّ بیرون بندگیها کرده بوذ؛ واو را می فرموذ که سهروردیان هم عتیقیانند وهم ما را خویشانِ نزدیك اند

وهمان شب سلطانِ اسلام خوابی عجیب دیذه متحیّر بر خاست وصورتِ خوابرا بحضرتِ بهاء ولد وشیخ عرضه داشت وگفت: در خواب می بینم که سَرَم از زر شذه است وسینه ام نقرهٔ خام گشته وازناف زیرتر بکلّی رویین شذه است و هر دو رانم از صُلب است وهر دو پایم از زیرگشته، تمامتِ معبّران معتبر از عظمتِ تعبیرِ این خواب فروماندند؛ همانا که شیخ شهاب الدین تعبیرِ خواب را بحضرت بهاء ولد حواله کرده هیچ نگفت؛ سلطان العلماء فرموذ که چندانکه تو در عالم باشی، در زمان تو عالمیان آسوذه وخالص وبا قیمت چون زر باشند، وبعد از انتقالِ تو زمانِ فرزندت بمنزلتِ نقره باشذ، نسبت بزمانِ تو؛ بعد از ان فرزندِ فرزندت بمرتبهٔ رویین باشذ وخلقِ دون همّت وفزون نَهمت سرور شوند؛ وچون سلطنتِ مملکت ببطنِ سوم رسذ جهان درهم شوذ ومیان خلق صفا ووفا وشفقت نماند وچون نوبتِ سلطنت ببطنِ چهارم وپنجم رسذ، ممالكِ روم بکلّی خراب ویباب شوذ وجمیع دیار وبلاد را اهل فسادِ بلیذِ پلیذ فرو گیرذ وزوالِ آلِ سلجوقیان باشذ واصلا نظامِ جهان نماند؛ وکوچکانِ بی اصل بزرگ شوند واشغالِ خطیر، بدستِ دونانِ حقیر افتذ؛ چنانکه شاه ما

---

4 و KZ : — B ‖ اورا K : او را و Z او را او B ‖ که KZ : — B ‖ 5 هم مارا KZ : — B ‖ 6 شب KB : + که Z ‖ 15 نهمت KZ : همت B ‖ 17 چهارم BZ : + رسد K ‖ 19 نماند BZ : نباشد K ‖ 20 شاه : + صلی الله علیه B

فرموده است اذا وُسِّدَ الاَمْرُ إِلَى غَيْرِ اَهْلِهِ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ ؛ واز هر جائی خوارج خروج کنند واستیلای مغل مملکتِ عالم را خراب کنند وعلمای دین و شیوخِ با تمکین را آثار نماند و برکات از روی زمین مرتفع شوذ وخلایقِ مسکین قیامت کبری را بچراغها جویند

همانا که سلطانِ اسلام وحاضران که بوذند گریها کردند وزاریها نمودند وآن روز سلطانِ اسلام حضرت بهاء ولد را وشیخ را تشریفاتِ عظیم وثمین داذ وسایر علماء وفقرا را عطاها فرموده استدعاء دعاها کرده ؛ تغیرِ حال همچنان شذ که تعبیر کرده بوذند و بیان فرموذه

شعر (رمل)

هرچه اندر آینه بیند جوان پیر اندر خشت بیند بیش ازآن

(٤٧/١) همچنان روزی حضرتِ سلطان ولد فرموذ که جدّم بهاء ولد صاحب قوّت بوذ وجسمِ جسیم وهیکلِ عظیم داشت وَ زَادَهُ بَسْطَةً فِی الْعِلْمِ والجِسم (٢٤٧/٢) صفتِ ذاتِ او بوذ واستخوانهاش بغایت بزرگ بوذ ؛ چنانک سه نفرِ اشتربانِ لُمْتُر را در راهِ بغداذ بیک یك ضرب بینداخت وبحالِ مرگ رسانید ؛ وتوبه‌ها کرده مطیع شذند ؛ ووقتی که بغزا سوار شذی درصفِ هیجا حیدرِ کرّار بوذی

T, I, 46; H, I, 36 ٣٨ K آ ١٥ B آ ١٥ Z ٤٧/١

3 با تمکین Z : تمکین KB || 7 عظیم و KZ : — B || داذ KZ : داذه B || فرموذه KZ : فرموذ B || دعاها BZ : دعا K || 8 تغیر BZ : — K || شذ KZ : شذه B || 9 شعر KZ : — B || 14 بزرك BZ : + بزرك K || 16 سوار KZ : سواری B

10 هر چه اندر . . . ازآن : رقم این بیت ، در «کشف الابیات مثنوی» میرزا طاهر کاشانی غلط ثبت شده است ؛ ازین جهت در مثنوی مولوی نمی توان یافت

(۱/۴۸) همچنان حضرت سلطان ولد فرمود که روزی در بندگیِ پدرم حکایت کردند که فلانی در حقّ قرآن طعنه میزند ؛ فرمود که بد میگوید وازگزاف میگوید، نشاید نشاید ؛ چه اگر او مرید پدرم بهاء ولد ست که مولانا بهاء الدین ولد تا آخر وقت بقراءتِ قرآن وتفسیرِ آن وبنمازِ پر نیاز مشغول بود ؛ آنگه قرآن را چون میخواند هر کلمه‌را پنج وشش بار مکرّر میکرد : چنانک می گفت : الحمد لله الحمد لله الحمد لله ، ودران حالت که میگفت از وجودِ مبارکِ او نوری عظیم ظاهر میشد وتا ملاء اعلی می پیوست ؛

(۱/۴۹) وهم از حضرتِ سلطان ولد منقولست که روزی مولانای بزرگ فرمود که خواهم که خوبیِ شیث را علیه السلام ببینم ؛ اکنون بروم بحضرت الله که همه آنجا خواهند جمع شدن ؛ خوبیِ شیث وتمامتِ انبیا را علیهم‌السلام مشاهده کنم

سلطان ولد فرمود که چون بتربهٔ جدّم وپدرم نظر میکنم دو نورِ عظیم میبینم که از سرِ هردو تربهٔ مبارک متصاعد میشود وتا عنان آسمان جولان کنان میرود وبعد از ساعتی آن هر دو نور یک نور میشود ؛ یعنی اشارتست که ما هر دو یکیم ویک نوریم

(شعر رمل)

چون از ایشان مجتمع بینی دو یار هم یکی باشند وهم ششصد هزار

(۱/۵۰) همچنان حضرت سلطان ولد نقل فرمود که حضرت پدرم در وقتِ نقلانِ خود فرمود که بهاءالدین بدان وآگاه باش که ما وجملهٔ مریدانِ ما روز

۱/۴۹ ـ ۵۰ Z ۱۵ ب B ۱۵ ب K ۳۸ ـ ۳۹ T, I, 17 - 48; H,I, 36 - 37

3 چه KZ~ اگر B ‖ 4 بهاءالدین BZ : بهاء K ‖ 11 سلطان ولد Kh : — BZ ‖ 14 هر دو BZ : همه K ‖ 16 نقلان BZ : نقل K

15 چون . . . هزار : MN ج ۲ ، ص ۲۵۷/۱۸۴ ؛ MA ۱۰۹/۱۲

قیامت در سایهٔ مولانای بزرگ خواهیم بودن ؛ وهمه بسبب او بحضرتِ حق خواهیم رسیدن وهمه را خدا برای خاطرِ مولانای بزرگ رحمت خواهد کردن

(۱/۵۱) منقولست که عارفِ ربّانی، واقفِ اسرارِ معانی، خواجگی گهواره‌گر که از مریدانِ واصلِ مولانای بزرگ بود رضی‌الله عنه، روزی از شیخ پرسید که هر که شراب خورد چون شود؟ گفت : سگ شود . خوک شود، پوزینه شود ؛ پیشِ سیّد برهان‌الدین آن حکایت را روایت کرد ؛ فرمود که شیخم فتوی داد که هر کو چنین شود او را حرام باشد ؛ اگر چنین میشوی مخور ، واگر نمی شوی تو آن نباشی

شعر (رمل)

لقمه ونکته ست کامل را حلال تو نه کامل مخوری می باش لال

(۱/۵۲) همچنان منقولست که چون حضرت بهاء ولد از عالم ملك بملکوتِ سموات نقل فرمود حضرت خداوندگار در سنّ بیست وچهار سالگی بوده در سالِ هفتدهم تأهّل کرد وبارها در مجمعِ اصحاب می گفت که اگر حضرت مولانای بزرگ سالی چند می‌ماند، من محتاجِ شمس‌الدین تبریزی نمی خواستم شدن ؛ چه هر پیغمبری را از ابو بکری ناگزیرست وعیسی را حواریونه در خور

شعر (رمل)

هر پیمبر اندرین راهِ درست معجزه بنمود وهمراهان بجست

۱/۵۱ - ۵۲ ه Z ۱۶ آ B ۱۶ آ K ۳۰ T, I, 48 ; H, I, 38

5 عنه KZ : — B ‖ 6 چون KZ : — B ‖ 13 بیست وچهار K : چهارده BZ ‖ 14 هفتدهم BZ : هفتده K ‖ کرد KZ : کرده B

10 لقمه . . . لال : MN ج ۱ ، ص ۱۰۰/۱۶۲۱ ؛ MA ۲۲/۴۳

(۵۳/۱) الحکایه : در نقلست که بعد از وفاتِ حضرت بهاء ولد رضی الله عنه اندك زمانی گذشته که خبرِ رسیدنِ جلال الدین خوارزم شاه بخدمت سلطان علاء الدین رسید. همانا که زیارت تربتِ شیخ را در یافته بوسها داد وزاریها نمود و استعانت و همّت در خواست کرده استعداد واستقبالِ اورا مهیّا شد. وچون لشکرِ خوارزمی بحدودِ ارزن الروم رسیدند جواسیسِ شاه ازغلبهٔ لشکرِ او بسلطانِ اسلام اعلام کردند؛ لشکرِ روم را وهمی عظیم ظاهر شد. سلطان فکری کرد که کیفیتِ حال وآیینِ او را دریابد. تا بران منوال مستعدّ شوند. شبی جامه ها گردانیده چند سراسبِ باذ پای بی داغ برگزید واز راهِ کوه با ترکی چند با لشکرِ خوارزمیان مُلْحق شد؛ امراء خوارزمی از حالِ ایشان تفحّص کردند؛ گفتند: ما از تُرکانِ این دیاریم، در نواحیِ کوههای ارزن الروم می باشیم واجدادِ ما ازآبِ آمُویه بوذند؛ درین چند سال سلطان کیقباذ از ما عنانِ عنایت بر تافته ما را بتنگ آورده است ؛ پیوسته در انتظارِ مقدمِ عساکرِ منصورِ خوارزمی بوذیم، مگرکه از ظلمِ او خلاص یابیم؛ چون این

۵۳/۱ Z ۱۶ آ B ۱۶ آ K ۴۰ T, I, 49 ; H, I, 38

2 گذشت K : گذشته BZ || 4 نمود BZ : نموده K || 6 اعلام کردند KZ : عرض کرد B || 9 بالشکر KZ : بلشکر B || 12 آمویه KZ : مویه B || 14 بوذیم KZ : بودم B

۵۳/۱ الحکایه . . . ۵۴/۱ همچنان : ر. ك بسپهسالار، ص ۱۶-۲۱ ؛ غیر از جامه گردانیدن و رفتن سلطان علاء الدین بلشکرگاه خوارزمشاه، بیشتر اطلاعاتی که افلاکی درین حکایت داده است درست است مگر اشتباهی که هست آنست که این جنگ قبل از وفات یافتن بهاء الدین ولد واقع شده است، نه بعد از وفات او ؛ زیرا که جنگ یاسی چمن در بیست هشتم رمضان ۶۲۷ وقوع یافته است (ر. ك به IA ، ج ۳ ، ص ۵۶) که درین تاریخ بهاء الدین ولد بر حیات بود

قضیه را بسمعِ سلطان رسانیدند ، عظیم خوش شد و بفالِ نیك صایب نمود ؛ فرمود تا خوانِ خاص را گستردند و اُمرا و وُزرا و خواصِّ حضرت و ارکانِ دولت هر یکی بمحلِّ خود جا گرفتند وآیینِ سلطنت را مهیّا کرده ایشانرا حاضرکردند ؛ زمینبوسِ شاه کرده ترتیب و آیینِ اورا علی التّمام والکمال تفرّج کردند و احسان را عرضه داشتند ؛ سلطان ایشانرا نوازش فرموده خِلَع پوشانیده وعده جمیل داد و خیمهٔ معیّن کرده علوفه مرتّب داشتند ؛ نیم شبی مگر خوارزمشاه را در خاطر گذشت که در ممالکِ علاء الدین بهر جا که عبور کردیم تمامتِ رعایا ازو شاکر بودند، چه معنی که این تُرکانِ چند شکایت کردند ؛ چه استماع می رود که سلطان علاء الدین درین جوانب رسیده است و در عیّاری وشَبْروی آیتیست ؛ مباذا که این تُرکان جاسوسانِ او باشند ؛ تفحّصِ حال به ازین باید کردن که الحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ ؛ فی الحال ملك مغیث الدین را که ملكِ ارزن الروم بود ، پیش خواند ، با او مشورت کرد ، گفت : فردا تفحّص کنیم

همان شب سلطان علاء الدین در خواب دید که حضرتِ بهاء ولد می آمد ومیگفت که برخیز وسوار شو ؛ چه وقتِ خوابست ؟ چون بیدار شد اندیشید که فردا نیز تفرّج کنیم ، آنگه رویم ؛ باز بخواب

---

2 فرمود KB : + که Z ‖ 7 نیم Z : + دران KB ‖ که KZ : — B ‖ 9 چند KZ : — B ‖ 15 که KZ : — B

12 ملك مغیث الدین : پسر قلج ارسلان ثانی (دورهٔ سلطنتش ۵۵۱ ـ ۵۸۸ ه / ۱۱۵۶ ـ ۱۱۹۲ م) است (ر . ك . به ابن بیبی ، الاوامر العلائیه ، ص ۲۷۶ ؛ خلیل ادهم ، دول اسلامیه ، ص ۲۱۸)

رفته دید که مولانای بزرگ عصا را بر تختِ سلطان زده ، بالای تخت آمد و بر سینه اش زد که چه خفته ؟ از غایتِ هیبت بیدار شد و لرزهٔ عظیم در تنِ او ساری گشته ، اصحاب را بیدارکرده نیمشب اسبان را زین کردند و اسب خود را بدستِ خود زین کرده روانه شدند ؛ چون آخرِ شب شد ، خوارزمشاه فرمود که چند امیرِ معتبر در حوالیِ خیمهٔ ایشان مترصّد باشند ، تا امروز بتفحصِ حالِ ایشان مشغول شویم ؛ علی الصباح تجسّس کردند ، اثری ندیدند ؛ چه همه شان رفته بودند ؛ سلطان را اعلام کردند ؛ همانا که دو سه هزار سوارِ بهادر در پی فرستاده در عقب خود نیز سوار شد ، چون سلطان علاء الدین دید که ز عقبِ ایشان گردِ لشکری پیدا شد ، عنان ریزان کرده بلشکرِ خویش پیوست ؛ خوارزمیان خائب وخاسر باز گشتند ؛ سلطان علاء الدین لشکرِ خود را مستظهر گردانیده استمالت عظیم داد وخزاین بسیار بخشش فرمود که بعنایتِ حق وهمّتِ بهاء ولد ما مؤیّد وغالبیم و در یاسّی چمنِ ارزنجان لشکرِ خود را قرار داد ؛ همانا که چند روز محاربه کردند ؛ روز پنجم از ناگاه بادِ سعادت وظفر از مَهَبِّ انفاسِ اولیاء الله تعالی بوزید واز طرفِ لشکرِ رومی گرد وخاك را در طرفِ لشکرِ خوارزمی بپراگند وحضرتِ سلطان برموجَبِ اشارتِ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ ولٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى شَاهَتِ الوُجُوه گویان گشت وخوفِ الفرارُ مِمَّا لَا يُطاق مِنْ سُنَنِ المُرْسَلِين در دلِ ایشان کارکرد و رایاتِ سلطان ، بایآتِ سُبحان ، منصوب ومنصور شد ووفودِ جنودِ او بظفر وپیروزی وبه روزی مقرون گشتند ؛ تا عالمیان را

---

1 زده ZB : + و K || 6 تا KZ : که B || 13 یاسی چمن KZ : یأس خمن (!) B || خود را KZ : خود B || 19 منصوب KZ : منصوف B

معلوم ویقین گردد که بَیُمْنِ همّتِ آن قطبِ وقت چنین لشکری با هیبت واُهْبَت مخذول و مقهور گشتند و حقیقت است که عنایتِ این طائفه در دین و دنیا موجبِ سعادتِ ابدی ونجاح ونجاتِ سرمدی خواهد بود وپیوسته سلطان علاء الدین بهر مهمّی که اورا پیش آمدی از روضهٔ شیخِ خود استمداد طلبیده مظفّر فر ومؤیّد باز گشتی

(۱/۵۴) همچنان منقولست که حضرت بهاء ولد فرمود که تا من زنده ام و در میدانِ معنی تازنده ام . کسی همچو من پیدا نیاید ؛ باش تا من بگذرم تا ببینی که فرزندم جلال الدین محمّد چون شود ؟ بجای من شود وبالاتر از من شود

(۱/۵۵) روزی حضرتِ سید رَضِیَ اللهُ عَنْهُ فرمود که امشب در خواب دیدم که از تربتِ شیخم بهاء الدین ولد قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ دری باز شد ، و نوری عظیم بیرون آمد . تا بخانهٔ ما رسید و درخانه در آمد ؛ چه در راه هیچ دیواری حجاب وحایلِ او نشد ونتوانست هیچ دیواری سایه کردن ؛ دران نور چون در خانهٔ ما در آمد ، من از خواب جَستم از هیبت و لذّتِ آن نور لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللهُ می گفتم وآن نور می افزود تا شهر را همه را فرو گرفت ومی افزود تا محیط شد وعالم را فرا گرفت ؛ بعد ازان من بیخود شدم ؛ ندانم که چه شدم ، وتعبیرِ این آنست که اسرارِ پر انوارِ این خاندان عالم را خواهد گرفتن وعالمیان را مرید ومحبّ خواهد گردانیدن

1/۵۴ - ۵۵ Z ۱۷ آ B ۱۶ ب K ۴۲ T, I, 53 ; H, I, 41

7 در KZ : — B ‖ 14 دران نور BZ : دران نورانی K ‖ 16 همه را BZ : همه K ‖ و می افزود ZB : — K ‖ 16 فرا گرفت KZ : فرو گرفت B

شعر (رمل)

نورِ مردان مشرق و مغرب گرفت آسمانها سجده کرده از شگفت

(۱/۵۶) همچنان منقولست که روزی در شهرِ بلخ در مسجدِ آذینه دانشمدی بنماز ایستاده بوذ ، و ردای خوذ را بردوش گرفته دست از آستین بیرون نیاورده نماز میکرد ؛ حضرتِ بهاء ولد فرموذ که دست در آستین کن . آنگاه بنماز مشغول شو تا حضوری حاصل شوذ ؛ و او از سرِ سفاهت وعقلِ بی نباهت بجواب مشغول شذ که تا چه شوذ ؛ فرموذ که تا نفسِ مُردریگت بمیرذ ومطیعِ امر شوذ ؛ فی الحال بیفتاذ و بمُرد ؛ غریو از نهاذِ مردم برخاست ؛ گویند آن روز چندین هزار آدمی از علماء وفقراء واُمراء باخلاصِ تمام مرید شذند ؛ وبکرامات اولیا که تِلوِ معجزاتِ انبیاست . ایمان آوردند وبسیاران توبه کردند

(۱/۵۷) الحکایه : روایت کردند که پیش از عمارت کردن رَبَضِ قونیه محلِّ مرقدی که حضرت بهاء ولد آسوذه است ، مختصرِ تلّگی بوذه است ؛ روزی استر سوار گشته بذانجایگاه رسیذه ساعتی نیك توقّف

۱/۵۶ Z ۱۷ آ B ۱۶ ب K ۴۳ ؛ T. I, 54 ; H, I, 42

3 که BZ : — K ‖ 7 نباهت KZ : تباهت B ‖ که KZ : — B ‖ 9 روز KZ : — B ‖ 10 امراء BZ : + و صلحا K ‖ 11 بسیاران BZ : بسیار K

2 نور . . . شکف : MN ج ۶ ، ص ۳۹۰ / ۲۰۶۹ ؛ MA ۶۰۱ / ۲۹

فرموده اشارت کرده است که قبرِ من و از آنِ فرزندان واعقاب واحفادِ من همین جای خواهد بودن

(٥٨/١ه) همچنان وقتی که سلطان علاء الدین رحمه الله باروی شهر را باتمام رسانید . بحضرتِ بهاء ولد لابها کرده التماس نموده است که یکبار گِرد بارو برآمده تفرّج فرمایند . حضرتِ مولانا فرموده باشند که از دفعِ سَیْل ومنعِ خَیل نیکو بنیادی نهادی وقلعهٔ حصین ساختی ، امّا تیرِ دعاهای مظلومان را چه توانی کردن که از صد هزار برج و بدن میگذرد وعالم را خراب میکند . الله الله جهدی بنما وجهادی کن تا قلعهٔ احسان وعدل برآوری ولشکرِ دعاهای خیر حاصل کنی که از هزاران حصارِ حصین آنست بهترست . وامنِ عالم وامانِ خلق در آنست ؛ بصدقِ تمام اشارتِ آن حضرت را آلت وعُدّتِ خود ساخته تا وقتِ ممات در نشر عدل وحسنات کوشیده برخورداری یافت

شعر (منسرح)

قارون هلاك شد که چهل خانه گنج داشت

نوشین روان نمرد که نامِ نیکو گذاشت

T, I, 54 ; H, I, 42 ١/٥٨ ـ ٥٩ Z ١٧ ب B ١٧ آ

3 رحمه الله KZ : رحمة B || 9 دعاهای KZ : دعایی B || 8 عالم را KZ : عالمی را B .

41 قارون . . . گذاشت : گلستان سعدی ، ص ٤١

١/٥٧ه افلاکی درین روایت اشتباه کرده است ؛ زیراکه باروی شهر قونیه قبل از وارد شدن بهاء ولد بشهر مذکور ساخته شده است (ر . ك . به همین کتاب ، ص ٢٩ ، نوط ٣

(۵۹/۱) همچنان منقولست که روزی کیقباذ بزیارتِ مولانا آمده بود. بجای دست عصای مبارکش را پیش داشت ؛ تا سلطان زیارت کرد وبوسید ؛ امّا در ضمیرش گذشت که زهی دانشمندِ متکبّر ؛ فی الحال 3 مولانا فرمود که آن تملّق وتواضع را دانشمندانِ گذا کنند . نه سلطانانِ دین که ایشان اصل را گرفته اند . سیران دران میکنند

1 روزی 2K : + سلطان B ‖ 2 مبارکش را KB : مبارك Z ‖ کرد BZ : کرده ‖K 3 و KZ : — B ‖ دانشمند BZ : دانشمندی K ‖ 5 دین BZ : + و دنیا K ‖ میکنند BZ : + والله الهادی و علیه التکلان وهو المعین و المستعان K

فصل دوم

در مناقب حضرت سیّد سردان برهان الحق والدین الحسین الترمذی
3 رَوَّحَ اللهُ رُوحَهُ الْعَزِیزَ

(۲/۱) راویان اخبار که اخیار اصحاب اخبار بوذند نَوَّرَ اللهُ ضَرِیحَهُم چنان خبر داذند که حضرت سیّد را در ملك خراسان
6 و ترمذ وبخارا وغیره مشهور سیّد سردان می گفتند ودایم از ضمایر درون ومغیّبات سُفْلی وعُلوی می گفت ؛ ودران زمان که حضرت بهاء ولد از دیار بلخ هجرت نموذ ، سیّد سردان بجانب شهر ترمذ
9 رفته منزوی شذه بوذ؛ بعد از مرور ایّام روزی بمعرفت گفتن مشغول بوذ؛ چاشتگاه روز جمعه هرذهم ماه ربیع الآخر سنهٔ ثمان و عشرین وستمائه فریاد عظیم کرد و بسیار گریست که دریغا حضرت شیخم از کوی
12 عالم خاك ، بسوی عالم پاك رحلت نموذ ؛ جماعتی که حاضر وقت بوذند ، تاریخ روز وسال را درحال ثبت کردند ؛ بعد از آنکه بملك روم رسید همچنان بوذ که فرموذه بوذ ؛ نماز جنازه را گزارده
15 شرایط عزا را باقامت رسانید وکافّهٔ اکابر آن دیار تا چهل روز تمام سوگُوار می بوذند ؛ بعد از عُرْس چهلم روز فرموذ که فرزند شیخم جلال الدین محمّد من تنهاست ونگران منست ؛ برمن فرض عین

۲/۱ Z ۱۷ ب ، B ۱۷ آ K ٤ : T,I.76 ; H,I,59

2 الحسن الترمذی KZ : الحسینی B || روح . . . العزیز KZ : رضی‌الله عنه B || العزیز BZ : + بمحمد وآله وکان من اهل التمییز K || 4 اخبار KZ ; اخیار B || اخیار KZ : — B || 6 می گفتند ZB : گفتند K || 7 علوی K ~ سفلی BZ || 9 بوذ BZ : بوده K || 10 وعشرین K : وعشره BZ || 13 در حال KZ : در حالت B || 14 رسید KZ : رسیذند B || 16 روز KZ : — B || 17 من KZ : — B

است که جانبِ دیارِ روم رَوَم و رُوم را برخاکِ پای او مالم . ودر خدمتِ اوملازم باشم واین امانت‌را که شیخم بمن سپرده است ، بوی تسلیم کنم؛ بزرگانِ ترمذ درفراقِ حضرت سیّد زاریها کردند ؛ با چند یاری همدم قدم در راه نهاده قطعِ مسافتِ شیب و فراز میکرد؛ چون بدار الملکِ قونیه رسید، از تاریخ شیخ سالی گذشته بود ودران هنگام مگر حضرت خداوندگار بسوی شهرِ لارنده رفته بود و حضرت سیّد چند ماه درمسجدِ سنجاری معتکف شده ؛ با درویشِ خدمتکار مکتوبی متضمّن بانواعِ حِکَمْ بجانبِ مولانا فرستاد که البتّه عزیمت فرماید ودر مزارِ والدِ خود این غریبِ سوخته را دریابد که شهرِ لارنده جای اقامت وادامت نیست که ازان کوه در قونیه آتش خواهد باریدن؛ چون مکتوبِ سیّد بمطالعهٔ اشرفِ مولانا رسید ازحدّ بیرون رقّتها کرده وبعده شادان شد و مکتوب را بر دیدها مالیده بوسها داد وگفت

شعر (مجتث)

هزار سال بباید که تا بباغِ هنر ز شاخِ دولت چون توگلی ببار آید
بهر قران و بهر قرن چون توئی نبَوَد بروزِ کار چو توکس بروزگار آید

و بزودی مراجعت نموده چون بشهر رسید بتعجیلِ تمام بر خاست و بزیارتِ سیّد رفت ؛ حضرت سیّد از درِ مسجد بیرون دوید بخداوندگار استقبال نمود ؛ همدیگر را درکنار گرفته

شعر (رمل)

هر دو بحری آشنا آموخته هر دو جان بی دوختن بر دوخته ۰

---

7 خدمتکار KZ : خدمتکاری B || 12 و بعده KZ : — B || 3 شعر ZK : — B

21 هر . . . دوخته MN ج ۱ ، ص ۷۵/۷ ؛ MA ص ۱۱/۳

هردو بیخود گشتند ؛ غریو و نعره‌ها از نهادِ یاران برخاست ؛ بعد ازان حضرتِ سیّد از هر علومی که استفسار فرمود انواع جوابها داد ، سیّد برخاست وزیرِ پای خداوندگار را بوسه‌ها دادن گرفت ؛ وبسی آفرینها کرد وگفت که در جمیعِ علومِ دینی و یقینی از پدر بصد درجه گذشته‌ٔ ؛ امّا پدرت را هم علمِ قال بکمال بود وهم علمِ حال بتمام داشت ؛ بعد الیوم می خواهم که در علمِ حال سلوك کنی وآن علمِ انبیاء و اولیاء ست ؛ وآن را علمِ لَدُنّی خوانند که وآتَیْناهُ مِن لَدُنّا عِلْماً . عبارت ازآنست وآن معنی از حضرتِ شیخم بمن رسیده است وآن را نیز هم از من حاصل کن تا درهمه حال ظاهراً و باطناً وارثِ پدر باشی وعینِ او گردی ؛ بر هر چه اشارت فرمود مطاوعت نموده حضرتِ سیّد را بمدرسهٔ خود آورد وٗنه سال تمام خدمتِ سیّد را بندگیها نمود

بعضی گویند که دران وهلت مریدِ سیّد شد ؛ وبعضی گویند که در بلخ درعهدِ پدرِ خود بهاء ولد مریدش کرده بود ؛ وسیّد برسمِ لالا و اتابك دم بدم حضرت خداوندگار را بر دوش بر میگرفت و می گردانید

(۲/۲) الحکایه : منقولست که روزی حضرتِ خلیفة الحق چلبی حسام الدین قدّس الله سرّه از زبانِ خداوندگار چنان روایت کرد که

T, I, 59 ; H, I, 47 ۲/۲ Z ۱۸ ب B ۱۸ آ K ۴۷

2 انواع K : بانواع ZB || 4 جمیع BZ : — K || 5 درجه BZ : درج K || 6 داشت BZ : دانست K || 7 و آتینا . . . علماً BZ : و علمناه من لدنا علماً K || 11 آورد B : آورده KZ || 14 بهاء ولد KZ : بهاء الدین ولد B

1 ـ 12 بعد ازان ... نمود : ر . ك . بابتدانامهٔ سلطان ولد ، ۱۹۳ـ۱۹۵

مگر حضرتِ سیّدِ ما در ملکِ خراسان بشهری رسید بیابانک نام ، تمامتِ اکابر وصدورِ آن مقام استقبال کرده . معزّز ومبجّل داشتند ودران قصبه شیخ الاسلام نامی مردی بود. ذو فنون ومتبحّر از سرِ خُیَلاء وتکبّر باستقبالِ او نیامد والتفات نکرد. حضرت سیّد بی تحاشی بر جَست وبدیدنِ شیخ الاسلام رفت . بخدمت شیخ الاسلام اعلام کردند که سیّد بر در رسید از سرِ سجّاده پا برهنه تا درِ خانقاه دوید ودستِ سیّد را بوسه‌ها داده عذری میگفت . سیّد فرمود که در دهم ماهِ رمضان محتاجِ حمّام خواهی شدن . ودر راهِ حمّام مُلاحِده بیرون آیند وترا بکشند . خبرت کردم تا غافل نباشی . واین اشارت در عشرِ آخرِ شعبان بوده . شیخ الاسلام فریاد کرد وغریوها بر آورده سر برهنه کرد. بپای سیّد افتاد. فرمود که نی نی قَضَی الاَمْرُ والَی اللهِ تُرْجَعُ الأُمور (۲ ۲۱۰) . آری جهتِ این نیاز وتضرّع که نمودی ایمان ببری وازدیدارِ باری باری محروم نمانی . آنچنانک فرموده بود در دهمِ ماهِ رمضان مُلْحِدانش شهید کردند

(۳/۲) الحکایه : همچنان اخوانِ صفا وخُلّانِ وفا روایت چنان کردند که بعد از مصاحبتِ بسیار حضرت سیّد از خداوندگار اجازت

T, I, 60 ; H, I, 48 ۳/۲ Z ۱۸ آ B ۱۸ آ K ۴۷

1 ما KZ : — B || 3 قصبه KZ : قصهٔ B || بود ZB ~ مردی K || 11 کرد KZ : — B || غریوها B : غریو KZ || برآورده KB : برآورد Z || 13 الامور KZ : للامور B || نیاز BZ ~ تضرع K || 14 باری باری KZ : باری B.

1 بیابانک : قصبهٔ است در جنوب شرقی کویرنمک (ر . ك . به مسعود کیهان ، جغرافیای مفصل ایران ، ج ۲ ، ص ۴۸۶ ؛ شهریست درمیان خراسان وعراق Kh ص ۴۷)

خواست که جانبِ قیصریه روذ و مدّتی آنجایگاه مقیم شوذ؛ و حضرت مولانا نمی‌خواست که سیّد از قونیه بروذ ، دمبدم این خطرت در ضمیرش میگذشت و فرصت نمی یافت که غیبت کنذ ؛ مگر روزی جماعتی از اصحاب ملازمِ حضرت مولانا سیّد را بر استری سوارکرده بتفرّجِ باغها روانه شذند ودران ساعت در آینهٔ ضمیرِ سیّد خیالِ قیصریه صورت بسته منسلخ گشته ؛ درحال استر برجست وسیّد را بینداخت ؛ همانا که پای مبارکش در اندرونِ ساقِ موزه بشکست ؛ آهی بکرد وبیخوذ شذ ؛ یاران استر را گرفتند وباز سیّد را سوارکرده تا بباغ همام الدین اسفهسالار بردند وسیّد از کیفیتِ حال هیچ نفرموذ؛ چون موزه را برکشیذند ، انگشتانِ مبارکش خرد شذه بوذ ؛ حضرت خذاوندگار واصحاب گریستند ومتألّم شذند ؛ سیّد فرموذ که زهی مرید که پای شیخ را می شکنذ ؛ همانا که حضرت مولانا دستِ مبارك برآنجای نهاذه چیزی بر دمید ؛ فی الحال آن جراحت مُنْدَمِل شذه صحت یافت و بدستوریٔ حضرتِ او بجانبِ دار الفتح قیصریه عزیمت نموذ ؛ چه شهرِ قیصریه را سیّد عظیم دوست میداشت و برکوه علی رضی الله عنه رفته روزها وشبها بمناجات مشغول می شذ

گویند دران زمان خدمتِ دستورِ اعظم شمس الدینِ اصفهانی ، طَیَّبَ اللهُ ثَراه ، حاکمِ شهر بوذ ؛ وبحضرت سیّد ارادت آورده بانواعِ بندگیها میکرد ؛ آخر الامر بنده و مرید شذه ملحوظِ نظرِ عنایتِ او گشت

---

6 درحال K : فی الحال BZ || 7 بیخوذ BZ : بیهوش K || 8 سوارکرده BZ : سوارهکردند K || اسفهسالار BZ : + چلبی سلطان Kh || 12 نهاذ KZ : نهاذه B

17 صاحبِ شمس الدین اصفهانی ، در تاریخ ۸ ذی الحجه سنه ٦٤٦ کشته شده است (ر. ك. به T ، ج ۱ ، دیباجه ، ص LIII)

(۲/٤) همچنان منقولست که در قیصریه سیّد را در مسجدی امام کرده بودند؛ از غایتِ استغراقی که داشت در قیامِ نماز روزی تمام می ماند ودر رکوع وسجود همچنان میکرد ؛ بعضی جماعت ازان حال عاجز میشدند ؛ روزی از جماعت عذرخواست که مرا عذریست وجنونی دمبدم غلبه میکند بر من ؛ ومن امامی را نشایم . مرا معذور دارید وامامی عاقل طلب کنید ؛ جماعت فریاد کردند که در پیِ تو یك رکعت نمازِ ما بجای هزار رکعت نماز است وما بذان جنون راضییم؛ عاقبة الامر فارغ شد

(۲/٥) همچنان روایتست که سیّد بعد ازآنکه مریدِ بهاء ولد شده بود ، زمانی دیوانه وار روی بصحرا نهاده از غلباتِ انوارِ تجلیّات وتواترِ حالات مضطرب وبی قرار می شد. وریاضتِ او بغایتی بود که سر وپای برهنه دوازده سال در بیشه‌ها وکوهستان میگشت ؛ وانبانچهٔ داشت پر آردِ جَو کرده ودرمدّتِ ده روز باری سه دانه بُغراق می ساخت وافطار میکرد ؛ تا حدّی که از غایتِ جوع بکلّی دندانهاش رفته بود ؛ تا گاه سحرگاهی از عالمِ غیب هاتفی آواز داد که بعد الیوم ریاضت را بمان ودیگر زحمت مکش ؛ سیّد جواب داد : بالله الّذی بَعَثَ نَبِیّاً محمّداً علی الاَسْوَد والاَحْمَر ، تا معیّن مشاهده نکنم ، دست از مجاهده بر ندارم ؛ وهرچه میخواست ازحضرتِ عزّت میسّرش میشد ؛ بعد از کمالِ ولایت ومکاشفاتِ بی نهایت بفراغِ بال بحالِ درون مشغول شد تا انقراضِ ایّام عمرِ عزیز

۲/٤ ـ ٥ Z ۱۹ آ ـ ب B ۱۸ ب K ٤۸ T, I, 61 _ 62 ; H, I, 49

---

1 مسجدی ZB : مسجد K ‖ 3 عذر BZ : عذری K ‖ 9 روایتست KZ : منقولست B
11 بغایتی KZ : بغایت B ‖ 13 بغراق KZ : بغراق B ‖ 17 محمداً KZ : محمد B

(۶/۲) الحکایه: کرامِ اصحاب همچنان روایت کردند که بعد از فترتِ بغداذ وکشته شذنِ خلیفه. بزرگی از شیخزاذگان با جماعتی بخدمتِ سلطان غیاث‌الدین کیخسرو پسرِ سلطان علاءالدین برسالت آمذه بوذند، بطلبِ مرسومات واموالِ روم واستخراجِ خراج درسنهٔ ست وثلثین وستمائه. چون شیخزاذه بقیصریه رسیذ صاحب اصفهانی که وزیرِ سلطان بوذ استقبال کرده درخانقاهی فروذ آوردند. شیخ زاذه فرموذکه زیارتِ سیّد را دریابیم. صاحب شمس‌الدین پیشترك بحضرتِ سیّد درآمذه. دیذکه سیّد درکازهٔ خوذ آسوذه است، دو پایش بیرونِ در وصومعه چنان مختصر بوذ که جسمِ مبارکش تمام نمی گنجید. صاحب ازدور سرنهاذ وگفت: بزرگی و پاذشاهی از فرزندانِ مشایخِ بغداذ بزیارتِ سیّد می آیذ. سیّد بانگی بر وَی زذ که خاموش باش! من پاذشاه واو پاذشاه! غیر از من اگر پاذشاهی هست بیار. تا گردنش را بزنم. صاحب از هیبتِ سیّد سراسیمه شذ. شیخ بیامذ وسرنهاذ ودستِ سیّد را بوسیذه برروی خوذ می مالیذ. سیّد گفت: بگوکه فقیری نیازمندی صادق می رسذ تا از مردان حق عنایتها برذ. اندك ماندکه این درویشِ غریب دلریش گردذ. شیخ درقدمِ سیّد دینارها نثار کرده فرموذکه مساکینِ شهر یغما کردند

۶/۲ Z ۱۹ ب B ۱۹ آ K ۹ : T. I. 63 ; II. I. 50

5 که BZ : — K ‖ زاذه BZ : — K ‖ 9 و KZ : — B ‖ 12 تا KZ : — B ‖ 16 غریب KZ : عزیز و B

1 ـ 5 بعد از . . . ستمائه : سخنهای مؤلف راجع باین مطلب درست نیست؛ زیراکه کشته شدن خلیفهٔ بغداد در سال ۶۵۶ ه / ۱۲۵۸ م اتفاق افتاده است، نه قبل از سال ۶۳۶ (ر. ك. به Ei، ج ۱، ص ۲۱ ب؛ IA، ج ۱ ص ۱۹)

۲/۷) همچنان از حضرتِ خداوندگار منقولست که فرمود: حضرت سیّد در حجرهٔ مدرسهٔ ما می بود ودرشبی هشتاذ بار باری تعالی بسید تجلّی می کرد؛ ودر هر باری سیّد نعره‌ها می زذ ومناجاتها می کرد؛ همچنان روزی ازمدرسه بیرون آمذه بشورِ تمام دوان دوان میرفت وطرفِ فَرَجیش را می گشایند؛ ومن درپیِ سیّد می رفتم که تا کجا می روذ؛ ناگاه هشیار سری برابرِ سیّد رسیذه گفت که ها درویش کنارِ فرجیت را راست کن؛ فرموذ که مرا غمِ آن نیست، تو دهانِ خوذ را راست کن؛ درحال دهانِ آن شخصِ طنّاز لَقْوه شذ؛ فریاذ کنان سر در قدم سیّد نهاذ؛ هماندم باز برقرار آمذ

(۸/۲) گویند اوقات یاران را چون ترشی آرزو کردی می‌فرموذ که ترشیٔ شلجم سوذمندست وبهترین مخللاتست وشلجم را خام خوردن دیذه را روشن کنذ؛ چه حضرتِ سیّد درعلومِ طبّی وحکمتِ الهی ممتاز بوذ وهرچه گفتی درحال ازعالمِ غیب پیذا شذی

(۹/۲) روزی خدمت صاحب اصفهانی بزیارتِ سیّد آمذه بوذ؛ خادم اعلام کرد که وزیر بزیارتِ پیر آمذه است؛ بیرون آمذ وبردرِ حجره برخاک بنشست؛ صاحب وامرا برسرِ خاک بنشستند؛ چندانی معرفت واسرار فرو ریخت که صاحب بیهوش شذ وبر سروقتِ سیّد هنگامهٔ عظیم جمع آمذ؛ چون معارف تمام شذ، فرموذ که

T. I. 64 : H. I. 51 ۲/۷ ـ ۹ Z ۲۰ آ B ۱۹ ب K ۵۰

4 می کرد BZ : کرد K ‖ 6 کجا BZ : کجاها K ‖ 8 طناز KZ : طنان B ‖ 10 می‌فرموذ BZ : فرموذ K ‖ 11 شلجم را KZ : شلغم را B ‖ 12 چه KZ : — B ‖ 13 درحال KZ : — B ‖ 16 و امرا KZ : امرا B

اَلْیَوْمَ یَغْفِرُ اللهُ لَکُمْ وهُوَ اَرْحَمُ الرّاحِمِین (۹۲/۱۲) ، برخاست و بخانه درآمد و در را محکم ببست ؛ صاحب شمس الدین از غایتِ خوشی برسمِ شکرانه دینارها بر فقرا تصدّق کرده گریان و آه کنان روانه شد

(۱۰/۲) همچنان اصحاب قدیم از حضرت مولانا رضی الله عنه روایت کردند که روزی گفت : شیخم سیّد برهان الدین محقّق دمبدم می فرمود که قربِ هفت و هشت سال است که در معدهٔ من لقمهٔ اینست نکرده است ومرا آن حالت عجب می نمود وحیران می ماندم حضرت یَعْلَمُ خَائِنَةَ الاَعْیُنِ وَمَا تُخْفِی الصُّدُور (۱۹/۴۰) علیم است که اکنون قربِ سی سالست که لقمهٔ در معدهٔ من شبی نمانده است ؛ جهت دفعِ ظنونِ خلق و تعلّقِ صورتِ بشریت بر مقتضای فَبَالَ وتَوَضَّأَ قدری اراقت کردی و بر خاستی ؛ خود صفتِ عظمت بشر ـ سِرِّ یُوحَی اِلَیَّ (۱۰۸/۲۱) ـ از افهام و اوهامِ بشری بیرونست

(۱۱/۲) گویند پیر مردی درحمّام حضرت سیّد را مُغَمِّزی کرده . بسیار بندگی نمود ؛ سیّد را خدمت و تملّقِ او خوش آمده میخواست که در حقِّ او عنایتی کند ؛ همانا که آن پیر بدیگری مشغول شد و اورا تعلّق و تملّق می‌نمود ؛ فرمود که این مردك لیفِ حمّام و جاروبِ سقایه بوده است ؛ درهمی بدستِ او داد و بیرون آمد

(۱۲/۲) الحکایه : اَعِزّهٔ اصحاب روایت کردند که خاتونی بزرگ که آسیهٔ وقت بود ؛ مریدهٔ سیّد شده بود ؛ روزی بطریقِ مطایبه

T, I, 65 ; H, I, 51 ۵۰ ـ ۵۱ K ب ۱۹ B آ ـ ب ۲۰ Z ۱۲ ـ ۱۰ / ۲

4 رضی‌الله عنه KZ : — B ‖ 7 عجب KZ : — B ‖ 12 بشر سرّ B : سر سرّ Z بشر K ‖ 19 که Z : — KB ‖ آسیه KZ : آبسته (!) B

سؤال کرد که در جوانی نیز مجاهده و ریاضات را بکمال رسانیده بودی ؛ چه معنی که درین وقتِ آخرِ عمر روزه نمیگیری واغلبِ نمازها نیز از تو فوت میشود ؛ فرمود که ای فرزند! ما همچون اشترانِ بارکشیم، بارهای گران کشیده وشدائدِ روزگار زورکار چشیده و راههای دور و دراز کوفته ، قطعِ منازل ومراحلِ بیحدّ کرده ، پشم وموی هستی فرو ریزانیده ، لاغر ونحیف ونامراد گشته ایم ؛ ودر زیرِ بارِ گران گام‌زن واندك خوار وتنگ‌گلو شده ؛ اکنون ما را چند روزی بَجْو باز بسته اند ، تا چون پرورده شویم در عیدگاهِ وصالِ سلطان قربان گردیم؛ زیرا که قربانِ لاغر را درمطبخِ سلطان بکار نبرند ؛ پیوسته فَرْبِه را فَرْبِه باشد

شعر (رمل)

گاوِ موسی دان مرا جان داده‌ٔ جزو جزوم حشرِ هر آزاده‌ٔ
گاو اگر خسپد وگر چیزی خورد بهرِ عید و ذبحِ او می پرورد

خاتون گریان شد وپایهای سیّد را قُبُلها داده توبه کرد

(۱۳/۲) همچنان منقولست که حضرت شیخ صلاح الدین نَوَّرَ اللهُ ضَرِیحَه از جملهٔ مریدانِ سیّد بوذ ؛ در اوّلِ حال روایت کرد که

۱۳/۲ Z ۲۰ ب B ۲۰ آ K ۵۲ T, I, 67 ; H, I, 53

1 نیز KZ : — B ‖ 2 ـ 3 واغلب . . . میشوذ KZ : این عباره در B قلمزده شده است ‖ نیز Z : — K ‖ 4 راهها BZ : رامنها (!) K ‖ 5 کرده KB : کرده ایم Z ‖ 7 خوار KZ : خور B

12-13 کاو موسی . . . پرورد MN ج ۳ ، ص ۲۲۱ ـ ۲۲۲/۳۸۹۶ ـ ۳۸۹۷ ؛ MA ۲۹۵ / ۲۴ ـ ۲۵

پیوسته حضرت سیّد یاران را وصیّت می فرمود که اگر هیچ طاعتی وعبادتی نتوانید کردن ـ الله الله روزه را مهمل مگیرید وهماره بتجوّعِ شکم وتوجّعِ الم حریص باشید که بهتر از روزه داشتن طاعتی نیست وخلای شکم کلّند ینابیعِ حکمت است ؛ چه از باطنِ فاطنِ انبیاء واولیاء ینابیعِ حکمت از برکتِ جوع وروزه بجوش آمده است ؛ امّا بتدریج باید ؛ ومردِ سالکِ ناسك را بمنزلِ مقصود مُوصلتر ازمرکبِ روزه هیچ نیست ؛ ودعواتِ اهلِ روزه مستجاب ومقبول است ؛ ودر حضرتِ عزّت اثرهای عظیم دارد وکلیدِ خزائنِ حکمت است

(۱۴/۲) همچنان از حضرتِ چلبی عارف قدّس الله سرّه منقولست که روزی حضرتِ سیّد درکنارِ خندقِ قیصریه سرمستِ ساغرِ الٰهی گشته ـ نشسته بود ولشکرِ مغل شهر را غارت می کردند ؛ از ناگاه مغلی مهیب شمشیر کشیده بر سروقتِ سیّد رسیده بانگی بر وی زد که های چه کسی ؟ سیّد فرمود که های مگو ، چه اگرچه صورتِ مغل پوشیده ، امّا بر ما پوشیده نیستی ، می دانم که چه کسی ؛ در حال از اسب فروز آمده سر نهاد ، دمی بنشست وروانه شد ؛ اصحابِ حال از حالِ او سؤال کردند ؛ فرمود که از مستورانِ قباب

T, I, 68 ; II, I, 54 ۱۴/۲ Z ۲۱ آ B ۲۰ آ K ۵۲

1 می فرمود BZ : کرد K || 2 مکبید KZ : مگزارید B || هماره B : همانا Z همان K || 4 کلند K : کنید (!) B کلید Z || 7 مستجاب KZ : + است B || مقبولست Z : قبولست KB || 8 و در BZ : در K || 9 قدس . . . سره BZ ~ منقولست K || 11 و KZ : — B || مغلی B : مغل KZ || 12 مهیب KZ : با هیبت B || 13 اگرچه KZ : اگر B

حق است که در قبا پنهان شده است ؛ بعد از لحظه باز آمد ، دیناری چند در قدمِ سیّد فرو ریخته سر باز کرد و مرید شد و برفت

(۱۵/۲) همچنان حضرت ولیة الله فی الارض فاطمه خاتون دخترِ شیخ صلاح الدین رَضِیَ اللهُ عَنْها و عَنْ اَبیها وعَنْ بَعْلِها روایت کرد که روزی در خانهٔ ما حضرت سیّد فرمود که حالم را بشیخ صلاح الدین بخشیدم وقالم را بحضرتِ مولانا ایثار کردم

(۱۶/۲) همچنان روزی سیّد فرمود که آدمی را بیرونِ سه حالت زیاده جویی فضولیست ؛ نخست از هر طعامی آن قدر که بسنده باشد ؛ دوم از ملبوسات آن قدر که دفعِ سرما و گرما کند ؛ واز بزرگی آن قدر کافیست که بسخره نگیرندش

(۱۷/۲) الحکایه : اخصّ اصحاب که اربابِ وَمَا یَذَّکَّرُ اِلاَّ اُولُوا الْاَلْبَاب (۲۶۹/۲) بودند ؛ چنان روایت کردند که چون حضرت سیّد را مدّتِ عمر بآخر آمد وعزیمتِ آن جهان نزدیك رسید ، بخادمِ خود اشارت کرد که سبوئی آبِ گرم مُهیّا کند ؛ خادم گفت : چون آن را گرم کردم ، فرمود که بدر رَوْ و در را محکم ببست وگفت : برو صلائی ده که سیّدِ غریب از عالم نقل کرد ؛ خادم گفت : بر درِ صومعه گوش نهاده بودم ، تا چه خواهد کردن ؛ دیدم که برخاست ووضو ساخت و غسل کرد و جامه اش را پوشیده و جامِ اجل را نوشیده بکنجِ خانه سرفرو کشید و بانگی بر زد که آسمانها پاکند وافلاکیان همه

T, I, 68 _ 69 ; H, I, 54 ۱۷ ـ ۱۵/۲ Z ۲۱ آ B ۲۰ ب K ۵۳

1 در قبا KB : در قباب Z ‖ 3 دختر KB : فرزند Z ‖ 5 حالم را KZ : حالم B ‖ 16 دد BZ : در دد K ‖ 18 پوشیده KZ : — B

پاکانند و ارواحِ پاکان و پاك روان همه حاضر شـذه اند ؛ ای حاضر و ناظری که امانتی بمن سپرده بوذی ، لطف کن بیا و بستان سَتَجِدُنِی
8 اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مِنَ الصَّابِرِین (۱۰۲/۳۷) وآهنگِ رفتن کرد و گفت

شعر (رباعی)

ای دوست قبولم کن وجانم بستان مستم کن واز هر دو جهانم بستان
7 باهر چه دلم قرار گیرذ بی تو آتش بمن اندر زن وآنم بستان

و بحق جان را تسلیم کرد ؛ خادم فریاذ بر آورده جامه‌ها را چاك زذ ؛ همانا که خبرِ وفاتِ سیّد بخدمتِ صاحب شمس الدین و اکابر رسیذه
1 افغان کنان و موی کَنان حاضر شذند ؛ کافّهٔ اعاظم و اصاغرِ دار الفتح سرها بازکردند وسیّد را چنانك ارکانِ اهلِ ایمانست حُفّاظ قرآن خوانان ، وشیوخ ذکر گویان ، وعلماء دستار پریشان ، ومقریان صلا زنان ، در
12 حظیرهٔ مبارکش دفن کردند ؛ خدمت صاحب شمس‌الدین مالهای فراوان خرج کرده عُرُسها ساخت ، ختمها کردند ؛ وفرموذ که بالای تربهٔ سیّد را پوشانیذند ؛ بعد از چند روز خراب شذ ؛ باز فرموذ که طاق
15 بر آوردند ؛ هم منهدم گشت ؛ شبی حضرت سیّد را بخواب دیذ که بر سرِ ما عمارت مکنیذ ؛ بعد از آنك چهلم بگذشت مکتوبی درین باب بحضرتِ خذاوندگار اصدار کرد ؛ مولانا با اصحابِ کرام اکرام نموذه
18 بسوی قیصریه عازم شذ ؛ وزیارتِ سیّد را در یافته از نو عُرُسی بنیاذ کردند ؛ تمامتِ کتب و اجزای سیّد را صاحب شمس‌الدین عرضه داشته ؛

---

13 ساخت KZ : ساخته B || فرموذ KB : فرموذند Z || 16 مکنید KZ : مکند B || 18 بسوی KB : سوی Z || 19 کتب KZ : کند (!) B

آنچه مطلوبِ ایشان بود قبول کردند و چند جزوی برسمِ تبرّك و یادگارِ سیّد بصاحب بخشیدند و باز بسوی قونیه عزیمت فرمودند

(۱۸/۲) همچنان از مریدانِ حضرت بهاء ولد منقولست که اوقات سیّد از استماعِ معارفِ شیخ وکشفِ اسرار چنان گرم شدی که هر دو پای خود را در آتشِ منقل نهاده بدستانِ خود جمراتِ آتش را فروکشتی ؛ تا حضرت بهاء ولد بانگك بر وی زدی که او را از مجلس بیرون کنید، تا حضورِ ما مشوّش نشود ، وچون نعرهٔ شیخ درگوشِ سیّد می رسید درحال ساکن می‌شد

(۱۹/۲) همچنان حضرت چلبی عارف قدّس‌اللهُ لطیفتَه از حضرت مولانا قدس اللهُ سرّه روایت کرد که روزی حکایت کرده است که ریاضتِ سیّدِ ما بغایتی بود که ده وپانزده روز چیزی افطار نمی کرد وچون نفسش تقاضا کردی و افتقار نمودی ، سیّد بر می خاست وبدکانِ رَواسی می رفت ودرِ تغاری که آبِ سررا بسگان می ریختند و درآنجا بقیّهٔ که مانده بودی ، ازآنجا قصدِ نوشیدن می کرد و میگفت : ای نَفْسكِ فضول دسترسِ من همین قدرست ؛ معذورم دار ودیگر زحمتم مده ؛ اگر سرِ نوشیدن داری بنوش و می گفت:

۲/۱۸ ـ ۱۹ Z ۲۱ ب B ۲۱ ب K ٥٤ T, I, 71 : H, I, 56

2 باز KZ : — B || 6 بانك KZ : بانکی B || 7 ما BZ : — K || 9 لطیفه KZ : سرّه B || 10 سره KZ : — B || 11 ما KZ : — B || چیزی BZ : — K || 13 رواسی KZ : روانی (!) B || تغاری BZ : تغاره‌ئی K || : — B

۲/۱۹ همچنان . . . ص ۲/۷۰ جانکذار : ر . ك . به سپهسالار ، ص ۱۲۳

شعر (رمل)

نان جَوْ حقّا حرامست وفسوس نفس را درپیشْ نِه نانِ سپوس
نفس را هل تا بگریذ زار زار تو ازو بستان وامِ جانگذار

(۲۰/۲) همچنان ازحضرت سلطان ولد قدّس اللهُ سِرّه منقولست که روزی جماعتی از سیّد پرسیدند که راهِ حق را پایان هست یا نه ؟ سیّد فرموذ که راهرا پایان هست ؛ امّا منزل را پایان نیست ؛ زیرا که سَیْرْ دو است : یکی سَیْرٌ اِلَی اللّه است ویکی سَیْرٌ فی اللّه ؛ آنک سَیْرٌ اِلَی اللّه است پایان دارذ ؛ زیرا گذرکردنست از هستی ودنیای دنی ؛ واز خوذئ خوذ رستن است ؛ واین همه را آخرست وپایان ؛ امّا چون بحق رسیذی بعد ازان سَیْر در علم ومعرفتِ خذاست وآنرا پایانی نیست ؛ چنانک فرموذ

شعر (رمل)

تا لبِ دریا نشانِ پایهاست پس نشانِ پا درونِ بحرِ لاست
زانک منزلهای خشکی زاحتیاط هست دهها و وطنها و رباط
باز منزلهای دریا در وقوف وقتِ موج وحبس بی‌عرصهٔ سقوف
نیست پیذا آن مراحل را سنام نی نشانست آن منازل را نه نام

T, I, 71 _ 72 ; H, I, 56 ۲۰/۲ Z ۲۲ آ B ۲۱ ب K ۵۵

4 سلطان KZ : — B ‖ 5 نه KZ : نی B ‖ 6 سید ZB : — K ‖ که KZ : — B

2 نان جو . . . سپوس : MN ، ج ۵ ، ص ۲۲۱/۳۴۸۸ ؛ MA ۲۰/۵۲۶

5 - 11 روزی . . . نیست : ابتدانامه ، ص ۲۳۷

13 _ 16 تا لب . . . نام : MN ج ۵ ، ص ۵۲ / ۸۰۳ _ ۸۰۵ ؛ MA ص ۴۹ : / ۱۷ _ ۱۹

(۲/۲۱) همچنان حضرت سلطان ولد فرموذ که سیّد برهان الدین در عنفوانِ جوانی چهل روز تمام ملازمِ صحبت مولانای بزرگ بوذه ؛ هر چه حاصل کرد از ولایت وکشوف دران چهل روز بوذه است

(۲/۲۲) الحکایه : همچنان در نقل است که چون حضرتِ سیّد وفاتِ بهاء الدین ولد را شنید یکسال تمام بر سرِ خاکسترِ اندوه بماتم نشست ودر فراقِ او میسوخت ؛ همانا که شبی شیخ را در خواب دید که از سرِ حدّت بر وی نظر میکرد و میگفت که برهان الدین چه گونه است که گردِ خداوندگارِ ما نمی گردی واورا تنها گذاشته ؟ واین طریقهٔ لالائی واتابکی نیست واین تقصیری را چه جواب خواهی داذن ؟ از هیبتِ آن حال بیذار گشته باستعجالِ تمام عزیمتِ روم نموذ بحضرت مولانا وصول یافته بانواعِ خدمات مشغول گشت

(۲/۲۳) نقلست از خدمت صاحب اصفهانی که روزی از بندگیِ سیّد استدعا کردند تا جامه‌های مبارکش بشویند ؛ قطعا ممکن نشذ ، وقربِ دوازده سال بوذ که ناشسته بوذ ؛ فرموذ که اگر باز چرکین شوذ چه کنم ؟ گفت : باز بشویند ؛ فرموذ : پس ما بعالم جهتِ جامه شوئی آمذه باشیم ؟ اینچنین فضولی دیگر مکن ومرا مرنجان ؛ همانا که جان شوئی از جامه‌شوئی بهترست

۲/۲۱ ـ ۲۳ Z ۲۲ آ ـ ب B ۲۲ آ K ۵۵ T,I,73 ; H,I,57

---

1 همچنان KZ : — B || 7 حدت KZ : حیرت B || نظر KZ : نظری B || که برهان KZ : برهان B || 12 خدمت BZ : — K || 13 قرب BZ : قریب K || 14 که تا KZ : تا B || چرکین KZ : چرکینی B

(۲/۲٤) همچنان هم صاحب شمس‌الدین نقل کرد که چون شیخ الاسلام شهاب‌الدین عمر سهروردی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْه از دارالخلافه بخدمت سلطانِ روم آمذه بوذ. میخواست که زیارتِ حضرتِ سیّد را دریابذ؛ صاحب از بندگیٔ سیّد اجازت حاصل کرده چون بحضرت سیّد درآمذ. دیذ که سیّد بر سرِ خاك نشسته بوذ؛ اصلا حرکت نفرموذ؛ شیخ از دور سر نهاذ و بنشست؛ هیچ گونه قیل و قالی درمیانه نرفت؛ شیخ زاری کنان برخاست وروانه شذ؛ مریدان گفتند درمیانِ شما اصلا سوألی وجوابی وکلماتی نرفت مبنی بر چه بوذ؟ شیخ گفت: پیشِ اهلِ حال، زبانِ حال می‌بایذ؛ نی زبانِ قال

شعر (رمل)

پیشِ بینا شذ خموشی نفعِ تو — زین سبب آمذ خطابِ اَنْصِتُوا
پس بِرَو خاموش باش از انقیاد — زیرِ ظلِّ امرِ شیخ و اوستاذ

چه بی آن حال. بمجرّدِ قال. مشکلات در وقت حل نمیشوذ؛ صاحب شمس‌الدین واقرانِ او از شیخ پرسیذند که اورا چون دیذی؟ گفت دریائیست موّاج از دُرَرِ معانی وغُررِ حقایقِ اسرارِ محمّدی. بغایتِ غایت آشکار و در غایتِ غایت پنهان و نپندارم که در جمیع عالم بغیر از حضرت مولانا جلال‌الحق والدین قدّس‌الله سرّه کسی بتحقیقِ او رسذ و او را دریابذ

۲/۲٤ Z ۲۲ ب B ۲۲ آ K ٥٦ — T, I, 73 ؛ H, I, 58

6 قیل KB : قیلی Z || درمیانه KZ : درمیان B || 13 در وقت KZ : درون B || 16 آشکار BZ : آشکارا K || 17 الحق و BZ : -- K || رسذ Z : نرسذ KB || دریابذ Z : درنیابذ KB

12 پیش . . . انصتوا : MN ج ٤، ص ۳۹۹ / ۲۰۷۲ ؛ MA ۳۷۷/ ۲۹
13 پس . . . اوستاد : MN ج ٤، ص ٤۷٦ / ۳۳٤۹ ؛ MA ٤۱۳/۲۷

فصل سوم

در اِعلام بعضی از مناقبِ ظاهرِ حضرت مولانا سِرّ اللهِ اَلاَعْظَم، قَدَّسَنَا اَللهُ بِسِرِّه المُعَظَّم

(۱/۳) راویانِ اخبار وحاویانِ اسرار که اَحْبَارِ حقایق بوذند؛ روایت چنان کردند که حضرت مولانا در سنِّ پنج سالگی اوقات از جای خوذ بر میجَسْت ومضطرب میشذ، تا حدّی که مریدانِ بهاء ولد اورا درمیان می‌گرفتند؛ از آنک صُوَرِ روحانی واشکالِ غیبی بنظرش متمثّل میشذند، اعنی سَفَرهٔ ملایکه وبَرَرَهٔ جن وخواصِّ انس که مستورانِ قبابِ حق اند؛ چنانک در اوایلِ حال فرشتگانِ مقرّب حضرتِ رسول را وجبرئیل مریم را وملایکهٔ اربعه لوط را وخلیل را وسایر مرسلین را علیهم السلام تمثّل میکردند؛ وحضرتِ سلطان العلماء استمالت فرموذی که ایشان غیبیانند؛ خوذ را بشما عرضه میکنند تا نثارِ عنایات کنند وهدایای عینی وغیبی ارمغان آورده اند واین نوع حالات وسکر بر ایشان بتواتر واقع می‌شذ؛ وخطابِ لفظِ خذاوندگار گفتهٔ بهاء ولدست؛ رَضِیَ اَللهُ عَنْه؛ ولادتِ حضرتِ مولانا در بلخ سادسِ ربیع الاوّل بوذه لسنة اربع وستّمائه

۱/۳ Z ۲۲ ب B ۲۲ آ K ۵۷ T, I, 76 ؛ H, I, 59

2 در KZ : + مناقب B || 3 المعظم BZ : العزیز K || 4 احبار Z : اخبار K اخبار B || 5 چنان KB : چنین Z || سالکی KZ : + بعضی B || 9 رسول را BZ : + صلعم K || 15 بوذه KZ : + است B || لسنة BZ : سنة K || ستمائه KZ : | حالا B

(۲/۳) الحکایه : شیخ بدرالدین یواش نقاش المولوی چنان روایت کرد که من از حضرت سلطان ولد شنیدم که فرمود که بخطّ مبارك بهاء ولد در صحیفهٔ نبشته یافتند که حضرت جلال الدین محمد من در بلخ شش ساله بود که روز آدینه بر بام خانه‌های ما سَیْر میکرد و ماضیٔ قرآن میخواند و اکابر زادگان بلخ هر جمعه بخدمت او حاضر شدندی و با او صحبت و اُلْفت کردندی و تا وقت مسجد باهم بودندی ؛ مگر کودکی از میان ایشان بدیگری گفته باشد که بیا تا ازین بام بر آن بام دیگر بجَهیم و رِهان می بستند ؛ حضرت مولانا زیر لب تبسّم کنان بدیشان جواب داد که ای برادران این نوع حرکت از گُرْبه و سگ و جانوران دیگر می آید ؛ حیف نباشد که انسان مکرّم بدینها مشغول شود ؛ چه اگر درجان شما قوّت روحانی و میل جانی هست ، بیائید تا سوی آسمان پریم و سَیْر منازل ملکوت کنیم ؛ و دران حالت از نظر آن جماعت غایب شدن گرفت و از غایت وهم تمامت کودکان فریادها کردند وغریو برآوردند تا مردمان ازان حال مطّلع شدند ، دیدند که بعد از لحظهٔ رنگ ریخته و در جسم مبارکش تغیّری ظاهر شده باز آمد ، جمیع کودکان سرها باز کرده روی برخاك قدمش نهاده مرید شدند ؛ فرمود که آن ساعت که من با شما مکالمه میکردم دیدم که جماعتی سبز قبایان مرا از میان شما برگرفتند و بگرد اطباق افلاك و بروج سماوات

T, I, 77 ; H, I, 59 ۲/۳ Z ۲۳ آ B ۲۲ آ K ۵۷

1 یواش KZ : بواش B || 6 با او KZ : باو B || 8 رهان KZ : دهان B || 9 داد KZ : دادی B || 11 درجان KZ : درجات B || جانی BZ : کانی K || 15 جسم KZ : چشم B || تغیری Z : تغییر KB || 16 سرها Z : سر B

گردانیدند وعجایبِ عالمِ روحانی را بمن نمودند وچون فغانِ شما بگوشم رسید بازم این جایگاه فروذ آوردند ؛ وگویند دران سنّ اغلب در سه چهار روز باری هفت روز افطار میکرد

(۳/۳) همچنان از حضرتِ سیّد برهان الدین منقولست که او روایت کرد که حضرتِ شیخم بهاء ولد قدّس اللهُ رُوحَهُ پیوسته میانِ اصحابِ کبار بکرّات میفرموذ که خذاوندگارِ من از نسلِ بزرگست وپاذشاهِ اصیلست و ولایتِ او باصالتست ؛ چه جدّه اش دخترِ شمس الائمهٔ سرخسی است

وگویند شمس الائمه شریف بوذ وهم از قبلِ ماذر بامیر المؤمنین علی مرتضی می رسذ کرّم الله وجه واز قبلِ پذر بابوبکر صدیق رضی الله عنه وماذرِ من دخترِ محمّد خوارزمشاهِ بلخ است ووالدهٔ احمد خطیبی جدّم هم دخترِ ملکث بلخ ابراهیمِ ادهم است ؛ غرض از اعلامِ این انساب مدحِ نسبِ ظاهرِ ایشان است تا اهلِ نسبت ومناظره کنندگانِ بی وقوف را معلوم شوذ که حضرتِ اباء کرام واجدادِ عظامِ ایشان از اصلِ چنین شاهانِ صوری ومعنوی بوذه اند وازان عنصرِ پاك پانوذه اند وبر موجَبِ اشارت نبوی که ، العِرْقُ دَسّاسٌ ، عِرقِ پاكِ ایشان را معتبر دارند ودر تعظیمِ او بیفزایند

T, I, 78 ; H, I, 60 ۳/۳ Z ۲۳ ب B ۲۲ ب K ۵۸

3 هفت روز BZ : + باری K || 9 وگویند KZ : گویند B || 10 مرتضی BZ : + رضی الله عنه K || کرم ... وجهه BZ : — K || از قبل ... عنه Z : — KB || 11 جدم BZ : — K || 12 ملك ... ادهم است Z : ملك بلخ است KB || انساب BZ : انتساب K || 13 کنندکان BZ : کنندگان را K || بی وقوف را BZ : بی وقوف K || 15 صوری KZ : صبوری (!) B

شعر (رمل)

این نسب خود پوستِ او را بوده است کز شهنشاهانِ مه پالوده است
مغزِ او خود از نسب دور است و پاك نیست جنسش از سَمَك کس تا سِماك
تا بپشتِ آدم اَسْلافش همه مهترانِ بزم و رزم و مَلْحَمَه

(٤/٣) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا فرمود که من در سنِّ هفت سالگی دایم در نمازِ صبح سورهٔ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ (١/١٠٨) می‌خواندم و میگریستم؛ از ناگاه حضرتِ الله از رحمتِ بیدریغِ خود بمن تجلّی کرد؛ چنانک بیخود شدم؛ وچون بهوش آمدم از هاتفی آواز شنیدم که ای جلال الدین! بحقِّ جلالِ ما که بعد ازین مجاهده مکش که ما ترا محلِّ مشاهده کردیم؛ و بشکرانهٔ آن عنایت تا غایت بندگیها می‌کنم و برموجَبِ أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا (٣/١٧) می‌کوشم و می‌جوشم، تا مگر اصحابِ خود را بجمالی وکمالی وحالی توانم رسانیدن، چنانک فرموذ

شعر (رمل)

همچو تاری شذ دل وجان در شهود تا سرِ رشته بمن روشی نمود
راههای صعب پایان برده ایم ره براهلِ خویش آسان کرده‌ایم

T, I, 79 ; H, I, 61 ٤/٣ Z ٢٣ ب B ٢٢ ب K ٥٩

1 شعر BZ : بیت K || 5 که من KZ : من B

2 ـ 4 این ... ملحمه : MN ج ٤، ص ٣٣٩ / ١٠٣٦ ـ ١٠٣٨ ؛ MA ٣٥١/ ١٠ ـ ١١

15 همچو .... نمود : MN ج ٦، ص ٤٤٠/ ٢٩٤٣ ؛ MA، ص ٦٢١/١

16 راههای ... کرده ایم : MN ج ٣، ص ١٦٧/ ٢٩٤٧ ؛ MA ٢٦٩/٢٨

(۵/۳) الحکایت : از کبارِ اصحاب منقولست که چون حضرتِ بهاء ولد از عالمِ فانی بجهانِ باقی رحلت فرمود . حضرتِ مولانا درسال دوم بجانبِ شام عزیمتِ نمود تا درعلومِ ظاهر ممارست نماید وکمالِ خود را باکملیت رساند وگویند سفرِ اوّلش آن بود ؛ وچون بمبارکی بشهرِ حلب رسید در مدرسهٔ حلاویه نزول کرد واز مریدانِ پدرش چند یاری ملازمِ خدمتش بوده درآنجا مدتی مقیم شدند ؛ مگر ملك الامراء حلب کمال الدین ابن عدیم مَلِك مُلْكِ حلب بود ؛ مردی بود فاضل وعلاّمه وکاردان وصاحب دل وروشن درون، از غایتِ اعتقاد خدماتِ متوافره می نمود وپیوسته ملازمِ حضرتش می بود ؛ ازان سبب که فرزندِ سلطان العلما بود ، وبتدریس مشغول می شد و چون در ذاتِ مولانا فطانت وذکاوتِ عظیم می دید درتعلیم وتفهیمِ او جِدّ بی حدّ می نمود واز همهٔ طلبهٔ علم بیشتر وپیشتر دوسه درس بذو می گفت ؛ بعضی از خواصِّ او وطلبهٔ علم وغیره از سرِ انکار وحسدی که داشتندی ، ازان ملازمت ورغبتِ او ملول می شدند ، وهمچنان بوّابِ مدرسه ازخاصانِ حضرت توّاب بی خبر بود ؛ بارها با نوّابِ ملك شکایت می کرد که حضرت مولانا هر نیمشبی از حجره اش غایب میشود ، ونمی دانم که کجاها می روذ

T, I, 80 ; H, I, 62 ۵/۳ Z ۲۰ آ B ۲۳ آ K ۵۹

1 الحکایه Z : حکایه KB ‖ 4 بود KZ : + و B ‖ 7-8 علامه وکاردان KZ : علامهٔ کاردان B ‖ 8 متوافره Z متوافر KB : ‖ 11 می دید KZ : دید B ‖ 14 وهمچنان KZ : همچنان B ‖ از خاصان ... بارها Z : — KB ‖ 15 نواب KZ : بواب B

وعجب درین است که درِ مدرسه را بسته می‌یابم و باقی نمی‌دانم که حال چونست ؛ ملك کمال الدین از شماتتِ آن ناقصانِ قاصر فهم متردّدِ خاطر
3 می‌شد ؛ همانا که شبی در حجرهٔ بوّاب متواری گشته خواست که صوبتِ حال را دریابد ؛ چون نیم شب شد ؛ دید که حضرتِ مولانا از حجرهٔ خوذ بدرآمد و روانه شد ؛ چون بر درِ مدرسه رسید در باز شده بیرون
6 آمد ؛ ملك کمال الدین آهسته آهسته در عقبِ او روانه شد ، چون بدروازهٔ شهر رسید ، همچنان دروازه واز شده بیرون شدند وتا مسجدِ خلیل‌الرحمن رفتند ؛ کمال الدین نظر کرد قبّهٔ دید سپید ، پر از غیبیانِ سبزپوش ، که
9 درجمیعِ عمرِ خوذ مثلِ ایشان مردمِ نورانی ندیده بوذ ؛ همشان بحضرتِ مولانا استقبال کرده سر نهادند ؛ کمال الدین ازان هیبت بیهوش شذ ، تا وقتِ اشراق بیخوذ خفته بوذه . چون بیدار شذ . نظر کرد نی قبّه دید
12 ونه دران حوالی کسی بوذ ؛ برخاست زاری کنان ، وازان جرأت پشیمان ، دران صحرای بی‌پایان روانه شذ ؛ روز همه روز تا آفتابِ زرد راه می‌بُرید واشکها می‌بارید . اصلا بمنزلی وآبادانی نرسید وپایهاش از
15 غایتِ نازکی آبلها کرده بوذ ، چه درهمه عمرِ خوذ پیاده نرفته بوذ ، شب همه شب تا سحر بانگها می زذ واستغفار میکرد ؛ ازین طرف چون خواصِّ او ملك را دو شبانروزی ندیدند دیوانه شدند واین خبر که ملکِ
10 حلب از ناگاه غایب شذ ، در شهر شایع گشته کیفیتِ حال را حُجّابِ ملك از بوّابِ مدرسه در یافتند ؛ صبحدم مجموعِ جُندیان از دروازه بیرون آمده دران صحراها بطلبِ او متفرّق گشتند ؛ از ناگاه بحضرتِ

---

7 همچنان BZ : + آن K || دروازه BZ : در K || واز BZ : باز K || شدند KZ : آمد B || 11 بوذه KZ : بوذ B || 12 دران KZ : در B || 13 صحرای KZ : صحرایی B || 14 می برید KZ : می پرّید B

مولانا ملاقات افتاده بجمعهم با مدّت تمام سرنهاذند، وهمشان گریستند ؛ وچون سببِ گریهٔ ایشان را می دانست ، فرموذ که براهِ مسجدِ خلیل رویذ تا گم شذه را بیابید ؛ آن روز همه روز رکابدارِ ملك می راند ؛ در صحرائی ملك را درمانده و خسته شذه بیافت ؛ واز غایتِ جوع وعطش از حیاتِ خوذ بکلّی امیذ بریذه دیذ ؛ فروذ آمذه سرنهاذ وبسیار گریست وآب وطعامی که بر گرفته بوذ پیش‌آورد ؛ ملك گفت : مرا چون یافتی؟ گفت با لشکرِ شهرِ حلب بطلبِ ملك بیرون آمذه بوذیم، من بنده از دور بحضرتِ مولانا رسیذم وحکایت را عرضه داشتم ، بذینجانب اشارت فرموذ ، والله الحمد که مطلوبِ خوذ را یافتم؛ ملك هیچ نگفت، بر اسبِ تازی سوار شذه چون بشهر رسیذ اجلاس ودعوتی عظیم کرده بارادتِ تمام مریدِ مخلص شذ ؛ تمامت حُسّاد خجل وشرمسار گشتند واهلِ حلب زن ومرد محبّ ومرید شذند وچون غلوّی عام از حدّ گذشت از آفتِ اشتهار گریزان گشته روزِ سوّم بسوی دمشق نهضت فرموذ : بعد از چند ماه مگر سلطان عزّالدینِ روم ملك الادباء بدرالدین یحیی را رَحِمَه اللهُ بخدمتِ ملكِ حلب کمال الدین برسالت فرستاذه بوذ ، بدعوتِ مولانا تا بمقرّ عزّ خوذ عودت نمایذ ؛ این قضیه را علی التمام والکمال کمال‌الدین بخدمتش تقریر کرد ؛ همچنان ملك الادباء بدرالدین یحیی ارادت آورده این حکایت را در وقتِ مراجعت بحضرتِ سلطانِ اسلام وخواصّ حضرتِ او باز گفت ؛ همشان عاشق ومعتقد شذند

---

1 با KZ : تا B || 3 تا BZ : + که K || 5 امید BZ : اومید K || 10 سوار KZ : سواره B || 12 محب BZ ~ مرید K || 15 رحمه‌الله BZ : — K || 16 عودت KZ : دعوت B || نماید ZKB : + در ضمن حکایات و سرگذشتها Zh || 18 سلطان اسلام BZ : سلطانُ الاسلام K

(۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ شیخ صلاح الدین رَضِیَ اللهُ عَنْهُ فرمود که در خدمتِ سیّد برهان الدین محقّق عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ بحضورِ تمام مراقب نشسته بودم ؛ و او از عظمتِ جلالِ مولانا کلمات می فرمود ؛ گفت : در اَوانِ صِبا که لالا وآتا بکِ آن سلطان بودم ، در اوقاتِ عروجِ خود بیست کرّت بیشتر حضرتِ او را برگردنِ خود گرفته بالای عرش برده ام ، تا بدین عظمت رسید ، ومرا برو حقوقِ بسیارست و او را بر من اضعاف وآلافِ آنست وچون این حکایت را بحضرتِ مولانا حکایت کردم ، فرمود که همچنانست و صد هزار چندانست و رحمت و احسانِ آن خاندان بسیار است و بی پایانست و این بیت را گفت

بیت (بسیط)

آحسِنْ إلَی النّاسِ تَسْتَعبِدْ قلوبَهُمُ فَطَالَمَا استَعبدَ الانسانَ إحسانُ

(۷/۳) الحکایه : همچنان شیخ سنان الدینِ اقشهری که از کبارِ اصحابِ کشف بود ، روایت چنان کرد که چون حضرتِ مولانا بطرفِ دمشق برای تحصیل کردنِ علوم عزیمت نمود ؛ مگر قافلهٔ شام در ولایتِ سیس بمغارهٔ رسیده نزول کردند و دران مغاره چهل نفرِ راهبانِ مُرْتاضِ منقطع می بودند ، تا حدّی که کشفِ رازهای عالمِ مُلْک میکردند ، واز مُغَیَّباتِ سُفلی خبر میدادند ، وضمائرِ مردم میگفتند ، واز اطراف تُحف و نذورشان میبردند ؛ همانا که چون حضرتِ مولانا را دیدند ، کوذکی را اشارت کردند تا آهنگِ جوِّ هوا کرده میانِ ارض و سما بایستاذ ؛

T, I, 84 ; H, I, 64 ۶/۳ Z ۲۵ آ B ۲۴ آ K ۶۲

3 جلال Bz : حال K || 4 آن Kz : او B || 9 رحمت Bz : مرحمت K || بسیاراست و Kz : — B || 10 گفت BZ : می گفت K || 15 علوم KZ : — B || 17 می کردند Bz : کردند K || 20 سما KZ : شما B

وحضرت مولانا سرِ مبارك در پیشِ خویش انداخته مراقب شده بوذ ؛ از ناگاه آن کوذك فریاذ کرد که بمن چاره٘ کنید والاّ همینجا می بستم و از هیبتِ آن شخصِ مراقب هلاك میشوم ؛ گفتند: فروذ آی ؛ گفت : نمیتوانم فروذ آمذن؛ گوئیا که مرا اینجایگاه بمیخ دوخته اند ؛ چنذانك کوشیذند نتوانست فروذ آمذن ؛ همگان سر در قدمِ مولانا نهاذند که ای سلطانِ دین ! ستّاری فرما ورسوائی ما مکن ؛ گفت : بغیر از گفتنِ کلمه٘ توحید چاره٘ نیست ؛ فی الحال کوذك کلمه٘ شهادت بر زبان راند که اَشْهَدُ اَنْ لا اِلٰه اِلاّ الله واَشْهَدُ اَنَّ محمّداً عَبْدُهُ ورَسُولُه وبآسانی فروذ آمذه همه شان باتّفاقِ تمام ایمان آوردند ومی خواستند که مصحوبِ آن حضرت روانه شوند ، راه نداذ ، فرموذ که همینجا بعبادتِ حق مشغول شوید وما را ازدعای خیر فراموش مکنید ؛ باز بهمان عبادت وریاضت ملازم بوذه مغیّباتِ عُلوی وسُفلی ملكِ ایشان شذ ودرآن جایگاه گوشه٘ ساخته صادر ووارد را خدمات میکردند

(۸/۳) همچنان روایت کردند که چون حضرتِ مولانا بدمشقِ مبارك رسید علمای شهر واکابرِ دهرکه بوذند استقبال کرده در مدرسه٘ مُقَدَّمیه فروذ آوردند وخدماتِ عظیم کردند واو بریاضتِ تمام بعلومِ دینی مشغول شذ ؛ گویند قُرْبِ هفت سال مقیمِ دمشق بوذ وگویند چهار سال بوذ ؛ ونوبتِ اوّل سیّد از قونیه باهم سفرکرده درقیصریه پیشِ صاحب اصفهانی بماند ؛ چون حضرتِ مولانا بازگشت ، در ملازمِ او باز بقونیه بیامذ

۸/۳ Z ۲۵ آ B ۲۴ آ K ۶۳ T. I, 84 ; H, I, 65

13 جایگاه KZ : جایکه B ‖ 17 و KZ : + بعضی B ‖ 18 در BK : — Z

(۹/۳) همچنان منقولست که روزی در میدانِ دمشق سَیْر میکرد، درمیانِ خلایق بشخصی بوالعجب مقابل افتاذ ، نمذی سیاه پوشیذه وکلاهی بر سر نهاذه گشت میکرد ؛ چون بنزدیکِ مولانا رسیذ ، دستِ مبارکش را بوسیذه گفت : صرّافِ عالم مرا دریاب ؛ و آن حضرتِ مولانا شمس‌الدین تبریزی بوذ ؛ وتا حضرت مولانا بذو پرداختن گرفت، درمیانِ غلبه نا پذیذ شذ ؛ بعد از اندک زمانی حضرت مولانا عزیمتِ روم فرموذه چون بقیصریه رسیذ ، اکابرِ علماء وعرفاء برابر رفتند وتعظیمِ عظیم کرده ، خدمت صاحب اصفهانی میخواست که بسرای خوذ برذ ؛ سیّد برهان الدین تمکین نداذ که سنّتِ مولانای بزرگ آنست که در مدرسه نزول کنند ؛ وچون حضرتِ مولانا از غلبهٔ زیارتِ مردم خلوت شذ ، بطریقِ یاری حضرتِ سیّد فرموذ که وللّه الحمد والمنّه که در جمیعِ علومِ ظاهر صذ هزار همچون پذری ؛ میخواهم که زمانی هم در علومِ باطن خَوْضی کنی تا دُرَرِ غُرَرِ علومِ لدنّی را بظهور رسانی ؛ ومرا ارادتست که پیشِ من خلوتی بر آری ؛ همانا که اشارتِ سیّد را بصدقِ تمام تلقّی نموذه ، سیّد فرموذ که هفت روزهٔ بگیر ؛ مولانا گفت : قوی اندکست ، تا چهل روزه باشذ ؛ سیّد خلوتی راست کرده. مولانا را بخلوت نشانده ، درِ حجره را بگِل برآورد ؛ گویند غیر از ابریقی آب وچند قُرْصِ جَوین هیچ نبوذ ؛ بعد از آنک چهل روز بگذشت ، سیّد درِ خلوت را بگشاذ ؛ چون درآمذ . دیذ که حضرت مولانا بحضورِ تمام در کنجِ تفکّر سر

۹/۳ Z ۲۵ ب B ۲۴ ب K ۶۴ T, I,86 ; H, I, 66

2 افتاذ نمدی B : افتاذندی KZ | 3 وکلامی KB : وکلاح Z || 5 بوذ B : بوذه KZ || 12 هزار Z :—KB || 13 که BZ : — K || 16 روزه KZ : روز B || کرده KZ : کرد B

بگریبانِ تحیّر فرو برده ، بتدبّرِ عالمِ باطن روی آورده ، بمشاهدهٔ عجایبِ لا مکان مشـــغول شده است و در سرِّ وَفِی اَنْفُسِکُم أَفَلَا تُبْصِرُون (۲۱/۵۱) مستغرق گشته

شعر (هزج)

بیرون ز تو نیست هر چه در عالم هست درخود بطلب هرآنچ خواهی که توئی

ساعتی توقّف کرده اصلا نگران نشد ؛ سیّد آهسته بیرون آمده درِ خلوت را برآورد ؛ تا چهلهٔ دیگر بگذشت ، باز درآمد ؛ دید که بنماز ایستاده نیاز میکند و از عینانِ مبارکش عَیْنَانِ تَجرِیَانِ (۵۵/۵۰) روان شده است ؛ قطعا بسیّد نپرداخت ؛ باز بیرون آمده در را مُحْکَم کرد وبمراقبتِ حالِ او مشغول شد ؛ چون چلهٔ سوم بگذشت ، سیّد نعره‌زنان درِ خلوت را خراب کرده ؛ دید که مولانا از خلوت بصد جلوت تبسّم‌کنان برابرِ سیّد آمد وهر دو چشمانِ مبارکش از مستی دریای موّاج الٰهی گشته بود

شعر (رمل)

در دو چشمش بین خیالِ یارِ ما رقصِ رقصان در سوادِ آن بصر

سیّد سر بسجدهٔ شکر نهاد ؛ بیحدّ زاری و رقّت کرده، حضرت مولانا را درکنار گرفت و بر روی مبارکِ او بوسه‌ها افشان کرده بارِ دیگر سر نهاد وگفت : در جمیعِ علومِ نقلی وعقلی وکسبی وکشفی بی نظیرِ عالمیان بودی والحالةُ هذه در اسرارِ باطن وسَیْرِ سیَرِ اهلِ حقایق ومکاشفاتِ

6 آمده ZB : شد K || 7 که BZ : — K || 11 که ZB : — K || 17 بار BZ : باری K

روحانیت و دیدارِ مُغَیَّبات انگشت نمای انبیاء واولیاء شدهٔ ؛ چه تمامتِ مشایخِ پیشین ، ودانشمندانِ و بینشمندانِ راستین ، درین حیرت بوذند که بحضرتِ چون تو پاذشاهی وصول یابند ، واز اصولِ کیفیّتِ وصول ، با حصول شوند ؛ وللّه الحمد فی الآخرة والاُولی که منِ بندهٔ ضعیف ونحیف بذین سعادتِ سرمدی ، ودولتِ ابدی ، رسیذم ودیذم ؛ بسم الله روان شو وروانِ جهانیان را بحیاتِ تازه ورحمتِ بی اندازه مستغرق گردان ومردگانِ عالمِ صورت را بمعنی وعشقِ خوذ زنده کن ؛ وآن بوذ که حضرتِ مولانا بطرفِ قونیه روانه شـذ وبتدریسِ علومِ ظاهر مشغول گشته ، ابوابِ مواعظ ونصایح وتذکیر را مفتوح گردانیذه دستارِ خوذ را بر موجَبِ اشارتِ نبوی که العَمائِمُ تیجانُ ٱلعَرَبِ ، دانشمندانه می پیچیذ وارسال میکرد وردای فراخ آستین ، چنانک سنّتِ علمای راستین بوذ ، میپوشیذ ؛ بعد از مرورِ ایّام حضرتِ سیّد از ممالکِ ملك بعَوالمِ ملکوت نقل فرموذ ؛ حضرت مولانا بجانبِ قیصریه رفته زیارتِ سیّد را در یافت ؛ چنانک یاذکرده شذ ؛ بعد از آنک بقونیه باز آمذ ، زمانی نگذشت که دوم بار حضرتِ سلطان الفقرا مولانا شمس الدین قَدَّسَ ٱللّهُ سِرَّهُ بقونیه رسیذ ، دربیست وششم جمادی الآخر لِسَنَة اثنی وَٱرْبَعِینَ وستّمائه

(۱۰/۳) الحکایه : همچنان ابتدای حکایتِ مولانا شمس الدین تبریزی

۱۰/۳ Z ۲٦ ب B ۲۵ ب K ٦٦ T, I, 89 ; H, I, 68

2 و دانشمندان Z : — BK || 5 سرمدی BZ : — K || ابدی BZ : ابد K
9 کشته KZ : شذه B || 12 ردای KZ : روای B || 14 رفته ZB : رفت K || زیارت KBZ : بزیارت تربهٔ Kh || 15 نگذشت Z : بگذشت BK || 17 لسنه Z : سنه KB || اثنین Z : اثنی KB

عظّم الله ذکره آنچنانست که در شهر تبریز مرید شیخ ابوبکر تبریزی سلّه وزنبیل باف بوذ ؛ وآن بزرگ دین در ولایت وکشف القلب یگانهٔ زمان خوذ بوذ وحضرت شمس الدین تبریزی را مقامات ومرتبت بذآنجائی رسیذه بوذ که اورا نمی پسندید وازآن مقام عالیتر مقامی میجُست، تا از برکت آن صحبت اعلی وعظیم تر شوذ وبدرجات اکملیّت رسذ وارتقا نماید ؛ ودرین طلب سالها بی سر وپا گشته گِردِ عالم میگشت وسیاحات میکرد ، تا بذان نام مشهور شذ که شمس پرنده اش خواندندی ؛ مگر شبی سخت بی قرار شذه شورهای عظیم فرموذ واز استغراق تجلّیات قدسی مست گشته در مناجات میگفت : خذاوندا میخواهم که از محبوبان مستور خوذ یکی را بمن بنمائی ؛ خطاب عزّت در رسیذ که آنچنان شاهد مستور ، ووجود پر جود مغفور ، که استدعا میکنی همانا که فرزند دلبند سلطان العلماء بهاء ولد بلخی است ؛ گفت : خذایا دیذار مبارك او را بمن بنمای ؛ جواب آمذ که شکرانه چه میذهی ؟ فرموذ که سر را

---

2 سله زنبیل باف Z : — BK ‖ 3 بوذ BZ : بوذه K ‖ 4 بذانجائی KZ : در انجائی B ‖ 5 آن KZ ~ صحبت B ‖ وعظیم تر KZ : او عظیم تر B ‖ 6 رسذ KZ : — B ‖ 7 میگشت KZ : گشت می کرد B ‖ سیاحات KB : سیاحت Z ‖ 9 از استغراق Z : سغراق BK ‖ میگفت BKZ : گفت Bh ‖ 11 در رسید BZ : در می رسید K ‖ مستور KZ : مسور مستور B ‖ 12 ولد KB : — Z ‖ 13 دیذار KZ : + دیذار B ‖ 14 شکرانه Z ~ چه KB

شعر (رمل)

تبریز عهد کردم که چو شمس الدین بیاید
بنهم بشکرِ این سر که بغیرِ سر ندارم

الهام آمد که باقلیمِ روم رَوْ ، تا بمقصود و مطلوبِ حقیقی برسی ؛ کمرِ اخلاص درمیانِ جان بسته بصدقِ تمام وعشقِ عظیم جانبِ ملکِ روم روانه شد

بعضی گویند که از دمشق بروم آمد و بعضی گفتند که باز بتبریز رفته ، بروم آمد ؛ وچون بشهرِ قونیه وصول یافت ، چنانک مشهورست درخانِ شکر فروشان نزول کرده ، حجرهٔ بگرفت و بر درِ حجره اش دو سه دیناری قُفْلی نادر می نهاذ ، ومفتاح را در گوشهٔ دستارچهٔ قیمتی بسته بر دوش می انداخت ، تا خلق را گمان آید که او تاجرِ بزرگست ؛ خود درحجره غیر از کهنه حصیری وشکسته کوزهٔ وبالشی از خشتِ خام نبود ؛ نرده و پانزده روزی خشک پارهٔ گرده را در آبِ پاچه ترید کرده افطار میفرمود

(۳/۱۱) همچنان منقولست که روزی آن سلطانِ عالم جان ، بر درِ خان نشسته بود ؛ مگر حضرت مولانا ، قَدَّسَ اللهُ لَطیفَتَه از مدرسهٔ پنبه فروشان بیرون آمد و بر استری رهوار سوار شده ، تمامتِ طالبِ علمان و دانشمندان در رکابش پیاده از آنجا عبور میکردند ؛

T, I. 91 ; H, I, 70 ۳/۱۱ Z ۲۷ آ B ۲۵ ب K ۶۷

2 a تبریز KB : بتبریز Z || 4 باقلیم KB : بملک Z || 7 که BZ : — K || 13 کوزهٔ BZ : ابریق K || بالشی KZ : بالشتی(؟) B || وپانزده K : پانزده BZ || 14 ترید Z : ثرید KB || خشک پاره KZ : — B || 16 الله KZ : — B || 17 استری BZ : استر K || 18 طالب ... دانشمندان BZ : علماء ودانشمندان وطالب علمان K

همانا که حضرت مولانا شمس‌الدین برخاست وپیش دویذ ولِگام ِ استررا محکم بگرفت وگفت : ای صرّافِ عالم ونقودِ معانی وعالمِ اسماء ! بگو که حضرت محمّد رسول‌الله بزرگ بوذ یا بایزید؟ فرموذ که نی‌نی محمّد مصطفی سَرْوَر و سالارِ جمیعِ انبیاء و اولیاء ست وبزرگواری از آنِ اوست بحقیقت

شعر (منسرح)

بختِ جوان یارِ ما داذنِ جان کارِما
قافله‌سالارِ ما فخرِ جهان مصطفاست

شمسِ تبریزی گفت : پس چه معنیست که حضرت مصطفی سُبْحَانَكَ ما عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ می فرماید وبایزید سُبْحَانِی مَا أَعْظَمَ شَأْنِی وَ اَنَا سُلْطَانُ السَّلاطِین میگوید ؛ همانا که مولانا از استر فروذ آمذه از هیبتِ آن سؤال نعرهٔ بزذ وبیهوش شذ وتا یکساعتِ رَصَدی خفته بوذ وخلقِ عالم درآن جایگاه هنگامه شذ وچون از عالمِ غشیان بخوذ آمذ، دستِ مولانا شمس‌الدین را بگرفت وپیاذه بمدرسهٔ خوذ آورده ؛ درحجرهٔ درآمذند ، تا چهل روز تمام بهیچ آفریذهٔ را راه نداذند ؛ بعضی گویند : سه ماه تمام از حجره بیرون نیامذند

(۱۲/۳) منقولست که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که چون مولانا شمس‌الدین از من این سؤال را بکرد ، دیذم که از فرقِ سرم دریچهٔ باز شذ و دوذی تا قُمّهٔ عرشِ عظیم متصاعد گشت ؛ همانا که

۱۲/۳ Z ۲۷ ب B ۲۶ ب K ۶۸ T, I, 92 _ 93 ; H, I, 71 - 72

3 بود KB : — Z || 13 درآن Z : بران KB || شذ KZ : شذه B

ترکِ درسِ مدرسه وتذکیرِ منبر و صدارتِ مسندکرده بمطالعهٔ اسرار الواحِ ارواح مشغول شذند ؛ چنانکه فرموذ :

شعر (هزج)

عطارد وار دفتر باره بوذم زَبَر دستِ ادیبان می نشستم
چو دیذم لوحِ پیشانیٔ ساقی شذم مست وقلمها را شکستم

(۱۳/۳) همچنان چون آن صحبت وانقطاعِ کلّی وخلوت از حدّ گذشت ، کافّهٔ خلقِ قونیه بجوش آمذند ومحبّان ویاران از سرِ غیرت وحسد درهم شذند وهیچ کسی را معلوم نبوذ که او چه کس است واز کجاست ؛ باتّفاقِ تمام قصدِ او بزرگ کردند وفترتی عظیم درمیانِ یاران واقع شذ ؛ همانا که روزِ پنجشنبه ، بیست ویکمِ ماهِ شوّال لسنه اثنین واربعین وستّمائه ، حضرتِ مولانا شمس الدین غیبت نموذ ؛ قربِ ماهی طلبِ او کردند ؛ اثری پیذا نشذ که چه شذ و بکجا رفت ؛ پس حضرت مولانا فرموذ تا از هندباری فرجیٔ ساختند وکلاهی از پشمِ عسلی برسرنهاذ ؛ وگویند درآن ولایت جامهٔ هندباری را اهلِ عزا می پوشیذند وقاعدهٔ قُدَما آن بوذ ، چنانکه درین عهد غاشیه می پوشند ؛ همچنان پیراهن را نیز پیش باز کرده پوشیذ وکفش وموزهٔ مولوی در پا کردند ودستار را با شکر آویز پیچیذند وفرموذ که رباب را شش خانه ساختند ؛ چه از قدیم العهد رباب عرب چهار سو بوذه وفرموذ : شش گوشهٔ رباب ما شارحِ سرّ شش گوشهٔ عالمست والف تارِ رباب مُبیّن تألّفِ ارواح است بالفِ الله

۱۳/۳ Z ۲۷ ب B ۲۶ ب K ۶۸ T, I 93 ; H, I, 72

2 شذند BZ : شذیم K || 10 لسنة Z ; سنه KB || اثنین و Z : ثلث KB || 16 کردند BZ : می کردند K

مصراع (رمل)

گر ترا گوشیست بشنو ور بود چشمی ببین

بعد ازآن بنیادِ سماع نهاذ و <از>شورِ عشق و غوغای عاشقان اطرافِ عالم پرشذ وخلقِ جهان از وضیع و شریف و قوی و ضعیف وفقیه و فقیر وعالم وعامی و مسلمان وکافر وجمیعِ اهلِ مِلَل وارباب مذاهب ودُوَل روی بحضرتِ مولانا آورده تمامتِ مردم شعرخوان و اهلِ طرب شذند ودائما لیلاً ونهاراً بسماع و تواجد مشغول شذند ویک دم مجالِ آرامش وآسایش نداشت وبسا منَاکِر وحسّاد وخوذپرستانِ مُعْجَب وکور دلانِ متجبّر ومحجوبانِ متکبّرکه مبتدعانِ شریعت و مرتدّانِ طریقت بوذند از اطراف غرّیذن گرفتند و زبانِ طعن برگشوذند که إنَّ هٰذا لَشَیْءٌ عَجیبٌ (۷۲/۱۱)؛ دریغا نازنین مردی وعالمی و پاذشاه زاذهٔ که از ناگاه دیوانه شذ واز مداومتِ سماع و ریاضت و تجوّع مُختَلّ العَقْل گشت و مجذوب شذ؛ چنانکه صنادیدِ کُفّار، در شانِ محمّد مختار، گفته بوذند وآن همه از شومیِ صحبتِ آن شخصِ تبریزی بوذه وحضرت باری تعالی در قهرِ ایشان جوابِ صواب فرموذه که مَا أنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ (۲/۶۸) ومصطفی صَلَوات اللهِ وسَلامُهُ عَلَیْه میفرمایذ که هیچ ایمانِ بندهٔ بخذا درست نشوذ، تا مردمِ جُهّال ویرا بجُنون منسوب نکنند

1 مصراع KZ : شعر B ‖ 5 ملل ZK : ملك B ‖ 12 کشت B : کشته KZ ‖ 13 شان BZ : حق K

شعر (رمل)

گر فلاطون را رسد زین گون جنون دفترِ طب را فروشوید بخون
آنچنان دیوانگی بگسست بند که همه دیوانگان پندم دهند

وچون حقیّتِ حقیقتِ حضرتش معلومِ عالمیان شد، آنانک توفیق وعنایتِ حق رفیقِ جانِ ایشان شده بوذ، بنده و مرید گشته نادم ومستغفر شدند؛ گروهی که در طُغْیان وکُفْرانِ خوذ قساوتی داشتند، در اندک زمانی مخذول و منکوب گشتند ولا یَزِیدُ الکَافِرِینَ کُفْرُهم اِلاّ خَساراً (۳۹/۳۵) چنانک فرموذ

شعر (هزج)

مشو تو منکرِ پاکان بترس از زخمِ بی‌باکان
که صبرِ جانِ غمناکان ترا فانی کند فانی

امید است که تمامیٔ فضلِ مولانا شمس‌الدین در فصلِ مناقبِ او گفته آید، ان شاء الله تعالی وحده العزیز

(۱۴/۳) الحکایه: همچنان منقولست که حرمِ مولانا کِرا خاتون رَحِمَهَا اللهُ که در طهارتِ ذیل و نقاوتِ عِرض، مریمِ ثانی بوذ؛

۱۴/۳ Z ۲۸ آ B ۲۱ ب K ۷۰ T, I, 96 ; H, I, 73

5 کشته BZ : کشت K || 12 امید است BZ : اومید است K || او KZ : مولانا B || 15 مریم ثانی بوذ BZ : خود را نظیر نداشته بود K

2 کر فلاطون را . . . بخون : — MN ؛ — MA

3 آنچنان . . . دهند : MN ج ۲، ص ۳۲۱ / ۱۳۸۵ ؛ MA ص ۱۳۴/۲۷

14 کرا : یکی از عنوانهای زنان یونانی است، مثل خانم و خاتون (ر.ک به T، ج ۲، دیباچه، ص VI ـ XIII)

روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا درقلبِ زمستان با حضرت شمسِ تبریزی در خلوتی نشسته بودند و مولانا بر زانوی شمس‌الدین تکیه کرده و من از شکافِ درِ خلوت گوشِ هوش فا سوی ایشان نهاده بودم ، تا چه اسرار میگویند و درمیانه چه حال میرود ؛ از ناگاه دیدم که دیوارِ خانه گشوده شد وشش نفرِ مَهیبِ مردمِ غیبی در آمدند ، سلام کردند وسر نهاده دستهٔ گل در پیشِ مولانا نهادند وتا قربِ نمازِ پیشین بحضورِ تمام نشسته بودند ، چنانک اصلا کلمهٔ گفته نشد ؛ حضرتِ مولانا بخدمتِ شمس الدین اشارت کرد که نماز بگزاریم ، امامتی کن ؛ شمس‌الدین فرمود که با وجودِ شما کسی‌را امامتی نرسد ؛ مولانا امامی کرده ، بعد از اتمامِ نماز آن شش نفرِ کرامی اکرام کنان برخاستند و از آن دیوار باز بیرون رفتند ومن ازآن هیبت بیهوش شده ، چون خود را جمع کردم ؛ دیدم که مولانا بیرون آمد وآن دستهٔ گل را بمن داد که این را نگاه دار ومن برگی چند ازآن گل بدکّانِ عطّاران فرستادم که این نوعِ گل ما هیچ ندیده ایم ، این گل از کجاست واین را چه نام است ؟ تمامتِ عطّاران برطراوت ورنگ وبوی آن گل حیران ماندند که در قلبِ زمستان این چنین گلِ غریب از کجا آمد ؛ مگر درآن جماعت خواجهٔ بود معتبر ، شرف‌الدین هندی نام که دایم بتجارت هندوستان رفتی ومتاعهای غریب وعجیب آوردی ؛ چون گل را بر وَیْ عرضه کردند ، گفت این گلِ هندوستانست ومخصوص درآن ولایت می روید ، در حوالیْ سرندیب ؛ والحالة هذه

---

1 قلب BZ : + ایام K ‖ 3 فا سوی K : سوی BZ ‖ 5 نفر BZ : + مردم K ‖ مردم BZ : — K ‖ 11 دیوار BZ : — K ‖ 13 کل را BZ : کل K ‖ 17 آمد BZ : آمده K

در اقلیمِ روم چه کار دارند؟ من می باید که کیفیّتِ این حال را در یابم که این تحفه در رُوم چون آمد؟ خادمهٔ کرا خاتون برگها را برگرفته باز بخانه آمد و حکایت را باز گفت؛ حضرتِ کرا خاتون را حیرت یکی در هزار شد؛ از ناگاه حضرت مولانا درآمد، فرمود که کرا آن گل دسته را سر بسته دار وبکسی نا محرم منما که مستورانِ حرمِ کرم وباغبانِ خرّمِ ارم که اقطابِ هندوستانند، آن را جهتِ تو ارمغان آورده اند، تا دماغِ جانت را قوّت دهد وچشمِ جسمت را قرّت بخشد، الله الله نیکو محافظت کن تا چشمِ زخم نرسد؛ وگویند تا دمِ آخرین کرا خاتون آن برگها را نگاه میداشت، مگرکه ازآن مجموع چند برگ بخدمتِ گرجی خاتون حرمِ سلطان داده بوذ وآن هم باجازتِ مولانا بوذه وهر کرا چشم درد کردی، برگ را برآن می مالیدند شفا می یافت واصلا رنگ وبوی آن گل تغیّر نکرده بوذ ببرکتِ دستِ آن عزیزانِ مشک جیب

(۳/۱۵) همچنان هم از حضرت کِرا خاتون رَضِیَ اللهُ عَنْهَا منقولست که گفت: در خانهٔ ما چراغ پایهٔ بوذ که بطولِ قدّ آدمی ساخته بوذند، همانا که حضرتِ مولانا از اوّلِ شب تا طلوعِ فجر

T, I, 98 : H, I, 75 ۳ / ۱۵ Z ۲۹ آ B ۲۸ آ K ۷۱

---

1 روم KZ : + او B || در یابم KZ : بدانم B || 3 باز گفت KB : گفت Z || 4 کرا Zh : — KBZ || 5 کل دسته را BZ : کل دسته K || 7 دهد KZ : — B || قرت Z : قربت B قوت K || 12 دست Z : آسیب B آستین K

---

10 گرجی خاتون حرم سلطان : گرجی خاتون زن معین الدین پروانه است، نه حرم سلطان (ر. ك به T، ج ۱، دیباجه، ص LIV)

بر سرِ پای ایستاده معارفِ حضرت بهاء ولد را مطالعه میکرد ؛ شبی جماعتی از جنّیان که سُکّانِ بقاعِ ما بودند ، بمن شکایت کردند که ما را تابِ تابشِ چراغ نیست و از روشنائیِ چراغ زحمت عظیم می بینیم، مباذا که بمردمِ خانه از ما المی برسد ، کِرا خاتون فرمود که حکایتِ این شکایت را بحضرتِ مولانا روایت کردم ، تبسّم فرموده تا سه روز هیچ گونه جوابی نگفت ؛ بعد ازآن فرمود که بعد الیوم غم مخورکه جنّیان مرید و معتقدِ ما شدند و بهیچ کسی از فرزندان و یارانِ ما زحمتی نخواهند رسانیدن

(۳/۱۶) الحکایه : فخر الاصحاب ، جلال‌الدین قصّاب ، رَحمَهُ اللهُ که از مریدانِ قدیمِ مولانا بوذ و او مردی بوذ پر لطایف وظرایفِ جهان واورا سنّت چنان بوذی که تازی بچگان می‌خرید و تیمار داشتی کرده باکابر میفروخت واورا اسبانِ نیکو دایما در اصطبل بوذی ؛ چنان روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا را از عالمِ بی‌چون شوری عظیم ظاهر شذه بوذ و چهل روز تمام دستارِ مبارکش را عربانه تحت العُنُق بسته می‌گشت ؛ از ناگاه دیدم که غرقِ عَرَق شذه بهیبتِ تمام از در درآمذ ومن بیچاره وار سر نهاذم و متحیّر ماندم ؛ فرمود که آن فلان اسب حیسان را بزین کن ؛ با سه نفرِ خدمتگارانِ جوان بصذ هزار جهد وشکال زین نهاذه پیش کشیذم ؛ سوار گشته برابرِ قبله روانه شذ ؛

T, I, 98; H, I, 75 ۷ K آ ۲۸ B آ ۲۹ Z ۳/۱۶

1 حضرت KZ : — B || 2 جماعتی KZ : دران جماعت B || 4 که BZ : K || 5 بحضرت ZK : بحضور B || 6 مخور KZ : میخور B || 10 ظرایف BZ : طرایفK || 18 و شکال Zh : — KBZ

گفتم که بندهٔ خداوندگار نیز بیاید ؟ فرمود که بهمّت مدد کن ؛ شب هنگام دیدم که گرد آلوذ گشته باز رسید وآن چنان اسبِ فیل جثّه بغایت نحیف و دو تا شده بود ؛ روزِ دوم دیدم که باز آمد واسبی دیگر بهتر ازآن خواسته سوار شد و برفت و وقتِ نمازِ شام بازآمده، اسبِ تازی ضعیف وچنگال شده بود ومن اصلا نیارستم دم زدن ؛ روزِ سوم باز آمد واسبی دیگر سوار گشته روانه شد ؛ همچنان نمازِ مغرب بیامد واز مرکب فروذ آمده بخانه درآمد وبفراغتِ تمام بنشست وگفت

شعر (رمل)

مرده مرده ای گروهِ عیش‌ساز کان سگِ دوزخ بدوزخ رفت باز

فَقُطِعَ دابِرُ القَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا والْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (٤٥/٦)

ومرا از هیبتِ مولانا مجالِ آن نشد که از کیفیّتِ حال سؤال کنم ؛ بعد از چند روز از طرفِ شام کاروانی عظیم رسیده خبر دادند که لشکرِ مُغل شهرِ دمشق را قوی بتنگ آورده است ؛ گویند : هُولاو خان بوذ که در سنهٔ خمس وخمسین وستمائه بغداذ را بشمشیر گرفته وخلیفه را کشته، در سنهٔ سبع وخمسین وستمایه قصدِ شام کرد وحلب را بگرفت ؛ وگویند : کتبوغا با لشکرِ گران تا دمشق براند ودرآن وهلت که لشکر محاصرتِ دمشق کرده بوذند واهالیٔ دمشق حضرت مولانا را

---

1 که بنده KB : بنده Z ‖ 2 آلوذ KZ : آلوده K ‖ اسب KZ : + و B ‖ 3 دو تا KZ : دو تاه B ‖ دیدم Z : می بینم KB ‖ 4 اسب KZ : است B ‖ 6 کشته BZ : شد K ‖ شد BZ : کشت K ‖ نماز BZ : + وقت K ‖ 11 حال KZ : جان (!) B ‖ 13 آورده BKZ : + بوده Zh ‖ 15 وستمایه B : — KZ ‖ 16 لشکر KZ : لشکر را B ‖ 17 محاصرت KZ : محاضرت (!) B

9 مرده . . . باز : MN ج ۱ ، ص ۱۳۵٤/۸۳ : MA ص ۲۰/۳٦

آنجایگاه معاینه دیدند که بمعاونتِ لشکرِ اسلام رسیده مُغل را شکستند وبکلّی منهزم گشته خایباً خاسراً مراجعت نمودند ؛ راویْ خبر میگوید که از بشاشتِ استماعِ این خبر شاذان شده بحضرتِ مولانا آمدم تا وصفِ حالِ دمشق را بگویم ؛ فرمود که آری جلال الدین

شعر (رمل)

آن سواری کوسپه را شد ظفر اهلِ دین را کیست سلطانِ بصر

تمامتِ یاران نعره‌زنان شورها کردند و درمیانِ عالمیان شوری وسروری حاصل شده، این کرامت وقدرت منتشر گشته محبّان مُبْتَشِر شدند

(۱۷/۳) الحکایه : اکابرِ اصحاب روایت کردند که معتبر خواجهٔ مُتَمَوّلِ نیازمند از شهرِ تبریز در خانِ شکرفروشان نزول کرده بوذ ؛ مگر روزی از خواجگانِ شهرِ قونیه استفسار کرده است که درین شهرِ شما از مشایخ وعلماء کیانند که بزیارتِ ایشان مشرّف شوم وسعادتِ دست بوسِ ایشان را دریافته مصاحبت نمایم واز موایدِ فوایدِ ایشان مستفید شوم که مقصودِ عارفانِ عالَم از زحماتِ اَسفار ومطالعهٔ اَسفار دریافتنِ حضورِ علمای کبار ومشایخِ ابرارست ، نه آنک محضِ تجارت واکتسابِ اسباب کنند ، چنانک گفته اند

۱۷/۳ Z ۲۹ ب KB ۷۳ T, I, 101 ; H, I, 76

4 فرموذ KZ : فرموده B || 7 شوری BZ : سوری K || 8 محبان KZ : همجنان B || منتشر K : متبشر BZ || 11 شما KZ : — B

6 آن سواری . . . بصر : MN ج ۱ ، ص ۱۳۰/۲۱۳۱ ؛ MA ص ۵۶/۱۷

شعر (رمل)

گفت حقّ اندر سفر هر جا روی باید اوّل طالبِ مردی شوی

گفتند درین شهرِ ما مشایخِ کرام وعلمایِ عظام بسیارند، امّا شیخ الاسلام ومحدّثِ ایّام خدمتِ شیخ صدر الدین است که در جمیعِ علوم دینی وطریقتِ مشایخِ یقینی عَدیمُ المِثْل است؛ خواجگانِ شهر اورا برگرفته بزیارتِ شیخ صدر الدین روانه شدند وقربِ دویست دیناری ارمغانهای عجیب وتُحَفِ غریب باهم بردند؛ چون خواجهٔ تبریزی بر درِ شیخ رسید بسا خدم وحشم وشاهد وغلامان دید وحُجّاب وبوّاب وطواشی هرچه تمامتر تماشا کرده ازین حال انفعال نموده ملول شد که من بزیارتِ امیر آمدم یا بدیدنِ فقیر؟ گفتند شیخ را این معنی زیان نمی‌کند که او نفسِ کامل دارد؛ چنانک حلوا طبیب را زیان ندارد، امّا رنجورِ محرور مزاج را زیان دارد ونشاید حلوا خوردن؛ علیها باکراهِ تمام درآمده صحبتِ آن بزرگ را دریافته، از حضرت شیخ همّتی استدعا کرده از زیانهای متواترِ خود شکایت نمود وطلبِ استخلاص کرد وگفت که در

---

4 خدمت BZ : — K | 8 وغلامان BK : غلامان K || طواشی Z : تواشی KB | 9 کرده KZ : کرد B || 11 محرور BZ : بخورد K | 12 درآمده BZ : + و K | 13 آن KZ : او B

2 گفت . . . شوی : MN ج ۲ ، ص ۲۲۲۱/۲ ؛ MA ص ۲۲/۱۵۳

8 طواشی : خواجگانی که در بندگیِ سلطان یا امیر باشند (ر. ک. به Histoire des sultans Mamluks, Quatremère ج ۱ ، ص ۱۳۲ ، ۳۶۵ ؛ Osmanlı devleti teşkilâtına medhal, İ. Hakkı Uzunçarşılı ص ۳۳۹ ، ۳۶۵ ، ۳۷۱ ، ۳۷۷ ، ۴۴۶ ؛ Mevlânâda Türkçe kelimeler, M. Şerefeddin TM, ve Türkçe şiirler ، ج ۴ ، ص ۱۴۵)

وقتِ حَوَلانِ حَوْل وجه زکات را بارباب حاجات می‌رسانم و بوُسْعِ طاقت ، صدقات دریغ نمیدارم ؛ امّا سببِ زیانمندیٔ خوذ را نمیدانم که از کجاست ؛ چندانکه نیاز و ابتهال می‌نموذ ، شیخ بحالِ او ملتفت نمیشذ ، همچنان خایب و ملول مراجعت کردند ؛ دوم روز باز از خواجگان سؤال کرد که درویشی و عزیزی دیگر نیست که از صحبتِ او توان برخوردار شذن و بمقصود رسیذن و استعانت طلبیذن ؟ گفتند : آنچنان مردی وشهسواری که تو میطلبی حضرت مولانا جلال‌الدین است که ترکِ لذّاتِ ما سِوَی‌الله کرده ، دکّانِ دو کون را پشتِ پای زذه ، روز وشب بعبادت الله مشغول گشته است و در تقریرِ مواعظ و معارف دریای محیطِ معانیست ؛ خواجهٔ تبریزی بشغفِ تمام لابه‌های عظیم نموذ که مرا بخدمتِ او دلالت کنید که مجرّد از استماعِ جالِ او در باطنِ من سروری سر زذ ؛ خواجهٔ چند او را بسوی مدرسهٔ مولانا رهبری کردند ومبلغِ پنجاه دینارِ زر درکنارِ دستارچهٔ بسته باهم بردند ؛ همانا که چون بمدرسهٔ مولانا درآمذند ، حضرتِ مولانا در جماعتخانهٔ مدرسه تنها نشسته بوذ و بمطالعهٔ کُتُب مستغرق گشته ؛ خواجگان بجمعهم سرنهاذند و بیخوذ شذند وخواجهٔ تبریزی از یک نظرِ مبارکِ مولانا لایَعْقِل گشته بسیار گریست ؛ مولانا فرموذ که پنجاه دینارِ تو در محلِّ قبول افتاذ و بهتر ازآن دویست دینارست که تلف شذ وحقّ تعالی میخواست که بر تو آفتی وقضائی بفرستذ ، آن قضا را بذین صحبت بخشید

---

2 نمیدانم ZK : بمی دانم B || 6 بمقصود رسیذن Z : بمقصودی BK || 7 حضرت KZ : — B || 8 پشت ZB : + و K || 10 بشغف BZ : بشغف K || 11 مجرد KB ~ از Z || 15 کشته BZ : کشت K

و ز آن آفت رهیدی ، هان تا تو نومید نباشی که بعد الیوم دیگر زیانمند نشوی و عذرِ ما فات را خواسته‌آید؛ خواجهٔ مسکین ، از آن نَفَسِ مشکین حیران گشته شاذان شد ؛ بعد از آن فرمود که سببِ زیانمندی و بی برکتی ونکبتِ تو آن بوذ که روزی در فرنگستانِ مغرب در محلّهٔ میرفتی ودرویشی فرنگ از اولیای کبار بر سرِ چارسوئی خفته بوذ ، در هنگامِ گذر بر سرِ وَیْ خُذو انداختی وازو نفرت نموذی ؛ دلِ مبارکِ آن عزیز از تو رنجید وازآن سبب ترا چندین وقایع وخسارت پیش آمذ بِرَوْ واورا خشنوذ کن واز وی حلالی بخواه وهم سلامِ ما را بوی برسان ؛ خواجهٔ بیچاره ازین اشارات سراسیمه شذ که این چه قدرتِ پاذشاهی وقوّتِ الٰهیست؟ حضرت مولانا فرموذ که می خواهی که این ساعت اورا مشاهده کنی ؛ نگاه کن ، دستِ مبارك بر دیوار زذه ، دری از دیوار گشـــوذه شذ ؛ خواجه دیذ که آن مرد در فرنگستان در چارسوئی خفته است ؛ خواجه درحال سر نهاذه جامه‌هارا چاك زذ وازآن مستی دیوانه‌وار بیرون آمذه عزیمت نموذ وچون بذآن دیار رسیذ ودرآن محلّه بطلبِ آن مرد میگشت ، در همانجایگاه که بوَیْ نموذه بوذند اورا خفته دیذ ؛ از دور فروذ آمذ وسر نهاذ ؛ درویشِ فرنگ گفت : چه کنم که حضرتِ مولانا نمیگذارذ والاّ میخواستم که خوذرا و قدرتِ خذا را بتو می نموذم ؛ اکنون نزدیك بیا ، خواجه را درکنار گرفته بر رویش بوسه‌ها داذ؛ وبانواعِ دلداریهاش

---

2 مشکین KB : —Z || 3 زیانمندی ZB: + تو K || 6 رنجید KZ : رنجیده B || 9 که این . . . الهیت Z : — KB || 10 که KZ : — B || 12 فرنگستان BZ : + ستان K || خفته BZ : + بوده K || 17 نموذم ZKB : + می دیدی که جهات میکردم Zh || 18 وبانواع دلداریهاش Zh : — KBZ

فرمود که اکنون نگاه کن تا حضرتِ شیخم و خداوندگارم را ببینی ومشاهده کنی ؛ خواجه نگاه کرد ، دید که حضرتِ مولانا در مدرسه مستغرقِ سماع گشته درین بیت ذوقها میکنند ورقصها میفرماید

شعر (رجز)

ملکیست اورا زُفْت وخوش هرگونهٔ می بایدش
خواهی عقیق ولعل شو خواهی کلوخ وسنگ شو

گر مؤمنی می جویدت ورکافری می شویدت
این کو برو صدّیق شو وآن کو برو افرنگ شو

وچون بمبارکی باز وصول یافت ، سلام و سجداتِ فرنگ را رسانید ، بی نهایت اسباب باصحاب ایثارکرده در قونیه مسکن ساخت واز جملهٔ عاشقانِ مخلص شد

(۱۸/۳) الحکایه : منقولست که در سرای معین الدین پروانه شبی سماعِ عظیم شده بوذ وشیوخِ ابرار وعلمای مختار حاضرشده بوذند وآن شب حضرت مولانا شورهای عظیم میکرد ونعرهای پیاپی می زذ ؛ آخرالحال بکنجِ خانه رفت وایستاذ ؛ بعد از لحظهٔ فرموذ که تا قوّالان چیزی نگویند ؛ تمامتِ اکابر حیران ماندند ، بعد از ساعتی که مراقب

T, I, 105 ; H, I, 80 ۷۶ K آ ۳۰ B آ ۳۱ Z ۱۸/۳

1 فرموذ KBZ : کرد Zh || 2 خواجه KB : — Z || که BZ : ـ K || در مدرسه Z : — KB || 9 بمبارکی KZ : مبارکی B || رسانید KZ : رسانیده B || 16 که BZ : — K

12 معین الدین پروانه : یکی از رجال بزرك دولت آل سلجوق بود ، در سال ۶۷۶ هـ/۱۲۷۷ م کشته شد (ر. ك به T ، ج ۱، دیباجه ، ص LV - LXI)

گشته بوذ ، سر بر داشت و هر دو چشمِ مبارکش گوئیا که دو طشتِ پر خون گشته بوذ ؛ فرموذ که یاران پیش‌آئید و در دُو چشمِ من عظمتِ انوارِ خذا را عیان تفرّج کنید ؛ هیچ کسی را امکانِ نَظرِ آن نظرِ بی نظیر نبوذ و هر که بجِدّ نظر کردی ، فی الحال چشمهاش خیره و بی‌قوّت شذی ؛ اصحاب فریاذها کرده سر نهاذند

(۱۹/۳) همچنان حضرتِ مولانا بسوی چلبی حسام الدین نگران گشته فرموذ که بیا دینِ من ، بیا ایمانِ من ، بیا جانِ من ، بیا سلطانِ من ، پاذشاهِ حقیقیّ وحضرت چلبی نعرها می‌زذ واشکها می ریخت ؛ مگر پروانه بخدمتِ امیر تاج‌الدین معتزِ خراسانی پنهانی نظر کرده گفته باشذ که عجبا آنچ مولانا در حقِ چلبی حسام‌الدین می فرماید درو آن معنی هست ؟ واستحقاقِ آن خطابات دارذ یا تکلّف میکنذ؟ درحال چلبی حسام الدین پیش آمذه پروانه را محکم بگرفت و گفت : امیر معین‌الدین اگر نیز نیست ، چون حضرت مولانا فرموذ فی الحال آن معنی‌را همراهِ جانِ ما کرد وبخشید اِنَّمَا اَمْرُهُ اِذَا اَرَادَ شَیْئاً اَنْ یَقُولَ لَهُ کُنْ فَیَکُونُ (۸۲/۳۶) که

T, I, 106 ; H, I. 80 ۷۶ K آ ۳۰ B آ ۳۱ Z ۱۹/۳۰

1 که BZ : — K || 5 شذی ZB : + بیهوش‌کشتی K || 8 حقیق BZ : + ما K

9 تاج الدین معتز خراسانی : پسر محیی الدین طاهر قاضی القضاة جلال الدین خوارزمشاهست ، جلال الدین خوارزمشاه اورا بوظیفهٔ ایلچیکری بنزد سلطان علاء الدین کیقباد اول سلجوق (دورهٔ سلطنتش ۶۱۶ ـ ۶۳۴ ه / ۱۲۱۹ ـ ۱۲۳۶ م) فرستاده است ، بعد ازآن از جانب مغل برای تحصیل کردن و امهای آل سلجوق بآناطولی آمده است (ر. ک. به T ، ج ۱ ، دیباجه ، ص LXX ـ LXXI ؛ مکتوبات مولانا ، ص ۲۷ ، ۶۳ ـ ۶۴ ، ۸۰ ، ۹۱ ، ۱۱۱ ، ۱۲۲ ، ۱۴۰)

مصراع (رمل)

کارِ او کن فیکونست نه موقوفِ عِلل

شعر (رجز)

مشهور آمد این که مِس از کیمیا زر می شود
این کیمیای نادره کردست مِس را کیمیا

از یار فروشی و بنده نوازی و مرید پروریٔ خداوندگار اینها بعید و بدیع نیست. همانا که پروانه در عَرَقِ تشویر غرق شده سر نهاذ وعذرها خواسته خواستهٔ بسیار شکرانه فرستاذ

(۳/۲۰) همچنان از کرامتِ عظیمِ آن حضرت یکی آن بوذ که هیچ آفریذهٔ بچشمِ مبارکِ او نیارستی نظرکردن، از غایتِ حدّتِ لمعانِ نور، وقوّتِ شور؛ بایستی که همگان ازآن لمعانِ نور چشم دزدیذندی و بزمین نگاه کردندی

(۳/۲۱) الحکایه: ملك المدرّسین مولانا شمس الدین ملطی رحمة الله علیه که از کبارِ یارانِ محرم بوذ و در انواعِ حِکَم مُشارٌ اِلَیْه ومتّفقٌ عَلَیْه. روایت کرد که روزی مصحوبِ حضرت مولانا در باغِ جنید الزمان معروف الوقت چلبی حسام الدین بوذیم و حضرت مولانا هر دو پای مبارکِ خوذرا در آبِ جوی کرده معارف میفرموذ؛ همچنان در اثنای کلام بِاثنای صفاتِ سلطان الفقراء مولانا شمس الدینِ تبریزی

T, I, 107 ; H, I, 81 ۳/۲۰ ـ ۲۱ Z ۳۱ آB ۳۰ ب K ۷۷

1 مصراع Z : — KB ‖ 7 تشویر KZ : تشویش B ‖ 9 که KB : — Z

مشغول گشته ، مدحهای بی نهایت فرموذ وخدمتِ مقبول الاقطاب بدرالدین ولدِ مدرّس رحمه الله که از اکابرِ کُمَّلِ اصحاب بوذ، درآن حالت آهی بکرد وگفت : زهی خیف ،زهی دریغ ؛ مولانا فرموذ که چرا حیف وچه حیف واین حیف برکجاست و موجبِ حیف چیست وحیف درمیانِ ما چه کار دارذ ؟ بدرالدین شرمسارگشته سر نهاذ وگفت : حیفم برآن بوذ که خدمتِ حضرت مولانا شمس الدینِ تبریزی را در نیافتیم واز حضورِ پرنورِ او مستفید وبهره‌مند نگشتیم وهمهٔ تأسف وتلهّفِ بنده بذآن سبب بوذ ؛ همانا که حضرت مولانا ساعتی عظیم خاموش گشته هیچ نگفت ؛ بعد ازآن فرموذ که اگر بخدمتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ نرسیذی ، بروانِ مقدّسِ پذرم بکسی رسیذی که در هر تایِ موی او صذ هزار شمسِ تبریزی آونگانست و در ادراکِ سرّ سرِّ او حیران

شعر (رمل)

شمسِ تبریزی که شاه ودلبرست با همه شاهنشهی جاندارِ ماست

اصحاب شاذیها کردند وسماع برخاست وحضرت مولانا این غزل را آغاز فرموذ

شعر (منسرح)

گفت لبم ناگهان نامِ گل وگلستان آمذه آن گلعذار کوفت مرا دردهان

---

2 کل BZ ; — K ‖ 11 تای Z : تار KB ‖ 14 a و K : — BZ ‖ 16 فرموذ BZ : + که K ‖ 18 b آمذه K : آمد BZ

گفت که سلطان منم جانِ گلستان منم
حضرتِ چون من شهی وآنگه یادِ فلان

الی آخره وگویند قربِ چهل روز چلبی بدرالدین رنجور و مهجور خفته بوذ ، مستغفر گشته صحّت یافت ، باز بعنایتِ مخصوصِ شیخ مشرّف شذ

(۲۲/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمود صاحب قران که از اتراب واقرانِ خوذ گذشته بوذ ، روایت چنان کرد که روزی قاضیٔ شهید مرحوم مولانا عزالدینِ قونیه که وزیرِ سلطان عزالدین کیخسرو بوذ رَحِمَهُما اللّهُ وبجهتِ حضرتِ مولانا در دارُالمُلْکِ قونیه مسجدِ جامع بنا کرده، مردی عالی همّت بوذ ؛ از حضرتِ مولانا سوأل کرد که از هر فنّ علمی که حضرتِ شما را حاصلست از علوم ظاهر ما نیز بقدرِ استعداد واجتهادِ خوذ همان کتب را حاصل کردیم و در تحصیلِ آن ممارستِ بی‌حدّ نموذیم ؛ امّا آنچ بحضرتِ شما معلوم ومفهوم شذه است ازآنها مارا هیچ گونه وقوفی وخبری نیست و عقلهای ما اصلا مُدرکِ آن معانی نشذه است ؛ حضرتِ مولانا تبسّم فرموذه گفت : آری ، ما یکدو ورقی از علمِ اقبال که علمُ اللّهست مطالعه کرده ایم که آن

T, I, 109 ; H, I, 82 ۲۲/۳ Z ۳۲ آ B K ۷۸

3 - 4 مخصوص ... مشرف Z : شیخ مخصوص K شیخ مشرف مخصوص B ‖ 8 بجهت KZ : جهت B ‖ 10 هر BZ : — K ‖ 12 اما BZ : — K

6 ـ 7 قاضیٔ . . . عزالدین قونیه : قاضی عزالدین محمد بن محمود رازی است که در ٦٥٤ یا ٦٥٦ هـ / ۱۲۵٦ یا ۱۲۵۸ م کشته شده است (ر . ك . به مسامرة الاخبار ، ص ٤٠ ـ ٤٢ ؛ ابن بیبی ، الاوامر العلائیه ، ٦٠١ ـ ٦٠٨ ، مکتوبات مولانا ، ٧٦ ، ٧٨ ؛ فیه مافیه ، ص ٢٠٢ ، ٣٤٠ حواشی و تعلیقات ناشر)

بخدمتِ شما وسَمعِ شما نرسیده است؛ بعضی میخواند و بعضی را میخوانند وَ ذٰلِکَ فَضْلُ اللهِ یُؤتِیهِ مَنْ یَشَاءُ (۵/۹۵)

شعر (رمل)

عقل کآن باشد زدَوْرانِ زُحَل پیشِ عقلِ ما ندارد آن محل
از عطارد وز زحل دانا شد او ما زدادِ کردگارِ لطف خو
عَلَّمَ الاِنْسَان[1] خمِ طغرای ما عِلْمِ عِنْدَالله[2] مقصدهای ما

فی الحال قاضی سر نهاده گریان بیرون آمد

(۳/۲۳) همچنان منقولست که خدمتِ قاضی عزالدین در اوایلِ حال بغایت منکرِ سماعِ درویشان بود؛ روزی حضرتِ مولانا شورِ عظیم کرده سماع کنان از مدرسهٔ خود بیرون آمده بسَرْوَقتِ قاضی عزالدین در آمد وبانگی بر وَیْ زد واز گریبانِ قاضی را بگرفت وفرمود که برخیز! ببزمِ خدا بیا! کشان کشان تا مجمعِ عاشقان بیاوردش ونمودش آنچ لایقِ حوصلهٔ او بود؛ همانا که جامه ها را چاک زده بسماع در آمد وچرخها میزد وفریادها میکرد؛ عاقبة الامر ارادت آورده بصدقِ تمام مرید شد

(۳/۲۴) همچنان منقولست که قاضی عزالدینِ قونیه وقاضی عزالدینِ آماسیه وقاضی عزالدینِ سیواس رحمهم‌الله تعالی که هرسه از کبارِ عصرِ خود بودند؛ روزی از حضرتِ مولانا پرسیدند که راهِ شما چیست؟

T, I, 110 : H, I, 83 ۷۹ K آ ۳۱ B آ ۳۲ Z ۲۴ - ۲۳/۳

1 میخواند Z : میخوانند B ‖ 9 فرمود KB : می فرمود Z ‖ 10 بیاوردش BZ : براوردش K ‖ 13 شد : KZ : شدند B

4 - 6 عقل ... ما : MN ج ۵، ص ۱۶۶/۵ ۲۵۸۵ ۲۵۸۷؛ MA ص ۲۱/۵۰۱

1 سورهٔ علق ۹۶ / ۵؛ تلمیح است به سورهٔ نمل ۲۷/ ۴۰

فرموذکه قُلْ هٰذِهِ سَبِیلِی اَدْعُو اِلَی‌اللهِ علی بصیرةٍ اَنَا ومَنِ اتَّبَعَنِی (۱۲/۱۰۸) ؛ سرنهاذه هر سه مرید شذند

(۳/۲۵) همچنان جماعتی از اصحاب روایت کردندکه چون قاضی عزالدین مسجدِ آذینه را در قونیه تمام کرد ، بشکرانهٔ آن اجلاسِ عظیم کرده دینارها بارباب علم واصحابِ عمل وحفّاظِ کرام بخش کرد واز حضرتِ مولانا استدعا نموذکه البتّه درین مسجدِ نو تذکیر فرمایذ؛ اجابت کرده بعد از آنک بتذکیر ونصایحِ خلق مشغول شذ . در اثنای وعظ حکایتی فرموذکه در فلان اقلیم مُرْغَکی بوذکه موی سر نداشت ؛ کمال‌الدین مُعَرِّف تحسینها میکرد ومیگفت که هزار آفرین ، ای پاذشاهِ راستین ، برای اَدَبَتْ میرام ؛ نایبِ قاضی مولانا رکن‌الدین همان لحظه مرید شذ . بسببِ لطافتِ آن کلمهٔ که فرموذه بوذ ؛ چه مگر قاضی عزالدین وکمال‌الدین امیرِ محفل هردو کَلْ بوذند ، موی سر نداشتند ؛ واو بطریقی آن حکایت‌را ادا کرد که گَرْدی در دلِ ایشان ننشست

(۳/۲۶) همچنان منقولست که روزی حضرتش از محلّهٔ میگذشت ؛ دو شخصِ بیگانه با همدیگر مناقشه ومنازعه میکردند وبهمدیگر زی وقاف میگفتند ؛ حضرتِ مولانا از دور توقّف فرموذه می شنوذکه

۳/۲۵ ـ ۲۶ Z ۳۲ آ ـ ب B ۳۱ آ K ۷۹ـ۸۰ T,I, 110-111; H,I,83

5 علم Kz : + علم B

9 معرف : کسیکه در محافل بزرك ویا در مجالس امرا و سلاطین و قضاة باآواز بلند نام و القاب واردین را می گفته و تعیین جا ومحل واردین با وی بوده‌است (ر . ك . به فیه مافیه ، در قسم حواشی و تعلیقات ناشر ، ص ۳۰۸ ـ ۳۰۹ Prof. Dr. Fuad Köprülü. Vakıflar Dergisi. Vakfa ait tarihi ıstılahlar meselesi. شمارهٔ اوّل ، ص ۱۳۳ - ۱۳۴)

یکی بدیگری می گویدکه یعنی بمن میگوئی ، وآللهِ وآللهِ که اگر یکی بگوئی هزار بشنوی؛ خداوندگار پیش آمده فرموذکه نی نی ، بیا هرچه گفتنی داری بمن بگو، که اگر هزار بگوئی یکی نشنوی : هر دو خصم سر در قدمِ او نهاذه صلح کردند

(۲۷/۳) همچنان مولانا شمس‌الدینِ ملطی رحمه الله روایت کرد که روزی دانشمندی متبحر با شاگردانِ مُستَدل بزیارتِ حضرت مولانا آمذه بوذند ؛ میخواستندکه بطریقِ استفسار وامّا برسبیلِ امتحان سؤالها کنند وبهمدیگر گفته باشندکه عجبا مولانا را قسمِ عربیّتش چون باشذ ؟ چنانک استاذِ ما درآن فن نظیرِ خوذ ندارذ ؛ همانا که چون بحضرتِ خداوندگار زیارت کرده بنشستند ؛ بعد از آنک معارِف بسیار ولطایفِ بیشمار فرموذ ، حکایتی آغاز کردکه مگر فقیهی ساذه دل با نحویٔ زیرک موافقت کرده بوذ ؛ از ناگاه بسرِ چاهی رسیذندکه خراب ویباب گشته بوذ ؛ فقیه آغاز کردکه وبیرٍ مُعَطَّلَة (۲۲/۴۵) بی همزه گفت ؛ نحوی برنجیذ وگفت : وبئرٍ بگو، مهموز بخوان فصیحتر بوَذ ؛ همچنان بحثِ فقیه ونحوی بغایت درازکشیذ وجهتِ همزهٔ اعلال نموذه تمامتِ کتبِ صرف ونحورا ورق ورق میکردند واز دلائل گفتن ملول شذند ؛ عاقبة الجدال اصلا بمنزلی وآباذانی نرسیذند وبتاریکیٔ شب مانده، درعینِ آنک در بحث گرم شذه بوذند ، قضارا نحویٔ ما بچاهی مَغ فرو افتاذ ؛ از اندرونِ چاه بانگ وفریاذ میکردکه ای رفیقِ طریق وای فقیهِ شفیق حَسْبَةً لله تعالی مرا ازین چاهِ مُظلم برهان ،

T, I, 112 ; H, I, 84 ۲۷/۳ Z ۳۲ ب B ۳۱ آK ۸۰

1 بمن ZB : بامن K ‖ 2 آمذه BZ : آمد K ‖ 3 نشنوی KB : شنوی Z ‖ 11 فرموذ ZB : فرموذه KZ ‖ 14 مهموز BZ : بهمزه K ‖ بوذ BZ : کردذ K ‖ 16 صرف BZ ~ نحو K ‖ 20 شفیق KZ : سفیق B

فقیه گفت : بشرطی خلاصت دهم که همزه را از بئر حذف کنی ؛ بیچاره نحوی مسکین که مغرور هنر گشته بود ، تا از بئر حذف همزه نکرد ، ازآن چاه نرهید ؛ همچنان تا همزهٔ تردّد وهستیٔ خودرا همزه وار از خودیٔ خود حذف نکنی از بئر تاریک خودبینی که چاه طبیعت ونفس است وغَیَابَةِ الْجُبِّ (۱۰/۱۲) عبارت از آنست ، نرهی و هرگز بفضای صحرای وَ اَرْضُ اللهِ وَاسِعَةٌ (۱۰/۳۹) نرسی ؛ همانساعت تمامت دانشمندان دستارها فروذ آورده ، زنّار انکار بریده ، بصدق تمام ارادت آورده مرید مخلص شدند

شعر (رمل)

مردِ نحوی را ازآن در دوختیم تا شما را نحوِ محو آموختیم
محو می باید نه نحوْ اینجا بدان گرتو محوی بی‌خطر درآب ران
فِقْهْ فِقْهْ ونحوِنحو وصَرْفِ صَرْف در کَم آمد یابی ای یارِ شگرف

(۲۸/۳) الحکایه : همچنان منقولست که روزی بعضی از یاران دربندگیْ حضرت مولانا ذکرِ خیرات وعدلِ معین‌الدین پروانه میکردند که باوجودِ پرجودِ او عالمیان آسوده اند وامنِ عظیم وارزانیْ نعمت بی‌نهایتست وهمچنان در زمانِ او علماء وشیوخ و افاضل درمدارس وخوانق مرفّه وجمع اند ، بی حدّ تحسینها می‌کردند ؛ حضرت مولانا فرموذ که یاران راست میگویند وآنچ میگویند صذ چندانست ؛

۲۸/۳ Z ۳۳ آ B ۳۱ آ K ۸۱ T, I, 114 ; H, I, 86

3 همزه وار BZ : همزه وار K ‖ 13 همچنان KZ : — B ‖ 17 مرفه : + BZ وآسوده K ‖ بی حد KB : بجد Z ‖ می کردند KZ : می کرد B

10 ـ 12 مرد . . . شگرف ؛ MN ج ۱ ، ص ۲۸۴۶/۱۷۵ ، ۲۸۴۱ ، ۲۸۴۷.۰ ؛ MA ص ۲۹/۷۵ ، ۲۷ ، ص ۱/۷۶

امّا چیزی دیگر هست و این حکایت بدآن می ماند که جماعتِ حاجیان بزیارتِ کعبه می رفتند ؛ مگر درویشی را در راهِ بادیه اشتری رنجور شد ؛ چندانک کوشیدند برنخاست بارِ اورا بر اشتری دیگر بارکرده اورا گذاشتند وگذشتند ؛ همان لحظه جانورانِ وحشی وسباعِ برّی گِردِ او حلقه کرده یکی پیشتر نمی رفت ؛ قافلهٔ حُجّاج درین حال حیران ماندند که عجبا جانورانش چرا پاره نمی کنند وامتناع می نمایند ؛ شخصی از قافله باز گشت تا کیفیتِ حال را در یابد ؛ در گردنِ اشتر هیکلی بسته دید ؛ چون هیکل را از او باز کرد و روانه شد ، فی الحال دَدَان هجوم کرده پاره پاره اش کردند ؛ اکنون بدانید وآگاه باشید که این عالم برمثالِ آن اشترست وعلماء وامراء وفقراء وغیرهم که درین عالمند برمثالِ آن قافلهٔ حاجیانند ووجودِ ما برمثالِ آن هیکل است که برگردنِ اشترِ عالم بسته اند ؛ چندانک آن هیکل برگردنِ اوست بر کارست وقافلهٔ جهان بکامرانی روان باشد ؛ تا هیکل را بر مُوجبِ یا اَیَّتُها اَلنَّفْسُ المطمئِنَّةُ اِرْجِعی اِلَی رَبِّكِ رَاضِیَةً مَرْضِیَّةً (۸۹/۲۷ـ۲۸) ازگردنِ اشترِ عالم بگشایند ، آنگاه مشاهده کنید که عالم چه می شوذ وآدمیان بکجاها می روند وسلاطین وارباب عَلَم وقَلَم چه گونه فنا میگردند ؛ یاران فریادها کردند وزاریها نمودند ؛ وگویند که درآن ایّام بوذ که حضرتِ مولانا نقل فرموذه سالی تمام نگذشت که تمامتِ سلاطینِ دنیا واَساطینِ دین واکابر وخواجگان در پیِ یک

---

2 اشتری KZ : اشتر B ‖ 3 بار KZ : باز B ‖ اشتری KZ : اشتر B ‖ 6 چرا KZ : پاره B ‖ 9 کرده KZ : کرد B ‖ 12 چندانک KZ : چندان B ‖ 15 کنید KZ : کنند B ‖ که KZ : — B ‖ 16 بکجاها Z : کجاها KB ‖ 17 که B : — KZ

دیگر رحلت کردند و اقلیمِ روم یتیم و بی دولت فرو ماند و عالم زیر و زبر شد و بکلّی آثارِ خوشی و رفاهیت و جمعیّتِ خواطر از جمیعِ جهان مرتفع گشته ،آنچنان شد که فرموده بوذند الی ما شاء اللهُ تعالی

(۲۹/۳) همچنان منقولست که از خدمت مولانا شمس‌الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ که او گفت : روزی از پگاه بحضرت مولانا رفته بوذم ؛ دیذم که درِ صحنِ مدرسه سیر می کنذ وبیتی عربی که صریحاً هزلست می گویذ وآن را در دیارِ عرب زنانِ قِحاب می گویند ولاغ می‌کنند وآن بیت‌را بجدّ عظیم مکرّر می فرموذ

بیت (هزج)

بین الفَخِذَیْنِ نصف دانق عین الفَخِذَیْنِ دانقین
راسٌ دخلوه أعطِ درهم کُلٌّ دخلهٔ درهمین

ومن از دور سرنهاذه برجایِ خوذ متحیّر ماندم که صورتِ این بیت‌را معنی چه باشذ و بچه تأویل کنند ؛ درحال جوابِ ضمیرِ من فرموذ که معنیْ بیت چنانست که هرکه میخواهذ که بعالمِ فقر درآیذ قدمِ اوّل بایذ که یک دانکِ دنیا را ترك کنذ وهرکه خواهذ که سرِّ فقررا دریابذ ودرآن سَیْران کنذ نصفِ دنیا را ترك کنذ و هرکه خواهذ که سر از گریبانِ فقرِ محمّدی بیرون آورذ ، همهٔ دنیا را پشتِ پا زند وهرکه خواهذ که بدرجهٔ کمالِ فقرِ حالِ محمّدی رسذ دنیا وآخرت را

T, I, 116 ; H, I, — ۸۲ K آ ۳۱ B آ ۳۳ Z ۲۹/۳

1 فرو ماند BK : فرو ماندند Z || 4 همچنان BKZ : الحکایه Zh || 8 بجد عظیم Z : — KB || 11 ه رأس KZ : راس B || درهم : فی‌الاصل درهماً || 16 دنیا را KZ : دینار B || 17 دنیارا ZB : دینار B || 18 فقر BZ : — K

ترك كنند ؛ تا بحضرت مولا وصول يابند وچون بندهٔ مخلص خالصاً لِوَجْهِ اللهِ تعالى تركِ ما سِوَى الله كنند تمامتِ دنيا وعقبى وآنچ
3 دروست فداى قدمِ آن مخلصِ خالص شوذ واين بيت را فرموذ

شعر (رباعى)

دنيا مِستان اگر بقا مى طلبى عقبى مستان اگر لقا مى طلبى
6 هم دنيى وهم عقبى وهم جملهٔ كون بگذار وبيا اگر خذا مى طلبى

(۳۰/۳) همچنان منقولست كه روزى حضرت مولانا در سماع تواجدِ عظيم نموذه حالاتِ بى نهايت كرد ودر اثناى آن حالت فرموذ كه مَا رَأَيْتُ
9 شَيْئاً اِلاَّ ورَأَيْتُ اللّٰهَ فِيهِ ؛ از ناگاه درويشى صاحب دل نعره زنان پيش آمذ كه هرچند كه گستاخيست ، امّا برمستان نگيرند ، اين لفظِ فيه ظرفيّت راست ودر حقِ بارى تعالى اين لفظ را اطلاق جائز نيست كه
12 او در ظرف باشذ يا در عالم ظرفى باشذ كه او مظروفِ آن ظرف شوذ ، نقض لازم آيذ كه چيزى برو محيط شوذ وخذا داخلِ چيزى وحيزّى باشذ ؛ حضرتِ مولانا فرموذ كه اگر تومستى ، ما مستِ هشياريم ؛
15 چه اگر اين سخن كامل وتمام نبوذى ما اين نمى گفتيم ؛ آرى نقض وقتى لازم آيذ كه ظرف غيرِ مظروف باشذ وظرف ومظروف دو چيز باشند ؛ چنانك عالمِ صفات ظرفِ عالمِ ذات شذه است وهر دو يك چيزند ،
18 لا غير ؛ امّا اين كه دو مى نمايذ چون فى الحقيقة يكيست كَىْ نقض لازم آيذ كه حق تعالى محيط است خارج را وداخل را كه اگر داخلش نگوئيم ، پس محيطِ داخل نباشذ واو محيطست برهمه اشياء وقوام وقيامِ كلّ

T, I, 117 ; H, I, — ۸۳ K آب ۳۱ B آ ۳۲ Z ۳۰/۳

1 مخلص KZ ; مخلصى B ‖ 12 شوذ BZ : باشذ K ‖ 13 كه KZ : — B ‖ 18 كى K : و BZ ‖ 19 نكوئيم K : نكويم ZB ‖ 20 وقيام KB : — Z

بوجودِ واجب الوجودست ؛ پس ظرف نیز اوست ومظروف نیز اوست ، تا احاطت بر همهٔ موجودات لازم آید وهُوَ بِکُلِّ شَیْءٍ مُحِیطٌ (۵٤/٤۱) ؛ فی‌الحال درویش سر نهاذ ومرید شذ

(۳۱/۳) همچنان نقلست که روزی حضرت مولانا در دکّانِ شیخ صلاح‌الدین زرکوب رَضِیَ اَللّٰهُ عَنْه نشسته بوذ ویاران گرد اگردِ دکّان حلقه زذه بمعارف واسرار مشغول شذه بوذ ؛ ناگاه پیر مردی سینه کوبان وعَلَا لا کنان در آمذ وسر بقدمِ مولانا نهاذه زاریها نموذ وگفت : هفت ساله فرزندکی داشتم واورا دزدیذند ؛ چند روزست که در طلبِ او سر وپا برهنه بیچاره شذه ام ونمی یابم ؛ هماناکه بحدّتِ تمام فرموذکه عجب چیزیست ! تمامتِ عالمیان خذا را گم کرده اند واورا اصلا نمی جویند وطلبِ او نمی کنند وسینه کوبان بر سر نمی زنند ؛ ترا چه شذه است که سینه کوبی می کنی؟ مردی پیر در هوای طفلکی خوذ را خراب ورسوا می کنی ، چرا یکدم خالقِ عالم را نجوئی وازو استعانت واستغاثت نخواهی تا یوسفِ گمشذه را یعقوب وار بیابی ؛ فی‌الحال پیرِ بیچاره سر نهاذه استغفار کرد وخوذ را پوشانیذن گرفت ؛ درین حالت بوذ که از فرزندِ مفقودِ او خبر داذندکه موجود شذ ؛ هماناکه آن روز چندانی خلایق عاشق ومرید شذندکه در شمار آید ؟

T, I, 118 ; H, I, 87 ۳۱/۳ Z ۳٤ آ B ۳۲ آ K ۸٤

6 شذه KB : — Z || 9 او KZ : وی B || سر وپا برهنه Zh : — ZKB || شذه‌ام KZ : شدم B || 10 خذا را KZ : حدار (!) B || 11 کوبان KZ : کویان B || 12 کوبی KZ : کویی B || مردی KZ : مرد B || 14 یعقوب وار ZK : یعقوب واره B || 16 خبر KZ : خبری B

(۳۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا در مجمعی معانی وحقایق می فرموذ ؛ از ناگاه جوانی معتبر از در درآمذ و بر بالای پیری بنشست ، بعد از زمانی حضرت مولانا فرموذکه در زمانِ ماضی امرِ الٰهی چنان بوذکه هر جوانی که بر بالای پیران نشستی ، فی‌الحال بزمین فرو رفتی ، قصاصِ آن امّت بذآن شکل بوذی ؛ اکنون درین زمان می بینم که جوانانِ نوخیز بی تحاشی ودهشت پیرانِ راه‌را لکذها می زنند وهیچ از خَسْفِ عاقبت ومَسْخِ باطن اندیشه نمی کنند ، وفرموذ که روزی اَسَدُ اللّٰهِ الغالِبْ ، علیّ بن ابی طالب کَرَّمَ اللّٰهِ وَجْهَهُ بنمازِ صبح بمسجدِ رسول می رفت ؛ درمیانهٔ راه دیذ که پیر مردی یهودی پیش می روذ ؛ امیرالمؤمنین ازآنجاکه فتوّت ومروّت و حسنِ اخلاقِ او بوذ ، محافظتِ ادبِ پیر کرده پیش نگذشت وآهسته آهسته در پیِ او می رفت ؛ چون بمسجدِ رسول رسید ، حضرت مصطفی علیه السلام برکوعِ رکعتِ اوّل خمیده بوذ ؛ درحال بامرِ جلیل جبرئیل در رسیذه دست بر پشتِ مبارکِ رسول نهاذ تا ساعتی توقّف کنذکه علی مرتضی از ثوابِ رکعت اوّلِ نمازِ صبح محروم نشوذ که ثوابِ رکعتِ اوّل بهتر از صذ ساله عبادتِ مقبولست والرَّکْعَةُ الاُولیٰ خیرٌ مِنَ الدُّنْیا وما فیها فرموذهٔ رسولست ؛ بعد ازآنک حضرت مصطفی صَلَوَاتُ اللّٰهِ

T, I, 119 ; H, I, 88 ۳۲/۳ Z ۳٤ ب B ۳۲ آ K ۸٤

2 از در KZ : — B || بر KZ : در B || بالای Z : بالایی BK || 3 بعد از . . . مولانا Zh : — KBZ || 6 پیران KBZ : + قدیم Zh || 7 و فرموذ که KZ : همانا که B || 9 - 12 بمسجد ـ رسول . . . : چون KZ : — B || 11 ادب Zh : — ZK || 12 السلام KZ : — B || 13 رکعت K ~ اول B || 14 ساعتی . . . که Zh : — KBZ

وسلامه علیه از نماز واورادِ معهود فارغ شد ودعا کرد ، از جبرئیلِ امین سوأل کرد که سرِ حالتِ امروزینه چه بوذ؟ جبرئیل گفت : سبب آن بوذ که علی در وقتی که بمسجد می آمذ با پیری یهودی همراه شد ، اورا معزّز داشته تبجیل نموذ وپیشتر ازو قدم ننهاذ وپاذشاهِ قدیم سبحانه وتعالی روا ندید که علیّ مکّی از نصابِ ثوابِ نمازِ صبح بی نصیب مانذ ، تا اینچنین عنایت فرموذ ؛ اکنون جائی که مثلِ علیّ مرتضی رَضِیَ اللهُ عنه پیرکِ کافر را حرمت داشت فرموذه در مقابلهٔ آن حرمت از حق تعالی چنین کرامات یافت ، قیاس کن که اگر عاشقی صادق پیری را که در راهِ خذا پیر شذه باشذ ودر ملّتِ مسلمانی محاسن سپیذ کرده بوَذ وصحبتِ پیرانِ معنی را دریافته مقبولِ حق گشته باشذ ، اکرام کنذ وحرمت ورزذ واعتقاد بندذ ، حق تعالی اورا درعوضِ آن چها بخشذ وچه لطفها کنذ ودر حقیقت عزّت ازآنِ خذاست ورسولِ او وازآنِ بندگانِ خاصِ او که وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ (۸/۶۳) ؛ الله الله اگر خواهی که پیوسته قرینِ بختِ جوان باشی ، دامنِ پیرِ معنوی را محکم گیر که بی عنایتِ پیرِ راستین هرگز جوانی پیر نشذ وبکرامتِ پیرانِ معنی نرسیذ

---

1 سلامه علیه KZ : سلام B || 2 امین KZ : — B || 3 با KZ : تا B || 4 تنهاذ KBZ : + برموجب حدیث نبوی که بجلوا المشایخ فان تبجیل المشایخ من اجلال الله تعالی فرموده بود عمل کرد Zh || 7 پیرك BZ : پیرک K || فرموذه KZ : فرمود B || 10 پیران BZ : + قدیم و K

شعر (رمل)

پیر را بگزین که بی پیر این سفر هست بس پُر آفت و خوف و خطر
کرده ام بختِ جوان را نام پیر کو ز حق پیرست نه از ایّام پیر
من نجویم زین سپس راهِ اسیر پیر جویم پیر جویم پیر پیر
پیرِ گردون نی ولی پیرِ رشاد در جهان والله اعلم بالسّداد

(۳۳/۳) همچنان منقولست که روزی درمدرسهٔ مبارک معانی می فرمود گفت : حق سبحانه وتعالی در قرآنِ مجید می فرماید که اِنَّ اَنْکَرَ اَلاَصْوَاتِ لَصَوْتُ اَلْحَمِیرِ (۱۹/۳۱) ؛ چه از جمیعِ جانوران صوتِ زشت ومکروه را بذو منسوب کرده است ؛ معلومست یاران را که چه معنی دارد ؟ یاران سرنهاده ملتمسِ بیانِ آن شدند ؛ فرمود که سائر حیوانات را مخصوص نالهٔ ووِردی و تسبیحی هست که خالق و رازق خوذ را بذان یاذ می‌کنند ؛ چنانک حنینِ شُتر وزئیرِ شیر وانینِ نخچیر وطنینِ مگس ودویِّ زنبور وغیرهم وبر آسمان ملائکه وروحانیان را تسابیح و زَجَل است وبنی آدم را تسبیح و تهلیل وانواعِ عبادات باطنی وبدنی ، غیر ازخرِ بیچاره که در دو وقتِ مُعیّن بانگ می کنذ : یکی وقتی که آرزوی جماع کنذ ، دوم در وقتی که گرسنه شوذ ؛ چنانک گفته‌اند

T, I, 122 ؛ H, I, 89 ۳۳/۳ Z ۳۰ آ B ۲۲ ب K ۸٦

4 من . . . پیر پیر Z : — BK ‖ سپس Zh : سپ Z ‖ 8 چه KZ : — B ‖ 11 حیوانات را BZ : حیوان K ‖ تسبیحی KZ : وردی B ‖ 16 یکی B : یك KZ ‖ در وقتی KB : وقتی Z

2 ـ 3 پیر را . . . پیر : MN ج ۱ ، ص ۱۸۱ / ۲۹٤۳ ، ۲۹٤۰ ؛ MA ۲/۷۸ ، ۱

4 ـ 5 من نجویم . . . بالسداد : MN ج ٦ ، ص ۵۱۰/٤۱۰۲٤ ، ٤۱۲۱ ؛ MA ٦۵۰ / ٦۰۷

شعر (رمل)

كَحِمَارِ السَّوْءِ إِنْ اَشْبَعْتَه ضَرَبَ النَّاسَ وَإِنْ جَاعَ نَهَقْ

پس خر دایما بندهٔ فرج و گلوست ؛ وهمچنان هرکسی که در جانِ او درد خذا وناله‌ٔ عشق نباشد ودر سرِ او سودائی وسرّی نبوذ عِنْدَاللهِ تَعَالَی کمتر از خرست اُولَئِكَ كَالاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ (۱۷۹/۷) نَعُوذُ بِاللهِ مِنْهُ

شعر (رمل)

دانک این نفسِ بهیمی نر خرست زیرِ او بوذن ازآن ننگین ترست
گر ندانی ره هر آنچ خر بخواست عکسِ آن کن خوذ بَوذ آن راهِ راست

بعد ازآن فرموذکه در زمانِ ماضی پاذشاهی ز پادشاهِ دیگر بطریقِ امتحان سه گونه چیز در خواست کرد که ازآن سه چیز بدتر نبوذ : یکی طعامِ بذ . دوم نفسِ بذ ، سوم جانورِ بذ ؛ این پاذشاه از طعامها پنیرفرستاذ و از نفوسِ بذ غلامِ ارمنی فرستاذ و از حیوانات خری فرستاذ ودر عنوانِ نامه این آیت را نشان کرد : إِنَّ اَنْكَرَ الاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (۱۹/۳۱)

(۳٤/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا با جمعِ یاران بسوی باغِ چلبی حسام الدین می رفتند وآن روز خذاوندگار برخری

T, I, 123 ; H, I, 90 ۳٤/۳ Z ۳۵ ب B ۳۵ آ K ۸۷

3 همچنان KZ : — B || 14 و در عنوان KZ : غیر آن عنوان B || 17 الدین KZ : — B

8 دانك . . . ننگین ترست ؛ MN ج ۵ ، ص ۸۹ / ۱۳۹۲ ؛ MA ۲۷/٤٦٦
9 گرندانی . . . آن راه راست MN ج ۱ ، ص ۱۸۲ / ۲۹۵۵ ؛ MA ۹/۷۸

سوار شده بود ؛ فرمودکه مَرْکَبُ الصّالِحین است وچندین پیغامبران خر سواری کرده اند؛ چنانک شیث وعُزَیْر ومسیح وحضرت رسولِ ما علیهم السلام

شعر (رمل)

خر برهنه برنشین ای بوالْفُضول خر برهنه نی‌که راکب شد رسولِ

مگر یارِ ربّانی شهاب‌الدین گوینده نیز بر بهیمهٔ سوار شده بود ؛ از ناگاه خرِ او بانگی برکشید ؛ مذکور از سرِ غضب چند بار خررا بر سر بزد ؛ حضرتِ مولانا فرمودکه حیوانِ بیچاره را چراش می‌زنی؟ برای آنک بارت می‌کشد ؟ شکری نکنی‌که تو راکبی واو مرکوبِ تست ونَعُوذُ بِاللهِ اگر برعکس بودی چه خواستی کردن ؟ حالیا نالهٔ او از دو حال بیرون نیست : یا برای گلوست یا برای فرج ، درین کار جمعِ خلق مشترك اند وپیوسته درین کارند وتخمِ هوس را درین کارند؛ پس همه را بر سر باید زدن وسرزنش کردن ؛ همانا که شهاب الدین نادم گشته فروذ آمد وسُمِّ آن جانور را بوسیده نوازش کرد

(۳/۳۵) همچنان منقولست که یکی از قلّتِ منال وکِلّتِ حال حکایت می کرد وشکایت می نمود ؛ حضرت مولانا فرمودکه بَرْو بعد الیوم مرا دوست مدار تا دنیات بدست آید وفرمود

۳/۳۵ Z ۳۵ ب B ۳۳ آ K ۸۷ T, I, 124 ; H, 1, 91

12 جمع خلق KB : — Z

5 خر برهنه . . . رسول : MN ج ۲ ، ص ۲۸۶/۷۲۵ ؛ MA ص ۱۲۰/۲۹

شعر (هزج)

بیا چون من شو ای مَهْرو نه دولت جو نه نعمت جو
گر ابلیس را چنین بوذی شه و صاحب عَلَم بوذی

(۳۶/۳) همچنان فرموذ که روزی صحابهٔ حضرتِ رسول را علیه السلام گفت که ترا دوست می دارم ؛ گفت : چه ایستاذه ؟ جوشِ آهنین بپوش واستقبالِ بلاها کن و قلّت را مستعدّ باش که بلا تحفهٔ محبّان وعاشقانست

شعر (سریع)

گفت اَلَسْتُ و تو بگفتی بلا سرِّ بلی چیست کشیذن بلا

باز فرموذ که عارفی از منعمی پرسیذ که مال را دوست می داری یا گناه را ؟ گفت : مال را دوست می دارم ؛ گفت : راست نمی گوئی بلکه گناه و وبال را دوست تر می داری ؛ نمی بینی که مال را فرو می گذاری و وبال وگناهرا با خوذ می بری وعند الله تعالی موأخذ می گردی ؛ اگر مردی ، جهذی کن که مالرا بیگناه با هم ببری ، چون دوستش می داری چاره آنست که پیشتر از خوذ مال را بحضرتِ خداوندِ ذوالجلال فرستی . تا آنجا برای تو کارها کنذ که وما تُقَدِّمُوا لأنفُسِكُمْ مِنْ خَيرٍ تَجِدُوه عِنْدَ اللهِ هُوَ خيرًا واَعْظَمَ اَجراً (۲۰/۷۳)

T, I, 125 ; H, I, 91 ۳۶/۳ Z ۳۵ ب B ۳۳ آ K ۸۷

a 2 جو KZ : خو B || b 3 کر Z : که B || چنین KZ ~ شه B || 5 علیه السلام KZ : — B || 6 باش Zh : — BKZ || 7 عاشقانست KBZ : + عاشقرا یك بلا درپیشین و دیگر درکمین است Zh

(۳۷/۳) الحکایه : همچنان یارانی که محرَم اسرار و مُحرمِ احرامِ آن کعبهٔ احرار بوذند ، رِضْوَانُ اللهِ عَلَیْهِم أَجْمَعِینَ ، روایت چنان کردند که روزی معین‌الذین پروانه اَعْلَی اللّٰهُ دَرَجَتَهُ در سرای خوذ اجتماعِ اکابر کرده بوذ وجمیعِ علماء وشیوخ وارباب فتوّت وگوشه نشینانِ خلوت ومسافرانی که از اقالیم رسیذه بوذند ، درآن مجلس حاضر شذه وصدورِ عظام صدرها را گرفته بنشستند ، مگر پروانه را آرزو شذ که اگر حضرت مولانا نیز تشریفِ حضورِ پرنور ارزانی فرموذی چه بوذی ، همانا که شرفِ روزگارِ ما بوذی ؛ خدمت مجد الدین آتابک که داماذِ پروانه بوذ ومریدِ حضرتِ مولانا ، مردی بوذ پر فضائل ومعتقد ؛ برخاست وبدعوتِ مولانا اقدام نموذ ؛ ازینجانب میانِ صدور واکابرِ مشوّش صدور فُجْفُجهٔ در انداخت که اگر مولانا تشریف دهذ کجا نشینذ ؛ باتّفاق گفتند که ما هر یکی در مقاعدِ عزِّ خوذ نشسته ایم ، او نیز هرکجا که خواهذ بنشینذ ؛ چون مجد الدین آتابک بعبارتِ بلیغ تبلیغِ رسالت کرد ، حضرتِ مولانا چلبی حسام‌الدین واصحاب را جمع کرده روانه شذند ؛ یاران پیشا پیش می

T, I, 126 ; H, I, 92 ۳۷/۳ Z ۳۶ آ B ۳۳ ب K ۸۸

3 چنان KZ : چنین B || کردند KB : کنند Z || 6 شذه BZ : بوده K || 11 مشوش BZ : موسوس KZh || 13 کجا Z : جا KB

14 مجد الدین آتابک : مجد الدین علی بن محمد الحسن المستوفی الارزنجانی است ودر ۶۷۶ ه‍/۱۲۷۷ م فوت شد (ر.ک. به ابن‌بیبی، الاوامرالعلائیه، ص ۶۵۶-۶۶۰ ؛ اقسرائی ، مسامرة الاخبار ، ص ۷۳ ، ۸۹ ، ۹۳ ، ۹۵ ، ۱۰۰ ، ۱۰۲ ، ۱۱۸ ؛ دیوان سلطان ولد ، ص ۱۴۳ ؛ مکتوبات مولانا ، ص ۱۴ ، ۱۶ ، ۲۲ ، ۵۸ ، ۷۱ ، ۱۲۴ ؛ فیه مافیه ، ص ۲۸ ، ۲۶۰ ؛ سپهسالار ، ص ۱۰۰ ، ۳۵۱ ؛ تاریخ بیبرس (ترجمهٔ ترکی) ص ۸۶ ، ۱۵۲ ؛ T ج ۱ ، دیباجه ص LXXVII - LXXVIII)

رفتند و حضرتش در پیِ یاران می آمد ؛ چون حضرتِ چلبی حسام الدین بسرای پروانه در آمد ، تمامتِ اکابر اکرام کرده بالای صُفّه جا دادند ، در عقب حضرتِ مولانا در رسیده ، پروانه و ارکانِ دولت پیش دویدند ؛ پروانه دستِ مبارکِ حضرت خداوندگار را بوسه ها می داد وعذرها می خواست که حضرتِ خداوندگار را زحمت شد وامّا بندگان را رحمت شد ، لطفها فرموده ؛ چون بسرای در آمد ، دیدکه زیر و بالای صُفّه اکابر نشسته اند ، السَّلامُ عَلَیْکُم ورَحْمَةُ اللهِ فرموده در صحنِ سرای فرو نشست ؛ حضرتِ چلبی حسام الدین بر خاست وبزیر آمده در پهلوی مولانا بنشست ؛ اغلبِ اکابر بموافقت فروذ آمدند وآنانکه از غلبهٔ نفاق اتّفاق کرده بودند ، در ماندند ؛ مثلِ ناصرالدین وشیخ شرف الدینِ هریوه وسیّد شرف الدین ومَنْ تابَعَهم مِن السُّفَهاء که هر یکی در انواعِ علوم کتابخانهٔ بودند ؛ گویند : سیّد شرف الدین مردی بود حکیم طبع ومتکلّم وگستاخ رَوْ وبذ روی وچون این حالت را بدیدند که تمامتِ بزرگان بموافقتِ او بزرگ از بالا زیر دویدند وحضرتِ آنچنان صدری در صفِّ نِعال صدری ساخته صدرها خالی ماند ، سر آغاز کرد که در صورتِ حال صدر کجاست ؟ و در مذهبِ اهل طریقت صدر چه جارا گویند ؟ قاضی سراج الدین گفت که در مدارسِ علماء صدر میانهٔ صفّه است که مسندگاهِ مدرّس است وشیخ شرف الدین هریوه گفت که در طریقهٔ اهلِ اعتکاف وپیرانِ خراسان کُنجِ زاویه

---

2 کردد ZB : کرد و بالضروری K || 4 حضرت KB : — Z || 9 آمده BZ : + و K || 13 بذ روی BZ : بد رو K || 14 او BZ : آن K || 16 سر KZ : بسر B || 16 در صورت KB : صورت Z || 20 در طریقه KB : طریقه Z

صدر است و شیخ صدرالدین گفت که در مذهب صوفیان صدر در خوانق کنار صفّه را گویند و آن فی الحقیقه صف نعالست ؛ بعد ازآن بر سبیل امتحان از حضرت مولانا سوأل کردند که محلّ صدر در سُنّت شما کجاست ؛ حضرتش فرمود که

شعر (رمل)

آستان و صدر در معنی کجاست ما و من کو آن طرف کآن یار ماست

صدر آنجاست که یار است . سیّد شرف الدین گفت کو یار؟ فرمود که کوری نمی بینی

شعر (هزج)

تو دیده نداری که بنو در نگری ورنی ز سرت تا قدمت اوست همه

همانا که بر خاست و بسماع شروع کرده ، سماع آنچنان گرم شد که تمامت اکابر جامه ها بر خود چاک زدند ؛ عاقبة الامر بعد از وفات مولانا چون سیّد شرف الدین بدمشق رسید نابینا شد ؛ اوقات مگر یاران بذیذن او رفتندی ؛ ناله‌ها کردی و گریستی که دریغا دریغ که بر جان من چها رفت و روایت می کرد که درآن ساعت که حضرت مولانا بر من بانگ بر زد ، دیدم که تُتُق سیه برابر نظر من گرفتند ؛ دیگر درک اشیاء نتوانستم کردن و رنگ چیزی را دیدن ؛ امّا

---

1 که BZ : — K ‖ خوانق Z : خوانیق KB ‖ 2 وآن KZ : — B ‖ 5 شمر KB : + گفت Z ‖ 6 a استان K استانه BZ ‖ 12 زذند KB : کردند Z ‖ 14 رفتندی Bz : آمذندی K ‖ 16 سیه KB : سیاه Z ‖ 17 درک KB : ادراک Z

6 آستان . . . ماست : MN ج ۱ ، ص ۱۰۹ / ۱۷۸٤ ؛ MA ص ۱۰/٤۷

از حضرتِ او امیدها دارم که برمنِ بیچارهٔ مغرور عنایت کند ؛ چه الطافِ اولیاء بی نهایتست ؛ چنانکه فرموذهٔ او بزرگست :

شعر (هزج)

مشو نومیذ ازآن جرمی‌که کردی که دریای کرم توبه پذیرست
گناهت‌را کند تسبیح و طاعات که درتوبه پذیری بی نظیرست

(۳۸/۳) همچنان بعضی ار بابِ احباب روایتِ حکایت چنان کردند که این ماجرا درزمانِ جلال‌الدینِ قَرَطائی بوذه‌است که چون مدرسهٔ خوذ را تمام کردند اجلاسِ عظیم فرموذ کردن وهمان روز درمیانِ اکابرِ علماء بحث افتاذکه صدر کذامست وآن روز حضرتِ مولانا شمس‌الدین تبریزی بَنَوِی آمذه بوذ ؛ در صفّ نِعال میانِ مردم نشسته بوذ وباتّفاق از حضرتِ مولانا پرسیذند که صدر چه جارا گویند ؟ فرموذ که صدرِ علماء درمیانِ صفّه است وصدرِ عرفاء درکنجِ خانهٔ

۳۸/۳ Z ۳۷ ب B ۳٤ ب K ۹۰ T, I, 129 ; H, I, 94

1 مغرور BZ ; + غرور K || 4 پذیرست BZ : پذیریست K || 5 نظیرست BZ : نظیریست K || 6 احباب Zh : — BKZ || 9 مولانا KB : — Z

7 جلال الدین قرطائی : در ٦٥٢ هـ / ١٢٥٤ م فوت شده است ؛ یکی از بزرگان دولت آل سلجوق بود (ر. ك. به ابن بیبی الاوامر العلائیه ، ص ٥٩٣ - ٦٠١ ؛ اقسرائی ، مسامرة الاخبار ، ص ٣٦ - ٣٨ ؛ Selçuk büyüklerinden Celalettin, M. Ferit Uğur - M. Mesut Koman; Karatay ilc kardeşlerinin hayat ve eserleri, Konya, 1940 ؛ Konya dergisi, Büyük Karatay Medresesi شماره ٤٩ - ٥٠ ، ص ٣٥ : Belleten, Selçuk Devri vakfiyeleri , Prof. Osman Turan. (ج ١١ ، تموز ١٩٤٧ ، ص ٤١٥ - ٤٢٩)

و صدرِ صوفیان در کنارِ صفّه و در مذهبِ عاشقان صدر در کنارِ یارست؛ همانا که بر خاست و پهلوی شمس الدینِ تبریز بنشست؛ وگویند آن روز بوذ که مولانا شمس الدینِ تبریزی درمیانِ اکابرِ قونیه مشهور شذ ودر زمانِ پروانه دوم بار این حکایت هم واقع شذه

(۳/۳۹) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه حضرتِ مولانا را سماع داذه بوذ وجمیع علماء وعرفاء حاضر بوذند وگرمیٔ سماع تا نیمشب کشیذه تمامتِ آشها سرد شذه بیات گشت؛ پروانه شیخ محمد خادم را پیش خوانده قضیّهٔ طعام را بوی عرضه داشت؛ شیخ محمّد خادم آن معنی را میخواست که بطریقِ کنایت بحضرتِ مولانا باز گویذ؛ مولانا فرموذ که تا امیرِ آب آبهارا نبرّذ آسیاب کَیْ ایست کنذ وسکون یابذ و قرار گیرذ؟ پروانه سرنهاذ واشکها رانده آشهارا یغما فرموذ واز نو بنیاذِ طعام کردند

(۳/۴۰) الحکایه: در خبرست که بُقْراطِ زمان مولانا اکمل الدین طبیب طَیَّبَ اللّٰهُ ثَرَاهُ که از اکابرِ حکمای روم بوذه ونظیرِ خوذ نداشت؛ پیش از آنکه مریدِ مولانا شوذ روزی بزیارتِ حضرتش آمذه بوذ؛ مولانا فرموذ که جهتِ هفتده یارِ گزیده مُسْهِل وحبّات ترتیب کنذ واصحابِ کرام باحتما مشغول شذند؛ آن روز که روزِ تناولِ دارو بوذ، علی الصباح حضرتِ مولانا بسوی خانهٔ

۳/۳۹ـ۴۰ Z ۳۷ آ B ۳۴ ب K ۹۱ T, I, 130 ; H, I, 95

2 تبریز B : تبریزی K — Z ‖ 3 تبریزی KZ : —B ‖ 9 مولانا KZ : — B ‖ 11 آشها را KZ : آشها B ‖ 17 شذند Z : بودند K — B

۳/۴۰ الحکایه . . . ص ۱۲۴/۵ قند : سپهسالار، ص ۸۱ـ۸۲

اکمل‌الدین رفته ، حکیم را خبر کردند ، بیرون آمذه سر نهاذ ؛ حضرت
مولانا در آمذ و هفتده کاسه دارو را چنانک مهیّا کرده بوذ ، یگان
یگان در آشامیذ ودر هرباری الحمد لله ربّ العالمین می‌فرموذ ؛ همانا که 3
اکمل‌الدین از هیبتِ آن حالت در حیرت فرو مانده مجالِ مقالش نبوذ ؛
بعد ازآن بجانبِ مدرسهٔ خوذ روان شذ ؛ تمامتِ اصحاب را ازین حال
اعلام کردند ؛ همه شان متحیّر ماندند که مزاجِ مبارکِ لطیفِ نازکِ 6
ریاضت بارهٔ او چه خواهذ شذن ؛ زمانی بمعارف مشغول شذه مستیها
می نموذ وخدمتِ اکمل الدین ناچار برخاست وآهنگِ مدرسه کرد تا
کیفیّتِ حال را در یابذ ؛ می بینذ که در محرابِ مدرسه برمثالِ آفتاب 9
تکیه زذه بشرحِ حقایق وبسطِ دقایق مشغول شذه است ؛ اکمل‌الدین
سرنهاذه پرسیذ که مزاجِ مبارك وطبیعت چونست؟ بطریقِ مطایبه
فرموذ که تَجْرِی مِنْ تَحتِهَا ٱلْاَنْهَارُ (۲/۲۵ ، ۲٦٦) ؛ گفت 12
تا حضرتِ خذاوندگار از آب پرهیز کنذ ؛ درحال فرموذ که جَلید
بیاوردند وخرد کرده ازآن یخپاره‌ها خوردن گرفت؛ چندانی بخورد که
در بیان آیذ ؟ بعد ازآن بجانبِ حمام روانه شذ وچون از استحمام فارغ 15
گشت ، بسماع شروع فرموذ ، تا سه شبانروز در سماع بوذ ؛ همانا که
اکمل‌الدین دستار بر زمین زذه افغان می کرد ونعره‌ها می زذ که این حالت
مقدورِ بشر نیست و این قدرت را از اولیاء کسی ننموذه است ؛ همان 18
ساعت با اولاد واعقابِ خوذ مرید وبنده شذ وحکایت را با حکماء
واطبّای عهد باز گفت ، باخلاصِ تمام بجمعهم مرید شذند واقرار

---

2 چنانک K : چنان ZB || بوذ KZ : — B || 7 او KZ : — B || 11 پرسیذ KB : پرسیذه Z || 13 خذاوندکار BZ : مولانا Z || 14 بخورد Z : خورد KB || 15 آیذ KB : نایذ Z || 16 شبان روز KZ : شبانه روز B

کردند که این مردِ مردانه مُؤیَّدٌ مِن عِنْدِ اللّٰه است وذاتِ عالی صفاتست و حکیم الٰهیست

شعر (رمل)

گر ولی زهری خورد نوشی شود ورخورد طالب سیه هوشی شود
زآن نشد فاروق را زهری گزند که بُد آن تریاقِ فاروقیش قند

(۳/٤۱) همچنان مگر درآن روزها درمیانِ حکمای شهر وعلمای دهر ، بحثی عظیم افتاده بود که نفسِ آدمی بخون زنده است یا بچیزی دیگر ؟ اطبّاء علی العموم مسئلهٔ جامعی گفتند که البتّه بخون زنده است ؛ چه اگر خونِ آدمی بکلّی برود ، فی‌الحال بمیرد وفقها را مُلزم کردند ؛ علماء باتّفاقِ تمام بحضرتِ مولانا آمده این مسئله را عرضه داشتند ؛ فرمود که البتّه محقّق شده است که آدمیان بخون زنده اند ؛ همه‌شان گفتند که در مذهبِ حکماء چنانست ودر آنجا اَدِلّهٔ حِکَمی وبراهینِ معقول گفتند ؛ مولانا فرمود که مذهبِ حکما نه چندانست ؛ بلکه آدمی بخذا زنده است نه بخون ؛ هیچ کسی را مجالِ لِیمْ وَلا نُسَلِّیم نبود

۳/٤۱ : Z ۳۷ ب B ۳۵ آ K ۹۲ T, I, 132 ; T, I, 96

8 یا KZ : تا B ‖ 13 معقول KZ : معقولی B ‖ نه KZ ; — B ‖ 14 مجال KB ; — Z ‖ و B : — KZ

4 کر ولی . . . شود : MN ج ۱ ، ص ۱۶۰/۲۱۰۳ ؛ MA ۱۶/۶۹

5 زان نشد . . . قند : MN ج ۵ ، ص ۲۶۹/٤۲۳۸ ؛ MA ۲۵/۵٤۹

شعر (رمل)

فَلْسَفی را زَهْره نی تا دم زند دم زند دینِ حَقَش برهم زند

بعد از آن فرمود که فصّاد بیارند ؛ همانا که از دو دستِ مبارکِ خود فصد کرده چندانی بگذاشت که تمامتِ خون از عروق بیرون آمد ودر جایگاهِ نیش زرد آبی بیش نماند وبطرفِ حکماء التفات فرمود که چونست؟ بخون زنده اند یا بخذا ؟ همگان سر نهادند وبقدرتِ مردانِ خذا ایمان آوردند ؛ فی‌الحال برخاست و بحمّام در آمد ؛ چون بیرون آمد بسماع شروع کرد

(۴۲/۳) همچنان خدمتِ مولانا شمس‌الدینِ ملطی رحمه اللهُ روایت کردکه روزی بحضرتِ مولانا رفته بودم ؛ دیدم که در جماعتخانهٔ مدرسه تنها نشسته بود ؛ سر نهادم ونشستم ؛ فرمود که نزدیك بیا ! قدری پیشتر رفتم ؛ بارها فرمود که نزدیك بیا! چندانی پیشتر غرّیدم که زانوی من بزانوی مبارکش رسید ومرا از غایتِ دهشت وتحاشی اِقشعْرارِ عظیم در باطن ظاهرشد ؛ فرمود که چنان بنشین که زانوی تو بزانوی من متّصل شود ؛ همانا که از مناقبِ حضرتِ سیّد برهان‌الدین واز کراماتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُمَا چندانی

T, I, 133 ; H, I, 97 ۹۳ K ب ۳۵ B آ ۳۸ Z ۴۲/۳

2 دین BZ : دید B || 3 همانا KZ : — B || مبارک KB : — Z || 4 چندانی KZ : چندانك || B بگذاشت BZ : بگذشت K || 6 زنده اند BZ : زنده است K || 7 وبحمام . . . آمد BZ : — K || رحمه الله KZ : — B || 12 که K : — BZ || چنان KZ : چنین B || 16 تبریزی KZ : تبریز B

2 فلسفی . . . زند ؛ MN ج ۱ ، ص ۱۳۱ / ۲۱۰۵۱ ؛ MA ۲۷/۵۶

بیان فرموذ که من بیخوذ شذم ؛ پس آنگاه فرموذ که حضرتِ سلطانِ ما عِنْدَ ذِکرِ ٱلصَّالِحِینَ تَنْزِلُ ٱلرَّحْمَةُ فرموذه است یعنی درجائی که ذکرِ صالحانِ امّت کنند ، بارانِ رحمت فرو می بارذ ؛ امّا درآنجا که ذکرِ ما روذ خذا می بارذ

(۴۳/۳) همچنان منقولست که اوقات چون حضرتِ مولانا بحمام می رفت حرمِ او کرا خاتون رَضِیَ ٱللهُ عَنْهَا یاران را سپارش میکرد که حضرتِ مولانا را نگاه دارید که او را از خوذ فراغتِ کلّیست ، یاران قالیچه و نمچین با هم می بردند و در سردابه می گستردند وقتها درآنجا آرام می گرفت و مُغَمِّزی می کردند ؛ مگر شبی در قلبگاهِ زمستانِ شدید بحمام رفته بوذ ؛ یاران بر عادتِ قدیم قالیچه و مقرمه برده در سردابه راست می کردند ؛ هماناکه چون برهنه شذ ودر آمذ، نظری کرد وباز بیرون جست ؛ زمانی کشیذ درپیِ او بیرون آمذه دیذند که بر سرِ یخپارهٔ ایستاذه و یخپارهٔ دیگر بر سر نهاذه بوذ ؛ یاران فریاذ کردند ؛ گفت : نفسم بذ می آموزذ و گستاخ می شوذ ؛ لله الحمد درویشانیم از آلِ فرعون نیستیم ؛ از آلِ پادشاهیم که سلطانِ فقرا بوذ، دستار وفرجی پوسیذه روان شذ

(۴۴/۳) همچنان روزی حضرتِ سلطان ولد نقل فرموذ که حضرت والدم دایما می‌فرموذ که من پنج ساله بوذم که نفسم مرده بوذ و درحالِ جوانی وکهولت چون بجدِّ تمام بریاضت وشبخیزی مشغول می شذ

۴۳/۳ Z ۳۸ آ B ۳۵ ب K ۹۳ T, I, 134 ; H, I, 98

7 نگاه BZ : + می K || 8 قالیچه و KZ : — B || درآنجا KZ : آنجا B ||
9 قلبگاه BZ : قلب K || 12 کرذ Z : بکرد KB || 12 - 13 که بر KZ : و B

ومبالغه می نمود ؛ پرسیدم که روزی مرا چنان حکایت فرموده بودی ؛ این دم چونست که شب و روز قرار وآرام نداری؟ فرمود که بهاء الدین ، نفس قوی عیّارست ؛ می ترسم که مبادا از ناگاه از جائی سر زند 3 وشجاع الدینِ عقل را مغلوب ومنکوب گرداند

شعر (رمل)

نفس را هِلْ تا بگریذ زار زار تو ازو بستان وام جانگزار 6

مصحفِ سالوسِ او باور مکن خویش با او همسیر و همسَر مکن

(۳/۴۵) الحکایه : همچنان از حضرت چلبی حسام الدین قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ العَزیزَ منقولست که سیّد شرف الدین را محبّی بوذ ، از اکابرِ 9 شهرِ قونیه واورا پسری بوذ ، صاحب جمال ، یوسف مثال واکثر خلایق شیفتهٔ حسنِ او شذه بوذند وآن پسر از صمیمِ جان و دل عاشق وربوذهٔ حضرت خذاوندگار گشته بوذ ودائما نامِ او می برد وسوگند 12 بخاکِ پای آن حضرت می خورد ؛ پذرش چندانک ازآن حالت او را منع می کرد ، ممتنع نمی شذ ؛ بلک عشق وصدقِ او دائم مضاعف می گشت ؛ روزی وا پذرِ خوذ گفت : اگر مرا دوست می داری وخواهانِ 15 منی ، می باید که حضرتِ مولانا را بخانه دعوت کنی وسماع دهی ومرا

T, I, 135; H, I, 98 ۳/۴۴-۵۰ Z ۳۸ ب B ۳۵ ب ۳۶ آ K ۹۴

1 مبالغه Z : مبالغه‌ها KB || روزی KZ : + که B || بوذی BZ : بودید K || 2 قرار وارام Z : آرام و قراری KB || نداری BZ : ندارید K || b 6 بستانْ BZ : + و K || 9 سید KBZ : + خواجه Zh || 15 وا KB : با Z || 16 می KZ : — B

7 مصحف . . . همسر مکن : MN ج ۳ ، ص ۱۴۵/۲۵۵۵ : MA ۲۰۹/۱۰

بنده و مریدِ او سازی وإلاّ من خودرا هلاك می کنم ویا از شهر خود دیوانه‌وار آواره می‌شوم ؛ خواجهٔ بیچاره از غایتِ محبّتِ فرزند طوعاً وکرهاً راضی شده بخدمتِ سیّد شرف‌الدین آمد وکیفیّتِ حال را باز گفت ؛ سیّد شرف‌الدین که از جملهٔ معجبانِ مُکابرِ بود، بطریقِ انکار بخواجه تعلیم داد که چون فرزندت مرید شود از مولانا سؤال کن که این فرزندِ من بهشتیست ودیدارِ حق را خواهد دیدن یا نی؟ تا چه جواب دهد ؛ خواجه تمامتِ اکابر و صدور و علمای شهر را دعوت کرده سماعی عظیم داد ؛ بعد ازآن که سماع بنشست و طعام خورده شد، پسرِ خودرا پیش‌کشیده مرید کرد، پیش ازآنك خواجه سؤال کند ، حضرتِ مولانا فرمود که این فرزندِ نیکبخت از جملهٔ بهشتیانست ولایقِ دیدارِ الله گشته است وغریقِ رحمتِ حق شده ؛ آخر امثالِ این فرزند درین شهر بسیارانند، چرا بسوی ما رغبت نمی‌کنند وارادت نمی‌آورند؟ خواجه گفت : این را خدا چنین‌کرد ؛ فرمود که حالیا اوّل بسخنِ تو خدا را دید وخداش بطرفِ ما فرستاد ؛ چه اگر خداش نخواستی وقبولِ حضرتِ خود نکردی . بجانبِ ما نیامدی والهام الله معاونِ ومرشدِ او نشدی ؛ درحال خواجهٔ مسکین سر در قدمِ مولانا نهاده مرید شد و از سلکِ عاشقانِ واصل گشت

---

1 خود KB : — Z ‖ 3 و KZ : او B ‖ شده ZB : شد K ‖ آمد KZ : — B ‖ معجبان KZ : معجران (!) B ‖ 5 شوذ KZ : شد B ‖ 6 چه KZ : — B ‖ 7 کردد KB : کرد Z ‖ 13 این را KZ : این B ‖ کرد KZ : — B ‖ 16 در قدم KB : قدم Z

(۴۶/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه رحمه الله دردیوانِ سرای خوذ گفته باشذ که حضرتِ خذاوندگار پاذشاهِ بی نظیرست ومثلِ او سلطانی نپندارم که در قرنها ظهور کرده باشذ ؛ امّا مریدانش بغایت مردمِ بذند و فضول نفس ؛ مگر یکی از جمله محبّانِ حضرتش که آنجایگاه حاضر بوذ ، ازغایتِ دردِ دل تحمّلِ آن سخن نکرده این خبر را بحضرتِ مولانا رسانیذه ؛ تمامتِ یاران شکسته دل گشتند ؛ همانا که حضرتِ مولانا رقعه بخدمتِ پروانه ارسال فرموذ که اگر مریدانِ من نیک مردم بوذندی ، خوذ من مریدِ ایشان می شذم ؛ از آنچ بذ مردم بوذند که بمریدیشان قبول کردم تا تبدّل یافته نیکو شوند ودرسلکِ نیکان ونیکوکاران در آیند

شعر (سریع)

کورنیم لیک مرا کیمیاست این درمِ قلب أزآن می خرم

باز فرموذ که بروانِ پاکِ حضرتِ پذیرم تا حق تعالی ضامنِ ایشان نشذ که ایشان را رحمت کنذ واز جمله مقبولانِ خوذ گردانذ ، بمحلّ قبول نیفتاذند ودر دلِ پاکِ عباد الله جا نکردند

شعر (منسرح)

رحمتیان رسته اند لعنتیان خسته اند ما ز پیِ رحمتِ قومِ لعین آمذیم

چون پروانه رقعه رفیعِ آن سلطان را مطالعه کرد اعتقادش یکی در هزار

۴۶/۳ Z ۳۹ آ B ۳۶ ب K ۹۵ T, I, 137 ; H, I, 99

4 مردم KZ : — B || مکر KZ : + که B || 10 تبدّل BZ : تبدیل K || 12 خرم KBZh : خورم Z || 17 لعنتیان KZ : احسان (؟) B

گشته برخاست و پیاده بحضرتِ مولانا آمده عذرها خواست و استغفار کرده بسی شکرانها بیاران ایثار کرد

3 (۴۷/۳) همچنان منقولست که روزی صاحب فخرالدین ابوالخیرات رحمه الله گفته باشد که حضرتِ مولانا پادشاهِ بزرگوارست، امّا اورا می باید از میانِ مریدانش بیرون کشیدن و ایشان را تلف کردن؛ چون خبر 6 بحضرت مولانا رسید، تبسّم فرموده گفت: اگر توانند بیرون کشیدن، بعد ازآن فرمود که عجبا این یارانِ ما چرا چنین مبغوضِ نظرِ اهلِ دنیاست؛ مگر که محبوب و مقبولِ نظرِ عنایتِ حق اند؛ چه تمامتِ 9 عالمیان را در غلبیر کردم، هماناکه همه شان فرو رفتند غیر ازین یارانِ ما که برسرِ بالا آمده اند؛ جسمِ ما جانِ یارانست، جسمِ یارانِ ما جانِ عالمیانست؛ اگر دانند واگر ندانند

۴۷/۳ Z ۳۹ ب B ۲۶ ب K ۹۶ T, I, 138 _ 39 ; H, I, 100

9 فرو Z : فرود KB || 11 دانند KZ : دانید B || ندانند KZ : ندانید B

3 صاحب فخرالدین ابو الخیرات : فخرالدین علی بن حسین الروی است که تقریبا پنجاه سال در بندگیٔ آل سلجوق بامور دولت مشغول شده است؛ چشمه‌ها، مدرسه ها، کاروانسراها و زوایا ساخته است؛ ازین جهت بابو الخیرات مکنی گشته است: در ۶۸۷ ه / ۱۲۸۸ م فوت شده است (ر. ك. به ابن بیبی، الاوامرالعلائیه، ص، ۶۱۷ _ ۶۱۸، ۶۳۳، ۶۳۶، ۶۵۲ _ ۶۵۶، ۶۹۸ _ ۶۹۹؛ اقسرائی، مسامرة الاخبار. ر.ك. به فهرست؛ تاریخ بیبرس، ر.ك. به فهرست؛ تاریخ آل سلجوق درآناطولی، ص ۳۶ _ ۴۰، ۴۴ - ۴۹، ۶۱؛ خلیل ادهم، قیصریه شهری، ص ۱۰۴ Selçuk veziri Sahib Ata ile ، M. Ferit ve M. Mes'ut oğullarının hayat ve eserleri (XCII - XC ص ، دیباجه ، ج ۱ ، T ؛

(۴۸/۳) الحکایه : همچنان پیرانِ صحبت و یارانِ خدمت روایت چنان کردند که در جوارِ مدرسهٔ مولانا جوانی بود تجارت پیشه ؛ مرید و محبِّ خاندان شذه بود و هوسِ آن می کرد که بجانبِ مصر سفر کند ودوستانش منع می کردند ؛ همانا که نیّتِ آن جوانِ صادق معلومِ حضرتِ مولانا شذه فرمود که البتّه بمصر مرو وترکِ این سفرکن وآن جوان از آن دغدغه اصلا آسایشی نداشت ، علیها شبی بیرون آمد وعزیمتِ دیارِ شام کرده چون بشهرِ انطاکیه رسید ، بکشتی نشسته روانه شد ؛ همچنان از قضای آسمانی کشتیٔ او در فرنگستان کیسدانیٔ (؟) گرفتار گشت ؛ وآن جوان را اسیر کرده در چاهی کردند وهر روز سَدِّ رَمَقِی بوی می دادند ، تا چهل روز تمام در آنجایگاه بماند وشب وروز زاریها می کرد وبحضرتِ مولانا لابه ها می نمود که این جزای جرأتِ منست که امرِ پادشاهِ خود را شکستم وبهوای نفسِ شوم متابعت نمودم ؛ همانا که شبِ چهلم حضرتِ مولانا را در خواب دید ؛ فرمود که ای فلان فردا روز هرچه این کافران از تو سؤال کنند در جواب بگو که می دانم تا خلاص یابی ؛ آشفته‌وار بیذار شذ وشکرها کرده سرنهاذ ومراقبِ تعبیرِ خواب شذ ؛ دید که جماعتی فرنگان آمذند ویکی‌را ترجمان کرده ازین جوان پرسیذند که از حکمت چیزی می دانی

۴۸/۳ Z ۳۹ ب B ۳۶ ب K ۹۷ T, I, 139 ; H, I, 101

1 الحکایه KB : منقولست که Z || 9 معلوم KZ : معلول م B || 7 انطاکیه B : انطالیه KZ || 8 روانه BK : روان Z || از قضای KB : قضای Z || کسدانیٔ KZ : کسنانی B || 10 سد KZ : صد B || 14 این KZ : — B || 13 دید KZ : دیده B || 15 شذ KZ : شده B || 16 جماعتی KZ : خلق B || 17 کرده KZ : کردند B

وطبیبی توانی کردن که امیرِ ما رنجور شده است؛ گفت : می دانم ؛ فی الحال از چاه بیرون کرده بحمّامش بردند وخلعتِ نیکوش پوشانیده بخانه‌ٔ رنجورش بردند؛ جوانِ بیچاره بالهامِ الٰهی فرمود که هفت گونه میوه آوردند ، نَقْلُوعی ترکیب کرده قدری محموده در آنجا تعبیه کرد و سه بار نامِ مولانا را بر زبان رانده شربت را در خوردِ رنجور داد؛ بعنایتِ یزدان وهمتِ مردان دو سه مجلس اجابت کرده امیرِ فرنگ خوش شد وچون عنایتِ آنحضرت همراهِ آن جوان بود ، اگرچه عامیٔ محض بود، صاحب حکمتش کردند ومعاونت فرمودند

شعر (رمل)

شیرِ مردانند در عالم مدد آن زمان کافغانِ مظلومان رسد

بعد ازآنک امیرِ فرنگ برخاست وصحّتِ کلّی یافت ، آن جوان را گفت : بخواه از من چه می خواهی ؛ گفت : می خواهم که آزادم کنی تا بوطنِ خود روم وصحبتِ شیخِ خودرا در یابم ؛ واز عظمتِ ظهورِ خداوندگار باز گفت وحکایتِ سفر وخواب را شرح کرد ؛ همانا که مجموعِ فرنگان نا دیده محبّ وعاشق شدند وبدآن سبب او را آزاد کرده با اسبابِ مُستوفا وارمغانیها روانه کردند ؛ چون بدار الملکِ قونیه رسیدند ، پیش ازآنک بخانه‌ٔ

T, I, 139 ; H, I, 101 ۴۸/۳ Z ۳۹ ب B ۳۶ ب K ۹۷

2 بیرون KZ : — B ‖ 3 گونه KZ : — B ‖ 4 در آنجا BZ : — K ‖ کرد Z : کرده BK ‖ 5 رانده Z : + و BK ‖ داد Z : داذ K ‖ 7 کردند KB : کرد Z

7 شیر . . . رسد : MN ج ۲۰ ص ۳۵۲ / ۱۹۳۳ ؛ MA ص ۲۴/۱۴۶

خوذ روذ آهنگِ زیارتِ حضرتِ مولانا کرده چون از دور روی مبارکش را بدیذ ، سجده کنان هردو پایش را درکنار گرفته بوسه ها می داذ وروی بر قدمهاش می مالیذ ومی گریست ؛ حضرت مولانا بر روی آن جوان بوسه‌ها داذه فرموذ که نیکْ بوذ که فرنگْ را خوش کردی ، آنگه رفتی ؛ بعد الیوم بنشین وبکسبِ حلال مشغول شو وقناعت را درپیش گیر که نسبت بعیّارِ دریا واضطرابِ کشتی واضطرارِ اسیری وظلمتِ چاه زحمتِ قناعت رحمتِ محض است

(۴۹/۳) همچنان منقولست که روزی اصحابِ صحبت حکایت می کردند که امرا واکابرِ زمان بنزدِ شیوخِ شهر بجدّ می روند وبزیارتِ این حضرت کمتر می‌آیند ؛ عجبا سببِ آن چه باشذ واز چیست؟ مگر که این عظمت را نمی بینند وازین اسرار محجوبند ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که نیامذن را می بینیذ ، ازین طرف راندن را نمی بینیذ ؛ چه اگر ایشان را راه دهیم تشنگان ویارانِ ما را جا نماند ؛ آن بوذ که علی‌الصباح تمامتِ امرای شهر مثلِ فخرالدین ومعین‌الدین پروانه وجلال الدین مستوفی وامین‌الدین میکائیل وتاج‌الدین

T, I, 142 : H, I, 103 ۹۸ K آ ۳۷ B آ ۴۰ Z ۴۹/۳

1 کرده BZ : کرد K ‖ 2 کنان KBZ : + نزدیك رسید Kh ‖ پایش را KZ : پایش B ‖ 5 آنکه KZ : آنکك B ‖ 8 صحبت KZ : — B ‖ 10 که KZ : — B ‖ عظمت را KZ : عظمت B ‖ 12 راندن KZ : ندن را (!) B

14 جلال الدین مستوفی : جلال الدین محمود مستوفی است از اکابر رجال روم که در آغاز سلطنت غیاث الدین کیخسرو بن قلج ارسلان متصدی منصب استیفا شد (ر. ك. به ابن بیبی ، الاوامر العلائیه ، ص ۶۵۶ ، ۶۶۴ ـ ۶۶۵ ، ۷۲۵ ، ۷۳۰ ـ ۷۳۱ ، ۷۳۳ ، ۷۳۴ ؛ اقسرائی ، مسامرة الاخبار ، ۷۴ ، ۸۹ ، ۹۳ ، ۹۷ ، ۱۰۰ ، ۱۰۲ : T ، I دیباجه ص LXIV ـ LXV)

14 امین الدین میکائیل : در ۶۷۶ ه/۱۲۷۷ م کشته شده است . یکی از رجال

معتز و اولادِ خطیر و بهاالدین ملکُ السواحل و نورالدین ولد جیجا ومجدالدین آتابک و غیرهم طَیَّبَ اللهُ ثَرَاهُم باتّفاقِ تمام بزیارتِ
3 حضرت مولانا درآمدند ؛ صحن وصفّهٔ مدرسه چنان پرشد که هیچ یاری را جای نماند واصحاب بکلّی بیرون آمدند ؛ چه حضرت مولانا چندانی معارف ومعانی و لطایف وظرایف فرموذ که در اطباقِ اوراق گنجذ ؟
9 و همگان را سیراب گردانیذه مستِ شرابِ الٰهی گشتند وآن روز اصحاب را اصلا التفات نفرموذ ؛ یاران نه چنان متألّم ومجروح روح شذند که توان گفت ؛ چون امرا بیرون آمدند یاران فریاذکنان در پای
9 خذاوندگار افتاذند که از وظیفهٔ معارف وحقایقِ امروزینه محروم ماندیم ؛ مرحمت فرموذه یاران را استمالت و تسکین داذ ؛ بعد ازآن فرموذ که اِنَّما اَلصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِين (۹/٦۱) معارف و اسرارِ ما فی

---

5 اوراق KZ : او B ‖ 10 یاران KZ : — B ‖ 12 معارف KB : — Z

دولت آل سلجوق بود (ر.ك. ابن بیبی ، الاوامر العلائیه ، ص ٦۸۹ ، ٦۹۳ ، ٦۹٦ ، ٦۹۸ ؛ اقسرائی ، ص ۷٤ ، ۱۲۲ ؛ TM ، ج ۲ ، ص ۱۰ ؛ T ، ج ۱ ، دیباجه ص LXIV)

1 تاج الدین ممتز الخراسانی : پسر قاضی القضاة محیی الدین طاهر است ؛ از جانب هلاکو خان بروم آمده است (ر. ك. به اقسرائی ، ص ٤۹ ، ۱۵٤ ، ۳۱۹ ؛ ابن بیبی ، ص ٦۳۳ ـ ٦۳٤ ، ٦٤۷ ؛ مکتوبات مولانا جلال‌الدین ، ص ۲۷ ، ٦۳ ـ ٦٤ ، ۸۰ ، ۹۱ ، ۱۰۲ ، ۱۱۱ ، ۱۲۳ ، ۱٤۰ ؛ T. ج ۱ ، دیباجه ، ص LXX ـ LXXI)

1 اولادخطیر : نامشان شمس‌الدین وضیاءالدین‌است که پسرهای خطیر زنجانی‌بودند؛ هر دو عاصی شدند و در ٦۷۵ ه‍/۱۲۷۷ م بقتل رسیدند (ر. به ابن بیبی، الاوامرالعلائیه، ص ٦٦۲ ـ ٦٦۹ ؛ اقسرائی ، مسامرة الاخبار ، ۹۷ ، ۱۰۱ ، ۱۰۹ ، ۱۱۰ ؛ تاریخ آل سلجوق ، ص ۲۷ ـ ۳۹ ؛ دیوان سلطان ولد ، ص ۱٤۵ ؛ مکتوبات مولانا جلال‌الدین ، دیباجهٔ ناشر ، ص ۲۱ ؛ T ، ج ۱ ، دیباجه ، ص XCII ـ XCIV

الحقیقه حصّهٔ یارانست ، همانا که بر سرِ جانِ دیگران نیز از برکتِ اصحابِ ما فائض می شوذ ؛ چنانک شیرِ گوسفندرا دیگران بطفیلِ برّهٔ او می نوشند ووقوعِ این حالت هم از تشنیع و ایرادِ یاران بوذ ؛ وقتی که امرا بزیارتِ ما تردّد کنند یاران برنتابند وراضی نشوند ؛ پس دعاها می باید کردن تا ایشان در پیِ ضبطِ مصالحِ خلق و اشغالِ خوذ مشغول باشند وباوقاتِ درویشان زحمت و تشویش نیارند ، تا آن رزقِ حلالی ونورِ جلالی خاص ازآنِ یارانِ ما باشذ

(۳/۵۰) الحکایه : همچنان منقولست که روزی حضرتِ خداوندگار را در اجلاسِ شیخی اتّفاق افتاذ ؛ مگر شیخ صائن الدینِ مقریٔ سبعه خوان بخواندن وَ الضُّحیٰ (۹۳ / ۱) رسیذه تا آخرِ سوره بیاماله خواندن گرفت ؛ می خواند که والضُّحیِ واللَّیْلِ إذا سَجیٰ مَا وَدَّعَکَ رَبُّکَ وَمَا قَلیٰ (۹۳ / ۱ ـ ۳) ؛ حضرتِ خداوندگار عظیم منفعل شذ ؛ حضرتِ چلبی حسام الدین بتمهیدِ عذرِ آن آغاز کرد که این مقری قراءت کسائی می خواند ؛ خداوندگار معذورفرمایذ ، فرموذ که چلبی راست می فرمایذ ، امّا مثالِ ایشان بذآن فقیهِ تُرک می مانذ که از سفر رسیذه بوذ ؛ نحویی ازو سؤال کرد که مِن اَیْنَ اَنْتَ قال مِنْ طِیس ، بجای آنک طوس گویذ ؛ نحوی گفت : واللهِ مَا

T, I, 143 ; H, I, 104 ۳/۵۰ Z ۴۰ ب B ۳۷ ب K 99

1 جان BZ : — K || نیز از KZ : هزار B || 3 یاران Zh : یاران را KBZ || 4 نتابند K نتابذ Z نیابند B || خوان KBZh : — Z || 12 حضرت KB : — Z

8 — ص ۱۳۶ / ۱۴ الحکایه . . . شذ : ر . ک . به فیه مافیه ، ص ۱/۸۱ و حواشیٔ ناشر ص ۲۹۵ ؛ T ، ج ۱ ، دیباجه ، ص XXXVI

سَمِعْتُ اَنا اسمَ هذا البَلَدِ فِی عُمْرِی ، فقیه گفت : نمی دانی که مِنْ حرفِ جرّست ، در طوس در آمد آن را طیس کرد ؛ نحوی گفت : من در نحو چنین خواندم که مِنْ حرفی را جرّ کند ، امّا نشنیدم که شهری را در گردانند ؛ فی الحال مقری سر واز کرده بنده و مرید شد

(۳/۵۱) همچنان روزی حضرتِ مولانا اصحاب را معانی می فرمود ؛ در اثنای سخن حکایتی مثال آورد که مگر نحویئ در چاه افتاده بود ؛ درویشی صاحب دل بر سرِ چاه رسیده بانگی زد که ریسمان ودُوْل بیارید ، تا نحوی را از چاه بیرون کشیم ؛ نحویٔ مغرور اعتراض کرد که رَسَنْ ودَلْو بگو ؛ درویش دست از خلاصِ او بازکشید وگفت تا من نحو آموختن تو در چاه بنشین ؛ اکنون جماعتی که اسیرِ چاهِ جاه وطبیعت گشته اند و پیوسته بپَرِ هنرِ خوذ می پرند تا ترکِ آن خیالات و هنرها نکنند وپیشِ اولیاء سر ننهند . حقّا که ازآن چاه خلاص نیابند ودر صحرای وَارْضُ اللهِ وَاسِعَةٌ (۱۰/۳۹) خرامان نشوند وبمقصودِ کلیّ نرسند وهذه کفایة

(۳/۵۲) الحکایه : همچنان منقولست که حضرتِ شیخ صلاح‌الدین را عَظَّمَ اللهُ ذِکرَهُ مریدی بوذ تاجر ومتموّل ، وبغایت محبّ وصادقِ خداوندگار بوذ واورا هوسی شذ که بجانبِ استنبول سفر کند ؛ مصحوبِ حضرت شیخ بخدمتِ مولانا آمذند ، تا اجازت حاصل کرده واستعانت

T I, 141 ; H, I, 104 ۳/۵۱—۵۲ Z ۴۱ آ B ۳۸ آ K ۱۰۰

4 واز K : باز Z اواز B ‖ 11 بپر هنر KZ : ببر هیز (!) B ‖ 17—ص ۸/۱۰۵ بجانب . . . شمس الدین BZ : — K

15 الحکایه ...ص ، ۲/۱۳۹ کشت : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۵ ـ ۱۰۷

خواسته روانه شود ؛ چون بشرفِ دستبوسِ شریفِ آن حضرت مشرّف شد ، خداوندگار فرمود که در حوالیٔ شهرِ استنبول قصبهٔ هست معمور و در آنجایگاه راهبی هست در دیرِ خود معتکف گشته و از خلایق منقطع و مقتنع شده ؛ از ما بوی سلامی برسانی و بپرسی ؛ بازرگان سر نهاد و عازم شد ؛ چون بدآن سینور رسید ، از کیفیّتِ احوالِ آن راهب باز پرسیده درآن دیه شد و بادبِ تمام از درِ دیر در آمده شخصی را دید که کنجی بسانِ گنجی سر در بغل النُّورُ فِی السَّوَاد ، و از دیدنِ آن حال تاجر بیخود شد ؛ همانا که چون سلامِ مولانا را براهبِ عزیز رسانید از جا برجَست و گفت : وعَلَیْکَ السَّلَامُ وَسَلَامٌ عَلَی عِبَادِهِ الَّذِینَ اصْطَفَی (۵۹/۲۷) سر نهاد و در سجدهٔ دراز بماند ؛ چون آن تاجر بکنجی دیگر نظر انداخت دید که حضرتِ مولانا بهان لباس ودستار مراقب نشسته است ؛ حال بر وی بگشت ، شهقهٔ بزد و بیفتاد ؛ بعد ازآن ساعتی چون بخود آمد راهب دلداریهاش نمود ؛ فرمود که اگر محرمِ اسرارِ احرار شوی از اخیارِ ابرار گردی ؛ آخر الامر مکتوبی بنزدِ تکفور اصدار کرد که فلان تاجر تعلّق بدینجانب دارد و جانب داریٔ اوکرده خفیرانِ راه وعُمّالِ شهر زحمتش ندهند . چون تاجر بشهرِ استنبول رسید ونامهٔ راهب را بخدمتِ سلطان رسانید فرمود که نزلش بردند و مهمّاتِ اورا با تمام رسانیده عمّا قلیلٍ سالماً وغانماً روانه کردند ؛ همچنان در عودت باز بخدمتِ راهب رسیده راهب گفت : سلام وسجداتِ من بیچاره را بحضرتِ خداوندگار

---

6 دیه Z : ده B ‖ 7 کنجی Z : کنج B ‖ النور Z : اکنون (!) B ‖ 10 بماند B : بمانده Z ‖ 11 آن Z : — B ‖ 13 نمود Z : کرده B ‖ 15 بدینجانب Z : بریجانب B

برسانی ؛ امیدست که این محتاجِ پر نیاز را از عنایتِ بی‌نهایتِ خود فراموش نکنند؛ بعد از مدتی چون جوان تاجر بقونیه رسید وکیفیّتِ حال را بحضرتِ شیخ صلاح‌الدین تقریر کرد ، فرمود که هرچه از اولیاء گویند همه حقّ است وواقع بی گمان وتخمین

شعر (هرج)

بهرچه از اولیاء گویند گویم ربِّ فارْزُقْنی
بهرچه از انبیاء گویند آمنّا وصدّقنا

امّا این قضیّه را تا بهر خسی حکایت نکنی ؛ شیخ برخاست واورا بحضرتِ مولانا برده در آمد ، سر نهاذ وسلام راهب را رسانیذن گرفت ؛ مولانا فرموذ که نگاه کن! تا عجایب بینی ، بهمان صورتی که اورا دیذه بوذ می بینذ که در کنجِ جماعتخانهٔ مدرسه مراقب نشسته است ؛ بازرگان فریاذ کنان جامه‌هارا چاک زذ؛ حضرتِ مولانا در کنارش گرفته فرموذ که بعد ازین محرمِ سرِّ مائی ، امّا اسرارِ اولو الابصار را از اغیارِ اشرارِ بی اعتبار نگاه دار

شعر (رمل)

تا نگوئی سرِّ سلطان را بکس تا نریزی قندرا پیشِ مگس
گوشِ آن کس نوشذِ اسرارِ جلال کو چوسوُسن صذ زبان افتاذ ولال

---

6 کویم . . . فارزقنی Z : ار زقنی و وقنی B || 10 صورتی B : صورت Z

16 ـ 17 نکوئی . . . لال : MN ، ج ۳ ، ص ٤ / ۲۰ ـ ۲۱ ؛ MA ، ص ۱۹۳ / ۱۰

همچنان مجموعِ مالِ خوذ را فدای اصحاب کرده سماعها داذ و خرقه پوشید و از کارِ دنیا فارغ گشت

(۵۳/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از مسجدِ مرام با اصحابِ کرام بسوی شهر عزیمت می فرموذ ؛ از ناگاه راهبی پیر مقابل افتاذه سر نهاذن گرفت ؛ مولانا فرموذ که تو مسن‌تر باشی یا ریشِ تو ؟ راهب گفت ؛ من بیست ساله از ریشِ خوذ بزرگترم ، او آخرتر آمذه است ؛ فرموذ که ای بیچاره ! آنک بعد از تو رسید وپخته شذ و تو همچنانک بوذی در سیاهی وتباهی و خامی می روی ؛ ای وای بر تو ، اگر تبدیل نیابی وپخته نشوی ؛ رهبانِ مسکین فی‌الحال زنّار بریذ و ایمان آورده از مسلمانانِ مسلم شذ

(۵۴/۳) حکایه : مگر جماعتی سیاه پوشان و پاپاسان بحضرتش مصادف شذه اند واز دور جای چون یاران ایشان را دیذند از روی ناپسند زهی مردمِ تاریک وناخوش گفته ؛ فرموذ که درکلِّ عالم ازیشان سخی تر مردم نیستند که دینِ اسلام وپاکی وطهارت وانواعِ عبادت را درین دنیا ایثارِ ما کردند ودرآن عالم هم از بهشبِ مخلّد وحور< و > قصور و دیذارِ ملکِ غفور ایشـــان را نصیبی نیست که انَّ اللهَ حَرَّمَهُمَا عَلَی الکَافِرِین (۵۰/۷) واین چندین کفران وتاریکی وعذابهای دوزخ را متصدّی گشته اند ؛ همانا که چون آفتابِ عنایتِ الٰهی از ناگهان بذیشان بتابذ فی‌الحال منوّر وسپید روی شوند

۵۳/۳—۵۴ Z ۴۱ ب B ۳۸ B T, I, 148 ; H, I, 107

4 عزیمت B : — Z || از B : — Z || 7 رسید Z : رسیده B || 11 الحکایه Z : همچنان B || 16 قصور B : + وطهور Z || نیست Z : — B

شعر (سریع)

کافرِ صد ساله اگر بینذت سجده کنذ زوذ مسلمان شوذ

چون نزدیکتر رسیذند سر نهاذه بحضرتِ مولانا مشغول گشتند وبصدقِ تمام ایمان آورده مسلمان شذند ؛ فاُولئِکَ یُبَدِّلُ اللهُ سَیِّئاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (۷۰/۲۵) ؛ خذاوندگار رو بیاران کرده فرموذ که

شعر (رمل)

اندرونِ زهر تریاق آن خفی کرد تا گویند ذو اللُطف الْخَفی

حق تعالی سیاهی را در سپیذی پنهان می کنذ و سپیذی را در سیاهی جا میدهذ ؛ اصحاب سر نهاذه شاذیها کردند

(۳/۵۵) الحکایه : مَلَکِ مجسّم ، قدوة الاخیار ، مولانا اختیارالدین فقیه رَوَّحَ اللهُ رُوحَهُ که ازمریدانِ واصلِ حضرت بوذ ، مگر روزِ جمعه درمسجدِ آذینه دیر کشیذ و تا آمذنِ او حضرتِ مولانا چند کرّت اورا طلب کرد ، بعد ازآنک از مسجد بیامذ ، فرموذ که اخوانِ صفا را چه مانع شذه بوذ که دیرترک آمذند ؛ اختیارالدین گفت : خدمتِ واعظِ خجندی بر سرِ منبر رفته بوذ وخلایق را نصیحت می کرد وبنده از دهشتِ مردم گرفتار شذه بوذم ؛ مجالِ بیرون شو نداشتم ؛ فرموذ که آخرچه نوع سخن می راند وچها می گفت وازکجاها نشان می داذ ؟ اختیارالدین گفت : در اثنای وعظش این معنی را

۳/۵۵ Z ٤۲ آ B ۳۹ آ T, I, 149 ; H, I, 108

6 گویند Z : گوینده B ‖ 9 الحکایه Z : همچنان B ‖ 14 خجندی Z : خجند B

6 اندرون . . . الخفی : MN ج ٦ ، ص ٥۲٤/٤۳٤٤ ؛ MA ص ٦٥٦/٥

تقریر می‌کرد که لله الحمد و المنة و الحمد لله الذی هدانا لهذا (۴۲/۷) که حق تعالی ما را از زمرهٔ کافران نیافرید و ما را بهمه حال بهتر از ایشان کرد و اهلِ مسجد تضرّع وزاری می‌کردند ؛ حضرتِ مولانا شکر خندهٔ فرمود که زهی بیچارهٔ ضالّ مُضِلّ که خود را بر ترازوی گبران می‌کشد که دانگی ازیشان افزونم و بذآن شاذ می شود واعجاب میکند ومباهات می‌نماید ، اگر مردست تا بیاید وخود را بترازوی انبیاء واولیاء بکشد تا نقصانِ حالِ خود را ببینند وکمالِ حالِ مردان بدانند

شعر (مجتث)

فرازِ کنگرهٔ کبریاش مردانند فرشته صید وپیمبر شکار ویزدان گیر

همانا که یاران از سرِ شاذی بسماع شروع کردند

(۵۶/۳) الحکایه : خدمتِ ملک الادباء حسام الملة والدین المعروف بابن آینه دارِ سیواسی رحمة الله علیه از خدمتِ مولانا علاء الدین آماسیّه که از کبارِ خلفاء بوذ وشیخِ او ، چنان روایت کرد که بدرالدینِ تبریزی که معمارِ معمورهٔ تربهٔ مبارک بوذ وبانواعِ کمالات ومنقبت متّصف مثلِ نجوم ورقوم وهندسه وسیمیا وکیمیا وحلّ خواصّ نارنجات وسحریّات وغیره ،روزی درمیانِ اصحابِ عظام حکایت می‌کرد که مصحوبِ حضرتِ مولانا در باغِ چلبی حسام الدین بوذم وآن شب تا وقتیِ یاحیّ سماعِ عظیم بوذ ؛ بعد ازآن حضرت مولانا مرحمت فرموذه فرو داشت

T, I, 151 : H, I, 109 ۵۶/۳ Z ۴۲ ب B ۳۹ ب

1 لله الحمد و المنه B : الحمد لله و المنة Z ‖ 4 خود را Z : خود B ‖ 7 مردان بداند Z : مردان را ببینند B

کرد تا مگر یاران قدری بیاسایند ؛ همانا که تمامتِ اصحاب متفرّق گشته هر یکی بگوشهٔ وپشتهٔ غنوذند و من نیز درمیانِ پشتهٔ نشسته خوذ را بخواب می دادم وزیر زیر نظر می‌کردم تا حضرتِ مولانا چه می‌کنذ وحضرتش مستغرقِ تجلیّاتِ قدسی گشته حیران شذه بوذ ومرا در ضمیر گذشت که چون حضرتِ موسی وعیسی وادریس وسلیمان ولقمان وخضر وسائر پیغمبران را عَلَیْهِمِ السَّلامُ بیرونِ معجزات صذ هزار هنرِ ظاهر بوذ ، مثلِ کیمیا ساختنِ موسی وصناعتِ صباغت عیسی وزره با فیْ داود وهمچنین چندین اولیاء کمّل را خارجِ معقولات انواعِ کرامات و خرقِ عادات بوذه است ؛ عجبا اینچنین حکیمِ الٰهی را ازینها باشذ یا نی ؟ وحاشا که نباشذ بلکْ نمی خواهذ که بنمایذ وازآفتِ شهرت بخمول می گریزذ ؛ درین تفکّر بوذم که از ناگاه همچون شیرِ غرّان بر من جَسْت که بدرالدین برخیز وبا من بیا ! همانا که دستِ راست درازکرده سنگی بر گرفت وبر دستِ چپ نهاذه بمن داذ و گفت : فَخُذْ مَا آتَاكَ اللّٰهُ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِين (۱٤٤/۷) برابرِ مهتاب نظر کردم دیذم که آن سنگِ خارا لعل پارهٔ بوذ ؛ بغایت شفّافِ آبدار که در خزائنِ هیچ ملوکْ ندیذه بوذم وازآن هیبت چنان نعرهٔ از من صادر شذ که تمامتِ اصحاب بیذار شذند وبر من غلوّ کردند که این چه نعرهٔ بی هنگام بوذ که همگان همین ساعت بخواب رفته بوذیم ودر اوقات چون بدرالدین درسماع نعره زذی ، گوئیا که آوازِ ده مرده داشتی؛ گفت : بسیار گریه ها کردم واین حکایت را بیاران باز گفتم ؛ تمامت سرنهاذند ومستغفر شذند ومن ازآن اندیشهٔ گستاخانه توبه کردم ؛ حضرت مولانا رحمت فرموذه وآن لعل‌پاره را بخدمتِ گُرْجی‌خاتون

---

6 پیغمبران را B : پیغمبران Z || 18 زذی Z : زد B

ارمغان بردم وکیفیّتِ حصولِ آن را باز گفتم ؛ بمبلغِ صد هزار و هشتاد هزار درم سلطانی قیمت کردند ؛ آن بهارا داده وتشریفاتم پوشانید وچندان عطا و تشریفاتِ دیگر بخدمتِ یاران فرستاد که در شرح آید؟ همچنان حضرت مولانا بمن فرمود که حکایتِ آن درویش را که اغصانِ زرا شاخِ زر کرد ، در مثنوی ما نخوانده؟ چه هر حکایتی و اشارتی که در حدیثِ دیگران گفته ایم همه وصفِ حال یارانِ ماست ؛ اگرچه کبارِ ماضی علمِ کیمیا را در اجسام و اجساد بکار بردند وآن عجب نیست ، امّا کیمیاکاری در عقول و ارواح عجیبست

شعر (مجتث)

زکیمیا عجب آید که زرکند مس را مسی نگر که بهر لحظه کیمیا سازد

(۵۷/۳) الحکایه : سِرِّ سَرِیِّ سَقَطی مولانا شمس‌الدینِ ملطی رحمة الله علیه ، چنان روایت کرد که چون شیخ مظهر الدین ولدِ شیخ سیف‌الدینِ باخرزی رحمة الله عَلَیْهِمَا بشهرِ قونیه رسید ؛ کافّهٔ اعاظم و افاضل بزیارتِ مذکور رفته اورا بغایت معزّز داشتند؛ اتّفاقا آن روز حضرتِ مولانا باجمعِ یاران بسوی مسجدِ مرام رفته بودند ؛ شیخ مظهر الدین گفته باشد که عجبا این خبر بسمعِ مبارکِ مولانا نرسیده است که القَادِمُ یُزَارُ ، مگر دانشمندی از اصحابِ مولانا آن را می شنید ؛ ازینجانب حضربِ مولانا درمیانِ تقریرِ حقایق بغتةً سر آغاز کرد که

۵۷/۳ Z ۴۳ آ B ۴۰ آ T, I, 153 ; H, I, 110

4 همچنان B : — Z ‖ 5 ما Z : — B ‖ چه B ~ هر Z ‖ 7 و آن Z : — B ‖ 11 الحکایه Z : همچنان منقولست که B

ای براذر قادم مائیم نه تو؛ ترا وامثالِ ترا لازمست که بزیارتِ ما آئید و مشرّف شوید ؛ حاضرانِ مجلس درین نکته واشارت حیران شدند تا خطاب بر کجاست و بر کیست ؛ بعد ازآن مثال فرمود که یکی از بغداذ آمذ ودیگری از خانه ومحلّهٔ خوذ بیرون شذ، کذام را زیارت اولیتر باشذ؟ گفتند اورا که از خطّهٔ بغداذ می‌آیذ زیارت وتعظیمِ او از واجباتست ؛ فرموذ که درحقیقتِ حال ما از خطّهٔ بغداذِ لامکان رسیذه‌ایم واین شیخزادهٔ عزیز که رسیذه است از محلّهٔ این جهان می آیذ ، پس بزیارت و تعظیم اولیتر مائیم نه او

شعر (رمل)

ما ببغداذِ جهانِ جان اَنا اَلحَق می زذیم
پیش ازآنکین دار وگیر نکتهٔ منصور بوذ

اصحاب شاذیها وشکرها کردند ؛ راویٔ حکایت فرموذ که چون بشهر رسیذ از مریدانِ مظهرالدین پرسیذم که شیخزادهٔ شما امروز درچه حکایت بوذ ؟ کَمان کَان حکایتِ حدیث را روایت کردند ومن از استماع این خبر لایَعْقِل شذم ؛ همچنان چون این معنی را بخدمتِ شیخ زاده معلوم کردند ؛ برخاست وپیاذه بحضرتِ مولانا آمذ وسرباز کرده انصاف داذه ازجملهٔ محبّانِ مخلص شذ وگفت : آنچه پذرم وصیّت می‌فرموذ که چارقِ آهنین می‌باید پوشیذن وعصای آهنین بکف گرفتن وبطابِ مولانا رفتن که در یافتنِ صحبتِ او بزرگ ازجملهٔ مفترضاتست ؛

---

1 آئید B : آیند Z ‖ 2 و مشرف Z : تا مشرف B ‖ 14 حکایت B : — Z ‖ 18 که Z : — B

حق گفته است و بر حق بوده است و عظمتِ مولانا صد هزاران چندانست که پذرم فرموده بود

شعر (رمل)

هر چه گفتند در اوصافِ کمالیّتِ تو
همچنان هیچ نگفتند دو صد چندانست

(۵۷/۳) همچنان منقواست که روزی حضرتِ مولانا به شیخ محمد خادم اشارت فرموذ که برو فلان کار را باتمام برسان، مگر شیخ محمّد در جوابِ ایشان إنشاءَ اللهُ گفته باشذ؛ حضرتِ مولانا بانگ بر وی زذ که ای ابله! پس گوینده کیست؟ فی الحال شیخ محمّد افتاذ وبیهوش شذ واز دهانش کف بیرون آمذن گرفت؛ یاران بجمعهم سر باز کرده سجده‌ها کردند وگریستند که شیخ محمّد خدمتکارِ درویشانست و عظیم دربایست است، دیگر گستاخی نکنذ؛ درحال نظرِ عنایت فرموذه، شیخ محمد بخوذ آمذ ومستغفر گشت

(۵۸/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدین پروانه اجتماعِ عظیم کرده کافّهٔ صدور وبدور حاضر آمذه بوذند وخدمتِ سلطانِ اسلام رکن الدین هم حاضر بوذه، سماع روز تا نِصْف اللّیْل کشید؛ مگر میانِ سلطان بدرد آمذه پنهانی بگوشِ پروانه گفته باشذ که اگر سماع می نشست می آسوذم؛ فی الحال خذاوندگار فرو داشت فرموذه بنشستند؛

۵۸/۳ Z ۴۳ ب ـ ۴۴ آ B ۴۰ ب

T, I, 156 ; H, I, 112

12 در بایست B : بایست Z || فرموذه : فرموذ Z || 13 محمد B : — Z || 16 میان Z : + مبارک B || 17 پنهانی Z : پنهانه B || سماع Z : سماعی B || 18 آسوذم Z : آسودیم B

مگر شیخ عبدالرّحمنِ شیّاد هنوز شورها می‌کرد ونعره‌ها می‌زد؛ سلطان برنجشِ تمام بگوشِ پروانه می‌گوید که این درویش چه بی شرم کس است که فرو نمی‌نشیند؛ یعنی ازحضرت مولانا اورا حالت بیشتراست؛ آن معنی معلومِ آن حضرت شده فرموذ که شمارا که در باطنِ خوذ کِرْمکی میجنبذ وگوشتان گرفته بملکِ اسفل می‌کشذ وبسببِ او چندین طاق وطُرنب وبُردابُرد می‌کنید وهنوز نمی توانید آسوذن ویکدمه تحمّلِ صحبتِ اولیاء ندارید؛ کسی را که در باطنِ او اژدهائی دهان باز کرده باشذ ودائما آهنگِ عالمِ اعلا کند واورا بالای بالا بر می‌کشذ، چون تواند آسوذن وساکن بوذن؟ یاران بیگبارگی نعره زنان شاذیها کردند وچون سلطان رکن الدین دو نوبت کرامتِ عظیم مشاهده کرد، باخلاصِ تمام سر نهاذ ومرید شذ وخدماتِ پاذشاهانه نموذ

(۳/۵۹) الحکایه: همچنان اخصّانِ اصحاب روایت کردند که سببِ انقلابِ دولت وفَناء فِنای سلطنتِ آلِ سلجوق آن بوذ که چون سلطان رکن الدین بحضرتِ مولانا مرید شذ واورا پذر ساخت بعد از زمانی مجمعی عظیم ساخته اجلاسِ بی نظیر کردند؛ گویند: درآن زمان پیر مردی بوذ واورا شیخ بابای مرندی گفتندی؛ مردی بوذ مرتاض وزاهدِ مترسّم وجماعتی از شیاطین الانس که بذآن پیر انس داشتندی چندانی مدحِ اورا پیشِ سلطان کردند که سلطان مشتاقِ

۳/۵۹ Z ٤٤ آ B ٤١ آ T, I, 157 ; H, I, 113

4 کرمکی Z : ی کرمکی (!) B ‖ 12 الحکایه همچنان B : منقولست که Z ‖ 13 فنای BZh : — Z ‖ 16 مرندی Z : مریدی B ‖ 17 مترسم Z : متوسم B

12 — ص ... ۱٤۹ / ۳ الحکایه ... باشذ : ز. ک. به سپهسالار، ص ۸٤ ـ ۸۵

صحبتِ او گشته بوذ ؛ آخر الامر فرموذ که در طشت‌خانه بنیاذِ سماع کرده باکرامِ تمام شیخ بابای مرندی را آوردند ؛ جمیعِ اکابر استقبال کرده باعزازِ وافر بر صدرش نشاندند وسلطان کرسی نهاذه در پهلوی تختِ خوذ بنشست ؛ همانا که چون حضرتِ مولانا از در در آمذه سلام داذ ودر کنجی فرو کشید ؛ بعد از تلاوتِ قرآنِ مجید مُعَرِّفان فصلها خوانده سلطانِ اسلام رو بحضرتِ مولانا کرده گفت : تا معلومِ خذاوندگار ومشایخ وعلمای کبار باشذ که بنده٘ مخلص خدمتِ شیخ بابا را پذرِ خوذ ساختم واو مرا بفرزندی قبول کرد ؛ بیآسْرِهِم آفرین ومبارك باذ کردند ؛ همانا که حضرتِ خذاوندگار از غایتِ غیرتِ اِنَّ سَعْداً لَغَیُورٌ وانَا اغْیَرُ مِنْ سَعْدٍ وَاللهُ اغْیَرُ مِنّی فرموذ که اگر سلطان اورا پذر ساخت ، ما نیز پسری دیگر کنیم ؛ نعره٘ بزذ وپا برهنه روانه شذ

(۳/۶۰) همچنان حضرتِ چلبی حسام الدین روایت کرد و گفت که چون حضرتِ مولانا بیرون آمذ ، بجانبِ سلطان نظر کردم ، دیذم که بی سر ایستاذه بوذ ؛ درحال زخم خورد ؛ چندانک علماء وشیوخ در پیِ او دویذند مراجعت نفرموذ ؛ آن بوذ که بعد از چند روز امرا اتّفاق کردند ، سلطان را بآقسرا دعوت کردند تا در دفعِ تاتار کَنگاجی کنند ؛ سلطان برخاست وبحضرتِ مولانا آمذ تا استعانت خواسته روانه شوذ ؛ فرموذ که اگر نروی به باشذ ؛ چون اخبارِ دعوت متواتر شذ ،

۳/۶۰ Z ۴۵ آ B ۴۱ آ T, I, 158 ; H, I, 114

2 مرندی Z : مریدی B || 7 کبار B : — Z || 13 همچنان B : گویند Z || 16 او Z : — B

نا چار عزیمت نموده چون بآقسرا رسید در خلوت جائی در آورده زه کمان در گردنش کردند و درآن حالت که می تاسانیدند ، فریاد می کرد و مولانا مولانا ! می گفت وحضرت مولانا در مدرسهٔ مبارک خود درآن دم بسماع مستغرق شده بود ودو انگشت سبّابه را در گوشها کرده فرمود که سرنا و بشارت بیارند؛ همانا که سر سرنا و بشارت را در گوشهای خود کرده نعره‌ها می زد واین غزل را فرمودن گرفت :

شعر (مجتث)

نگفتمت مرو آنجا که آشنات منم درین سراب فنا چشمهٔ حیات منم

در پی غزلی دیگر فرمود که

شعر (مجتث)

نگفتمت مرو آنجا که مبتلات کنند که سخت دست درازند بسته‌پات کنند

الی آخره . چون سماع بآخر رسید فرجیٔ خود را در محراب فرو انداخته فرمود که نماز جنازه کنیم وتکبیر بست ؛ تمامت یاران اقتدا کرده بعد از نماز اصحاب کرام حضرت سلطان ولد را برآن آوردند که ازکیفیّت اشارات وحالات امروزینه استفسار کنند . پیش ازآنکه حضرت سلطان ولد سؤال کند . فرمود که آری بهاء الدین بیچاره رکن الدین را خفه می کردند واو درآن حالت نام مرا می گفت و بانگ می‌زد

---

3 مولانا Z : — B || 4 شده Z : — B || بود و Z : بوده B || سبابه‌را : میانه B || 17 نام Z : — B

---

16 رکن الدین را خفه می کردند : سلطان رکن الدین را در ۶۶۳ ه / ۱۲۶۰ م خفه کرده اند (ز . ک . به ابن بیبی ، الاوامر العلائیه ، ص ۶۴۳ - ۶۵۰ ؛ اقسرائی ، مسامرة الاخبار ، ص ۸۵ - ۸۷)

ودر تقدیرِ الٰهی چنان بوذ که چنین شوذ ؛ نمی خواستم که آوازِ او بگوشم در آیذ وتشویش دهذ ، قاصداً سرِ سرنارا در گوش می کردم تا از وی فارغ باشم امّا درآن عالم احوالش نیکو باشذ

(۳/۶۱) همچنان از اصحابِ کرام منقولست که پیش از وقوعِ این فترت مگر حضرتِ مولانا در سماعِ عزیزی از اوّلِ روز تا نصف اللیل شورها وذوقها می کرد وحضرتِ چلبی حسام الدین را خواب غلبه کرده بوذ ؛ مولانا فرجیٔ مبارکِ خوذرا بالش کرده فرموذ که تا چلبی قدری سر نهذ ؛ همانا که رعایتِ امرِ ایشان کرده سر نهاذ وبخواب رفته ؛ بین النوم والیقظه می بینذ که مرغی سپیذِ کلان می آیذ واورا برمی گیرذ ومی پرّذ تا حدّی که دائرهٔ دنیا در نظرش مقدارِ خردل دانهٔ می نماید وعاقبت برسرِ قُلّهٔ کوهی پربار وازهار فروذ می آرذ وآن کوه را در غایتِ سبزی وخرّمی تفرّج می کنذ ؛ گوئیا که حق تعالی آن کوه را از زمرّدِ سبز آفریذه بوذ ؛ می بینذ که آن کوه را برقُلّه‌اش سریست همچون سرِآدمیان وآن مرغ شمشیری بدستِ چلبی می دهذ که گردنِ این کوه را بزن که فرمانِ ایزذی چنانست ؛ حضرتِ چلبی می پرسذ که توکیستی وترا چه نام است ؟ گفت : من ناموسِ اکبر طاوسِ ملائکه جبرئیلِ امینم ؛ همچنان بذآن شمشیر سرِ آن کوه را از تن جذا می کنذ ؛ بازش مُرغ برمیدارذ وبهمان جایش فروذ می آرذ ؛ چون حضرتِ چلبی از هیبتِ آن خواب چشمها

T, I, 159 ; H, I, 115

۳/۶۱ Z ۵ ؛ آ B ۱ ؛ ب

7 مبارك Z : — B ‖ 8 رعایت Z : — B ‖ 11 فروذ Z : فرو B ‖ 12 می کنذ Z : می کرد B

باز کرده دید که ، حضرت مولانا برابرش ایستاده است ؛ برخاست و سر نهاد ، فرمود که تعبیرِ آن خواب همین روز بشما معاینه شود ؛ آن بود که سلطان رکن الدین سماع ساخته شیخ بابا را در حضورِ مولانا پذر ساخت ، حضرتِ چلبی حسام الدین می بینند که رکن الدین را سرش بریده فروذ آویخته شد ؛ نظر بسوی مولانا کرده فرمود که تعبیرِ آن خواب اینست که دیده بودی

شعر (رمل)

دیدهٔ غیبت چو غیب است اوستاذ کم مباذا از جهان این دید وداذ

همان بود که برخاست وروانه شد

(۶۲/۳) همچنان قدوة الاخیار، شیخ محمود نجّار رحمه الله چنان روایت کرد که روزی حضرت مولانا معرفت می فرمود وکافّهٔ اصحاب حاضر وناظر بودند ؛ از ناگاه خدمتِ مولانا مفتی الجن والانس نُعمانُ آلفقه، عمّان العلم شمس الدینِ ماردینی رحمة الله علیه از درِ مدرسه درآمد، حضرتِ مولانا فرمود که بیا بیا، نیک آمدی ، اگر تا امروز غایب از خذا می گفتند و تو می شنیذی ، بعد الیوم از خذا بشنو بی هیچ واسطه ؛ باز فرمود که زمانی بیایذ که حق تعالی بربندگانِ خوذ بی واسطهٔ شیخی کنذ ؛ اگرچه درجمیعِ اطوار واکوار وادوار شیخِ حقیقی

۶۲/۳ Z ٤٥ ب B ٤٢ آ T, I, 161 ; H, I, 116

1 کرده Z : کرد B ‖ 2 آن Z : این B ‖ بشما Z : + عر (!) B ‖ 5 آن Z : این B ‖14 امروز B : — Z ‖ غایب Z : غایت B ‖ 15 هیچ B : — Z

8 دیدهٔ . . . و داذ : MN ج ٤ ، ص ۲۸۰/۳٦ ؛ MA ، ص ۳۲۳/۱۸

اوست ؛ عجبتر آنک هم شیخ اوست و هم مرید و حقیقت دانم که این آن زمانست و این بیت را گفت

شعر (مضارع)

آن پادشاهِ اعظم در بسته بوذ محکم پوشیذ دلقِ آدم امروز بر درآمذ

(۶۳/۳) همچنان شیخ محمود روایت کرد که روزی معین‌الدین پروانه در زاویهٔ شیخ صدرِ الدین جمعیّتی عظیم ساخته بوذ و حضرتِ مولانا هم درآن مجمع حاضر شذه بوذ وچون بسماع شروع کردند از عظمتِ گرمی و شورِ او قیامتی برخاست و حضرتِ مولانا در عالمِ استغراق مستغرق شذه ؛ مگر کمال الدین امیرِ محفل در جنبِ امیر پروانه ایستاذه بخبثِ یاران مشغول شذ که مریدانِ مولانا عجایب مردم اند ؛ اغلب عامی و محترفه و اعیانِ شهراند ؛ مردمِ فضلا و دانا گِردِ ایشان کمتر می گردند ؛ هر کجا خیّاطی و بزّازی و بقّالی که هست اورا بمریدی قبول می کنذ ؛ از ناگاه حضرتِ آن سلطانِ آگاه درمیانِ سماع چنان نعرهٔ زذ که همگان بیخوذ گشتند ؛ فرموذ که ای غر خواهر منصورِ ما نه حلاّج بوذ . شیخ ابوبکرِ بخارا نه نسّاج بوذ وآن کاملِ دیگر زجّاج ؛ حرفتشان بمعرفتشان چه زیان کرد که رحمة الله علیه می گوئی ؛ پروانه را ازآن هیبت پروا نمانده کمال الدین و پروانه سر باز کرده مستغفر شذند

۶۳/۳ Z ۵ ٤ ب B ۲ ؛ آ T, I, 163 ; H, I, 117

1 اوست Z : است B ‖ 6 عظیم Z : — B ‖ 7 بسماع Z : — B ‖ 9 امیر B : — Z ‖ 11 دانا B : + اصلا Z ‖ 13 آن B : مولانای Z

(۳/۶۴) همچنان روزی دیگر کمالِ معرّف در سماعی رعایتِ صوفیان کرده پشت بطرفِ یاران کرده بوذ و اصحاب را ملتفت نمی شذ؛ حضرتِ مولانا بانگی بر وی زذ که هی کمالِ ناقص! پشت بکمالِ کمال کردهٔ. هُش‌دار؛ از ناگاه بیفتاذ و سرش شکافته شذ، برخاست و بپای مولانا افتاذه ابتهالِ عظیم نموذ؛ عنایت فرموذه فرجی و دستارش را بوی بخشید؛ زنّارِ انکار را بریذه بصدقِ تمام بنده و مرید شذ

(۳/۶۵) همچنان اربابِ الباب روایت کردند که چون حضرتِ مولانا از کس رنجیذی و مکابرهٔ او از حدّ شذی غر خواهر گفتی و درهمش کوفتی؛ چه اصطلاحِ شتمِ خراسانیان همین بوذه است

(۳/۶۶) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا در شرحِ نیستی و انکسار و تواضع معانی می فرموذ ودلایلِ معقول و منقول و مکشوف می گفت: مثال فرموذ که چون شاخهای درختانِ بی بار می باشند، مثلِ صنوبر و سرو و شمشاذ و سپیذ دار دایم سر بالا می دارند و اغصانِ خوذ را ببالا می کشند و چون درختانِ بارْوَرْ باشند؛ تمامتِ شاخهاشان سر زیر می آرند، متواضع و متذلّل می باشند: ازین رو حضرتِ پیغمبرِ ما عَلَیْهِ اَکْمَلُ التَّحِیّات بغایت متواضع بوذ که شجرهٔ وجودِ مبارکش جامعِ ثمرهٔ اوّلین وآخرین بوذ تا لاجرم از

۳/۶۴ ـ ۶۶ Z ۴۶ آ B ۴۲ ب T, I, 163 ; H, I, 118

1 همچنان B : گویند Z || 2 بطرف یاران Z : بیاران B || 5 فرموذه Z : فرموذ B || 6 انکار را B : انکار Z || 8 او : — B || 12 فرموذ Z : — B || 13 بار Z : باری B || 15 متذال Z : مذلل B || 17 وآخرین Z : آخرین B

جمیع انبیاء و اولیاء متواضع تر و خاکیتر و درویشتر و خمولتر بوذ ؛ چنانک فرموذ اُمِرْتُ بِمُدارات النّاسِ و خُلُقِ الحَسَنِ وما اُوذِیَ نَبِیٌّ مِثلَ مَا اُوذِیْتُ ؛ چنانک سر و دندانِ مبارکش را شکستند و او از غایتِ کرمِ بی نهایتِ خوذ اللّهُمَّ اهْدِ قَوْمِی فَاِنَّهُمْ لا یَعلَمُون می گفت و پیغمبرانِ دیگر در هر زمانی مر امّتانِ خوذ را چه نفرینها می کردند ؛ و گویند : هیچ کسی بیشتر از مصطفی صلّی الله علیه وسلّم سلام نمی یارست کردن که ما سَبَقَ رَسُولَ اللهِ اَحَدٌ فی السَّلامِ آنگاه این بیت را فرموذ

شعر (هزج)

بنی آدم سرشْت از خاک دارذ اگر خاکی نباشذ آدمی نیست

(۶۷/۳) و همچنان از بعض اخلاقِ حمیدهٔ آنحضرت آن بوذ که بهر آحادی و طفلی و بیوه‌زنی تواضع کردی و تذلّل نموذی و دعاها فرموذی و سجده کنندگان را سجده کردی ، چه اگر نیز کافر بوذی ، گویند که روزی قصّابی ارمنی تَنْبِیل نام مصادفِ مولانا شذه هفت بار سر نهاذ و او نیز بوی سر نهاذ

(۶۸/۳) همچنان منقولست که روزی از محلّهٔ می‌گذشت وطفلکانِ خُرد بازی می‌کردند ؛ چون از دور مولانا را دیذند بیکبار دوانه شذه سر نهاذند ؛ خذاوندکار نیز سر نهاذ ، مگر از دور کوذکی بانگ زذ که

۶۷/۳ ـ ۶۸ Z ۴۶ آ B ۴۲ ب T, I, 164 ـ 5 ; H, I, 118 ـ 19

1 ودرویشتر Z : درویشتر ‖ 3 شکستند Z : می‌شکستند B ‖ 5 نفرینها B : + که Z ‖ 12 بیوه‌زنی Z : پیره‌زن B ‖ 13 گویند که Z : مکر B ‖ 16 روزی B : -- Z ‖ 17 دیذند Z : بدیدند B ‖ دوانه Z : روانه B

تا من نیز بیایم ، تا کودکک فراغت حاصل کردن و آمدن توقّف کرده بوذ

3 (۳/٦۹) و همچنان درآن زمان نه چندان اعتراض و انکار می کردند و فتویها می نبشتند و در تحریمِ سماع و رباب بابها می خواندند که دربیانِ کتاب آیذ و آن همه را از کمالِ کرم و غایتِ لطف و مرحمت
6 تحمّل می فرموذ و هیچ نمی گفت ؛ عاقبة الامر چنان عدم شذند که گوئیا در وجود نیامذه بوذند و آن طریقت و نسلِ ایشان تا قیامِ قیامت در ازدیاد و بردوام خواهذ بوذن

9 (۳/۷۰) همچنان روزی حضرتِ مولانا را پروانه بسماع دعوت کرده بوذ ؛ چون بر درِ سرای رسیذ توقّفِ بسیار فرموذه گفت : تا همه یاران درآیند ؛ چون مجموعِ اصحاب در آمذند پس آنگاه
12 مولانا درآمذ ؛ چون اهلِ سماع متفرّق شذند و آن شب حضرتشان آنجایگاه مانده پروانه از حدّ بیرون بندگیها نموذ وشکرهای عظیم کرد که آنچنان پاذشاهی مهمانِ او شذ ؛ مگر چلبی حسام الدین از
15 توقّف کردنِ خذاوندگار بر در سؤال کرده باشذ ؛ فرموذکه اگر اوّل ما در می آمذیم ، بوذی که حشمِ نوّاب بعضی اصحاب را منع کردندی و یارانِ مرحوم از صحبتِ ما محروم ماندندی و چون در دارِ دنیا یارانِ
18 خوذ را نتوانیم بسرای امیری ویا خانهٔ وزیری درآوردن پس روزِ قیامت در سرای عقبی وجنتِ مأوی وحضرتِ مولی چون توانیم بردن ؟ یاران از شاذیٔ آن عنایت شکرها کردند و سر نهاذند

T, I, 165 ; H, I, 119 ۳/٦۹ ـ ۷۰ Z ٤٦ ب B ٤۲ ب ـ ٤۳ آ

9 مولانا را Z : خداوندکار را B ‖ 14 کرد Z : کرده B ‖ شذ Z : شده B

(۷۱/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا رقعهٔ بخدمتِ پروانه فرستاذه بوذ در شفاعتِ شخصی که خون کرده درخانهٔ یاری متواری شذه بوذ ؛ پروانه در جوابِ رقعه نبشته باشذ که این قضیّه بقضایای دیگر نمی مانذ ، حکایتِ خون است ؛ حضرت مولانا در جواب فرموذ که آخر خونی را ولدِ عزرائیل میگویند ؛ اگر خون نکنذ و مردم نکُشذ ، پس چه کنذ ؟ پروانه بغایت خوش شذه فرموذ تا آزاذش کردند وخصمان را خشنوذ کرده خون بها داذ

(۷۲/۳) همچنان منقولست که خدمتِ مولانا شمس الدینِ ملطی گفت که روزی حضرت مولانا در مدرسهٔ خوذ معانی می گفت ؛ در اثنای معرفت فرموذ که من شمس الدین را عظیم دوست می دارم ، امّا یک عیب دارذ ؛ امیذست که حق تعالی آن را نیز از وی ببرذ واورا از آن رغبت ببرّذ ؛ فی الحال من بنده سر نهاذم وتضرّعِ عظیم نموذم که عجبا آن عیب چه باشذ ؟ فرموذ که آن که در هر وجودی تصوّر می‌کنی که خذا آنجاست و در پیِ آن خیالِ بی حقیقت می دوی

شعر (رمل)

چون بسی ابلیسِ آدم روی هست پس بهَر دستی نشایذ داذ دست
چون ترا آن چشمِ باطن بین نبوذ گنج می پنداری اندر هر وجود

همانا که بصدقِ تمام ازآن حالت استغفار کردم وتمیزی عظیم بخشیذ تا از جملهٔ صدّیقان گشتم ومرا در اوائلِ کار عادت چنان

۷۲/۳ Z ٤٦ ب B ٤٣ آ K ۱۰۱ T, I, 166 ; H, I, 120

1 که Z : — B ‖ 8 منقولست که Z : — B ‖ 11 آن را Z : آن B ‖ b 17 می پنداری Z : پندار اند B ‖ 18 همانا که Z : — B ‖ تمیزی KB : تمیزی Z

16 چون . . . دست : MN ج ۱ ، ص ۲۱ / ۳۱٦ ؛ MA ص ۸ / ۲٦

17 چون . . . وجوذ : MN ج ۲ ، ص ۳٦٥/۲۱٥٥ ؛ MA ص ۱٥۱ / ۲٤

بوذ که گردِ تمامتِ اکابر وشیوخ وگوشه‌نشینان و درویشان
می گشتم واستمداد واستعانت می طلبیذم وچون طالبِ صادق بوذم
3 ناچار ازینها می گردم ؛ چون حضرتِ مولانا آنج نموذ بی بوذ نموذ
ودیذهٔ مرا گشوذ ؛ از صحبتِ همه‌شان تبرّا نموذه حقیّتِ حق را
معیّن دیذم وسرّ آن حقیقت بر من مبیّن شذ وآن روز حضرتِ
6 خذاوندگار این بیت را مکرّر می فرموذ و گفت تا یاران یاذ گیرند

شعر (هزج)

درین بازارِ عطّاران مَرَو هر سو چو بیکاران
9 بدکّانِ کسی بنشین که در دکّان شکر دارذ

(۷۳/۳) همچنان منقولست که روزی در محفلی معرفت می‌فرموذ؛
گفت : سلطان العارفین بایزید رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ سخنی عجب
12 فرموذه است ودر غایتِ خوبی گفته که من بحضرتِ محمّد رسول الله
برای شَقّ قمر وفَلْقِ حجر واجتماعِ شجر وتکلّمِ نبات ومَدَر، ایمان
نیاوردم ، بلکه ایمان برای آن آوردم که از کمالِ حکمت اصحاب
15 وامّتِ خوذ را از شُربِ شراب نهی کرد وبر امّتِ خوذ حرام کرد ؛
بعد ازآن فرموذ که واللّهِ واللّهِ هر که بیشتر کنذ بیشتر گریذ
وندامت بیشتر خورذ ؛ چه اگر درآن مزهٔ ولذّتی ومنفعتی بوذی اوّل

۷۳/۳ Z ٤٦ آ B ٤٣ ب K ۱۰۱ T, I, 168 ; H, I, 121

2 می‌کشتم KZ : — B || بوذم KZ : — B || 4 حقیت KB : حقیقت Z || 5 آن KZ : این B || 6 تا BZ : — B || 11 بایزید KZ : ابا یزید B || 12 محمد KZ : — B || 13 حجر KZ ~ شجر B || 14 از کمال KB : کمال Z

خوذ کردی و دیگران را هم ترغیب دادی و چون شاگردِ خاصِ خالق بوذ آنچ از حق شنید آنرا کرد و آنرا گفت

شعر (رمل)

ترکِ این شُرب ار بگوئی یک دو روز درکنی اندر شرابِ خُلْد پوز
چونک اغلب بذ بذُند ونا پسند بر همه می را محرّم کرده اند

(۷٤/۳) الحکایه : اصحابِ کرام که کِرَاماً کَاتِبِینَ (۱۱/۸۲) بوذند ، چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در خانهٔ پروانه معانیٔ عجیب ومعارفِ غریب بیان می فرموذ ؛ در میانِ تقریر بیان کرد که روزی امیرالمؤمنین عثمان بن عَفّان رضی الله عنه از کثرتِ اموال و اسبابِ خوذ پیشِ مصطفی علیه السلام شکایت کرد و تنفّر نموذ که چندانک زکات می دهم وتصدّق می کنم و بیشتر خرج می کنم اسباب بیشتر می شوذ واز عوایقِ آن علایق نمی توانم فراغتِ کلّی حاصل کردن و بی قید بوذن و حقیقت می دانم که آسایشِ جان و آرایشِ دین در عالمِ فقرست و راحتِ نَجَا اَلْمُخَفَّفُون در آنست ؛ تا حضرتِ رسول درین باب چه تدبیر و تدارک می فرماید ؟ حضرتِ رسول می فرموذ که یا عثمان برو در شکرِ نعمتِ حق تقصیری کن و زمانی کفرانِ

T, I, 169 ; H, I, 121 ۷٤/۳ Z ۷ ؛ ب B ۳ ؛ ب K ۱۰۲

6 الحکایه K : همچنان Z همچنان منقولست که B || 8 کرد ZB : می کرد K ||
9 روزی KZ : + حضرت B || 10 علیه السلام KZ : صلی الله علیه وسلم B ||
14 المخففون : فی الاصل : المحفون || 16 یا عثمان KB : — Z

4 ترک . . . پوز : MN ح ۱ ، ص ۸۵/۱۳۷۲ ؛ MA ۳۷/۱۰

نعمت وَرْز، تا مالت کَمْ شود و زودتر درویش گردی و هیچ گونه برکتت نماند؛ عثمان گفت: یا رسول الله حمد احد و شکر انعامهای بی حدّ او که مونس جان و وِرْدِ زفان منست و بذآن خوگر شده ام چون توانم کردن که نگویم: حضرت مصطفی فرموذ که در قرآن مجید نخواندی که لَئِنْ شَکَرْتُمْ لَأَزِیدَنَّکُمْ (۷/۱٤)؛ یعنی حق سبحانه وتعالی در کلام قدیم خوذ شکر شاکران را زیادتی و عده کرده است والشُّکْرُ صَیْدٌ لِلْمَزِیدِ وقیدٌ لِلْعَتِیدِ هم گفته منست

شعر (رمل)

شکر نعمت نعمتت افزون کند کفر نعمت از کفت بیرون کند
زانکه شاکررا زیادت وعده است آنچنانک قُرْبْ مُزدِ سجده است

پس ترا یا عثمان ازین غنا واسباب ناگزیرست؛ هرگز در مال تو خسارت و نقصان نخواهذ بوذن؛ عثمان بشکرانهٔ آن بشارت سیصذ سر اشتر سیاه چشم <و> جعد موی با تمامت عُدّت واُهبت وآلات سیصذ مرد غازی وبرگ وزاد فدای غُزات رسول کرده حضرت رسول صلی الله علیه وسلّم دست مبارک بر داشته عثمان را دعا کرد وفرموذ که بَارَکَ اللّهُ فِیمَا اَنْفَقْتَ وفِیمَا اَمْسَکْتَ یا عُثْمَان؛ بعد از آن این حکایت را درشان پروانه تنزیل فرموذ که لِلّهِ الحمدُ والمِنّةُ ومِنْهُ القُوّتُ

3 زفان BZ زبان : K || a10 وعده‌است KZ : کرده است B || 11 درمال KB : مال Z || خسارت Z : خسار B خسارت و زیان K || 12 سر KB : — Z || 13-14 صلعم KZ : علیه B

9 شکر . . . بیرون کند : — MN ؛ MA ص ۹/۲٦۲

والمُنَّةُ که هم درین زمانِ ما خدمتِ امیر معین‌الدین سلیمان عثمان وار
درشکرِ نِعَمِ باریٔ تعالی جِدِّ بلیغ می نماید وکافّهٔ علما وفقرا وصلحا
وعرفا را تربیت می‌کند وسایر مستحقّانِ اُمّت را بانواعِ دلداریها می
فرماید وجمیعِ رعایا را بر موجَبِ الشَّفْقَةُ عَلَی خَلْقِ اللهِ حمیت
ورعایت کردن بر خوذ واجب می داند واکثرِ اوقات گردِ
کعبهٔ دلها نیز طواف می‌کنند ودرآن عرفات که غُرفاتِ مقاماتِ
اولیاست سعیِ جمیل می نماید تا لاجرم ببرکتِ دعا ویمنِ همّتِ
ایشان حَیْثُمَا سَارَ وتَوَجَّهَ برهرچه قصد می‌کنند ودست می زنند
مظفّر ومنصور می شوذ وهمچنان حضرت حق سبحانه وتعالی روز بروز
نعمت درنعمت ودولت بر دولت بشکرانهٔ شکرِ او عطا وعوض می‌فرماید
وچندانکه بیشتر کنند بیشتر یابذ وپیشتر روذ؛ پروانه از غایتِ شادی که
حضرتِ مولانا در حقّ وی عنایتها فرموذ بپایهای مبارکِ او را بوسه‌ها
می داذ وسجده ها می‌کرد وشکرها می گفت وقربِ دو هزار دینار
ایثارِ اصحاب کرده فرموذ که تمامتِ علما ومشایخ وصلحا را سیمها
بخش‌کردند وایتام ومساکینِ شهررا جامه‌ها وپیراهنها ساختند

(۷۵/۳) همچنان فقیرِ متکلّم المعروف بشمس‌الدین مُعَلّم که
از خواصِ یاران بوذ، روایت کرد که روزی حضرتِ

۷۵/۳ Z ۴۸ آ ۴۴ B آ ۴۴ K ۱۰۴ ; H, I, 123 T, I, 171

1 خدمت KZ : — B ‖ 6 دران KB : در Z ‖ 10 بر KB : در Z ‖ او KB : — Z ‖ 12 بپایهای مبارک KB : مبارك پایهای Z ‖ 16 المعروف KZ: معروف B

خداوندگارِ ما باصحاب نظر کرد و فرموذ که حضرتِ پیغمبرِ ما محمّد رسول الله صلّی الله علیه وسلّم چنین فرموذه است که چون نورِ خذا در دلِ مؤمن درآیذ دل باز شوذ وفراخ شوذ وصحرائی شوذ خوش ولطیف ، چنانک سنگی درآب اندازی آن آب ازهم باز شوذ ؛ سؤال کردند که یا رسول الله اگر آدمی را آن نظر نباشذ که فراخ شذنِ دل را ببینذ و درنظرِ آدمی پرده وغباری باشذ از شومئ طبیعت وشهوت ، بچه علامت دانذ که دلِ او فراخ شذ و فسحتی وسَعَتی درو سر زذ ؛ فرموذ که بذآن که جمیعِ اسبابِ دنیا واهلِ دنیا ولذّاتِ او در دلِ او سَرْد شوذ و بی ذوق نمایذ و از دوستانِ دنیا وآشنایانِ خوذ بیگانه شذن گیرذ بی هیچ سببی و غرضی

(۷۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا قدسنا الله بسرّه الاعلی در چهار سوئی ایستاذه بوذ ؛ معانی و اسرار می فرموذ وتمامتِ خلایقِ شهر هنگامه کرده بوذند ؛ روی مبارك را از خلایق بدیوار کرده معرفت می فرموذ تا شبهنگام نمازِ شام شذ وچون شب درآمذ تمامتِ سگانِ بازارگرْدِ او حلقه کرده بوذند وبذیشان نظرِ مبارك تیز کرده معانی می فرموذ وایشان سر ودُم می جنبانیذند وآهسته آهسته زَوْ زَوْ می کردند ؛ فرموذ که بالله العَلِیِّ القَوِیِّ القاهرِ الّذی لاَ قادرَ ولا قاهرَ فی الوُجُودِ إلاّ هُو که این سگان فهمِ معرفتِ ما می کنند ؛ بعد ازین ایشان را سگ

T, I, 172 ; H, I, 122 ۷۶/۳ Z ۴۸ آ B ۴۴ ب

1 پیغمبر BZ : پیغامبر K || 3 درآید KZ : + آن B || 5 که KZ : — K || 9 سرد KZ : سر B || 11 حضرت . . . الاعلی Kb : — KBZ || 15 تیز KB : نیز Z

مگوئید که ایشان خویشانِ کلبِ اصحابِ کهفند

شعر (رمل)

شد سرِ شیرانِ عالم جمله پست چون سگِ اصحاب را دادند دست

واین دَر و دیوارها که مُسَبِّحند ، فهمِ اسرار میکنند

شعر (خفیف)

چشم کو تا که جانها بینند سر برون کرده از در و دیوار
در و دیوار نکته گویانند آتش و آب و خاك قصّه گزار

از ناگاه یاران از هر جائی ریخته شدند ؛ حضرتِ مولانا فرمود که

شعر (هزج)

بیائید بیائید که دلدار رسیده‌ست بیائید بیائید که گلزار دمیده‌ست

بعد ازآن گفت که حضرتِ حق تعالی صدقه بخش می‌کرد ؛ صدقه خوارانِ ما کجا بودند ؟ همه یاران سر نهادند وهمچنان معرفت گویان وسماع زنان تا مدرسه آمدند ؛ آن شب همه شب تا سحرگاه سماعِ بی صُداع بوده ؛ فرمود که واللهِ واللهِ خواصِّ این خلایقِ بیچاره اعتقادی که در حقِ انبیا و اولیا بسته‌اند در حقِ تره فروشی لایق نیست ، مگر که ایشان عنایت فرمایند، و رحمت کنند

---

2 شمر KB : بت Z ‖ 4 واین KZ : این B ‖ 8 از تاکاه KZ : تاکاه B ‖ جائی ℵ : جانبی KB ‖ 11 تعالی KZ : + تا غایت B ‖ 13 آن KB : از Z

3 شد . . . دست : MN ج ۱ ، ص ۱۰۲۲/۶۴ ؛ MA ص ۳/۲۸

(۷۷/۳) الحکایه : ولیِّ پنهانی عارفِ صمدانی سراج‌الدینِ مثنویخان طیَّبَ اللهُ ثَراه که از اکابرِ یاران بوذ و از حضرتِ چلبی حسام‌الدین عنایات و تربیتها یافته ، روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در معنیِ این آیت که اِنَّهُمْ یَرَوْنَهُ بَعیداً وَنَرَیهُ قَریباً (۷۰/۶–۷) معرفت می‌فرموذ ؛ گفت که حضرتِ حق تعالی را سرمه‌دانی هست که از آن هرکرا خواهذ سرمه‌چوبی در چشمِ ظاهر و باطنِ او می‌کشذ ، تا بر جمیعِ مکنوناتِ مکوَّنات مطّلع گشته غیوبِ غیب الغیب برو کشف می‌شوذ و عین‌الیقین مخفیّاتِ کنوزِ الٰهی را کَمَا هِیَ مشاهده می‌کند و اگر چنانک آن عنایت را در حقِ او نکنذ و از آن سرمه بچشمِ او نکشذ چه اگر تمامتِ مغیّبات در نظرِ حسّ او حاضر آیند هیچ یکی را نبیند و ندانذ

شعر (رمل)

بی عنایاتِ حق و خاصّانِ حق گر مَلَک باشذ سیاهستش ورق
بی عنایت کی گشایذ چشم را بی عنایت کی نشانذ خشم را

بعد ازآن فرموذ که در نظرِ شیخ یا نور شو یا دور شو

شعر (رمل)

نور خواهی مُسْتَعِدّ نور شو دور خواهی حویش بین و دور شو

۷۷/۳ Z ۴۸ ؛ ب B ۴۴ ؛ ب K ۱۰۵ T, I, 174; H, I, 125

1 صمدانی KZ : همدانی B ‖ 5 که BZ : — K ‖ سرمه‌دانی BZ : + که K ‖ 6 ظاهر Z ~ باطن KB ‖ a 13 و Zh KB : آن Z ‖ a 14 ک KB : که Z ‖ b ک KB : که Z ‖ 16 شعر KZ : بیت B

13 بی عنایات . . . ورق : MN ج ۱ ، ص ۱۱۴/۱۸۷۹ ؛ MA ص ۴۹/۲۰
17 نور . . . دور شو : MN ج ۱ ، ص ۲۲۱/۳۶۰۶ ؛ MA ۹۳/۲۸

(۷۸/۳) همچنان خدمتِ مولانا سراج‌الدینِ مثنوی خوان رحمة الله علیه روایت کرد که روزی بباغِ حضرتِ چلبی حسام الدین رفته بودم؛ دستارچهٔ پر گلِ احمر بخانه تبرّك آوردم؛ مگر که حضرتِ مولانا در خانهٔ چلبی بوده است و مرا معلوم نبود: بغتةً درآمدم و سر نهادم، می بینم که اصحابِ عظام زیر و بالا پر نشسته اند و حضرتِ مولانا در صحنِ خانه سیر می کند و از معارف و لطایفِ منظوم و منثور هر چه می گویند یاران می نویسند و من از غایتِ دهشت و حیرت دستارچه را فراموش کردم واز دور در صفِّ نعال فروکشیدم؛ حضرتِ مولانا بجانبِ من نگران گشته فرمود که هرکه از باغ بیاید تبرّك گل آرد وهر که از دکّانِ حلوائی بیاید مشتی حلوا آرد؛ سر بر قدم مبارکش نهاده گلها را فرو ریختم؛ یاران نعره‌ها زدند و گلها را یغما کردند. همانا که سماع برخاست

(۷۹/۳) همچنان خدمتِ سراج الدین گفت که روزی حضرتِ مولانا فرمود که مجموعِ عالم اجزای یک کس است و اشارتِ اَللّٰهُمَّ اهْدِ قَوْمِي فَإِنَّهُمْ لا يَعْلَمُونَ عبارت ازینست، قومی ای اجزائی؛ چه اگر کافران اجزای او نباشند او کلّ نباشد

شعر (رمل)

جزوْ درویشند جمله نیک وبد ور نباشد اینچنین درویش نیست

---

[1] T, I, 175 ; H, I, 126

۷۸/۳ Z ۴۸ ب B ۴۵ آ K ۱۰۶

1 سراج KZ : + الله و B || 2 علیه KZ : B || 4 آمدم KZ : آمد B || 11 کلها را KZ : کلها B || 15 ای KZ : از B || اکر KBZh : — Z

18 جزو . . . نیست : فیه ما فیه، ص ۱۵/۷۶

(۳/۸۰) همچنان روزی خدمتِ معین‌الدین پروانه حضرتِ سلطان ولد را لابه‌ها کرد که البتّه میخواهم تا حضرتِ مولانا در خلوت بمن معرفت فرمایند تا در حقِ بندهٔ خود عنایتی کرده باشد مخصوص؛ چون حضرتِ سلطان ولد إستدعاء پروانه را بحضرتِ پذرش عرضه داشت. فرمود که آن حِمْل را تحمّل نتوانذکردن. تا سه بار الحاح کرده فرمود که بهاء الدین دلوی را که چهل کس میکشند آن را یک کس نتواند کشیدن؛ سلطان ولد سر نهاده گفت: این اگر نمی‌گفتم اینچنین معنی را ازکجا می‌شنیدم

(۳/۸۱) همچنان روزی دیگر هم پروانه حضرتِ ولد را شفیع گرفت که تمامتِ اکابرِ قونیه بتذکیرِ مولانا مشتاق شده اند، اگر مجلسی احسان کنذ چه شود؛ همانا که تشنگانِ آبِ حیات را سیراب گردانیده برخلایق رحمتی عظیم کرده باشد؛ حضرتِ ولد این حکایت را بحضرتش باز گفت: فرمود که بهاء الدین درختِ میوه‌داری که از پُریٔ میوه شاخها تا زمین فروذ آورده بوذ کفرانِ نعمتِ باغبان کرده نتوانستند قِطاف کردن و از آنجا ربوذن وخوردن وشکرِ نعمتِ حق را بجای آوردن اکنون که سرِ شاخها تا سِدْرَةُ المُنْتَهی رسیذه است و خوذ را ببالا برکشیذه. کجا توانند تمتع وتنعّم کردن وبلذّتِ میوهٔ آن نعیم رسیذن؟

T, I, 176 ; II, I, 126 ۳/۸۰ - ۸۱ Z ۹؛ آ B ۵؛ آ K ۱۰۷

4 سلطان KZ : — B ‖ پذرش Z : پدر KB ‖ 5 نتواند K : نتواند Z نتوان B ‖ 7 نهاذه BZ : نهاد و K ‖ 9 روزی K : روز BZ ‖ 11 کنذ BZ : فرمایی K ‖ 13 گفت K : گفته BZ ‖ پریٔ KZ : پر B ‖ 14 تا زمین فرود K : تا فرو BZ ؛ 16 سرِ KB : — Z ‖ 17 تواند KZ : تواند B ‖ میوهٔ KB : — Z ‖ نعیم KB : نعم Z

(۸۲/۳) همچنان از حضرتِ ولد منقولست که روزی پروانه از حضرتِ مولانا التماس نمود که وی را پند دهد ونصیحت فرماید ؛ زمانی متفکّر مانده بود ، سرِ مبارك برداشت وگفت که امیر معین الدین می شنوم که قرآن را یاد گرفته ؛ گفت : آری ؛ دیگر شنیدم که جامعُ الاصولِ احادیث را از خدمتِ شیخ صدرالدین سماع کرده ؛ گفت : بلی ؛ گفت : چون سخنِ خدا ورسول را می خوانی و کَمَا یَنْبَغِی بحث می کنی ومی دانی وازآن کلمات پند پذیر نمی شوی و بر مقتضای هیچ آیتی وحدیثی عمل نمی کنی از من کجا خواهی شنیدن ومتباعت نمودن ؟ پروانه گریان برخاست وروانه شد وبعد ازآن بعمل وعدل گستری واحسان مشغول گشته خیرات نمود تا یگانهٔ آفاق شد ؛ حضرتِ مولانا بسماع شروع فرمود

(۸۲/۳) الحکایه : ثِقَاتِ رُوات روایت چنان کردند که علمای شهر که درآن عصر بودند وهر یکی در انواعِ علوم وحِکَم مُتَفَنَّنٌ عَلَیْهِ بوده ، باتّفاقِ تمام بنزدِ خیرالانام قاضی سراج الدینِ اُرْمَوِی رَحِمَهُ اللهُ جمع آمدند وازمیلِ مردم باستماع رباب ورغبتِ خلایق بسماع وتحریمِ آن شکایت کردند که رئیسِ علما وسَرْوَرِ فضلا خدمتِ مولویست در مسندِ شرعِ نبوی قایمِ مقامِ رسول ؛ چرا باید که اینچنین بدعتی پیش رود

T, I, 177 ; II, 127 ۸۲/۳ Z ۴۹ آ B ۴۵ ب K ۱۰۷

2 نمود KZ : نموده B || 3 وگفت KB : وگفته Z || 5 خدمت KB : حضرت Z

14 سراج الدین ارموی : قاضی سراج الدین ابو الثنا محمود بن ابی بکر بن احمد الارموی است که از دانشمندان بزرگ آذربایجان بود و در ۶۸۲ ه/۱۲۸۳ م در قونیه فوت شد (ر. ک. به Br. G AL ، ج ۱ ، ص ۶۱۴ Suppl. ج ۱ ، ص ۸۴۸ ؛ سپهسالار ، تعلیقات و حواشیٔ ناشر ، ص ۳۳۸)

و این طریقت تمشیت یابد؟ امید است که عن قریب این قاعده منهدم شود و این شیوه بزودی دور افتد؛ قاضی سراج‌الدین گفت: این مرد مردانه مؤیّد مِنْ عِنْدِ الله است و در همهٔ علومِ ظاهر نیز عدیمُ المِثْلست، با او نشاید پیچیدن، او داند و خدای خود

مصراع (خفیف)

کُلُّ شَاةٍ بِرِجْلِهَا سَتُنَاط

بوالفضولی چند، چند فصولی در مسائلِ مشکله از فقه وخلافی ومنطق واصولَیْن وعَربیّت وحکمت وعلمِ نظر وعلمِ معانی وبیان وتفسیر ونجوم وطبّ وطبعیّات وغیرها من الالٰهیّات در طبق نبشته بدستِ تُرک فقیهی دادند تا بخدمتِ مولانا برد؛ تُرک فقیه پرسان پرسان بلک ترسان ترسان حضرتش را در دروازهٔ سلطان درکنارِ خندق بیافت؛ دید که بمطالعهٔ کتابی مشغول شده است؛ اجزا را بدستِ مولانا داد واز دور بایستاد؛ درحال مطالعه ناکرده دوات وقلم خواسته جوابِ هر مسئله ونکتهٔ را درتحتِ آن ثبت فرموذ بتفاصیل وهمچنان جوابات مجموعِ مسایل را درهمدیگر آمیخته مجملاً مسئلهٔ ساخت؛ چنانک چند دارو را طبیبِ حاذق معجونی مُهَنّا مُهیّا کند؛ چون تُرک فقیه کاغذ را بمحکمه باز آورد، بعد از اطّلاع وضوح مشکلات وجوابات آن علی العموم در غمامِ غموم منحصر ماندند و در بیّناتِ دلایلِ آن مسایل واقامتِ بیّنه

---

1 باید KZ : باید B || 2 دور BZ : ور K || ستناط B : مستناط KZ || مشکله Z مشکل K — B || 14 آن KZ : + پادشاه B || 15 ساخت KZ : ساخته B || 18 منحصر BZ : محضر K

6 کلّ . . . ستناط : فرائد اللآلی فی مجمع الامثال، ج ۲، ص ۱۰۴

و ایراد براهین و اظهار مسند هر یکی و دلیل حصر و الزام مَنْ یَقُولُ لاَنُسَلِّمُ و دفع معارضه خصم و بحث با توجیه حضرتشان حیران ماندند و بیچاره شدند و ازین حرکت خجل گشتند

همانا که حضرت مولانا در عقب رقعه فرمود نبشتن که معلوم رای عالی علمای عالم باشد که مجموع خوشیهای جهان را از نقود و عقود و عُنْقُود اعراض و اجناس و آنچ در آیت زُیِّنَ لِلنَّاسِ (۱۴/۳) است وجمیع مدارس و خوانق را بخدمت صدور مُسلَّم داشته بهیچ منصبی از آنها نگران نیستیم و بکلّی عَن الدُّنیا و مَا فِیهَا قطع نظر کرده ایم تا صدور را اسباب متوافر ولذّات دنیاوی مرتّب ومستوفا باشد و زحمت خود را دور داشته در کُنجی مُنْزوی گشته‌ایم ودر خانه خمول فرو کشیده؛ چه اگر آن رباب حرام را که فرموده بودند ونفی کرده اگر بکار عزیزان می آمد و بایست بودی حقّا که دست از آنجا باز کشیده هم ایثار ائمّه دین می کردیم و از غایت ناچیزی و نا ملتفتی رباب غریب را بنواختیم ؛ چه غریب نوازی کار مردان دین وابراهیم یقین است و غزل رباب را در حال سر آغاز فرمود و گفت :

شعر (رمل)

هیچ می دانی چه می گوید رباب ز اشك چشم واز جگرهای کباب

۸۳/۳ Z ۴۹ ب B ۴۵ ب K ۱۰۸ T, I, 178 ; H, I, 128

4 هانا KZ : همچنان B ‖ 5 از KZ : — B ‖ عقود K ~ عنقود Z ‖ عقود KZ : — B ‖ 6 اجناس KZ : — B ‖ 7 صدور KZ : صدقه B ‖ 10 کشته‌ایم KB : کشته Z ‖ 11_12 فرموده بودند KB : فرموذند Z ‖ اگر Kh : — KBZ ‖ 18 a دانی KZ : + که B

الی آخره ؛ مجموعِ علماء در خدمتِ قاضی سراج‌الدین نادم گشته توبه‌ها
کردند وبحلمِ خلیلانه وخُلْقِ عظیمِ مولانا انصافها داذند و ازآن جملت
3 پنج نفر دانشمندانِ فَحلِ مُستَدِلّ و مدرّسانِ مفتی بنده ومرید شذند
و گفتند :

شعر (رمل)

6 زآسمان آید این بخت نه‌از عالمِ خاك کارِ اقبال وستارست نه‌کارِ بازو

(۸٤/۳) الحکایه : راویانِ حکایت وحاویانِ آیت ، چنان روایت
کردند که جماعتِ حاجیانِ معتبر از کعبهٔ معظّم رسیذه بوذند و بزیارتِ
9 مشایخ و گوشه نشینانِ شهر رفته ، هر یکی‌را در یافتند واهالیٔ شهر
حاجیان را سماعها داذه ودلداریها کردند؛ آخر الامر مگر دوستی حاجیان را
بزیارتِ حضرتِ مولانا ارشاد کرده بجمعهم احرامِ بندگی درمیانِ جان
12 بسته بزیارتِ کعبهٔ جانها توجّه نموذند ؛ چون از درِ مدرسهٔ مبارك در
آمذند حضرتِ مولانا را در محراب دیذند ، بیکبارگی تکبیر آورده بیهوش
شذند؛ بعد ازساعتی چون بخوذ باز آمذند حضرتش بعذر خواستن مشغول
15 شذ که شایذ که برشما پوشیذه شذه باشذ ویا مانند کرده باشذ که آدمی بآدمی
عظیم می ماند؛ همگان فریاذ برآوردند که حضرتِ مولانا چه مَغْلَطه ورو
پوشست که می فرمایذ چون اصحابِ عظام ازکیفیّتِ حال و تمهیدِ آن عذر
18 تفحّص کردند ، حاجیان باتّفاق گفتند که واللهِ العَظیمِ و بِکَلامِه القَدیمِ

۸٤/۳ Z ۵۰ آ B ٤٦ آ K ۱۱۰ T, I, 180 ; H, I, 129

2 جملت KZ : حلب B || 4 گفتند KZ : — B || 8 جماعت KB : جماعتی Z || 12 در KZ : — B || 13 حضرت مولانا را KB : — Z || 8 بیکبارگی BZ : یکبارگی K || 15 کرده باشذ ZB : کرده باشید K || که KZ : کر B

که این مرد در طوافِ بیت الله الحرام اِحرام بسته با ما بهم بوذ و در وقفهٔ عرفات وسعیِ مروه وصفا وجمیعِ مناسکِ حجّ وغیره زیارتِ مرقدِ رسول عَلَیْهِ السَّلام در مدینه مصاحب وهمراهِ ما بوذ ، امّا هیچ روزی با ما همسُفْره وهمکاسه نشذ وچندین مشاعرِ حجّ را تفهیمِ ما می‌کرد ، بهمین صورت ولباس که پوشیذه است واین دم مَغْلَطه می کنذ وخوذ را می پوشانذ ؛ یاران شورها کردند وسماعِ عظیم رفت وحاجیان سرها بازکرده مرید وعاشق شذند

(۸۵/۳) همچنان منقولست از فحولِ اصحاب که حضرتِ مولانا را مریدی بوذ از اعیانِ شهر وتجارت صنعت ؛ مگر بکعبهٔ معظّم رفته بوذ ؛ همانا که شبِ عرفهٔ عیدِ قربان خاتونِ آن خواجه حلوای بسیار ساخته بفقرا ومساکین وهمسایگان یگان یگان تصدّق کرده سینیٔ عالی پر حلوای شکّری بحضرتِ مولانا فرستاذ تا اصحاب تناول کنند ، خواجه را بدعای خیر معاونت نمایند ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که آن خاتون صدّیقهٔ ماست تا تمامتِ اصحاب ازین حلوا بخورند وتبرّک نیز برگیرند ؛ جمیعِ اصحاب چنانک می باید بذوقِ تمام خوردند وبردند وهنوز سینی مالامال بوذ ؛ حضرتِ مولانا سینی را برگرفت وآهنگِ بامِ مدرسه کرده ، یاران متحیّر شذند که چه خواهذ کردن ؛ همان لحظه از بام فروذ آمذ بی سینی ؛ فرموذ که آن حلوا را بآن مرد رسانیذیم تا او نیز بخورذ ؛ حیرتِ یاران

۸۵/۳ Z ۵۰ ب B ۴۶ ؛ ب K ۱۱۰ T, I, 182 ; H, I, 130

4 هیچ KZ : — B ‖ همسفره BZ ؛ + نشذ K ‖ 5 صورت و KZ : + همین B ‖ 12 تا KZ : با B ‖ 14 ماست KZ ؛ مات B ‖ تا KB : — Z ‖ 18 رسانیذیم BZ : + که ‖ حیرت BK ~ یاران Z

یکی در هزار شد. اتّفاق چنان افتاد که خبرِ مقدمِ حاجیان رسیده شاذی‌کنان مردمانِ شهر استقبالِ حاجیان کردند؛ همانا که آن خواجهٔ روشندل همچنان از گردِ راه راست بزیارتِ مولانا آمده سر نهاذ و شکرها کرد. خذاوندگار دلداریها فرموذه دستورش داذ تا بخانه روذ، بیامذ و عیالِ خوذ را سلامت بی ملالت و ملامت دریافته همان شبِ قدوم که نشسته بوذند غلامان از میانِ رختها سینی را بیرون آوردند؛ خاتون گفت: این سینیٔ ما بشما چه کاردارذ؟ تاریخ و نامِ خواجه بروی نبشته؛ خواجه گفت: من نیز درین حیرتم که این سینی پیشِ من چه کار دارذ؟ خاتون قضیّه را باز پرسید؛ گفت: درکوهِ عرفات شبِ عرفه در خیمهٔ خوذ با حاجیان جمع نشسته بوذیم؛ می‌بینم که دستی از گوشهٔ خیمه درآمذ و این سینی را پرحلوا در پیشِ ما نهاذ؛ دیذم که سینی ازآنِ ما بوذ، الاّ معلوم نشذ که آنجا از کجا آمذ، غلامان بیرون دویذند هیچ کسی را ندیذند؛ خاتونِ صدّیقه درحال سرنهاذه مشکلِ حلوا را حلّ کرد وکیفیّتِ حال را باز گفت؛ خواجهٔ بیچاره ازآن عظمت و قدرت بی قرار گشته، علی الصباح زن و مرد بحضرتِ مولانا آمذه سر برهنه کردند و زاریها نمودند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که آن همه برکتِ اعتقاد وصدقِ نهاذِ شما بوذ که حق تعالی قدرتِ خوذ را از دستِ ما بظهور رسانیذ و اِنَّ الفَضْلَ بِیَدِ اللهِ یُؤتِیهِ مَنْ یَشَاءُ (۶۶/۳؛ ۲۹/۵۷)

---

2 مردمان K : مردم BZ ‖ 4 فرموذه KZ : فرمود B ‖ 5 ملالت و KZ : — B
7 بشما KZ : با شما B ‖ و نام Z : نام ونام K نامهٔ B ‖ 11 درپیش KB : پیش Z ‖
12 ما KB : من Z ‖ 13 درحال Z : فی الحال KB ‖ 14 کرد Z : واکرد BK ‖
16 آمذه KZ : + و B ‖ کردند KZ : کرده B ‖ 17 نهاذ KB : — Z

(۸۶/۳) الحکایه : از یارانِ قدیم مرویست که حضرتِ مولانا در مسجدِ قلعه روزِ جمعه تذکیر می فرموذ و مجلس بغایت گرم شذه بوذ و تمامتِ صدور وبدور حاضر بوذند و در بسطِ کلام وتقریرِ غرایبِ تفسیر یدِ بیضا می نموذ ودُرر غرایب وامثال وحکایات و اشعارِ مناسبِ آیات نثار می فرموذ واز هرگوشهٔ تحسینها وآفرینها تا بمنجوقِ عتیوق می پیوست و مدّاحان رباعیها می گفتند ومقریانِ خوش الحال سحرها می کردند؛ مگر فقیهی از سرِ علتی که در دل داشت گفته باشذ که اغلبِ واعظان آیاتی چند از قرآن مناسبِ وقت وایّام اختیار می کنند تامقریان آنرا می خوانند وایشان درآن باب استحضارکرده از هر کتابی وتفسیری اقوالِ غریب فرو می شمرند وآن موافقِ طباعِ انام می آیذ، امّا واعظی که برافاضتِ معانی وابداعِ لطایف قادر باشذ ودرهر فنّی ماهر آنست که ببدیهه از هر جائی که حفّاظ بخوانند درآن باب خوض کنذ و از فوائدِ عجیب علمای عالم را محبّ خوذ گردانذ؛ همانا که حضرتِ مولانا درعینِ آن استغراق بذآن فقیه اشارت فرموذ که از قرآنِ مجید سورهٔ که بخاطرت آیذ بخوان تا عجایب بینی؛ سلطان و امرا و سایرِ خلق حیرانِ این اشارت گشتند؛ همانا که آن فقیهِ نا نبیه سورهٔ والضُحی را (۹۳) فرو خواند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که خواصّ حضرت الٰهی که جاسوس القلوب اند، چون در صحبتِ ایشان رسی بحضورِ دل و صدقِ تمام بنشین تا از سعادتِ سرمدی بی نصیب نمانی

T, I, 184 ; H, I, 131 ۸۶/۳ Z ۵۱ آ B ۴۷ آ K ۱۱۲

4 درر KZ : در B || 6 سحرها می کردند BKZ : مناسب عشرها میخواند Kh || 10 ببدیهه KZ : سدیهه (!) B || 11 گرداند KB : گردانند Z || 13 عجایب KB : عجیب Z || 14 تا KZ : تا B || 15 خواند ZB : خوانده K || 15 ـ 16 خواص... اکهی که Z : خواص حضرت مولانا فرمود الهی که B خاصان خدا عز و جل K || جاسوس القلوب ZB : جاسوس قلوب K || 17 نصیب ZK : نصاب B

شعر (رمل)

ای مری کرده پیاده با سوار سرنخواهی برد اکنون پای دار
تو مری باهمچو خود موشان بکن با شتر مرموش را نبوَد سخن

پس آنگاه سرآغاز تفسیر وتحقیق سورهٔ والضُحی کرده چندانی معانی ودقایق بیان کرد که در تقریر بیان آید؟ وتا قرب نماز مغرب مجلس کشید وهنوز در تقریر واو قسم والضُحی غرایب ونوادر می فرمود؛ حاضران مجلس تمامت مست گشته همان دم آن فقیه منکر برخاست وسر برهنه کرده وجامه‌ها چاک زده زاری کنان پایهٔ منبر را بوسها داده با اعتقاد کامل وصدق بی غِلّ بنده ومرید شد وآن روز تمامت خواص مردم ارادت آورده غلوّی عام شد وگویند وعظ آخرین خداوندگار همان بوذ، دیگر بتذکیر شروع نفرموذ وبطریق دیگر لاینقطع بتذکیر وتقریر مشغول بوذ

(۸۷/۳) همچنان منقولست که درآن زمان بزرگی از اعیان شهر وفات یافته بوذ ومجموع اهل قونیه درآن مجموع حاضر گشته؛ مگر حضرت مولانا بیرون سرای متوفّا سیّر می فرموذ تا جنازه بیرون آمذن وکمال الدین معرّف ایستاده بوذ، صدور شهر را علَی الانفراد

۸۷/۳ Z ۵۱ ب B ۴۷ ب K ۱۱۳ T, I, 185 ; H, I, 133

a 3 بکن KZ : مکن B || 6 غرایب KB : غریب Z || 8 کرده KZ : B || زذه KZ : زاده(!) B || 9 با KB : از Z || 11 آخرین BZ : + حضرت K || 12 بوذ KZ : بوده B || 13 که KZ : + روزی B || 15 می فرمود KB : فرموذ Z

11 ای مری . . . پای دار : MN ج ۱، ص ۹۹/۱۶۱۴؛ ص MA ۱۶/۴۳
12 تو مری . . . سخن : MN ج ۲، ص ۴۴۱/۳۴۴۹؛ ص MA ۶/۱۸۲

تعریف می کرد که بسم الله خواجه صدرالدین ، مرحبا اخی بدرالدین ، بسم الله امیر کمال‌الدین ، خوش آمدی مولانا سیف‌الدین ، شاذ آمدی شیخ عزّالدین وازین قبیل بیحدّ می گفت و چون جنازه را بیرون آورده روانه شدند وتابوت را در کنارِ لحد نهادند تا دفن کنند ؛ حضرتِ مولانا پیش آمد وبر سرِ گور مثالِ تلقین‌خوانان بایستاده فرمود که کمال‌الدینِ معرّف را بخوانند ؛ معرّف بیامد و سرنهاد ؛ جمیعِ علماء وشیوخ نگران شدند تا حضرتِ مولانا چه می کند ؛ فرمود که هم اکنون اگر صدرالدین و بدرالدین وکمال‌الدینست پیدا شود و معیّن گردد که ازکیانست و می ترسم که در صدرِ او دین نباشد وبدرِ اورا نوری نبوَد وکمالِ او در نقصان باشد وچون سیفِ دین را برنفسِ خود نرانده بود، بساطورِ مُنْکَر ونکیر اسیر شود وعزّتِ او بخواری بدل گردد ؛ غریو از نهادِ خلایق بر خاسته کمال‌الدین بیهوش گشته بسا منکرانِ کهن تجدیدِ ایمان کرده زنّارها بریدند واز نو بنده ومرید شدند

(۸۸/۳) الحکایه : یارانِ صحبت وندیمانِ خدمت چنین روایت کردند که هر سالی حضرتِ مولانا با اصحابِ کرام وگویندگانِ فاخر بر گردونها سوار شده بجانبِ آبِ گرم می رفتند وقربِ چهل وپنجاه روز آنجایگاه اقامت می فرمود ؛ مگر در کنارهٔ در یاچهٔ آبِ گرم یاران حلقه زده بودند وحضرتِ مولانا سرمستِ جامِ بقا ومستغرقِ

T, I, 186 ; H, I, 134 ۸۸/۳ Z ۵۱ ب B ۴۷ ب K ۱۱۴

3 قبیل KB : قبل Z || 4 تابوت را BZ : تابوت K || 5 بایستاده Z : بایستاد KB || 8 که از KB : از Z || 11 بخواری KB : بخوری Z || 12 بر خاسته BZ : بر خاست K || 13 و از نو . . . شدند ZB : — K || 17 در کناره BZ : کنار K

14 ـ ص ۱۷۴/۱۰ الحکایه . . . مرید شدند : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۸۳

انوارِ لقا گشته معانی می فرموذ ، یاران نعره ها می زذند وشورها می کردند اتّفاقا تمامتِ جَغْرانِ آن گول بیکبارگی بَوَقْوَقَه در آمذه غلبهٔ عظیم می کردند ؛ حضرتِ مولانا بانگی سهمناک بریشان زذ که این چه غوغاست ، یا شما بگوئیذ یا ما ؛ درحال همه‌شان خاموش گشته هیچ نگفتند ؛ چندانک آنجایگاه بوذند اصلا جانوری دم نزذ وچون بمبارکی نهضت می فرموذ بکنارِ دریاچه بیامذ واشارت کرد که بعد ازین دستورست بحالِ خوذ مشغول شویذ ؛ فی الحال بغلغلهٔ تمام بگفتن آغاز کردند وازین کرامتِ عجیب نه چندان منکران توحیدِ ایمان آوردند که توان گفت ، وقربِ دو هزار آدمی از زن ومرد مرید شذند

(۸۹/۳) همچنان مگر روزی حضرتِ مولانا بزیارتِ تربتِ بهاء ولد می رفت ؛ قضا را مگر قصّابانِ شهرگاوی را خریذه بوذند که قربان کنند ؛ ریسمان را بریذه از دستِ ایشان بگریخت وخلایق در پیِ آن گاو می دویذند ؛ علالا می کردند وهیچ کسی را یارهٔ آن نبوذ که یارهٔ پیشتر روذ ویا اورا تواند گرفتن ؛ از ناگاه گاو بحضرتِ مولانا مقابل افتاذه فی الحال بایستاذ وآهسته آهسته پیشِ او آمذه بزبانِ حال که اهلِ حالش می‌دانند امان می خواست ولابها می کرد ؛ همانا پیش آمذه گاورا بگرفت وبدستِ مبارکش اورا می مالیذ ومرحمت می‌فرموذ ؛ جماعتِ قصّابان در پی رسیذه سر نهاذند ؛ فرموذ که این را نشاید کشتن آزاذش

۸۹/۳ Z ٥۲ آ ٤۸ B ۱۱٥ K T, I, 187 ; H, I, 134

1 می زدند KB : زذند Z || 6 دریاچه KZ : دریا B || کرد BZ : — K

8 نه چندان KZ : — B || 16 افتاده KB : افتاذ Z

کنید ؛ قبول کرده آن جانور را آزاد کردند و از قتل رهیده تر خانش گذاشتند ؛ بعد از ساعتی چون اصحابِ عظام درعقب رسیدند حضرتِ مولانا بمعرفت شروع فرموده گفت : حیوانی را که آهنگِ قتلِ او کرده بودند از ناگاه خلاص یافته بگریخت وبسوی ما آمد ؛ حق جلّ وعلا اورا از عنایتِ بی نهایتِ خود وبرکتِ ما از کشتن وشرحه شرحه گشتن برهانید و آزاد شد ؛ اگر انسانی را که از جان و دل روی بحضرتِ مردان آرد ومرید شود از دستِ سلاّخانِ دوزخ برهاند وبجنّتِ ابدی برساند ، هیچ عجیب وغریب نباشد ؛ یاران از غایت شادی برقص وچرخ درآمده از اوّلِ روز تا شبهنگام مشغولِ سماع بودند وچندانی دستارها وجامه‌ها بقوّالان دادند که در حساب آید ؛ وگویند آن گاوِ آزادکرده را دیگر کسی بجائی نذید و در صحرای قونیه ناپدید شد

(۹۰/۳) همچنان از خدمتِ مفخر الابرار شیخ سنان الدینِ نجّار که از نجّارِ کرام بود رَوَّحَ اللهُ روحَهُ منقولست که روزی حضرتِ مولانا فرمود که عاشقانِ خدا را حلاوتِ محبّت می کُشد واهلِ دنیا را زهرِ فراقِ زن وزر می کشد وچون حق تعالی این عالمِ وجود را از عدمِ محض ساخته‌است ، پس عدم می باید شدن تا از تو چیزی سازند

T, I, 189 ; H, I, 135 ۹۰/۳ Z ۵۲ ب B ۴۸ ب K ۱۱۶

3 فرموده KZ : فرمود B ‖ حیوانی را BZ : حیوان را K ‖ که ZK : — B ‖ 5 کشتن KZ : کردن B ‖ 6 انسانی را KB : انسانی Z ‖ برهانید KZ : رهانید B ‖ 7 آرد KZ : آزاد (!) B ‖ 8 یاران KZ : — B ‖ 9 سماع KZ : بسماع B

(۹۱/۳) همو روایت کرد که روزی خدمتِ مولانا قطب الدینِ شیرازی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْهِ بزیارتِ مولانا آمده بوذ وحضرتش بمعارفِ پذرِ کریمِ خوذ گرم شذه بوذ؛ از ناگاه گردونی از درِ مدرسه می گذشت؛ جماعتی نگرانِ آن صدا شذند؛ مولانا فرموذ که آوازِ گردونست یا فعلِ گردون؟ همه‌شان سر نهاذند؛ بعد ازآن خدمتِ قطب الدین سؤال کرد که راهِ شما چیست؟ فرموذ که راهِ ما مُردن ونقدِ خوذرا بآسمان بردن، تا نمیری نرسی؛ چنانک صدرِ جهان گفت تا نمردی نبردی؛ قطب الدین گفت: آه دریغا چه کنم؛ فرموذ که همین که چه کنم؛ پس آنگاه در سماع این رباعی را فرموذ

رباعی

گفتم چه‌کنم گفت همین‌که چه‌کنم گفتم به ازین چاره ببین‌که چه‌کنم
رو کرده‌بمن بگفت ای طالبِ دین پیوسته برین باش برین‌که چه‌کنم

همانذم مرید شذ

(۹۲/۳) همچنان یکی از کبارِ اصحاب وفات یافته بوذ؛ بحضرتِ مولانا مشورت بردند که اورا بتابوت در گور نهند یا بی‌تابوت؛ فرموذ: تا یاران چه مصلحت بینند؛ عارفِ ربّانی، معدنِ النور، کریم الدین ولدِ بکتمور رحمة الله علیه که از جملهٔ اهلِ مقامات وصاحب بصیرت

۹۱/۳ - ۹۲ Z ۵۲ ب B ۴۸ ب T, I, 190 ; H, I, 135

1 همو KB : همچنان Z || 2 علیه KZ : — B || 5 خدمت KZ : + مولانا B || 8 نبردی KZ : + مولانا B || 10 رباعی ZB : شعر K || 12 کرده Z : کرد KB || بگفت KZ : گفت B

بود ؛ فرمود که بی تابوت نهادن اولیتر باشد ؛ یاران گفتند : بچه دلیل؟ گفت : فرزندرا مادر بهتر رعایت کند که برادر ؛ چه جسم آدمی از خاکست و تخته‌ٔ چوبین هم فرزند خاکست ، پس هردو برادر باشد و خاك مادر مشفق ، پس بمادر سپردن صواب تر باشد ، حضرت مولانا تحسینهاش فرمود وگفت : این معنی در هیچ کتابی مسطور نیست

(۹۳/۳) همچنان منقولست که روزی در مسجد قاضی عزّ الدین واعظی وعظ می‌گفت وحضرت مولانا درآنجا حاضر بود ؛ مگر واعظ در تقریر آیات و بیّنات وعظات مردم مبالغه‌ٔ عظیم می‌کرد ؛ حضرت مولانا روی بسوی اصحاب کرده بمعرفت شروع فرموده حکایتی عجیب مثال آورد که در خطّه‌ٔ بلخ خواجه‌ٔ بود مُنْعِم وصاحب ثروت ؛ از ناگاه بعالم بقا سفر کرده ، اورا فرزندی ماند ناخلَف و پر صَلَف وبذکار واز تحویل پذرش قرب صد هزار دینار زر نقد بوی میراث ماند ، بیرون املاك واثاث خانه ، با عورتی تعشّق کرده تمامت اسباب را با وی تلف کرد وهیچش نماند

شعر (رمل)

مرد میراثی چه داند قدر مال — رستمی جان کَنْد ومجّان یافت زال
نقد رفت وکاله رفت وخانه‌ها — ماند چون جُغدان درآن ویرانه‌ها

۹۲/۳ Z ۵۲ ب B ۴۸ ب K ۱۱۷ ; T, I, 190 ; H, I,

4 مشفق KZ : — B || بمادر KZ : + مشفق B || باشد Z : نماید K می ماند B || 5 کتابی KB : کتاب Z || 8 وعظات KB : واعظات Z || 10 آورد KZ : آورده B || 14 باوی KZ : — B || و KZ : — B

16 مرد . . . زال : MN ، ج ۲ ، ص ۳۷۲/۲۶۷ ؛ MA ، ص ۱۴/۱۱۳

17 نقد . . . ویرانه‌ها : MN ، ج ۶ ، ص ۴۲۱۰/۵۱۶ ؛ MA ، ص ۱۹/۶۵۲

عاقبتِ حال این پسر را چون از همه وجوه بسر آمد ، چنانک بنانی محتاج شد وآن معشوقهٔ دروغین نیز از وی کنار گرفته . چندانک می کوشید درمیان نمی آمد وآن موئی که درمیانِ ایشان نمی گنجید از دیدهٔ او سر زد وبعوضِ هر بوسهٔ دشنام باران می کرد ، آخرالامر بذآن فاحشه گفت : از تو حاجتی دارم ، بعد ازآن تو دانی ؛ معشوقه راضی شد ؛ گفت : میخواهم که در وقتِ بَوْل کردنِ تو درکافِ شکافِ رانت را نظر کنم ؛ گفت : سهلست ؛ همانا که ساعتی بتفرّجِ فُرجهٔ فرجِ او مشغول شده فریاذ کرد و بهیاهای بگریست ؛ پرسیذند که موجبِ گریه وافغان چیست ؟ گفت : ازآن مجموعِ مال واسباب واسبان که در راهِ او در باختم درینجا هیچ یکی را نمی بینم وهمه درین جایگاهِ تباهِ پرگناه فرو رفته است ؛ چندانک نگریذم اثری ازآنها پدیذ نیست ؛ همچنین این واعظِ ما نیز وعلمای ظاهرِ خوذنما اگرچه از انبیاء واولیاء واقطاب نشانها می دهند وبذآن قدرمباهات می کنند يَقُولُونَ بِأَلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ (۱۱/۴۸) قطعا ازآن حالات ومقاماتِ درویشان چیزی نیست وتصوّرِ ایشان آنست که ما همه را داریم

شعر (خفیف)

دعوی عشق کردن آسانست لیک آنرا دلیل و برهانست

حقّا که هیچ ندارند وآنچ دارند بر بسته است ، نی بر رُسته ؛ عاقبتِ کار معلوم شان شوذ وسوذ ندارذ ؛ برخاست و بی کفش روانه شذ

---

6 رانت را BZ : رانت K || 9 آن K : — BZ || 10 فرو رفته است KB : فرو رفته KZ || 15 داریم KZ : می داریم B || 17 b لیک KZ : لیکن B || 18 نی BZ : نه K

17 دعوی . . . برهانست : فیه مافیه ، ص ؛

(۹٤/۳) الحکایه : ملك القضاة والحُکّام مولانا کمال‌الدین کابی رحمة الله علیه که از اکابرِ قاضیانِ روم بوذ ، روایت کرد که در تاریخ سنه سته وخمسین وستمائه بجانبِ دار الملکِ قونیه رفته بوذم بدیذنِ سلطانِ عزالدین کیکاوس نَوَّرَاللهُ قَبْرَه تا امورِ ولایتِ دانشمندیه باتمام رسانیذه با اَمْثِلَه وفرامین عودت افتذ وبعنایتِ باریٔ تعالی بزوذی جمیعِ مهمّات بحصول پیوسته می خواستم که روانه شوم ؛ جماعتی دوستان که از اکابرِ شهر بوذند مثل شمس الدینِ ماردینی وافصح الدین وزین الدینِ رازی وشمس الدینِ ملطی رَحِمَهُمُ اللهُ مرا بدریافتنِ زیارتِ حضرتِ مولانا ترغیب وتحریص داذند وصیتِ جمیلِ ایشان را خوذ از افواهِ مردم شنیذه بوذم ، امّا استکبارِ منصب واستکثارِ اسباب وارتکابِ انکار مانع می شذ ونمی یارستم بذآن جانب مآبی جُستن ؛ عاقبة الحال توفیقِ الٰهی رفیقِ جانِ من گشته برغبتِ تمام وجذبهٔ درونِ آن شاهِ انام مصحوبِ آن جماعتِ کرام بزیارتِ حضرتِ مولانا مشرّف گشتم ؛ همانا که چون از درِ مدرسهٔ مبارک قدم نهاذیم . دیذم که حضرتِ مولانا خرامان خرامان استقبالِ ما بندگان کرد ؛ بمجرّد نظری که برچهرهٔ مبارکش انداختم عقل از من زایل شذ ؛ همچنان بجمع سر نهاذیم ومولانا ازآن میان من بنده را درکنار گرفته گفت :

شعر (رمل)

می گریزی هر زمان از کارِ ما درمیانِ کار چونت یافتم

T, I, 192 ; H, I, 136 ۹٤/۳ Z ۵۳ آ B ٤۹ آ K ۱۱۸

4 دانشمندیه KZ : دانشمندیان را B || 5 جمیع KB : جمع Z || 6 اکابر BZ : + علمای K || شمس‌الدین Z : شمس‌دین K شمس B || 15 که KB : — Z || 17 شذ KZ : شدد B

بعد از آن فرموذ که لله الحمد کمال الدینِ ما روی بکمالِ جلال آورده از اکملانِ دین شذ و همچنان از علمِ لدنّیٔ خوذ زبانی برگشوذ که در جمیعِ عمرِ خوذ از زبانِ هیچ شیخی و قطبی و عالمی نشنیذه بوذم و در هیچ کتابی مطالعه نکرده ؛ چون بقدرِ استعداد و ادراکِ خوذ از عظمتِ او واقف گشتم ، بصذ هزار ارادت و اخلاص از سلکِ مخلصانِ او شذم و فرزندم قاضی صدرالدین و مجدالدین اتابک را مریدش ساختم و چندین بزرگ زادگان و سایر آزادگان بنده و مرید شذند؛ همانا که آشقنه وار چون بمقامِ خوذ باز آمذم می بینم که بازِ جانم باز در قفصِ قلبِ من بی قرار و پرواز کنان شذ ؛ با دوستانِ عزیز مشورت کردم، البتّه میخواهم که حضرتِ مولانا را سماع دهم و مریدی را پیذا کنم ؛ تمامتِ قونیه را طلب کردند، غیر از سی زنبیل آبلوجِ خاص الخالص نیافتند و قوصره‌ٔ چند از نبات بهم آمیختند ؛ چه در آن زمان تمامتِ عالمیان در کنفِ امان ایمن بوذند؛ از کثرتِ اجتماعها و سماعها و سورها و سرورها هیچ نوع نعمتی بخلایقِ قونیه و لواحقِ آن بس نمی کرد ؛ برخاستم و بنزدیکِ گوماج خاتونِ توقاتی که حرمِ سلطان بوذ رفته کیفیّتِ حال را باز گفتم ؛ ده کلّه آبلوجِ دیگر مذکوره انعام فرموذ و من تصوّر می کردم که آنچنان مجمع را این قدر شکّری جلاب چون جواب گویذ ؛ باز فکری کردم که جهتِ مردمِ عوام جلابهای شهدِ عسلی سازند ؛ درین فکرت بوذم که از ناگاه

---

1 آورد. KB : آورد Z ‖ 2 اکملان K : کملان B اکمال Z ‖ 4 نکرده KB ناکرده Z : ‖ 7 و سایر آزادکان BK : — Z ‖ 12 کنف KZ : کتف B ‖ بوذند Z : بوده BK ‖ 13 سورها BZ : شوزها K ‖ نوع KZ : نوعی B ‖ 14 لواحق KZ : از حق(!) B ‖ 15 کلّه B : — KZ ‖ 17 شکری KB : سکری Z ‖ فکری KZ : فکر B

7 آزادکان : ر. ک. به iA ، ج ۲ ، ص ۸۳ ب

حضرتِ مولانا از در درآمد وگفت: کمال الدین وقتی که مهمانان بیشتر آیند آب را بیشتر باید کردن تا بسنده کند؛ همان بود که کَالبَرْقِ الخَاطِفِ وإِلْهَامِ اَلهَاتِفِ ناپدید شد. چندانک در پی دویدند اثری ندیدند؛ علیها تمامتِ آبلوجهارا درحوضِ مدرسهٔ قره طائی کرده در چند خُمِّ خسروانیٔ دیگر جلاب ساختیم و بشرابدارِ سلطان سپردم تا آبناک نباشد، دم بدم می باید چشیدن؛ اُسکرهٔ پر کرده بدستِ من داد؛ دیدم که بغایت زبان گز وگلوگیر بود؛ گفتم دیگر آب می باید، سبوئی چند باز آب ریختند؛ باز چشیدم شیرین تر از اوّلین بود؛ همچنان بغیر از حوض ده خُمِ دیگر از جلاب شکّری پر کردند و هنوز شیرین بود فریاذ از نهادِ من بر خاست که این کرامتِ عظیم از اشارتِ آن حضرتست ومرا اخلاص یکی در هزار شذکه بوذ والوانِ اَطْعِمه را از جلاب بی حساب وقیاس باید کردن و درآن شب تمامتِ سلاطین واساطینِ دین را دعوت کردم؛ چندانی بزرگان جمع آمذند که در شرح گنجد؛ واز وقتِ نمازِ ظهر تا نیمشب حضرتِ مولانا در سماع بوذ وبقوّتِ ولایت وقدرتِ هدایت میدان را ازدستِ مردانِ وقت باستقلالِ تمام فرو گرفته کسی را مجالِ جولان وامکانِ حرکت نبوذ ومن درصفِّ نعال کمرِ خدمت در میانِ جان بسته تشنگانِ سماع را جلاب بخش می کردم وخدمتِ معین الدین پروانه ونوّابِ سلطان بموافقتِ منِ بنده

---

3 دویدند KB : دویذندی Z || ندیدند KB : ندیذندی Z || 5 خم K : خمی BZ || 7 زبان‌گز K : زبان‌گیر BZ || دیگر BZ : دگر K || 9 و K : — ZB || 11 اطعمه را KZ : اطعمه B || 12 حساب BZ ~ قیاس K || 13 دین را KB : را Z || 15 وبقوت KB : وقوت Zh — Z

چون شمعِ طراز، بصد هزار نیاز و اهتزاز، بر سرِ پا ایستاده بودند و بو العجب افکار و اندیشه‌ها در دلم می گذشت؛ همانا که حضرتِ مولانا
3 قوّالان را بگرفت و این رباعی را فرمود

شعر

گرم آمد و عاشقانه و جست و شتاب
6 بو یافته روحِ او ز گلزارِ صواب
بر جملهٔ قاضیان دوانید امروز
درجستنِ آب زندگی قاضیٔ کاب

9 باز سماع ازآن گرم تر شد که بود؛ همچنان مرا درپیشِ خود خوانده در کنار گرفت و برچشم و رویم بوسه‌ها داده غزلی سر آغاز فرمود

بیت (مجتث)

12 مرا اگر توندانی بپرس از شبها . بپرس از رخِ زرد و ز خشکیٔ لبها

و این غزلیست مطوّل و عظیم و من فی الحال سر باز کرده جامه‌ها چاک زدم و مریدِ عشقِ او شدم وآن بود که احوالِ من و امارتِ من
15 چندانکه رفت ترقی گرفته اولاد و اعقاب و اسبابِ من بی نهایت شد وآنچ بباطنِ من بخشید و چشانید نتوان بزبان آوردن، یَضِیقُ صَدْرِی ولا یَنْطِقُ لِسانِی؛ چنانکه گفت:

---

1 اهتزاز KZ : اهتراز B || 5 وشتاب K : شتاب Z || 6 بو KBZh : بر Z || 9 کرمتر BK ~ ازان Z || خوانده KB : خواند Z || 10 درکنار BZ : درکنارم K || و رویم BZ : رویم K || فرمود بیت . . . ص ۱۹۲ / ۲۰ الله ZB : — K (در K آن ورقها که دارای این قسم اند افتاده اند) || 12 بپرس Z : پرس B || 14 من Z : — B || 15 اولاد B : — Z || 17 چنانکه B ~ گفت Z

شعر (رجز)

ملکِ سعادت ببرد هرکه مرا بنده شود
گردد بشاهِ دو سرا هرکه گزیند درِ من

(۹۵/۳) همچنان سعداء اصحاب چنان روایت کردند که شبی معین‌الدین پروانه اکابرِ شهر را سماع داده بود و هریکی شمعی نیم منی با هم برده در پیشِ خود نهاده بودند ؛ عاقبة الامر حضرتِ مولانا را دعوت کرده اجابت فرمود ؛ چه عادتِ آن حضرت چنان بود که بعد از اجتماعِ همهٔ اکابر حاضر شدی ؛ پس حضرتِ مولانا یاران را فرمود تا مختصر شمعکی با هم باشند ؛ اعزهٔ اصحاب در حقارتِ آن شمعکِ کوچک متعجّب شدند ؛ چون حضرتِ مولانا بسرای پروانه درآمد درکنجِ خانه فرو کشیده آن شمعک را در پیشِ او نهادند ؛ صدور واکابر زیر زیر در همدیگر نظر می‌کردند و تعجّب می نمودند و بعضی بر جنون و شَیْد حمل می‌کردند ؛ حضرتِ مولانا فرمود که جانِ این همهٔ شمعها این شمعکِ حقیر ماست ؛ اصحابِ صدّیق سر نهاده مصدّق می‌داشتند و بعضی از روی انکار سر می‌جنبانیدند و مُحال می‌پنداشتند ؛ گفت : اگر باور نمی‌کنید هوئی بکرد و آن شمعک فرو مرد ؛ تمامتِ شموعِ منوّر بیکبارگی کشته شد و همه شان در تاریکی فرو ماندند ؛ فریاد از نهادِ یاران برخاسته بعد از ساعتی که حیران مانده بودند ، آهی بکرده مجموعِ شموع کما کان بازْوَرْ شدند ؛ هیِ سماع برخاست جمیعِ علما و امرا نعره‌زنان سر نهادند و تا

T, I, 197 ; H, I, 139

۹۵/۳ Z ۵٤ ب B ۵۰ آ K ۱۲۰

4 همچنان Z : — B ‖ 5 شمعی B : شمع Z ‖ 7 از Z : — B ‖ 11 درپیش B : پیش Z ‖ کشیده B : کشید Z ‖ خانه Z : — B ‖ 16 فرو مرد Z : فرو مرده B

وقتِ سحر سماع می رفت و مجموعِ آن شمعها سوخته شد و آن شمعکِ کوچک تا صبحدم از برکتِ آن دم درکار بود ؛ همه‌شان بنده و مرید شدند

(۹۶/٤) الحکایه : ملک المدرّسین مولانا شرف الملّه و الدینِ قیصریه علیه سلام الله و التحیّة که در عصرِ خود شافعیٔ ثانی و نعمانی بانی بود و از مریدان برگزیدهٔ ممتاز ؛ چنانک خدمتِ تاج‌الدین معتز در شهرِ آقسرا جهتِ او مدرسهٔ بنا کرده از حضرتِ مولانا اورا مدرّس خواست ؛ حکایت کرد که روزی در بندگیٔ مولانا حاضر بودم ؛ فرمود که مرید را در حضورِ شیخِ خود نماز کردن جائز نیست ؛ چه اگر در کعبه نیز باشد ؛ چنانک حضرتِ بهاء ولد رضی الله عنه بمعرفت مشغول بود ؛ وقتِ نماز شد ، جماعتی از مریدان ترکِ حضورِ شیخ و استماع معارف کرده بنماز شروع کردند و یاری چند همچنان مستغرقِ حضور و مستهلکِ نورِ شیخ گشته بودند و حق تعالی نظرِ بصیرتِ ایشان را علی العیان نمود که نماز کنندگان را روی از سوی قبله برگشته بود و نماز باطل شده و همچنان معنیٔ دیگر فرمود که سماع شیخِ کامل را چون نمازِ موقّت و روزهٔ رمضان فرضست و بر مریدانِ مخلص و مقبل سماع مباحست چندانک می‌توانند ، و بر عوام الناس که نه شیخند و نه مرید حرامست و باز فرمود که کافّهٔ انبیاء و اولیاء در حقِّ حقیقتِ باریٔ تعالی هیچ نگفتند و بر چیزی قرار ندادند و من از

T, I, 198 ; H, I, 140 ۹۶/۳ Z ٥٤ ب B ٥٠ ب

9 چه Z : — B ‖ 13 نور Z : بود (!) B ‖ 15 همچنان Z : + در B ‖ 18 بر B : در Z ‖ 17 مقبل Z : + محب B

سرِّ نورِ جانِ محمّدی عَلَیْهِ الصَّلوٰةُ والسَّلاَم می گویم خذا همگی ذوقست ومَنْ لَمْ یَذُقْ لَمْ یَدْرِ ؛ ومن آن ذوقم و درآن ذوق بکلّی غرقم وذوقِ عالمیان عکسِ آن ذوقست که اَلاِیمَانُ کُلُّهُ ذَوْقٌ وشَوْقٌ ؛ همانا که نعرهٔ یزد وبسماع شروع کرد

(۹۷/۳) همچنان فرموذ که من این جسم نیستم که در نظرِ عاشقان منظور گشته‌ام ، بلکه من آن ذوقم وآن خوشی که در باطنِ مرید ازکلامِ ما واز نامِ ما سرزند ؛ الله الله چون آن دم را در یابی وآن ذوق را در جانِ خوذ مشاهده کنی غنیمت می دار وشکرها می گزارکه من آنم

شعر (رباعی)

خوذرا چو دمی زیار خرّم یابی ازعمر نصیبِ خویش‌آن دم یابی
زنهارکه ضایع نکنی آن دم‌را زیراکه چنان دمی دیگرکم یابی

وباز معنیٔ دیگر فرموذ که نظر در لقمهٔ حلال وکسبِ حلال نباید کردن که اصلِ آن دخل وخرج است تا در چه خرج شوذ ؛ بسیار لقمهٔ حلال باشذ که جز کسل ودغل و فشل بار نیارذ ؛ لقمهٔ که درجانِ تو شوق و ذوق افزایذ ورغبت بذآن عالم نمایذ ومیل برطریقهٔ انبیا و اولیا رو یابذ ، بذان که حلال است

۹۷/۳ Z ۵۵ آ B ۵۰ ب T I, 199 ; H, I, 141

1 الصلوة و Z : — B || خذا B : — Z || 2 لم یذق : Z : + ومن B || 5 در B : — Z || 13 در B : بر Z || نباید Z : باید B || و Z : — B || 14 درجه Z : درجهٔ B || 15 بار Z : باز B || که Z : + دیگر B

مصراع (هزج)

دانستنی است و گفتنی نیست خموش

و اگر ازآن لقمه بر عکسِ اینها سرزنند بدان که حرامِ محض است

شعر (رمل)

لقمهٔ کو نور افزوذ و کمال آن بوذ آورده از کسبِ حلال
چون ز لقمه تو حسد بینی و دام جهل وغفلت زایذ آنرا دان حرام
علم وحکمت زایذ از لقمهٔ حلال عشق و رِقّت آیذ از لقمهٔ حلال
لقمه تخمست وبَرش اندیشه‌ها لقمه بحر و گوهرش اندیشه‌ها
زایذ از لقمهٔ حلال اندر روان میلِ خدمت عزمِ رفتن آن جهان

باز فرموذ که لقمه را چندانک توانی خوردن بخور ؛ امّا نگاه دار تا خوذ را درامورِ دنیا خرج نکنی ؛ البتّه جهد کن که در راهِ حکمت و استماعِ کلامِ اولیاء وانبیاء صرف شوذ والاّ لقمه ترا خورده باشذ؛ چنانک حضرتِ مصطفی صلّی الله علیه وسلّم درشانِ امیرالمؤمنین عمر رَضِیَ اللهُ عنه فرموذه است کُلُوا مثلَ أَکلِ عمَرَ ، فإنَّهُ یأکُلُ اکْلَ الرجالِ ویَعْمَلُ عَمَلَ الرِجَالِ ، بعد ازآن فرموذ

شعر (رمل)

چونک لقمه می‌شوذ در تو گُهَر تن مزن چندانک بتوانی بخوَر
چونک در معده شوذ پاکت پلیذ قفل نه بر حلق و پنهان کن کلیذ
هر که در وی لقمه‌شذ نورِ جلال هرچه خواهذ تاخورذ اورا حلال

---

1 مصراع Z : — B || 11 جهد Z ؛ جهدی B || 12 و انبیا Z : — B

5 ـ 9 لقمهٔ . . . جهان : MN ج ۱ ، ص ۱۰۱/۱۶۴۲ ، ۱۶۴۵ ـ ۱۶۴۴ ۱۶۴۷ ـ ۱۹۴۸ ؛ MA ص ۴۴ / ۴ ـ ۷

17 ـ 19 چونکه . . . اورا حلال : MN ج ۲ ، ص ۴۴۷ ـ ۴۴۸/۳۵۶۸ ، ۳۵۷۱ ـ ۳۵۷۲ ؛ MA ص ۱۸۴/۲۲ ـ ۲۴

(۹۸/۳) حکایه : یارانی که قولِ ایشان معتبر ومعتمدٌ علیه بوذ چنان روایت کردند که شمس‌الدینِ معلّم پیوسته در سماع برابرِ حضرتِ مولانا واله وحیران می ماند و باقی اصحاب درسور و سرور وشور مشغول می شذند ؛ روزی فرموذ که چرا بر روی ما بجدّ نگاه می کنی وسماع نمی زنی؟ مذکور سر نهاذه جواب داذ که غیر از روی مبارکِ شما در عالم چه رویست که توان دیذن وتفرّج کردن واین بنده آن مزه وآن خوشی که از تماشای روی مبارکِ خذاوندگار می یابذ از هیچ روی دیگران روی نمی نماید ؛ فرموذ که نیکست ، مبارک باذ . امّا ما را روی دیگر هست پنهانی که آن رو را بذین دیذه‌ها نتوانی دیذن ؛ جهذی کن تا روی بر آن روی نهی وآن را بینی تا وقتی که این روی ظاهر پنهان شوذ آن روی پنهان‌را آشکارا توانی مشاهده کردن وچون بینی فی الحال بشناسی

شعر (رمل)

جهذ کن بی پرده دیذن نور را چون نماند پرده نفزاید عما

الله الله بر قُرصِ آفتاب نباید تیز تیز نظر کردن که چشم را خیره وبصیرت را تیره می کند وبعد ازآن هیچ نتوانی دیذن

شعر (هزج)

ای‌چشم‌که پُر دردی درسایهٔ‌او بنشین زنهار درآن حالت درچهرهٔ او منگر

بعد ازآن شمس‌الدین بعبادتِ سماع قیام نمود

۹۸/۳ Z ۵۵ ب B ۵۱ آ T, I, 202 ; H, I, 142

1 حکایه Z : همچنان B ‖ 3 در سور B : در شور Z ‖ شور B : سور Z ‖ 6 باذ Z : بادا B ‖ دیکر Z : دیکری B ‖ 13 b نماند Z : نماید B ‖ 14 تیز تیز Z : تیز B

(۹۹/۳) الحکایه : یارِ بزرگوارِ نهری بهاءالدینِ بحری رحمةُ اللهِ علیْه که کاتبِ اسرار بوذ ، روایت چنان کرد که روزی از
3 حضرتِ مولانا سؤال کردم که علّتِ مشایخ که در افواهِ مردم گفته می شوذ کذامست؟ عجبا آن علّت در ظاهرست و یا در باطن؟ فرموذ که حاشا از مشایخ که در ایشان چنان علّتِ بذ باشذ ،
6 امّا کسانی که بسببِ جرأتِ باطن و بی باکیْ ظاهر مردودِ طریقت گردند عاقبة بذآن علّت مبتلا شذند ؛ چنانک در زمانِ مولانا شیخی بوذ صاحب قبول و ذو فنون و اورا مشهور شیخ ناصرالدین گفتندی
9 صاحبِ تبصره و با شیخ صدرالدین در جمعِ علوم یکا یک ز ذی ومریدانِ معتبر داشت ؛ مگر روزی حضرت مولانا با چند درویشی از حوالیْ خانقاهِ مذکور عبور می کرد و او در جوسقِ خوذ با مریدانِ خوذ
12 نشسته بوذ ؛ از ناگاه دیذ که از دور حضرتِ مولانا با مریدانِ خوذ می گذرذ ؛ باصحابِ خوذ گویذ که نظر کنیذ که مولانا در سیرت چه صورتِ تاریک و طریقتِ باریک دارذ با دستارِ دخانی و فرجیْ کبوذ
15 و من هیچ نمی دانم که این مرد چه سیرت و چه طریقت دارذ وخرقهْ او بکه می رسذ ؛ نپندارم که در وی نوری باشذ ؛ همانا که حضرتِ مولانا از دور بذآن قصر نظر کرده بدرشتی فرموذ که ای حیزِ بی
18 تمیز ! همان ساعت شیخ ناصرالدین آهی بکرد و بیفتاذ ؛ مریدانش فریاذ کنان برو افتاذند که چه حالتست ؛ گفت : دریغا که بی ادبی کردم

T, I, 203 ; H, I, 143 ۹۹/۳ Z ۵۵ ب B ۵۱ ب

4 ویا B : یا Z ‖ 6 کسانی Z : کسانی را B ‖ 8 بود B : + و Z ‖ 11 جوسق Z : جواسق B ‖ 12 از دور B : — Z ‖ می کذرد Z : + کشت B ‖ 13 که B : — Z

وگستاخی نمودم وحضرتِ مولانا بر من زخمی راند ومن از عظمتِ ولایتِ او بی‌خبر بودم ؛ هرزه‌ٔ که همین ساعت اینجایگاه گفته بودم غیبیان بگوشِ او رسانیده مرا حال دگرگون شد وبختِ من سرنگون گشت

شعر (رمل)

گرچه کس نشنید ازوی آن سخن رفت درگوشی که بُد آن مِنْ لَدُن
آن محمّد خفته و تکیه زده آمده سر گردِ او گردان شده
گفت پیغمبر که عَیْنَایَ تَنَامْ لایَنَامُ قَلْبِی عن حالِ الاَنام

خوذ همان بوذ از حیّزِ مردی بیرون آمده حیز شذ ، نعوذ بالله من ذلک ؛ ازینجانب اصحاب بهر شش جهت نظر کردند که دشنامِ مولانا بر کیست ، هیچ کسی را ندیذند وتعجّبِ ایشان یکی در هزار شذ ؛ بزاریِ تمام از قضیّه‌ٔ دشنام سؤال کردند ؛ فرموذ که ناصرالدینِ بی دین نامرد شذ ، در علوئ خوذ نشسته میانِ اخوان الشیاطین درحقِ صورتِ ما چیزی می‌گفت ؛ لاجَرَم حیزی شذ ، حقِ تعالی از غایتِ غیرت آن بیچاره را عبرتِ عالمیان کرد تا مردئ مردان ونامردئ سَرْدان درنظرِ یارانِ سِرْدانَ ظاهر گردذ وعاقبة الامر چنان شذ که دبّابان را پنهانی چیزکی می‌داذ تا او را درکارآرند و مَفْعُولٌ مَا یُرَادُ شذ وآن بوذ که درشهرِ قونیه بعلّتِ مشایخ مشهور گشت وبعضی از رنود

3 غیبیان B : غیبان Z || 13 شد Zh : — BZ || 17 چیزکی Z : چیزی B || 18 که Z : — B

6 ـ 7 کرچه کس . . . گردان شده : MN ج ۳ ، ص ۲۶۰ / ۴۵۲۸ ، ۴۵۲۱ ؛ MA ۲/۳۱۳ ۴۰

8 گفت . . . حال الانام : MN ج ۲ ، ص ۴۴۷/۳۵۴۹ ؛ MA ص ۱۸۴/۱۲

وبی باکان ناپاکان گرد او می گشتند وازو چیزها می بردند وَخَسِرَ هُنَالِكَ ٱلْمُبْطِلُونَ (۷۸/٤۰) در شان او می خواندند

شعر (رمل)

بدگمان باشد همیشه زشت کار نامهٔ خوذ خواند اندر حقّ یار
هرکه باشد از زنا وزانیان این برذ ظن درحقّ ربّانیان

مریدانش شبی دارو دادند وازآن تنگی وتنگی رهانیذند

(۳/۱۰۰) الحکایه : شیخ بدرالدین نقّاش که از مقبولان خاص حضرت بوذ چنان روایت کرد که روزی مصحوب ملک المدرسین مولانا سراج الدین تتری رحمه الله بتفرّج می رفتیم ؛ از ناگاه بحضرت مولانا مقابل افتاذیم که از دور دور تنها می آمذ ؛ ما نیز متباعت او کرده از دور در پی می رفتیم ؛ از ناگاه واپس نظر کرده بندگان خوذ را دیذ ؛ فرموذ که شما تنها بیائیذ که من غلبه را دوست نمی دارم وهمه گریزانیٔ من از خلق شومیٔ دستبوس وسجدهٔ ایشانست ؛ خوذ هماره از تقبیل دست وسرنهاذن مردم بجدّ می رنجیذ وبهر آحادی ونامرادی تواضع عظیم می نموذ ، بلک سجده‌ها می کرد ، بعد ازآن حضرت مولانا روانه شذ ، چون قدری پیشترک رفتیم ، درویرانهٔ یک چندی سگان بر همدیگر خفته بوذند ؛ همانا که سراج الدین تتری فرموذ که این بیچارگان چه خوش اتّحادی

۳/۱۰۰ Z ٥٦ آ B ٥٢ آ T, I, 205 ; H, I, 145

6 رهانیذند B : رهیذند Z || 7 الحکایه B : + همچنان Z || 9 تتری Z : تبریزی B || می رفتیم B : می رفتم Z || 7 از دور دور B : از دور Z || 14 می کرد B : کرد Z || 17 تتری Z : تبریزی B

4 بذگمان . . . بار : MN ج ٥ ، ص ۱۲٦/۱۹۸۱ ؛ MA ص ۲۸/٤۸۲

دارند و چه خوش خفته اند و بر همدیگر چفسیده ؟ فرمود که آری ، سراج الدین اگر دوستی و اتّحادِ ایشان را خواهی که دریابی جیفهٔ و امّا جگربندی درمیانِ ایشان انداز تا حالِ ایشان را کشف کنی ؛ همچنین حالِ اهلِ دنیا و مال‌پرستان برین منوال است که می بینی ؛ وقتی که عَرَضی و غرضی درمیان نیست بنده و محبّ یکی دیگرند و چون محقری از عرضِ دنیا درمیانه در آید عِرض چندین ساله را بباذ دهند و حقّ مماحت را بیکسو نهند ؛ پس اتّفاقِ اهلِ نفاق نَفاق ندارد و همین مثالیست که می بینی

(۳/۱۰۱) همچنان منقولست که شبی معین‌الدین پروانه حضرتِ مولانا را دعوت نموذه بوذ و سَروران شریعت و طریقت بجمعهم حاضر بوذند ؛ بعد ازآنکه از سماع فارغ شذند خوانی عظیم انداخته باشارت پروانه در کاسهٔ زرّین کیسهٔ پر زر در زیرِ برنج نهاذند تا بطریقِ امتحان ببینند که مولانا چه می‌کنذ وآن کاسه را درپیشِ او نهاذه دم بدم پروانه بتناولِ طعام ترغیب می داذ که این طعام از وجهِ حلالست تا حضرتِ خذاوندکار یک دو لقمه افطار کنذ ؛ مولانا بانگی بر وی زذ که طعامِ مکروه را در ظرفِ مکروه نهاذه در پیشِ مردان آوردن از دینِ مصلحت دورست و از مذهبِ مروّت بیرون ؛ والله الحمد که ما را ازین کاسه ها وکیسه ها فراغتِ کلّی بخشیذه اند وسیر وسیراب گردانیذه ؛ همانا که سماع برخاسته این غزل را سر آغاز فرمود

۳/۱۰۱ Z ٤٦ ب B ٥٢ آ T, I, 207 ; H, I, 145

6 عرض Z : غرض B || 8 مثالیست Z : مثالست B || 10 بوذ Z : — B || بجمعهم Z : بر متهنهم B || 14 می داد B : می دارذ Z

شعر (رمل)

بخدا میل ندارم نه بچرب و نه بشیرین
نه بدآن کیسهٔ پرزر نه بدین کاسهٔ زرین

الی آخره؛

پروانه مسکین بپای مولانا سر نهاذ، عذرها خواسته از امتحانی که کرده بوذ مستغفر شذ وکاسه‌ها را یغما فرموذ و این حکایت‌را در اوائلِ ظهور بوذه است

(۱۰۲/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ ولد قدّسَ اللهُ سرّهُ العزیزَ فرموذ که از حضرتِ پذرم سؤال کردم که تفسیرِ این کلام که اولیائی تحتَ قبابی لا یعرفهم غیری چه گونه است؟ مقصود از قباب قوالبِ ایشانست یا اخلاقِ ذمیمه؟ فرموذ که بهاءالدین آن نیز هست، امّا مراد از قباب خویهای ایشانست؛ چه بعضی اولیا را در ظاهر حرصِ چیزها باشذ وبعضی را اَسفار وتفرّج خوش آیذ؛ باز بعضی مشغول شوند بشاهد بازی، بعضی‌را تجارت خوش‌آیذ و بعضی بتحصیلِ علوم رغبت کنند وبعضی باکتسابِ اسباب مایل شوند، ایّاً ما کانَ ویُمکِنُ که بعضی برخلافِ شرایعِ انبیاء کارها کنند که مردم را نا پسند آیذ ودرِ تحتِ آن قبّه‌ها پنهان بمانند واز آفتِ شهرت گریخته در راحتِ خمولِ مکّاره باشند؛ تا عوام لا بلک خواصّ آن جماعت‌را ندانند وبر حالشان مطّلع نشوند که انّ للهَ تعالی اولیاءَ أخفیاءَ صَدَقَ رسولُ اللهِ

۱۰۲/۳ Z ٥٦ ب B ٥٢ ب T, I, 208 ; H, I, 147

5 نهاذ Z : نهاده B || 9 فرمود B : — Z || 11 که B : — Z || 13 اسفار Z : — B || آیذ . . . خوش‌آیذ Z : — B

شعر (رمل)

قومِ دیگر سخت پنهان می‌روند شُهره‌ٔ خلقانِ ظاهر کَی شوند
این همه دانند وچشمِ هیچ کس بر نیفتد برکیاشان یک نفس
هم کرامتشان هم ایشان در حرم نامشان را نشْنوند ابدال هم

و هر جانی‌را که توفیق رفیق شوذ وعنایتِ الٰهی همعنان گردذ وسعادت مساعدت نماید در درونِ آن قبّه‌ها ایشان‌را در یافته از شومیٔ اعراض واعتراض اجتناب لازم دانذ تا ازعنایت وهدایتِ ایشان نصیبی اَجْزَل وحظّی اَوْفَر حاصل کرده مسّ وجودِ او زرّین گردذ وبحضرتِ اکسیرِ اعظم راه یابذ ، چنانک فرموذ

شعر (رمل)

دیذنِ ایشان شما را کیمیاست چون نظرشان کیمیائی خوذکجاست

(۱۰۳/۳) الحکایه : همچنان کبارِ اصحاب روایت چنان کردند که خدمتِ شیخ بدرالدینِ تبریزی رَحِمَهُ اللهُ که معمارِ تربه‌ٔ معظّمه بوذ ودر علمِ کیمیا وانواعِ حِکم بدیع‌الزمان ویگانه‌ٔ جهان بوذ ؛ روز همه روز در صحبتِ اصحاب ملازمت نموذی ، شب همه شب باستعمالِ کیمیا مشغول گشتی وازآنجا دراهم ودنانیر در حقّ یارانِ فقیر صرف کردی؛ مگر شبی حضرتِ مولانا بخلوتخانه‌ٔ مذکور در آمذه اورا درآن

۱۰۳/۳ Z ۵۷ آ B ۵۱ ب T, I, 209 ; H, I, 147

1 شعر . . . ص : ۲۲/ ۲۰ برکت : — K ‖ 2 a می روند Z : می‌آرند B ‖ 13 معظمه B : معظم Z ‖ 15 اصحاب ZB : + یاران Zb

2 ـ 4 قوم دیگر . . . ابدال هم : MN ج ۳ ، ص ۱۷۶/۲۱۰۴ ـ ۲۱۰۶ ؛ MA ص ۲۷۴/۲۶ - ۲۷

کار مستغرق دیدند؛ همانا که مذکور از هیبتِ مولانا برجا خشک گشته حیران بماند؛ حضرت مولانا بدستِ مبارکِ خود سندانِ اورا بر گرفته بدستِ او بداد؛ دید که سندانیست زرّین لطیف در خشیذه گشته؛ فرمود که اگر زرسازی می کنی چنین زر ساز و اینچنین زر سازی‌را سازی و انگازی وسندانی دربایست نیست وحقیقت بدان که چون بدینها گوهرِ عُمْرِ نازنین را صرف کنی وچون انقلابِ امور پیش آید حاصل بیش از قلاّبی نبوده باشد وآن زمان که زرِ تو مِس گشته باشد ندامت وتحسّرِ تو سود نکند؛ جهدی کن که تا مِسّ وجودِ تو زرگردد وزرِ تو گوهر شود وگوهرِ تو آن شود که در اوهامِ این وآن نگنجد؛ چنانک گفت

شعر (رجز)

عیسی مِسّت‌را زرکند ور زر بُوَد گوهرکند
گوهر بوَد بهترکند بهتر ز ماه ومشتری

همان بود که بدرالدین جامه‌ها را چاك زده ازآن فن تبرّا نمود

(۳/۱۰٤) همچنان از خدمتِ بدرالدینِ تبریزی منقولست که او گفت: روزی حضرتِ مولانا باصحاب معرفت می فرمود ومواعظ می‌گفت وبر سُنَن فرائض وسَنَنِ رسول تحریص می‌کرد؛ فرمودکه اصحابِ کرامِ رسول علیه السلام در خدمتِ صدّیقِ اکبر رضی‌الله عنه بغزا رفته بودند وقلعهٔ را بمحاصرت گرفته در فتحِ آن می‌کوشیدند

۳/۱۰: Z ۵۷ ب B ۵۳ آ T, I, 210 ; H, 1, 148

5 حقیقت Z ~ بدانکه B ‖ 12 مست را Z : مس‌را B ‖ 16 باصحاب Z : با اصحاب B ‖ 17 رسول Z : رسولم B ‖ 18 علیه Z : + الصلوة و B

وآن کوشش دراز کشید ؛ صدّیق فرموذ که در حالتِ عبادتِ خوذ امعانِ نظر کنید ، مباذا که از دقایقِ فرائض وسنن چیزی فوت شذه باشذ وبسببِ ترکِ آن فتوحِ این فتح بتأخیر افتاذه ؛ جمیعِ صحابی گردِ احوالِ خوذ برآمذه دیذند که در وقتِ نمازِ شام ترکِ سواک کرده بوذند ؛ علی الصّباح روی بحضرتِ خالق الاصباح آورده بخروش وصیاح بر خاستند ومسواک کرده ونمازِ صبح را باقامت رسانیذه آهنگِ جنگِ قلعهٔ یهود کرده تا وقتِ اشراق قلعه را بستذند واهالیٔ آن را اسیر کرده بعض را کشتند شاکرًا لله تعالی و ذاکرًا لنعمَه بمدینهٔ رسول بازگشتند ؛ الله الله می خواهم که چندانک طاقتِ یارانست واستطاعت دست می دهذ بمطاوعتِ تمام بطاعت رغبت کنید واجتهاد نمائید تا دقیقهٔ از سُنَنِ پیغمبرِ ما نا مَرعی و مهمل نماند تا بر قلعهٔ نفسِ امّاره ظفر یافته وسواوسِ نفسانی وتسویلاتِ شیطانی را اسیرِ خوذ گردانیذه بقتل آورید ، تا مگر شهرستانِ سلطانِ دل را بی حجابِ آب وگِل بحالِ عمارت توانید آوردن وکفّارِ افکارِ فاسده وشبروانِ خیالاتِ بیفائده را متلاشی گردانیذن وبنور وایّدَناهُ بروحِ القُدُسِ (۲/۲۵٤) امیرِ ایشان شذن ، چنانکِ گفت :

شعر (رمل)

نفس کُشتی باز رَستی ز اعتذار کس ترا دشمن نماند در دیار

---

1 کشید : B کشیذه Z || 2 فرائض B : — Z || 3 آن Z : او B || 3 صحابی Z : صحابه B || 9 رسول Z ; رسولم B || 10 بطاعت B : — Z

18 نفس . . . در دیار : MN ج ۲ ، ص ۲۹۰ / ۷۸۵ ؛ MA ص ۱۲۲/۱۰

(۱۰۵/۳) همچنان، یارِ ربّانی خواجه نفیس الدینِ سیواسی رحمه الله روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا وضو می ساخت ومن بر دستِ مبارکش آب می‌ریختم ، مگر ببازوی مبارکش آب علی‌التمام نرسیده بوذ؛ بخشمِ عظیم بر من نگریست که آب بریز! تا سنّتِ پیغمبرِ ما فرو نماند وبکمال باشذ ؛ چنان کرد وصذ چندانک فرموذ وزیادتی بر عباداتِ دیگر قیام نموذ که اصلا برآن مکلّف نبود ، بلکه از همه تکالیفِ شرعی آزاذ ومسلّم گشته بوذ ، امّا رعایةً للشَّرْعِ النَّبَوِی وطَرِیقَتِهِ وإظهارِ اسرارِ حقیقتِه فی عینِ شریعتِه

مصراع (رمل)

تا دمِ آخر دمی فارغ نبوذ

شعر (رمل)

جمعِ صورت با چنین معنیٔ ژرف نیست ممکن جز زسلطانِ شگرف

پس فرموذ : هر چیزی‌را که انبیاء واولیاء ورزیذند از اوامر ونواهی بنیاذی محکم نهاذند مرصوص ومنصوص گشته؛ ما را برآن ورزش باعث شذند ؛ همانا که آن را باقامت وادامت رسانیذن ومتابعتِ آن مبایعت کردن از جملهٔ واجباتست

۱۰۵/۳ Z ۵۷ ب B ۵۳ ب T, I, 212 ; H, I, 149

9 مصراع Z : شعر B ‖ نبوذ Z : شوذ B ‖ شعر Z : — B

12 جمع . . . شگرف : MN ج ۳ ، ص ۱۳۹۳/۷۹ ؛ MA ۲/۲۲۸

(۳/۱۰۶) همچنان یارانِ متّقی از سرِ سرّ نقی چنان روایت کردند که چون آوازِ اذانِ مؤذّن بگوشِ مبارکش رسیدی بعظمتی تمام برسرِ زانوها قیام نمودی و گفتی :

مصراع (رجز)

نامت بمانا تا ابد ای جانِ ما روشن بتو

و سه بار بگفتی و سر نهادی ، آنگاه برخاستی و بنماز شروع کردی و گفتی

(شعر رمل)

این نماز وروزه وحجّ وجهاد هم گواهی داذنست از اعتقاد
هدیها و ارمغان وپیشکش شذگواهِ آنک هستم با تو خوش
گر محبّت فکرت ومعنیستی صورتِ روزه و نمازت نیستی

(۳/۱۰۷) همچنان از مستورانِ قباتِ حضرت یکی روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در بیانِ فضیلتِ نماز و نمازکارانِ با نیاز معانی می‌فرمود ؛ حکایتی کرد که در شهرِ بلخ درویشی بوذ که در اللهُ اکبَر گفتنِ مؤذّن برسرِ پا برخاستی و تواضع و تذلّلِ عظیم نمودی تا مؤذّن اذان را تمام کرد ؛ چون ساعتِ نفَسِ آخرینِ او پیش آمذ و نفسِ نفیسِ پاکِ او تسلیم شذ از ناگاه مؤذّن اذان کردن گرفت ، درحال باذن الله تعالی برخاست و همان اکرامِ خوذ را بجای آورده حق تعالی ببرکتِ آن تعظیم ، سکراتِ موت را بر وی شیرین گردانیذه ، چون وی را

۳/۱۰۶ ـ ۱۰۷ Z ۵۸ آ B ۵۳ ب T, 1, 213 ; H, I, 150

4 مصراع Z : شعر B || 14 کرد Z : کردن B || 15 کرفت Z : — B || 17 تعظیم Z : + عظیم B

7 ـ 8 این . . . خوش : MN ج ۵ ، ص ۱۳ ـ ۱۴ / ۱۸۳ . ۱۸۶ ؛ MA ص ۴۳۳ / ۱۲ ـ ۱۳

9 گر محبت . . . نیستی : MN ج ۱۰ ، ص ۱۶۲/۲۶۲۵ ؛ MA ص ۲/۷۰

درلحد نهادند و منکر ونکیر گردِ آن فقیر برآمدند وبسؤال کردن مشغول شدند ؛ خطابِ عزّت در رسید که بندهٔ ما را سهل گیرید و بادب باز گردید که پیوسته در قیدِ حیاتِ خود نامِ عزیزِ ما را عزّت کردی و تواضع نمودی

شعر (رمل)

هرکه آرد حرمت او حرمت برد هرکه آرد قند لَوْزینه خورد
چون شدی مَنْ کانَ لله از وَلَه من ترا باشم که کانَ اللهُ لَه

(۱۰۸/۳) همچنان شیخ محمّدِ خادم رحمه الله چنان روایت کرد که حضرتِ مولانا پیوسته در قلبِ زمستانِ شدید که از غایتِ شدّتِ سرما مردمِ جوان با پوستینِ گران درکنارِ تنوّر و بخاری هنوز سرما یافتندی ، بر بامِ مدرسه رفتی وتا سحرگاه با صد هزار ناله وآه تهجّد نمودی ؛ بعد از آنک نمازِ صبح را گزارده از بام زیرآمدی ساقِ موزهٔ مبارکش را می کشیدم ، از شکافهای پاشنه‌اش قطراتِ خون روان شدی واصحاب فریادها می کردند و می گریستند و حضرتش می فرمود که نه حضرتِ سلطانِ ما را همین حال بود

شعر (رمل)

کرده آماس زایستادنِ شب پایِ رسول
تا قبا چاک زدند از سَهَرش اهلِ قبا

۱۰۸/۳ Z ۵۸ آ B ٥٤ آ T, I, 214 ; H, I, 151

3 در قید B : — Z ‖ 7 b که B : کی Z ‖ 8 رحمه الله Z : — B ‖ 9 پیوسته B : — Z ‖ 13 شکافهای B : شکنهای Z

6 هرکه آرد . . . خورد : MN ج ۱ ، ص ۱۴۹٤/۹۲ ؛ MA ص ۱۱/٤۰
7 چون شدی . . . الله له : MN ج ۱ ، ص ۱۹۳۹/۱۱۸ ؛ MA ص ۸/٥۱

نه که مستقبل و ماضی گنهت مغفور ست
گفت این جوشش عشقست نه از خوف ورجا

بعد از آن باز وضوء را تجدید کردی و نماز اشراق را تا ضحی وضحی را تا قربت ظهر گزاردی و گفتی: بُعِثْتُ مُعَلِّماً وَقُبِضْتُ وَاَنَا فِی مَکْتَبِ التَّعْلِیم ؛ چه اگر ما ازینها هیچ نکنیم امّت بیچاره بکلّی ذاهل و غافل شوند

شعر (رمل)

آن همه جهد و طلب نه از بیم بوذ ایمنست او آن پی تعلیم بوذ

و پیوسته وصیّت فرموذی که الله الله نمازها بسیار کنید. تا اسباب و انساب و اعقاب واحباب شما بسیار شوند و چون قیامت شوذ هم ازآن نمازها بیاران مواساها کنید و یقین است که از برکت نماز طالب نیازمند را مقاصد دینی و دنیوی بی هیچ رَیبی محصّل و میسّر می شوذ

(۳/۱۰۹) همچنان روزی فرموذ که امیر عالم ما را بنماز تحریص می کردم، تا هر مرادی که دارذ بحصول پیوندذ؛ بنماز اجتهاد نموذ و چون طالب امیری و بزرگی بوذ، عاقبت امیر کبیر شذ و خزینه‌دار سلطان گشت و هر بندهٔ که بنماز مشغول شوذ هرچه از عالم غیب خواهذ میسّرش شوذ؛ باز فرموذ که این پرندگان هوا وچرندگان صحرا که در دام و مضراب گرفتار می شوند سببش ترک تسبیح ایشانست و گویند

۳/۱۰۹ Z ۵۸ ب B ٤٥ آ ـ ب T, I, 216 ; H, I, 152

3 وضؤ را B : وضؤ Z || 4 کمتی B : گفت || 8 ه نه Z : — B || 12 ریبی Z : دینی B || 16 بنماز Z : + اجتهاد کند و B || 17 که Z : — B || در B : — Z

گرفتاریِ پرندگان از آنست که بر بام بی نمازی گذر می‌سازند ؛ لاجرم بدامی گرفتار می شوند

شعر (رمل)

چون تو وِرْدی ترک کردی در رَوِش
بر تو قبضی آید از رنج وتَبَش

(۱۱۰/۳) همچنان مرویست که چون یکی‌را دیدی که بجدّ بنماز مشغولست ، فرموذی که زهی بندهٔ طایع وزهی چاکرِ متواضع ؛ مردِ مردانه آنست که در خدمتِ مخدومِ خوذ ثابت‌قدم باشذ وبوُسعِ طاقت طاعت کنذ ومثالِ صورتِ نماز وروزه چنانست که یکی ماذرِ مشفق طفلکِ رضیعِ خوذرا بلذّاتِ اَطْعِمه واَشْرِبه اندک اندک خودهذ تا ازکثرتِ لذّت گیری قابلِ لقمه پذیری‌شوذ وتواند گواریذن؛ همچنان چون بندهٔ مخلص نیز ازین عباداتِ ظاهر قوّت گیرذ وبالغِ راهِ معنی شوذ واستعدادِ کامل حاصل کنذ ؛ همانا که بحضرت عزّت جلّتْ قُدْرَتُه قربت یابذ ، چنانک فرموذ

شعر (رمل)

گفت وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ یزدانِ ما
قُربِ جان شذ سجدهٔ ابدانِ ما
گر رهی خواهی ازین سجنِ خَرِب
سر مکش از دوست وَاسْجُدْ واقْتَرِب

۳/۱۱۰ Z ۵۸ B ٥٤ ب T, I, 216 ; H, I, 152

10 بلذات B : بلذت Z ‖ 11 تواند Z : توانیدن (!) B ‖ 15 شعر Z : — B

4 چون . . . تبش : MN ج ۳ ، ص ۳٤۹/۲۲ ؛ MA ، ص ۷/۲۰۱
16 گفت . . . ابدان ما : MN ج ٤ ، ص ۱۱/۲۷۸ ؛ MA ص ٤/۳۲۳
18 گر رهی . . . و اقترب : MN ج ۱ ، ص ۳٦۰۷/۲۲۱ ؛ MA ، ص ۲۹/۹۳

(۱۱۱/۳) همچنان بانوی جهان خدیجة الزمان حرمِ خداوندگار کرا خاتون بَیَّضَ اللهُ عِزَّتَها روایت کرد که شبی در فصلِ زمستان حضرتِ مولانا در صفّهٔ خانه نمازِ شب می کرد وبعظمتِ تمام فاتحة الکتاب را کلمه کلمه بتأنّی چنان خواندی که دیگران ده سوره خواندندی ودر اثنای نماز قطراتِ عبرات از دیدهٔ مبارکش چنان چکیدی که چاقاچاقِ اشک بگوشِ ما می رسید ؛ فریاذ کنان پایهای خداوندگار را بوسه ها دادم وبسیار گریستم وگفتم : ای شفیعِ بندگان ! امیدِ ما مسکینان بعنایتِ شماست وچون شمارا حال برین منوال باشد ، پس وای برجانِ ما وعاقبتِ احوالِ ما ؛ این همه زاری ورقّت ونزاری ودقّت وآهها برکجاست؟ فرمودکه والله والله نسبت بعظمتِ ذوالجلال وپاذشاهیٔ او اینها که می بینی درغایتِ قصور وتقصیریست ؛ امّا از حضرتِ عزّتِ او عذری می خواهم ونیازی می کنم که ای کریمِ علی الاطلاق ! قدرتِ من همین قدرست ، معذورم دار ؛ اگرچه حضرتِ رسول الله ما خطاب لِیَغْفِرَ لَکَ اللهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ (۲/٤۸) می شنید جوابی که اَفَلاَ اَکُونُ عَبْداً شَکُوراً می فرمود

شعر (مضارع)

گر ما مقصّریم تو بسیار رحمتی عذری که می روذ بامیذِ عطای تست

۱۱۱/۳ Z ۵۹ آ B ٤۵ ب T, I, 217 ; H, I, 156

6 می رسید B : رسید Z || 9 ـ 10 رقت B ~ دقت Z || 11 اینها B : — Z || 13 قدرت Z : قدرتك من قوتك B || 14 رسول الله Z : + علیه السلام B

وهمچنان بس یاران وبسیاران بر ما تعلّق نموده اند واعتماد کرده ؛ چه اگر ما فارغ شویم وهیچ نکنیم ایشان چه کنند و بر درِ که روند ؟

شعر (رمل)

گفت بیغامبر که روزِ رستخیز کی گذارم مجرمان را اشک ریز
من شفیعِ عاصیان باشم بجان تا رهانم شان ز اشکنجهٔ گران

همچنان مبنی برآن متابعت هر شیخی در حقِّ مریدانِ بیچارهٔ خوذ همین چاره خواهند فرموذن

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که شیخِ رفته پیش چون نبی باشذ میانِ قوم خویش
بندگانِ حق رحیم وبُردبار خویِ حق دارند در اصلاحِ کار

(۳/۱۱۲) همچنان اصحابِ صحبت ورفاقِ سُبحت عَظَّمَ اللّٰهُ ذِکْرَهُم از حضرتِ خذاوندگار قَدَّسَ اللّٰهُ لطیفتَه چنان روایت کردند که چون هلاو خان در سنهٔ خمس وخمسین وستّمائه بخطّهٔ بغداذ رسیذ ، محاربه ومقاتلهٔ عظیم کرده اصلا فتحی نشذ ؛ هلاو خان فرموذ : سه روز هیچ کسی چیزی نخورذ واسپان را نیز علیق ندهند

۳/۱۱۲ Z ۵۹ ب B ۵۵ آ T, I, 219 ; H, I,

1 کرده B : کرد Z ‖ 6 مبی B : — Z ‖ 11 همچنان Z : الحکایه B ‖ 12 چنان Z ~ روایت B ‖ 14 رسیذ Z : رسیده B

4 ـ 5 گفت پیغامبر . . . گران : MN ج ۳ ، ص ۱۰۲/۱۷۸۳ ـ ۱۷۸۴ ؛ MA ص ۲۳۹/۲۸ ـ ۲۹

9 گفت . . . خویش : MN ج ۳ ، ص ۱۰۲/۱۷۷۴ ؛ MA ص ۲۳۹/۲۳

10 بندگان . . . کار : MN ج ۳ ، ص ۱۲۷/۲۲۲۲ ؛ MA ص ۲۵۱/۳

وهر یکی برای فتحِ بغداذ ونصرتِ خان بیَرَتْغانِ خوذ لابه ها کنند ، تا مگر مُفَتِّحُ اَلاَبواب فتحی پیش آرذ وفتوحی حاصل شوذ ؛ چه خدمتِ خلیفه متموّلِ عظیم بوذ ومتهتّکِ مفرط ؛ چون سه روزه منقضی شذ ، خان بخدمتِ خواجه نصیرالدینِ طوسی رَحِمَهُ الله که وزیرِ مملکتِ او بوذ ومَدارٌ عَلَیْه ، اشارت فرموذ که رقعهٔ از پیشِ ما بنزدِ خلیفه بنویس، تا مطیع شوذ واِیلی کنذ وتمرّد ننماید که حکمِ یَرَتْغان چنانست واگر تمرّد کنذ نتوانذ بسر بردن ؛ اگر بیاید دولت وخلعت یابذ واگر نیاید دانم که نپایذ ؛ فی الحال خواجه نصیرالدین بر کاغذی بنوشت : اَمّا بَعْد حَمداً لِلّه فَقَدْ نَزَلْنا ببغدادَ ، فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِینَ (۳۷ / ۱۷۷) فَدَعَوْنا مَالِکَها فَاَبَی ، فَحَقَّ عَلَیْهِ الْقَوْلُ (۱۷ / ۱۶) فَاَخَذْناهُ اَخْذاً وَبِیلاً (۷۳ / ۱۶) وقد دَعَوْناکَ اِلَی طَاعَتِنَا فَاِنْ اَتَیْتَ فَرَوْحٌ وَرَیْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِیمٍ (۵۶/۸۹) واِنْ اَبَیْتَ فلا سَلَّطَنَّ مِنْکَ عَلَیْکَ ، فلا تَکُن کَالْبَاحِثِ عَنْ حَتْفِهِ بِظِلْفِهِ والجادِعِ مَارِنَ اَنْفِهِ بِکَفِّهِ وَالسَّلاَم ؛ وگویند مکتوب را بدستِ کتبوغا بهادور داذه با جماعتی فرستاذند ؛ ابا کرده تمرّد نموذ وبسی سَقَطها داذ ؛ همان روز فتحِ بغداذ کرده خلیفه را اسیر کردند ؛ اکنون جائی که نا خوردن وروزه داشتن در شانِ کفّارِ دین وخامانِ کَمْ یقین اینچنین عمل می‌کنذ ومقصود شان میسّر می شوذ ومنصور می‌گردند ، قیاس کن که در حقِّ انصارِ اولوالابصار ومحبّانِ ابرار چها کنذ وچها بخشذ

---

2 مفتح B : متفتح Z || 3 مفرط B : + بوذ Z || 7 کنذ Z : نماید B || 8 یابذ Z : — B

شعر (مجتث)

بروزه باش که آن خاتمِ سلیمانست مده بدیو تو خاتم مزن تو ملك بهم

3 و این حکایت را جهتِ فضیلت جوع و ناخوردن تنزیل فرموذ

(۱۱۳/۳) همچنان منقولست که چون مغل بغداذ را بشمشیرِ خوذ بستذ همچنان خلیفه را دست و گردن بسته پیشِ خان آوردند؛ فرموذ که

6 او را در خانهٔ محبوس کرده سه روز چیزی بوی نداذند خلیفه از کُربتِ گرسنگی فریاذ کنان بسیار گریست و نصیرِ طوسی را خوانده طلبِ مأکول کرد و او شخصی اَکول بوذ و بالوانِ نعمت و نازکی و تازگی آموخته ؛

9 همانا که وزیر چون حالِ او را در خدمتِ خان عرضه داشت ، فرموذ تا ازآن جواهر ولآلی و نقود که از خزینهٔ خلیفه برده بوذند در چند طبق کرده در بعضی مروارید و در بعضی یاقوت ولعل پاره‌ها و در بعضی

12 دینارهای زر و نقره نهاذند وطبق پوشی پوشانیذه پیشِ او بردند ؛ مگر خلیفه را تصوّری شذ که خان اورا سُوءِرغامیشی کرده طعامهاش فرستاذ ؛ چون غطای طبق را برگرفتند هیچ گونه خوردنی و آشامیذنی درآنجا نبوذ ؛

15 خلیفه گفت :

والله ازین مجموع یکتا نانی بهتر بوذ ، وایشان الزام می‌کردند که البتّه ازینها می باید خوردن ؛ عاقبة الامر خان فرموذش که چون ترا

18 نانی بَستَنْده بوذ چرا استکبارکرده شکرِ چندین نعمتِ یَرتُغان را بجا نیاوردی وکفرانها کردی ؟ لاجرم بذین سختی و بذ بختی گرفتار شذی ،

T, I , 221 ; H, I, 155 ۱۱۳/۳ Z ۵۹ ب B ۵۵ آ

4 مغل Z : — B || 5 همچنان Z : — B || 6 سه Z : همه B || 7 خوانده Z : خواند B || 8 اکول Z ~ بود B || 16 والله Z : + که B

وچون دیدی که مغلوب می‌شوی چرا باین اسباب و اموال وکنوز دفعِ دشمن نکردی؟ بایستی ایل شدن و مطاوعت نموده مالِ خودرا برای جانِ خود پیشکش کشیدن تا امان می یافتی وآن را نیز نکردی، باغی وطاغی شدی؛ ناچار می بایدت کشتن؛ وحالِ آن مسکین آنچنان شد که حضرتِ سلطان العلما رضی الله عنه پیشین فرموده بود: اورا نصیحت وتهدید کرده وگفته بود که البتّه ترا شهید خواهند کردن وهمانا که رفعِ درجات ودفعِ سیّئاتِ تو ازآن خواهد بودن؛ وگویند اورا در غراری کرده بزیر لکد شهید کردند الی رحمة الله تعالی

شعر (هزج)

چو بذ کردی مباش ایمن زآفات که واجب شد طبیعت را مکافات

(۱۱٤/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بخدمتِ فرزندش سلطان ولد فرموده است که بهاء الدین اگر از تو پرسند که راهِ مولانا چیست، بگو: ناخوردن وباز فرمود که نی نی بگو مُرْدن؛ بعد ازآن حکایتی فرمود که درویشی بردرِ خانهٔ رسیده آب درخواست کرد؛ دختری چون ماه از خانه بیرون آمده ابریق بدستِ درویش داد؛ درویش گفت: کوزهٔ آب خوردن می خواهم؛ دختر بانگ بر وی زد که خمّه خمّه درویش بین که روز همه روز می خورد وشب همه شب می خسبد؛ چه درویشِ راستین آنست که شبها نیز نخورد، روز خود چه باشد؟ همانا که آن درویش تا روزِ وفات طعامِ روز را نخورد تا بمقصودِ خود رسید

۱۱٤/۳ Z ٦۰ آ B ٥٥ ب T, I, 222 ; H, I, 138

1 باین Z : با این B || 6 البته B : — Z || 17 بین Z : این B || روز همه B : همه Z || شب همه B : همه Z || 20 روز را B : روز Z

(۱۱۵/۳) همچنان منقولست که حضرتِ سلطان ولد عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَه فرموذ که روزی پذرم مرا پیشِ خوذ خواند وبر روی وسرم بوسه‌ها داذه بی نهایت عنایتم فرموذ ؛ بعد ازآن گفت که بهاء الدین می خواهی که خذارا بتو بنمایم ؛ گفتم که رحمتِ عظیم باشذ ؛ فرموذ که در ده روز تمام معیّن ببینی إلاّ بشرطی که بیست وچهار ساعتِ شب وروز را قسمت کنی وبیست و دو ساعتِ رصدی بامورِ این جهانی مشغول شوی از خواب وخور وغیره وآن دو ساعتِ دیگر را بخدمتِ حق مشغول شوی بجدِّ عظیم وحصولِ حضور ؛ همچنان بعد از چند روز بیست ساعت بمهمّاتِ خوذ مباشر باشی وچهار ساعت باز بخدمتِ حق مشتغل باشی ؛ همچنان تا غایتی که بیست ساعت تمام بعبادتِ حق قیام نمائی وچهار ساعت بعالمِ اسباب واصحاب ومصالحِ ایشان مشغول شوی وآن حالت را بجائی رسانی که تمامتِ ساعت واوقاتِ تو بخدمتِ الله مصروف شوذ وتعلّقاتِ عالمِ ملک بکلّی منقطع شوذ وهیچ نمانذ ؛ بعد ازآن چندانک خواهی وتوانی می بین وبا محبوب عشقبازیها می کن وازو هرچه گوئی وجوئی میسّر شوذت ؛ فرموذ که بروانِ پذرم آنچنان کردم که فرموذه بوذ وآنچنان شذم که اشارت وارشاد کرده بوذ ؛ چنانک حق تعالی بموسیٰ کلیمِ خوذ خطاب کرد که یا موسی کُنْ لِی کَمَا اُرِیدُ ، اَکُنْ لَکَ کَمَا تُرِیدُ یعنی تو آنچنان شو مرا که من می خواهم ؛ تا من آنچنان شوم ترا که تو می خواهی ؛ چنانک فرموذ

۱۱۵/۳ Z ۶۰ آ B ۵۶ آ T, I, 223 ; H, I, 189

3 داده B : داذ Z ‖ 4 بتو Z : با تو B ‖ 9–11 باز . . . نمائی و B : — Z ‖ 14 می کن Z : می کنی B ‖ 19 ترا B ~ که Z

شعر (مجتث)

پریر عشق مرا گفت من همه نازم همه نیاز شو آن لحظه که نازکنم
چو ناز را بگذاری همه نیاز شوی من از برای تو خوذ را همه نیازکنم

(۱۱۶/۳) الحکایه : شیوخ اصحاب عَظَّمَ اللهُ قَدْرَهُم چنان روایت کردند که روزی حضرت مولانا در شرح حقیقت حقایق و اسرار غامض گرم شده بوذ ؛ در عین آن حالت فرموذ که حق تعالی در حقّ اهل روم عنایت عظیم داشت و بدعای صدّیق اکبر مرحوم ترین جمیع اُمّت اند ؛ بهترین اقالیم خطّهٔ رومست ، امّا مردم این ملک از عالم عشق مالک الملک وذوق درون قوی بیخبر و بی مزه بوذند ؛ مُسبّبُ الاَسباب عَزَّ شانُهُ و تَعالَی سُلْطانُه لطیفه فرموذه سببی از عالم بی سببی برانگیزانیذ ، ما را از ملک خراسان بولایت روم کشیذه اعقاب ما را درین خاک پاك مأوی داذ تا از اکسیر لدّنی خوذ بر مسّ وجود ایشان نثارها کنیم تا بکلّی کیمیا شوند ومحرم عالم عرفان وهمدم عارفان عالم گردند ؛ چنانک گفت

شعر (رمل)

از خراسانم کشیذی تا بر یونانیان تا درآمیزم بذیشان تا کنم خوش مذهبی

وچون مشاهده کردیم که هیچ نوعی بطرف حق مایل نبوذند و از اسرار الٰهی محروم می ماندند ، بطریق لطافت سماع و شعر موزون که

T, I, 2-4 ; H, I, 190 ۱۱۶/۳ Z ۶۰ ب B ۶ د

4 الحکایه B : مجنان Z || 8 خطهٔ Z : + روم B || b 16 مذهبی Z : + چنانک گفت B

طباعِ مردم را موافق افتاده است آن معانی را در خوردِ ایشان داذیم ؛ چه مردمِ روم اهلِ طرب و زهره بیان بوذند ؛ مثلا چنانک طفلی رنجور شوذ واز شربتِ طبیب نفرت نماید والبتّه فُقاع خواهذ ؛ طبیبِ حاذق رو چنان نماید که داروراً در کوزهٔ فُقاع کرده بذو دهذ تا بوهمِ آنک فقاعست ؛ شربت را برغبت بنوشیذه از خللِ علل صافی گشته حُلَلِ صحّت در پوشذ ومزاجِ سقیمِ او مستقیم گردذ

شعر (رمل)

الصّلا بیمارئ ناسُورِرا داروی ما یک بیک رنجورِرا
ما طبیبانیم و شاگردانِ حق بحرِ قُلْزُم دیذ ما را فَانْفَلَق
دست مزدی می‌نخواهیم از کسی دست مزدِ ما رسذ از حق بسی

(۳/۱۱۷) الحکایه : همچنان منقولست که خدمتِ ملکُ المدرّسین جامع السُنَن والفَرْض ، وَلِیُّ اللهِ فِی الْاَرْض ، شمس الدینِ ماردینی رحمة اللهُ علیه که درعهدِ خوذ شُرَیْحِ زمان ونُعمانِ ثانی بوذ ودر صیانت و دیانت ثانی نداشت ؛ مگر بغایت منکرِ سماع وکراماتِ مشایخ بوذ ؛ جماعتِ فقهائی که اندکی از عالمِ مردانِ خذا با خبر بوذند وبوئی برده ؛ روزی پیشِ وی ذکرِ مناقبِ مولانا می کردند واز اخلاقِ حمیدهٔ او می شمردند که حضرتِ مولانا چنینها می کند و بی

۳/۱۱۷ Z ۶۰ آ B ۵۶ ب T, I, 226 ; H, I, 191

6 او Z : — B || 10 a مزدی Z : موزی (!) B || b مزد Z : مزدی Z

2 - 6 مثلا . . . کردذ : ر . ک . به سپهسالار ، ص ۷۰

8 - 10 الصلا . . . بسی : MN ج ۳ ، ص ۲۷۰۹/۱۵۳ ، ۲۷۰۰ ، ۲۷۰۸ ؛ MA ص ۲۶۳/۷ ، ۱۰ ، ۶

تأمّل ومطالعهٔ کتب در عینِ سماع فتوی می‌نویسند وچنان تسخیرِ نفوسِ حُکماء وتعطیلِ عقولِ اهل معقول می‌کنند که هیچ نفسی ازین اکابر پیشِ او نَفَسی نمی‌توانند زدن وبکلّی نطاقِ نطقِ منطقیانِ عالم در حضورِ او بسته می‌شود ؛ همانا که در جوابِ ایشان خدمتش گفته باشند که ازین خیالاتِ فاسده باید گذشتن وپیوسته بعلومِ دینی باید مشغول شدن واسکاتِ ایشان کرده چون از درسِ عام فارغ شد برخاست وچند رکعت نماز کرده سر نهاذ تا قدری قیلوله کند وباز بدرسِ خاص مشغول شود ؛ در خواب می بینند که حضرتِ سلطان الانبیاء والمُرْسَلین محمّد رسول الله صلعم در صدرِ صفّهٔ مدرسهٔ جلال الدینِ قره‌طائی رحمة الله علیه نشسته است وصحابهٔ کرام بجمعهم حاضر وطبق پیشِ حضرتِ رسول نهاذه ؛ همانا که مولانا شمس الدین پیش رود وبادبِ تمام رسول را علیه السلام سلام می دهذ . حضرتِ مصطفی وعلیک السلام والاکرام جواب می فرمایذ ؛ می‌بینند که در طبق گوشت پاره‌های پخته نهاذه است واورا پیش می خوانذ وپارهٔ گوشت بمذکور می دهذ ؛ سؤال می‌کنند که یارسول الله بهترین ولذیذترینِ گوشتها کذامست؟ جواب می فرمایذ که خیارُاللَحْمِ مَا اتَّصَل بالعَظْمِ ؛ از ناگاه بیذار می شود وازین شاذی در پوستِ خوذ نمی گنجذ که حضرتِ رسول را در خواب دیذه بدستِ مبارکِ خوذ نصیبی بوی داذ ؛ باز تجدیدِ وضوء کرده از حجرهٔ مدرسه بصفّه بیرون آیذ ؛ می‌بینند که در همان صدرِ صفّه که حضرتِ رسول را دیذه بوذ حضرتِ

---

2 نفسی B : — Z ‖ 6 شذ : شذه B ‖ 8 که Z : — B ‖ 10 رحمة . . . علیه Z : رحمه الله B ‖ 13 والاکرام B : — Z ‖ 17 خود B : — Z ‖ 20 رسول را Z : محمد رسول الله را B

مولانا نشسته است ؛ متحیّر می شوذ که این چه حالتست ؛ بادب سلام می دهذ ، حضرتِ مولانا اکرام فرموذه بجوابِ سلام قیام می نمایذ ، دستبوسِ مولانا کرده برابرش می‌نشینذ ؛ در خاطرش می گذرذ که عجبا این خواب را که مشاهده کردم بخدمتِ مولانا بگویم یا نگویم ؟ باز فکر می کنذ که همان سؤال را ازو نیز بپرسم تا ببینم که چه جواب می دهذ ؟ پیش ازآنک سؤال می‌کنذ میفرمایذ که آنچ در خواب حضرتِ محمد امین جوابت فرموذه است که خِيارُ اللَّحْمِ مَا اتَّصَلَ بالْعَظْمِ ؛ فی الحال مولانا شمس‌الدین بیهوش می گردذ و حضرتِ مولانا غائب می شوذ ؛ چون مذکور بهوش باز می آیذ می بینذ که مولانا غیبت کرده است ؛ همانا که این معنی را پنهان کرده با هیچ کسی اظهار نمی کنذ ، امّا در باطنش هیبتی واثری عظیم می ماند

(۳/۱۱۸) همچنان روزی خدمتِ مولانا افصح الدینِ مُعید خواب دیذه از انکار استغفار می کنذ ودر صفِّ نِعال سر بازکرده بپایماچان می ایستذ ؛ چندانی که تا حضرتِ مولانا مقراض نراند و مرید نشذ فروذ نیامذ وآن روز قربِ چهل دانشمند ومتعلّم بموافقتِ استاذشان در سلکِ فقراء وزیِّ مولویان درآمذه ارادت آوردند

(۳/۱۱۹) همچنان از علمای اصحاب منقولست که در اواخرِ حال چون حضرتِ مولانا بسماع مباشرت می فرموذ خدمتِ شمس الدینِ ماردینی طبلک را بر فرقِ سر بر داشته گفتی : حقّا حقّا که تسبیح می گویذ و هرکه می گویذ که این سماع حرامست حرامزاذه است واین

۳/۱۱۸ - ۱۱۹ Z ۶۱ ب B ۵۷ آ T, I, 228 - 29 ; H, I, 192

5 که Z : — B ‖ 9 باز Z : — B ‖ 14 تا B : — Z ‖ 15 ومتلم B : ومعلم Z

حکایت را مذکور روایت کرد وگفت : رُوِی اَنَّ عَلِیًّا رَضِیَ اللهُ عَنْه سَمِعَ صَوْتَ النَّاقُوسِ فَقَالَ لِمَنْ مَعَه مِنْ اَصْحَابِه أتَدْرِی ما یَقُولُ هذا الناقُوسُ ؟ فَقَالَ اللهُ و رَسُولُهُ و ابْنُ عَمِّ رَسُولِه < اَعْلَمُ > ، فَقَالَ عَلِیّ إنَّ عِلْمِی مِن عِلْمِ رَسُولِ اللهِ وإنَّ عِلْمَ رَسولِ اللهِ مِنْ عِلْمِ جَبْرائیلَ وإنَّ عِلْمَ جَبْرائیلَ من عِلْمِ اللهِ : هذا النَّاقُوسُ یَقُولُ حَقّاً حَقّاً حَقّاً صِدْقاً صِدْقاً صِدْقاً ، بعد ازآن فرموذ که ناقوسِ کافرانِ مجوس چون چنین می گویذ تا طبلکِ عاشقان قدّوس چها گویذ ؛ همانا که بر مقتضای وَ اِنْ مِنْ شَیْءٍ اِلاّ یُسَبِّحُ بِحَمْدِه (۱۷/٤٤) تسبیح گویذ وچون جبالِ داودی تأویب کنذ که یا جِبَالُ أَوِّبِی مَعَهُ (۳٤/۱۰) واین معنی منقولست از خدمتِ استاذ المدرّسین مولانا زین الدینِ رازی رَحِمَهُ اللهُ که ازو سماع کرده بوذ واو درآن زمان از فحولِ علمای روم بوذ

(۳/۱۲۰) همچنان از خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی منقولست که روزی مگر محتاجِ حمّام شذه بوذ ؛ وقتِ صبح بر خاست وآهنگِ استحمام کرده از ناگاه بحضرتِ مولانا مصادف شذه از غایتِ شرم‌ساری می‌خواست که باز گردذ وپنهان شوذ ؛ مولانا آواز داذ که نشایذ گریختن ، چرا چنین می‌کنی ؟ مانع چیست ؟ گفت : ازحضرتِ مولانا شرمنده شذم وتشویش بر من غالب شذ که درین حالتِ جنابت بر

۳/۱۲۰ Z ٦۲ آ B ٥۷ ب T, I, 230 ; H, I, 193

10 جبال Z : جمال B || 12 که B : — Z || در ان B : در Z || 17 که B : — Z || 19 شذ Z : شذه B

چهرهٔ طاهرِ خداوندگار نظر نکنم ؛ فرمود که از روی ظاهر نیکوست و ادبِ عظیمست ، امّا مارا درین وقت باید دیدن که نظرِ عنایتِ مردان کم از آبِ حمّامی نباشد که عبارت از آیتِ وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مبارکاً (۹/۵۰) روحِ اولیاست

شعر (رمل)

خود غرض زین آب جانِ اولیاست کو غَسُولِ تیرگیهای شماست

وچون مردانِ خدا بر طاهر کردنِ نجاساتِ باطن قادرند ، تا نجاساتِ ظاهر را چه کنند ؟ چنانک گفت :

شعر (هزج)

نجس در جوی ما آبِ زلالست مگس در دوغِ ما بازست وعنقاست

(۱۲۱/۳) همچنان کاتب الاسرار الاحرار شیخ بهاءالدینِ بحری که در معارفِ لدنّی بحری بود رَحِمَهُ الله ، چنان روایت کرد که روزی در باغِ حضرتِ خلیفة الحق چلبی حسام الدین رضی الله عنه سماعِ عظیم بود تا هفت شبانه روزی کشید ؛ بعد ازآن که ختمِ سماع کردند ، اصحاب هر یکی منفرّق شده درجائی خزیدند ؛ قضا را آن شب بر من احتلام واقع شده ، پیش از طلوعِ فجر برخاستم تا بکنارِ جوی رَوَم وغُسلی برآورده وقتِ نمازِ صبح را مهیّا شوم ؛ از ناگاه بحضرتِ مولانا رسیدم که از برابرِ من می‌آید ؛ بحکمِ ضرورت سر نهادم ؛ فرمود که

۱۲۱/۳ Z ۶۲ آ B ۵۷ ب T, I, 231 ; H, I, 194

1 ظاهر B : طاهر Z || 7 خدا بر Z : خدایرا B

6 خود . . . شماست : MN ج ۵ ، ص ۲۲۱/۱۵ ؛ MA ۹/۴۳۴

چشمهٔ مقبل آبِ گرم دارذ ، برای غسل کردن آنجایگاه رو وهرچه
زوذ تر مراجعت کن و در حال ناپدیذ شذ

(۱۲۲/۳) الحکایه : همچنان حضرتِ سلطان العارفین چلبی عارف 3
قدّس اللهُ سرَّهُ العزیزَ چنان روایت کرد که روزی حضرتِ پذرم
سلطان ولد حکایت کرد که چون خدمتِ شیخم مولانا شمس الدینِ
تبریزی عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَه از مردمِ دیذهٔ مردم نادیذه متواری شذ 6
وصورتِ لطیفِ او همچون معنیٔ منیفش غایب گشت وفترتی درمیانِ
یارانِ همدل واقع شذه ، حضرتِ مولانا جهتِ تسکینِ نایرهٔ آن
فتنهٔ ضایره بعضی اصحاب واعقاب را برگرفته آهنگِ دیارِ شام 9
کرده ؛ چون بسِنورِ شام درآمذیم از ناگاه لشکری پیذا شذ ،
قربِ سیصذ مردِ حرامیٔ پرساز وسَلْب بطرفِ کاروانِ ما عزیمت
نموذه متوجّه شذند وجمیعِ اهلِ کاروان بیچاره گشتند ؛ همانا که 12
حضرتِ والدم بنمازِ معهود مشغول شذ ؛ من پیش رفتم ولابه‌ها
کردم ؛ فرموذ که بهاء الدین تا غم نخورند که سرِ لشکر باماست ؛
همچنان گردا گردِ کاروان دایرهٔ برکشیذ ، مثالِ دائرهٔ هود نبی 15
علیه السلام تا امّتِ او را باذِ مُهْلِکِ صرصر برباذ ندهذ ؛
چون لشکر برابرِ کاروان آمذند ، چندانک می‌کوشیذند اسبانِ ایشان
گامی پیش نمی رفتند ؛ حرامیان ازین حال بتعجّب ماندند ؛ یکی پیاذه 18
شذ و پیش آمذ و بآوازِ بلند سلام داذه پرسیذ که شما چه قومیذ وازکجا

۱۲۲/۳ Z ۶۲ آ B ۵۷ ب T, I, 231 ; H, I, 195

11 وسلب Z : + و B || 16 برباد B : برباذ Z || 17 می‌کوشیدند B : کوشیذند Z

1 چشمهٔ مقبل : در وادی مرام چشمه ایست مشهور Bh (ورق ۵۷ ب)

می رسید واین چه واقعه است که اسبانِ تازیِ ما بسوی شما نمی تازند وگامی پیشتر نمی نهند واز نیامها شمشیرهای مصری بیرون نمی آید ؛ مگرکه درمیانِ شما جاذویان هستند ؛ اهلِ کاروان جواب دادندکه حاشا که مردمِ جاذو درمیانِ مردان در آیند ، امّا بدانید وآگاه باشیدکه فرزندِ بهاء ولدِ بلخی مولانا جلال الدینِ روم با اولاد واعقابِ خوذ درمیانِ ماست وهیبتِ ولایتِ اوست که شما را بستهکرده است

شعر (رمل)

هیبتِ بازست برکبکِ نجیب خرمگسرا نیست زآن هیبت نصیب

همانا که همهشان چو برگِ خزان ریزان گشته خزان خزان پیش آمده سرهاشان بازکرده باخلاصِ تمام ارادت آوردند وازآن معصیت توبهها کرده چندین تحفههای غریب بیاران بخشیدند ومرافقت نموده تا شهرِ حلب بدرقه شدند وهریکی اجازت خواسته بمقام مألوفِ خوذ معاودت نمودند وهمانا که هرکرا معاون ومناصر ومعاضد حق باشد ابدًا از آفاتِ زمان وبلیاتِ جهان ایمن وسلیم باشد ؛ چنانگ فرموذ

شعر (رمل)

آن کسی را کش خذا حافظ بوَذ مرغ و ماهی مرو را حارس شوذ

---

6 که شما را Z : با شما را B ‖ 13 حق B : — Z

8 هیبت . . . نصیب : MN ج ۳ ، ص ۲٤۸/٤۳٤۱ ؛ MA ص ۳۰۷/۲۳

16 آن کسی را . . . شوذ : MN ج ۳ ، ص ۱۸٤/۳۲۳۷ ؛ MA ۲۷۸/۲۳

(۱۲۳/۳) الحکایه : همچنان از یارانِ مقبول چنان منقولست که روزی مفخرالصلحاء حاجی مبارک حیدری رَحِمَهُ اللهُ که از خلفای معتبرِ قطب الدینِ حیدر بوذ ، از جملهٔ محبّانِ حضرتِ خذاوندگار قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ در دار الذاکرینِ تاج‌الدین وزیر رحمه الله بشیخی نصب می‌کردند واجلاسِ عظیم بوذ وخلاصهٔ علماء وفقراء وامراء واعیان واخیان حاضر بوذند وآن روز حضرتِ مولانا شورهای عظیم کرده در چرخ مشغول ومستغرق شذه بوذ ؛ بیم آن بوذ که از خوشیِ این چرخِ لطیف چرخ اعظمِ منیف چرخ زنان درهم شذی ورقص الجمل درپیش گرفتی ؛ چنانک در شوقِ آن حالت زمانیست که هنوز در چرخ است ؛ چنانک گفت

شعر (مضارع)

ای آسمان که بر سرِ ما چرخ می زنی
در عشقِ آفتاب تو هم خرقهٔ منی

مگر خدمتِ سیّد شرف الدین که در فنونِ علمِ ظنون نصابی اوفر داشت، امّا از حالاتِ اولیاء بی‌نصیب بوذه درگوشهٔ رفته با مُوَسْوِسِ چند بمساویِ یاران مشغول شذ ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا بانگی بر وی زذ که ای غرخواهر ! اَیُحِبُّ اَحَدُکُم اَنْ یَاْکُلَ لَحْمَ اَخِیهِ مَیِتاً فَکَرِهْتُمُوهُ (۴۹ / ۱۲) در کلام الله نخوانده ؟ تمامتِ اکابر متحیّر ماندند که حضرتِ مولانا چه فرموذ ؛ سیّد شرف الدین آغاز

T, I, 233 ; H, I, 196

۱۲۳/۳ Z ۶۲ ب B ۵۸ آ

5 بود B : نموذه Z ‖ 5–6 امرا . . . اخیان Z : — B ‖ 7 کرده B : + و Z ‖ 8 این Z : آن B ‖ لطیف Z : + و B

کرد که حاشا حاشا مولانا را این معنی خیالست؛ فرمود که خموش کن خیال خیال همه آنسوست واین جانب جز جان حقایق نیست و از هیبت حقیقت مردان خیال سردان چه سگ باشد که سرزند؟ همانا که خدمت شیخ صدرالدین و پروانه اسکات سیّد سید سیرت کرده بحدّت تمام گفته باشد که خموش کن که بالای سخن مولانا سخن نیست و سخن حق آنست که ایشان می فرمایند و از دست یاران و رنود گریخته ماهها از خانهٔ خود بیرون نیامد؛ عاقبت الامر ضریر و بیچاره شد

(۱۲۴/۳) همچنان خدمت شیخ محمود صاحب قران رَحمَةُ الله روایت چنان کرد که شبی در بندگیٔ حضرت مولانا بودم و سرمای عظیم بود و یاران را از سخنان حضرت بهاء ولد معانی می فرمود واصحاب می نبشتند و من اوراق نبشته را در تنور خشك می کردم تا نصف اللیل؛ بعد ازآن بر خاست و بجانب حمّام روانه شد؛ همچنان در خزینهٔ حمّام در آمده فرونشست تا سه شبانروزی یاران طُلْب طُلْب در می‌آمدند و بیرون می‌رفتند؛ سوم روز بیرون آمده فرمود که تا یاران قدری خواب کنند؛ چون اصحاب سر نهادند برخاست. آهسته آهسته بخلوتی در آمده بنماز مشغول شد ودمبدم آواز عظیم می‌شنیدم که الله الله چنان می گفت که سقف حمّام می کَمَت؛ تا وقت نماز صبح در خلوتی در می آمد ونماز می کرد؛ چون صبح صادق دمید وجمشید خورشید بر کرّهٔ فلك سوار شد، فرمود که مردم آمدند تا بمدرسه رویم؛ چون بمدرسه رسیدیم باز بسماع شروع فرمود هفت روز تمام

T, I, 235 ; H, I, 197

۱۲۴/۳ Z ۶۳ آ B ۸۵ ب

4 کرده Z : کرد B ‖ 6 و رنود Z : و ربود (!) B ‖ 11 نبشتند B : نوشتند Z ‖ 13 شبانروزی Z : شبانه روزی B

(۱۲۵/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس رَحمِهُ اللهُ روایت کرد که روزی در شهرِ قونیه واقعهٔ هایل واقع شده بود ؛ تمامتِ اهالیٔ قونیه بنزدِ مولانا آمدند تا عنایتنامهٔ پیشِ معین الدین پروانه بنویسد وشفاعت کند وحضرتِ سلطان ولد را شفیع می‌گرفتند ؛ چون بحضرتِ مولانا عرضه داشت ، مکتوبی در استعفا شفاعتگری ارسال فرمود ؛ چون خدمتِ پروانه رقعه را بوسیده مطالعه کرد ، فرمود که این مهم بولد صد رو تعلّق دارد تا او نیز حاضر شود ، در جوابِ رقعهٔ پروانه باز فرمود نبشتن که مقصودِ درویشان آنست که یک رو باشد واین معنی صد رو دارد ؛ رقعه را بردیده‌ها مالیده اهالیٔ شهر را خلاص داد ودرآن واقعه راضی بودند که ده هزار دینار بدهند وازآن غصّه برهند ؛ همانا که بیک رقعهٔ مبارک خلق را از بلائی رهانید ؛ در آخرت نیز چها خواهد کردن ؟

(۱۲۶/۳) همچنان منقولست که عاملی از محبّانِ آن حضرت در ایفای مال قوی زیانمند شد وقربِ دو سه هزار دینار وامدار گشت وطاقتِ ادا کردنِ آن نداشت ؛ برخاست و با عیالِ خود بحضرتِ مولانا آمده پای مبارکش افتاد که حَسْبَةً لله تعالی عنایت وشفاعتنامهٔ درین باب بخدمتِ پروانه بنویسد تا مگر چیزی وا برند ویا مهلتی دهند ؛ فی‌الحال رقعهٔ فرستاده شفاعت کرد ؛ پروانه گفته باشد که این قضیّه بدیوان تعلّق دارد ؛ در جوابِ او باز فرمود نبشتن که حاشا حاشا دیوان ،

۱۲۶ـ۱۲۵/۳ Z ۶۳ آ B ۵۸ ب T, I, 235 ; H, I, 198

5 در استعفا Z : در استغفار B ‖ 9 معنی Z : — B ‖ مالیده B : مالید Z ‖ 14 سه B : — Z ‖ 15 آن B : — Z ‖ 16 افتاد B : افتاده Z ‖ 18 گفته B : گفت Z

بحکمِ سلیمانست نه آن که سلیمان بحکمِ دیوان ، وپروانه را نام سلیمان بوذ ، بشاشتِ عظیم نموذه ذوقها کرد ورقعه را بوسیذه ذمّتِ عامل را از آن وام بری کرد واز خاصّهٔ خوذ بدیوان جواب گفت ؛ همانا که حضرتِ مولانا دعاها کرده فرموذ که در پیشانیٔ معین الدین پروانه نوری هست سلیمانی که اگر آهنگ کند ملکِ مغرب ومشرق را فروگیرذ ؛ پرسیذند که عجب آن نور چه نورست ؟ فرموذ که نورِ عشقِ ماست ؛ دوستان این خبررا بگوشِ پروانه رسانیذه سر نهاذ وشکرها کرده نه چندان شکرانها فرستاذ که در شرح آیذ

(۱۲۷/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس رحمة الله علیه روایت کرد که خدمتِ امیر جلال الدین قره‌طائی رحمة الله علیه مردی بوذ ولی سیرت ، ظاهر سریرت ، وخیرات وصدقاتِ او برکافّهٔ برایا علی العموم متواصل بوذ وحضرتِ مولانا اورا تعظیمِ عظیم می فرموذ ونوازش می‌کرد ؛ بعد از وفاتِ او روزی از درِ مدرسهٔ او گذر می‌کرد ؛ زمانی توقّف فرموذ ؛ بعد ازآن گفت که یارِ مرحوم جلال الدین قره‌طائیٔ ما بانگ میزنذ که مشتاقِ حضورِ اصحاب شذه ام تا از نَفَسِ مبارکِ مولانا یکدم بیاسایم ؛ با جمعِ یاران بزیارتِ او تشریف داذه ساعتی در تربهٔ او نشسته ، خُفّاظ قرآن خواندند ویاران غزلیات ومثنوی خواندند ؛ مرحمتِ بی نهایت فرموذه بیرون آمذند

۱۲۷/۳ Z ۶۳ ب B ۵۹ آ T, I, 237 ; H, I, 199

5 که B ؛ — Z ‖ 10 روایت Z : + روایت B ‖ 13 از در B : از Z ‖ 15 ما Z : — B ‖ 16 یکدم B : — Z ‖ با Z : تا B ‖ 17 داده B : داذ Z

(۱۲۸/۳) همچنان هم خدمتِ چلبی شمس الدین حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا با جمعِ اصحاب بسوی زاویهٔ شیخ صدرالدین می‌رفتند ؛ چون نزدیکتر رسیدند خادمِ مقام بیرون آمده خدمت کرد که شیخ در گوشه نیست ؛ خداوندگار فرمود که خمش کن که از شیخت این قدر نیاموختی که چیزی را که از تو نپرسند نگوئی ؛ ازآنجا در گذشتند و بمدرسهٔ که درآن حوالی بود در آمدند ، چندانی معانی و معارف فرمود که توان گفت ؟ بعد ازآن ساعتی گوشِ مبارك را بر دیوارِ مدرسه نهاده سر می‌جنبانید ، فرمود که اصحاب را معلوم است که ما اینجایگاه چون آمدیم ؟ مقصودِ کلّی آن بود که این بقعهٔ بیچاره بزبانِ حال بحضرتِ حق می‌نالید و زاریها می‌کرد که چند پوست چند پوست؟ روزی بمعانیٔ دوست مشرّف نشوم ؛ الله الهام داد تا بذینجا نهضت نموده ساعتی اورا بمغز نغزِ معانی و قدمِ مبارکِ یاران مشرّف گردانیدم

همچنان فرمود که امام محمدِ غزالی رحمة الله علیه در عالمِ ملك گَرد از دریای عالم بر آورده ، عَلَمِ علم را برافراشته ، مقتدای جهان گشت و عالمِ عالمیان شد ؛ چه اگر همچون احمدِ غزالی ذرّهٔ عشقش بودی بهتر بودی و سرِّ قربتِ محمّدی را چون احمد معلوم کردی ؛ ازآنکه درعالم همچون عشق استاذی و مرشدی و مُوْصِلی نیست

۱۲۸/۳ Z ٦٤ آ B ٥٩ ب T, I, 238 ; H, I, 200

4 کن که Z : کن B || 10 زاریها Z : زارها B || 14 در B : از Z

شعر (سریع)

عشق گزین عشق که گردی گزین عشق ترا بخشد رائی رزین

(۱۲۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در حجرهٔ سراج الدینِ تتری که علّامهٔ زمانِ خود بود ، درآمده بمعانی مشغول شد ؛ فرمود که حکیمِ الٰهی خواجه سنائی وخدمتِ فرید الدینِ عطّار قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُمَا بس بزرگانِ دین بودند ولیکن اغلب سخن از فراق گفتند ؛ امّا ما سخن همه از وصال گفتیم ؛ باز فرمود : امام ابو حنیفه وامام مطّلبی وامامانِ دیگر رَضِیَ اللهُ عَنْهُمْ معمارانِ عالمِ خشکی بودند ؛ هر که بصدقِ تمام طریقهٔ ایشان را گرفت ومتابعتِ آن عزیزان کرد از شرورِ اشرار وقطّاعانِ راهِ دین ایمن شد ورهید ؛ امّا جنید وذوالنون وابا یزید وشقیق وادهم ومنصور وامثالِ ایشان مرغانِ آبی بودند وسبّاحانِ عُمّانِ معانی ؛ هر که متابعتِ ایشان کند از حیله‌های نفسِ مکّار خلاص یابد وبگوهرِ دریای قدرت ره برد

(۱۳۰/۳) همچنان خدمتِ بهاء الدین بحری که از علمِ معانی بهرهٔ اکمل داشت روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا فرمود که هر که بسخنانِ عطّار مشغول شود از سخنانِ حکیم مستفید شود و بفهمِ اسرارِ آن کلام رسد و هر که سخنانِ سنائی را بجدِّ تمام مطالعه کند بر سرِّ سنائی سخنان ما واقف شود

۱۲۸/۳ Z ٦٤ ب B ٦٠ آ T, I, 240 ; H, I, 201

7 و امام Z B : + شافعی Zh ‖ 11 مرغان Z : مرغ B ‖ سباحان Z : سباحان B ‖ 14 بهرهٔ B : بهری Z

(۱۳۱/۳) هم او روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا علیه سلامُ الله وتحیّاتُه در مدرسه نشسته بود ؛ از ناگاه ملك الشعرا امیر بهاء الدین قانعی که خاقانیِ زمان بود ، با جماعتِ اکابر بزیارتِ خداوندگار درآمدند ؛ بعد از مقالاتِ بسیار و اجوبه و اسئلهٔ بی‌شمار قانعی گفت که بنده سنائی را هرگز دوست نمی‌دارم ؛ ازآنکه مسلمان نبود ؛ فرمود که چه معنی که مسلمان نبود ؟ گفت : از برای آنکه آیاتِ قرآنِ مجید را در اشعارِ خود تضمین کرده است و قوافی ساخته ؛ حضرتِ مولانا بحدّتِ تمام قانعی را درهم شکسته فرمود که خمش کن ! چه جای مسلمانی که اگر مسلمانی عظمتِ اورا دیدی کلاه از سرش بیفتادی ؛ مسلمان توئی و هزاران همچون تو ؟ او از کونین مسلم بود وکلامِ خودرا که شارحِ اسرار قرآنست هم بدان صورت زیب داد که اَخَذْنَا مِنَ اَلْبَحْرِ وَاَهْرَقْنَا عَلَى اَلْبَحْرِ و تو این حکمت را ندانی و نخوانده ازآنکه بظاهر قانعی و گفت :

شعر (رمل)

اصطلاحاتیست مر ابدال را که نباشد زان خبر اقوال را
زان نماید این حقایق نا تمام که برین خامان بود فهمش حرام

T, I, 240 ; H, I, 201

۱۳۱/۳ Z ۶۵ ب B ۶۰ آ

3 اکابر Z : — B || 8 که : — B || 14 اصطلاحاتیست Z : اصطلاحی نیست B

امیر بهاء الدین قانعی : احمد بن محمود الطوسی است که بعد از وفات (۶۷۲ ه‍/۱۲۷۳ م) مولانا فوت شده است ؛ مداح سلاطین آل سلجوق بود وکلیله و دمنه را بنظم آورده است (ر. ک. به Rieu ، Catalog of the Persian manuscripst in the British Museum ج ۲، ص ۵۸۲ ب — ۵۸۴ آ ؛ M. Fuat Köprülü ، Ana-dolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları Belleten ، ج ۷ (۱۹۴۳) ص ۳۹۳ - ۳۹۶ ؛ Ahmed Ateş ، Hicrî VI-VIII (XII-XIV). asırlarda Anadoluda Farsça eserler ، TM ، ج ۷ - ۸ ، جزو ۲ ، ص ۱۱۱ - ۱۱۲)

وچون خدمتِ شما را از غوامضِ اسرارِ اولیاء حظّی نیست لازم نیاید نفیِ حالِ ایشان کردن و خوذ را در معرضِ هلاک انداختن ؛ ولی اگر در حقِّ ایشان اعتقادی بندی و صدقی ورزی ترا در روزِ جزا وزری نباشذ بلکه ورزی و پناهی باشذت وشفیعِ شفیقِ تو شوند ؛ فی الحال برخاست وسر واز کرده استغفار نموذ و ازآن بی ادبی توبه کرده مریدِ مخلص شذ

(۱۳۲/۳) همچنان ولیُّ الله عَلَی الْعِیان ، سراج الدین مثنوی خوان ، رحمةُ الله عَلَیْه از حضرتِ چلبی حسام الدین قدّس اللهُ سِرَّهُ روایت چنان کرد که روزی یکی را از مریدانِ خوذ سوگند می داذ که بکارِ نا مشروع مشغول نشوذ وبر سرِ رحل الٰهی نامهٔ حکیم را پوشانیذه پیش آوردند ؛ درحال حضرتِ مولانا از در درآمذه پرسیذ که چه سوگند خوارگیست ؟ چلبی فرموذ که فلانی را از تهتکّ سوگند می دهم ؛ ترسیذم که بمصحف سوگندش دهم ، الٰهی نامه را رو پوش کردم ؛ فرموذ که والله این قوی تر میگیرذ ؛ ازآنکه صورتِ قرآن برمثالِ ماست است واین معانی روغن وزبدهٔ آن

(۱۳۳/۳) همچنان شهاب الدینِ گوینده وعثمانِ قوّال رَحِمَهُمَا اللهُ از مقبولانِ مُقبِل بوذند ، چنان روایت کردند که روزی در مدرسه سماعِ عظیم بوذ وحضرتِ مولانا از حدّ بیرون شورها کرده دم بدم تا تختِ گویندگان می آمذ ومنحنی گشته عذرها می خواست ، باز تواجد می نموذ وعذرها می خواست که شما را عالمِ نازکیست ، بس باشد واصحاب را

۱۳۲/۳ — ۱۳۳ Z ٦٤ ب — ٦٥ آ B ٦٠ آ T, I, 242 ; H, I, 203

2 ولی Z : بلی B ‖ 5 کرده Z : کردی B ‖ 12 می دهم B : + سوگند می دهم Z ‖ 14 بر B : — Z

حیرت یکی در هزار می‌شد که این تواضع با که می‌کنند و این تکلّف با کیست ؛ چون سماع بنهایت رسید حضرتِ چلبی حسام الدین سر نهاده ازآن سرّ باز پرسید ؛ فرمود که سرِّ روحانیتِ خواجه حکیم سنائی متمثّل شده بوذ وتجسّد نموذه در پهلوی عثمان و شهاب الدین ایستاذه دف می‌زذ ولطفها می‌فرموذ ومن دمبدم از تمثالِ سرِّ او عذرها می خواستم تا از ما خشنوذ باشذ وحقیقت باید دانستن که مردانِ حقّ از عالمِ غیب هرکرا یاذ کنند وخواهانِ او شوند درحال پیشِ او متمثّل می‌شوند ؛ چنانک روح القدس مریم را وحضرت رسول را عَلَیْهِمَا السلام وصور روحانی اولیاء کمّل را وآن را درویشانِ عالَم تَرَوْحُن و تمثّل وتجسّد گویند

(۱۳٤/۳) همچنان یارِ ربّانی خواجه نفیس الدین سیواسی رحمة الله علیه روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بحمّام درآمذه بوذ ودر میانهٔ گرما به مُرَبَّع نشسته معانی می فرموذ واصحاب شورها می‌کردند ؛ از ناگاه برخاست وبانگی بر زذ که درین مجمع مولانائی کیست تا سه بار ؛ جمیعِ یاران خاموش کرده هیچ نگفتند ؛ بعد ازآن فرموذ که اگر چنانک بیگانهٔ درین حَمّام درآیذ ودر جامه‌کَنِ حَمّام جامه‌های اصحاب را ببیند ، درحال بداندکه یارانِ مولانا اینجایگاه بوذه اند ؛ اکنون ازآنک جامه ودستارِ شما مُعَرِّفِ شما باشذ ، چرا نبایذ که شما مُعَرِّفِ جانها وجامه‌ها باشید ؛ چنانک ظاهرِ یاران بدینها آراسته است ، بایذ که بواطنِ شما

۱۳٤/۳ Z ٦٥ آ B ٦٠ ب T, I, 243 ; H, I, 204

6 باشذ Z : شود B || 7 شوند Z : شوید B || 14 بجمع Z : جمع B

نیز بمعرفتِ الهی وحقایق آراسته شوذ که اِنَّ اللهَ لاَ یَنْظُرُ اِلیَ صُوَرِکُم ولاَ اِلیَ اَعْمَالِکُم ولَکِنْ یَنْظُرُ اِلیَ قُلُوبِکُم ونِیَّاتِکُم ؛ تا من جمیع الوجود مولویٔ معنوی باشیذ وهذه کفایة

(۱۳۵/۳) همچنان خواجه نفیس الدین روایت کرد که روزی در مدرسه سماعی عظیم بوذ ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا تیز تیز بسوی من آمذ وگریبانِ مرا محکم بگرفت ومن از آن هیبت بیخوذ گشتم ؛ بعد از آن فرموذ که اگر از تو سؤال کنند که مولانا آستینِ فرجی را چرا تشمیر میکنذ چه خواهی گفتن ؟ گفتم : هر چه خذاوندگار فرماید ؛ فرموذ که کلّ کائنات بر مثالِ خانقاهیست بس عالی وعظیم ودر آن خانقاه شیخِ حقیقی حضرتِ الله است وتمامتِ انبیاء واولیاء وخواصِ امّت بسانِ صوفیان مسافرند ، وچون صوفیٔ غریب درین خانقاه نزول کنذ وخادم را ندانذ بایذ که نظر کنذ تا آستینِ جامه را که تشمیر کرده است استدلال کنذ که خادمِ خانقاه اوست وسایر ارکان وآدابِ اربابِ تصوّف را ازو اکتساب کنذ ؛ بعد از آن با صوفیانِ صفا وسالکانِ راهِ وفا محرم وهمدم توانذ بوذن ودر آنجا اقامت کردن واستقامت نمودن والّا هم اندر ساعت از هانقاهش برون اندازند ؛ اکنون درین خانقاهِ عالم از تحویل آدم وفیضِ آن دم خادم الله مائیم والخادمُ الله حبیب الله ضابطهٔ کلّیست والعاقلُ یَکْفِیهِ الاِشَارَةُ ؛ واین نصیبِ خدمت از نصابِ رسول الله بما رسیذه است کما قال صَلَّی الله علیه وسلَّم : سَیِّدُ اَلْقَوْمِ خَادِمُهُمْ ؛ زهی مبارك خدمتی که خادمی از برکت خادمی مهتر وبهترِ عالمیان شذ ومخدوم جهانیان گشت

T, I, 243 _ 45 ; H, I, 204 _ 205 ۱۳۵/۳ Z ٦٥ آ B ٦٠ ب _ ٦١ آ

(۱۳۶/۳) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی پیشِ حضرتِ مولانا از یکی حکایت کردند که فلانی می‌گوید که دل و جان بخدمتست؛ فرمود که خمش کن! درمیانِ مردم این میراث دروغ مانده است که میگویند و او آنچنان دل و جان از کجا یافت که در خدمتِ مردان باشد؟ بعد ازآن روی مبارك بسوی چلبی حسام الدین کرد که الله الله با اولیای حق زانو بزانو باید نشستن که آن قربت‌را اثرهای عظیمست، چنانك فرمود

شعر (هزج)

هر حالی که باشی پیشِ او باش — که از نزدیك بوذن مِهر زاید
چنانك تن بساید بر تنِ یار — بدیذن جانِ او بر جان بساید
جذائی را چرا می آزمائی — کسی مر زهر را چون آزماید؟
اگر تو پاك و ناپاکی بگریز — که پاکیها زنزدیکی فزاید

(۱۳۷/۳) همچنان روزی خدمتِ علاء الدین ثریانوس بحضرتِ مولانا حکایت میکرد که اخی احمد امروز در مجمعی می گفت که ما نیز از جملهٔ عاشقانِ مولانائیم؛ فرمود که خمش کن! چه گونه مرده خاوَند عاشق است که اورا معشوقش نمی‌شناسد. اگرچه محرم نشوند

شعر (رمل)

زآن بیاورد اولیا را در زمین — تا کندشان رحمةً لِلْعَالَمین

---

1 همچنان ... ص ۲۴۸/۱۲ فاتحهٔ BZ : — K || 6 ـ 7 چنانك فرمود Z : — B || در B : بو Z کشته || 10 n بساید Z : ساید B

18 زان ... للعالمین : MN ج ۳ ص ۱۰۳/۱۸۰۴ : MA ۱۴/۲۴۰

15

(۱۳۸/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا رو بیارانِ عزیز کرده فرموذ که چندانکه ما را شهرت بیشتر شذ و مردم بزیارتِ ما می آیند و رغبت می نمایند ازآن روز باز از آفتِ آن نیاسوذم ، زهی که راست می فرموذ حضرتِ مصطفای ما که الشُهرَةُ آفةٌ والراحةُ فِی الخُمول ؛ امّا امر چنانست چه توان کرد که اُخرُجْ بِصِفَاتِی اِلَی خَلْقِی مَنْ رَآكَ رَآنِی ومَن قَصَدَكَ قَصَدَنِی وپیوسته اصحاب را ازآفتِ شهرت حذر میفرموذ و میگفت

شعر (رمل)

خویش را رنجور سازی زار زار تا ترا بیرون کنذ از اشتهار
کاشتهارِ خلق بندِ مُحکَمَست در ره این از بندِ آهن کَیْ کَمست

(۱۳۹/۳) الحکایه : فقیرِ نهری ، نی دهری ، شیخ سنان الدین آقشهری رحمةُ اللهِ علیه که از کُمَّلِ اصحابِ حُلوی وسالکِ مسالکِ عُلوی بوذ ، از حضرتِ سلطان ولد چنان روایت کرد که او فرموذه است که در ماهِ رمضان حضرتِ والدم قربِ ده روز در خانهٔ منزوی شذه روی بکسی ننموذ ؛ روزی اکابرِ قونیه از علما وفقرا وعرفا و امرا وعموم مردم در مدرسه غُلوّی عام کردند که ما بفراقِ خذاوندگار تحمّل نداریم وزاریهای عظیم نمودند

۱۳۸/۳ ـ ۱۳۹ Z ٦٥ ب B ٦١ آ T, I, 246 ; H, I, 206

5 ـ 6 اخرج . . . قصدنی : گفتهٔ بایزید بسطامی‌است (ر. ک. به رسالة النور ، ص ۱۳۹ ؛ فیه ما فیه ، ص ۷٦ ، ۲۹۳ حواشی و تعلیقات ناشر)

9 خویش را . . . کست : MN ج ۱ ، ص ۹۵/۱۵٤۵ ـ ۱۵٤٦ ; MA ٤١ / ۱۹ ـ ۲۰

شعر (متقارب)

درازست قصّه تو خود این بدانی طپشهای ماهی ز بی‌استقائی

حضرتِ ولد فرمود که برخاستم و بر درِ حجره رفتم، تا از حالِ پدرم تجسّس کنم؛ آهسته آهسته آمدم و دزدیده از شکافِ در نظر کردم؛ حضرتِ پدرم فرمود که بهاء الدین بیرون چه غلبه است؛ گفتم: تمامتِ شهر محبّان و عاشقان در فراقِ خداوندگار می‌سوزند؛ گفت: حق بدستِ ایشانست، امّا سه روزِ دیگر مرا مُهلت دهند؛ سر نهادم و باز گشتم، اصحاب را خبر کردم؛ شادیها کردند و سماعها زدند؛ بعد از سوّم روز علی‌الصباح آمدم و از شکافِ در درحجره نظری کردم دیدم که تمامتِ حجره از زیر تا ببالا بجسمِ مبارکِ مولانا پر شده بود و مالامال گشته وهمچنان شکافِ در نیز آگنده شده بود؛ چنانک پنبه را در شکافها پر می‌کنند؛ از آن هیبت نعرهٔ زدم وبیخود شدم تا دو سه نوبت این حالت را دیدم؛ آخرین نوبت باز نظر کردم، دیدم که بر جسمِ او همان قرارِ اعتدال ولطافت ولاغری بود که بود ودیدم که بدستِ مبارکِ خود را مینواخت که شا باش! نیکو رفتی! اَحْسَنْتَ زهی تحمّل که نمودی، آنچ کوهِ طور برنتافت وپاره پاره شد تو برداشتی، آفریها برچون تو یارِ غار باذ، چنانک فرمود

شعر (رمل)

از کمالِ قُدرتْ ابدانِ رجال یافت اندر نورِ بیچون احتمال
آنچ طورش برنتابد ذرّهٔ قدرتش جا سازد از قارورهٔ

19 ـ 20 از کمال . . . قارورهٔ : MN ج ۶، ص ۴۴۷ / ۳۰۶۶ ـ ۳۰۶۷ : MA ۶۲۴ / ۷ ـ ۸

فریاذ کنان از در درآمذم وسر نهاذم وروی بر پایش مالیذم؛ فرموذ که بهاءالدین این سرّیست میانِ ما وشما؛ وقتها می باشذ که ما بحضرت میرویم واوقات فیض وتجلّیٔ حضرتِ تعالی وتقدّس بر ما می‌آیذ؛ ساعتی که ما آنجا رویم لاغر وذلیل و پر نیاز شویم؛ ساعتی که حضرتِ عزّت تشریف فرمایذ در جملهٔ عالم نگنجیم، تا حجرهٔ را چه رسذ؟ بیرون آمذم واصحاب را خبر کردم؛ غلغلهٔ در شهر قونیه افتاذه طُلّب طُلّب اکابر واصاغر بزیارت می آمذند وهر یکی را علی الانفراد از کمالِ اتّحاد دلداریها میفرموذ وعنایتها می‌کرد؛ بعد ازآن بلا انقطاع هفت شبان روزی بسماع شروع فرموذ

(۱٤۰/۳) همچنان محقّقانِ طریقت ومحقّانِ حقیقت عَلَیْهِمُ التَّحِیَّةُ والسَّلام روایت چنان کردند که مگر روزی خدمتِ جلال‌الدین قره طائی‌را در دل رغبتی شذ که نمازِ صبح را در پیِ مولانا گزارذ؛ پنهانی برخاست وتنها بمدرسهٔ ایشان درآمذ در وقت یا حیّ؛ ودر پسِ در بنماز ایستاذ؛ دیذ که حضرتِ مولانا در محراب ایستاذه است. می بینذ که از ناگاه بلند شذ وعظیم شذ وبالیذ وتناوُر گشت وتمامتِ صحن وصفّهٔ مدرسه مالامال شذ. چنانک او را مجالِ مقال ومقامِ قرار نماند؛ نعرهٔ بزذ وبیهوش شذ؛ بعد از ساعتی چون بخوذ آمذ، دیذ که حضرتِ مولانا بسجده رفته بوذ؛ چون نمازرا تمام کرد، فرموذ که امیر جلال الدین وقتی که حضرتِ عزّت مارا بنوازذ چنان میشویم

T, I, 249 ; H, I, 208 ۳/۱٤۰ - ۱٤۱ Z ٦٦ ب B ٦۲ آ

2 سرّیست Z : سراست B ‖ 3 ما B : — Z ‖ 4 ساعتی که ما B: ساعتی ما Z ‖ 5 نگنجیم B : نگنجذ Z ‖ 10 محقان B : محققان Z ‖ 14 بنماز B : نماز Z ‖ 15 از ناگاه B : ناگاه Z

و وقتی که ما را آنجا خواند چنین میشویم ؛ سر نهاد و گریان بیرون آمد وآن روز یاران را بخشایش بسیار فرمود

(۱۴۱/۳) همچنان خدمت زبدة الفضلاء ینبوع المعانی مولانا صلاح الدین ملطی رحمة الله علیه که از کبار علمای اصحاب بوذ وحضرت خداوندگار او را یارک بهاء الدین خطاب فرموذی و در فن عربیت سیبویه وقت بوذ و استاذ چلبی عارف قدس الله سره چنان روایت کرد که حضرت خداوندگار قرب چهل روز تمام از ناگاه غائب شذ و تمامت اصحاب واکابر در طلب او دیوانه شذند تا مباذا که دشمنی و منکری فرصت یافته چیزی واقع شوذ ؛ همچنان یاران فوج فوج گشته طلب میکردند وپرسان می شذند تا حدی که در شهر منادی کردند که هرکه خبر خداوندگار بیارذ ونشان دهذ هزار درم شکرانه دهند ؛ مگر که حمام دولی را قازغان خلل آورده آبش چکیذن گرفت ؛ همانا که آتش کشیذه حمامی در آمذ که مرمت آن خلل کنذ ؛ دیذ که حضرت مولانا با جامه‌ها ودستار بر بالای گوزبان خزینه ایستاذه است وواله گشته که نه جامه‌هاش تر شذه بوذ ونه غرق عرق شذه ؛ بادب تمام سر نهاذه بازگشت ودوان دوان بمدرسه آمذ ؛ دیذ که مجموع یاران در بندگی سلطان ولد و چلبی حسام الدین جمع آمذه درآن اندیشه بوذند ؛ کیفیت حال را باز گفته از غایت شاذی یاران اورا بر داشته بوی فرجیها وچیزها بخشیذند و خدمت خواجه مجد الدین مزاغی فی الحال

---

5 بهاء الدین Z : بها الدنیش B || 6 چلبی B ~ عارف Z || روایت Z ~ چنان B || 12 دهند ZB: دهیم Bh || 13 آتش را B : آتش Z || 16 دوان دوان Z : دران مدت B || آمد دید Z : آمده دوان B || 18 اورا Z : او B

هزار درم و خلعتش داد ؛ بجمعهم بحمّام آمدند وقوّالان حاضر شدند ؛ همچنان سماع کنان و رقص زنان بمدرسه آمدند؛ گویند: یکهفته تمام سماع واجتماع بود

(۱۴۲/۳) الحکایه : همچنان روزی حضرتِ خلیفهٔ خداوندگار، سلطان الابرار، چلبی حسام الحق والدین رَضِیَ اللهُ عَنْه روایت فرمودکه از حضرتِ مولانا چنان شنیدم که حق تعالی چون جسمِ پاکِ آدم را علیه‌السلام از اَدَمهٔ کورهٔ خاك ابداع کرد وروحِ قدسی را در وی نفخ فرمود، جبرائیلِ امین را خطابِ عزّت در رسید که از دریای قدرتِ من سه پاره گوهرِ عظیم برگیر و در طبقِ نورین نهاده نثارِ آدمِ صَفِیّ کن و برو عرضه می دار ، تا ازآنها یکی‌را اختیار کند ؛ یکی گوهرِ عقل بود ، دوم گوهرِ ایمان بود ، سوم گوهرِ حیا بود؛ چون جبرائیلِ امین طبق را بحضرتِ آدم عرضه داشت وکیفیّتِ حال را بازگفت: بنظرِ فراستِ اَلْمُؤمِنُ یَنْظُرُ بِنُورِاللهِ نظرکرده گوهرِ عقل را اختیارکرد ؛ جبرائیل می خواست که طبق‌را بآن دو گوهر برگیرد وباز بدریای قدرت برد ؛ از غایتِ گرانی بآن قوّت که اورا بود نتوانست برگرفتن؛ گوهرِ ایمان وحیا جواب دادند که ما از

T, I,251 _ 52 ; H, I, 210 _ 11 ۱۴۲/۳ _ ۱۴۳ Z ۶۷ آ _ ب B ۶۲ ب

1 آمدند و B : آمده Z ‖ 3 آمدند B : آمده Z ‖ 8 فرمود Z : می فرمود B ‖ 10 یکی را B : یکی Z ‖ 16 بود Z : — B ‖ دادند Z : دادندی B

13 المؤمن ... الله : یکی از احادیث نبوی است (ر . ك. به احیاء علوم الدین، ج ۲ ص ۲۰۱ ؛ ج ۳ ، ص ۱۸ ؛ جامع صغیر ، ج ۱ ، ص ۸ ؛ کنوز الحقائق ، ص ۳ ؛ فیه مافیه ، ص ۱۲۸ و حواشی و تعلیقات ناشر ص ۳۱۵)

صحبتِ عقلِ محبوبِ خدا جذا نمی شویم و هرگز بی وجودِ او بجائی مارا قراری و وجودی نیست ؛ ازآنک از قدیم العهد ما هر سه جوهرِ کانِ عزّتیم و گوهرِ بحرِ قدرتیم ؛ از همدیگر انفکاکی نداریم ؛ از حضرت الله خطابِ عزّت در رسید که یا جبرائیل دَعْهُم وتَعَالَ یعنی که بگذار و بیا ؛ همانا که عقل بر قلّهٔ دماغِ آدمی منزل گرفت و گوهرِ ایمان در دلِ پاکِ درّاکِ او مسکن ساخت وگوهرِ حیا بر چهرهٔ مبارکِ آدم فرو نشست وآن هر سه گوهرِ پاکِ میراثِ فرزندانِ خاصّ آدم اند ؛ چه از نسلِ آدم هر فرزندی که بذآن گوهرها متحلّی و متجلّی نیست ازآن نور وازآن معنی خالیست وَ اَلْعَاقِلُ یَکْفِیهِ الْاِشَارَةُ

(۱۴۳/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولد مدرّس روایت کرد که بندگیٔ مولانا حمزه نامی نای‌زنی بوذ و بغایت استاذ وخوشنواز بوذ وحضرتِ مولانا درحقِّ او عنایتهای عظیم داشت ؛ از ناگاه رنجور شذ و بمرد ؛ بحضرتِ مولانا اعلام کرده بعضی اصحاب بتجهیزِ او مشغول شذند ؛ همانا که مولانا برخاست و بخانهٔ او رفته چون از درِ او درآمذ گفت : یارِ عزیز حمزه برخیز ! لَبَّیْکَ کنان بر خاست و نای نواختن گرفت ؛ سه شبان روزی سماعی عظیم کردند وآن روز قربِ صذ کافرِ رومی مسلمان شذ و چون قدم مبارکِ بیرون نهاذ فی الحال رحلت نموذ .

---

1 خذا Z : — B || او Z : ان B || بجائی Z : جائی B || 2 قراری و وجودی Z : قراری وجود B || از قدیم B : قدیم Z || 14 که B : — Z || 16 شبان Z : شبانه B

(۱۴۴/۳) همچنان درویشی از یاران سفر کرد؛ چون خبرِ وفاتِ او بحضرتِ مولانا رسید فرمود که چرا پیشترک خبر نکردید که رها نمی کردم که می رفت؛ قُضِیَ الْاَمْرُ وَ اِلَی اللهِ تُرْجَعُ الاُمُورُ (۲۱۰/۲)

(۱۴۵/۳) همچنان یارِ ربّانی ملک الخلفاء سالک سنی مولانا بدرالدینِ معدنی رَحِمَهُ اللهُ که در معدنِ لُولُوَه خلیفهٔ بزرگ بود و صاحب دل، روایت کرد که حضرتِ مولانا را گویندهٔ بود بغایت شیرین نَفَس. امّا در پشتِ خود کوزی داشت؛ روزی حضرتِ مولانا در سماع شور ها میکرد و تواجد مینمود و بنزدِ او آمده حالها میکرد وآن بیچاره منحنی گشته بعشقِ تمام دف می زد و اسرار می گفت؛ بعد از سماع فرمود که چرا راست نمی ایستی. تراچه حالتست؟ کوزِ پشت را عرضه داشت؛ همانا که دستِ مبارک بر آنجا مالیده شد درحال قدّ او بالیده شد؛ سرنهاد وهمچو سروِ روان روان شد، شاذی کنان چو بخانهٔ خود آمد زنِ او انکار نموده در را نگشود که تو شوهرِ من نیستی؛ اصحاب حکایتِ عنایت را باز گفته و سالها در بندگی قیام می نمود

(۱۴۶/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا را حکایت کردند که فلان الدین نائی در حالتِ مستی نمانده است؛ فرمود شکر که نماند

۱۴۴/۳ ـ ۱۴۶ Z ۶۷ ب ـ ۶۸ آ B ۶ آ T, I, 253 ـ 54; H, I, 211 ـ 12

6 لولوه B : لولؤه Z ‖ 8 B خود : او Z ‖ 9 حالها Z : حالتها B ‖ 13 درحال . . . بالیده شد B : — Z ‖ 14 او Z : او را B ‖ 15 عنایت را B : غایت را Z ‖ 17 مولانا را B : مولانا Z

و درآن مستی بمرد ؛ چه اگر ماندی وهشیار شدی نیک نبودی ، چنانک بلبلِ بیچاره در وقتِ گل برابرِ گل نعره‌ها میزند و فریادها میکند ، چندانی که بیخود میشود چه اگر گُربهٔ درآن حالت فرصت یابد وآن بلبلِ بیخودرا بخورد آن بلبل ابداً مست بماند و بیخود محشور شود کَمَا تَعِیشُونَ تَمُوتُونَ و کَمَا تَمُوتُونَ تُحْشَرون

شعر (رمل)

این قدر گفتیم باقی فکرکن فکر اگر جامد بوَد رَو ذکرکن
ذکر آرد فکر را در اهتزاز ذکر را خورشیدِ آن افسرده ساز

(/۱٤۷) همچنان جماعتی از حضرتِ مولانا سؤال کردندکه پیشِ جنازهٔ مردگان مقریان و مؤذّنان تا بوده است از قدیم العهد بوده است ؛ درین زمان که دَوْرِ شماست بودنِ این گویندگان چه معنی دارد ؟ همانا که علمای امّت وفقهای شریعت تشنیع میزنند وآن را بدعت میگویند ؛ فرمود که درپیشِ جنازه مؤذّنان و مقریان وحفّاظ گواهی میدهندکه این میّت مؤمن بود و در ملّتِ مسلمانی وفات یافت ؛ قوّالانِ ما گواهی میدهندکه این متوفّا هم مؤمن بود و هم مسلمان و هم عاشق بود ودیگر آنک روحِ انسانی که سالها محبوسِ زندانِ دنیا وچاه طبیعت شده بود واسیرِ صندوقِ بدن گشته ، از ناگاه بفضلِ حق خلاص یافت و بمرکزِ اصلیٔ خود رسید . نه موجبِ شادی و سماع وشکرها باشد ، اورا تا همچنان پَرْ زنان وشادی کنان بحضرتِ عزّت رغبت ومراجعت نماید ودیگران را هم ترغیب دهد بجانبازی

---

8 b ذکر را Z : ذکر B || 16 روح Z : روحانی B || 18 یافت Z : یافته B || 19 بحضرت Z : حضرت B || 18 بجانبازی B : جانبازی Z

8-7 این... افسرده‌ساز : MN ج ٦، ص ۵۷/ ۱٤۷۵-۱٤۷٦؛ MA ص۵۸۷/ ۱۱

ودلیری . چه اگر در صورتِ حال یکی‌را از زندان آزاد کنند وتشریف دهند بی هیچ شکّ موجبِ هزار متحمدت وشادی باشد وفی الحقیقة مرگِ یارانِ ما درین مثابت است که گفته شد

شعر (رمل)

چونک ایشان خسروِ دین بوده اند وقتِ شادی شد چو بشکستند بند
سوی شاذُروانِ دولت تاختند کُنْده و زنجیر را انداختند
روحِ سلطانی ز زندانی بجست جامه‌چه‌دْرانیم وچون خائیم‌دست

(۳/۱٤۸) همچنان از حضرتِ سلطان ولد منقولست که گفت : روزی ملالت وقبضِ عظیم بر من غلبه کرده بوذ ؛ دیذم حضرتِ والدم از درِ مدرسه در آمذ ومرا ملول ومنقبض دیذه فرموذ که ازکسی تو رنجیذی که چنین تُرنجیذی ؛ گفتم : نمی‌دانم که چه حالست ؛ پذرم برخاست وبخانه در آمذه بعد از لحظهٔ دیذم که پوستینِ گرگین را گردانیذه سر وروی مبارك را پوشانیذه بیرون آمذ وچون نزدیکِ من رسیذ فرموذ که بُعْ بُعْ یعنی مرا بترسانذ ، چنانك اطفال را ترسانند ومرا ازآن حرکتِ لطیفِ پذرم خندهٔ عظیم وارد شذه چندانی خندیذم که نتوان گفت ؛ سرنهاذم وپایهای پذررا بوسه‌ها داذم ؛ فرموذ که بهاء الدین چنانك اگر ترا محبوبی لطیفی که ملازمِ

۳/۱٤۸ Z ٦۸ آ B ٦۳ ب T, I, 255 ; H, I, 213

2 هزار Z : هزاران B

5 ـ 7 چونك . . . دست : MN ج ٦ ، ص ۳۱۸/۷۹۸ ـ ۷۹۹ ، ۷۹۷ : MA ص ۵۷۱ / ۱۲ ـ ۱۱

کنارِ تو بوذه باشذ وهماره با تو لاغها کنذ وطرب انگیزیها نماید ، از ناگاه صورت را بگردانذ وبیاید وترا بُع بُع کنذ ؛ هیچ ازو بترسی؟ گفتم : نی نترسم ؛ فرموذ که آن محبوبی که ترا بغایت شاذان میداشت وازو در بسط بوذی ونشاط میکردی هموست که غمگینت میدارذ وازو مقبوض گشته ؛ همه اوست وازوست وازو فایض میشوی

شعر (رمل)

گر لباسِ قهر پوشذ چون شرر بشناسمش
کو بذین شیوه برِ ما بارها مست آمذه‌ست

پس چرا بی فائذهٔ غمناک میشوی ودر قبضهٔ قبض فرو می مانی

شعر (رمل)

قبض دیذی چارهٔ آن قبض کن زآنکه سرها جمله میرُویذ زبُن
بسط دیذی بسط خوذ را آب ده چون بر آیذ میوه با اصحاب ده

فرموذ که فی‌الحال حال بر من بگشت وهمچون گلِ تازه شگفته ومنبسط شذم وچندانکه عمرِ من بوذ دیگری روی غم را ندیذم وغمناک نشذم واصلا غمِ دنیا در گردِ من نگشت واز غایتِ بسط با والدم انبساطی کرده گفتم که از مقامات وکرامات ودرجاتِ جملهٔ انبیاء واولیاء علیهم السلام خبرها فرموذید واز بزرگیٔ هر بزرگی نشانها باز نموذید امّا از عظمت وپاذشاهیٔ خوذ هیچ نگفتید ؛ پذرم فرموذ که بهاء الذین سهل گیر ! نمیذانی که

شعر Z 6 : — B || 12 بگشت Z : گشت B || 14 درگرد B : گرد Z || 15 که Z : — B

11 ـ 12 قبض... ده : MN ج ۳ ، ص ۳۶۲/۲۲ ـ ۳۶۳ ؛ MA ص۲۰۱/۱٤

شعر (رمل)

مادحِ خورشید مدّاحِ خودست که دو چشمم روشن ونا مُرْمِیدَست

وچون حضرتِ پدرم از عالمِ قبض بعالمِ بسطم کشیده بود واز مملکتِ کثرت بملکوتِ وحدت رسانیده

شعر (طویل)

وَمَا الحُسْنُ اِلاّ واحدٌ غَیْرَ انَّهُ اذا اَنْتَ عَدَّدْتَ المَرَایا تَعَدَّدَا

طریقهٔ انبساط را مفتوح گردانیده درین سؤال الحاحِ عظیم کردم که البتّه شمّهٔ ازآن احوالِ خوذ باز گوئی ؛ فرموذ که بهاءالدین درین شهرِ قونیه نظرکن تا چند هزار خانه‌ها وکوشکها وسرایهای اُمراء واکابر واعیانِ فاخر هست ؛ چه خانه‌های خواجگان واکادشه از خانهای محترفه عالیترست وسرایهای اُمراء از خانهای خواجگان عالیتر وهمچنان طاق وقصورِ سلاطین وملوك ازآن مجموع بصذ درجه بالاتر ومعظّمترست ، امّا بلندی وعظمتِ آسمانها بمقابلهٔ آن سراها بغایت رفیع ومنیع وعظیم افتاذه است وچند در چندست ، اکنون مقاماتِ تمامتِ انبیاء واولیاء برین منوالست که ذکر کرده شذ چنانکك قرآنِ مجید می‌فرمایذ تِلْکَ الرُّسُلُ فَضَّلْنا بَعْضَهُم عَلَی بَعْضٍ (۲۵۳/۲) وقوله وکَذالِكَ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِیِّنَ عَلَی بَعْضٍ (۵۵/۱۷) وقال تعالی وَرَفَعْنَا بَعْضَهُم فَوْقَ بَعضٍ دَرَجَاتٍ (۳۲/۴۳) ودرین معنی

---

2 b و Z : — B ‖ 3 بسطم Z : بسیطم B ‖ 5 شمر Z : — B ‖ 14 افتاذه Z : — B ‖ 15 تمامت Z : تمام B ‖ چنانک Z : + در B

2 مادح . . . مرمدست : MN ج ۵ ، ص ۹/ ؛ MA ، ص ۵/۴۲۹

آیات و اخبار بسیارست ، امّا مقامات ما نسبت بآن سراها بمثابتِ آسمانهاست ، واللهُ یَرْزُقُ مَنْ یَشاءُ بِغَیْرِ حِسابٍ (۲/۲۱۲ ؛ ۳/۳۷ ؛ ۲۴/۳۸) ازآنِ ماست و ما من جمیع الوجوه وارثِ نور محمّدیم

شعر (رمل)

بگشاذند خزینه همه خلعت پوشید مصطفی باز بیامذ همه ایمان آرید

(۳/۱۴۹) الحکایه : اصحاب یقین رِضْوَانُ اللهِ عَلَیْهِم اَجْمَعِینَ چنان روایت کردند که یارِ ربّانی شیخ فخرالدینِ سیواسی رحمة الله علیه مردی بوذ ذوفنون ، ودرآن عهد کتابتِ اسرار ومعانی بر عُهدهٔ او بوذ ؛ ازناگاه درو جنونی طاری شذه دیوانه گشت ، حضرتِ مولانا همین غزل را همان روز فرموذ

شعر (رجز)

ای عاشقان ای عاشقان یک لؤلؤی دیوانه شذ
طشطش فتاذ از بامِ ما تگ سوی مجنون خانه شذ

الی آخره

اوقات مگر او در کلامِ خذاوندگار مدخل میکرد وبطریقِ اصلاح قلم می راند وتحریفِ کلمات می‌کرد بی آنک اجازت فرموذی

(۳/۱۵۰) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا فخرالدین را بتندیُ تمام بگرفت وگفت : مرا با تو سؤالیست درین معنی که آدمِ

۳/۱۴۹ ـ ۱۵۱ Z ۶۹ آ B ۶۴ ـ ب . T, I, 258 - 60 ; H, I, 216 - 17

1 ما نسبت Z : خاصان B ‖ 3 ماست Z : خاصانست B ‖ شعر B : بیت Z ‖ 10 فرمود B : فرموذه Z ‖ 17 همچنان B : — Z .

تقی وابلیسِ شقی در دو گناهی کرده بوذند ، عاقبت آدم مغفور ومرحوم شذ وشیطان محروم ومرجوم گشت ، سببِ آن چه بوذ ؟ فخرالدین سر نهاذ وبسیار گریست و درجوابِ آن عاجز گشت ؛ فرموذ که سببِ طردِ او شرکت بوذ وپس فخرالدین ازخجالت بیخوذ شذ ؛ بعد از آنک رحلت نموذ از عزیزانِ روشن دل یکی اورا در خواب دیذ که دندانهاش را ملائکهٔ قهّار بمقامعِ حدید خرد میکردند و او فریاذها می‌کرد ، بینندهٔ بینا ازآن حال باز پرسید ؛ گفت : مکافاتِ آن بی ادبیهاست که درکلامِ مولانا می کردم ومداخلت می نموذم ؛ یاران ازآن هیبت قوی دلتنگ شذند و گریستند ؛ باتّفاق بحضرتِ تربهٔ شیخ در آمذند وسرها بازکرده شورها کردند و گناهانِ فخرالدین را درخواستند ؛ هم درآن شب همه‌شان بجمعهم درخواب دیذند که درقصورِ علّیینّ سیْر می‌کرد؛ ازحالِ او پرسیذند که ما فَعَلَ اللهُ بِکَ قال غَفَرَلِی رَبّی ؛ بر من رحمت کردند وازآن زحمت بدعا وشفاعتِ یاران رهیذم

(۱۵۱/۳) همچنان مؤلّفِ کتاب بندهٔ خاکی اَحسَنَ اللهُ اِلَیهِ میگویذ که حضرتِ مولانا قدّس اللهُ سرّه سطری چند بدست خطِّ مبارکِ خوذ درصفحهٔ کتابی بسرخی نبشته بوذ که شبی مندیلِ شیخ صلاح الدین عظّم اللهُ ذکرَه در حمّام گشوذه شذ وافتاذ ؛ گفت : ای چراغ ! رُسوایم کردی ؛ درحال چراغ نگونسار شذ فرو افتاذ ومُرد وجماعت پیشِ شیخ دویذند که ما هیچ ندیذیم ؛ شیخ بذآن

---

2 شیطان Z : + علیه العنة B || 3 آن : — Z || 6 میکردند B : میکرد Z || و او . . . می کرد B : — Z || 19 رسوایم Z : رسوام B

گفت: ایشان خشنود شذکه دیذه نا دیذه آوردند ، اکنون نا مبارکست آن تبدیلِ مثنوی و تحریفِ کلمهٔ اِنّا نحنُ مُصلِحُونَ اَلاَ اِنَّهُم هُمُ المُفْسِدُون (۲/۱۱-۱۲) چنانست که چنگال در نهاذند واعضا وشکم فرو میتراشند بناخن ، وگوشت را بر میدرّند ؛ آن دستار چنین می باید ، چنین می باید ، اندرین کناره می باید اوکه اینجاش استانید ، قادرست که اورا ماه کند وآن ماه را آفتاب کند وآن آفتاب را چیزی لطیفتر ونافعتر ، واللهُ اَعْلَم

(۱۵۲/۳) الحکایه : همچنان کبارِ اخیارِ اصحاب روایت کردند که خدمتِ امیرِ یگانه ، مقبول الاولیاء ، تاج الدین معتز الخراسانی رَحِمَهُ اللهُ که از خواصِّ مریدانِ حضرت بوذ وامیری معتبر ومردی بوذ صاحب خیرات وحبرت ؛ چه در ممالکِ روم مدارس وخوانق ودار الشفاء ورباطها بنیاذ کرده است وحضرتِ مولانا از جمیعِ اُمرای سلطان اورا دوستر داشتی وبذو همشهری خطاب کردی وآن روز که مذکور در حضورِ مولانا تشریف داذی اصحاب شاذیها کردندی وچون حضرتِ مولانا اورا طالبِ صادق ومستسقیِ آبِ حیات وجلابِ معانی میذید در شرحِ حقایقِ معارف گرمتر میشذ واسرارِ غریب میفرموذ ؛ مگر روزی بنابر سیرتِ قدیمِ خوذ بزیارت آمذه بوذ ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که کسانی <که> از هستیِ خوذ بکلّی نرسته اند واز خوذیِ خوذ نگذشته اند ودم از عالمِ نیستی میزنند مثالشان چنانست که یکی در

۱۵۲/۳ Z ۶۹ ب B ۶۴ ب T, I, 261 ; H, I, 299

5 چنین می باید Z : — B ‖ او Z ~ که B ‖ 9 رحمه الله که Z : — B ‖ 12 سلطان Z : — B ‖ 14 داذی Z : کردی B ‖ 15 جلاب B : جذاب Z ‖ 16 مولانا Z : — B ‖ 19 نگذشته اند B : نگذشته Z

قعرِ چاه اَنَا الاَعْلَی می‌گویند ولاف از مقام بالائی می‌زنند وهمچنان کسانی که از هستیٔ خود نیست شده اند و رهائی یافته اند ، بر بالای بام ندای اَنَا اَلاَدْنَی می زنند ، همگان دانند که آوازِ از جای عالی می آید واو در همهٔ حال عالی است ومثالِ این دو دعوی چنانست که یکی در دهانِ خود سیر گرفته است دم از مشک میزند ویکی در دهانِ خود مشک میدارد وسیر میگوید ؛ امّا عارفانی که مشامِ جانِ پاکِ ایشان از بوی اِنّی لَأجِدُ نَفَسَ الرَحمَنِ من قِبَلِ الیَمَنِ یُمْنی یافته باشد وگشاده مشام گشته فی الحال مشک را از پُشک وآوازِ باز را از کنجشک میدانند ودرمیانِ حقّ وباطل وعالی از نازل فاروق وار فرقی میکنند که المؤمن کَیِّسٌ مُمَیِّزٌ فَطِنٌ یَنْظُرُ بِنُورِ الله

شعر (رمل)

هرکه او یَنْظُرُ بنورالله شد از نهایت وزنخست آگاه شد
حق چوسیما را مُعرَّف خوانده‌است چشمِ عارف سوی سیما مانده‌است

قَوْلُهُ تَعَالَی سِیمَاهُمْ فِی وُجُوهِهِم مِن اَثَرِ السُجُود (۲۹/٤۸) ؛ بعد ازآن فرموذ که اَمیر تاج‌الدین! بیا بوکن ؛ چه اگر بوی وی نیاید ببُر وبینداز

---

1 می‌کویذ B : کوید Z ‖ 2 یافته اند B : یافته Z ‖ 11 فطن Z : ظن (!) B ‖ 12 الله Z : + تعالی Z ‖ 17 بوکن Z : + بی‌کن B

14 حق . . . ماندداست : MN ، ج ۱ ص، ۷۸/۱۲٦۵ ؛ MA ، ص ۱۷/۳٤

10 المؤمن ... فطن : حدیث نبوی‌است (ر.ک. به جامع‌الصغیر ، ج ۲ ، ص ۱۸٤ ؛ کنوزالحقائق ، ص ۱۳٦ ؛ فیه ما فیه ، ص ۱۱۷ ، ۱٤۷ وحواشی وتعلیقات ناشر، ص ۳۱۰)

شعر (متقارب)

بجو بوی حق از دهانِ قلندر بجد چون بجوئی یقین محرم آئی

باز فرمود که پیوسته جانورانِ صحرائی از هر علفی و گیاهی که میچرند همرنگِ آن گیاه میشوند ؛ بعضی سبز رنگ ، بعضی کبوذ، بعضی سیاه، بعضی زرد ؛ همچنان حق را بندگانِ شایسته هستند که دائما در صحرای وَاَرْضُ اللهِ وَاسِعَةٌ (۱۰/۳۹) چَرا میکنند و ازآن چشمه‌ها می‌نوشند که دل را چشمها می بخشذ واز غذای نور چنان پر شذه اند که بکلّی نورِ حق گشته اند ؛ چنانک فرمود

شعر (رمل)

هرکه کاه وجو خورذ قربان شوذ هرکه نورِ حق خورذ قرآن شوذ
گر خوری یکبار ازآن مأکولِ نور خاکِ ریزی بر سرِ نانِ تنور

چنانک حضرتِ سلطانِ ما صَلّی اللهُ علیهِ وسَلَّم گشته بوذ ؛ همانا که امیر تاج الدین سر در قدمِ مولانا نهاذه صدقش یکی در هزار شذ والبتّه استدعا نموذ که جهتِ یاران دار العُشّاق بنا کنذ، حضرتِ مولانا فرموذ

شعر (مضارع)

ما قصرِ چارطاق درین عرصهٔ فنا
چون عاد وچون ثمود مُقَرْنَس نمی‌کنیم

جز صدرِ قصرِ عشق درآن ساحتِ خاوذ
چون نوح وچون خلیل مؤسّس نمی کنیم

---

14 فرمود Z : + که B || شعر Z : — B

10 هرکه ... قران شوذ : MN ، ج ٥ ، ص ۱۵۹/۲٤۷۸ ؛ MA ، ص ٤۹۸/٤ 16

واهلِ معنی را متابعتِ حضرت رسول الله از جملهٔ واجباتست؛ چه او قسم یاد می‌کنند که واللهِ مَا عَمَّرْتُ شِبْراً وَلاَ أدّخَرْتُ تِبْرًا؛ چون از بندگیٔ مولانا بیرون آمد بسرای خوذ رفت؛ از مالِ جزیه سه هزار دینار درکیسها کرده با نوّابِ خوذ ارسال کرد تا یاران بحمّام دهند و حضرتِ مولانا قبول نکرد وانفعالِ عظیم نمود؛ فرمود که ما از کجا وشنقصهٔ دنیا از کجا ؟

شعر (هزج)

من همچو منی خواهم من سیمتنی خواهم
بیزارم ازآن زشتی کو سیم ودرم دارذ

همچنان گرفتند وباز بردند؛ آخرالامر حضرتِ سلطان ولد شفیع گرفته گفت: تا حضرتِ مولانا رضا دهذ واجازت فرمایذ که پهلوی مدرسهٔ عامره خانهٔ چندِ درویشانه بی تکلّف جهتِ خدمتگاران عمارت کنذ؛ باجازت واشارتِ حضرتِ ولد خانه‌ها را بنیاذ کردند

(۱۵۳/۳) همچنان خدمتِ سنّد الصلحا وَلیِّ مستور شیخ بدرالدینِ نجّارِ مولوی که در طهارتِ سریرت فرشته خاقت بوذ؛ حکایت کرد که من مراهق گشته بوذم و درخدمتِ نجّارانِ حاذق درآن خانه‌ها کار می‌کردم چون سقفِ تابخانه را پوشانیذند وبسقفِ صفّه بزرگ مشغول گشتند مجموعِ درختان را پیموذه اندازه گرفتند؛ مگرکه تیری ازآنجملت نیم گز کوتاه آمذ؛ چندانکه در شهر بدل آن را طلب کردند

۱۵۳/۳ Z ۷۰ آ B ۶۵ ب T, I, 264 ; H, I, 218

3 آمذ Z : آمده B ‖ 5 که Z : — B ‖ 7 شمر Z : —B ‖ 12 چند Z : + برای B ‖ درویشانه Z : درویشان B ‖ 16 نجاران Z : نجارانی B

دست نداذ ؛ استاذ وجمیع نجّاران فرو ماندند که چه تدبیر کنند؛ ازناگاه حضرتِ مولانا ازسماع بیرون آمذه بسروقتِ ما در آمذ که استاذان درچه فکرند، همّشان سرنهاذه ازکوتاهیٔ آن درخت باز گفتند؛ فرموذ نی نی این چنین درختِ نازنین کوتاه چون باشذ؟ مگر که در پیموذنِ آن غلط کردند؛ استاذم باز بر خاست ودر نظرِ خذاوندگار دوم بار پیموذ ؛ همان بوذ که بوذ ؛ دیذم که حضرتِ مولانا پیش آمذ ودستِ مبارک برآن درخت مالیذه گفت : این چنین تیرِ موزون چرا باید که کوتاه باشذ ؟ سَهْو از نجّارانِ ماست ؛ فرموذ که هم اکنون باز بپیما ؛ چون همان گز پیموذند از درختانِ دیگر نیم گز وچیزی درازتر بوذ؛ تمامتِ استاذان ویاران نعره زنان بیخوذ شذند وهمگان در سجدهٔ حیرت بوذند که خذاوندگار غیبت کرده بوذ ؛ همان روز صفّه را تمام کردند؛ همانا که معجزاتِ انبیا وکراماتِ اولیا را علیهم السلام درتصرّفِ اشیا وتبدیلِ جمادات ونامیات وغیرها نهایتی نیست

شعر (رمل)

این کسی داند که روزی زنده بوذ وزکفِ آن جانِ جان جامی ربوذ
معجزهٔ موسی واحمد را نگر چون عصا شذ مار وآستین با خبر
فلسفی کو منکر حنّانه‌است از حواسّ اولیا بیگانه است

---

13 جمادات Z : حمامات (!) B

15 این کسی . . . ربوذ : MN ، ج ۵ ، ص ۵۹۴/۳۹ ؛ MA ، ص ۶/۴۴۴

17 فلسفی . . . بیگانه است : MN ، ج ۱ ، ص ۲۰۲ / ۳۲۸۰ ؛ MA ص ۸۶ / ۱۹

(۱۵۴/۳) همچنان خدمتِ کاتبُ الاَسْرار بهاء الدینِ بحری رَحِمَهُ اللهُ فرموذ که روزی مصحوبِ حضرتِ مولانا درحمّام بوذم؛ حکایتی درپیشِ خاطرم آمذ که روزی شیخِ گرامی ابو سعید ابوالخیر رحمة الله علیه با مریدانِ خوذ در حمّام در آمذه بوذ و مریدان گرداگردِ شیخ حلقه زذه، شیخ گفته باشذ که لِلهِ الْحَمْدُ وَ المِنّةُ که مائیم و مَیْزَری وآن نیز ازآنِ حمّامی؛ یعنی تجریدِ خوذ را عرضه میداشت؛ حضرتِ مولانا فرموذ که یا بوسعیدِ بوالخیر! نگوئی که جامه‌ها و جُبَّها که در جامه‌کنِ حمّام نهاذه است ازآنِ کیست؟ وحمّامی بگرو نگاه می‌دارذ؛ ازآنِ کیست؟ واستری که بر در بسته اند بکه تعلّق دارذ؟ بعد ازآن فرموذ که حقّا ثُمَّ حقّا وَهُوَ الحقُّ بالحقِّ وَ اللهُ یَقُولُ الحقَّ وَ هُوَ یَهْدِی السَّبِیلَ (۴/۳۳) که تمامتِ انبیاء واولیارا درین عالم اندک تعلّقِ مالی بوذ وقدری از برای مصالحِ خلق میلی داشتند. ما را آن قدر نیز نیست ونخواهذ بوذن

شعر (رجز)

چون کرد بر عالم گذر سلطانِ مَا زَاغَ البَصَر
نقشی بدیذ آخر که او بر نقشها عاشق نشذ

(۱۵۵/۳) همچنان خدمتِ یارانِ ربّانی شیخ بدرالدینِ یواش المعروف بالنقّاش رَحِمَهُ اللهُ مردی بوذ صاحب دل وصایب نظر، چنان روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بیارانِ عزیز فرموذ که الله

۱۵۵ـ۱۵۴/۳ Z ۷۱ B آ ۶۶ آ (فقط ۱۵۵) H, I, 219 ؛ T, I, 266 ـ 68

3 علیه Z : — B ‖ 5 میزری Z : می ریزی (!) B ‖ 6 یعنی Z : + که B ‖ 8 حمام B : — Z ‖ ازآن کیست Z : — B ‖ 12 آن Z : این B ‖ 16 شیخ B : — Z

الله که جمیعِ اولیا درِ توقّعِ سؤال را جهتِ ذُلِّ نفس وقهرِ مرید گشاده کرده بودند ، ورفعِ قندیل وتحمّلِ زنبیل را واداشته واز مردمِ مُنْعِم برموجَبِ وَاقْرِضوا اللهَ قَرْضاً حَسَناً (۷۳ / ۲۰) مالِ زکوة وصدقه و هدیه وهبه هم قبول می‌کردند ؛ ما آن درِ سؤال را برياران خوذ در بسته‌ایم واشارتِ رسول را برجای آورده که اِسْتَعِفُّ عَنِ السُّؤالِ مَا اِسْتَطَعْتَ ، تا هریکی بکدِّ یمین وعرقِ جبینِ خوذ امّا بکسب و امّا بتجارت و امّا بکتابت مشغول باشند و هر که از یارانِ ما این طریقه را نورزذ پولی نیرزذ ؛ همچنان روزِ قیامت روی ما نخواهذ دیذن واگر چنانک بکسی دست درازکنند من روی بذیشان فراز خواهم کردن واین حدیث را گفت :

شعر (رمل)

گفت پیغمبر که جنّت از آله گر همی خواهی زکس چیزی مخواه
گر نخواهی من کفیلم مرترا جنّة المأوی ودیدارِ خدا

(۳/۱۵۶) همچنان منقولست از خدمتِ نورالاصحاب مولانا نورالدینِ تیز بازاری نَوَّرَ اللهُ قَلْبَهُ وقَبْرَهُ که از جملهٔ مریدانِ خاصّ بوذ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا معانی می فرموذ ودر اثنای کلام حکایتی غریب روایت کرد که درویشی مُتَأَلِّه چهل سال تمام در بیشه واله مانده بوذ ، تا حدّی که مرغان برفرقِ سرِ او لانها کرده بودند ؛ ناگاه قطبی را براو گذر افتاذ ؛ سیلیْ محکم برقفاش فرو

T, I, 268 ; H, I, 220 ۳/۱۵۶ Z ۷۱ B آ ۶۷ آ

16 کرد Z : کرده B || روزی B : + که Z

12 ـ 13 کفت . . . خذا : MN ، ج ۶ ، ص ۲۹۰/۳۳۳ ـ ۳۳۴ ؛ ۱۸ ، ص ۵۵۸ / ۲۵

کوفت که ای مردکِ حرام خوار! درویش از عالمِ سکر بعالمِ صَحْو بیرون آمده ازآن مستی و استغراق هشیار گشت، فرمود که چهل سال تمام من طعامِ حلالِ دنیا را تناول نکرده ام تا حرام را چه رسد که برمن راه می بُرّی؛ قطب فرمود که نه قاصدانِ صبا ونسیمِ سحری وشمالِ بهاری ورياحِ رایحه رسان بویهای خوش را بدماغ ومشامِ تو می رسانند ودر گلوی تو فرو می برند وترا می پرورند وازآن بویهای خوش قوت می شوذ وازآن قوّت می گیری وآن همه بی کدّ ورنجِ تست ودر مذهبِ کُمّلِ رجال آن برتو حرامست أَما سَمِعْتَ مِن سَیِّدِ المُرْسَلِینَ کُلْ مِن کَدِّ یَمِینِکَ وعَرَقِ جَبِینِکَ؛ نشنیدی که سلیمان نبی را علیه السلام دمبدم طعامهای بهشتی می آوردند واو ازآنجا افطار می کرد ومتلذّذ می شد؛ مگر روزی جبرئیلِ امین علیه السلام حاضر بوذ که از بهشت راتبهٔ طعام آوردند وباشتهای تمام ازآنجا می‌خورد؛ فرشتهٔ با ملکِ دیگر میگویذ که سلیمان نبی چنان برغبت واشتها میخورذ که گوئی در تحصیلِ آن رنجی برده است؛ پیغامبرِ خذا بایستی که طبل نخوردی؛ سلیمان از جبرئیل پرسید که چه میگویند، سلیمان گفت: یعنی ازکدِّ یمین وکسبِ حلال حاصل شوذ بهتر ولذیذتر از طعامهای جنّت است؛ گفت: بلی؛ بعد ازآن سلیمان توبه کرده دست بزنبیل بافی نهاذ واز بهاء آن طعام میخورد؛ همچنان روزهٔ داودی می‌گرفت وازآن لقمه افطار میکرد؛ جبرئیل گفت: ای رسولِ خذا بدان وآگاه باش که سببِ لذّتِ طعامهای بهشتی هم ازآنست که حق تعالی

---

4 می بری B : بری Z ‖ 6 می پرورند : بری BZ ‖ 8 آن B : — Z ‖ 10 علیه السلام B : — Z ‖ 17 دست B : زو Z ‖ 18 نهاذ Z : نهاده B

عینِ جنت‌را وآنچ دروست از رنجِ عبادتِ عابدان وذکرِ ذاکران وشکرِ شاکران وصبرِ صابران آفریده است؛ تا رنجی نبری گنجی نبری

شعر (رمل)

هرکه رنجی دید گنجی شد پذید هرکه جِدّی کرد درجَدّی رسید

وهمچنان اغلبِ اکامل انبیاء وکمّلِ اولیاء وشیوخِ کبار واکابرِ علماء وحکماء وسلاطینِ ماضی بصنعتی وکسبی منسوب بوذند

(۱۵۷/۳) همچنان هم درین معنی حکایتی دیگر تقریر کردند که موسی را علیه السلام چشمها درد کرده بوذ وزحمتِ عظیم می‌دید که لاوَجَعَ اِلاّ وجَعُ العَیْنِ؛ همانا که ناله کنان بجانبِ طور روانه شذ ودرآن راهی که می رفت نباتاتِ زمین اورا آواز می‌دادند که ای موسی مارا بر گیر وبر چشم بمال تا خوش شوذ، اصلا بذیشان التفات نمی‌کرد؛ چون ازمناجات فارغ شذه گفت: خذاونذا! از دردِ دوچشم قوی‌ضعیف شذم؛ از حضرتِ عزّت وَاِذا مَرِضْتُ فَهُوَ یَشْفِینِ (۸۰/۲۶) دوائی وشفائی شیٌ لله میکنم ونباتاتِ زمین که خاصیّتِ خوذ را بر من عرضه کرده بوذند قبول نکردم تا حضرت چه فرماید؛ خطابِ عزّت در رسید که سخن ایشانرا بشنو تا چشمت شفا یابذ، ازآن که در مقابلهٔ هر دردی دوائی وبرای هر المی مرهمی آفریده ام وسببی ساخته

T, I, 271 ; H, I, 222 ۱۵۷/۳ ـ ۱۵۸ Z ۷۱ ب ـ ۷۲ آ B ۶۷ آ K ۱۲۱

1 عین Z : غیر B || 6 همچنان B : — Z || 6 اکامل Z : کامل B || 8 همچنان Z : — B || کردند B : کرد Z || 9 که B : — Z || 12 بمال Z : مال B || نمی‌کرد B : می نکرد Z || 13 شده B : شذ Z || خذاوندا Z : خذاوند B || دو Z : — B

4 هرکه رنجی . . . رسید : MN ، ج ۵ ، ص ۱۳۰ / ۲۰۴۷ ؛ MA ، ص ۴۸۴ / ۲۲

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که یزدانِ مجید از پیِ هر درد درمان آفرید

چون از کوهِ طور مراجعت نمود از نباتها بر چشمها مالیدن گرفت؛ از آنچ بود دیگر بتر شد؛ فریاد کنان بحضرتِ بی علّت بازگشت وتضرّعِ عظیم نموده؛ خطاب آمد که یا موسی! نگفتمت که از صحرا برگیر و بچشمِ خود بمال بی آنک در تحصیلِ آن زحمتی کشی، بلکه بدکّانِ طبیبان رَوْ وازیشان آن اجزاء دارو را بخر و توتیا ساخته بر دیدهٔ خود بمال تا شفا یابی و براحتی برسی و بدآن محقّرِ تو طبیب نیز جلبِ منفعت کند و بفایدهٔ برسد؛ موسی علیه‌السلام همچنان کرد. تا شفا یافت

(۳/۱۵۸) همچنان منقولست که روزی از حضرتِ مولانا سؤال کردند که محبّان وعاشقانی که بمزارِ انبیاء واولیاء شموع وقنادیل و براتیها می برند عجبا فائدهٔ آن چه باشد و صاحب خیرات را ازآن چه عاید شود؟ فرمود که مثالِ آن چنانست که یکی شمعی امّا چراغی بکف گرفته باشد و ازهمسایهٔ مُنوِّر منوّر نور می گیراند تا خانهٔ خود را هم ازآن منوّر گرداند؛ این شمعها و چراغها که بمزارِ انبیاء و اولیاء می برند همچنانستِ که چراغی بر می گیرانی تالحدِ تاریکِ خود را ازآن منوّر کنی ودرآن روزی که اُنْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِکُم (۵۷/۱۳) پیش آید، درکفِ تو شمعی باشد که نُورُهُمْ یَسْعَی بَیْنَ اَیْدِیهِم وبِاَیْمَانِهِم

13 اما Kh BZ : ویا K ‖ 14 منور منور KBZ : منور Kh ‖ تا Bz : — K ‖ 15 که KB : — Z ‖ 16 خود را KBZ : شان Kh ‖ 16 کی KBZ : میشود Kh

2 کفت . . . آفرید : MN ، ج ۲ ، ص ۲۸٤/٦۸٤ ؛ MA ، ص ۳/۱۲۰

(۸/۶۶) تا جوابِ آن جماعتِ منکران گوئی که قیلَ ارْجِعُوا وَراءَکُم فَالتَمِسوا نُوراً (۱۳/۵۷) چنانک حضرتِ رسول علیه السلام شبِ نمازِ برات بمسجدِ خوذ درآمذ دیذ که مسجد را پر چراغ و قندیل وغیره کرده بوذند ؛ پرسیذ که این تعظیم وتنویر را که کرد ؟ عمر رَضِیَ اللهُ عَنْه بر خاست و خدمت کرد که بنده مخلص کرد یا رسول الله ؛ حضرتِ رسول فرموذ که نَوَّرَاللهُ قَلْبَکَ وقَبْرَکَ یا عُمَرُ کَما نَوَّرتَ مَسْجِدِی ؛ وهمچنان تشعیلِ قنادیل وتنویرِ چراغها از زمانِ عمر تا غایت میانِ امّتِ مرحوم یاذگارست وگویند : امیر المؤمنین علی را کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ سه عادتِ عالی بوذ که سعادتِ عالمیان در آنست : یکی آن که چندانک او را مهمان آمذی در پیشِ او عسل آوردی ، دوّم ساکین ومستحقّان را شلوار پوشانیذی ، سیّم در هر مسجدی چراغها فرستاذی ؛ مقرّبانِ حضرتِ علی رضی الله عنه از سرِّ آن سه عادت سؤال کردند ؛ فرموذ که مسافرانِ فقیر را از آن بعسلِ مصفّی مهمانی میکنم تا چون دهان وکامِ ایشان شیرین شوذ در حقِّ من دعائی کنند ، تا مگر مرارتِ موت در کامِ من شیرین شوذ ؛ دوّم آن که مسکینان را شلواری وپیراهن از آن می سازم که تا دعائی کنندم ، از برای آن وقتی که یُحْشَرُ النّاسُ حُفَاةً عُرَاةً ؛ چون جمیع خلایق عور محشور شوند مرا سترِ عورتی وپوششی باشذ تا در آن مجمعِ روزِ عظیم رسوا نشوم ؛ سوم آنک در مساجدِ خذا چراغها وقندیلها می فرستم تا مگر حق سبحانه وتعالی گورِ تاریکِ مرا از لطفِ عمیمِ خوذ منوّر گرداند ودر آن

---

8 علی را K : علی BZ ‖ 11 مسجدی KB : مسجد Z ‖ 14 میکنم BZ : + که K ‖ 14-15 در حق ... شوذ KZ : فرمود که در حق مسافران فقیر B ‖ 16 شلواری و K : باری BZ ‖ که تا BZ : تا K ‖ 17 چون KZ : — B ‖ 20 وتاریک KB : — Z

لحدِ تنگ وتاریک بی چراغم نگذارد: تا بدانی که شمع وچراغ و براتی و غیره که بزیارتِ اولیاء می برند چه اثرها دارد وچه عنایتها حاصل
3 می کند و درکتبِ همه میلل شموع ونزور و چراغ وبخور بردن بصوامع وبیَعْ وکنایسِ ایشان واردست ، وثوابِ آن مرجو ؛ علی الخصوص که در بخورات راحتِ جمیع ثَقَلَیْن است وفوایدِ بسیار

6 (۱۵۹/۳) الحکایه : رُواتِ فُحول وثِقاتِ عدول رَضِیَ اللهُ عَنْهُم چنان روایت کردند که روزی معین الدین پروانه رَحِمَهُ اللهُ از حضرتِ مولانا سؤال کرد که مشایخِ ماضی را اَنَارَ اللهُ بُرهانَهُم
9 عَلَیَ الاِنْفِراد اورادی و ذکری بوده است ، مثلِ کلمهٔ لا اِلٰـهَ اِلاّ اللهُ وبعضی درویشانِ ترکستان هُو هُو می گفته اند وبعضی را ذکر اِلاّ اللهُ بوده فَحَسْبُ وبعضی زُهّاد لاحَوْلَ ولاَ قُوَّةَ اِلاّ باللهِ العَلِیِّ العَظِیم را
12 تکرار می کرده اند و بعضی اَسْتَغْفِرُ اللهَ العَظِیمَ می گفته وبعضی کَلِمتانِ سُبْحَانَ اللهُ و بِحَمْدِهِ را تا صد بار می شمرده اند ، عجبا حضرتِ خداوندگار را طریقهٔ ذکر چگونه است ؟ فرموذ که ذکرِ ما الله الله
15 الله است ، ازانک ما اللّهیانیم از الله می آئیم و باز بالله می رویم

شعر (هزج)

ما زاذه ز ذاتیم سوی ذات می رویم بر رفتنِ ما دهید یاران صلوات

18 همانا که ترکِ ما سِوَی الله گفته الله را گرفته ایم

T, 1, 273 ; H, I, 224 ۱۵۹/۳ Z ۷۲ ب B ۶۷ ب K ۱۲۲

2 می برند B : برند KZ || 3 می کند B : کند KZ || 3 بخور KZ : — B || 4 وکنایس ایشان KBZ : و مراقد انبیا واولیا Kh || 4 واردست KZ : از دست (!) B || 17 a می رویم B : رویم KZ

شعر (مجتث)

ز هر دو عالم پهلوی خود تهی کردم چو هی نشسته بپهلوی لام اللهم

(۳/۱۶۰) همچنان حضرتِ والدم بهاء الدین ولد قدّس الله سرّهُ پیوسته از الله می‌شنید واز الله می گفت وذاکرُ الله بوذ ؛ چه حق تعالی جمیعِ انبیاء واولیارا از اسمی مخصوص تجلّی فرموذه است وتجلیّ ما محمّدیان از اسم الله است که جامعِ جامع است

(۳/۱۶۱) همچنان شیخ محمودِ عزب رحمه الله روایت کرد که حضرتِ مولانا پیوسته در شبهای دراز دایم الله الله می فرموذ وسرِ مبارکِ خوذ را بردیوارِ مدرسه نهاذه بآوازِ بلند چندانی الله الله می گفت که میانِ زمین وآسمان از صدای غلغلهٔ الله پر می شذ

(۳/۱۶۲) همچنان روزی مگر حرمِ مولانا کرا رَضی الله عنها بندی‌را بریذه برفرجیّ مولانا می دوخت ؛ درآن حالت که پوشیذه بوذ ومعروف چنانست که جامهٔ را که پوشیذه باشند بربالای خوذ ندوزند تا در دهان چیزگی نگیرند چنانک دانهٔ وامّا برگِ کاهی وامّا کاغذ پارهٔ که بغایت شوم آورده اند ؛ مگردر ضمیرِ کرا خاتون گذشته باشذ که حضرتِ مولانا چیزگی در دهانِ مبارک می گرفت؟ فی الحال فرموذ که غم نیست، محکم بدوز که اینک من قُلْ هُوَ اللهُ اَحَدْ را در دهان میدارم وخذا را بدندان محکم گرفته ام

(۳/۱۶۳) همچنانِ منقولست که روزی خدمتِ معین الدینِ پروانه بزیارتِ مولانا آمذه بوذ وحضرتش متواری گشته اُمرای کبار چندانی

T, I, 275 ; H, I, 225 ۳/۱۶۰ ـ ۱۶۳ Z ۷۳ آ B ۶۸ آ K ۱۲۲ ـ ۱۲۳

1 شمر KZ : — B || عزب KZ : عرب B

توقّف کردند که عاجز شدند و انتظار از حدّ گذشت والبتّه روی مبارک بذیشان ننمود؛ مگر در ضمیرِ پروانه گذشته باشد که امیرانِ عادل را که اولوالامرند عزّت کردن ومحترم داشتنِ بزرگانِ دین ومشایخِ یقین قوّتِ جان ومددِ حالِ ایشان می باشد واز پرتوِ آن عنایت براهِ سداد ارشاد وهدایت می یابند؛ عجبا گریزِ مولانا از امرا وملوك بنابر چیست؟چه علماء ومشایخِ زمان التفاتِ امرا را بچراغها می طلبند ومردهٔ آنند واو از ما چنان می گریزد که بهشتی از دوزخ و مرغِ پرّان از فخ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از جماعتخانهٔ مدرسه بیرون آمد وخود را بسانِ شیرِ غرّان بذیشان عرضه داشت و در ضمنِ معارف حکایتی روایت کرد که در زمانِ شیخ ابوالحسن الخرّقانی رحمة الله علیه سلطان سعیدِ مسعودِ غازی محمودِ سبکتگین رحمة الله علیه برخاست و قصدِ زیارتِ شیخ کرد وزرا واکابرِ ارکانِ دولتِ سلطان پیشتر دویدند تا شیخ را از مقدمِ سلطانِ اسلام اعلام کنند؛ شیخ هیچ نگفت تا حدّی که بر درِ باغچهٔ خانقاه رسید حسنِ میمندی در آمد وسر نهاد، گفت: حسبةً لله برای مصلحتِ اصحاب ورعایتِ خاطرِ سلطان تا شیخ قدم رنجه کند تا ناموسِ پادشاهی را خللی نیفتد؛ شیخ اصلا ازجا نجنبید تا بردرِ مقام رسید وزیر پیشترك دوید که ای بزرگِ دین درقرآنِ مجید نخواندهٔ که اَطیعُوا اللهَ واَطیعوا الرَّسُولَ وَاُولِی الاَمْرِ

5 می یابند KZ : می باشند B || امرا و KZ : — B || بنا B : بنی KZ ||
11 غازی KZ : — B || رحمة . . . علیه KZ : رحمه‌الله B || 12 پیشتر KZ : پیشترك B ||
18 مجید KZ : — B

10 ـ ص ۲۵۳ / ٤ در زمان شیخ ابوالحسن . . . رفتند: ر . ك . به نورالعلوم (Iran ، ۳) ص ۱۹۲ ـ ۱۹۳؛ تذکرة الاولیا، ج ۲ ، ص ۲۰۸؛ سمعانی، کتاب الانساب، ص ۱۹٤ ب؛ حدائق الوردیه فی حقائق علی نقشبندیه، ص ۱۰٦

مِنْکُم (۵۸/٤) چه عزّت و تعظیمِ اُولُو آلاَمر از جملهٔ واجباتست، فخاصّه این چنین سلطانِ ولی سیرت، شیخ جواب فرمود که بحضرتِ اَطیعُوا اللهَ چنان مستغرق و مستهلک شده ام که بِاَطیعُوا الرَسُولَ را هنوز نپرداخته ام تا باُولُو آلاَمْر چه رسد؟ فی الحال سلطان سر نهاذ ومریدِ مخلص شذ و گریان از حضرتِ شیخ بیرون رفتند

شعر (رمل)

مطربِ عشق این زنذ وقتِ سماع بندگی بند و خذاوندی صُداع
بندگی و سلطنت معلوم شذ زین دو پرده عاشق مکتوم شذ
غیرِ هفتاذ ودو ملّت کیشِ او تختِ شاهان تخته بندی پیشِ او
پاذشاهانِ جهان از بَدْرَگی بو نبرند از شرابِ بندگی
ورنه اَدْهَم وار سر گردان ودنگ ملک را بر هم زذندی بی درنگ

همچنان معین الدین پروانه وامرا بجمعهم گریان تاسّف کنان بیرون آمذند

---

6 مطرب . . . صداع ZK : — B

7 - 8 مطرب . . . مکتوم شد : MN ج ۳ ، ص ۲۷۰/٤۷۲۲ ، ٤۷۲٤ ؛ MA ، ص ۳۱۷/۲٤ - ۲۵

9 غیر . . . پیش او : MN ، ج ۳ ، ص ۲۷۰/٤۷۲۱ ؛ MA ، ص ۳۱۷/۲۲

10 - 11 پاذشاهان . . . درنگ : MN ، ج ٤ ، ص ۳۱۸/٦٦۷ - ٦٦۸ ؛ MA ، ص ۳٤۱ / ۱۹

(۱٦٤/۳) همچنان شیخ نفیس الدینِ سیواسی رَحمَهُ اللهُ چنان روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در صحنِ مدرسهٔ مبارک سَیْر می‌فرموذ و اصحاب بجمعهم ایستاذه جمالِ باکمالِ آن سلطان را مشاهده میکردند؛ فرموذ که درِ مدرسه را محکم کنیذ؛ از ناگاه خدمتِ سلطان عزّالدین با وزرا وامرا و نُوّاب بزیارتِ مولانا آمذند؛ درحجرهٔ درآمذه خوذ را پنهان کرد؛ فرموذ که جواب دهنذ تا زحمت ببرند؛ چون آن جماعت مراجعت کردند یکی درِ مدرسه را بجدّ می‌زذ و بحدّت می‌کوفت؛ درویشی می‌خواست که در را بگشایذ؛ مولانا تمکین نداذ، بنفسه پرسیذ که کیست که درِ مردان را می‌زند؛ گفت: بندهٔ بندگان امیر عالِم است؛ درآمذ سجده کنان تا حضرتِ مولانا بیامذ؛ فرموذ که امیر عالِم قُلْ هُوَاللهُ اَحَد (۱/۱۱۲) را میدانی؟ گفت: بلی، میدانم؛ گفت: برخوان تا بشنوم؛ چون بخواند، فرموذ که حق سبحانه وتعالی میفرمایذ مرا ماذر وپذر وفرزند ومانند وشریک وشبیه نیست؛ کنون ایّامِ عمل وهنگامِ خدمتست؛ بُوسْعِ طاقت درطاعت کوش وتکیه برمن مکن که مردانِ خذا خذا صفت اند واین آیت‌را فرو خواند که فَلاَ اَنْسَابَ بَیْنَهُمْ یَوْمَئِذٍ وَ لاَ یَتَسَاءَلُونَ (۱۰۱/۲۲)

شعر (رمل)

اندرین ره دانْ که لا انساب شد زهد وتقوی فضل را محراب شذ

وهمچنان حضرتِ چلبی امیر عالم تا بوذ در عبادت وتقوی وزهد وسخاوت مشغول بوذ؛ شیخ نفیس الدین گفت که چون چلبی امیر عالِم

۱٦٤/۳ Z ۷۳ ب B ٦۸ ب K ۱۲٤ T, I, 278 ; H, I, 227

7 بجد KBZ : بی حد Zb ‖ 11 بلی B ~ میدانم KZ ‖ 19 وزهد B : — ZK

از حضرتِ مولانا بیرون آمد یاران ازآن اشارت در قلق افتاذند که آیا عاقبتِ ما چه خواهذ شذن؟ و بسیار بگریستند ؛ حضرتِ مولانا فرموذ : نی نی تا این حدّ نیست ، میخواستم که امیر عالمِ ما بکلّی تنبل نشوذ ونفسِ مکّار را کاهلی تعلیم نکنذ و بقدرِ امکان در کوشش و جوشش باشذ که حق تعالی مردمِ کاهلی و عاطل و اهلِ کسل را دوست نمی دارذ

شعر (رمل)

دوست دارذ یار این آشفتگی کوششِ بیهوذه به از خفتگی
کافرم من گر زیان کردست کس در رهِ ایمان وطاعت یک نَفَس
کارِ تقوی دارذ وزهد و صلاح که بذان باشذ بدو عالم فلاح

چه اگر آنچ مرا از رحمتِ بی نهایت معلوم شذه است اعلام دهم و افشا کنم و بخلق بگویم بکلّی ازکار بمانند وهیچ نجنبند و گفت :

شعر (مضارع)

تو امنِ مطلق و برنا رسیذگان اینست اعتقاذ که خوف و رجاستی

(۳/۱۶۵) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در جماعتخانه با یارانِ همدم صحبتی کرده بوذ و یارِ ربّانی رباب می زذ و در سرِّ رباب معرفت می فرموذ ؛ از ناگاه شیخ المشایخ

۳/۱۶۵ Z ۷٤ آ B ٦۹ K ۱۲۵ T, I, 280 ; H, I, 228

8 دوست . . . خفتگی : MN ، ج ۱ ص ۱۱۱ / ۱۸۱۹ ؛ MA ، ص ۲/٤۸
9 کافرم . . . نفس : MN ، ج ۱ ، ص ٦۱ / ۹۷۷ ؛ MA ، ص ۱۹/۲٦

شرف الدینِ مَوْصِلی رحمه الله از کبارِ فضلا بود با امیری چند از خدمتِ پروانه برسالت آمدند ؛ مگر خواجه مجدالدینِ مراغی که از مقرّبانِ حضرتِ مولانا بود بتعجیلِ تمام درآمد واز غایتِ سادهٔ دلی بربابی میگویدکه ربابرا بر گیرکه بزرگان می آیند ؛ چون بزیارتِ مولانا مشرّف گشته بیرون آمدند ، اصحابِ کرام تا درِ مدرسه تشییع کردند ؛ شیخ شرف الدین فرمود تا دو هزار درهم بخدمتِ خواجه مجد الدین دادند تا یاران را کفش بهائی باشد ؛ همانا که چون خواجه مجد الدین حال را بحضرتِ مولانا عرضه داشت از سرِ حدّت فرمودکه مه تو تومانی ، مه آن درهم ، مه آن مردگانِ سَرد که آمده بودند چنان بتعجیلِ تمام از در درآمدکه پنداشتم نبیِّ مُرْسَل رسید ویا جبرئیلِ امین مُنْزَل شد ؛ ما بکارِ خود مشغولیم هرکه خواهد برود ، تو چرا شتاب میکنی ؟

شعر (هزج)

ما را چه ازین قصّه که گاو آمد وخر رفت
هین وقت لطیفست ازآن عربده بازآ

همانـدم خواجه مجد الدین سر باز کرده بپای خداوندگار افتاد وزاری کنان استغفار کرد ؛ باز عنایت فرموده گفت : این درمها را بخدمتِ چلبی حسام الدین بُبَر تا در اتمامِ مهمّاتِ یاران صرف کند

---

1 بامیری ZK : بامیری B ‖ 4 بربابی ZK : بر پای B ‖ 6 فرمود ZK : + که B ‖ 10 تمام ZK : — B ‖ درآمد ZK : آمدی B ‖ 11 بکار KZ : بکارك B ‖ 14 رفت B : شد KZ ‖ فرموده ZK : فرمود B

خدمتِ خواجه مجدالدین مردی بوذ منعم و صاحب یسار و خیر وهرچه داشتی از عُروض و نُقود همه را فدای حضرتِ مولانا کرده بوذ، تا حدّی که دو سه صندوق و تخته جامها از پوششهای دوخته نگاه می داشت، مثلِ دستارهای شاشِ هندی و فرجیهای هندباریٔ نفیس و پیراهن وغیره و کفشها و موزه‌ها؛ از هر یکی دو سه دسته ساخته ونهاذه بوذ وچون حضرتِ مولانا در حالتِ سماع وامّا جائی دیگر بگویندگان و مردم بخشش فرموذی، درحال خواجه مجدالدین مُعَدّ داشتی و در حقّ مذکور عنایتِ موفور مبذول بوذ؛ مگر در زمانِ هؤلاو خان که با لشکرِ گران در بلادِ روم هجوم کرده خرابیها کرده بوذند وفترتی عظیم در مسلمانان واقع شذه مذکور را هزار سر گوسفندِ پروری بوذه؛ قوی مشوّش شذه که آنها را چه کنذ و بکجا برذ؟ برخاست وبحضرتِ مولانا آمذ وقضیّه را باز گفت؛ فرموذ که هیچ غم مخور، شیری را بگمارم تا گوسفندانِ ترا از شرّ گرگانِ گرگین نگاه دارذ؛ همچنان در حوالیٔ قونیه هر گوسفندی ومواشی که بوذ تمامت را لشکرِ مُغُل بتاراج برده بعنایتِ حق اصلا از گوسفندانِ او برّهٔ کم نشذ

(۱۶۶/۳) همچنان مگر روزی منعمی را بحضرتِ مولانا آورده بوذ تا زیارت کنذ؛ مولانا برخاست ودر سقایه درآمذه دیر کشید؛ مجدالدین

T, I, 282 ; H, I, 231 ۱۶۶/۳ Z ۷٤ ب B ۷۰ آ K ۱۲۷

1 وصاحب BK : + مال Z || خیر KZ : خیّر B || 7 معدّ KB : معدد Z || 10 عظیم KB : — Z || 15 تمامت را KB : + از Z || 17 بحضرت KZ : بخدمت B || 18 سقایه ZB : سقاوه K

در پی درآمد، تا حال را دریابد؛ دید که مولانا در کنجِ مَبْرَز مراقب نشسته بود؛ سرنهاده گفت: خداوندگارِ بنده چه میکنی؟ فرمود که گندِ این مبرزِ آگنده از صحبتِ اغنیاء جان کنده پیشِ من بصد درجه بهترست؛ چه صحبتِ اهلِ دنیا و اغنیاء دلهای روشن را تاریک می‌کند و تشویش می‌دهد؛ فی‌الحال آن خواجهٔ منعم جامه‌ها را چاک زده بنده و مرید شد و تمامتِ اسبابِ خود را بانساب و اصحاب بذل کرده فرجی پوشید و از خلق انقطاع نمود و بمقصود رسید

(۱۶۷/۳) الحکایه: یارانِ عتیق و اخوانِ شفیق که هریکی شقیقِ وقتِ خود بودند رَحِمَهُمُ اللهُ چنین روایت کردند که چون لشکرِ باجو گردا گردِ قونیه را تو بر تو حلقه زده بودند و بمحاصرت مشغول شده و کافّهٔ خلایق از جانِ خود اومید بریده از همدیگر حلالی می خواستند، بحضرتِ مولانا آمده فریادها کردند و استمداد خواستند؛ همانا که حضرتِ مولانا از دروازهٔ حلقه بگوش بیرون آمده برسرِ تلّی که سپسِ میدانِ قونیه‌است برآمده بنمازِ اشراق مشغول شد و گویند که خیمهٔ باجو را زیرِ آن تلّ زده بودند؛ از بعضی نوینانِ او دیدند که شخصی ازرق پوشِ دخانی دستار بر بالای آن تلّ برآمده بفراغتِ تمام نماز می‌گزارد و عالم درهم شده و آن زمان لشکرِ مغل از نورِ اسلام و امانِ ایمان و أیمان بیخبر بودند؛ بلکه در چندین پارهٔ شهرهای اسلام هَدمِ مدارس و مساجد و منارها کرده بودند، باتّفاقِ تمام قصد کردند که حضرتِ مولانا را

۱۶۷/۳ Z ۷٤ ب B ۷۰ آ K ۱۲۷ T, I, 282 ; H, I, 231

3 این KB : — Z ‖ 8 الحکایه KB : همچنان Z ‖ 9 رحمهم BK : رحم Z ‖ 16 تمام KZ : — B ‖ 19 تمام KZ : — B ‖ که B : — KZ

تیر باران کنند همه را دستها بسته شد ؛ چندانک می کوشیدند کشیدنِ کمان ممکن نشد ؛ بر اسبان سوار شده بر بالای تل می تاختند و اسبان را گرم می کردند ؛ اسبی از آن جملهٔ گامی پیش ننهاذ واهالیٔ شهر این قدرت را از بالای برج تفرّج می کردند وتکبیرها وفریادها بعیّوق می رسانیدند ؛ چون بخدمتِ باجو این حکایت را عرضه داشتند بنفسه برخاسته از درِ خیمه بیرون آمذ ، تیر وکمان خواسته تیری بجانبِ او پرّان کرد ؛ همانا که تیر باز گشته درمیانِ لشکر افتاذ ؛ تا سه نوبت سوار شذه اسب را پیش راند ، دیذ که هیچ نمی روذ از غایتِ غیظ و غضب پیاذه گشته روان شذ ؛ بقدرتِ قادرِ کُنْ فَیَکُون هر دو پایش بسته شذه نتوانست جنبیذن ؛ گفت : آن مرد بحقیقت از آنِ یَرتَغانست از خشمِ او پرهیز بایذ کردن و در هر شهری وولایتی که چنان مردی باشذ آن مردم اصلا مغلوبِ ما نشوند

(۳/۱۶۸) همچنان حضرتِ مولانا هم در حقّ مذکور بارها می فرموذ که باجو ولی بوذ ، ولی نمی دانست ؛ چون آن عظمت وکرامت را دیذند باجو گفت : بعد الیوم تا محاربه ومقاتله نکنند ؛ آن بوذ که از سرِ شهر برخاسته بصحرای فلوباط فروذ آمذند ؛ تمامتِ اکابر واعیانِ شهر بخدمتِ سلطانِ اسلام آمذه بحضرتِ مولانا آمذند وعذرها خواسته شکرها کردند ومالهای بی حدّ جمع آورده از نقود واجناس

۳/۱۶۸ Z ۷۵ آ B ۷۰ ب K ۱۲۸ T, I, 284 ; H, I, —

1 شذ Z : شده KB || 5 باجو KZ : + خان B || برخاسته KB : برخاست Z || 6 کرد KZ : کرده B || 7 تیر KZ : + راست نرفته B || نوبت ZB : + باز K || 9 شده KB : — Z || آن مرد BZ ~ بحقیقت K || 13 هم B : — KZ || 14 می فرمود KB ؛ فرموذ Z || 14 ولی نمی دانست ... ص ۲۶۴/۲۲ افطار BZ : — K (آن ورقها که دارای این قسمت افتاده اند) || ولی B : — Z

و مواشی و تُحَفِ غریب پیشکش بردند و ایلی کردند ؛ باجو راضی شده شهرها را بخشید و از اکابرِ شهر حضرتِ مولانا را پرسید که او چه
3 بزرگست و از کجاست؟ حکایتِ بهاء ولد را و خروجِ ایشان را از بلخ مِن اَوَّلِه اِلَی آخِرِه بیان کردند ؛ فرمود که برای ناموس و خاطرِ من کنگرهای شهررا ویران کنند که من سوگند خورده ام ؛ و اکابرِ
6 شهر چون بخراب کردنِ کنگرها دست نهادند غریو از نهادِ شهریان بر خاسته یاران آن حکایت را بحضرتِ مولانا اعلام کردند ؛ فرمود که تا ویران کنند که قونویان را محقّق شود که شهرِ قونیه از برج وبدنِ
9 دیگر محروس و محروزست ، نی بدین برج و باروی سنگین که باندک حکمی خراب و بکمتر زلزلهٔ یباب میشود؛ چه اگر همّتِ مردانِ خدا نبودی بایستی که تا غایت چون شهرستانِ قومِ عاد وثمود عالیهاَ
12 سافلهاَ (۸۲/۱۱) زیر و زبر گشته بودی و عالمیان برای اطلال وزمنِ او زاریها کردندی

شعر (رمل)

15 شیر مردانند در عالم مدد آن زمان کافغانِ مظلومان رسد
مهربان بی رشوتان یاری گران درمقامِ سخت و در روزِ گران
رو بجو این قوم را ای مبتلا هین غنیمت دان شان پیش از بلا
18 بندگانِ حق رحیم و بُردبار خویِ حق دارند در اِصلاحِ کار

---

5 سوکند B : سوکندی Z ‖ 8 کنند که Z : کنند B

15 شیر مردانند ... رسد : MN ج ۲ ، ص ۳۵۲/۱۹۳۳ ؛ MA ص ۲۴/۱۴۶
16 ـ 18 مهربان ... کار : MN ج ۳ ، ص ۱۲۷/۲۱۲۳ ، ۲۲۲۲ ، ۲۲۲۴ ؛ ۲۵۱ / ۳ ـ ۴

(۳/۱۶۹) همچنان دم بدم حضرتِ مولانا می فرموذ که قونیه را بعد ازین مدینة الاولیا لقب نهیذ که هر مولودی که درین شهر بوجود آیذ ولی باشذ وچندانک جسمِ مبارکِ حضرتِ بهاء ولد ونسلِ ایشان درین شهر خواهذ بوذن درین شهر شمشیر نروذ ودشمنِ این شهر بسر نَبَرذ وعاقبت هلاک شوذ واز آفاتِ آخر زمان در امان باشذ ؛ چه اگر بعضی خراب شوذ ومندرس گردذ وبکاهذ ، امّا بکلّی منهدم نشوذ ؛ چه اگر خراب شوذ امّا گنجِ ما درو مدفون باشذ ؛ چنانک گفت :

شعر (مجتث)

تتار اگرچه جهان را خراب کرد بجنگ
خراب گنجِ تو دارذ چرا شوذ دلتنگ

و عاقبت الامر از تمامتِ عالم مردمِ معنوی روی بذینجانب آورده چنانک خوشیها شوذ که مردگان هَوَسِ برخاستن کنند ومعانی واسرارِ ما عالم را فرو گیرذ و باز فرموذ که چندانک درشهرِ قونیه از منکرانِ خاندانِ ما قومی باشند مردمِ این شهر نخواهذ آسوذن

(۳/۱۷۰) الحکایه : مگر درویشی از ندیمانِ حضرت انبساط نموذه بطریقِ مطایبه گفته باشذ که خذاوندگارِ ما عجب بوذ که از لشکرِ باجو نترسیذ ودر چنان روزِ قیامت برسرِ آن تَل بنماز ایستاذ ؛ زهی شجاعت

۳/۱۶۹ ـ ۱۷۰ Z ۷۵ آ - ب ، B ۷۰ ب ۷۱ آ

T, I, 285 ـ 286 ; H, I, 233 ـ 234

1 مولانا B : — Z ‖ 3 چندانک B : چندان Z ‖ 6 چه Z ~ اگر B ‖ 12 بدینجانب Z : برینجانب B ‖ 16 الحکایه Z : همچنان B

ودلیری ، یقین شد که خداوندگارِ ما پهلوانِ عظیم بوده است ؛ فرمود که ای والله نه که شاهِ ما اَنَا اَشْجَعُ النّاسِ فرموده است؟ یاران بجمعهم سر نهادند و آفرینها کردند ؛ همانا که این قصیده را سر آغاز کرد و گفت :

شعر (هزج)

من این ایوان نه تو را نمی‌دانم نمی‌دانم من این نقاشِ جاذو را نمی‌دانم نمی‌دانم

و یاران می نبشتند تا بذین ابیات رسید که

بدستم یرلغی آمد ازآن قانِ همه قانان
من این باجو وباتو را نمی دانم نمی دانم

چه رومی چهرگان دارم چه ترکانِ نهان دارم
چه عیبست آن هلاورا نمی‌دانم نمی‌دانم

الی آخر القصیدة

(۳/۱۷۱) الحکایه : همچنان منقولست که از حرمِ خداوندگار کرا خاتون رضی الله عنها که او روایت کرد که شبی حضرتِ مولانا از میانهٔ ما غایب شد و من اندرون و بیرونِ خانهای مدرسه را یگان یگان جُستم و نیافتم وحال آن بود که تمامتِ درها بسته بود ؛ درین اندیشه همگان متحیّر مانده بودیم ؛ بعد ازآنک همه در خواب رفته بودیم ، از ناگاه بیدار شدم ؛ دیدم که بنمازِ تهجّد ایستاده بود ،

۳/۱۷۱ Z ۷۵ ب B ۷۱ آ T, I, 287 ; H, I, 235

2 بجمعهم Z : همه B ‖ b 5 نمی دانم Z : — B ‖ 9 چه رومی . . . نمی دانم نمی‌دانم B : — Z ‖ 13 شبی B : — Z ‖ 17 دیدم Z : — B

تا نماز را تمام کردن هیچ نگفتم ؛ چون از نماز و اورادِ خود فارغ شد، برخاستم وپیشتر رفته سر نهادم وپایهای مبارکش را در کنار گرفتم وآهسته آهسته می مالیدم ؛ دیدم که پایهای مبارکش گرد آلوذ گشته بوذ ودرمیانِ اصابعِ پایش رنگین ریگها می یافتم ؛ کفش را دیدم پر ریگ شده بوذ ، بخشیتِ تمام از آن حالت پرسیدم ؛ فرموذ که در کعبهٔ معظّمه عظّمَها اللهُ وشَرَّفَها ، صاحب دلی بوذ که دم از محبّتِ ما می‌زذ ، یکدمه بمصاحبتِ آن درویش رفته بوذم وآن ریگِ حجازست ؛ نگاه دار و بکسی مگو ؛ مرا در ضمیر می گذشت که زهی سفرِ عظیم وسیرِ عجب ! درین تعجب مانده بوذم که فرموذ

شعر (مضارع)

مردان سفر کنند درآفاق همچو دل نی بستهٔ منازل وپالان و اشترند

ومن جمیعِ ریگ را جمع کرده صبحدم قدری در کاغذ پیچیده بخدمتِ ملکة الملکات گُرجی خاتون که مریدهٔ حضرتش بوذ فرستادم وازآن عظمتِ سیر وطیِ زمین اورا اعلام کردم ؛ همانا که ملکه را اعتقادش یکی در هزار شذ وبشکرانهٔ آن چندان بخششها ارزانی داشت که در بیانِ بنان گنجذ ؟

(۱۷۲/۳) منقولست که همچنان شیخ محمودِ صاحب قران عَلَیْهِ عِنایةُ الرَّحْمَن حکایت چنان کرد که من بنده درآن وهلت که بحضرتِ مولانا نو مرید شده بوذم دیدم که جماعتی حاجیان از جانبِ شام رسیذند

۱۷۲/۳ Z ۷۶ آ B ۷۱ ب T, I, 288 ; H, I, 236

7 درویش Z : درویشی B || I2 ریگ را Z : ریگ B || I7 منقولست که Z : الحکایه B

وجوانی خوب روی که از خواجه‌زادگانِ قونیه بوذ بزیارتِ مولانا آمذه از حدّ بیرون خدمات نموذ وانواعِ هدایا علی‌الانفراد بیاران احسان کرده حکایتی عجب بخدمتِ اصحاب روایت کرد که شبی در راهِ بادیه خواب بر من مستولی شذ ؛ از قافله باز ماندم ؛ از ناگاه چون بیذار شذم دیذم که تمامتِ قافله رفته بوذند ؛ بر یمین و یسارِ خوذ نظر کردم دیاری پدیذار نبوذ ؛ بسی گریستم فریاذها کردم ونمی‌دانستم که بکذام سُون بایذ رفتن ؛ غلیها اُفتان وخیزان تا قربِ نمازِ دیگر رفتم ، همانا که از دور دیذم درمیانِ بادیه خیمهٔ بزرگ زذه اند وازآنجا دوذی عظیم بیرون می‌آیذ ؛ بی‌خوذوار تا بذآن خیمه دویذم ؛ چون نزدیک رسیذم ؛ دیذم که بر درِ آن خیمه شخصی مهیب ایستاذه است ، بصذ ترس وادب سلام کردم ؛ جواب داذ که وعلیك السلام درآ وبنشین وبیاسآ ! درآمذم می بینم که در پاتیلهٔ حلوای خانگی می پخت ؛ گفتم که ای ولیّ‌الله ! درین چنین بادیهٔ خون‌خوار این چنین خیمه واین چنین حلوای گرم وآبِ لطیفِ سَرْد از کجاست واین چه حالتست ؟ بمن بیان کن ؛ گفت : ای جوان ! بدان وآگاه باش که حضرتِ مولانا فرزند بهاءالدین ولد رَضِیَ‌اللهُ عَنْهُمَا هر روز یکبار ازین طرف عبور می کنذ و من از جملهٔ مریدانِ آن سلطانم ، این حلوا را جهتِ او می‌سازم ، تا مگر از عمیمِ عنایتِ خوذ ازینجا قدری افطار کنذ ، وحیرتِ من یکی درهزار شذ ؛ ساعتی برین نگذشت دیذم که حضرتِ مولانا از درِ خیمه درآمذه این مرد پیش رفت وسر نهاذه طبق حلوا درپیشِ مولانا نهاذ ؛ همانا که حضرتِ مولانا مقدارِ فندقی ازآنجا

---

4 شذ Z : شده B ‖ 11 کردم Z : دادم B ‖ 21 نهاذ KZ : نهاده B

در دهان کرده پاره‌ٔ بمن نیز دادند و من دست بر دامنِ مولانا زدم که از بهرِ خدا از شهرِ قونیه ام و عیال مند ، از قافلهٔ حاجیان مهجور مانده راه را نمی دانم ؛ فرمودکه، چون همشهریٔ منی هیچ غم مخور ؛ بعد ازآن گفت که چشمهات بهم کن! بعد از لحظه‌ٔ چون چشمها را باز کردم خودرا درمیانِ قافله دیدم

شعر (رمل)

گر بماند عاشقی از کاروان خضر آید بر سرِ ره رهبرش

و من این واقعه را بجمیعِ حاجیان باز گفتم و تاریخِ روزرا نبشته در آنجایگاه بصد هزار جان و دل بنده ومرید شدم و در وقتِ وصول تمامتِ حجّاج بارشادِ آن جوان سرها باز کرده ارادت آوردند

(۱۷۳/۳) همچنان ملازمانِ حضرت کَثَّرَ اللهُ اَمْثَالَهُم چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا از درِ حمّامی می گذشت ؛ از ناگاه کلخن تابِ حمّامی سر در پیِ مولانا کرده لابهای عظیم نمودکه مُقِلُّ الحالم ومردی صاحب عیال واز دنیاوی هیچ ندارم ؛ البتّه من خواهم که مولانا بمن چیزی دهد ؛ فرمودکه دهان باز کن! همانا که چون دهان باز کرد مولانا مشتِ خودرا در دهانِ او کرده ؛ کلخن تاب زوذ زوذ در دامنِ خود فرو ریخت، می بینند که بیست دینارِ زرِ سرخ بود مضروب ومسکوک؛ چه هنوز

T, I, 290 ; H, I, 237 ۱۷۳/۳ Z ۷۰۶ ب B ۷۲ ب K ۱۲۹

1 بر دامن Z : بدامن KB ‖ 3 مانده KB : مانده‌ام Z ‖ چون ZB : — K ‖ 4 چشمهات KZ : چشمها B ‖ : بعد از لحظهٔ Z : — KB ‖ چشمها را KB : چشمها Z ‖ 11 همچنان KB : — Z ‖ چنان KZ : + چنان B ‖ 13 سر B : — KZ ‖ 16 همانا که KB : همانا Z

گرمیش باقی بوذ وآن درویشِ کلخنی پیشِ اصحاب حکایت چنان کرده است که اگرچه از گرمیٔ دنانیر زبانم سوخته شذ امّا زبانم توخته شذ؛ بیچاره کلخن‌تاب بی‌تاب گشته میخواست که شوری نکنذ وعالم را بشورانذ؛ خذاوندگار فرموذ که نی نی غلبه مکن وازینها با کسی باز مگو واگر وقتها سیمت بایست شوذ باز بنزدِ ما بیا

(۳/۱۷٤) همچنان کرامِ اصحابِ عظامِ روایت کردند که ملك شمس‌الدینِ هندی که ملکِ مُلکِ شیراز بوذ رقعهٔ بخدمتِ اَعْذَبُ الکلام واَلْطفُ الانام شیخ سعدی اصدار کرده استدعا نموذ که غزلی غریب که محتوی برمعانیٔ عجیب باشذ ازآنِ هرکه باشذ بفرستی، تا غذای جانِ خوذ سازم؛ شیخ سعدی غزلی نو ازآنِ حضرتِ مولانا که درآن ایّام بشیراز برده بوذند وخلق بکلّی ربوذهٔ آن شذه بنوشت وارسال کرد وآن غزل اینست:

شعر (منسرح)

هر نفس آوازِ عشق می رسذ از چپ وراست
ما بفلك می رویم عزمِ تماشا کراست

الی آخره . . .

۳/۱۷٤ Z ۷۷ آ B ۷۲ آ K ۱۲۹ T, I, 291 ; H, I, 238

4 باکسی KB : بکسی Z || 5 بنزد KB : نزد Z || 6 همچنان KB : منقولست که Z || 8 سعدی KB : + رحمه‌الله Z || 12 آن KZ : این B

6 همچنان ... ص ۱۹/۲٦۸ آسوذه است : مؤلف درین روایت اشتباه کرده است، زیراکه در میان ملوك شیراز شمس‌الدین هندی نام کسی نیست؛ بجای او شمس‌الدین نام شخصی دیگر هست که او صاحب دیوان و ممدوح سعدی بوذ نه ملك شیراز، و بدین منصب در ٦۷۱ ه‍/۱۲۷۲ م آمده‌است؛ وشیخ سیف‌الدین باخرزی در ٦۵۸ ه‍/۲۵۹ م فوت شده است، یعنی قبل از صاحب دیوان شدن شمس الدین؛ سعدی نیز بقونیه نیامده است (ر. ك. به بدیع الزمان فروزان فر، رساله در تحقیق احوال زندگانیٔ مولانا جلالدین محمد، ص ۱٤۱؛ T. ج ۱، ص LXXIV)

و در آخرِ رقعه اعلام کرد که در اقلیمِ روم پادشاهی مبارک قدوم ظهور کرده است و این از نفحاتِ سرّ اوست که ازین بهتر سخنی نی گفته‌اند و نه خواهند گفتن ومرا هوسِ آنست که بزیارتِ آن سلطان بدیارِ روم روم ورُوم‌را برخاکِ پای مبارکِ او مالم ، تا معلومِ ملِک باشد ؛ همانا که ملک شمس الدین آن غزلرا مطالعه کرده از حدّ بیرون گریها کرد وتحسینها داده مجمعِ عظیم ساخته بذآن غزل سماعها کردند وتحفِ بسیار بخدمتِ شیخ سعدی شکرانه فرستاذ وآن بوذ که عاقبة الامر سعدي بقونیه رسیذه بدستبوسِ آن حضرت مشرّف گشته ملحوظِ نظرِ عنایتِ مردان شذ و گویند که ملک شمس الدین از جملهٔ معتقدانِ شیخ سیف الدین باخَرْزی بوذ رَوَّحَ اللهُ رُوحَهُ آن غزل را در کاغذی نبشته با ارمغانهای غریب بخدمتِ شیخ فرستاذ تا شیخ در سرّ آن چه گوید ؛ جمیعِ اکابر شهرِ بخارا در بندگیِ شیخ حاضر بوذند ؛ چون شیخ آن غزل را بفراغتِ تمام وامعانِ نظر مطالعه نموذ ، نعرهٔ بزذ و بیخوذ شذه چندانی شورها کرده جامه‌ها دریذ وفریاذها کرد که در حساب آیذ ؟ بعد ازآن فرموذ که زهی مردِ نازنین ! زهی شهسوارِ دین ! زهی قطبِ آسمان وزمین ! الحق غریب سلطانی که در عالم ظهور کرده است حقّا ثم حقّا که کافّهٔ مشایخِ ماضی که صاحب مکاشفه بوذند در حسرتِ اینچنین مردی بوذند وازحضرتِ حق تمنّا می‌بردند که بذآن دولت رسند ، میسّرشان نشذ وآن سعادت بآخر زمانیان مساعدت نموذ ؛ چنانک فرموذ

---

3 کفتن KB : — Z ‖ 4 بر KZ : — B ‖ مبارک KZ : — B ‖ 8 عاقبة الامر KZ : + شیخ B ‖ 11 نبشته KZ : بنوشته B ‖ 14 شذه BZ : شد K ‖ دریذ KB : دریذه Z ‖ 15 درحساب BZ : + نه K ‖ 16 سلطانی ZB : سلطان K ‖ 19 می بردند K : می برند Z

شعر (مضارع)

بختی که قرنِ پیشین در خواب جُسته اند
آخر زمانیان را کردست افتقاد

الله الله چارقِ آهنین باید پوشیدن و عصای آهنین بکف بگرفتن و بطلبِ او بزرگ رفتن و وصیّت است بر دوستانِ ما که هر کرا استطاعتِ راه باشد و طاقتِ بدنی و قوّتِ سفر دست دهد بی هیچ تعلّلی باید که بزیارتِ این پادشاه روز و آن نعمت و رحمت را در یابد که حضرتِ بهاء ولد و آباء کرام و اجدادِ عظامِ ایشان از کبارِ مشایخ و عظیم الشان بودند و صدّیقِ اکبر جدّ نُهمِ ایشانست رِضْوانُ اللهِ عَلَیْهِم اَجْمَعِینَ و من قوی ضعیف و پیر شده ام و تحمّلِ مشقّتِ سفر ندارم و اِلاّ مَشْیاً عَلَی اَلْتِهام لا عَلَی الاَقْدام بزیارتِ آنحضرت اقدام می کردم ؛ مگر شیخ مُظهر الدین فرزندِ مهینِ شیخ درآن مجلس حاضر بوده ؛ شیخ بجانبِ او ملتفت گشته فرموذ که مظهر الدین امید دارم که چشمهای تو بدیذارِ مبارکِ آن مَظْهرِ مُطَهّر منوّر گردذ و سلام و خدمتِ ما را بحضرتش برسانی اِن شَاء اللهُ وَحْدَهُ العَزِیز ؛ بعد از وفاتِ پذر شیخ مظهر الدین عزیمتِ ملکِ روم کرده بسعادتِ زیارتِ آن حضرت مستسعد گشته سلام و اشتیاقِ پذررا بحضرتِ مولانا رسانیذه دلداریها فرموذ و چند سال در قونیه اقامت نموذه باز ببخارا عزیمت نموذ وگویند : از فرزندان او یکی در قونیه آسوذه است

T, I , 294 ; H, , 240 ۱۷٤/۳ Z ۷۸ آ B ۷۳ آ K ۱۳۱

3 افتقاد KZ : افتال B ‖ 5 بر دوستان ما BZ : دوستان مارا K ‖ 7 پادشاه BK : — Z ‖ 12 بوذه BZ : بوذ K ‖ 14 تو BK : — Z ‖ مبارک BK ~ آن Z ‖ 17 رسانیذه BZ : رسانید K ‖ 18 نموذه BZ : نمود

(۳/۱۷۵) همچنان منقولست که چون این غزل وخبرِ ظهورِ مولانا درعالم منتشر شد، اکابرِ بخارا و دشت از علماء وشیوخ لاَ یَنْقَطِع بروم آمده زیارتِ آن حضرت را در می یافتند وازآن بحرِ معانی دُر می یافتند وگویند : روزی از بخارا وسمرقند بیست نفر رسیده مرید شدند ودر قونیه فرو کشیدند

(۳/۱۷۶) همچنان فضلای اصحاب روایت کردند که روزی دانشمندی بزرگ بدیدنِ مولانا آمده بود ؛ بطریقِ امتحان چند سؤالی بکرد که خدای تعالی را نَفْس توان گفت یا نی؟ چه اگر اورا نفس توان گفتن کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ ٱلْمَوْتِ (۳/۱۸۵) را معنی چه باشد؟ واگر اطلاقِ نفس درشانِ بی نشانِ باری جایز نباشد چرا عیسی علیه‌السلام تَعْلَمُ مَا فِی نَفْسِی وَلاَ اَعْلَمُ مَا فِی نَفْسِكَ (۵/۱۱۶) گفت واین دو معنی متضادّ می نماید وهمچنان اگر چنانک حق را شیْ گفتن روا باشد پس کُلُّ شیْ هالِكٌ (۲۸/۸۸) چرا گفت ؟ حضرتِ مولانا فرمود که معنیْ وَلاَ اَعْلَمُ مَا فِی نَفْسِكَ (۵/۱۱۶) اَیْ فِی عِلْمِكَ وغَیْبِكَ باشد وبنزدِ اهلِ کشف اَیْ فی سرِّ سرِّكَ گفتن باشد یعنی تَعْلَمُ مَا فِی سِرِّی وَسِرُّ سِرِّی وَلا اَعْلَمُ مَا فِی سِرِّ سِرِّكَ وارباب الباب می گویند: مَعْنَاهُ : تَعْلَمُ مَا كَانَ مِنِّی فِی ٱلدُّنْیاء ولا اَعْلَمُ سِرَّ ما یَكُونُ مِنْكَ فِی الآخِرة وامّا اطلاق کردنِ شیْ برحق تعالی جایزست کما قال تعالی قُلْ ایُّ شیْءٍ اَكْبَرُ شهادةً قُلْ ٱللهُ (۶/۱۹) اَیْ اللهُ

۳/۱۷۵ — ۱۷۶ Z ۷۸ ب ۱۳۳ K T, I, 296 - 97 ; H, I, 242

3 زیارت KZ : زیارت B || در می یافتند BZ : در یافتند K || 4 رسیده BZ : رسیذ K || 8 نی KZ : نه باید B || 9 معنی BK ~ چه Z || 10 علیه السلام KZ : — B || 13 هالک BK : + الا وجهه Z || 15 سر BZ : — K || 18 قال KZ : + الله B

اعظمُ بالشّهادةِ ؛ قُلِ اللهُ شهيدٌ بيني و بينكُم (۱۹/٦) يومَ القيامةِ و معنى قولِه تعالى كلُّ شيءٍ هالكٌ اى كلّ شيءٍ مخلوقٌ هالكٌ سوى الخالقِ تعالى اى الا هُوَ و الاصلُ فى البابِ انّ المستثنى منه هُوَ و اللهُ اعلمُ ؛ همانساعت آن دانشمند بندهٔ مخلص و مريدِ محقّق شده فرجى پوشيد

(۱۷۷/۳) همچنان روزى جماعتِ مستعربان آمده بودند ؛ هر معرفتى و اسرارى كه آن روز فرمود بعربى گفت و ختمِ معانى برين كلمات كردند كه الآدميُّ كالاناءِ اوْ كالقصعةِ ، فغسلُ ظاهرِه واجبٌ و غسلُ باطنِه اوْجبُ و غسلُ ظاهرِه فرضٌ . فغسلُ باطنِه افرضُ لانّ شرابَ الله لا يُصبُّ الا فى اناءٍ طاهرٍ فامرنا بتطهيرِ الاناءِ لانّ محلَّ الشرابِ باطنُه لا ظاهرُه

شعر (رمل)

طهرًا بيتى بيانِ پاكيست گنجِ نوراست ارطلسمش خاكيست
گرجسد خانهٔ حسد باشد وليك آن جسد را پاك كرد الله نيك

باز فرمود كه كلُّ من ماتَ نفسُه وشيطانُه و طهرَ عنِ الآخلاقِ الذّميمةِ ، وصلَ الى الله ؛ حاشا لله بل قد وصلَ الى طريقِ الله ؛ اذا كانَ يعرفُ انّه ما وصلَ الى الله ، فقد وصلَ الى طريقِ الله فهو ضالٌّ عنَ طريقِ الله

---

7 آن KZ : — B ‖ فرموذ ZB : فرموده B ‖ معانى برين BZ : — K

14 باز فرمود كه BK : — Z ‖ 17 ما BK : — Z

13 طهرا . . . نيك : MN ، ج ۱ ، ص ۲۷ / ٤۳٤ - ٤۳۳ ؛ MA ۱۱ / ۲۹ - ۲۸

(۳/۱۷۸) همچنان روزی در بندگیٔ مولانا شخصی گفته باشد که جَمیعُ الانبیاء والخَواصّ ارْتَعَدُوا مِن هَیْبَةِ الْمَوْتِ وشِدَّتِها؛ قال مولانا حاشا عَنْ شَأنِهِم هَلْ یَعْرِفُون النَّاسُ مَا الْمَوْتُ؟ اَلْمَوْتُ عِندَ الرِجَالِ رُؤیةُ الحَقِّ، کَیْفَ یَهرِبُونَ مِن رُؤیَتِهِ

(۳/۱۷۹) همچنان منقولست که روزی در اثنای معرفت فرمود که یَحْسِبُ النَاسُ أَنَّ الْمَخَاطَرَةَ فِی قَوْلِهِ تَعَالَی: وَلَاتُلْقُوا بِاَیْدِیْکُم اِلَی التَّهْلُکَةِ (۳/۱۹۵) هُوَ الوُقُوعُ مِن السَّطحِ العَالِی، لا بَلْ لَاتُلْقُوا بِاَیْدِیْکُم اِلَی التَّهْلُکَةِ مِن اِستِمَاعِ کَلَامِ غَیْرِ اِمَامِکَ فَاِذا لَمْ یَجُزْ اِستِمَاعُ کَلامِ غَیرِ مُرْشِدِکَ وإنْ کَانَ کَلاماً وَاضِحاً؛ فَالاِشْتِغَالُ بالوَسْوَسَةِ البَاطِلةِ اَخْزَی واَفْضَح واَبْطَل؛ بعد ازآن فرمود که روزی حضرتِ مصطفی علیه السلام صحابهٔ را بخواند و او در نماز بود؛ چون تمام کرد برخاست وبیامد رسول باو عتاب کرد که چرا دیر آمدی؟ گفت: نماز می‌کردم؛ فرمود که آخر نه سَنَت می‌خواندم؟ الاَبرارُ لایَحْتَمِلُ الاِنْتِظَارَ

(۳/۱۸۰) همچنان از اصحابِ خبیر منقولست که حضرتِ مولانا چندانک غرّهٔ ماهِ محرّم که سرِ سالِ عربست طلوع کردی در وقتِ رؤیتِ هلال این دعا را می‌خواند: اَللّهُمَّ أَنْتَ الاَزَلِیُّ الاَبَدِیُّ القَدِیمُ؛ هذِهِ سَنَةٌ جَدِیدَةٌ اَسْأَلُکَ العِصْمَةَ فِیهَا مِن الشَیْطَانِ الرَجِیم

۳/۱۷۸ـ۱۸۰ Z ۷۸ ب ـ ۷۹ آ B ۷۳ ب ـ ۷٤ آ K ۱۳۲
T, I, 297 – 98 ; H, I, 243

1 همچنان KB : وگویند Z ‖ 11 علیه KZ : + الصلوة و B ‖ 15 خبیر BZ : جنین B

والعَوْنَ عَلَىٰ هذهِ النَفْسِ الاَمّارَةِ بالسُوءِ والاِشْتِغَالَ بِمَا يُقَرِّبُنِي اِلَيْكَ والاِجْتِنَابَ مِمَّا يُبَعِّدُنِي عَنْكَ ؛ يا اللهُ يا رَحْمٰنُ يا رَحِيمُ
3 بِرَحْمَتِكَ يا ذَاالجَلَالِ وَالاِكْرَامِ

(۱۸۱/۳) همچنان خدمتِ ملک المدرّسین شیخ شمس‌الدینِ ماردینی رحمةُ اللهِ عَلیه روایت کرد که روزی شخصی را از محبّان تب گرفته بود ؛
6 بحضرتِ مولانا بیامد واز حُمّی شکایت کرد ؛ فرمود که بنویس ودر انداز وبمحموم ده تا بفضلِ حق شفا یابد واینست آنچ املا فرمود : يا اُمَّ المِلْدَمِ اِنْ كُنْتِ آمَنْتِ باللهِ العَظِيمِ لاتُصَدِّعِ الرَأسَ
9 ولاتُفْسِدِ الْفَمَ ولاتَاْكُلِ اللَحمَ ولا تَشْرَبِ الدَمَ فَتَحَوَّلِي عَنِّي أَوْ عَنْ فُلانٍ اِلَى مَنْ اَشْرَكَ مَعَ اللهِ اِلٰهاً آخَرَ وانّي اَقُولُ اَشْهَدُ اَنْ لا اِلٰهَ اِلاّ اللهُ واَشْهَدُ اَنَّ محمداً عَبْدُهُ
12 ورَسُولُهُ ؛ همانا که محموم چون ازآن آب بخورد شفا یافت بعون الله تعالی

(۱۸۲/۳) همچنان منقولست که بر سه دانهٔ سیر واگر بعضی نتواندخوردن بر سه دانهٔ باذام بنوشت ودر خوردِ محموم داد ، در سه روز شفا یافت وآن اینست اذان اذن بسین (؟)

(۱۸۳/۳) همچنان از خدمتِ مفخرالاولیاء مولانا سراج‌الدین مثنوی خوان استاذ جامعِ کتاب رحمه اللهُ که او روایت کرد که حضرتِ مولانا پیوسته این سه بیت را تکرار می کرد وحضرتِ چلبی حسام‌الدین را یاذ می‌داذ ومرا فرمود که یاذ گیرکه من ازحضرتِ شیخم سیّد برهان‌الدین محقّقِ ترمذی قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ یاذگار دارم

---

1 بالسوءِ KZ : — B || 5 عليه BZ : — K || 10 فلان KZ : + او عنی B

شعر (بسیط)

الرُّوحُ مِنْ نُورِ عرشِ اللهِ مَبْداءُها
وتُرْبَةُ الاَرْضِ اَصْلُ الجِسْمِ والبَدَنِ

قد اَلَّفَ المَلِكُ الجَبّارُ بَيْنَهُما
لِيَصْلُحا لِقبولِ العهدِ وَالمِحَنِ

الرّوحُ فِی غُربَةٍ والجِسمُ فِی وَطنٍ
فارْحَمْ غريباً كَئِيباً نازِحَ الوَطنِ

وهمچنان شورها می کرد و می گفت

شعر (هزج)

گر خیره سری زنخ زند گو می زن
معشوقه ازین لطیف تر امکان نیست

(۳/۱۸٤) الحکایه : منقولست که روزی حضرتِ مولانا با یاری چند از دروازهٔ اسب بازار بیرون آمده بزیارتِ مرقدِ سلطان العلماء بهاء الدین ولد رَضِیَ اللهُ عَنْهُ وَاَرْضَاهُ می رفت ؛ دیدند که خلایقِ بیشمار بر شخصی هنگامه شده اند وازآن جماعت جوانی چند پیش دویدند وفریاد کردند که حَسْبَةً لِلّٰه یکی را سیاست می کنند تا حضرتِ مولانا شفاعت کند که نوجوانست رومی ؛ فرمود که چه کرده است ؛ گفتند که یکی کشته است قصاص میکنند ؛ درحال پیش رفته تمامتِ جلّادان

1 شعر K : بیت Z || 12 الحکایه KB : همچنان Z

ومردم شحنه سر نهاده از دور ایستاذند؛ دامنِ فرجیٔ مبارک برو پوشانیده؛ شحنهٔ شهر بخدمتِ سلطانِ اسلام کیفیّتِ حال را عرضه داشت؛ فرموذ که مولانا حاکم است، چه اگر شهری را بخواهذ وشفاعت کنذ می رسذش وهمه فدای اوست تا رومیٔ که باشذ؟ همانا که اصحاب اورا بر گرفته بحمّام بردند واز حمّام بیرون کرده بمدرسه آوردند؛ تا بدستِ مولانا ایمان آورده مسلمان شذ؛ همان لحظه ختنه کرده سماعِ عظیم کردند؛ حضرتِ مولانا فرموذ که نامت چیست؛ گفت: ثریانوس؛ فرموذ که او را بعد الیوم علاء الدینِ ثریانوس بگویند؛ عاقبة الامر از برکتِ نظرِ عنایتِ حیات بخشِ آن حضرت بجائی رسیذ که مشایخِ کبار وعلمای اخیار در تقریرِ معرفت وسیرِ آن مذکور حیران میشذند واز بذله ولطایفِ او تعجّب می ماندند؛ مگر روزی حضرتِ مولانا از مذکور شیخ علاء الدین پرسیذه باشذ که این کشیشان واحبارِ نصاری هَدَاهُمُ اللهُ در حقّ حقیقتِ عیسی علیه السلام چه می گویند؟ گفت: خذا می گویند؛ فرموذ که بعد ازین بذیشان بگو که محمّدِ ما خذا تر، محمّدِ ما خذا تر، محمّدِ ما خذا تر

(۱۸۵/۳) همچنان روزی جماعتی از فُقها نزدِ ملکُ القضاة سراج الدینِ ارموی رحمه اللهُ تشنیع کردند که علاء الدین ثریانوس بجدّ می گویذ که مولانا خذاست وآن در قانونِ شریعتِ نبوی جایز نیست،

T, I, 300 ; H, I, 245 ۱۳۵ K — B ب ۷۹ Z ۱۸۵/۳

1 ـ 2 دامن . . . داشت KZ : — B || داشت Z : داشته K || 8 البوم KBZ : + داماد Kh || 11 مکر BK : همچنان Z || 13 علیه السلام K : — ZB || 14 می گویند BZ : + و K || 14 ـ 15 خذاتر . . . ما خذاتر KZ : — B || 16 همچنان . . . ص ۲۷۶/۶ نشوی KZ : — B || 18 می گوید که Z : می گویذ K

بلکه کفرست ؛ مُحضِری چند فرستاده اورا حاضر کردند ؛ قاضی گفت : توئی که مولانا را خدا می گوئی ؟ گفت : حاشا وکَلاَّ ، بلکه می گویم که مولانا خدا سازست ؛ نمی بینی که مرا چگونه ساخت؟ گبری بودم بعید وعنید ، عرفانم بخشید وعالِمم گردانید وعقلم داد وخدادانم کرد و از تقلیدِ خدا خوانی بتحقیقِ خدادانی ام رسانید ومَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ نقدِ وقتِ من شد وتا در جانِ کسی خدائی نباشد خدا را نتواند شناختن و این دلیلِ قطعیست

شعر (مضارع)

بی عقل عقل را چو نداند کسی یقین
پس فهم کن ازین که که باشد خدای دان

نحوی نحوی را داند ، فقیه فقیه را شناسد ؛ هرگز جاهلی عالم را نداند وکور آفتاب را نبیند و بی خدائی خدائی نتوان کرد که اُخْرُج بِصِفاتِی اِلیَ خَلْقِی ؛ چنانک خدمتِ مولانا ببرکتِ صحبت وتربیتِ خود جاهلی را عالم می کند وفقیه ونحوی ومنطقی می کند واز پرتوِ تو تبدیلی می یابد ، همچنان صحبتِ حضرتِ مولانا نیز بنَفَسِ مبارکِ خود نَفْسِ جاهل را عالم می کند ، عارف می کند ، عاقل می کند و باز عاقلان را عاشق می کند ؛ نی بلکه چیزی می کند که هرکسی آن نتواند شدن ؛ آخر نمی بینی ؟ که در علمِ کیمیا دانگی اکسیر مِسِ زنگ آلوده را زرِّ خالص می سازد و از هستیْ پیشینی اش تبدیل می کند ؛ اگر چنانک مردِ خدائی

16 که Z : — K || 17 مس K : + حس Z

که از هستیِ اوّل مبدّل شده باشد و از خودیِ خود رسته و از نورِ خدا پر گشته مسِّ وجودها را زر کند و منوّر گرداند وبدریای واِلَی اللهِ تُرجَعُ الاُمُورُ (۲۱۰/۲ ؛ ۱۰۹/۳ ؛ ۴۵/۸) رساند هیچ عجیب وغریب نباشد تمامتِ دانشمندان وفُقَها خجل وشرمسار گشتند ؛ علاءالدینِ ثریانوس چون ماجرای قاضی وفقها را بحضرتِ مولانا عرضه داشت تبسّم فرموده گفت که بایستی گفتن بقاضی که وای بر تو! اگر خدا نشوی

(۱۸۶/۳) همچنان مگر جماعتی از اربابِ تصوّف اورا درمیان گرفته عتاب می کردند که مولانا را چرا خدا می گوئی ؛ گفت : بهرِ آنکه بالاتر از خدا وعالیتر ازآن نام نیافتم که بگویم واگر چیزی دیگر بودی هم گفتمی

شعر (مضارع)

از عشق شرم دارم اگر گویمش بشر
می ترسم از خدای که گویم که این خداست

و در طریقتِ اهلِ حقیقت مریدِ مخلص را درحقِّ شیخِ خود هرچه گویند جایز داشته اند واورا گرفت نیست

(۱۸۷/۳) همچنان خدمتِ اخی احمد که ازمعتبرانِ زمان بود، روزی بعلاء الدین گفته باشد که من یکَ خروار کتاب خوانده ام و درآنجا هیچ اباحتِ سماع را ندیده‌ام و وجهِ رخصت را نشنیده ؛ شما این بدعت‌را بچه دلیل پیش می برید ؟ علاء الدین جواب داد که خدمتِ اخی خروار خواند،

۱۸۷ـ۱۸۶/۳ Z ۸۰ آ B ۷۴ ب K ۱۲۶ T, I, 302 ; H, I, 247

6 فرموذه Z : فرمود K || گفت که Z : گفت K || 7 ـ 15 همچنان ... گرفت نیست KZ : — B || 9 از K : — Z || از خدا K : از خدائی Z || 16 همچنان BK : گویند Z || خدمت B : — KZ || 17 خواندم BK : خوانده ام Z || ندیده ام KZ : ندیدم B || 19 خدمت ZB : — K

برای آن ندانست ؛ بحمد الله که ما عیسی وار خوانده ایم و بسرّ آن رسیده

(۳/۱۸۸) همچنان از خدمتِ شیخ محمودِ نجّار رَحِمَهُ اللهُ منقولست که
3 او گفت : روزی علاء الدین از حضرتِ مولانا پرسید که در ایّامِ زمستان بر پشتِ پا مسح کردن رواست ؟ فرمود که شما را رواست ؛ همو پرسید که این که پیوسته مردم می گویند که کنارِ تنّور جای مردانست
6 چه معنی دارد ؟ مولانا فرمود که معنیش آنست که هرکه در ایّامِ تابستان کوششی نمود و ذخیره نهاد ، لاجرم در هنگامِ زمستان کنارِ تنّور و آسُودَنْگاه جای اوست و هرکه از تکاسُل تقاعد نمود و کوششی
9 نکرد و بقدرِ امکان دست و پائی نزد و اجتهاد ننمود ، همانا که در شدایدِ زمستان بیچاره و نا مراد مانده بکنارِ تنّور نرسید ؛ همچنان مثالِ این عالم و آن جهان همچنین است ؛ العَاقِلُ یَکْفِیهِ الاِشَارَةُ

12 (۳/۱۸۹) الحکایه : مفخر الابرار شیخ محمودِ نجّار رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا روی مبارک بسوی یاران کرده فرمود که دریغا اهلِ قونیه از سماعِ پر ذوقِ ما ملول می شوند و زیر
15 زبر طعنه می زنند و بدین خوشیها و شادیهای ما راضی نیستند و همچون اهلِ سبا کفرانِ نعمتِ حق می کنند و بگوشم می رسد که تشنیعها می زنند ؛ همانا که مالکِ یوم الدّین جزای کفران و شومیِ طغیانِ ایشان چندانی
18 غم و پریشانی برایشان ریزاند که همشان عاجز و بیچاره شوند ؛ عاقبت الامر ترکِ عیال و اسباب کرده جلاء وطن کنند راملاک وضیاع

T,I, 303 : H,I, 247 ۳/۱۸۸ ـ ۱۸۹ Z ۸۰ آ ـ ب B ۷۴ ب ـ ۷۵ آ K ۱۳۷

7 نهاذ KZ : نهاده B || 8 آسودنگاه KZ : آسودگاه B || 11 همچنین است K : همچنانست B : + و Z || 12 الحکایه BK : همچنان Z || 14 پر ذوق K : و ذوق BZ
17 ایشان BZ : ایشان را K || 19 الامر B : — KZ

ایشان در دستِ مستأکله خراب و یباب شوذ واغلبِ اغنیاء و مردم زاذگانِ این دیار بعلّتِ قلّت هلاك شوند ؛ آخر الامر چون بتوبه آیند واستغفار کنند واولاد واعقاب واحفادِ مارا باعتقادِ تمام مبجّل دارند وبفضلِ باریٔ تعالی شهرِ قونیه از نَوْ معمور شوذ واهلِ آن زمان سماع دوست ومردمِ ذوقی باشند وعالمِ عشق همهٔ جهانرا فرو گیرذ وکافّهٔ مردم عاشقِ کلامِ ما شوند وعظمتِ این خاندان چندانکه روذ ترقّی گیرذ وخواستِ الله پیش روذ ویارانِ ما بر عالمیان بچربند هم بقال وهم بحال وسرِّ وَلاَ یُحیطُونَ بِشَیْءٍ مِنْ عِلْمِهِ اِلاَّ بِمَا شَاءَ (۲/۲۵۵) معلومِ اهلِ عنایت شوذ إنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَی

(۳/۱۹۰) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بدیذنِ شیخ المشایخ نادرة الزمان ملکُ المحدثین شیخ الصدرالدین رَحِمَهُ اللهُ رفته بوذ ، شیخ بتعظیمِ تمام استقبال کرده بر سرِ سجّادهٔ خوذ نشاند وبرابرِ او بدو زانوی ادب در آمذه مراقب گشتند ودر دریای حضورِ پر نور زمانی سبّاحی وسیّاحی کردند ؛ مگر درویشی که در بندگیٔ شیخ مجاور بوذ وچند نوبت زیارتِ کعبه را در یافته بصحبتِ مشایخِ ربعِ مسکون رسیذه بوذ واورا معروف حاجی کاشی خواندندی از حضرتِ مولانا سؤال کرد که فقر چیست؟ هیچ جواب نفرموذ ؛ شیخ عظیم رنجیذ ، مکرّر تا سه نوبت سؤال کرد ؛ هیچ نگفت ؛ همانا که مولانا برخاست وروانه شذ ؛ شیخ تا درِ بیرونی وداع کرده باز گشت

T, I, 305 ; H, I, 249 ۳/۱۹۰ Z ۸۰ ب B ۷۵ آ K ۱۳۸

11 رحمه الله BK : + رحمة الله عليه Z || 15 بوذ BZ : بوده K || 18 رنجیذ BZ رنجیده K : || 19 بیرونی BK : بیرون Z

وبغضبِ تمام گفت : ای پیرِ خام ! وای مرغِ بی‌هنگام ! درآن وقت چه جای سؤال وکلام بوذکه بی‌ادبی کردی وهمچنان سؤالت‌را جوابِ صواب فرموذ وتو بی‌خبر ، حالیا حاضرِ وقتِ خوذ باش که از عالمِ غیب زخم خوردی ؛ کاشی گفت : جوابم چه بوذ ؟ گفت : آنکَ اَلْفَقِیرُ اِذا عَرَفَ اللهَ کَلَّ لِسَانُهُ ؛ یعنی درویشِ تمام آنست که در حضورِ اولیا هیچ نگویذ نه بزبان و نه بدل ؛ یعنی که اِذا تَمَّ اَلْفَقْرُ فَهُوَ اللهُ چنانکَ گفت :

شعر (رمل)

پیشِ بینایان خبر گفتن خطاست کآن دلیلِ غفلت ونقصانِ ماست
پیشِ بینا شذ خموشی نفعِ تو بهرِ این آمذ خطابِ اَنْصِتُوا

بعد از سوم روز در راهِ باغش رندان برسیذه اورا بقتل آوردند وهرچه داشت بردند ، نَعُوذُ بِاللهِ مِن قَهرِهِم و نَهْرِهِم وهمچنان درویشی ازحضرتِ مولانا سؤال کرد که عارف کیست ؟ فرموذ که عارف کسیست که هیچ کدورتی مشربِ صافِ اورا مکدّر نگرداند که اَلْعَارِفُ لاَ یَتَغَیَّرُ وهرکدورتی که بذو رسذ صافی شوذ ؛ چنانکَ گفت :

شعر (هزج)

درآبِ روان ای جان خاشاکَ کجا پایذ
در جان وروان ای جان چون خانه کنذ کینه

---

2 که BK : — Z ‖ 6 که KZ : — B ‖ 11 بقتل B : قتل KZ ‖ 16 شعر KB : — Z

9 ـ 10 پیش . . . انصتوا : MN ، ج ٤ ، ص ۳۹۹/۱ ۲۷۰۱ ـ ۲۰۷۲ ؛ MA ، ص ۳۷۷ / ۲۸ ـ ۲۹

(۳/۱۹۱) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا ازیاران دوات و قلمی خواسته وسطری سِطَبَّر برروی دیوارِ مدرسه بنوشت که روزه گرفتن از غذای روح حرامست واللهُ اَعْلَم. وباز درصفحهٔ کتابی فرموذ نبشتن که دَلیلُ لَذَّةِ اَلْمَعْشُوقِ دَمْعُ العاشِقِ وَهُو مُعجِزَةُ الاَنْبِیاءِ عَلَیْهِمُ السَّلامُ

شعر

در هوات که می دارذ در هوای او باش
در طلبت که می دارذ در طلبِ او باش

گویند: روزی در تفسیرِ این آیت تحقیق می فرموذ که اَلَّذی خَلَقَنی فَهُو یَهْدینی (۷۸/۲۶) خَلَقَنی لِخِدمَتِهِ یَهدینی لِآدابِ الخِدْمَةِ وتَقَلُّبَكَ فی الساجِدین (۲۱۹/۲۶) فی الاَصْلاب الاباءِ وارْحامِ الاُمَّهاتِ

(۳/۱۹۲) همچنان از افاضلِ اصحاب مولانا فخرالدینِ ادیب رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا در محفلی عظیم این حدیث را شرح می فرموذ که قالَ النَّبِیُّ صلعم ما رَأَیْتُ اللهَ اِلاَّ بِلِباسِ اَحْمَرَ وهیچ کسی را مجالِ دم زذن نبوذ ودرآن شرح همگان خیره گشته بوذند؛ وروایتِ دیگر فرموذ که ما رَأَیْتُ رَبّی اِلاَّ وَفی حُلَّةٍ حمراءَ؛ وشورها کرده این غزل را فرموذ

۳/۱۹۱ ـ ۱۹۲ Z ۸۱ آ B ۷۵ ب T, I, 306 _ 07 ; H, I, 250

1 همچنان BK : الحکایه Z || 2 قلمی BZ : قلم K || خواسته BZ : می خواست K || 5 علیهم السلام BK : — Z || 8 در طلبت KZ : در طلب B

شعر (هزج)

نوریست میانِ شعر احمر از دیده و هم ز روح برتر
خواهی خودرا بذو بدوزی برخیز و حجابِ نفس بردر
آن روح لطیف صورتی شد با ابرو و چشم و رنگِ اسمر
بنمود خدای بیچگونه بر صورتِ مصطفی پیمبر
آن صورتِ او فنای صورت وآن نرگسِ او چو روزِ محشر
هرگه که بخلق بنگریدی گشتی ز خدا گشاده صد در
چون صورتِ مصطفی فنا شد عالم بگرفت اللهُ اکبر

وفرمودند که در خواب جامهٔ سرخ پوشیدن یا سرخی دیدن عیش است وفرح ، سبزی دیدن زهدست . سپیدی تقویست ، کبودی وسیاه ماتم وغم وَاللهُ اَعْلَم

(۱۹۳/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در مجمعِ پروانه عند الحضور الصدور واکابر الجمهور در اثناء معرفت فرمودند که الله تعالی مَوْجُودٌ عِنْدَ النَّاظِرِ فِی صُنْعِهِ ، مفقودٌ عِنْدَ النَّاظِرِ فِی ذاتِهِ ؛ لَا یَصِلُ اِلَی غَیْرِ اللهِ اِلاَّ بِالصَّبْرِ عَلَیْهِ ، اللهُ اَظْهَرُ مِنَ الشَّمْسِ ، فَمَنْ طَلَبَ الْبَیَانَ بَعْدَ الْعِیَانِ فَهُوَ فِی الْخُسْرَان

شعر (رمل)

هرکه برهستیِ حق جوید دلیل او زیان مندست اَعْمَی و ذلیل

T, I, 308 ; H, I, 251

۱۹۳/۳ Z ۸۱ ب B ۷٦ آ K ۱٤۰

b 2 ز BK : — Z || a 3 خواهی KB : + که K h Z || بذو BK : برو Z || a 4 روح BK : نور Z || b 4 ابرو . . . رنگ KB : ابرو چشم رنگ Z || 8 الله BZ : اله Z h K

هر که مقصودی ندارد وجودی ندارد واگر دارد بجز از بهرِ عقوبتی ندارد ؛ الزّاهِدُ یُحِبُّ الخِدْمَةَ والعِبادَةَ والعارِفُ یُحِبُّ المَخْدُومَ ؛ الزّاهِدُ جَریحٌ والعارِفُ جَرّاحٌ

(۱۹٤/۳) گویند : روزی در حضرتِ مولانا قدّس اللهُ سرّه در بابِ سماع سخنی می گفتند؛ فرمود که اوّل اهلیّتِ سماع حاصل کن ، آنگاه سماع کن که من دی شکر را در بینی کردم ، بینیٔ من شکر را نشنید ، مستعدّ آن نبود

شعر (رمل)

اوّل استعدادِ جنّت بایدت تا ز جنّت زندگانی زایدت
بی ز استعداد در کانی روی بر یکی حبّه نگردی محتوی

اگر خواهی که در زیرِ خاک نروی ، در نور گریز که نور زیر خاک نروذ

شعر (رمل)

نور خواهی مستعدّ نور شو حور خواهی پاکتر از حور شو
تا نگردی پاك دل چون جبرئیل سوی مردان ازکجا یابی سبیل

T, I, 309 ; H, I, 252 ۱٤۰ K آ ۷٦ B آ ۸۲ Z ۱۹٤/۳

4 گویند BK : همچنان Z || 5 در KZ : — B || 9 زایدت K : + شعر Z ||

9 اول . . . زایدت : MN ج ٦ ، ص ٥۲۹/٤٤۳٤ ؛ MA ص ۱/٦٥۸

10 بی ز استعداد . . . محتوی : MN ، ج ٦ ، ص ٥۲۸ / ٤٤۲٥ ؛ MA ، ص ٦٥۷ / ۲٦

14 نور خواهی . . . شو : MN ، ج ۱، ص ۲۲۱/٦۰٦ ؛ MA ، ص۲۸/۹۳

فرموذ که من مردهٔ باشم و او در من نگرذ به از زندهٔ که او در من ننگرذ

شعر (رمل)

مردهٔ باشم بمن حق بنگرذ به ازآن زنده که باشذ دور ورَد

(۱۹۵/۳) منقولست که پیوسته حضرتِ خداوندگار دعا کردی یاران را که خدا از قضای آشکاراتان نگاه داراذ ؛ یاران ازین معنی سؤال کردند ؛ فرموذ که قضای آشکارا صحبتِ اغیار و نا جنس است ؛ الله الله صحبت عزیز است لا تُصاحِبوا غَیْرَ اَبْنَاءِ اَلجِنْسِ چنانک گفت :

شعر (رمل)

ای فغان از یارِ نا جنس ای فغان همنشینِ نیک جوئید ای میهان
گر نخواهی خدمتِ ابنای جنس · در دهانِ اژدهائی همچو خرس

وفرموذ که درین معنی حضرتِ خداوندم سلطان الفقرا مولانا شمس‌الدینِ تبریزی عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ می فرمایذ که علامتِ مریدِ قبول یافته آنست که اصلا با مردمِ بیگانه صحبت نتوانذ کردن و اگر از ناگاه در صحبتِ بیگانهٔ اتّفاق افتذ ، چنان نشینذ که منافق در مسجد وکوذک در مکتب واسیر در زندان

T, I, 310 ; H, I, 253

۱۹۵/۳ Z ۸۲ آ B ۷۶ ب

1 فرموذ که : — Z || 5 منقولست BK : گویند Z || 6 خدا KZ : خدا را B
13 وفرموذ BK : — Z || مولانا BK : — Z || 18 با مردم KZ : بمردم B

4 مردهٔ . . . ورد : MN ، ج ۵ ، ص ۲۵۶ / ۴۰۲۸ ؛ MA ، ص ۸/۵۴۳
11 ای فغان . . . مهان : MN ، ج ۶ ، ص ۴۴۱/ ۲۹۵۰ ؛ MA ، ص ۴/۶۲۱

(۱۹٦/۳) همچنان روزی در مدرسه معارف می فرمود و اکابر شهر حاضر بودند ؛ گفت : هرگز مسرور غرض و مغرور عوض نبوده ام

شعر (منسرح)

گر بی برگی بمرگ مالذگوشم آزادی را ببندگی نفروشم

طُعْم طمع نچشیده‌ام ، اینک چهل سالست تا قناعت توشهٔ من بوده است و فقر پیشهٔ من

شعر (رمل)

حاش لله در دلِ من طمع نیست از قناعت در دلِ من عالمیست
تا دهد دوغم نخواهم انگبین زانک هرنعمت غمی دارد قرین

بعد ازآن فرمود که هرکه کمالی وجمالی دعوی می‌کند یا بفعل یا بقول وتکبّر و نازی دارد همانا که باندازهٔ حالِ خود انا الحق می‌گوید ؛ در آن صفت الاّ آنانک کاذب باشند ملحق شوند بفرعون وجنس او ؛ و امّا صادقان و عزیزانی که ایشان را رسد آن دعوی ، روزی سر بر آرند ازآن کمال که دعوی می‌کنند ؛ چنانک عالمیان را حقیقتِ حقّیتِ ایشان مُحقّق شود ، چنانک گفت :

۱۹٦/۳ Z ۸۲ آ B ۷٦ ب K ۱٤۲ T, I, 311 ; H, I, 254

2 عوض KZ : عرض B || 4 شعر BK : — Z || 14 عزیزانی K : عزیزان Z

9 حاش . . . عالمیست : MN ، ج ۱ ، ص ۱٤٦ / ۲۳٦۲ ؛ MA ، ص ٤۲ / ۲٦

شعر (رمل)

آن آنا را لعنة الله در عقب وین انا را رحمة الله ای مُحِب
رحمة الله آن عمل را در وفا لعنة الله این عمل را در قفا

(۱۹۷/۳) همچنان اصحابی که در مسالکِ رَوی ومواقفِ سَوی مُستوی بودند ودر مرکزِ صورت معنوی چنین روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در بسطِ معارف ونشرِ اسرارِ لطایف گرم شده بود ودر مناقبِ منصورِ حلاّج قدّس الله سِرّهُ العزیز چیزها می فرمود؛ آخرالکلام می فرماید که سببِ صلبِ منصور آن بود که روزی گفت: اگر محمّد را در یافتمی بغرامت گرفتمی ماجرا این بود که چون در شبِ معراج بحضرتِ عزّت رسید تنها مؤمنانِ امّت را خواست، چرا همه را در خواست نکرد؟ چرا نگفت؟ که همه را بمن ببخش، همین مؤمنان را خواست؛ فی الحال حضرتِ مصطفی علیه السّلام متمثّل ومتجسّد گشته از در درآمد که اینک آمدم! چگونه بغرامتم می گیری؟ بگیر! فرمود که ما بفرمانِ حق میخواهیم آنچ میخواهیم ودلِ ما فرمان خانهٔ اوست که از غیرِ ارادت وفرمانِ او پاک ومعصوم شده‌است؛ اگر فرمودی که همه را بخواه همه را بخواستمی، امّا همه را نفرمود مؤمنان را فرمود؛ منصور دستار فرو گرفت که یعنی بغرامت می‌ایستم؛ گفت: الاّ

---

4 مواقف KZ : موافق B || 6 بسط KZ : بسیط B || 10 ـ 12 چرا همه . . . خواست BK : — Z || 16 که BK : — Z || 17 که Z : BK

2 آن . . . محب : MN ، ج ۵ ، ص ۱۲۹ / ۲۰۳۶ ؛ MA ، ص ۱۶/۴۸۴
8 سبب صلب . . . ص ۲۸۶ / ۵ روی نکرده‌اند : ر.ک. به ترجمهٔ ترکی نفحات الانس لامعی چلبی ص ۲۰۱ ـ ۲۰۲ نقل از مرصاد العباد نجم الدین ابو بکر عبدالله بن محمد الاسدی الرازی

سر، بدستار راضی نشوم؛ تا روزِ دوم آن قضیّه واقع شد وآن بهانه شد و او بر سرِ دار می گفت که من می‌دانم که این از کجاست و این خواستِ
3 کیست؟ از خواستِ او رو نگردانم؛ همچنان سر را بباخت وروی ازآن سرِّ عالم نگردانید و هرگز عاشقانِ صادق از امرِ بزرگانِ دین وعارفانِ سرِّ یقین روی نگردانند؛ اَلعَارِفُ مَعْدَنُ عِلمِ اللهِ، مُرضِعُ
6 اَرْوَاحِ الطَّالِبِینَ بِنَفْسِهِ، صُحُفُ اَسْرارِ رَبِّ العالمین بِرُوحِه؛ العارِفُ وانْ کَانَ بَدَوِیاً وَحْشِیاً فَهُوَ مَعْدَنُ العَقْلِ وَالاَدَب

(۳/۱۹۸) همچنان منقولست که درصحنِ مدرسهٔ مبارك سَیِّر
9 می فرمود و می‌گفت: بِسمِ اللهِ الَّذِی لا یُغْلَبُ مَنْ تَمسَّکَ به ولا یُخْسَرُ مَنْ تَوکَّلَ عَلَیْهِ؛ بِسمِ اللهِ عَلَی تَوْبَتِی؛ بِسْمِ اللهِ عَلَی سُرورِ قَلْبِی، بِسمِ اللهِ عَلَی سُکرِی وَشُکْرِی

12 (۳/۱۹۹) الحکایه: همچنان ملکُ الخلفاء وَلِیُّ اللهِ فِی اَلاَرْض شیخ مَوْلَی اَلْکَابِی رحمةُ اللهِ علیه که از یارانِ بزرگ و پهلوانانِ سُتُرگ بود، در ولایتِ دانشمندیه روایت چنان کرد که مصحوبِ
15 مولانا شمس الدینِ ماردینی رَحِمَهُ اللهُ در وقتِ نمازِ صبح در مدرسهٔ مولانا یافت شدیم والبتّه اصحاب التماس نمودند که حضرتِ مولانا امامتی کنند که مَنْ صَلَّی خَلْفَ اِمامٍ تَقِیٍّ فکأَنَّما صَلَّی خَلْفَ نَبِیٍّ؛
18 اجابت فرمود؛ چندان اورادِ غریب ودعواتِ عجیب خواندند که هیچ

T, I, 313 ; H, I, 255 ۳/۱۹۸ - ۱۹۹ Z ۸۲ ب B ۷۷ آ K ۱۴۳

7 العارف KZ : المعارف B || 11 شکری BK : بشکری Z || 12 الحکایه BK : — Z || 16 نمودند KZ : نمود B || 18 دعوات BK : دعوت Z

مشایخ را نبوده است و از آنجمله این ده کلمات را یادگار آن حضرت یاد کرفتم که ، اعدَدتُ لِکُلِّ هولٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه وَ لِکُلِّ همٍّ وغمٍّ ما شَاءَ اللّٰهُ وَ لِکُلِّ نِعْمَةٍ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَ لِکُلِّ رخاءٍ الشُّکْرُ لِلّٰهِ وَ لِکُلِّ أعْجُوبةٍ سُبْحَانَ اللّٰهُ وَ لِکُلِّ ذَنْبٍ اَسْتَغْفِرُاللّٰهَ وَ لِکُلِّ ضِیْقٍ حَسْبِیَ اللّٰهُ وَ لِکُلِّ قَضَاءٍ وَ قَدَرٍ تَوَکَّلْتُ عَلَی اللّٰهِ وَ لِکُلِّ مُصِیْبَةٍ اِنَّا لِلّٰهِ وَ اِنَّا اِلَیْهِ راجِعُونَ (۱۵۶/۲) وَ لِکُلِّ طاعةٍ ومعصیةٍ لَا حَوْلَ وَلا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ العَلِیِّ العَظِیمِ و همچنان فرمودند که پیوسته سلطان ما بعد از گزارکردن فرض صبح این دعا را بجدّ می خواند که اَللّٰهُمَّ اجْعَل لِی نوراً فی قَلْبِی و نُوراً فِی سَمْعِی ونوراً فی بَصَری و نُوراً فِی شَعَری و نوراً فِی بَشَرِی و نوراً فِی لَحْمِی ونُوراً فِی دَمِی ونُوراً مِنْ بَیْنِ یَدَیَّ و نُوراً مِنْ خَلْفِی و نوراً مِن تَحْتِی و نُوراً مِنْ فَوْقِی و نُوراً عَن یَمِینِی و نُوراً عَنْ شَمَالِی ؛ اللّٰهُمَّ زِدْنِی نُوراً وَ اَعْطِنِی نُوراً و اَجْعَلْنِی نُوراً، یا نُوَرَ النُّورِ بِرَحْمَتِکَ یا اَرْحَمَ الراحِمِینَ

(۲۰۰/۳) الحکایه : همچنان اصحاب نظر واخوان عِبَرْ خبر چنان داذند که در زمان حضرت مولانا در شهر قونیه زنی بوذ ولیّه وکامله که او را معروف فخرالنساء خواندندی رَضِیَ اللّٰهُ عَنْهَا و او خاتونی بوذ پارسا وصدّیقه و در عهد خوذ رابعهٔ جهان بوذ واکابر عالم و عارفان

۲۰۰/۳ Z ۸۲ ب B ۷۷ آ K ۱۴۳ , T, I, 313 ; H, I, 255

2 هم KZ : غم B ‖ 8 پیوسته KZ : + حضرت B ‖ 10 فی بشری K : فی مما بشری (!) Z ‖ 15 الحکایه BK : — Z

صاحب دل محبّ ومعتقدِ مذکوره بوذند واورا کراماتِ ظاهره ازحدّ
بیرون بوذ واو پیوسته از صحبتِ حضرتِ مولانا خالی نبوذی وایشان نیز
3 اوقات بدیذنِ او رفتندی ؛ مگر محبّانِ فخرالنساء اورا باعث شذه
باشند که البتّه بحج بایذ رفتن واورا هم داعیهٔ باطن بوذه گفت : تا
بحضرت مولانا مشورت کنم که بی اجازت واشارتِ او مرا مجالِ حرکت
6 امکان نیست وهرچه او فرمایذ آن کنم ؛ برخاست وبزیارتِ مولانا
آمذه پیش از آنک بگفت آیذ ، مولانا فرموذ که بغایت نیّتِ
نیکوست وسفرِ مبارکست ، اومیذست که باهم باشیم ؛ سر نهاذ
9 وهیچ نگفت ؛ یاران متحیّر ماندند که کیفیّتِ حال و ماجَرَی
بَیْنَهُمَا چیست وآن شب خدمتِ فخرالنساء درخانهٔ مولانا مانده
صحبت کردند ؛ بعد از نیم شب خذاوندگار بر بامِ مدرسه رفته بتهجّد
12 مشغول شذه ؛ بعد از فراغِ نماز نعرهای عظیم می زذ وشور می‌کرد ؛
همانا که از روزنِ بام اشارت کرد که فخرالنساء بالا بیایذ ؛ چون
مذکوره بربامِ مدرسه برآمذ فرموذ که بالا نگاه کن که مقصود حاضر
15 شذه است ؛ می بینذ که کعبهٔ معظّم بر بالای مولانا طواف می‌کنذ وچرخ
می زند عیاناً ویقیناً لا رَیْباً وتَخْمیناً ؛ فخرالنساء ضعیفه شهقهٔ بزذ
ودرو بوالعجب حالتی وحیرتی طاری شذه ، بعد از زمانی چون بهوش
18 آمذ سرنهاذ وازآن خواست بکلّی برخاست ؛ همانا که حضرتِ مولانا
این غزلرا سراغاز فرموذ

۳/۲۰۰ Z ۸۳ آ B ۷۷ ب K ۱٤٤ T, I, 314 ; H, I, 256

2 بوذ BZ : بوده K || 5 بحضرت KZ : حضرت B || 6 او KZ : — B
8 نهاذ BZ : نهاده K || 17 شد : شذه B KZ || 19 فرموذ K : + که Z

شعر (رجز)

کعبه طواف میکند بر سرِ کوی یک بتی
این چه بتست ای خذا این چه بلا وآفتی

ماهِ درست پیشِ او قرصِ شکسته بسته
بر شکرَش نباتها چون مگسیست زحمتی

جمله ملوکِ راهِ دین جمله ملایکِ امین
سجده کنان که ای صنم بهرِ خدای رحمتی

اهلِ هزار بحر وکف گوهرِ عشق را صدف
زآن سوی عزّت و شرف سخت بلند همتی

اوست بهشت وحورِ خوذ شاذی وعیش وسورِ خوذ
در غلباتِ نورِ خوذ آه عظیم آیتی

بشنو این خطاب را ساخته شو جواب را
ذرّه مر آفتاب را گشت حریف با بتی

ای تبریزِ مرحمت شمسِ هزار مکرمت
گشته سخن سبو صفت بریم بی نهایتی

(۲۰٤/۳) همچنان فقیرِ آن سری، فقیه سراج الدین تتری رحمة الله علیه که از کبارِ یاران بوذ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا مرا فرموذ که حاضر باش که امشب ترا در کنار خواهم گرفتن ؛

T, I, 316 : H, I, 257

۲۰٤/۳ Z ۸۵ ب B ۷۸ آ K ۱٤۵

16 مرحمت K : محرمت Z || 16 همچنان BK : الحکایة Z

همانا که ازآن شاذی رادی نموده هرچه داشت و پوشیده بوذ بیاران وفقرا شکرانه داذ و گفت: چون شب شذ جامه خوابِ لطیف گسترانیذم، توقّعِ آنکه مگر خذاوندگار دمی بیایذ بیاسایذ که از مکابداتِ عباداتِ شب و سماعهای روز و نا خوردن وجودِ مبارکش چون لبِ ساغر لاغر گشته بوذ؛ از ناگاه بیامذ؛ فرموذ که سراج الدین تو در جامه خواب درآ! درآمذم و تا اوّلِ صباح بیذار می غلطیذم بامیذِ آنکه شایذ که بیاید؛ دیذم که بنماز مشغول شذ و دیر کشیذ؛ فریاذی کردم که ای سلطانِ دین! یکدمه آسایشی نکنی، صبح نزدیکست و بنده از انتظارِ خذاوندگار مردم؛ فرموذ که سراج الدین اگر ما در خواب رویم چندین خفتگانِ بیچاره را که چاره کنذ؟ چه همه را بعهده رفته ایم تا از حق بخواهیم و بکمال برسانیم و از عقباتِ عقوبات برهانیم و بدرجاتِ جنّات برسانیم ان شاءاللهُ وَحْدَهُ العَزیزُ واین غزل را فرموذ که

شعر (مجتث)

اگر توکار نکردی و مفلسی از خیر
بیا که کار چو تو صذهزار ما کردیم

وچون سراج الدین این خبر را بیاران رسانیذ سجده کنان بجمعهم شکرها کردند

T, I, 317 ; H, I, 258 ۲۰٤/۳ Z ۸٤ آ B ۷٦ آ K ۱٤٦

1 شاذی رادی KZ : شادی را ذوق B || 4 عبادت KZ : عبادت B || 14 شعر Z — : BK

(۳/۲۰۵) همچنان منقولست که روزی حضرتِ سلطان ولد فرموذ که از یاران یکی بحضرتِ پذرم شکایتی کرد که دانشمندان با من بحث کردند که مثنوی را قرآن چرا می‌گویند ؟ من بنده گفتم که تفسیرِ قرآنست ؛ همانا که پذرم لحظهٔ خاموش کرده فرموذ که ای سگ ! چرا نباشذ ؟ ای حر ! چرا نباشذ ؟ ای غر خواهر ! چرا نباشذ ؟ همانا که در ظروفِ حروفِ انبیاء واولیاء جز انوارِ اسرارِ الٰهی مُدَرج نیست وکلام الله از دلِ پاکِ ایشان رُسته بر جویبارِ زبانِ ایشان روان شذه است

شعر (کامل)

انّ الکَلامَ لَفِی الفُؤادِ وَانّما جُعِلَ اللِسانُ عَلَی الکَلامِ دَلیلاً

خواه سُریانی باشذ ، خواه سبع المثانی ، خواه عبری ، خواهی عربی

شعر (رمل)

گرچنینی وچنانی جانِ جانی جانِ جان هرزبان خواهی بفرما خسروِ شیرین لبی

چون این بیان از زبانِ صاحب عیان بسمعِ دانشمندان رسیذ بجمعهم بتمهیدِ عذرِ بلادت و نادانیٔ خوذ مشغول گشته استغفار کرده از سلکِ یاران شذند

(۳/۲۰۶) همچنان عزیزی از پنهانیانِ حق روایت چنان کرد که روزی حضرتِ مولانا در کنارِ خندقِ قلعه ایستاذه بوذ ؛ مگر فقیهی

۳/۲۰۵ ـ ۲۰۶ Z ۷۸ آ B ۷۶ آ ـ ب K ۱۴۷

T, I, 318 ; H, I, 259

1 ـ 13 همچنان ... خواهی عربی KZ : — B ‖ 11 خواه سبع Z : خواهی سبع K ‖ خواهی Z : خواه K

چند از مدرسهٔ قره‌طائی بیرون آمذه از سرِ امتحان سؤال کردند که
رنگِ سگِ اصحاب الکهف چگونه بوذ؟ فرموذ که زرد بوذ؛ زیراکه
3 عاشق بوذ و همیشه رنگِ عاشقان زرد باشذ چنانک رنگِ من؛
سرنهاذند و مرید شذند

(۲۰۷/۳) الحکایه: ثِقاتِ رُوات حکایت چنان کردند که شبی
6 معین‌الدین پروانه رَحِمَهُ اللهُ جهتِ مولانا سماعِ عظیم ساخته بوذ
و اجتماعِ اکابر کرده، بعد از آن که سماع فرو داشت کرد و جماعتِ کبار
سفره را خورده متفرّق گشتند. و اصلا مولانا انگشتِ مبارك در طعام
9 نکرد؛ پروانه را آتش در نهاذ افتاذه برابرِ شمعِ مولانا پروانه‌وار
می‌سوخت؛ فرموذ که در کاسهٔ چینی جلابِ شرابِ حُمّاض ساخته پیش
آوردند؛ بر دست گرفته بحضرتِ مولانا عرضه داشت تا مگر کفچهٔ
12 بخورذ؛ دم بدم می گفت که این شربت از وجهِ حلالست؛ همچنان
حضرتِ مولانا کفچه را بر می گرفت و تا نزدیکِ دهانِ مبارك برده
باز در کاسه می نهاذ تا چند بار و بمعانی مشغول می شذ و خدمتِ پروانه
15 شمعوار اشکها می ریخت تا نزدیکِ سحرگاه درین جزر و مَد بوذند؛
آخرالامر محاسنِ مبارکِ خوذ را بگرفته فرموذ که امیر معین‌الدین از
ریشم شرم نمی داری که مرا محتاجِ قدمگاه می‌کنی و گفت:

T, I, 318 ; H, I, 259 ۲۰۷/۳ Z ۸٤ آ B ۷۸ آ K ۱٤۷

1 که KZ : — B || 2 سگ BK : — Z || 5 الحکایه BK : همچنان || چنان BK : چنین Z || 12 می گفت B : گفت KZ || 15 اشکها می BK : اشکهای Z

شعر (رمل)

چرب و شیرین مینماید پاک و خوش یکشبی بگذشت و با تو شد پلید
چرب و شیرین از غذای روح خوار تا پَرَت بر رویذ و دانی پریذ

یاران با سرِ هم غریو برآوردند ؛ باز برخاست و بسماع شروع فرمود ؛ یارانِ عزیز چنان گفتند که چون از آن سماع فارغ شد بیرون آمد و بحمّام درآمد و در خزینهٔ حمّام هفت شبانروزی نشسته بود وکسی را زهرهٔ آن نبود که از سردابه تا اندرون در آید ؛ اصحاب از گریه و افغان بی طاقت گشتند که این چه ریاضت و مجاهدتست ؛ باتّفاق بحضرتِ سلطان ولد لابها کردند که والدِ خود را ازآن استغراق باز آرد و همچنان درآن وقتی که لا یَسْعَنی فیهِ مَلَکٌ مُقَرَّبٌ وَلا نَبیٌّ مُرْسَلٌ بودی ، جز حضرتِ ولد را مجالِ مقال نبودی ، چون حضرتِ ولد بحمّام درآمده پیشِ خزینه زاریها کرد ، حضرتِ مولانا سر از دریچهٔ خزینه بیرون کرده فرمود که بهاءالدین چونست؟ یاران مشتاقِ ما شدند؟ ولد سر نهاده روی بر قدمِ پدر می مالید ومی نالید ؛ نی نی بلکت می‌بالید ؛ یاران شادیها کردند و بقوّالان فرجیها بخشیدند ؛ بیرون آمده بسوی مدرسه روانه شد وخلایقِ عالم در پیِ او و این بیت را گفت :

شعر (رجز)

از روی همچون آتشم حمّامِ عالم گرم شد
بر صورتِ گر مایهٔ چون کودکان کمتر گری

---

3 ه خوار BK : خور Z ‖ 5 که KZ : — B ‖ 8 مجاهدت BK : مجاهد Z ‖ 12 بحمام KZ : در حمام B ‖ در آمده Z : در آمد BK ‖ 14 ما BK : — Z ‖ سر نهاده BZ : سر نهاد K ‖ 16 گفت Z : می گفت BK

وچون بمدرسه رسید باز بسماع مشغول شد وآن حالت تا چهل روز تمام کشید

(۲۰۸/۳) الحکایه : سَرورِ راهبانِ دیرِ افلاطون که از اکابرِ احبارِ ایشان مردی بود پیر ومتبحّر وازجمیعِ ولایتِ استنبول وفرنج وجانیک وغیره بطلبِ آن علم پیشِ او می آمدند وازو تحصیلِ احکام می‌کردند ؛ حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بدیرِ افلاطون که دردامنِ کوهست آمده بود ودرآن مغاره‌ٔ که از آنجا آبِ سرد بیرون می آید درآنجا رفته تا قعرِ غار روانه شد ومن بیرونِ غار مراقبِ آن حال شدم که تا چه خواهد کردن؟ تا هفت شبان‌روزی درمیانِ آبِ سرد نشسته بود ، بعد ازآن شورکنان بیرون آمد وروانه شد ؛ حقّاکه اثرِ تغیّر اصلا درجسمِ مبارکش نبود وسوگندان خورد که آنچ درصفتِ ذاتِ مسیح خوانده بودم ودرصُحُفِ ابراهیم وموسی مطالعه کرده بودم وهمچنان عظمتِ ورزشِ انبیارا که درتواریخِ سلف دیده بودم درو همان بود وزیاده ؛ چنانکه در اسرارِ خود فروذ و نمود

شعر (مضارع)

ای محوِ عشق گشته جانی وچیزِ دیگر

ای آنکه آن تو داری آنی وچیزِ دیگر

T, I, 321 ; H, I, 261 ۲۰۸/۳ Z ۸٤ ب B ۷۸ ب

4 الحکایه BK : — Z ‖ Z که : — BK ‖ 5 مردی بود K : مرد بود Z بود B ‖ متبحر KZ : متحیر B ‖ 7 از انجا BZ : — K ‖ 9 شبان روزی KZ : شبانه روزی B ‖ 11 شد KZ : + و B ‖ 13 بودم KZ : — B ‖ 17 ه عشق KZ ~ کشته B ‖ چیز KZ : چیزی B

(۲۰۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا شمس‌الدینِ تبریزی عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ در مدرسهٔ مبارك فرمود که هرکه می‌خواهد که انبیا را ببیند مولانا را ببیند، سیرتِ انبیاء اوراست، ازآن انبیاء که بایشان وحی آمد نه خواب والهام؛ خوی انبیاء صفای اندرون ودر بندِ رضای مردانِ حق بودن؛ اکنون بهشت رضای مولاناست، دوزخ غضبِ مولاناست؛ کلیدِ بهشت مولاناست، برو مولانا را ببین اگر خواهی که معنیٔ العُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِیَاءِ بدانی وچیزی که شرحِ آن نمی‌کنم؛ اگر بی شیخ بماندمی بماندمی، هزار رحمت بر روحِ تو باد؛ خدای تعالی مولانا را عمرِ دراز دهاد؛ خداوندا اورا بما ارزانی دار، ما را با او ارزانی دار، آمین

(۲۱۰/۳) همچنان روزی فرموده است که این ساعت مثلِ مولانا در ربعِ مسکون نباشد؛ درهمه فنون خواه اصول، خواه فقه وخواه نحو وخواه منطق با اربابِ آن بقوّةِ معنی سخن گوید به از ایشان و با ذوقتر از ایشان وخوبتر از ایشان که اگر من از سرِ خرد صد سال بکوشم ده یکِ علم وهنرِ او حاصل نتوانم کردن؛ او آنرا نا دانسته انگاشته است پیش از من از کمالِ لطفِ خود

(۲۱۱/۳) همچنان از فضلای اصحاب منقولست که خدمتِ مولانا صفی‌الدین هندی رَحِمَهُ اللهُ که علاّمهٔ زمانِ خود بود ودر مدرسهٔ پنبه

T, I, 322 ـ 23 ; H, I, 261 ـ 62 ۱۴۹ K آ ۷۹ B آ ۸۵ Z ۲۱۱ ـ ۲۰۹/۳

4 بند KZ : شد B ‖ 8 بماندمی بماندمی KZ : بماندمی نماندمی B ‖ 9 دراز KZ : درازها B ‖ 10 دار BK: — Z ‖ 11 همچنان BK: وگویند Z ‖ 12 فقه BZ : فروع K ‖ 13 معنی KBZ : + و Kh ‖ 14 او BK : و Z ‖ 15 من KZ ~ از B ‖ 17 همچنان Z : الحکایة BK

فروشان مدرّس؛ وگویند: مردی بوذ پارسا و متدّین؛ مگر روزی بربامِ مدرسه رفته بوذ و وضو می ساخت و طلبهٔ علم گرداگردِ او حلقه زذه؛ از ناگاه آوازِ رباب بگوشِ او رسیذه گفته باشذ که این رباب چندانک رفت بیشتر شذ و بدعت از سنّت گذشت، در منعِ آن چارهٔ بایذ کردن؛ از ناگاه حضرتِ مولانا مصوّر گشته فرموذ که نشایذ نشایذ؛ درحال نعرهٔ بزذ و بیهوش گشته، طالبِ علمان که غلمانِ او بوذند اورا در گلیمی کرده فروذ آوردند؛ بعد ازآنک بهوش آمذ حضرتِ سلطان ولد را لابها کرده شفیع گرفت، تا عذرِ آن بی ادبی را از حضرتِ مولانا در خواهذ، چندانک سلطان ولد بوالدِ خوذ سر می نهاذ و شفاعت میکرد البتّه راضی نمی شذ؛ فرموذ که هفتاذ گبرِ رومی را مسلمان کردن سهلتر از آنست که صفیّی هندی را صفائی بخشند و ارشاد کنند که لوحِ روحِ او چون روی مشقهای کوذکان سیاه و تاریک گشته است؛ علیها حضرتِ ولد چندانی کوشیذ که شفقتِ مولانا جوشیذ و رضا داذ؛ تا جمیعِ اهلِ مدرسه برخاستند و بحضرتِ مولانا آمذه مریدِ مخلص گشتند و چندین مشکلاتی که در علمِ دین اورا بوذ نا گفته روز بروز حلّ می شذ و اغلب درخوابش خذاوندگار تفهیم می‌داذ

(۲۱۲/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد فرموذ که روزی حضرتِ والدم بمن گفت که بهاء الدین! خواهی که دشمن را دوست داری واو ترا دوست دارذ، چهل روز خیرِ او ونیکیٔ او بگو؛ آن دشمن دوستِ تو گردذ؛ برای آنک چنانک از دل بزبان راه است، از زبان بدل همچنان راه است؛ محبّتِ خذای را نیز بنامهای عزیزش توان

T, I, 324 ; H, I, 263 ۲۱۲/۳ Z ۸۵ ب B ۷۹ ب K ۱۵۰

در یافتن ؛ خذا فرموذ که ای بندگان زینهار زینهار یاذِ من بسیار کنید تا صفائی حاصل شوذ ؛ چندانکه صفا بیشتر ، پرتوِ نورِ حق درآن دل بیشتر ؛ همچنانکه تنورِ نانبا چندانکه گرم باشذ نانرا قبول کنذ و چون سرد شوذ قبول نکنذ

(۲۱۳/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد فرموذ که روزی پذرم در مدرسه معانی می فرموذ ؛ گفت : مریدِ راستین آنست که شیخِ خوذ را بالای همه دانذ، چنانکه شخصی از مریدِ ابا یزید پرسیذه است که شیخِ تو بزرگست یا ابو حنیفه ؟ گفت شیخِ من ؛ گفت : ابو بکر بزرگست یا شیخِ تو؟ گفت : شیخِ من و تمامتِ صحابه را می‌شمرد وگفت : محمّد بزرگست یا شیخِ تو؟ گفت : شیخِ من ، گفت : خذای تعالی بزرگست یا شیخِ تو؟ گفت : خذای را من در شیخ دیذم ، غیرِ شیخِ خوذ من چیزی دیگر نمی دانم ، همه شیخِ خوذ را می دانم ؛ همچنان از دیگری پرسیذند که خذای تعالی بزرگست یا شیخِ تو ؟ گفت : در میانِ این دو بزرگ هیچ فرقی نیست؛ عارفی دیگر گفته است که ازین دو بزرگ بزرگتری می‌باید تا تواند فرقی کردن

شعر (رمل)

چون خذا اندر نیاید در عیان نایبِ حقّند این پیغامبران
نی غلط گفتم که نایب با منوب گر دو پنداری قبیح آید نه خوب

T, I, 324 ; H, I,263 ۲۱۳/۳ Z ۸۵ ب B ۷۹ ب K ۱۵۰

1 در یافتن K : یافتن Z || 9 ـ 11 وگفت . . . . دیذم KZ : — B || 12 همچنان BK : — Z || 14 نیست KZ : نی B || 15 بزرگتری BK : بزرگتر Z || 18 ه که KZ ; — B

17 ـ 18 چون . . . خوب : MN ، ج ۱ ، ص ۴۲ / ۶۷۳ ـ ۶۷۴ ؛ MA ، ص ۱۸ / ۵ ـ ۶

(۳/۲۱٤) همچنان از حضرتِ سلطان ولد منقولست که روزی حضرتِ مولانا در تعزیهٔ ولدِ شجاع حاضر شده بوذ و تمامتِ قضاة وشیوخ وامرا و اخیان جمع بوذند و هر یکی در طلبِ بالائی وعلّتِ تفوّق می مردند ؛ مولانا فرموذ که بالائی آنست که بطرفِ حق باشذ ، نه بطرفِ دنیا وخلق ؛ بالائی دنیا برای آنست که زیر افتذ ؛ چه هرچه بالاترست زیر تر افتذ وخردتر شوذ وبالائی ، بالائیٔ حق است نه بالائیٔ دنیا ؛ وگفت :

شعر (رمل)

نردبانِ خلق این ما ومنیست عاقبت زین نردبان افتاذنیست
هرکه بالاتر روذ ابله تر است کاستخوانِ او بتَرخواهذ شکست

طُوبَی لِمَن ذَلَّتْ نَفْسُه وَحَسُنَت خَلِیقَتُهُ وَطَابَتْ سَرِیرَتُه ؛ همشان شرمسار گشته سر نهاذند

(۳/۲۱۵) همچنان حضرتِ سلطان ولد فرموذ که تجلّیٔ مولانای بزرگ بعظمت وکبریا بوذ وتجلّیٔ حضرتِ والدم بتواضع ولطفِ عظیم ؛ همانا که ولّیِ خذارا کبرش خذائی بوذ ولطفش خذائی ؛ وفرموذ که روزی پذرم گفت : چون ولّیِ حقّ ازین جهان نقل کنذ سیرش صذ هزار چندان باشذ که در حالتِ زندگی بوذ ؛ از آنکه آن سَیْرٌ فِی الله است آنرا نهایت نیست وهمچنان تا روزِ قیامت در مریدان وعاشقان تصرّفِ او باقی باشذ ؛ چنانکه فرموذ

T, I, 325-7 ; H, I, 263-4 ۳/۲۱٤-۲۱۵ Z ۸٦ B آ ۸۰ K آ ۱۵۱

4 می مردند BKh Z : می بودند K || 6 وبالایی BK : — Z || 12 سلطان Z : — KB || 16 وفرمود که KB : — Z || 17 آن KZ : — B

8 ـ 9 نردبان . . . شکست : MN ، ج ٤ ، ص ٤٤۱ / ۲۷٦۳ ـ ۲۷٦٤ ؛ MA ، ص ۳۹۷ / ۲ ـ ۳

شعر (رمل)

ننگری اِتدِی ناکم انلر اِتدِلر تَنْگرِی حاضردُر گر اَنْلَر گِتدِلر

و تصرّفِ حق در بندگانِ خوذ تا ابد الآباد باقیست و هذه کفایه 3

(۲۱۶/۳) همچنان ولد فرموذ که روزی پذرم مست شذه بوذ؛ گفت: بهاء الدین، خذاوندِ تعالی بمن نموذه است بنیاذِ ایجادِ عالم را که این عالم از کی ساخته است و چون ساخته است و تا کی خواهذ بوذن 6 واللهُ اَعْلَم

(۲۱۷/۳) همچنان ولد فرموذ که روزی معین الدین پروانه بزیارتِ مولانا آمذه بوذ، بحضرتِ پذرم خبر کردم و من پیشِ پروانه بسیار 9 نشستم؛ پروانه منتظر نشسته بوذ و من بتمهیدِ عذر مشغول شذم که مولانا بارها فرموذه است که مرا کارهاست و حالها واستغراقها بحق؛ امیران و دوستان هر وقتی مرا نتوانند دیذن تا ایشان باحوالِ خوذ و امورِ 12 خلق مشغول باشند؛ ما برویم و ایشان را ببینیم؛ پروانه تواضع می نموذ؛ از ناگاه مولانا بیرون آمذ؛ پروانه سرنهاذ و گفت: خدمتِ مولانا بهاء الدین تا غایت عذرها می خواست و چنین لطفها می فرموذ و من بنده 15 از دیر آمذنِ خذاوندگار این تصوّر می کردم که یعنی این حالت اشارتست بتو ای پروانه! انتظار داشتنِ مردمِ نیازمند چه تلخ است و چگونه زحمت است؟ و مرا از دیر آمذنِ شما این فایده روی نموذ؛ مولانا 18

T, I, 327 ; H, I, 264 _ 65 ۲۱۶/۳ ـ ۲۱۷ Z ۸۶ آ B ۸۰ آ K ۱۵۲

6 چون ساخته است KZ : چون ساخته B || 12 دوستان KZ : + و B || 15 چنین KZ : چیز B || 18 این KZ : — B

فرمود که این تصوّر بغایت نیکست ، امّا قاعده آنست که بر درِ کسی چون سائلی بیاید که اورا آواز و شکلِ بذش باشد ، بزودی براه می‌کنند تا آوازِ او را مکرّر نشنوند وروی اورا نبینند ؛ امّا اگر سائلی باشد خوش‌آواز وخوب روی وخواهنده ، بتضرّع وزاری زود زود نانپاره‌اش ندهند ، بلکه گویند که صبرکن ، نان پخته شود تا بتواتر آوازِ اورا بشنوند ؛ اکنون دیر آمدنِ ما بهرِ آن بود که تضرّعِ شما وعشقِ شما ونیازِ شما با مردانِ حقّ خوش می‌آمد ؛ خواستیم تا بیشتر شود و مقبول تر گردد عند الله تعالی ودرین حالت پروانه سجده‌ها می‌کرد و می شگفت و می‌گفت : مقصودِ بنده بر درِ خداوندگار آمدن آنست که تا عالمیان بدانند که من نیز از جملهٔ بندگانِ این حضرتم واز چاکرانِ آستانه‌ام ؛ چون بیرون آمد بشکرانهٔ آن رحمت و مرحمت مبلغِ ششهزار عددِ سلطانی یاران را بندگی کرد ؛ فرمود که بخانهٔ چلبی حسام‌الدین بردند تا باصحاب قسمت کنند

(۲۱۸/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد نقل فرمود که روزی والدم در بیانِ لذّتِ صدق واعتقادِ پاک معانی می‌فرمود ؛ گفت : جملهٔ علومِ علمای جهان که در عالم کسب می‌کنند تا لبِ گورست ، دیگر پیشتر نمی‌گذرد

شعر (هزج)

چو مال این علم ماند مردریگت نه تومانی نه علمی‌که گزیدی

امّا اعتقاد آنست که از آن عالم آمده است باز بدآن عالم بهم

۲۱۸/۳ Z ۸۶ ب B ۸۰ ب K ۱۵۳ T, I, 328 ; H, I, 266

1 بغایت BZ : + خوبست و K || 2 او را K : — BZ || بذش KZ : + او را H || بزودی KB : + اورا Z || 4 زود زود BK : + تا Z || 5 گویند که Z : بگویند KB

می رود؛ درین میان مثالی وحکایتی فرمود که مرا درجوانی یاری بود در در دمشق که در درسِ هدایه شریکِ من بود ؛ آخرالامر اورا در ملاطیّه قاضی کرده بودند ؛ مگر بهاذر نامی ملاطیّه را بستد وشهررا غارت کرده مالِ این قاضی را بردند؛ عاقبت فرمود که اورا خصی کنند وخایهاش را بیرون آرند ؛ قاضی گفت: ای امیرِ کبیر! اَیَّدَکَ اَللّٰهُ بِرُوحٍ مِنْهُ هرچه اینجا حاصل کرده بودم بردند ودر دستِ من هیچ نماند واین خایها را من از ولایتِ خود بهم آورده‌ام ، چرا می بُرّند وچرا می‌بَرَنْد؟ امیر را خوش آمد واورا کَمَاکَان عزیز داشته دلداریها فرمود ومنصبِ قضا را باز داد؛ تا بدانی که آن مردی و مردُمیْ آدمی که می گویند اعتقادِ راستِ اوست که از ولایتِ قدیمِ اَلَسْتْ با هم آورده است وباز بعالمِ قدیم باهم خواهند بردن ؛ جهدی می بایدکردن که در صحبتِ سُستانِ طریق مردی‌را بباذ ذاده عنّین نشوند تا از ابکارِ جنّت محروم نمانند

شعر (رمل)

مردی آن مردیست نی ریش و ذکر ورنه بوذی شاهِ مردان کیرِ خر
هرکه نا مردی کند در راهِ دوست رهزنِ مردان شذ و نامرد اوست

(۲۱۹/۳) همچنان ولد فرموذ که پیوسته جدّم مولانای بزرگ عَظَّمَ اَللّٰهُ ذِکْرَهُ با مریدان و اصحابِ خوذ وصیّت می‌کرد که فرزندم

T, I, 330 ; H, I, 267 ۲۰۸/۳ ۸۷ ب B ۸۰ آ K ۱۵۳

1 درین BK : در Z ‖ 2 که BZ : — K ‖ 3 کرده KZ : کرد B ‖ 5 ای KZ : — B ‖ 7 خایها را ZB : خایها K ‖ 8 عزیز BK : عزیزی Z ‖ 9 می گویند KZ : + و B ‖ 10 راست KZ : درست B ‖ 11 خواهذ Z : خوذ K

17 همچنان . . . ص ۱۶/۳۰۲ او بوذد : مؤلف یا راوی دزین روایت اشتباه کرده است، زیرا که وفات شمس‌الائمهٔ سرخسی در میان ۴۸۳–۵۰۰ ه‍/۱۰۹۰–۱۱۰۶ است (ر. ک. به Brockelmann ، G ، ج ۱ ، ص ۴۶۰ ، S ، ج ۱ ، ص ۶۳۸)؛ بنابرین دختر او مادر مادر مولانا نتواند شد (ر.ک. به T ، ج ۱ ، دیباجه ص LXXV).

مولانا جلال الدین را محترم و عزیز دارید و عزّتِ عظیم کنید که اصیل است و اصلِ بس بزرگ دارد و اصالتِ او ازلیست ، همانا که ماذرِ ماذرش دخترِ شمس الائمّه سرخسی است و او حسینی بود و همچنان شمس الائمّه چندین پاره کتبِ نفیس در هر فنّی تصنیف کرده بود که هیچ عالمی مثلِ آن در خواب ندیده بود ؛ بزرگانِ آن عصر مصلحت چنان دیدند که آن کتب را آشکارا نکنند تا بدستِ قتلهٔ انبیاء و دَجاجِلهٔ اولیاء نیفتد و فتنهٔ واقع نشود ؛ چنانک گفته اند

شعر (خفیف)

جاهلان منکرند علمی را که ز جهل و عمی ندانندش
گرچه ایمانِ محض آن باشد چون ندانند کفر خوانندش

بعضی را نمودند و بعضی را در بغداذ در دارالخلافة نهاده اند بمُهر و هنوز باقیست وگویند : ذکاوتِ وزیرکیِ او بزرگ بغایتی بود که یک روز بر درِ جامع ملکِ شهر کاتبان نشانده است ، تا نامِ جملهٔ خلق را ونامِ پدرشان را نبشته اند ؛ بعد از آنک از نمازِ جمعه فارغ شدند شمس الائمّه از اوّل گرفته است مرتّب تا آخر نامِ همه را علی الانفراد فرو خوانده وآن مبنی بر ولایت و سیادتِ او بوده

(۲۲۰/۳) همچنان حضرتِ ولد فرمود که شبی اصحاب در بندگیِ پدرم نشسته بودند وحکایت ختنهٔ سورِ یکی می‌رفت ؛ مولانا فرمود که

۲۲۰/۳ Z ۸۷ B آ ۸۱ K آ ۱۵٤ T,I, 330 : H, I, 267

1 دارید KB : — Z || 4 در هر وقتی KZ : در هر وقتی B || b 9 عمی KZ: عار B
a 10 محض KZ : مخلص B || 11 نهاذداند KZ : نهادند B || 12 گویند BK : + کان Z ||
13 نام KZ : تمام B || 14 KB و سر نام Z || پدرشان را BK : پدرشان Z

بهاء الدینِ ما هفت ساله بوذه و براذرش علاء الدین هشت ساله بوذ که در قلعهٔ قره‌حصارِ دوله بدرالدین گوهرتاش دزدار ، ایشان را سنّت کرد؛ مولانای بزرگ فرموذ که ماذرشان حاضر نیست؛ بگریند و اورا خوش نیاید؛ گفت : بانواعِ جواب بگویم؛ چون عروسی آغاز کردند تمامتِ امرا و نوّابِ سلطان علاء الدین حاضر بوذند ؛ جملهٔ قلعه را آراستند از جامهای نفیس و سلاحهای ثمین و پاذشاهِ اسلام درآن مجمع خاضر بوذ ؛ چنان عروسی کردند که در هیچ عهدی نبوذه است و چندانی بندگی نموذ که لا تَسْأل

(۳/۲۲۱) همچنان حضرتِ ولد فرموذ : چون سلطان جدّم را بقونیه دعوت کرد بعد از سالی خدمتِ امیر موسی باز حضرتِ جدّم را بلارنده دعوت کرده حضرتِ پذرم را داماذ کردند ومن آنجایگاه بوجوذ آمذم

(۳/۲۲۲) همچنان ولد فرموذ که روزی دو فقیهِ تُرک بزیارتِ پذرم آمذه بوذند واندکی عَدَس هدیه آورده واز حقارتِ آن شرمنده می شذند ؛ حکایتی فرموذ که روزی حقّ تعالی بمصطفی علیه السلام وحی فرستاذ که تا اصحابِ الباب برای من مال واسباب دهند ؛ اشارت کرد تا هر یکی بوسعِ طاقت و امکانِ استطاعتِ خوذ مال آوردند ؛ بعضی نیمهٔ مال آورد و بعضی ثلثِ مال و ابوبکرِ ما جملهٔ مالِ خوذ آورده ؛ تا مالهای بی حدّ حاصل شذ ، بعضی اشتر ، بعضی زر ،

T, I, 332 ; H, I, 268 ۱۵۶ـ۱۵۷ K ـ ب‌آ ۸۱ B ـ آ ۸۷ Z ۲۲۲ ـ ۲۲۱/۳

3 بکریند KZ : بگویند B || 9 حضرت ولد فرموذ BZ : — K || 10 حضرت BK : بحضرت Z || 11 کرده BZ : کرد K || 13 همچنان BK : وگویند Z || 18 آورد K — : BZ

بعضی آلاتِ حرب ؛ مگر صحابیٔ بود درویش که هیچ چیزی نداشت غیر از سه دانه خرما ویکتا نانِ جوین واو پیر وعیالمند بود وآن مقدار قوتِ عیالِ او بود ؛ بر خاست وآن مُحقَّر را بنزدِ پیغامبر آورد وشرمنده بنشست ؛ اصحاب را خنده گرفته بخفیه می‌خندیدند ؛ مصطفی در یافت که او را می‌خندند ؛ فرمود که از عالمِ غیب بشما اسرار بگویم ؟ جملهٔ صحابه ثنا کردند که بلی یا رسولَ الله ؛ فرمود که حق تعالی پردها را برداشت ودیدم که جملهٔ مالهای شما را بیک طرفِ ترازو نهادند وآن سه دانه خرما ونانِ جوینِ اورا بیکِ طرفِ دیگر وآن مُحقَّر برهمه زیاده آمد ؛ همگان سر نهادند وسَیْرِ سرّ مصطفی را تحسینها دادند واز سببِ این سرّ باز پرسیدند ؛ فرمود که برای آنک آن درویش از سرِ چیزی برخاست که غیرِ آن چیزی نداشت که اَلسَّخِیُّ بِمَا مَلَکَ و باقی اصحاب را هم بقیهٔ مال مانده است و فرمود که القَلِیلُ عِنْدَ الْجَلِیلِ کَثِیرٌ ؛ چه یک دانهٔ حقیر را بزمین دفن می‌کنند ، وبخدای سپارند حق تعالی آن یک دانه را درختی میکند که چندین دانهای میوه می‌دهد بی‌حدّ ؛ برای آنک آنرا بخدا سپردند ؛ پس داذنی را بدرویش و بندهٔ حق را باید داذن ، که بخدا سپردن آنست که الصَّدَقَةُ تَقَعُ فِی یَدِ الرَّحْمَنِ قَبْلَ أَن تَقَعَ فِی یَدِ الفَقِیرِ ، اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاکِینِ (۶۱/۹) ؛ همانا که فقرای مهاجر وانصار شادیها کردند وخوشیها نمودند ؛ ازین شادی هردو فقیه بنده ومرید شدند

---

1 آلات BZ : آلت K || بود KZ : + و B || که KZ : — B || چیزی KZ : چیز B || 10 سرّ KB : — Z || که KB : - Z || 16 حق را BK : حق Z

(۳/۲۲۳) الحکایه : همچنان حضرتِ ولد فرموذ که در اجلاسِ مدرسهٔ اتابکیّه تمامتِ علمای کبار و مشایخِ اخیار و امرای دین‌دار حاضر بوذند و ارسلاندغمش اتابک میان بسته بندگی می‌کرد و مدرّس خدمتِ مولانا شمس‌الدینِ ماردینی بوذ ، در مسندِ تدریس نشسته ، همانا که بطرفِ راستِ او قاضی سراج‌الدین و بطرفِ چپ شیخ صدرالدین بوذ و باقی اکابر پر نشسته بوذند ؛ آخر الامر حضرتِ پذرم رسیذ ؛ تنها چون در آمذ سلام داذ ودرمیانِ کنارِ صفّه که جای نقیبت است بنشست ، تا حدّی که دامنِ مبارکش زیرِ صفّه آویخته بوذ ؛ فی‌الحال پروانه وصاحب و نایب ومجدالدینِ آتابک برخاستند و در جنبِ مولانا آمذند ؛ همانا که حضرتِ پذرم سر در پیش انداخته بکس نپرداخت ؛ قاضی سراج‌الدین بیامذ ودستِ مولانا را بوسیذه بستذ وبالای خوذ بنشاند بلابهای تمام وشمس‌الدینِ ماردینی عذر میخواست که این همه جمعیّت برای بندهٔ شماست که مرید و بنده است ؛ همانا که جمعیّتِ خذاوندگار بالای ملکوت است ، تا نمازِ پیشین مولانا در معرفت وگرمی بوذ ، چنانک امراء وعلماء جامها چاک کردند ؛ بعد ازآن سماع شذ تاشبهنگام

(۳/۲۲٤) همچنان حضرتِ ولد نقل فرموذ که خدمتِ شیخ صدرالدین را اوّل در حقّ مولانا انکارِ عظیم بوذ ؛ شبی درخواب‌دیذ که پای مبارکِ مولانا را مُغَمّزی می‌کرد ؛ بیذار شذ استغفار کرده دوم بار باز همچنان

T, I, 334 ; H, I, 270 ۳/۲۲۳-۲۲٤ Z ۸۷ B ۸۱ آ ۱۵۷ K

1 الحکایه BK : منقولست که Z || همچنان KZ : — B || 4 که BZ : — K || 5 راست BK : — Z || 6 حضرت BK : + مولانا Z || 7 جای‌نقیبت BK : جایست Z || 16 همچنان BK : منقولست که Z || 18 مغمزی BZ : مغامزی K || دوم KB ~ باز Z

20

دیذ تا سه بار استغفار می‌کرد ؛ آخرین بار بیذار شذ ؛ فرمودذ که چراغ ور کنند ؛ غلام را فرمودذ که برو از کتابخانه فلان کتاب را بیاور ؛ چون غلام از علوی قصدِ زیر آمذن کرد ، دیذ که مولانا درمیانِ نردبان نشسته است ، پیشِ شیخ آمذه خبر کرد ؛ شیخ بیامذ دیذ که مولانا نشسته است ؛ چون شیخ را دیذ برخاست و یکدیگر را در کنار گرفته فرمودذ که ملول مشو و استغفار مکن ، چنین باشذ گاه شما پای ما را مُغَمَّزی کنیذ ، گاهی ما ازآنِ شما را ؛ گاهی شما خدمتِ ما کنیذ ، گاهی ما خدمتِ شما کنیم ؛ درمیانِ ما یگانگیست ، بیگانگی نیست ، همان لحظه باز غایب شذ ؛ شیخ متعجّب مانده روزِ فردا بخلوتِ قاضی سراج‌الدین رفته قضیّه را علی التمام باز گفت ؛ همچنان مصحوبِ قاضی سراج‌الدین بتمهیدِ عذرِ مولانا آمذه حضرتش از حدّ بیرون دلداریها فرموذه چون بیرون آمذند شیخ فرمودذ که این مرد مؤیَّد مِنْ عِنْدَ الله است و از جملهٔ مستورانِ قبابِ حضرتِ عزّت است ؛ همانا که در کیفیّتِ افعال واقوال و احوالِ او عقولِ عقلاء خیره میشوذ ؛ او را بعد الیوم بنظرِ دیگر باید دیذن و حرمت و عزّتِ او بشیوهٔ دیگر باید کردن ؛ چنانک فرمودذ

شعر (هزج)

بالایم اگر چه می نمایم پستی هشیار درآن دمم که آیذ مستی
درمابیه ازین نظرکن ای دوست ازانک مارا نتوان دیذ چنین سر دستی

---

4 نشسته است KZ : نشسته B || 5 یکدیگر را BZ : یکدیگر K || 7 ازان شما را BK : از آن شما Z || 8 یگانگیست BZ : بیگانگیست K || 12 فرموذه BZ : نموذه K || 14 عزت است B : عزت KZ || 15 عزت او Z : خدمت او K خدمت او را B || 18.b آیذ Z : می آیذ KB

قاضی سراج‌الدین فرمود که الحق آنچنانست که شیخ می‌فرماید؛ بعد ازآن چندانک رفتند درحضور و غیبت در اعتقادِ او افزودند و تا مُردن از جملهٔ محبّانِ مخلص بودند

(۲۲۵/۳) همچنان حضرتِ ولد فرمود که روزی ملک الحُفّاظ اسحق حافظ نزدِ مولانا آمده بود؛ تکلّفِ عظیم فرموده قیام نمود، گفت: تا بالا نشینند، چنانک مصحف را عزیز می‌دارند و بالای رحل وکرسی می‌نهند باید که حافظان را نیز عزیز دارند وبالا نشانند که ایشان حاملِ کلام الله اند وهمچنان در هر دلی که نورِ قرآن باشد نشاید که روی دوزخ بینند؛ زیرا کاغذ پارهٔ که درو قرآن نبشته اند آنرا بآتش نمی اندازند وحرمت می‌کنند و می‌گویند که درو قرآن نبشته است؛ اکنون دلی را که درو چندین قرآن باشد چون بدوزخ اندازند؟ همانا که تمامتِ حافظانِ شهر بشکرانهٔ این مژده مرید و بنده شدند

(۲۲۶/٤) همچنان حضرتِ ولد فرمود که روزی پدرم گفت که بهاء الدین بمن نیک نیک نظرکن که چون دانهٔ من درخت شود مرا توانی دیدن و دریافتن، معنیٔ مارا نیک نیک دریاب وبسیار بسیار بخای تا ازو لذّت گیری ومحظوظ شوی؛ بدانک جسم انبیاء واولیاء و محبّانِ ایشان تلف نمی شود، چنانک هر دانهٔ وتخمی که در زمین اندازند اگرچه درصورت می میرد و ناپدید می‌گردد، امّا بعد از روزی چند زنده می‌شود و درخت می‌گردد؛ جسمِ انبیاء واولیاء نیز همچنانست

T, I, 336 : H, I, 272 ۳/۲۲۵-۲۲۶ Z ۸۸ ب B ۸۲ K ۱۵۹

4 حضرت KZ : — B || که BZ : — K || 9 درو BK : دران Z

(۳/۲۲۷) همچنان حضرتِ ولد فرمود که یکی از اصحابِ دیوان آمده بود که ازآن کار استغفار کنند و بمُهمّی دیگر مشغول شود؛ حضرتِ پدرم فرمود که در زمانِ هارون الرشید شحنهٔ بود که هر روز خضر عَلَیْهِ السلام بزیارتِ او آمدی؛ از ناگاه تایب گشته تقاعد نمود؛ دیگر خضر بصحبتِ او نیامد وبکلّی منقطع شد؛ شحنهٔ مسکین در قلق افتاده مضطرب شد؛ آن شب زاریها کرده درخوابش نمودند که درجهٔ تو درآن کار بود؛ صباحی برخاست وپیشِ خلیفه رفته طالبِ منصبِ حوذ شد؛ پرسید که حال چونست؟ آنچ واقع بود باز گفت؛ خلیفه همان شحنگی را بوی مقرّر داشته؛ دید که همچنان خضر بزیارتِ او آمد؛ شحنه از سرِّ حالِ خوذ باز پرسید؛ خضر گفت که رفعِ درجاتِ تو درین است که در دیوان بنشینی و رعایتِ مساکین و ضُعَفَا کنی و مظلومان را از چنگِ ظالمان برهانی وآنرا بهتر از هزاران خاوت وچله دانی و بر موجَبِ مَنْ بَشُورِكَ فِي شَيْءٍ فَلْيَلْزَمْه درآن شغلِ خطیرِ با خطر ملازم باشی؛ همانا که آن مرد منصبِ خوذ را باز قبول کرده مباشرت نمود وعنایتِ شیخ را رعایت فرمود

(۳/۲۲۸) همچنان فرمود که روزی مولانا شمس الدینِ تبریزی شرحِ والدم می‌کرد؛ فرمود که سرِّ مولانا همچون سرِّ اسلام پوشیده است، چون اسلام غریب آمده است، سرِّ او را ببین که چون باشد که

T, I, 337 ; H, I, 272 ۳/۲۲۷ - ۲۲۸ Z ۸۹ آ B ۸۲ ب K ۱۶۰

2 بود KZ : بودند B || مشغول KZ : مشغولی B || 4 از ناگاه BZ : ناکاه K || 8 خلیفه KZ : — B || 12 آن را KZ : او را B || 17 همچنان BK : وگویند Z

الاسلامُ بَدَأَ غَرِیبًا وسَیَعُودُ غَرِیبًا فَطُوبَی لِلْغُرَبَاءِ ؛ فرمود که روزی مولانا شمس الدینِ تبریزی با مولانا می گفت که مرا شیخی بود ابو بکر نام در شهرِ تبریز و او سلّه‌باف می کرد و من بسی ولایتها که ازو یافتم ، امّا در من چیزی بود که شیخم نمی دید و هیچ کسی ندیده بود ، آن چیز را خداوندگارم مولانا دید

(۲۲۹/۳) همچنان حضرتِ ولد فرمود که سیّد با سنائی چنان عشق داشت که مولانا با شمس‌الدینِ تبریزی ؛ فرمود که عادتِ پدرم پیش ازآنک بفقر رو نهد چنان بود که در مدرسه درس می‌گفت و در هر حجره‌ٔ دو سه طالبِ علم بودندی ، هر بار می رفت زیرِ نمدِ هر یکی بیست عدد ، امّا سی عدد و امّا ده عدد لایقِ هر یکی می نهاد ؛ چون فقیهان در می آمدند و نمد را برمی داشتند تا گَرد افشانی کنند درمها ریخته می شد ؛ حیران می ماندند و تعطّف و تلطّفِ اورا سر می نهادند ؛ فرمود که حضرتِ پدرم از اوّلِ حال تا آخرِ عمر عُمَرْوار هر چه کرد برای خدا کرد نه برای خلق وریا ؛ فرمود که روزی در تربه‌ٔ مقدّس یوسفِ حافظِ قونوی قرآن خواند ، یاران نعره‌ها می زدند واز آوازِ او خوش می شدند ؛ پدرم فرمود که شیخی وعظ می‌گفت ، مردمان در راه ازمریدانِ او یکی را دیدند ، گفتند : آخر شیخِ تو در مسجد وعظ می‌گوید تو چرا آنجا نبودی ؟ چون مرید این سخن بشنید فریاد کرد ونعره‌ها زد ؛ گفتند : وعظ را ناشنیده چه نعره‌ها می زنی وفریاد میکنی ؟ مرید گفت : من دانم که هرچه شیخِ من

T,I, 338 :H,I, 273

۲۲۹/۳ Z ۸۹ آ B ۸۳ آ K ۱۶۰ - ۱۶۱

6 همچنان Z : — BK || حضرت BK : — Z || 7 باشمس‌الدین BK : شمس‌الدین Z ||

18 این KZ : آن B

بگویند همه خوب باشد و صواب باشد ؛ اکنون اگرچه مردمان معنیٔ قرآن را نمی دانند ، امّا این قدر می دانند که قرآن از حق آمده است همه نیکوست ؛ بر آن عشق نعره‌ها می زنند وغرقِ ثوابِ بی حساب می‌شوند که القَارِئُ و المُسْتَمِعُ فِی الاَجْرِ سَوَاءٌ

(۲۳۰/۳) الحکایه : همچنان حضرتِ ولد فرمود که روزی فخرالدینِ سیواسی که جامعِ کتبِ اسرار بود ، از سیواس رسیده بود ؛ همان روز پروانه و امراء بزیارتِ پدرم آمده بودند ؛ از ناگاه فخرالدین در آمد ؛ حضرتِ مولانا اکرام کرده پرسید که دوش بکجا منزل بودی ؟ جواب داد که درخانِ پروانه ؛ فرمود که یعنی امیر پروانه را درین راه خان هست ؟ گفت : بلی ؛ امّا درزمانِ او امن و آمان بغایتیست که کاروان در هر مقامی وصحرائی که می‌رسند ؛ منزل می‌کنند ؛ بی اندیشهٔ وخوف ؛ پروانه را خوش آمده بعد ازآن والدم فرمود که درزمانِ بنی اسرائیل اشتری بوده است که در گردنِ او هیکلی بسته بودند ؛ هر که او را می‌دید ، عزّت می‌کرد و از باغ میوها می‌دادند ؛ روزی یکی آن هیکل را از گردنِ شتر برید ؛ بعد ازآن اشتر را بسُخره گرفته بار کردند ؛ اکنون ای امیرِ کبیرِ فقیر نهاذ ! بدانک آن هیکل مائیم برگردنِ اشترِ عالم بسته ؛ چون ازینِ عالمِ غدّارِ غرّار بعالمِ ابرارِ دار القرار سفر کنیم ، آنگاه احوالها معلوم شوذ که چونست ؛ پروانه بگریست وگفت : آن روز مباذا که بعد از خذاوندگار بمانیم ؛ فرمود که

T,I, 339 ; H, I, 274 ۳/۲۳۰ Z ۸۹ ب B ۸۳ آ ـ ب K ۱۶۱ـ۱۶۲

5 الحکایه BK : وگویند Z ‖ 6 که KZ : — B ‖ 9 راه KZ : ره B

نی نی شما اندک زمانی خواهید ماندن ، الاّ آسایش و آرایش نخواهند بودند ؛ همچنان شـــد که فرموده بود و چون حضرتِ مولانا نقل می‌کرد یارانِ قدیم را گفت که بعد از من شما را آسایش نخواهد بودن ، الاّ فرزندانِ شما در عالم بیآسایند

(۲۳۱/۳) و گویند که روزی بعضی مریدان گفتند که ما بیچارگانیم ، گناهکارانیم ، نمی توانیم بخدمتِ مولانا آمدن ؛ فرمود که شما را باید آمدن که محتاجید و گناهگار ؛ فرمود که هرکه معانیٔ مثنوی را بشنود و بدآن کار نکند سَمِعْنَا وعَصَیْنَا (۹۳/۲ ؛ ٤٨/٤) ست سَمِعْنَا وَ اَطَعْنَا (۲۸۵/۲ ؛ ٤٩/٤ ؛ ۱۰/۵) نیست ؛ فرمود که شی پدرم بنماز مشغول بود ؛ در پهلوش نشسته بودم ؛ پدرم در حالتِ قیام الله الله می‌فرمود ؛ بعد از زمانی دیدم که دهانِ مبارکش باز مانده بود ولب نمی‌جنبید ، امّا از اندرونِ سینه‌اش آوازِ الله الله می‌آمد ؛ ولد فرمود که روزی بحضرتِ والدم گفتم که یاران می‌گویند که وقتی که ما مولانا را نمی بینیم اصلا خوش نمی شویم وخوشیٔ ما می روذ ؛ فرمود که هرکه بی‌من خوش نمی‌شوذ آنست که مرا نشناخته است ، مرا آن وقت شناخته باشند که بی من خوش باشند از من ، یعنی با معنیٔ من آشنا باشند ، فرمود که بهاء الدین ، هر وقتی که خوذ را ببینی که خوشیٔ داری وحالتِ خوش بدان که آن خوشی منم در تو ؛ چنانک گفت

T, 1, 341 ; H, I, 276 ۲۳۱/۳ Z ۹۰ آ B ۸۳ ب ـ ۸٤ آ K ۱٦۳

1 آرایش KB : آرام Z ‖ 3 که K : — Z ‖ 5 گویند Z : فرمود KB ‖ 7 که KZ : — B ‖ 13 فرمود KB : — Z ‖ 17 باشند KZ : شوند B

شعر (رمل)

لیک ما را چو بجوئی سوی شاذیها جو
که مقیمانِ خوش آبادِ جهانِ شاذیم

(۳/۲۳۲) همچنان منقولست که روزی شیخِ گرامی اوحد الدین خوئی رَحِمَهُ اللهُ از حضرتِ مولانا پرسید که کافر کیست ؟ فرمود که تو مؤمن را بنما تا کافر معلوم شود ؛ شیخ اوحد گفت : مؤمن شمائید ؛ خداوندگار فرمود : پس هرکه ضدِّ ماست کافر اوست

شعر (رمل)

کیست کافر بی خبر زایمانِ شیخ کیست مرده بی خبر ازجانِ شیخ

(۳/۲۳۳) همچنان منقولست از خدمتِ شیخ عزّالدین کوسه که از جملهٔ واصلانِ حق بود که روزی حضرتِ مولانا فرموده است که مرغی که از زمین بالا پرد اگرچه بآسمان نرسد امّا این قدر باشد که ازدامِ زمین دورتر باشد و برهد ؛ همچنان اگر یکی درویش شود اگرچه بکمال نرسد این قدر باشد که از زمرهٔ خلق واهلِ بازار ممتاز شود واز زحمات دنیاء برهد وسبکبار گردد که نَجا ٱلْمُخَفُّونَ وَهَلَكَ ٱلْمُثَقَّلُونَ

(۳/۲۳٤) همچنان روزی از حضرتِ مولانا یکی سؤال کرد که فلانی کارِ ناپسندیده می کند ، حالِ او چون باشد ؟ فرمود که غم نیست ، زیرا مرغی را مانند که پرِّ او رُسته است ، هر جاکه خواهد

T, I, 342 ; H, I, 276 ۱٦٤ - ۱٦۳ K آ ۸٤ B آ ۹۰ Z ۲۳٤ - ۲۳۲/۳

6 اوحد ZK : + الدین Zh || 9 b کیست KZ : گفت 17 B که KB : — Z

9 کیست . . . جان شیخ : MN ، ج ۲ ، ص ٤۳٤ / ۳۳۲۵ ; MA ، ۹/۱۷۹

بپرد ؛ امّا آن مرغ را غم است که پَرَش تمام نا شده باشد، چو از لانهٔ خود بپرد طعمهٔ گربه باشد

(۲۳۵/۳) همچنان از حضرتِ ولد منقولست که حضرتِ مولانا شمس‌الدینِ تبریزی در مجمعی فرموذ که اگر تو یارِ وفادار نیافتی من یافتم حضرتِ مولانا را مَدَّ اللهُ ظِلَّهُ وروی مبارک بمولانا کرده فرموذ که یگانهٔ در عالم آمذی و از میانِ جملهٔ عالم گوی از میدان بیرون بردی وعالمیان را مستِ عشقِ خوذ گردانیذی

(۲۳۶/۳) همچنان فرموذ که مگر عزیزی درمیانِ جماعتی مدحِ حضرتِ مولانا می کرد که مولانا بغایت فرّی دارذ ونوری ومهابتی ودر حقِّ مولانا شمس الدین انکار می کرد ؛ مولانا شمس الدین جواب فرموذ که آنچ او معتقد شوذ واقتدا کنذ ومتابعت کنذ بباطل این چگونه فرّی باشذ ونوری؟ بلکه اقتدا برحق کنذ نه بباطل ، باز می گوئی که می باید پنجاه ولیِّ مُفَرَّد در رکابِ مولانا روذ ؛ آخر بنابینائی چگونه اقتدا کنند ؟ باز می گوئی که اولیا را لشانها می باشذ ؛ توکیْ اولیا را تا نشان بدانی ؟ آدمی چون عاجز شود ، یا ازآن عجز روشنائی پیذا شوذ یا تاریکی؛ زیرا ابلیس از عجز تاریک شذ وملائکه از عجز روشن شذند، معجزه همین کنذ ، آیاتِ حق همچنین باشذ وچون عاجز می شوند بسجود در می آیند

T, I, 342 _ 343 ; H, I, 277 ۲۳۵/۳ ـ ۲۳۶ Z ۹۰ آ B ۸٤ آ K ۱٦۳

1 غم است KB : غمیست Z || باشذ BK ~ ونوری Z || 14 می باشذ BK : باشذ Z

10 مفرد : بتشديد الراء المكسورة من التفريد فى بعض كتب اللغة فى الحديث طوبى للمفردين فرد الرجل اذا تنفه و اعتزل عن الناس و خلا بمراعاة الامر والنهى وقيل هم الذين هلكوا لذاتهم و بقوا فهم يذكرون الله وقيل هم المتخلفون من الناس بذكر الله (كتاب كشاف اصطلاحات الفنون ، ج ۲ ، ص ۱۱۰۷ ؛ النهايه ، ج ۳ ، ص ۲۰٦)

(۳/۲۲۷) همچنان مگر در بندگیٔ مولانا یاری چند گفته باشند که حضرتِ مولانا از دنیا فارغ است؛ امّا مولانا شمس‌الدینِ تبریزی فارغ نیست از دنیا؛ حضرتِ مولانا فرموذ که این ازآنست که شما مولانا شمس‌الدین را دوست نمی دارید که اگر دوست دارید شما را طمع ننماید ومکروه ننماید

شعر (طویل)

وَ عَیْنُ الرِضَا عَن کُلِّ عَیْبٍ کَلِیلَةٌ
سِوی أَنَّ عَیْنَ السُخْطِ تُبْدِی المَساوِیا

حُبُّکَ الشیءَ یُعْمِی و یُصِمُّ یَعْنِی عَنْ عُیُوبِ المَحْبُوبِ؛ همین که عیب دیدن گرفت بدانک محبّت کم شذ: نمی بینی که مادرِ مشفق از احداثِ فرزندِ محبوبِ خوذ هیچ نمی رنجذ و نمی گریزذ و بجان و دل مشتریٔ اوست؛ بلکه آن دگر از خَرِ لنگِ خوذ ننگ نمی‌دارذ اگرچه لکذ زنذ وکراهت کنذ

(۳/۲۳۸) همچنان حضرتِ مولانا شمس‌الدینِ تبریزی فرموذ که امروز غوّاصِ دریای معنی مولاناست و بازرگان من شمس الدین تبریزی خَلَّدَ اللهُ بَرَکَتَهُمَا و گوهر میانِ ماست؛ من حدیثِ گوهر می‌گویم تو از سرِ پولی بر نمی خیزی؛ طریقِ خذا اینست، البتّه گذر باقسراست و البتّه گذشتن است بر پُلِ جَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وأَنْفُسِهِمْ (۸۹/۹)؛ اوّل ایثارِ مال است، بعد ازآن کارها بسیار

T I, 344-45 ; H, I, 278 ۳/۲۳۷-۲۳۸ Z ۹۰ ب B ۸٤ ب K ۱٦٥

4 که KZ : — B || 14 همچنان KB : الحکایه Z || 17 البته BK : — Z

9 حبك . . یصم : ر. ک. به فرائد اللآل، ج ۱، ص ۱٦۲

است ؛ الاّ اوّل مستمرّ بر اقسراست ، یعنی اوّل در یافتنِ مردِ خداست ؛ آنگاه حصولِ وصولِ خداست

(۲۳۹/۳) الحکایه : همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که درآن ایام که حضرتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی اَعْلَی اللهُ کَلِمَتَهُ تشریف داده بود درمیانِ اکابرِ شهرِ قونیه غلغلهٔ عظیم درافتاذ که عجبا خدمتِ شمس الدینِ تبریزی ولیست یا نیست؟ و هریکی چیزی میگفتند و آرزوی صحبتِ او میکردند تا مگر در یابندش و او پیوسته از مجامع و محافل وغلبهٔ خلقان گریزان می بوذ و اوقات که در مجمعها یافت می‌شذ درمیانِ سخنانِ او سخن می‌گفتند ؛ همچنان روزی مولانا شمس‌الدین می فرموذ که آنک درمیانِ سخنِ ما سخن در آرذ همچون شرفِ لَهاوَری آن در آبِ تیره فرو رفتن است ؛ چنانک بخواب دیذ که بآبِ تیرهٔ بزرگ فرو می رفت و دو انگشت بزینهار می جنبانیذ که ای مولانا شمس‌الدین! دستم گیر ! دستم گیر ! آنش پند نشذ ؛ باز بحضورِ من آغاز کرده فرقِ میان معجزهٔ انبیاء وکرامتِ اولیاء شرح می کرد که انبیاء هر وقت که خواهند معجزه بنمایند ؛ گفتمش : حدیثِ اولیاء ازکجا و تو ازکجا ؟ آغاز کرد که بعضی‌را فیضان مستمرّ وبعضی‌را نامستمرّ ، بعضی‌را فیضان باختیار و بعضی‌را بی اختیار ؛ گفتم : تصوّری کردهٔ ولی را حالِ اورا بخیالِ خوذ ، چون رو بگردانیم از سخنِ او واز بهرِ مصلحت او گویذ که با من حسد دارذ وکین دارذ ؛ من خوئی دارم که جهودان را دعا کنم ؛ گویم

T, I, 345 ; H, , 279

۲۳۹/۳ Z ۹۱ آ B ۸٤ ب ۸۵ آ

3 الحکایه KB : وگویند Z ‖ 4 که KZ : — B ‖ 7 مکر B : — K Z ‖ 10 لهاوری KZ : ا و B ‖ در KZ : — B ‖ 13 دستم‌گیر KB : — Z ‖ کرده K : کرد Z

خذاش هدایت دهاذ آنرا که مرا دشنام می دهذ ؛ دعا می گویم که خذایا ! او را ازین دشنام داذن بهتر وخرشتر کاری بده تا عوضِ این تسبیحی گویذ وتهلیلی و مشغولِ عالمِ حق گردذ ؛ ایشان کجا افتاذند بمن که ولیست یا ولی نیست ؛ ترا چه که اگر ولی هستم یا نیستم ؛ چنانکه گفتند جوحی را که این سو بنگر که خوانچها می برند ؛ گفت : ما را چه ؟ گفتند : بخانهٔ تو می برند ؛ گفت : اکنون شما را چه ؟ ازین سبب از صحبتِ خلق پرهیز می کنم تا از سرِ تقلید در تشویشِ تسویس نباشند

(۳/۲٤۰) همچنان منقولست که یکی در حضورِ حضرتِ مولانا شمس الدینِ تبریزی بحضرتِ مولانا گفت که من ترا دوست می دارم و دیگران را از بهرِ تو دوست می دارم و شعر مجنون را استشهاد می‌آورد

شعر (وافر)

أُحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَانَ حَتَّى أُحِبُّ لِحُبِّهَا سُودَ الكِلَابِ

مولانا جواب فرموذ که اگر این غیر مولانا شمس‌الدینِ تبریزی را می‌گوئی ، اگر مرا بهرِ او دوست می داری فاضل تر باشذ ومرا خوشتر آیذ ، ازآنکه او را از بهرِ من دوست داری وآنچ می گوئی که غیر محبوب را بتبعیّتِ محبوب دوست دارند وآن هم وقتی روا باشذ که محبوب راضی باشذ بتبع داشتنِ آن غیر ؛ آن شخص هیچ نگفت ، سری نهاذ و برخاست

T, I, 347 ; H, I, ۱٦٦ K آ ۸۵ B آ ۹۱ Z ۳/۲٤۰

8 تسویس KZ : تشویش B ‖ 11 می دارم B : دارم KZ ‖ 15 مرا KZ : — B ‖ 16 او را KZ : — B ‖ آنچ KZ : اینچه B ‖ 17 دارند KZ : دارید B .

(۳/۲۴۱) همچنان حضرتِ مولانا در مجمعی معرفت می فرموذ ؛ گفت: حضرتِ رسولِ ما علیه السلام فرموذه است که اُسْتُرْ ذَهَابَکَ وذَهَبَکَ ومَذْهَبَکَ ؛ در حدیثِ دیگر گفته مَنْ کَتَمَ سِرَّهُ مَلَکَ أَمْرَهُ وآن سُنّت خوبست وچنانست و برجاست ؛ آری بنده باشذ ، چرا پنهان گویم ، مولانا شمس الدینِ تبریزی را اَعْلَی اللهُ ذکرَهُ مُسلّم باشذ که مَنْ اَظْهَرَ سِرَّهُ مَلَکَ أَمْرَهُ ، الاّ آن بنده کو ؟

(۳/۲۴۲) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا شمس الدین در حضورِ اصحابِ حضور فرموذ که امشب خواب دیذم که با مولانا می گفتم : کُلُّ شَیْءٍ هَالِکٌ الاّ وَجْهَهُ (۲۸/۸۸) باقی دیذارِ دوستان است وآن دوست توئی

شعر (هزج)

یا دیذنِ دوست یا خیالش باقی همه چیزها خیالست

اهلِ دنیا اند واهلِ آخرت واهل حق ؛ شبلی اهل آخرتست و حضرت مولانا اهلِ حق وآنچ مراست از حضرتِ مولانا مرا و سه کسِ دیگر را بس است ؛ همانا که مقرّبانِ حضرت از سرِ نیاز از سرِّ آن سه کس باز پرسیذند ؛ فرموذ که شیخ صلاح الدین وشیخ حسام الدین ومولانا بهاء الدینِ من رِضْوانُ اللهِ عَلَیْهِم اَجْمَعِینَ ومن تَابَعَهُم اِلَی یَوْمِ الدِّین ، آمین ! بِحَقِّ نَبِیِّهِ الاَمِین

T, I, 347 - 48 ; H, I, 280

۳/۲۴۱-۲۴۲ Z ۹۱ ب B ۸۵ ب K ۱۶۷

I همچنان BK : — Z ‖ حضرت BZ : — K ‖ 2 ما ZB : — K ‖ 3 ذهبک ~ مذهبک K ‖ 6 که BZ : + گوید B ‖ 17 پرسیذند KZ : + که B

(۲۴۳/۳) الحکایه : همچنان شیخ نورالدین پدرِ کمالِ خُرساف رَحِمَهُ اللهُ که از معتبرانِ اعیان بوذ، روایت چنان کرد که در اوّلِ حالِ مریدِ شیخ صدرالدین شذه بوذم و ذکر شنیذه وبخدمتِ او بزرگ تردّد می نموذم وسنّتِ شیخ چنان بوذ که بعد از نمازِ جمعه تمامتِ علماء وفقرا واُمرا بر موجَبِ فَانْتَشِرُوا فِی الْاَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللهِ (۱۰/۶۲) در زاویه جمع آمذندی وخدمتِ شیخ مسئله و امّا نکته می گفت. تا درکشفِ آن بحثها می کردند وغلبهٔ عظیم می شذ وشیخ اصلا نمی گفت؛ عاقبت سخنی می فرموذ تا بحث منقطع می شذ وروزی درخدمتِ شیخ اکابرِ بسیار نشسته بوذند؛ از ناگاه از دور حضرتِ مولانا پیذا شذ؛ شیخ برخاست وبا جمیعِ اکابر استقبالِ مولانا کرده همانا که برکنارِ صفّه بنشست؛ شیخ بسیار تکلّف کرد که البتّه بر سرِ سجّاده نشیند؛ فرموذ که نشایذ، بخذا چه جواب گویم؛ شیخ گفت: تا در نیمه سجّاده حضرتِ مولانا نشیند و در نیمهٔ دیگر بنده؛ گفت: نتوانم بحق جوابِ آن گفتن؛ شیخ گفت: سجّادهٔ که بجلوسِ خذاوندگار بکار نیاید بما نیز نمی باید، سجاده را نوردید وبینداخت؛ بعد ازآن هرگز حضرتِ مولانا سخنی نفرموذ وصامت گشته چندانی بنشست که حاضرانِ مجلس حیران وسکران شذند وهمچنان شیخ را می دیذم که سر درپیش انداخته پیشانیش بزمین می سائیذ وغرقِ عرَق گشته بوذ؛ از ناگاه مولانا الله بگفت و برخاست همانا که وَفَّقَکُمُ اللهُ

T, I, 349 ; H, I, 281 ۲۴۳/۳ Z ۹۱ ب B ۸۵ ب K ۱۶۷

1 الحکایه KB : منقولست که Z || 3 حال KB : حالی Z || 13 تا در نیمه BZ : تا نیمه || 15 نوردید BZ : نوردیده K || 16 سخنی KZ : سخن B

گویان روان شد و خدمتِ شیخ ازآن مستی سه شبانروزی بخود نیامد وبکسی سخن نگفت و تمامتِ اکابر ازآن عظمت کالیوه گشته ارادت آوردند و من بنده فی الحال ببندگیٔ خداوندگار آمده مرید شدم و برمزید گشتم والحمدلله علی نَعمائه

(۲۴۴/۳) همچنان خدمتِ نورالدین والدِ خُرساف رَحمَهُ اللهُ حکایت کرد که فرزندم کمال الدین را سنّت می‌کردم وختنه؛ سورِ عظیم بوذ وحضرتِ مولانا شانزده روز تمام در عروسیٔ ما بوذند وفوج فوج اکابر را سماع داذه؛ جماعتی می‌رفتند و جماعتی می‌آمذند؛ همانا که حضرتِ مولانا در مداومتِ سماع چنان مستغرق شذه بوذ که درآن شانزده روز هرگز طعامی نخورد و شربتِ آب نچشید و بخواب نرفت، بعد از روزِ شانزدهم طعامهای نفیس آورده فرموذ تا یاران برغبت بخورند که مرا اشتها صادق نیست وچون سُفره را سَفَرهٔ خدمت برداشتند، چلبی امیر عالم صاحب کرسی گشته کمال را بگرفت تا ختنه کردند؛ همان شب حضرتِ مولانا اشارت کرد که طعام بیاورند؛ همچنان چهار چهار کاسه می‌آوردند از هر نوعی وهمه را بجدّ تمام می‌خورد؛ قربِ پنجاه کاسه طعام را فرو خورد وباز بسماع شروع کرده یاران را حیرت در حیرت زیاده شذ؛ فرموذ که مردِ خذا مثالِ عصای موسی است که چندان اشتر بار سِحْرِ سَحَره را فرو برد واندرو شکمی پیذا نشذ و شکم بین نگشت ویا همچون نورِ چراغیست که

T, I, 350 ; H, I, 282 ۲۴۴/۳ Z ۹۲ آ B ۸۶ آ K ۱۶۸

3 خداوندکار ZB : مولانا K ‖ 10 نخورد BZ : نخورده K ‖ نچشید BZ : نچشیذه K

ظلمتِ خانها را ناچیز می‌گردانند وهمچنان در شکمِ مبارکشان از آن اَطْعِمه ذرّهٔ تفاوت نکرده بوذ وهمان بوذکه بوذ و این از جملهٔ کراماتِ
3 عجیب است

شعر (رمل)

لقمه و نکته ست کامل را حلال تو نهٔ کامل مخور می باش لال
6 هر که در وی لقمه شذ نورِ جلال هرچه خواهذ تا خورذ او را حلال

(۳/۲٤٥) الحکایه : فخرِ جویندگان و نمکِ گویندگان شرف الدین عثمانِ گوینده که ندیمِ قدیم بوذ چنان روایت کرد که روزی در باغِ
9 کرامانا خاتون که ولیّهٔ زمان بوذ ، سه شبانروزی حضرتِ مولانا سماع کرد و در تواجد مشغول بوذ ؛ همانا که سه جوق گوینده از گفتن و نا خفتن عاجز و مسکین گشته بوذند ، درمیانِ سماع بگوشِ
12 زکی قوّال گفتم که سه شب است که بخانه نرفتیم ، عجبا حالِ ایشان چون شذه باشذ ؟ همانا که حضرتِ مولانا دست از زیرِ دامنِ مبارک بیرون کرده مشتیْ سیمِ نوِ مضروب و مسکوک در دفِّ ما چنان
15 ریخت که رَقِّ دف دریذه بزمین ریخته شذ ؛ جمع کرده شمردیم ، هزار و هفت صذ درم بوذ سلطانی و ما از آن قدرت بی قوّت گشته

۳/۲٤٥ Z ۹۲ ب B ۸٦ ب K ۱٦۹ T, I, 351 ; H, I, 158

2 همان KZ : همین B ‖ 3 عجیب BZ : عجب K ‖ 5 ه و Z : — KB ‖ 7 الحکایه KB : وگویند Z ‖ 10 بوذ ZB : شد K ‖ 16 هزار و هفت BZ : هزار هفت K

5 لقمه . . . لال : MN ، ج ۱ ، ص ۱۰۰/۱٦۲۱ ؛ MA ، ص ٤۳ / ۲۲

6 هر که . . . حلال : MN ، ج ۲ ، ص ٤٤۸/۳٥۷۳ ؛ MA ، ص ۱۸٤/۲٤

حیران مانده بودیم که علی الصباح حضرتِ مولانا در میانِ باغ روانه شد ومن بنده در پیِ خداوندگار می رفتم تا ببینم که کجاها می روذ ، بر هر درختی که می‌رسید سلامی می‌کرد و همه درختان بسجده می‌رفتند و مرا از سرِّ وَ اَلنَّجْمُ وَ اَلشَّجَرُ یَسْجُدَانِ (۶/۵۵) حکمتی می‌فرموذ ، همانا که فریاذ برآوردم وشورها می‌کردم ؛ بآستینِ مبارکش مرا اشارت کرد که مگو ! ازآن هیبت سه شبانروزی بی‌خوذ و بی‌زبان افتاذه بوذم ، مگر یاران مرا می‌طلبیذند ؛ اشارت کرده است که عثمانِ ما سکران گشته فلان جای خفته است ؛ بصذ هزار نیاز وادب پیشِ خداوندگار آمذه سر نهاذم واستغفار کردم وهرگز در همهٔ عمرِ خوذ بی‌نوا نگشتم وغمناک نشذم

(۲۴۶/۳) همچنان خدمتِ خواجه شرف الدینِ سمرقندی که از بطانهٔ خانهٔ مولانای بزرگ بوذ ولالای فرزندانِ ایشان که دخترِ او ماذرِ حضرتِ سلطان ولد ومولانا علاء الدین است چنان روایت کرد که حضرتِ مولانا در سنِّ نُه سالگی سایرِ اکابرِ علما را و دانشمندانِ چُست نکته‌گوی را در بحث مُلْزَم می‌کرد و باز تلطّف نموذه خوذرا مُلْزَم می‌کرد و بلطفِ تمام سؤالها می‌کرد وجوابها می‌داذ وهرگز در اثنای کلام وبحث کسی را لا نُسَلِّم نمی‌گفت ؛ ایشان غلبه می‌کردند ولا نُسَلِّم می‌گفتند ومنعها می‌کردند ومن تشنیع می‌زذم که چرا لا نُسلّم نمی‌گوئی وتن می‌زنی ؟ گفت :

T, I, 352 ; H, I, 159

۲۴۶/۳ Z ۹۲ ب B ۸۶ ب K ۱۷۰

2 می‌رفتم BK : رفتم Z ‖ 7 یاران KZ ~ مرا B ‖ 8 کشته BZ : + نک K ‖ 11 همچنان KB : وگویند Z ‖ 12 ـ 13 که دختر ... علاءالدین است B : — KZ ‖ 17 می‌داذ BZ : می‌گفت K ‖ کلام او K2 : — B ‖ 18 می‌کردند K2 : — B

چون او در سال از من بزرگتر است ، بر روی او لا نُسلِّم چون گویم؟ بارها می‌دیدم که قاصر و مُلْزَم می‌شد تا بکلّی خراب نشوند و در رعایتِ
3 اکابرِ دین مبالغه می فرمود و همچنان اصحاب را دایم وصیّت می‌فرمود که وقتی که از یاران بشما نقلِ مساوی کنند باید که هفتاد بارِ تأویل کنی بخیر ونیکی ونیک اندیشی وچون بکلّی از تفسیر وتأویلِ آن فرومانی
6 تأویل کنی که سرِّ آن را او داند وفارغ شوی تا بی یار نمانی ومَنْ طَلَبَ اَخًا بِلاَ عَیْبٍ فَتَمَدْ بَقَی بِلاَ اَخٍ

شعر (رمل)

9 یار آئینه است جان را در حزن بر رخِ آئینه ای جان دم مزن

(۳/۲۴۷) همچنان از اکابرِ یاران منقولست که روزی امیر قانعی که ملك الشعرای زمان بود از حضرتِ مولانا پرسید که سنائی مسلمان بود؟
12 فرمود که مسلّم بود و نور بخشِ مسلمانی بود؛ قانعی سر نهاد و رفت

(۳/۲۴۸) همچنان در معرفت فرمود که وجودِ شیخِ کامل بر مثالِ حمّام است ؛ چنانك در وقتِ دخولِ حمّام تا از جامها و غیره تجرید
15 نشوی طهارتِ ظاهر حاصل نمی شود واز اَوْساخِ بدن تنقیه نمی یابی واز جنابت پاك نمی شوی، همچنان تا پیشِ شیخِ راستین نیز از هستی و خود پرستی مجرّد نشوی بعیشِ مجدّد نزنی وبطهارتِ قیامت نرسی
18 واز جنابتِ باطن که خیانت نفس است طاهر نگردی. واین آیت را

۳/۲۴۷ - ۲۴۸ Z ۹۳ آ B ۸۷ آ K ۱۷۱ T, I, 354 ; H, I, 160

3 و BK : — Z ‖ 5 و نیک BK : — Z ‖ چون B : — KZ ‖ 11 پرسید KZ : پرسیدند B ‖ 13 همچنان BK : وگویند Z ‖ 17 مجدّد BZK : + بعیش مجرد Zh

9 یار . . . مزن : MN ، ج ۲ ، ص ۲۴۸/۳۱ ؛ MA ، ص ۱۰۰۵/۲۸ .

تفسیر کرد لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْاِنسَانَ فِی کَبَدٍ (۴/۹۰) ای فی ظُلْمَةٍ وجَهْلٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَیْهِم مِنْ نُورِهِ فَفَنَّی عَن اوصافِ الانسانیةِ، فَخَرَجَ مِنَ ٱلْکَبَدِ الی الراحةِ؛ فَلَا ٱقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ (۱۱/۹۰) الْعَقَبَةُ نَفْسُهُ، فَکُّ رَقَبَةٍ (۱۳/۹۰) اَنْ یُعْتِقَ نَفْسَهُ من رِقِّ الخلقِ وَ مِنْ رُؤیةِ اَفْعَالِ نَفْسِهِ ومِنْ رُؤیةِ اَنَّهُ فَکَّ واللهُ اَعْلَم

(۲۴۹/۳) الحکایه: همچنان خدمتِ ملکه خاتون بنت مولانا رَوَّحَ ٱللهُ رُوحَهَا روزی از خساستِ حالِ شوهرِ خوذ خواجه شهاب الدینِ روغنِ قرامید شکایت کرد که درخانهٔ خوذ تنعّم ندارذ وبا وجودِ چندان اسباب واموال وکنیزکان وغلامان خوذرا عور وگرسنه می‌دارذ؛ فرموذ که نیکو نمی‌کنذ؛ همانا که سرش می‌خارذ، بعد ازآن فرموذ که اگر امساکِ مُمَسِّکان نبوذی اکساب واسبابِ دنیاوی کی جمع شذی؟ وحکایتی فرموذ که مگر خواجهٔ بوذ منعم وبخیل؛ روزی بمسجدِ جماعت رفته بوذ؛ از ناگاه بخاطرش افتاذ که مباذا چراغ بی‌سرپوش مانده باشذ؛ زوذ برخاست وبخانه دویذه کنیزکرا بانگ کرد که در را مگشا، امّا سرِ چراغ را بپوشان تا باذ بزررا نخورذ؛ کنیزک گفت: در را چرا نگشایم؟ گفت: تا پاشنهٔ در خورده نشوذ؛ کنیزک گفت: با چندین تصرّف که می‌کنی از مسجد تا اینجا آمذن را چرا نمی بینی که کفشت پاره می شوذ؛ گفت: معذور دار، پا برهنه آمذم، اینک کفشها ام در بغل است؛ همانا که ملکه خاتون منبسط گشته خندهٔ زذ وفارغ شذ

T, I, 355 ; H, I, 161 ۲۴۹/۳ Z ۹۳ آ B ۸۷ ب K ۱۷۲

7 ملکه K : ملک Z || 13 بوذ KZ : بودم B || 15 باشذ K : بوذ Z || 16 باذ ZK : + باد B || 18 باچندین KZ : + که B || 20 ملکه K : ملک Z

(۳/۲۵۰) همچنان شیخ محمود نجّار رَحِمَهُ اللهُ حکایت کرد که روزی درویشی وفات یافته بود؛ چون در گورش نهادند حضرت مولانا هر دو پای مبارک خودرا درگور او کرده ساعتی مراقب شد؛ بعد ازآن نعرهٔ بزد و تبسّم کنان برخاست، اصحاب محرم ازآن حال سؤال کردند؛ فرمود که منکر ونکیر آمده بودند تا او را برنجانند مرحمت نموده ایشان را منع کردم که ازآنِ ماست؛ ازانک پیوسته همسایگان سلطان از شرّ عوانان و ظالمان در امان باشند و سلیم گذرند؛ یکی را گفتند که از حضرت مولانا چه دیدی، که مرید او شدی؟ گفت: ازین بیشتر چه بینم که مرا با او اضافت می کنند وبنام او می خوانند و فلان الدین مولوی می گویند؛ بهتر ازین چه باشد که نام من با نام او آمیخته شد وجان من عاشق جان او گشته محبّت اورا می ورزد واز محبّان حضرت اوست وسرّ مَنْ اَحَبَّ قَوْمًا فَهُوَ مِنهُمْ مرا حاصل شده وآن از عنایت بی نهایت وجذبهٔ اوست و اِنَّ اَلفَضْلَ بِیَدِ اَللهِ یُؤتِیهُ مَنْ یَشَاءُ (۷۳/۳) چنانک فرمود

شعر (هزج)

اندازهٔ معشوق بوَد عزّتِ عاشق ای عاشقِ بیچاره ببین تا زچه تیری

(۳/۲۵۱) همچنان در نقل است که پیوسته حضرت مولانا اصحاب را وصیّت می فرمود که در هر حالی که می باشم اگر جماعتی فتوی آرند وکسی را سؤالی باشد منع مکنید والبتّه بمن عرضه دارید تا مرسوم

۳/۲۵۰ ـ ۲۵۱ Z ۹۳ ب ۹٤ آ B ۸۷ ب K ۱۷۳ T, I, 356-7 ; H, I, 162

12 مرا BK : — Z || 16 a بود BZ : شد K || 17 همچنان BK : الحکایه Z || 18 می باشم Z : باشم BK

17 همچنان ... ص ۳۳۰/۳ حکمت است : ر.ک. به سپهسالار، ص ۹۷ ـ ۱۰۱

مدارس بر ما حلال باشد و نمی خواهم که فتوی ازین خاندان تقوی منقطع شود و همچنان در وقت استغراق وسماع اصحاب کرام دوات وقلم حاضر داشتندی تا همچنان مطالعه ناکرده مُطّلع حال شذی وجواب صواب ثبت فرمودی ؛ اتّفاقا روزی در مسئله مشکل مُختَلَفٌ فیه جواب نبشت وآن فتوی را بدست شمس الدین ماردینی دادند ، قبول نکرد وانکار نمود وآن فتوی را بخدمت قاضی سراج الدین برده در بُطلان جواب فتوی طاماتی فرو نهادند ؛ مگر مولانا امام اختیار الدین درآن مجمع حاضر بوده ، بحث کنان برخاست وبحضرت مولانا صورت ماجرا را عرضه داشت ، حضرت مولانا تبسّمی فرموده گفت : برو بموالی سلام ما برسان وبگو : تحقیق مسئله ناکرده در حقّ درویشان طعنه زدن مصلحت نباشد ؛ فی الجمله خدمت مولانا شمس الدین را کتابیست در دو جلد ، در شرح فتاوی که آنرا در شهر حلب خریده بود بمبلغ چهل درم ومدتیست که بمطالعه آن کتاب مشغول نشده است ، از کتبخانه طلب کنند ودر وسط کتاب در هشتمین سطر نظر کنند تا مشکل حل شود ؛ درحال اختیار الدین رفته احوال را کماکان تقریر کرد ؛ تمامت علما بر سر پا خاسته عذرها خواستند ؛ شمس الدین ماردینی گفت : بلی این که دو مجلّد کتاب را بمبلغ چهل درم درحلب خریده بودیم راست است وآنچ بمطالعه آن مشغول نگشته ام هم واقع واین کرامات عظیم است ، باقی را احتیاط باید کردن ؛ قاضی سراج الدین فرمود تا کتب را اینجا بیارند ؛ فرزند مولانا شمس الدین ماردینی رفته آن کتب را بیاورد ؛ بر مقتضای اشارتی که کرده بود ورق ورق شمرده درهمان

1 ازین KZ : ازان B ‖ 9 درحق KZ : — B ‖ 19 آن کتب را BZ : آن کتاب را K

صفحه بود که فرموده بود ؛ حلّ اشکال کرده حاضرانِ آن مجلس از نورِ ولایت و احاطتِ اسرارِ او تا غایت در شگفت ماندند و بر قوّتِ مکاشفه
3 وحسنِ کرامات و ملاطفهٔ او انصافها دادند و عاجزوار مستغفر گشتند

(۲۵۲/۳) همچنان خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی نقل کرد که شبی حضرتِ رسول را علیه السلام بخواب دیدم در جائی نشسته بود ؛
6 چون پیش رفتم وبحضرتش سلام کردم ، روی مبارک را از من گردانید واز جائی دیگر رفتم ، همچنان کرد ؛ گریان گشته گفتم : یا رسول الله چندین سال بامیدِ عاطفت وعنایتِ حضرتِ تو رنجها بردم وتحصیلها
9 کردم ودر تحقیقِ اخبار وآثار اجتهاد نموذم ودر حلّ مشکلاتِ دینی سعیها کردم ؛ عجبا موجبِ حرمانِ این بیچاره از چیست وسببِ آن چه باشذ ؟ حضرتِ رسول علیه السلام فرموذ که آن همه راست است ، امّا
12 اخوان مرا بنظرِ انکار می نگری واین کار مرا خوش نمی آیذ واین حرکت ورای همه کناهانست وجرمِ عظیم وجنایتِ شنیع

شعر (مضارع)

15 ای اولیای حق را ازحق جذا شمرده
گر ظنّ تیکٔ داری در اولیا چه باشذ

علی الخصوص حضرتِ مولانا که فرزندِ جانِ منست ؛ فرموذ که چون
18 از خواب بیذار شذم ؛ استغفار نموذه از آن حال توبه کردم وهنوز بشرف

T, I, 358 ; H, I, 164 ۲۵۲/۳ Z ۹۴ آ B ۸۸ آ K ۱۷

4 مولانا Z : — K || 5 بخواب BZ : در خواب K || 6 مبارک را KZ : مبارک B || 7 از جایی دیکر BZ : از جانبی دیکر K || 11 رسول KZ : رسول را B || 12 مرا BZ : مارا K || کار مرا BZ : کار ما را K

ارادتِ مولانا مشرّف نگشته بودم که این نوع کراماتِ متتالی مشاهده می‌کردم ؛ عاقبة الامر مطاوعت نموده از مخلصانِ حضرتِ او شدم

(۲۵۳/۳) همچنان هم از خدمتِ مذکور منقولست که درمیانِ ائمّهٔ دین تقریر کرد که روزی در مدرسهٔ حضرتِ مولانا اجتماعی عظیم بود وتمامتِ امرا واکابر حاضر وسماعی گرم می رفت و مدرسهٔ ما نیز درآن حوالی بودْ واستماعِ آن حالها و ذوقها مرا شیفته گردانیده؛ بر خاستم و مختصر جامهٔ پوشیده از میانِ ازدحامِ خلق بمدرسه درآمدم ودر گوشهٔ درپسِ مردم بتلاوة سورهٔ سجده مشغول گشتم ؛ همانا که چون بآیتِ سجده رسیدم ، حضرتِ مولانا درحال سجده کرد ؛ گفتم : شاید که اتّفاق باشد ، سورهٔ دیگر خواندم الی‌آخر السجدات ؛ همچنان سجده‌ها می‌کرد ؛ یقینم شد که نظرِ مبارکِ ایشان برلوحِ محفوظ است ولوحِ محفوظ باطنِ فاطن اوست واشارتِ مَا كَذَبَ ٱلْفُؤَادُ وَ مَا رَأَى (۱۱/۳۵) عبارت ازینست ؛ درین تفکّر وتحیّر بودم که گریبانِ مرا گرفته کشان کشان پیش کشید ؛ فرمود که این سجداتِ اهلِ عادات نیست ، بلکه سجداتِ اهلِ سعاداتست ؛ بعد ازین دانشمندی را بمان ، بینشمندی را پیش گیر وازین بیشتر امتحان کردنِ مردان حرام‌است ؛ ومن درآن حالت بیخود گشته چون بهوش آمدم جامها را چاک زده با خود گفتم : ای شمسک ! محجوب از انوارِ چنین آفتابِ معانی تا کی در پردهٔ حجاب خواهی بودن ؟ چه بارها برهان وحجّت دیدهٔ مگر که نا دیدهٔ که

T, I, 359 ; H, I, 164 ۲۵۳/۳ Z ۹٤ آ B ۸۸ ب K ۱۷۵

1 که KZ : — B ‖ 3 که KZ : B ‖ 6 گردانیده BK : گردانید Z ‖ 9 شاید BZ : نشاید K ‖ 18 آفتاب BZ : — K

دیدهٔ عالم‌را نا دیده می‌آوری ؛ گریان گریان آهسته بیرون آمدم وبخانه رفتم وتمامتِ طلبه وغلبهٔ خودرا بر گرفتم و شبهنگام بخانهٔ مولانا شدم ؛ چون نزدیکِ مدرسه رسیدم ، دیدم که شیخ محمّد خادم درِرا گشاده استقبالِ ما کرد ؛ گفتم : احوال چونست ؟ گفت : حضرتِ مولانا فرموذ که جمعی آشنایان می‌آیند ، درِرا بگشا واستقبال کن ؛ چون درِ آمدم در پایماچان ایستاذه استغفار کردم ، پیش رفته بصذ هزار لابه وشفاعتِ یاران کفِّ پای مبارکِ مولانا را بوسیدم وبر روی خوذ مالیذم ومریدِ مخلص شذم ؛ همانا که فرجیٔ مبارکِ خوذرا درِ من پوشانیذه درحال فرجی وفرحی در جانِ من ساری شذه فرّخی یافتم واستغراقِ حضرتش بغایتی بوذ که اگر ناگهان کفشِ او درگل ماندی وامّا تنگ بوذی همانجای رها کردی وپای برهنه روانه شذی واگر جمعِ فقرا دریوزه کردندی فرجی ازدوش ودستار ازسر وپیراهن از تن وکفش از پا بذیشان داذی ورفتی

(۲۵٤/۳) همچنان در نقل است که خدمتِ صدرِ عالی قدر مولانا مجدالدینِ اتابک داماذِ معین‌الدین پروانه رَحِمَهُما اللهُ روزی از حضرتِ مولانا التماس نمودکه درمدرسهٔ ایشان خلوتی بیرون آورذ ؛ اجازت فرموذه در خلوت شذ درحجرهٔ مدرسه ؛ بعد از چند روز جوعش غلبه کرده طاقتش نماند ؛ چه با تنعّم وفراهت آموخته بوذ واورا یارکی

۲۵٤/۳ Z ۹٤ ب B ۸۸ ب K ۱۷٦ T, I, 362 ; H, I, 283

10 استغراق KZ : + کرم ایشان B ‖ 12 جمع KZ : در جمع BZ ‖ 14 همچنان BK : — Z ‖ خدمت KZ : + شیخ خدمت B ‖ 18 نماند Z : نمانده K ‖ فراهت KZ : فراهم B

بوذ همدرد و محرمِ او بوذ ، ضرورتِ جوع را درمیان نهاذه اتّفاق کردند وشبی ازحجره بیرون آمذه بخانهٔ دوستی رفتند و صفتِ جوع را بذو رجوع کردند ؛ آن عزیز جهتِ ایشان بطّ مسمّن وابرنجی مُفَلْفَل مهیّا کرد ؛ بعد از تناولِ طعام باز بمقام خوذ آمذند و فروکشیذند ؛ علی الصباح حضرتِ مولانا برعادتِ خویش بر درِ حجره آمذ ، انگشتِ مبارکش بر درِ حجره نهاذ وبوی کرد ؛ بعد ازآن گفت : عجیب حالیست ازین حجرهٔ ما بوی بط ودانهٔ برنج می آیذ ، نه بوی ریاضت ؛ همانا که خوذ را تسلیمِ شیخِ سلیم بایذ کردن تا شیخ درهمه حال غصّهٔ اورا می خورذ وبمقصودش می رسانذ ؛ هردو یار از حجره بیرون آمذه در پای مولانا افتاذند واستغفار آورده گفتند : با وجودِ چنین دریا بَسْطَتی ومحیط رحمتی خوذ را درکنجِ خلوتی قذید کردن از بی سعادتی خواهذ بوذ

(۲۵۵/۳) همچنان منقولست که یارِ ربّانی فخرالدینِ سیواسی رَحِمَهُ اللهُ که ازاکابرِ اصحاب بوذ مگر که اورا تبِ محرقهٔ مهلکه لازمه شذه بوذ ومدّتی صاحب فِراش گشته همچون فَراش سوخته شذه بوذ وتمامتِ اطبّا از معالجهٔ آن عاجز گشته ؛ همانا که حضرتِ مولانا بعیادتِ او تشریف فرموذه اشارت کرد تا سیردانها حاضرکردند و در سیرکوب کوفته فرموذ تا بخوردِ او دهند ؛ چون اطبّا را قضیّهٔ این معالجه معلوم شذ بکلّی ازصحّتِ او نومیذ گشتند ؛ بعنایتِ حق وهمّتِ مردانِ مطلق همان شب عَرَق کرده روی بصحّت نهاذه ؛ اطبّا گفتند :

۲۵۵/۳ Z ۹۵ آ B ۸۹ آ K ۱۷۷ T, I, 363 ; H, I, 166

5 آمذ BZ : آمذه K || 10 آورده KB : آوردند Z || 13 از Z : — K || که KZ : — B || 17 قضیه KB ~ این Z

12 همچنان . . . ص ۲/۳۳۰ حکمت است : ر . ک . به سپهسالار ، ص ۱۰۱

این معالجهٔ دستِ قدرتِ مولاناست نه قاعدهٔ طبّ وقانونِ حکمت است

(۳/۲۵۶) همچنان روزی یارِ گرامی چلبی جلال الدین رحمه اللهُ از کثرتِ غلبهٔ خواب بحضرتِ مولانا شکایت کرد ؛ فرمود : تا شیرِ خشخاش را بیرون آورده بخورذ ؛ همانا که خوابش بکلّی زایل گشته ، از بسیاریٔ سهر دماغش بخلل آمده باز بحضرتِ مولانا رجوع کرد ؛ دستِ مبارک بر سرِ او مالیده از آن مرض صحّت یافت ، تا مفهوم و معلومِ عالمیان گردذ که رجال الله را آن قوّت وآن قدرت چنان ملکِ یمینِ ایشان شذه است که هر چه سببِ رنج وعنا باشذ آن موجبِ صحّت و شفا گردانند وجهل را علم وبله را عرفان واعدا را اخوان کنند ؛ چنانک گفت

شعر (رمل)

چون قبولِ حق بوذ آن مردِ راست دستِ او درکارها دستِ خداست
اولیا را هست قدرت از الـــه تیرِ جسته باز گردانذ ز راه

(۳/۲۵۷) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بر بالای بام مدرسهٔ خوذ سیر می فرموذ وحقایق می گفت ؛ ازمیانِ اصحاب یکی آهی

۳/۲۵۶ ـ ۲۵۷ Z ۹۵ آ ـ ب B ۸۹ آ ـ ب K ۱۷۷ T, I 356 ; H,I, 264

3 یار KZ : از B || 5 کشته BZ : کشت K || 7 مفهوم B ~ معلوم Z || 10 علم BK : — Z || b 14 تیر KZ : تیره B || کرداند KBZ : آرندش Kh

3 همچنان . . . ص ۸/۳۳۱ مرید شذ : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۲
13 چون . . . خداست : MN ج ۱ ، ص ۹۹ / ۱۶۱۰ ؛ MA ، ص ۱۴/۴۳
14 اولیا را . . . راه : MN ج ۱ ، ۱۰۲ / ۱۶۶۹ ؛ MA ، ص ۲۲/۴۴

سوزان از جگرِ گرم برکشید ؛ مگر بزرگی از کبارِ کُبّارِ شهر
از راه می‌گذشت ؛ گفت : علّتی ؛ حضرتِ مولانا از سرِ غیرت فرمود :
هله تا ببینیم علّت کرا واقع می‌شود ؟ بحکمِ الٰهی اورا علّتی و غُلّتی
حاصل شد که اکابرِ طبیبان از تشخیصِ مرضِ آن شخص فرو ماندند ؛
بعد از مدّتی سببِ علّت‌را دانسته بصدقِ تمام برخاست و بخدمت
شتافت وبانابت و استغفار و اعتذارِ بسیار مشغول شد وچون توبهٔ او
باجابت مقرون گشت عَرَضِ آن مرض از وی زایل گشته ارادتِ
کلّی آورده مرید شد

(۲۵۸/۳) الحکایه : همچنان منقولست که امیر محمّدِ سکورجی که
مریدِ خاصِّ سلطان ولد بود ، چنان نقل کرد که خدمتِ شاه زادهٔ جهان
کیغاتو خان بعد از نقلِ حضرتِ مولانا چون باقسرا رسید ایلچیٔ
معتبر بطلبِ امرا و اتراکِ قونیه فرستاد تا مطاوعت نموده استقبال
کنند ؛ مگر چندی از رنود از سرِ گستاخی وجلادت ایلچیٔ اورا
بقتل آوردند ؛ چون این خبر بسمعِ پادشاه رسید غضبی عظیم کرده
برلیغ شد که تمامتِ عساکر بقونیه روند وشهررا حصار
کرده خلقِ اورا بقتل آورند و بنهب و غارت مشغول شوند ؛
درآن فرصت هیچ یکی از نوّاب وامرا دفعِ آن غضب نتوانستند

۲۵۸/۳ Z ۹۰ ب B ۸۹ ب K ۱۷۸ T, I, 365 ; H, I, 167

1 کشید BZ : کشیده K || 2 کمت KZ : — B || علی BKZ : علتی (در سپهسالار) || 3 ببینیم BZ : ببینیم که B ببینم K || 5 بخدمت KZ : + تمام B || 7 کشته KB : شد Z || 11 چون KZ : — B || 13 کنند B : کند Z || 14 غضبی BZ : غضب K

۲۵۸/۳ الحکایه . . . ص ۳۳۳/۳ آوردم : ر . ک . به سپهسالار ، ص ۱۰۳

کردن ؛ همانا که مجموعِ اهلِ قونیه از آن خبر منزعجِ خاطر شدند ودر استخلاصِ خود هیچ چاره‌ٔ ندیدند جز پناهِ حضرتِ تربه‌ٔ مقدّس ؛ باتّفاقِ تمام بحضرتِ تربه آمده زاری وتضرّع کردند ؛ چون کیغاتو با لشکرِ عظیم درآن حوالی رسید ، شبی حضرتِ مولانا را در خواب دید که بهیبتِ عظیم از قبّه‌ٔ خود بیرون می‌آید وپیچِ دستارِ مبارکِ خود را گشوده گردِ باروی شهر حلقه می‌کند ؛ بعد ازآن بُتندیٔ تمام بسروقتِ کیغاتو می آید وانگشت بر حلقش می‌نهد واورا خفه می‌کند واو فریادکنان امان می‌خواهد ؛ می فرماید که ای تُرکِ بی‌خبر! ترکِ این فکر واین حرکت بکن وترکانِ خود را هرچه زودتر بسوی ترکانِ خود بر ! الاّ جان بسلامت نبری ؛ درحال که بیدار شد امرا ومقرّبانِ خود را خوانده چون بخدمتش رفتیم اورا بغایت خایف ولرزان وگریان یافتیم ؛ سؤال ناکرده صورتِ خواب را باز گفت ؛ تمامتِ نوینان ومقرّبان بیک زبان سر نهاده گفتند که ما این معنی را اندیشه کرده بودیم که این شهر واین اقلیم ازآنِ حضرتِ مولاناست وهرکه قصدِ این دیار می‌کند از نسلِ او دیّار نمی‌ماند و هلاک می‌شود ؛ امّا ازخوفِ پادشاه مجالِ مقال نبود ؛ باز پرلیغ شد که لشکر باز گردند ؛ چون روز شد بنفسِ خود با جمیعِ امرا بزیارتِ تربه‌ٔ مقدّس مشرّف گشته ؛ من بنده نیز هنوز تربه را ندیده بودم ؛ حضرتِ سلطان ولد را حاضر کرده مرید شد وقربانها کرده صدقات بمجاورانِ حضرت وائمّه‌ٔ دین ارزانی داشت وگناهِ شهریان را بخشیده بخوش دلی عودت نمود ؛ اهالیٔ شهر شادیها

---

1 مجموع BK : مجمع Z || 3 آمده BK : آمدند Z || 13 که BK : — Z ||
17 جمیع BZ : جمع K || 19 حضرت و KZ : — B || دین KZ : — B

کردند و تکلّفاتِ بسیار از هرنوع پیش‌کشی کردند و مرا محبّت وعشقِ قدیم یکی درهزار شد ، تا مریدِ سلطانِ ولد شدم ؛ همچنان بشکرانهٔ آن رحمت چشمهٔ تربه را بحالِ عمارت آوردم

(۲۵۹/۳) همچنان در نقل است که حضرتِ مولانا در اوایلِ جوانی روزی درمیانِ موعظه بر سرِ منبر مگر حکایتِ خضروموسی را عَلَیْهِمَا السلام تقریر میکرد ویارِ ربّانی مفخر الابرار شمس‌الدینِ عطّار درگوشهٔ مسجد بحضورِ تمام نشسته بوذ ؛ دراثنای آن بیان شخصی‌را دیذ که بصورتِ عجیب در گوشهٔ دیگر نشسته هر بار سر می‌جنبانیذ و می گفت : راست می گوئی ونیکو نقل میکنی گوئیاکه ثالثِ ما تو بوذی ؛ این درویش چون این کلمه را بشنیذ دانست که خضرست علیه السلام ؛ دست در دامنش زذ تا ازو استعانت طلبذ ؛ خضر فرموذ که ما همه استمداد ازو می‌طلبیم و تمامتِ اَبْدَال واَوْتَاد وَ اَفْراد وکُمّل واَقطاب را سلطان اوست و دامنِ اورا بگیر وازو طلب کن هر چه می‌طلبی ؛ از ناگاه دامن را از دست درچیذ وغایب شذ ؛ شمس الدینِ عطّار گفت : چون بدستبوسِ حضرتِ مولانا رسیذم فرموذ که خضر نبی وعزیزانِ دیگر از عاشقانِ ماست ؛ درحال سر نهاذم و مرید شذم

(۲۶۰/۳) الحکایه : کرامِ اصحاب روایت چنان کردند که شبی خدمتِ شیخ الاسلام صدر الملة والدین رَضِیَ اللهُ عَنْهُ حضرتِ رسول را علیه السلام در خواب دیذ که در خانقاهِ او آمذه بر صدرِ صفّه بنشست

T, I, 367 ; H, I, 168 - 9 ۱۸۰ ـ ۱۷۹ K آ ۹۰ B آ ۹۶ Z ۲۶۰ـ۲۵۹/۳

1 تکلفات KZ : تکلف B || 3 آن KZ : — B || 10 که Z : + حضرت BK || I4 دامن‌را KZ : — B || 17 روایت KZ : — B || چنان BK : — Z || که B: — KZ || 18 صدر KZ : + الدین B || 19 آمذه KZ : آمد B

واصحابِ عظام و اولیای کرام بر یمین ویسارش صفّ کشیده بوذند ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا حاضر شذ ؛ مصطفی صلّی اللهُ
3 علیه وسلّم در بارهٔ او بزرگ از حدّ بیرون عنایت فرموذه روی بصدّیقِ اکبر کرد که یا ابا بکر ! مقبل فرزندی داری که چشمهٔ چشمِ همهٔ ما بذو روشن است وفخرِ ما بذوست
6 و او فرزندِ جانِ منست ودرموضعِ معیّن بطرفِ راستش اشارت فرموذ که بنشیند و حضرتِ مولانا حقایق ومعانی می‌فرموذ ورسول علیه السلام تحسینها می کرد وتمامتِ حاضران ذوقها می کردند ؛ علی‌الصباح
9 حضرتِ مولانا بخانقاهِ شیخ رفته شیخ پیش دویذه واکرامِ عظیم کرده بر سجّادهٔ خوذ تکلیف می کرد ؛ همانا که حضرتِ مولانا درهمانجای بنشست که شب حضرت رسول الله اشارت فرموذه بوذ ؛ بعد ازآن
12 فرموذ که چون حضرتِ سلطانِ ما این جای‌را تعیین کرده بوذ برموجبِ امرِ او همین جا فروکشیم و دیگر هیچ نگفت ؛ چون از پیشِ شیخ بیرون آمذ شیخ اصحابِ صفّه‌را وصیّت فرموذ که الله الله پیشِ این مردِ
15 خذا دلها را جمع دارید و از خطراتِ فاسده احتراز کنید که او بر سرایرِ دلها وضمایرِ درون مُشْرِفست وپادشاهِ بزرگوارست و صورتِ خواب را علی التمام باکابرِ کرام باز گفت و از عظمتِ مولانا همه را
18 اعلام کرد وشیخ‌را ارادت یکی درهزار شذ

---

6 منست KBZ : + تحقیق قرآن و احادیث ما مانند این کنز کسی فهمیده است ، بعد از آن فرموذ که جلال الدین بیا بنشین و جائی تعیین کردند و در موضع معین بطرف راستین اشارت فرمود که بنشیند و حضرت مولانا آنچنان کرد که فرموده بود وعلی الصباح Kh || 7 بنشیند KZ : بنشستند B || 10 تکلیف BK : تکلف Z .

(۲۶۱/۳) همچنان نقل است که ملکهٔ سعیده گوماج خاتون که منکوحهٔ سلطان رکن‌الدین بوذ و مریدهٔ حضرتِ مولانا ، حکایت کرد که روزی در سراهای قدیمِ ما با عیالِ خوذ با جمعِ خواتین نشسته بوذیم ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از در درآمذ ؛ فرموذ که زوذ ازین خانه بیرون آئید ؛ درحال پای برهنه بیرون دویذیم ؛ چون تمامتِ قوم بیرون آمذند طاقِ صفّه فرو نشسته ، در پای مبارکِ مولانا افتاذه صدقات بارباب حاجات ایثارکردم وهفت هزار درمِ سلطانی بشکرانهٔ آن باصحاب فرستاذم

(۲۶۲/۳) همچنان منقولست که حضرتِ مولانا پیوسته هلیلهٔ زرد در دهانِ مبارک می‌داشت ؛ جمعی از مقرّبانِ او تأویلها می‌کردند ؛ از حضرتِ سلطان الخلفا چلبی حسام‌الدین رضی‌الله عنه ازآن سرّ سؤال کردند ؛ فرموذ که ریاضتِ حضرتِ مولانا تا بحدّیست که نمی خواهذ که آبِ شیرینِ دهانش در حلقِ او درآید ؛ بلکه می خواهذ تا بذآن عفوصت آمیخته بشیع وتلخ باشذ ؛ تا حظّ نفس نشوذ واین دالّست برکمالِ قوّتِ ریاضتِ او

(۲۶۳/۳) همچنان منقولست که روزی با جمعِ اصحاب بعیادتِ چلبی حسام‌الدین می رفت ؛ درمیانِ محلّهٔ سگی برابر آمذ ؛ کسی خواست که اورا برنجاند ؛ فرموذ که سگِ کوی چلبی‌را نشاید زذن

۳/۲۶۳ ـ ۲۶۱ Z ۹۶ ب B ۹۰ ب K ۱۸۱ T, I, 369 ; H, I, 170

3 خواتین K : — Z || خواتین K : + جمع B || 4 در آمذ KZ : آمده B || 7 باصحاب KZ : اصحاب B || 13 عفوصت BK : عصوفت (!) Z

1 همچنان . . . ص ۳۳۶/۱۹ یافت : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۸۸ ـ ۸۹ ، ۹۱

شعر (رمل)

ای که شیران مر سگانش را غلام گفت امکان نیست خامش والسلام
آن سگی را کو بوذ در کوی او من بشیران کی دهم یکموی او

(۲۶۴/۳) نقلست که پیوسته کرا خاتون می‌فرموذ که سالها در تمنّای آن بوذم که یکبار بحضرتِ مولانا متابعتِ نماز کنم ودر پیِ او نماز بگزارم وآن سعادت مرا مساعدت نمی نموذ وآن دولت دست نمی‌داذ؛ روزی از اوّلِ صبح حضرتِ مولانا را مستی واستغراقِ عظیم غلبه کرده بوذ ؛ چنانک از اوّلِ روز تا وقتِ عشاء بر سرِ بامِ مدرسه آمذ وشذ می‌کرد ووجدها می‌نموذ وبهیچ آفریذهٔ التفات نمی‌کرد؛ از ناگاه در اثنای سَیْر بکنارِ بامِ مدرسه رفته پا بر هوا نهاذ وغایب شذ واین ضعیفه از پرتوِ آن حالت بیخوذ گشته تا وقتِ صبح مانده بوذم ؛ ناگاه سحرگاهی بر سرِ سروقتِ من آمذ واشارت فرموذ که وقتِ نمازست ، نماز بگزاریم ؛ همچنان از دستارِ مبارک دو عقد را گشوذه سجّاده کرد ؛ نیّتِ فرض کرده اقتدا کردم ؛ بعد از اتمامِ نماز برخاستم تا کفشِ مولانا را راست کنم ؛ پر از ریگِ حجاز دیذم ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که چون بر آن مطّلع گشتی مباذا که این معنی را بکسی نقل کنی ؛ تا حضرتِ او در قیدِ حیات بوذ هرگز بکسی نگفتم وآن ریگ را بسوذم وتوتیا وار بچشمِ هرکه بسوذم خوش شذ ودر شربتِ هر رنجور که کردم شفا یافت

۲۶۴/۳ Z ۹۶ ب B ۹۱ آ K ۱۸۲ T, I, 369 ; ,H ,I 171

4 نقلست BK : منقولست Z || 10 نهاذ KZ : نهاده B || 12 ناگاه سحرگاهی BZ : ناگهی K || 13 مبارک KZ : + مولانا B || 14 کرده KZ : — B || 19 که KZ : — B

3-2 ای‌که ... او : MN ج ۳ ، ص۳۳/۵۷۶،۵۷۷ ؛ MA ، ص۲۰۶/۱۳،۱۲

(۳/۲۶۵) الحکایه: همچنان حکیمِ جهان افلاطونِ زمان اکمل الدینِ طبیب رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی خدمتِ سلطان رکن الدینِ سعید از من التماسِ ترکیبِ تریاقِ فاروقی کرده بوذ؛ تمامتِ أدویه را ترتیب کرده در خلوتخانهٔ خوذ بتعجینِ آن مشغول گشته بوذم، تا حدّی که خدمتگارانِ خانه نیز حاضر نبوذند و مخارج و مداخلِ خلوت را بسته بوذم؛ چون باتمام رسید از ناگاه حضرتِ مولانا از گوشهٔ تابخانه ظاهر شذ از غایتِ حیرت بیخوذ گشته سر نهاذم و طاسِ زرّینِ تریاق را عرضه داشتم؛ اصلا التفات ننموذ، گفت: ای خواجه اکمل الدین! ارْدرهائی که درونِ ما را نیش زذه است اگر بحرِ محیط تریاق شوذ علاجِ آن نتواند کرد و درحال باز غایب شذ و گویند: این حکایت را هم علاء الدینِ طبیبِ ارزنجانی کرده است

(۳/۲۶۶) همچنان در نقل است که یک نوبت حضرتِ مولانا بآبِ گرم رفته بوذ؛ اصحاب پیشترک رفته حمّام را شستند و بخورات کرده مردم را بیرون راندند و باز باستقبالِ مولانا رفتند تا آمذنِ ایشان تمامتِ مجذومان ورنجوران ومبتلایان باز پر شذه بوذند؛ مگر اصحاب ایشان را می رنجانیذند واز آب دور می‌کردند؛ بانگ بر اصحاب زذ وجامها بیرون کرده بآب درآمذ ونزدیکِ ایشان رفته ازآن آبها برخوذ می‌ریخت؛ کافّهٔ حاضران ازآن خُلقِ عظیم وکرمِ عمیمِ او حیران می‌ماندند؛ مگر

۳/۲۶۵ ـ ۲۶۶ Z ۹۷ B آ ۹۱ K آ ۱۸۳ T, I, 371 ; H, I, 284

4 مشغول گشته BK : — Z ‖ 5 مخارج ZB ~ مداخل K ‖ 10 درحال KZ : درحالت B ‖ 15 و مبتلایان BK : — Z ‖ 16 می‌کردند BZ : کردند K

1 الحکایه . . . کرده است : ر. ک. به سپهسالار، ص ۸۲

12 همچنان . . . ص ۲/۳۲۹ نمود : ر. ک. به سپهسالار، ص ۸۲ ـ ۸۳

خدمتِ ملک الادبا امیر بدرالدینِ یحیی آنجایگاه حاضر بوذه از سرِ ذوق این بیت را می گفت

شعر (رمل)

3 از خذا آمذهٔ آیتِ رحمت بر خلق
خوذ کذام آیتِ حسن است که درشانِ تو نیست

(۲۶۷/۳) همچنان منقولست که روزی معین الدینِ پروانه ترتیبِ
6 جمعیّتی کرده اکابر را دعوت کرده بوذ وجملگان حاضر گشته ، آخر الامر حضرتِ مولانا را حاضر کردند ؛ چون سماع بآخر آمذ اکابر بتناولِ طعام مشغول شذند ؛ حضرتِ مولانا ازشیخ محمّد خادم
9 ابریق خواسته بمتوضّا رفت ؛ امیر پروانه سه هزار درم بشیخ محمّد خادم شکرانه داذه ابریق را ازو بستذ وبحضرتِ مولانا رسانیذ ؛ همانا که دعاها کرده بمقدمگاه قدم نهاذ و امیر پروانه بر در تا دیرگاه منتظر
12 ایستاذه بوذ ؛ بعد از ساعتی جماعتی از خدمتگارانِ پروانه در آمذند و دستبوسِ امیر کرده از دور ایستاذند که امیر در انتظارِ چیست؟ گفتند منتظرِ حضرتِ مولانا ست که از متوضّا بیرون آیذ ؛ گفتند : ما از راهِ
15 مسجدِ مرام می آمذیم ؛ حضرتِ مولانا را دیذیم که بتعجیل می رفت ؛ پروانه حیران شذ ؛ شیخ محمّد خادم را گفت : درآ واین خبر را تحقیق کن ! چون بمتوضّا در آمذ غیر ازآن ابریقِ پُر کسی نبوذ ؛

T, I, 372 : H, I, 285 , 172 ۲۶۷/۳ Z ۹۷ آ B ۹۱ ب K ۱۸٤

3 شعر KZ : — B || 10 رسانید BZ : رسانیده K || 15 حضرت Z : — K

پروانه سجده‌ها کرده اعتقادِ او مضاعف شد وحضرتِ مولانا تا چهل روز تمام بخلق روی ننمود

(۳/۲۶۸) همچنان منقولست که یک نوبت سلطان رکن الدین سعید غَفَرَ < لَهُ > اللهُ که در سرای خویش دعوتِ عظیم کرده بود و تمامتِ شیوخ و اکابر حاضر آمده . چنانک قاضی سراج الدین در مسندِ صدر بود وشیخ صدرالدین در صدرِ دیگر و سیّد شرف الدین پهلوی تختِ سلطان نشسته بود و مجموعِ اکابر زیر وبالا پر نشسته ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا با اصحاب در آمد ودرمیانِ سرا گردِ حوض فرو کشید ؛ چندانک سلطان و پروانه مبالغه کردند بالا نگذشت ؛ شیخ صدر الدین گفت : وَ مِنَ ٱلمَاءِ كُلُّ شَيْءٍ حَيّ ؛ حضرتِ مولانا فرمود بَلْ وَ مِنَ ٱللهِ كُلُّ شَيْءٍ حَيّ ؛ مجموعِ اکابر فرو آمدند ؛ همانجا سماعِ عظیم شد

(۳/۲۶۹) همچنان در خانهٔ پروانه سماعِ عظیم بود ؛ حضرتِ مولانا شورهای بی نهایت فرمود ؛ مگر سیّد شرف الدین با پروانه بگوشهٔ رفته بمساوی مشغول شد و او از سرِ ضرورت می‌شنید ؛ فی‌الحال حضرتِ مولانا سرآغاز کرد و این غزل را فرمود

شعر (رمل)

هذیان که گفت دشمن بدرونِ دل شنیدم
پیِ من تصوّری را که بکرد هم بدیدم

T, I, 373 ; H, I, 172 ۳/۲۶۸ ـ ۲۶۹ Z ۹۶ ب B ۹۱ ب K ۱۸٤

1 شد و ZB : شده K || 7 برنشسته KB : برکشته Z || 11 فروآمدند BZ : فرود آمدند K || 12 همچنان BK : الحکایه Z || 13 شورهای BZ : + عظیم و K || 19 تصوری را BK : تصوری او Z

3 همچنان . . . ۵/۳٤۰ نداد : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۸۶ ـ ۸۷

سگِ او گزید پایم بنمود بس جفایم
نگزم چو سگ من اورا لبِ خویش را گزیدم

چو برازهای مردان برسیده ام چو مردان
چه بذین تفاخر آرم که برازِ او رسیدم

درحال پروانه سرنهاذ واستغفار کرده دیگر سیّد شرف‌الدین را رو نداذ

(۳/۲۷۰) همچنان نقلست از عثمانِ گوینده که او گفت: نو عروسی کرده بوذم وافلاسِ عظیم بر احوالِ من راه یافته بوذ وضرورت بغایت رسیذه ودلداریٔ عروسِ نو از جملهٔ واجبات بوذه؛ حضرتِ مولانا را معلوم شذ، برخاست و در حرمِ خوذ در آمذ واز خدمتِ کرا خاتون شش دینارِ مصری بوام حاصل کرده باز بیرون آمذ وبنشست؛ بعد از زمانی در اثنای سخن فرموذ که یا عثمان! پیش ازین خوش سنّتی داشتی که دم بدم با ما مصافحه می‌کردی؛ مدّتیست که ترکِ آن سنّت کردهٔ، سبب چیست؟ زوذ برخاستم تا دستبوس کنم دینارها را پنهان در دستم نهاذ وفرموذ که این سنّت را چون فرضِ نماز محافظت کن؛ شاذ شذم ومدّتی آن وجه را خرج کردم

(۳/۲۷۱) همچنان نوبتِ دیگر باز مفلس شذم وهیچ نداشتم؛ پیشِ مولانا آمذم که وقتِ آن شذ که سنّتِ دستبوس را بجا آورم؛ حضرتِ مولانا تبسّم فرموذه گفت: سهل است خاطر خوش دارکه

۳/۲۷۰ ـ ۲۷۱ Z ۹۸ آ B ۹۲ آ K ۱۸۵ T, I, 375 ; H, I, 173 - 74

8 از جملهٔ KZ : + از جملهٔ B ‖ 15 کردم K : می‌کردم BZ ‖ 16 همچنان BK : — Z

6 همچنان . . . . ۲۴۱ / ۱۶ می کردم : ر. ک. به سپهسالار، ص ۹۰

امروز بتو لقمهٔ چرب خواهند رسیدن ؛ آن روز تا بشب ملازمِ آستانه بودم ، اصلا اثری ظاهر نشد ؛ حیرتی بر من مستولی گشت که اشارتِ آن حضرت چون واقع نشد ؟ چو شبهنگام شد اندکی باران باریدن گرفت و یاران یکث یکث می رفتند ؛ گفتم پیش از آنکث تاریکث و گِل شود راهِ خانه پیش گیرم ؛ از درِ مدرسه بیرون آمدم ؛ دیدم که سیلابِ عظیم می گذرد ؛ همانا که بواسطهٔ خار وخاشاکِ محلّه بند گرفته بود و نمی رفت ؛ بپای خود راهِ آب را گشودم تا روان شود ؛ ناگه گوشهٔ ریسمانی در پایم افتاد و پیچیده شد ؛ چون پای را بیرون کشیدم دیدم که همیانی پر سیمِ سلطانی در آنجا افتاده است ؛ در بغل کرده روانه شدم و در خانه شمردم ، هفتصد درم بود ؛ بعضی را بعروس دادم و بعضی را بما لابدّ خود صرف کردم ؛ روزِ دوم همچنان ترش گشته بحضرتِ مولانا رفتم ، یعنی که فتوحی حاصل نشد ؛ اشارت فرمود که عثمان چرا رو ترش گشتهٔ زررا بکیسه بخانه بردی ودم از افلاس می زنی ، نگهدار تا شکایت نکنی ؛ باید که بشکرانهای آن عطا شکرها گوئی ؛ فی‌الحال سر نهادم و توبه کردم

(۲۷۲/۳) همچنان نقلست که شخصی از مریدانِ مولانا که صاحب یسار بود در وقتِ نقل وصیّت کرد که می خواهم تا حضرتِ مولانا

۲۷۲/۳ Z ۹۸ آ B ۹۲ آ K ۱۸۵ T, I, 375 ; H, I, 174

1 آن روز تا BK : — Z ‖ 6 راه خانه پیش BK : راه در پیش خانه Z ‖ در BK : — Z ‖ که BK : — Z ‖ 7 بند K : بندام (؟) BZ ‖ 11 بعروس BK ؛ بعروسی Z ‖ بما BZ : ما K ‖ 12 روز BK : — Z ‖ 14 زر را BZ : سیم را K ‖ 15 باید KZ : — B

17 همچنان . . . ص ۳۴۲ / ۹ فرمود : ر . ک . به سپهسالار ، ص ۹۱

سه روز مرحمت فرموده برگورِ من تردّد فرمایند؛ بعد از وفاتِ مذکور یک روز تمام برسرِ گورش بنشست؛ جمعی از فرزندانِ متوفّا پدرِ خودرا درخواب دیدند که جامهای فاخر پوشیده بود و خرامان خرامان می آمد؛ پرسیدند که مَا فَعَلَ اللّٰهُ بِکَ؟ گفت؛ در حالی که مرا در گور نهادند گروهی از ملائکهٔ عذاب حاضر شدند تا مرا برنجانند وجهتِ حرمت داشتِ حضرتِ مولانا نزدیکِ من نمی‌آمدند؛ ناگاه مَلَکی خوب روی از گوشهٔ درآمد وآن ملائکهٔ عذاب را ازمن دور کرد که خداوندِ تعالی این شخص را درکارِ مولانا کرد واورا بیامرزید و عنایت فرمود

(۲۷۳/۳) همچنان یارِ ربّانی بهاءالدینِ بحری حکایت کرد که در زمانِ امارتِ خوذ مرا عادت بود که دم بدم بزیارتِ حضرتِ چلبی حسام‌الدین می رفتم و با او صحبتها داشتم واوقات هم چلبی بخانهٔ ما می‌آمد و هنوز بحضرتِ مولانا وصول میسّر نشده بود؛ روزی چلبی بخانهٔ من تشریف داده بود؛ همانساعت دیدم که مولانا از نردبان بالا آمدکه امیر بهاءالدین! حضرتِ چلبی را می خواهی که از دستِ ما بربائی؟ سرنهادم که هر دو بندهٔ مخلص ازجملهٔ ربوذگانِ حضرتِ خداوندگاریم؛ همانا که بیامذ وبفراغت بنشست؛ اندیشیدم که طعامی پیذا کنم؛ فرموذکه

۲۷۳/۳ Z ۹۸ ب B ۹۲ ب K ۱۸۸ T, I, 377 ; H, I, 285

4 درحالی K : درحالBZ ‖ 6 نمی آمدند BZ: نیامدند K ‖ 10 همچنان BZ : الحکایه K ‖ که BK : — Z ‖ 11 زمان KZ : زمانی B ‖ بزیارت KZ : + B ‖ 13 وصول KZ : فضول (!) B ‖ 14 داذه K : نموذه Z

چیزگی بیار ؛ برخاستم که بروم ؛ گفت : بخدمتگار بانگی زن تا بیاورد ؛ خدمتگار را برومی گفتم که مَا حَضَر چه داری ؟ گفت : همین دم طعام خوردیم و در دیگ آبِ گرم نهاده ام تا کاسها را بشویم ؛ مولانا فرموذ که تا آن دیگ را بیاورذ ، صحن وکاسه بخواست و از دیگ برآنجا بدستِ خوذ بپرداخت ؛ دیذم که قلیه برنجی بوذ بغایت خوبی و در لذیذی بی نظیر بوذ ؛ همگان حیران ماندیم که ازدیگِ خالی چندین طعام از کجاست ؟ فرموذ که هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰه طعامِ غیبست بایذ خوردن ؛ چون بنده وحضرتِ چلبی بطعام خوردن مشغول شذیم حضرتِ مولانا بنماز ایستاذ ؛ آن بوذ که ترکِ مال وعقار و عیال ویار کرده بنده ومرید شذم

(۲۷٤/۳) همچنان در نقل است که اوقات حضرتِ مولانا بحمّام رفتی وحلق کذی ؛ آثارِ ایشان را یاران بتبرّک برگرفتندی ؛ مگر بزرگی در خلوتِ حمّام نشسته بوذ ؛ درضمیرش گذشته باشذ که اگر ازآن آثار بدستِ من افتاذی مرید می‌شذم ؛ فی الحال مولانا فرموذ که قذری از آن مو بذآن عزیز داذند ؛ همان لحظه سر نهاذ ومرید شذ وخدمات نموذه سماعها داذ

(۲۷۵/۳) همچنان نقل است که روزی حضرتِ مولانا در مدرسهٔ خوذ سَیْر می‌فرموذ و خدمتِ سلطان ولد وجلال الدینِ فریدون وجماعتی

۳/۲۷٤ - ۲۷۵ Z ۹۸ ب B ۹۳ ب K ۱۸۸ T, I, 378 ; H, I, 286

2 که KZ : — B || ما حضر BK : ما حضری Z || 10 ایستاذ BK : ایستاذه Z || عقار BZ ~ عیال K

12 همچنان . . . ۷/۳٤٤ کردند : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰٤

از اصحابِ کرام در علوی حاضر بودند و بر سَیْرِ حضرتِ مولانا ناظر؛ از ناگاه امیِ غریب بزیارتِ مولانا حاضر شد و نذری که کرده بود یک همیان زر در پیشِ او نهاد وسوگندانِ عظیم خورد که از وجهِ حلالست، تا خداوندگار قبول فرماید؛ همه را در آستینِ مولانا ریخت و بیرون آمد؛ چون او غایب شد همه را بر سرِ خاک ریخته روانه شد؛ اصحاب فروذ آمده آن مبلغ را جمع کردند؛ حضرتِ سلطان ولد همه را بیاران بخش کرده وجهِ معاشِ خوذ کردند

(۲۷۶/۳) همچنان چون حضرتِ مولانا از کثرتِ ازدحامِ خلق ملول شذی بحمّام رفتی وچون در حمّام نیز غلوّ کردندی در خزینهٔ حمّام در آمده در آبِ گرم فرو شذی؛ اتّفاقا سه شبان‌روزی در خزینهٔ حمّام آرام گرفته روی نمی نمود؛ همانا که مستغرقِ تجلّیات و بارقاتِ وصال گشته بود؛ بعد از سوم روز حضرتِ چلبی حسام الدین تضرّعِ بسیار کرده التماس نمود که اصحاب را روی نماید، چون مزاجِ مبارکِ مولانا را در غایتِ ضعف دید قطراتِ سرشک بر وجناتِ رخساز روان کرده فریاذها کرد که مزاجِ لطیفِ خداوندگار بغایت نحیف شذه است؛ اگر جهتِ ما ضعیفان شربتی افطار کنی ولحظهٔ آرام گیری چه باشذ؟ فرمودکه کوهِ طور باهمه وجودِ خوذ تحمّلِ یک نظرِ جمالِ حق نکرد و پاره پاره شذ

T, I, 379 ; H, I, 175 ۲۷۶/۳ Z ۹۹ آ B ۹۳ آ K ۱۸۸

1 حضرت Z : — K ‖ ناظر Z : + بودند K ‖ 5 او K : — Z ‖ 8 همچنان K : وگویند Z ‖ 12 بارقات BK : باوقات Z ‖ 14 ضعف Z : ضعیف BK

8 همچنان . . . . ۱۷/۲۴۵ بوذ : ر. ک. به سپهسالار، ص ۱۰۷، ۱۰۴

شعر (رمل)

صَارَ دَکّاً مِنْهُ وَانْشَقَّ الجَبَل
هَلْ رَأَیْتُمْ مِنْ جَبَلْ رَقَصَ الجَمَل 3

مسکین تنِ ضعیفِ نزارِ من که در سه شبان‌روزی هفتده بار شعشهٔ آفتابِ جلال وبوارقِ انوارِ جمال برو تابد ، چون تاب آورد و تحمّل کند و ازآن تاب هرگز رو نتابد؟ و گفت : 6

شعر (رمل)

از کمالِ قدرتِ ابدانِ رجال یافت اندر نورِ بی‌چون احتمال
آنچ طورش بر نتابد ذرّهٔ قدرتش جا سازد از قارورهٔ 9
گشت مشکاة و زُجاجه جایِ نور که همی‌درّد ز نور آن قاف وطور
جسمشان مشکات دان دلشان زجاج تافته بر عرش وافلاک این سراج

همانساعت برخاست و بسماع شروع کرده ، گویند هفت شبانروزی بلا 12 انقطاع در سماع بود

(۲۷۷/۳) همچنان نقلست که جمعی از تجّار که از قدیم العهد

۲۷۷/۳ Z ۹۹ ب B ۹۳ ب K ۱۸۹

11 مشکاة Z : + و K

2 ـ 3 صار . . . الجمل : MN ، ج ۳ ، ص ۱٦/۳ ؛ MA ، ص ۸/۱۹۳

8 ـ 11 از کمال . . . سراج : MN ، ج ٦ ، ص ٤٤۷/۳۰٦٦ ـ ۳۰٦۹ ؛ MA ، ص ٦۲٤ / ۷ ـ ۹

T, I, 380 ; H, I, 287

با جلال الدین فریدون دوستان بوذند ، هر بار بطریق ممالحت بخدمتش آمذندی و دلبستگیٔ عظیم نموذندی ؛ روزی از خدمتِ او التماس کردند که بحضرتِ مولانا ارادت آورند وحسابِ اموالِ خوذرا نبشته بمذکور تسلیم کردند تا شکرانهٔ یاران باشذ وایشان بکلّی از دنیا فارغ گشته درویش شوند و بجدّ گرفتند که این ارادتِ مارا بحضرتِ مولانا عرضه کن تا چه فرماید وآن اموال را بر چه نسق بمصرف رسانیذه آید ؟ همانا که چون چلبی جلال الدین احوالِ تجّاررا بحضرتِ مولانا کما کانَ عرضه داشت ، مولانا از سرِ ملالت برخاست وابریق ستذه بمبرز درآمذ وزمانی مکث فرموذه ، انتظارِ تجّار از حدّ گذشت ؛ بخدمتِ سراج الدینِ تتری لابها کردند تا حالِ توقّف را در یابذ ؛ چون بقدمگاه درآمذ دیذ که حضرتِ مولانا در گوشهٔ ایستاذه است ؛ فرموذ که سراج الدین ! ما از کجا ودنیا ازکجا ومارا کی دنیا بوذه است ؟ وپیغامبرِ ما را چه دنیا بوذ واصحابِ او دنیا را کی دوست داشتند ؟ حقّا که بوی این نجاستِ مبرز در مشامِ من بهتر از اسبابِ تمامتِ دنیا واهل دنیاست ؛ لطف کن واز ایشان عذرِ مارا بخواه تا بدستِ خوذ بارباب الباب واستحقاق قسمت کنند اگر صادقِ راهِ حقند بی سُمْعَة وریا ؛ چه ثواب درآنجا بیشترست از آنچ ما واصحاب در زحمت باشیم واز مجموعِ آن اسباب خلالی قبول نفرموذ وآن جماعت همهٔ اموال را بدرویشان ویاران بذل کرده سماعها داذند ومرید شذند

---

2 بخدمتش KB : بخدمت Z || 4 خود را B : خوذ KZ || 8 چون K : — Z
13 بوذه است BZ : + که K || 19 آن KZ : این B || ویاران KZ : — B

1 - 20 همچنان ... شذند : ر. ک. به سپهسالار ، ص ۱۰۸

(۲۷۸/۳) الحکایه : همچنان از کرامِ اصحاب منقولست که سلطان رکن‌الدین از خدمتِ علاء‌الدینِ طبیبِ ارزنجانی در ارزنجان التماس نمود که برای او انواعِ معاجین ترتیب کند؛ قربِ سه هزار عددِ سلطانی خرج کرده مجموع را عجین می‌کرد ؛ مگر فرزندانِ طبیب گفته باشند که تو مردِ کریم نهادی و بخدمتِ تو آمد وشدِ دوستان دایم است و ازین معجونها التماس خواهند کردن وناچار بهر یکی خواهی دادن و بسی خواهند تلف شدن، تدبیر آنست که ترا درخلوتی کرده از بیرون قفل نهیم تا معلوم کنند که درخانه کسی نیست ؛ همان روز دررا محکم کرده حکیم با حرمِ خود بترکیبِ معاجین مشغول شدند ؛ از ناگاه دیدند که پردهٔ تابخانه باز شد وحضرتِ مولانا از بیرون آمد و درکنجِ خانه فرو کشید ؛ حکیم وخاتونش بیهوش گشته از هیبتِ آن حالت خشک شدند ؛ بعد از ساعتی خودرا جمع کرده برخاست وتمامتِ معجونها را که در طاسِ زرّین کرده بود پیشِ مولانا نهاد که البتّه تا حضرتِ مولانا تناول کند ؛ انگشتِ مبارک بالای آن نهاده گفت: در اندرونِ ما دردیست که اگر معجونهای عالم‌را بذو دهند یکدم تسکین نپذیرد وآن وجعِ فجیع آرام نگیرد ؛ هر دو گریان گشته حضرتِ مولانا برخاسته بر در اشارت کرده قفلها وا شد وروانه گشت ؛ چندانک در پیِ او دویدند آثاری ندیدند ؛ هر دو باخلاصِ تمام بنده وعاشق شدند ؛ چه پیش ازین حکیم علاء‌الدین‌را در حقِّ اولیا اعتقادی نبود وطعنها می‌زد ؛ ازآن

T, I, 382 ; H, I, 287 ۲۷۸/۳ Z ۹۹ ب B ۹٤ آ K ۱۹۰

8 حکیم KZ : — B ‖ 10 از (: — B) بیرون آمد BZ : اندر شد K ‖ خانه BK : — Z ‖ 16 بر خاسته Z : برخاست BK

محبّت شفته گشته خاتونِ خودرا برگرفت و بقونیه آمده مریدِ مخلص شدند ووقوعِ این قضیّه در ارزنجان بود

3 (۳/۲۷۹) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که پیوسته حضرتِ خضر علیه السلام با حضرتِ مولانا صحبتها کردی و رموزِ کنوزِ حقایقِ غیبی را از حضرتِ مولانا پرسیدی وجوابهای لطیف شنیدی؛ روزی مگر 6 حضرتِ سلطان ولد دستارِ خودرا می‌پیچید وکنارِ دستار راست نمی‌آمد؛ باز خراب می‌کرد و می‌پیچید؛ مولانا فرمودکه بهاء الدین مکرّر مپیچ و دربندِ تکلّف ورعونت مباش که من نیز درجوانی یکبار دستارِ 9 خودرا مکرّر پیچیدم، براذرم خضر علیه السلام ازمن صحبت اختیارکرد، مدّتی از صحبتِ او محروم ماندم؛ بعد الیوم حضرتِ سلطان ولد دیگر دستارِ خودرا نپیچید، اصحاب می پیچیدند و او بر سرِ مبارك می نهاد

12 (۳/۲۸۰) همچنان منقولست که در اوانِ جوانی حضرتِ مولانا در دمشق در مدرسهٔ مقدّمیه وگویند بَرانیه بتحصیلِ علوم مشغول بود؛ بارها جماعتی از اهلِ بصیرت دیدندکه حضرت درآن حجره تردّد 15 می‌کرد وتا غایت آن حجره مزارِ احرارست واغلب عرفای کمّل از اطلاعِ اسرارِ آن حضرت غافل وذاهل بودند؛ چه مستورانِ حق را هرکسی نمی تواند دیدن و دانستن

18 (۳/۲۸۱) همچنان در نقلست که شیخ ابو بکر کتّانی رحمه الله بزیارتِ کعبهٔ معظّم مشرّف شده بود ودرزیرِ ناودان نشسته؛ دید که پیر مردی

T, I, 383 ; H, I, 176 ۱۹۲ K آ ۹۴ B آ ۱۰۰ Z ۲۸۱ - ۲۷۹/۳

3 همچنان KB : الحکایه Z || 18 همچنان BZ : چنانک K

18 همچنان . . . ص ۱۳/۳۴۹ المنتهی : ر. ک. به سپهسالار، ص ۲۹؛ تذکرة الاولیا، ج ۲، ص ۱۵/۱۲۱

از بابِ بنی شیبه در آمد وبا شکوهِ تمام بنزدیکِ او آمد وسلام کرد وگفت: چرا آنجا نروی که مقامِ ابراهیم است وآنجا جماعتی نشسته اند واستماعِ حدیثِ نبوی می‌کنند، تا تو نیز بشنوی ومستفید شوی که آنجا پیری آمده است روایاتِ درست واسانیدِ عالی دارد؛ ابوبکر گفت: ای خواجه او اسنادی دراز دارد واو هرچه آنجا باسناد می گوید من اینجا بی‌اسناد از استاذ می‌شنوم؛ گفت: از که می‌شنوی؟ گفت: حَدَّثَنی قَلْبی عَنْ رَبّی؛ گفت: بچه دلیل می گوئی؟ گفت: بآن دلیل که تو خضری، خضر گفت: سبحان‌الله! تا این وقت می پنداشتم که مجموعِ اولیای حق را می‌دانم واز من پوشیده نیست، یقینم شد که مستورانِ حق از چشمِ من نیز مستور بوده اند ومن ایشان را نمی شناسم، ایشان مرا می شناسند؛ چنانک فرموذ وَفَوْقَ کُلِّ ذی عِلْمٍ عَلیمٌ (۷٦/۱۲)

شعر (رمل)

دست بر بالای دستست ای فتی تا بیزدان که اِلَیْهِ الْمُنْتَهی

(۲۸۲/۳) همچنان حضرتِ مولانا فرموذ که مولانا شمس الدینِ تبریزیٔ ما معشوقِ خضرست علیهما السلام و بر درِ حجرهٔ مدرسه هم بدستِ مبارکِ خوذ نبشته است که مقامِ معشوقِ خضر علیه السلام و حضرتش ازآن مستورانِ نازنین بوذ که از خضر نیز وشمس تبریزی نیز مخفی بوذ ودر خدرِ حق مستور

۲۸۲/۳ Z ۱۰۰ ب B ۹٤ ب K ۱۹۳ T, I, 385 ; H, I, 177

5 باسناد KZ : باسنادی B || 14 همچنان B : وهمچنان KZ || 15 هم K : — Z

13 دست بر بالای ... المنتهی : MN ، ج ٤ ، ص ٤٦٥/۳۱٦۲ ؛ MA ، ٤٠٨/۲۱

شعر (خفیف)

بارها گفته‌ام که فاش کنم هرچه اندر زمانه اسرارست
لیک از چشمِ زخم و بیمِ جفا بر زبانم نهاده مسمارست

(۲۸۳/۳) همچنان ازکرامِ اصحاب منقولست که حضرتِ مولانا درفصلِ زمستانِ شدید شبی در مدرسهٔ خود بنمازِ تهجّد مشغول بوذ و روی مبارکش را برفرشِ مدرسه نهاذه چندانی اشک راندی که مشکها پر شذی، چنانکه از برودتِ هوا محاسنِ مبارکش یخ گرفته بر فرش چفسیذه بوذ؛ علی الصباح اصحاب بصیاحِ تمام آبِ گرم بروی او می ریختند تا یخ حل شذ وچون صورتِ نمازِ ظاهرش این بوذ تا براسرارِ نمازِ باطنِ ایشان کرا اطلاع افتذ، مگر محبّانِ مخلص ازین حال سؤال کردند؛ فرموذ که ازامیر المؤمنین علی ابن ابی طالب کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ منقولست که اِذا حَضَرَ وقتُ الصَلوة یَتَزَلْزَلُ و یَتَلَوَّنُ؛ فَقیلَ لَهُ ما لَكَ یا اَمیرَ الْمُؤمِنینَ؟ فیقولُ قَدْ جاءَ وَقْتُ اَمانَةٍ عَرَضَها اللهُ تعالی « عَلَی السَّمَوات والاَرْضِ والجِبالِ، فَاَبَیْنَ اَن یَحْمِلْنَهَا واَشْفَقْنَ مِنْهَا وَ حَمَلَها الاِنْسانُ (۸۲/۳۳) فَلاَ اَدْرِی مَا اَحْسَنُ؟ اِذا مَا حَمَلْتُ اَم لاَ؛ و قالَ علیه السلام والصَّلوةُ اتّصالٌ باللهِ مِن حَیْثُ لایَعْلَمُهُ الظاهِرُ؛ وچون حالِ عالیٌ ولی برین منوالست تا دیگران را چه رسذ؟ و گفت:

T, I, 386 ; H, I, 178 ۲۸۳/۳ Z ۱۰۰ ب B ۹۵ آ K ۱۹۳

8 شذ Z شوذ BK : ‖ 9 ایشان KZ : — B

۳/ ۲۷۰ همچنان . . . ۴۲۷ / ۱۰ تحریر : ر . کن به سپهسالار ، ص ۴۱ ـ ۴۲ ، ۳۰

شعر (مجتث)

زبان که طوطیٔ گویاست باهزار بیان ز صد یکی نکند سرّ حال دل تقریر
قلم که چوب زبانست وبسته بند ببند چگونه سرّ دل عاشقان کند تحریر

(۲۸٤/۳) همچنان نقلست که روزی از عرفای زمان جماعتی بزیارت حضرت مولانا آمده بودند ؛ یکی از ایشان از سرّ این حدیث که انّ لله تعالی شرابًا اَعَدَّهُ لاَوْلیائه ، اِذا شَرِبُوا سَکِرُوا واِذا سَکِرُوا طَابُوا وَاِذا طَابُوا طَاشُوا اِلَی آخره سؤال کرد ، تا آن چه شرابست ؟ فرمود که چون حضرت محمّد رسول الله صلعم بقرب خاصّ قَابَ قَوْسَیْنِ اَوْ اَدْنَی (۹/۵۳) اختصاص یافته مشرّف گشت و بر شرفات حقایق مُشْرِف شد و جمال جلال حضرت احدیّت را جَلَّ جَلالُه بدیدهٔ بصیرت مشاهده فرمود بعد از کشف لطایف سبحانی و تحقیق رموز کنوز ربّانی از حضرت عزّت دو جام جهان نمای از نور حاضر آمد ؛ یکی پراز شراب خالص ویکی پر از شیر سایغ و باختیار یکی ازین دو جام اشارت رسید ؛ حضرت رسول الله فرمود که اِخْتَرتُ اللَّبَنَ وَاِختَبَأتُ الخَمْرَ لاَخْیَارِ اُمَّتِی ؛ زیرا که آن عهد ابتداء احکام قوانین شریعت و استحکام اساس اوامر طریقت بود ؛ جام جهان نمای حقیقت را جهت عارفان امّت و خاصان ملّت خویش محافظت

۳/۲۸٤ Z ۱۰۰ ب B ۹۵ آ K ۱۹٤ T, I, 387 ; H, I, 179

2 طاهر BZ : + و K ‖ 7 طابوا KZ : اطابوا B ‖ 12 حاضر KZ : — B ‖ 13 آمد KZ : — B ‖ اخترت KZ : اختیارت (!) B ‖ باختیار BK : — Z

2 ـ 3 زبان . . . تحریر : ر. ک . به سپهسالار ، ص ۳۰
4 همچنان . . . ۲۰/۳۵۲ الشوق : ر. ک. به سپهسالار ، ص ٤٦

فرموذ و از بوی خوشِ آن شرابست که بعضی از اولیای کُمَّل اوقات بیخوذ می‌شوند وکشفِ رازها می‌کنند؛ چنانک گفت :

شعر (مجتث)

کذام شربت نوشیذ پورهٔ ادهم
که مست وارشذ از ملک و مملکت بیزار
چه سُکر بوذ که آواز داذ سبحانی
که گفت رمزِ اَنا الحق و رفت بر سرِ دار

باتّفاق تحسینها کرده ارادت آوردند و همچنان حضرتِ مولانا در صفتِ آنچنان شرابِ خوش‌گوار چه گفتارِ بسیار که فرموذه اند و گفته :

شعر (هزج)

اگر بر عقلِ عالمیان ازین مستی چکذ جرعه
نه عالم ماند وآدم نه مجبوری نه خوذکامی

وهمچنان در غزلی می‌فرماید

شعر (رجز)

ساقیٔ جانِ خوب رو باذه دهذ سبو سبو
تا سر و پای گُم کنذ زاهد و مرتضای من
از کفِ خویش جسته ام در تکِ خم نشسته ام
تا همگی خذا شوذ حاکم وکذخدای من

پرسیذند که وجد چیست؟ فرموذ اَلْوَجْدُ اِنْزِعاجُ الرُّوح عَن اِحتمالِ غَلَبَةِ الشَّوْقِ

---

4 نوشیذ KZ : نوشیده B ‖ 9 که KB : — Z ‖ وکفته BK : — Z ‖ 12 b عالم ZB ~ آدم K ‖ 19 پرسیذند KB : — Z

(۲۸۵/۳) همچنان رؤسای اصحاب روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا مع الاصحاب بحمّام رفته بوذ ؛ چون یاران باشارتِ حضرتش بخدمتِ همدیگر مشغول شذند بر خاست ودر خاوتی درآمذه از حدّ بیرون ماکث شذ ؛ مگر چلبی جلال الدین فریدون را اصحابِ کرام بجدّ گرفتند تا بر توقّفِ مولانا اطلاع یابذ ؛ بر درِ خلوت شذ تا ازآن جلوت چه بینذ ؛ دیذکه تمامتِ خلوت تا سقف از وجودِ مبارکشان مالامال شذه بوذ ، لرزهٔ براعضاش طاری گشته چنان نعرهٔ زذ که تمامتِ یاران بیهوش شذند وحضرتِ مولانا آهسته آهسته بیرون آمذه سماع کنان تا مدرسه روانه شذ

(۲۸۶/۳) همچنان از خدمتِ استاذ الفضلا مولانا شرف الدینِ قیصریه رَحِمَهُ اللهُ منقولست که او گفت : چون خدمتِ شیخ صدرالدین پیش آمذکه برجنازهٔ مولانا نماز کنذ ، ازناگاه شهقهٔ بزذ وبیخوذ شذ تا ساعتی ؛ بعد ازآن نماز کرد واشکِ خونین از دیذگانِ خوذ روان کرده روان شذ ؛ جماعتِ کبار از کیفیّتِ آن حال سؤال کردند ؛ گفت : چون پیش آمذم تا بنماز مشغول شوم صفّی دیذم از روحانیانِ ملاء اعلی حاضر آمذه و روحِ حضرتِ رسول الله صَلّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ مصوّر ایستاذه بزیارتِ ونمازِ مولانا مشغول شذند وفرشتگانِ آسمان بجمعهم کبوذ پوشیذه می گریستند ؛ همانا که خدمتِ

T, I, 390 ؛ H, I, 181 ۲۸۵/۳ ـ ۲۸۶ Z ۱۰۱ ب B ۹۵ ب K ۱۹۶

5 جلوت K : خلوت BZ || 14 آن BZ : — K || 15 پیش BK : + نماز Z || 16 وروح... الله K : — BZ || 16 - 17 علیه ... ایستاده K : — BZ || 18 می گریستند KZ : گریستند B || که B : — KZ

23

شیخ با جمیعِ اکابر چهل روز تمام بزیارتِ تربتِ مبارکِ او تردّد می‌نمودند ؛ هم مولانا شرف الدین فرمود که خدمتِ استاذم ومسندِ اسنادم قاضی سراج‌الدین برابرِ تربهٔ مولانا ایستاده بود وزاری کنان این بیتهارا می‌گفت :

شعر (رمل)

کاش آن روز که در پای تو شد خارِ اجل
دستِ گیتی بزدی تیغِ هلاکم برسر
تا درین روز جهان بی تو ندیدی چشمم
این منم برسرِ خاکِ توکه خاکم برسر

(۲۸۷/۳) همچنان منقولست که درعنفوانِ جوانی در شهرِ حلب پیشِ کمال الدین ابن عدیم که عدیم المثل و عالی القدر بود در چند مدرسه بافادت واستفادت مشغول بود . همچنان روزی در دمشق بربامِ مدرسهٔ مقدّمیه تکرارِ علومِ اسرار می‌کرد ، سَیّر کنان از کنارِ کنگرهٔ بام یک دو تیرِ پرتاو برروی هوا می‌رفت وباز قَهْقرا می‌آمد وطلبهٔ علم باَسْرِ هِم مریدِ مخلص شده بودند وپیوسته حالات را مشاهده می‌کردند

(۲۸۸/۳) همچنان اخوانِ صفا چنان روایت کردند که حضرتِ مولانا بالای بامِ مدرسهٔ خود طواف می‌کرد ؛ اوقات یک دو تیرِ پرتاو

T, I, 391 ; H, I, 288 ۱۹۷-۱۹٦ K آ ۹٦ B ب ۱۰۱ Z ۲۸۸-۲۸۷/۳

2 هم مولانا BK : همچنان Z || 3 برابر BK : بر Z || 5 شمر KZ : — B || 9 این BK : ای Z || 13 علوم اسرار K : — BZ || کنار KZ : کناره B || 14 پرتاو BK : + و Z || می آمد BZ : آمد K || 15 حالات را KZ : حالت را B || 17 طواف BK : طوف Z

بر روی هوا می‌رفت ، باز ببام مدرسه می‌آمد ، روزی چنان غایب شد که بعد از بیست روز تمام در مسجد مرام نشان دادند و اصحاب جمع آمده هفته در سماع بود

(۲۸۹/۳) همچنان از کبار احرار منقولست که یار عزیز امیرجی که از جمله مریدان مخلص بود مگر اورا جهت مصلحتی عزیمت دمشق افتاده بود ؛ پیش مولانا آمد و استعانت خواسته و طلب استمداد کرده بدمشق روانه شد ؛ چون بشهر دمشق در آمد بر سر کوشکی حضرت مولانارا ایستاده دید که بدست مبارک خود اشارت می‌کرد ؛ درحال نعره بزد و بیهوش شد ؛ چون بخود آمد هیچ ندید ؛ مهمات خودرا باتمام رسانیده چون بقونیه آمد بزیارت مولانا مشرف گشته می‌خواست که حکایت‌را باز گوید ؛ مولانا فرمود که مردان حق همچون ماهیان دریای محیط اند ، از هرجا که خواهند سر بیرون کنند ؛ سرنهاد وکیفیت تمثل را باصحاب باز گفت

(۲۹۰/۳) همچنان خدمت ملک الادباء مولانا صلاح‌الدین ملطی رَحِمَهُ اللهُ فرمود که چون بحضرت مولانا مرید شدم می دیدم که در روزی ده <و> دوازده رقعه بخدمت پروانه وغیره فرستاده مساکین و اهل حاجات‌را دوا شدی وهیچ یکی خطا نکردی ؛ مرا در ضمیر گذشت که عجبا روز قیامت نیز این دستگیری خواهد بودن ؟ فرمود که ای والله ای والله ، چرا نباشد ؟ بلک صالحان اُمّت‌را رحمتها وشفاعتها وسخاوتها خواهد بودن ؛ چنانک فرمود

T, I, 392 ; H, I, 289 , 18

۳/۲۸۹ ـ ۲۹۰ Z ۱۰۲ آ B ۹۶ ب K ۱۹۷

4 امیرجی KBZ : امیر کوری ‹K› ‖ 5 جملهٔ ‹K› ‖ B — ‖ 6 بود KZ : فرستاده KZ ‖ B — ‖ خواسته BK : خلست ‹B› ‖ 12 هر جا ‹B› : هر جا Z ‖ ‹B› 17 ‖ حاجات را K‹B› : مستکبری ‹B› ‖ 18 مستکبر KZ

شعر (رمل)

صالحانِ امّتم خوذ فارغند از شفاعتهای من روزِ گزند
بلکه ایشان را شفاعتها بوَذ گفتشان چون حکمِ نافذ می‌روذ

وقتی که شمشیرِ برّان در اندرونِ غلافِ خوذ ببرّد قیاس کن که در وقتِ تجرید چها کند، یاران شاذی کنان شکرها کردند

(۲۹۱/۳) همچنان کمالِ کرم ووفورِ حلم وشیمِ ایشان بغایتی بوذ که روزی در سماع گرم شذه بوذ ومستغرقِ دیدارِ یار گشته حالتها می‌کرد؛ از ناگاه مستی بسماع در آمذه شورها می‌کرد وخوذ را بیخوذ وار بحضرتِ مولانا می زذ ؛ یارانِ عزیز اورا رنجانیذند ؛ فرموذ که شراب او خورده است بد مستی شما می‌کنید؛ گفتند ترساست ؛ گفت : او ترساست شما چرا ترسا نیستید ؟ سرنهاذه مستغفر شذند

(۲۹۲/۳) همچنان روزی درمیانِ بازارِ قونیه می‌رفت ، مگر ترکی پوستینِ روباه بدست گرفته مزاد می‌کرد که دِلکُو دلکو وبجِدّ می کفت ؛ حضرتِ مولانا نعره زنان بچرخ در آمذه دل کو دل کو می گفت وسماع زنان تا بمدرسهٔ مبارك روانه شذ

T,I, 392 ; H, I, 289 ۳/۲۹۱ - ۲۹۲ Z ۱۰۲ آ B ۹۶ ب K ۱۹۸

6 همچنان BK : — Z || که KZ : — B || 8 از KZ : — B || مستی BK : — Z || بسماع KB : در سماع Z || 13 و BK : — Z

2 ـ 3 صالحان . . . می روذ : MN ، ج ۳ ، ص ۱۰۲ / ۱۷۸۶ ـ ۱۷۸۷ ؛ MA ، ص ۲۹/۲۳۹ ، ۱/۲۴۰

6 همچنان . . . شذند : ر . ك . به فیه مافیه ، ص ۵/۷۴

12 همچنان . . . ص ۳۵۷ / ۱۹ ذوالمنن : ر . ك . به سپهسالار ، ص ۹۲ ، ۷۴ ـ ۷۵

(۲۹۳/۳) همچنان روزی از حضرتش سؤال کردند که بعضی اولیا را متکبّر می بینیم وآن تکبّر برکجاست؟ فرمود که در مردانِ خدا کبر کبریائی باشد نه کبرِ ریائی و تجبّرِ نفسانی و عجُبِ جاهِ مردمِ جانی، چنانک امامِ جعفرِ صادق رضی الله عنه که گاه تزکیهٔ نفسِ خود کردی و خلفا و ملوک را التفات ننمودی؛ پرسیدند از آن تکبّرِ او، گفت: حاشا من متکبّر نیستم و لیکن چون من از هستیٔ خویش برخاستم کبریائی او مرا مستهلک گردانید و بجای کبرِ من بنشست و این کبر از کبریائی اوست و من درمیان نیستم

شعر (رجز)

گفتِ زبان کبر آورد کبرت نیازت را خورد
شو تو زکبرِ خود جدا در کبریا آویخته

ونقلست از بایزید که فرمود هر که مرا دید از رقمِ شقاوت ایمن شد؛ چنانک فرمود

شعر (مجتث)

رهذ ز تیرِ فلک وَزْ سنانِ مرّیخش هرآن مرید که اورا بعشق پروردم

وجای دیگر گفت

شعر (رمل)

خود مریدِ من نمیرد کآبِ حیوان خورده است
وانگهان از دست، که از ساقیانِ ذوالمنن

T, I, 393 - 94 ; H,I,289

۲۹۳/۳ Z ۱۰۲ آ B ۹۶ ب K ۱۹۹

3 باشد KZ : و B ‖ 5 پرسیدند KZ : + که B ‖ 6 چون KZ : — B ‖ 12 از BZ : کز K ‖ 13 فرمود KZ : گفت B

(۲۹۴/۳) وهمچنان روزی درمیانِ مجمعِ اکابر دربیانِ معجزاتِ انبیا وکراماتِ خواصِّ اولیا معانی می فرموذ؛ گفت: فرقِ میانِ معجزات وکرامات آنست که معجزات افعال وسُنَنِ انبیاست وکرامات آثار وانوارِ اولیاست؛ معجزات اخراجِ شیٔ است از عدم وتقلیبِ اَعْیَانست وکرامات صفتِ انوارِ باطنِ اولیاست، کما قال بعضُ اهلِ اَلْمَعْرِفَةِ کَرَامَةُ اَلْوَلِیِّ هُوَ قُوَّةُ فِعْلٍ وَکِفَایَةُ مَؤُنَةٍ یَقُومُ لَهُمُ الْحَقُّ بِمَا هِیَ مَا خَرَقَ مِنَ الْعَادَاتِ؛ وَمُعْجِزَةُ النَّبِی اِخْرَاجُ الشیٔ مِنَ اَلْعَدَمِ اِلَی اَلْوُجُودِ وَتَقْلِیبُ اَلْاَعْیَانِ، کَمَا قَالَ قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ

شعر (رمل)

قلبِ اَعْیَانست واکسیرِ محیط اتلافِ خرقهٔ تن بی مَخیط

وقال لِلْاَوْلِیاءِ کَرَامَاتٌ وَلِلْاَنْبِیَاءِ معجزاتٌ؛ فَالْمُعْجِزَاتُ بِالدَّعْوَی، لِاَنَّهَا حُجَّةٌ وَاَلْکَرَامَاتُ بِغَیْرِ دَعْوَی لِاَنَّهَا اِجَابَةُ دَعْوَةٍ؛ همانا که بعضی کاملانِ سبیلِ طریقت وَ شاربانِ سلسبیلِ حقیقت از اظهارِ کرامات بنفرتِ تمام احتراز واجتناب واجب دانند بلکهٔ مشغولیٔ آن را عینِ حجاب انگارند؛ چنانکه بخدمتِ جُنَیْد رَضِیَ اللهُ عَنْهُ نقل کردند که فلان درویش برسرِ شطّ سجّاده انداخته نماز می کند ودر هوا می پرذ وبوالعجب کلمات می گویذ؛ شیخ فرموذ که دریغا که او

T, I, 395; H, , 290 ۲۹۴/۳ Z ۱۰۲ ب B ۹۶ ب K ۱۹۹

3 معجزات BK : + انبیا Z || 4 وB : او KZ || 10 شعر BK : — Z || 14 همانا BK : — Z || 18 او KB : — Z

1 همچنان . . . . ص ۳۵۹/۹ الطاعت : ر.ک. به سپهسالار . ص ۷۶

11 قلب . . . محیط : MN ج ۵ ، ص ۷۸۸/۵۱ ؛ MA ، ص ۱۰/۴۴۹

بیازیچهٔ مشغول شده است وبذآن قانع گشته وبحالِ خویش خرسند آمده ؛ اورا بخواند وبیاگاهانید وازآن حالت باز آورد و ازآن ایست باز ایستاذ ؛ تا معلوم شوذ که مقاماتِ کاملانِ مکمّل تا کجاست

شعر (رمل)

تا کجا آنجا که جا را راه نیست جز سنا برقِ مهِ الله نیست
ای براذر بی نهایت درگهیست بر هر آنچ می رسی بالله مه ایست

وقال قَدَّسَ اللهُ سِرَّه : عُقُوبَةُ ٱلأَنْبِياءِ حَبْسُ ٱلْوَحْيِ وعُقُوبَةُ ٱلأَوْلِياءِ اِظْهَارُ ٱلكَرامَاتِ و عُقُوبَةُ ٱلْمُؤْمِنِين التَقْصِيرُ فِي ٱلطَاعَتِ

(۲۹۵/۳) همچنان ملکُ الادباء خدمتِ مولانا صلاح الدینِ ملطی روایت کرد که در شهر عراقلیه در خانهٔ نورالدینِ وفادار با جماعتِ قبّهٔ بزرگ وشیوخِ کرام همدم بوذم ؛ همانا که شیخ مؤید الدینِ جَنَدی با چندی صوفیان که جُنُدی بوذند از قونیه رسیذ ؛ استقبالِ او کرده بغایت مکرّم ومعزّز داشتند ، بعد از سلام وطعام وانواعِ کلام از شیخ مؤیّد الدین سؤال کردم که خدمتِ شیخ صدر الدین

T, I, 396 ; H, I, 183 ۲۹۵/۳ Z ۱۰۲ ب B ۹۷ آ K ۲۰۰

5 نیست ZB : + شعر K || 10 همچنان BZ : + خدمت K || خدمت BZ : — K || 15 که KZ : — B

5 تا کجا . . . الله نیست : MN ؛ ج ٦، ص ۳۹۵/۲۱٤۵ ؛ MA ، ص ۲۰/٦۰۳

15 مؤید الدین جندی : مؤید بن محمود بن صاعد الصوفی الحاتمی الجندی است ؛ از شاگردان صدرالدین قونوی بود و در ٦۹۰ هـ/۱۲۹۱ م فوت شد (ر. ک. به Brockelmann ، GAL ، ج ۱ ، ص ٤۵۱ (۵۸۸) ، Suppl. ، ۱ ، ص ۸۱۰)

در شانِ بی‌نشانِ مولانا چه می‌گفت و در خلوات چگونه صفت می‌کرد؟ گفت: والله روزی با خواصِّ یاران در بندگیِ شیخ نشسته بودیم، مثلِ شمس الدینِ ایکی وفخر الدینِ عراقی و شرف الدینِ موصلی و شیخ سعیدِ فرغانی و نصیر الدینِ قونوی و غیرهم؛ حکایتِ سیرت وسریرتِ مولانا بیرون آمد؛ شیخ بصدقِ تمام وایقانِ کلّی شور کنان فرمود که اگر بایزید وجنید درین عهد بودندی غاشیهٔ این مردِ مردانه را بر گرفتندی ومنّت بر جانِ خود نهادندی؛ همچنان خوانسالارِ فقرِ محمّدی اوست؛ ما بطفیلِ او ذوق میکنیم وهمگی ذوق وشوقِ ما از قدمِ مبارکِ اوست؛ تمامتِ درویشان انصاف داده بیانِ عیانِ شیخ آفرین کردند؛ بعد ازآن مؤید الدین گفت: من بیچاره نیز از جملهٔ نیازمندانِ حضرتِ آن سلطانم واین بیت را گفت:

شعر (کامل)

لَوْ کَانَ فینا لِلْاُلُوهةِ صورةٌ هُوَ اَنْتَ لااُکنی ولا أتَرَدَّدُ

(۲۹۶/۳) همچنان منقولست که مگر راهبی دانا در بلادِ قُسْطَنطنیه آوازهٔ علم و حلم وتواضعِ مولانا را شنیده بوذ وعاشق شذه مسافرت نموذه بطلبِ مولانا بقونیه آمذه؛ راهبانِ شهر اورا استقبال کرده معزّز داشتند؛ راهبِ صادق التماسِ زیارتِ آن حضرت کرده اتّفاقا در راه مقابل رسیذه سه کرّت بخذاوندگار سجده کرده؛

۲۹۶/۳ Z ۱۰۳ آ B ۹۷ ب K ۲۰۱ T, I, 398 ; H, I, 184

1 در خلوات BK : در خلوت Z || 2 نشسته BK : — Z || 5 آمذ KZ : آمده B || 8 فقر BK : — Z || 12 شعر BK : بیت Z || 13 a للالوهة K : للالوهیة ZB || 15 وتواضع KZ : — B || مولانا را B : مولانا KZ || 18 سه ZB : سی K

چون سر بر می داشت مولانا را در سجود می‌دید ؛ گویند : حضرتِ مولانا سی وسه بار بذو سرنهاذ ؛ راهب فریاذ کنان جامها را چاک زذه گفت : ای سلطانِ دین! تا این غایت چه تواضع وتذلّل است که با همچون منِ بیچارهٔ پلیذی مینمائی؟ فرموذ که چون حذیثِ طُوبَی لِمَنْ رَزَقَهُ اللهُ مَالاً وجمالاً وشَرَفاً وسُلْطَاناً فَجَادَ بِمَالِهِ وعَفَّ فِی جَمَالِهِ وتَوَاضَعَ فِی شَرَفِهِ وعَدَلَ فِی سُلْطَانِهِ فرموذهٔ سلطانِ ماست ، با بندگانِ حق تواضع چون نکنم وکم زنی چرا ننایم واگر آنرا نکنم چرا شایم وکرا شایم وبچه کار آیم؟

شعر (رمل)

گفت آنکه هست خورشیذِ ره او حرفِ طُوبی هرکه ذَلَّت نَفْسُهُ
بندگیٔ او به از سلطانیست که اَنا خیْرٌ دمِ شیطانیست

فی الحال راهبِ بیچاره با اصحابِ خوذ ایمان آورده مرید شذ و فرجی پوشیذ؛ چون حضرتِ مولانا بمدرسهٔ مبارکه آمذ حضرتِ ولد واصحاب را حکایت فرموذ که بهاء الدین امروز راهبی کم زنی قصدِ کم زنیٔ ما کرده بوذ تا آن مسکنت را ازدستِ ما بربایذ والله الحمد که بتوفیقِ احدی ومعاونتِ احمدی درکمی وکم‌زنی ما غالب شذیم؛ چه آن تواضع وکم زنی ومسکنت ازحضرتِ مصطفی میراثِ محمّدیانست ونصابِ آنچنان دولت نصیبِ مسکینانِ امّتِ اوست واین غزل را گفت

14 ما KZ : — B || 18 این غزل را . . . . ص ۶/۳۶۱ الی‌آخره BZ : در K، در ص ۲۹۷ ثبت شده است

10 ـ 11 گفت . . . شیطانیست : MN ، ج ٤ ، ص ٤٧٦/٣٣٤٤ ، ٣٣٤٢ ؛ MA ، ص ٤١٣/١١ ، ١٠

شعر (سریع)

آدمیٔ آدمیٔ آدمی بسته دمی زانکه نهٔ آن دمی
آدمیٔ را همه در خود بسوز آن دمیٔ باش اگر محرمی
کم زد آن ماهِ نو وبدر شد تا نزنی کم نرهی از کمی
همچو ملکک جانبِ گردون بپر همچو فلکک خم ده اگر می خمی

الی آخره

(۲۹۷/۳) همچنان روزی یاری میخی بر دیوارِ حجرهٔ مدرسه می‌کوفت ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که این مدرسهٔ ما مسکنِ اولیاست و این حجره از آنِ مولانا شمس الدین است ؛ نمی ترسند که درینجا میخ می‌کوبند ؛ تا دیگر چنان نکنند ؛ می‌پندارم که آن میخ را بر جگرم می‌زنند، حرمتِ مدرسه را تا این غایت رعایت می‌فرموذ، تا بی حرمتان را چه رسذ

(۲۹۸/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا درین بیت معانی می‌فرموذ

شعر (خفیف)

دعویٔ عشق کردن آسانست لیکک آنرا دلیل و برهانست

گفت : روزی پادشاهی دیذ که کوذکی پیری را می‌زذ وعظیم می‌رنجانیذ ؛ سلطان فرموذ که اورا حاضر کردند ؛ پرسیذ که آن پیررا چرا می‌زنی و بی‌حرمتی می‌کنی ؟ همین دم سیاستت کنم ؛ کوذک گفت : سلطانِ

۲۹۸-۲۹۷/۳ Z ۱۰۳ ب B ۹۷ ب K ۲۹۶ T, I, 543 ; H, II, 23

11 رعایت BK : — Z ‖ 4 شمر (+ که K) Kz : — B ‖ 16 می زذ ZB : می زند K

15 دعویٔ . . . برهانست : ر.ک. به فیه ما فیه ، ص ٤

اسلام را بقا باذ ، او دعویٔ عاشقی می‌کرد و از محبّتِ من می‌لافید ؛ اکنون سه روزست که اورا ندیدم ، بدآن سبب اورا می‌رنجانم ، تا عاشقانِ حق را عبرت باشذ واز غیرتِ او اندیشه کنند

(۲۹۹/۳) الحکایه : همچنان احزابِ اصحاب رَضِیَ اللهُ عَنْهُم روایت کردند که روزی جوانی معتبر از ساداتِ مدینهٔ حضرتِ رسول الله علیه السلام بزیارتِ سلطان ولد آمذه بوذ ؛ جماعتی از ساداتِ قونیه با او بوذند ؛ تعریفش کردند که خدمتش فرزندِ سیّدِ تربه‌دارِ مصطفاست ؛ همانا که بوالعجب دستاری بسته بوذ چنانک عذبهٔ درپیش تا بناف فرو گذاشته وکنارِ دیگر را شکرآویزِ مولوی کرده ؛ همچنان حضرتِ سلطان ولد اورا اکرامی عظیم فرموذه بزبانی که بِلِسَانٍ عَرَبِیٍّ مُبِینٍ (۲۶/ ۱۹۵) بوذ بمعانی واسرار مشغول شذ وآن جوان باخلاصِ تمام ارادت آورده مرید شذ واجازت در خواست کرده ؛ بوی بعربی اجازتی داذند تا خلیفهٔ خاندان باشذ ؛ بعد ازآن حضرتِ سلطان ولد ازو پرسیذ که این شیوهٔ شکرآویز سنّتِ مولانای ماست ومنسوب بمولویان است ومشایخِ دیگر را این قسم نیست وساداتِ دیگر این شیوه‌را نکرده اند، شما را این ینگ ازکجاست؟ سیّد جواب داذ که ما از قدیم العهد آلِ خلیلیم واز قبیلهٔ قریشیم وتا بوذه است از زمانِ خلیل الرحمن مفاتیحِ کعبهٔ معظّم وازآنِ رسول

T, I, 544 ; H, II, 24 ۲۹۹/۳ Z ۱۰۳ ب B ۹۸ آ K ۲۹۷

1 اسلام را : KZ : اسلام B ‖ 4 الحکایه KB : منقولست که Z ‖ اصحاب Z : اصحاب را B احباب K ‖ 6 جماعتی KZ : جماعت K ‖ 9 چنانک KZ : — B ‖ 11 بود KB : — Z ‖ اسرار KB : + بعربی Z ‖ 13 اجازتی KZ : اجازت B ‖ 14 سلطان B : — KZ ‖ 15 مشایخ BZ : شیخ K

پیشِ ماست و بهرکه مفتاحی بایست شوذ ویا نَعْلَیْنِ مبارکِ رسول ویا از آثارِ او تربه‌دارانِ حضرت که آباء و اجدادِ ما بوذند ، بسادات می دهند و باجازتِ ما در اطرافِ جهان میانِ اُمّتِ محمّد می گردانند وازآنجا متمتّع می شوند و محصولِ آن را سال بسال پیشِ ما می آورند تا بسُکّانِ آنحضرت ومجاوران آن دولت عَلَی قَدْرِ مَرَاتِبِهِم ومَنَاقِبِهِم وظیفهٔ وقت را می‌رسانندَ وهمچنان ازاجدادِ مامنقولست که ودرکتابِ اسرارِ معراج مسطور که چون حضرتِ رسول در شبِ سُبْحَانَ اَلَّذِی اَسْرَی بِعَبْدِهِ لَیْلاً (۱/۱۷) بمعراج عروج کرد وبقربتِ ثُمَّ دَنَی فَتَدَلَّی (۸/۵۳) مشرّف شذ و برؤیتِ دیذارِ جبّار مخصوص گشت وملحوظِ نظرِ عنایت گشته محظوظ شذ وآنچ از آیات دیدنی بوذ کما یَنْبَغِی دیذه واسرارِ وحی را بی واسطه شنیذه

شعر (رمل)

درمیانِ عاشق ومعشوق کاری رفت رفت
تو نه معشوقی نه عاشق مر ترا باری چه شذ

وچون بمبارکی جهتِ دعوتِ اُمّت عودت نموذ بر کنگرهٔ عرشِ مجید تمثالِ صورتی را مشاهده فرموذ که مثلِ آن صورتی بذآن خوبی در ارکانِ مَلَک وسُکّانِ فلک ندیذه بوذ

---

1 شوذ ZB : باشد K || 2 تربه‌داران KZ : تربه‌دران B || 3 باجازت ZB : اجازت K || میان KZ : بتیان (!) B || 4 متمتع KZ : ممتنع (!) B || 5 آن KZ : — B || 11 وحی را KZ : روحی را B || شنیذه K : شنیذ BZ

شعر (هزج)

یکی ماهی همی بینم برون از دیده در دیده
نه اورا دیده دیده نه وصفش گوش بشنیده

وحضرتِ رسول در لطافت ونظافتِ آن صورت حیران وسکران مانده بذو تعلّقِ عظیم نمود ؛ دیدکه دستاری بر سر نهاده بوذ با شکر آویز وجامهای بردِ یمنی پوشیذه بغایت اهتزاز واضطراب می‌نمود ؛ از خدمتِ ناموسِ اکبر ، طاوسِ شهپَر کیفیّتِ حالِ آن پیکررا باز پرسیذکه چندین هزار تماثیلِ عجیب واشکالِ غریب که تحت العرش در هر فلکی علی حده مشاهده کردم که مَا مِنْ مَخلُوقٍ اِلاَّ ولَهُ تِمثَالٌ تَحتَ العَرْشِ الی آخره هیچ یکی از آنها مرا چنان بخوذ ربوذه ونگران نکرد الاّ که این صورتِ لطیفِ الیفِ منیف ؛ عجبا این صورتِ که باشذ وسرّ این چگونه بوذ؟ أهَذا مَلَکٌ مُقَرَّبٌ أمْ نبیٌّ مُرسَلٌ اَوْ ولیٌّ مُکَمَّلٌ ؟ جبرئیل گفت : این صورتِ کسیست از نسلِ صدّیقِ اکبر که در آخرِ زمان میانِ امّتِ تو ظهور خواهذ کردن وعالم را بانوارِ اسرار وحقایقِ تو مالامال کرده زیب وزینت خواهذ بخشیذن وهمچنان حق تعالی اورا قدمی وقلمی ودمی بخشذ که جمیعِ ملل وارباب دُوَل محبّ ومریدِ او شوند واو سرّ نور مُظهِرِ مَظْهرِ دینِ تو خواهذ بوذن ، چنانکه گفت :

---

4 وحضرت KZ : وچون حضرت B || 11 نکرد ZB : کرده K || 12 سرّ KZ : سیر B || 17 ملل KZ : ملک (!) B || ارباب BZ : — K || مظهر و مظهر KZ : مظهر مظهر و مظهر K

شعر (رمل)

مخزنِ اِنّا فَتَحْنَا بر گشا سرِّ جانِ مصطفی را باز گو

وهمانا که در سیرت و صورت مِن جمیع الوجوه نظیرِ تو باشد ؛ کما قال صَلَّی اللهُ عَلَیهِ وَسَلَّمَ مَا مِن نبیٍّ إلاّ وَلَهُ نَظِیرٌ فِی اُمَّتِهِ ونامِ او هم محمّد باشد ولقبِ او جلال الدین بوَد و سخنانِ او شارحِ اسرار اخبارِ تو وکاشفِ بطونِ قرآنِ عظیم بوَد ؛ درآن حال حضرتِ رسول از غایتِ شادی بشاشتِ عظیم نموده چون بمبارکی بمقرِّ عزِّ خوذ رسید دستارِ مبارکِ خوذ را بهمان شیوهٔ که تفرّج کرده بوذ باز بست و فرموذ که ذَنَّبُوا عَمَائِمَکُم فَاِنَّ اَلشَّیْطَانَ لا یُذَنِّبُ وَاَلعَمَائِمُ تِیجَانُ اَلْعَرَب ومقدارِ یکشبر تمام برسرِ پستانِ خوذ ارسال کرد وکنارِ دیگررا در پسِ قفا شکرآویز بست ؛ ازآن زمان تا اِلَی یَوْمِنا هذا ما قریشیان متابعتِ سنّتِ رسول کرده همان می ورزیم وآن سنّتِ قبیلهٔ ماست و گویند : علما ومشایخِ خراسان برهمین سنّت می‌روند وآن روز ازغایتِ شادی صدّیقِ اکبر هرچه داشت بشکرانه فدای رسول ویاران کرد و گویند که در وقتِ وفاتِ رسول ابو بکرِ صدّیق از حدّ بیرون می گریست وزاریها می‌کرد ؛ رسول فرموذ که أیُّهَا الصَدِّیقُ الصَدیقُ مَا یُبْکِیکَ واین گریهٔ بی نهایتِ تو برکجاست ؟ فرموذ که حضرتِ آدمِ صَفِی و نوحِ نجی وانبیای کرام‌را عمرهای دراز بوذ و سالهای فراوان

---

7 نموذه KZ : + و B ‖ بمبارکی KZ : مبارکی B ‖ 9 عمایکم Kh : عمائکم KBZ ‖ 10 تیجان KZ : فتحان (!) B ‖ 12 سنت KB : — Z ‖ 15 که B : — KZ ‖ 19 فراوان K : — BZ

درمیانِ امّتِ خوذ بدعوت مشغول شذند ؛ تو که پادشاهِ همهٔ وَآدمُ ومِنْ دُونَهُ تَحتَ لِوَائی می‌فرمائی درشصت ودو سالگی سفر می‌کنی و می‌روی ؛ ازآن سبب دلم می‌سوزذ ودریغم می‌آیذ که چون تو سلطان بزوذی می‌روذ ؛ من خواستم که همچون آدم هزار سال درعالم می‌ماندی تا عالمیان بوجودِ مبارکِ تو مشرّف گشتندی ؛ فرموذ که هیچ غم مخور که یک روزه دعوتِ پررحمتِ من مقابلِ هزار سالِ پیغامبرانِ دیگرست وآنچ بامّتِ من روی نموذه است وخواهذ نموذن وعلمای امّتِ مرا رسیذه است اُمَمِ ماضی را در سالهای بسیار روی ننموذه است ونبوذه وندانی که عُلَمَاءُ اُمَّتِی کَاَنْبِیَاءِ بَنِی اِسْرَائِیلَ گفتهٔ منست ؛ یا صدّیق خاطرِ عاطر خوش دارکه الیوم تُسَدُّ کُلُّ فُرْجَةٍ اِلاَّ فُرْجَةَ اَبِی بَکْرٍ همه روزنها بسته کردند مگر روزن ابوبکر صفتان ؛ بدانک سرِّ من وحقیقتِ من روزی از گریبانِ فرزندانِ ابوبکر سر بیرون خواهیم کردن وعالم را باز منوّر گردانیذن تا مقصودِ تو بکلّی حاصل شوذ ؛ ابوبکر سر نهاذه شاذان شذ وحضرتِ رسول همانساعت رحلت فرموذ وما سادات قرناً بَعْدَ قَرْنٍ در تمنّای این زمان بوذیم که آن صورت را که بذان صفت رسولِ ما دیذه بوذ واشارت فرموذه ظهور کند تا ما بشرفِ روزگارِ شریفِ او مشرّف شویم ولله الحمد که بذآن دولت رسیذیم وآن سعادت مساعدت نموذ ومقصودِ ما بحصول

---

1 در K : — BZ || 2 لوائی B : + بمن K || 6 که یك KZ : یکك B || روزه KZ : روز B || 7 بامت KZ : برامت B || 8 نموذه است BZ : نموذه K || 9 که KZ : — B || 10 خاطر KZ ~ عاطر B || 12 صفتان BZ : + و K || سرّ . . . حقیقت KZ : — B || 13 ابوبکر KZ : تو B || 19 نموذ BZ : نموده K

پیوست ؛ همچنان جماعتِ حاجیان نیز متواتر این خبررا دادند و از ساداتِ راستینِ مدینه بذین تفصیل و تفضیل شنیذند

شعر (رمل)

آنچ گفتند در اوصافِ کمالیتِ او همچنان هیچ نگفتند دو صذ چندانست

(۳۰۰/۳) الحکایه : همچنان منقولست که در زمانِ حضرت سلطان ولد قدّس اللهُ سرّه العزیزَ معتبر تاجری بقونیه آمذه بوذ؛ هماناکه زیارتِ حضرت تربه‌را در یافته انواعِ تحف و طُرف بحضرتِ ولد برده اصحاب‌را خدماتِ بسیار کرد و از سرگذشتهای سفرِ خوذ بسی حکایات باز گفت و در اثنای حکایت چنان گفت که سفرِ کیش و بحرین کرده بوذم تا مگر لآلی و درر و یواقیت بچنگ آورم ، بزرگی از اعیانِ آن دیار بمن ارشاد کرد که مطلوبِ تو پیشِ فلان صیّادی یافت شوذ ؛ چون بخدمتِ وی رسیذم صندوق باز گشاذه از هر نوعی عرضه داشت ؛ چنانک در قیمتِ هر یکی حیران ماندم واز حصولِ آن مجموع وچگونگیٔ کثرتِ ثروتِ اورا باز پرسیذم؛ گفت : والله ما چهار برادر بوذیم وپذری داشتیم پیر ؛ از قدیم العهد ماهی‌گیران بوذیم ؛ امّا درویش ومُقِلّ الحال ؛ اتّفاقا روزی درکنارِ دریا شست انداخته بوذیم ؛ ازناگاه جانوری درشستِ ما گرفتار شذ ؛ چندانک می‌کشیذیم و می کوشیذیم ، نمی توانستیم بیرون آوردن ؛ علیها بعد از زحماتِ بسیار چون بکنارِ دریا بیرون آوردیم

T, I, 549 ; H, II, 28 ۳۰۰/۳ Z ۱۰۵ آ B ۹۹ آ K ۳۰۱

1 جماعت KZ : — B || 3 شعر BZ : — K || 8 کرد KZ : کرده B || از KZ : — B || 15 ما B : — KZ

آن خوذ خداوندِ آب بوذه است واورا عجب البحر خوانند ؛ چنانک در افواهِ مردم مشهور است : جانوری دیذیم بس بوالعجب ؛ همگان بتعجّب ماندیم که این را چه کنیم واین بچه کار آیذ ؟ همچنان بذل دل گشته بر بی طالعیْ خوذ می‌گریستیم که بعد از چندین روز یعنی شکاری بدستِ ما افتاذ ؛ وآن جانور همچنان بر ما نگاه می‌کرد ؛ پذرم گفت : من این را درخانهٔ بکنم و از هرکسی درمی بستانم آنگاهش بخلق بنمایم تا هیأتِ این را تماشا کنند وقدرتِ حق را ببینند بلک گردِ عالم بگردانم تا فتوحی حاصل شوذ ورنجِ ما بکلّی ضایع نشوذ ؛ بانطاقِ واهب النطق والحیات آن جانور بگفت آمذ وگفت که مرا رسوای خلق مکنید ، هرچه مطلوبِ شماست بیاورم چندانی که سالهای دراز باولادِ اولادِ شما بس کنذ وما از گفتارِ او ولافِ او بتعجّب ماندیم ؛ پذرم گفت : ای جانورِ عزیز ! ترا بی‌پایندان چون توان رها کردن ؟ گفت : سوگند بخورم آنگاه بروم ؛ پذرم گفت : بسم الله بیار تا چه داری ؛ گفت : ما محمّدیانیم و مریدانِ حضرتِ مولانائیم ؛ بروانِ مقدّسِ مولانا جلال‌الدینِ روم که بروم وباز بیایم ؛ پذرم نعرهٔ بزذ وبیهوش شذ ؛ گفتیم : تو اورا از کجا می‌شناسی ؟ گفت : ما دوازده هزار قومیم ، روی بوی آورده ایم واو هر باری در قعرِ دریا باز بما روی نموذه از معانی و حقایق درسِ ما می فرمایذ وارشادِ ما می‌کنذ و ما پیوسته باسرارِ آن سلطانِ دین مشغول می باشیم ؛ فی‌الحال پذرم اورا آزاذ کرد ؛

---

1 خوذ KZ : خد B || 3 این KZ : — B || 9 خلق KZ : — B || 10 دراز KZ : — B || 11 ولاف او KZ : — B || 12 ترا بی KZ : آبی B || توان B : — KZ || 13 آنگاه بروم KZ : — B || 17 نموده B : نموذ KZ

بعد از دوم روز بیامذ وچندانی مروارید و سنگها آورد که توان گفت؟ واز ما حلالی خواسته عودت نمود و درعینِ آن چنان قلّت وفقر و فاقهٔ عظیم از ناگاه قارونِ وقت شذیم وخواجگانِ معتبر گشتیم ؛ چنانک غلامانِ ما تاجرانِ فاخرند و هر تاجری که از یواقیت وغرایب طلب داشت ، پیشِ ما یافت شذ و ما اولادِ آن صیّادیم ومرا پسرانِ صیّاد می‌گویند و درآن عهد پدرِ عزیزِ ما بمقونیه رسیذه زیارتِ حضرتِ مولانا را دریافته بوذ وللّه الحمد که درین وقت من بنده‌را نیز ملاقاتِ حضرتِ شما میسّر شذ و بدولتِ ابدی رسیذیم

همچنان تجّارِ قدیم ازیشان این حکایت‌را بتواتر روایت کردند چنانک فرموذ

شعر (مجتث)

بماهیان خبرِ ما رسید دردریا هزار موج برآورد جوشِ دریا باز

و درجای دیگر فرموذ

شعر (رمل)

ماهیان از پیر آگه ما بعید ما شقّی زین دولت و ایشان سعید

و این کراماتیست درغایتِ عظمت و معجزاتِ محمدی صلی الله علیه وسلّم

(۳۰۱/۳) همچنان ازکرامِ اصحاب منقولست که روزی خدمتِ شیخ صدرالدین وقاضی سراج‌الدین و سایر العلماء والعرفاء باتّفاق بتفرّجِ مسجدِ جامعِ مرام و باغها بیرون آمذه بوذند وهمچنان

T, I, 399 ; H, I, 291 ۳۰۱/۳ Z ۱۰۶ آ B ۹۹ ب K ۲۰۲

3 ازکاه KZ: از نکاه B || 7 وقت KZ: زمان B || ومعجزات B : معجزات KZ || 17 و سایر ... العرفا BZ : وسایر علما وعرفا K || 10 بتفرح ... جامع KB : بمسجد Z

14 ماهیان ... سعید : MN ، ج ۲ ، ص ۴۳۴/۳۳۳۸ ؛ MA ، ص ۱۷۹ / ۱۹

حضرتِ مولانا هم درمیانِ آن جماعت تشریفِ حضور ارزانی فرموده بود؛ بعد از ساعتی برخاست و در آسیابی در آمده بسیار توقّف فرموذ و انتظارِ این جماعت از حدّ گذشت؛ مگر خدمتِ شیخ وقاضی سراج الدین در طلبِ او بآسیاب درآمدند ودیدند که حضرتِ مولانا برابرِ سنگِ آسیا بچرخ در آمده است؛ فرموذ که بحقِّ حقِّ او که این سنگِ آسیا سُبُّوح قُدُّوس میگوید؛ شیخ فرموذ که من وقاضی سراج الدین همانساعت محسوس می‌شنیدیم که ازآن سنگِ آسیا آوازِ سُبُّوح قُدُّوس بسمعِ ما می رسید واین غزل را سر آغاز کرد که

شعر (رمل)

دل چو دانه ما مثالِ آسیا — آسیا کی داند این گردش چرا
تن چو سنگ و آبِ او اندیشها — سنگ گوید آب داند ما جرا
آب گوید آسیابان را بپرس — کو فکند اندر نشیب این آب را
آسیابان گویذت کای نان خوار — گر نگردذ این که باشذ نانبا
ماجرا بسیار خواهذ شذ خموش — از خذا وا پرس تا گوید ترا

وما از غایتِ آن عظمت و تصرّفِ او بی‌خوذ شذیم؛ چون بهوشِ خویش باز آمذیم حضرتِ مولانا غایب شذه بوذ

---

3 خدمت BZ : حضرت K || 4 سراج الدین K : — BZ || در آمدند B : در آمده KZ || 6 می‌گوید BK : گوید Z || فرموذ که BZ : فرموذ K || 8 می رسید BK : رسید Z || سر آغاز BK : سرآغازی Z || 15 وما KZ : و اما B || آن BK : — Z || خویش باز KZ : — B || 16 حضرت BK : — Z

(۳۰۲/۳) الحکایه : همچنان شیخ محمودِ صاحب قران روایت کرد که یارِ غار جلال الدینِ قصّاب روزی حکایت می‌کرد که پیشِ مولانا شخصی گفت که فلان کس خوی بد و بارِ گران دارد و این مثل است مشهور که خوی بد و بارِ گران ؛ حضرتِ مولانا فرمود که اصلِ آن مثل چنانست که در زمانِ ماضی پادشاهی بود بس عادل و کریم نهاد و بر گذرِ سیرانگاهِ او بر دروازهٔ آن شهر دکّانِ کوزه فروشی بود و او بغایتِ پیری رسیده؛ چندانک این پادشاه ازآن دروازه در آمدی پیرِ کوزه‌فروش در دعای سلطان مبالغه نمودی و مدحها کردی؛ همانا که روزِ نوروز پادشاه را برو گذر افتاد فرمود که ای پیر ! هر چه ترا مقصود و مطلوب است امروز از من بخواه ! پیر گفت : شاهِ عالم‌را بقا باد، بفرما تا خواصِّ حضرت و لشکرِ مملکتِ تو هر یکی از من کوزهٔ و إمّا سبوئی بذآن بها که من خواهم بخرند و بمیدانِ سلطان بهم برند ؛ پادشاه اشارت فرمود که هر که مرا دوست می‌دارد ازین پیر کوزهٔ بخرد؛ تمامتِ لشکریان از امرا وکبرا علی حده کوزهٔ از وی بدیناری خریدند و بردند ؛ مگر سلطان‌را وزیری بود گرانجان و فرومایه و بدخو، آخر تر شنیده بنفسه بطلبِ کوزه بیامد ؛ پیرِ پر عقل بر وی سبوئی عرضه داشت و صد هزار دینار بها نهاد ؛ وزیر مناقشه نموده قبول نمی‌کرد ؛ آخر الامر بحکمِ ضرورت بهزار

T,I, 400 ; H, I, 291 ۳۰۲/۳ Z ۱۰۶ آ ۱۰۰ B آ ۲۰۲ K

1 الحکایه BK : — Z || 2 می‌کرد BK : کرد Z || 4 بد KZ : + دارد B || 6 برگذر ... او KZ : — B || 7 او... ازان (: ازین B) BK : شهر Z || 13 بهم KZ : باهم B || 14 وکبرا BK : — Z || 17 هزار BZ : — K || 18 نموده BK : نمود Z

درم سبورا بخرید ؛ پیر بجدّ گرفت که البتّه مرا نیز بگردن گرفته بحضرتِ سلطان با هم ببری والاّ سبورا نمی دهم ؛ اگر خواهذ واگر نی ناچار پیر را بر گردن برداشته سبورا بحضرتِ پاذشاه آورد ؛ همانا که پاذشاه گفت: ای پیر این چه حالست و اهانت که کردی؟ گفت: شاهِ عالم خوی بذ< و >بارِ گران ، یعنی یاوُز خو یاوُز یوک ؛ چه اگر خسّتی نمی‌کرد دیناری می داذ وسبورا می برد، بذین ملامت وملالت مبتلا نمی‌شذ بشومئ خساست نفسِ خوذ را بباذ داذه برجانِ خوذ خواری بار آورد

(۳۰۳/۳) همچنان خدمتِ جلال‌الدینِ قصّاب که ندیمِ اصحاب بوذ حکایت کرد که روزی در اوایلِ ظهورِ این اسرار جماعتی فقها درخلوت مرا درمیان آوردند و از سرِ طنزّ وانکارلتِ عظیم زذند ومن از سرِ درد از ناگاه تیزی داذم ، خنده برایشان غلبه کرد ؛ فی‌الحال مرا آزاذ کردند وبیرون جستم؛ گفتم: تیز از من وعنایت ازخذا ؛ یاران خندها زذند و خوش شذند ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که سرّ این مثل چنانست که پاذشاهی بوذ که اورا بفصد کردن احتیاج افتاذه بوذ؛ چون قُصّادِ پاذشاه فَصّاد را حاضر کردند ؛ فَصّادِ مسکین نشتر را تیز کرده قصدِ فَصْد کرد ؛ همانا که سرِ نشتر شکسته شذ ودرآنجا بماند ؛ فصّاد از وهمِ پاذشاه بی خواستِ خوذ تیزی در غایتِ تیزی بداذ ؛ سلطان را خندهٔ عظیم بگرفت وبقهقهه بخندید ؛ فی‌الحال سرِ نشتر از بازوی

T, I, 402 ; H, I, 292 ۳۰۳/۳ Z ۱۰۶ ب B ۱۰۰ ب K ۲۰۴

1 درم سبورا KZ : دینار اسبورا B || 3 ناچار BK : — Z || 4 همانا که BZ : + دید K || که BK : — Z || 5 یاوز یوک BK : باوزلق Z || 8 بذر BZ : باز K || 12 از ناگاه BK : ناگاه Z

سلطان بیرون جست؛ قصّاد گفت: سلطانِ عالم تیز از من عنایت از خدا؛ واین مثل میانِ مردم از آنگاه باز یادگار بماند؛ همانا که بقدر الامکان از بندگانِ فقیر بندگی واز حق تعالی عنایت ودستگیری؛ چنانک گفته اند: عَلَی آلِ دِیکٍ صِیَاحٌ وَعَلَی اللهِ صَبَاحٌ واین دو حکایت از لطایفِ حضرتِ مولاناست که اوقات می فرموذ؛ چنانک گفت

شعر (خفیف)

هزلِ من هزل نیست تعلیمست بهرِ ارشادِ خلق وتفهیم است

(۳۰٤/۳) همچنان منقولست که درزمانِ مولانا شخصی بربالای درختِ میوه دار برآمذه بوذ تا میوها چینذ؛ از ناگاه صاحب باغ واقف شذ بیامذ؛ گفت که از درخت فروذ آی! گفت: فروذ نمی آیم؛ چون باغبان بجدّ گرفت گفت: زنم مطلّقه باذ اگر ازین درخت فروذ آیم وسه شبانروزی برآنجا بماند؛ بانواعِ فتوی طاب کردند ممکن نشذ؛ عاقبت عزیزی گفته باشذ که این مشکل‌را بحضرت مولانا می باید عرضه داشتن؛ جماعتی از محبّانِ مخلص این حکایت‌را بحضرتِ مولانا روایت کردند؛ جواب فرموذ که از آن درخت بر درختِ دیگر روذ و فروذ آیذ تا هیچ خللی واقع نشوذ واگر چنانک درخت تنها باشذ بر سرِ اسبی فروذ آمذه فرو آیذ حانث نشوذ؛ همچنان کرد ورهید؛ تمامتِ مفتیانِ شهر آفرینها کردند

T, I, 402 ; H, I, 293 ۳۰٤/۳ Z ۱۰۷ B آ ۱۰۱ K آ ۲۰٤

1 عالم KZ : — B || 4 چنانک BK : چنان Z || 5 گفت BZ : می گفت K || 8 در KZ : درلن B || 10 گفت Z : — BK || فرود نمی آیم BK : فرو نمی آیم Z || 11_12 ازین درخت BK : — Z || 16 تا KZ : — B || 17 فرو KZ : فرود B

(۳۰۵/۳) الحکایه : همچنان از کبراء فقرا چنان منقولست که درخانِ ضیاء الدین وزیر طاوس نام خاتونی بوذ چنگی ؛ بغایت خوش آوازِ شیرین سازِ دلنوازِ جامه برازِ نیکو دلربا ونادرهٔ جهان بوذ واز لطافتِ چنگِ او تمامتِ عاشقان اسیرِ چنگِ او گشته بوذند ؛ اتّفاقا روزی حضرت مولانا در آن خان درآمذه برابرِ حجرهٔ او بنشست ؛ همانا که طاوسِ چنگی جلوه کنان پیش آمذه سر نهاذ و چنگ در دامنِ مولانا زذه بحجرهٔ خوذ دعوت کرد ؛ حضرتِ مولانا اجابت فرموذه از اوّلِ روز تا نمازِ شام بنماز و نیاز قیام نموذه از دستارِ مبارکِ خوذ مقدارِ گزی بریذه بوی داذ وکنیزکانِ اورا دینارهای سرخ بخشیذه روانه شذ ؛ همان روز شرف الدین خزینه‌دارِ سلطان را بر وی عبور افتاذه عاشق ومفتونِ او شذ؛ مردمِ امین ارسال کرده اورا بحمّام فرستاذ و در جبالهٔ خوذ آورد و پنجاه هزار دیناری کلاه بندش بخشیذه خدماتِ بی‌حدّ نموذ ودر شبِ زفاف ازو سؤال کرد که تا غایت ترا این خوبی و ملاحت نبوذ ، درین ایّام چه معنی که ترا رابعهٔ عهد وزلیخای زمان می‌بینم وآن نیستی که پیش ازین بوذی و این زیب وزینت ترا از کجاست ؟ همچنان حکایتِ تشریف داذنِ مولانا را تعریف کرد و پارهٔ دستارِ اورا که برو سربند کرده بوذ باز نموذ خزینه‌دار دلشاذ گشته بحضرتِ مولانا شکرانها فرستاذ و مرید شذ ؛ عاقبت کارِ حالِ طاوسِ چنگی بجائی رسیذ که حوریانِ قوتیه

T I, 404 ; H, I, 184 ۳۰۵/۳ Z ۱۰۷ آ B ۱۰۱ آ K ۲۰۵

2 خان KZ : خانه B || 10 سلطان‌را KZ : سلطان B || 12 فرستاد KZ : فرستاده B || 13 نمود و BK : نموذه Z || 15 و این KZ : و از این B || 17 برو BK : — Z

و نوریانِ قدس مریدهٔ او شدند و میانِ ایشان صریح کرامات می‌گفت و از ضمیرِ مردم خبر می‌داد و مجموعِ کنیزکانِ خود را آزاد کرده بشوهران داد و آخر الامر آن خانِ مبارک حمّامِ مسلمانان شد و این زمان مشهور حمّامِ نقشلو می‌گویند

(۳۰۶/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در خلوتِ خود مستغرقِ نماز شده بود؛ یکی در آمد که بی‌نوایم وچیزی ندارم چون اورا درآن استغراق بدید قالیچه را از زیرِ پایِ مبارکش برکشید وروانه شد؛ همانا که خواجه مجدالدینِ مراغی آن حال را در یافته چون مرغی بطلبِ آن شخص بیرون آمد واورا در تیز بازار بدیدکه قالی را می‌فروخت، بزجرِ آن مسکین مشغول گشته بحضرتِ مولانا آورد؛ فرمود که از غایتِ احتیاج کرده است عیب نیست، معذور دار؛ ازو باید خریدن؛ زهی کمالِ حلم وجمالِ علم ودریای سِلْم!

(۳۰۷/۳) همچنان شیخ نفیس‌الدینِ سیواسی رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا مرا اشارت کرد که دو درمی خُطابِ نیکو بستان وبیار وآن زمان یک سینی خُطاب را بدرمی می‌دادند؛ فی‌الحال حاصل کرده از دستِ من بستد و در میز ری کرده روانه شد ومن آهسته آهسته درعقبِ او می‌رفتم تا در خرابهٔ درآمد؛ دیدم که ماده سگی بچگان کرده بود؛ همه را درخوردِ آن سگ داد ومن ازآن شفقت ومرحمت حیران مانده بودم؛ فرمود که هفت شبانروز

۳۰۶/۳ ـ ۳۰۷ Z ۱۰۷ ب B ۱۰۱ ب ۱۰۲ آ K ۲۰۵ ـ ۲۰۶

T, I, 404 ـ 405 ; H, I, 186 , 294

3 آن KZ : — B || 18 در خورد KZ : خوردن B || داذ Z : داده K

ست که این بیچاره چیزی نخورده است و بسببِ بچگانِ خود غیبت نمی توانند کردن ؛ همانا که حق تعالی نالهٔ اورا بسمعِ من رسانیده غمخوارگی فرموذ

(۳۰۸/۳) همچنان روایت کردند که در خانهٔ پروانه سماعِ عظیم بوذ و حضرتِ مولانا بخلوتخانهٔ درآمذ ، بنماز شروع فرموذه خدمتِ گرجی خاتون دو سینیٔ بزرگ خُطاب فرستاذ تا یاران بخورند ؛ از ناگاه سگی درآمذه خطابها را بخورد وبعضی را ملوّث گردانیذه اصحاب ملول شذند ، میخواستند که اورا قهر کنند و برنجانند ؛ فرموذ که مصلحت نیست ، او از شما محتاج ترست و اشتهای نفسِ او از شما صادقتر ؛ همگان سرنهاذه فارغ شذند

(۳۰۹/۳) همچنان اصحابِ عظام چلبی بدرالدین وشمس الدین حکایت کردند که روزی در بامِ مدرسهٔ لالا نشسته بوذند ؛ مگرکه برادرش شمس الدین گفته باشذ که کو آن زمانی که جامهای نفیس پوشیذه بر استر سوار می گشتیم وغلامان در پیِ ما دویذند ؛ همانا که بعد از ساعتی بحضرتِ مولانا آمذه از ناگاه پروانه سه هزار درم بوغچهٔ پر جامهای نفیس وغلامی واستری فرستاذه عذرها خواستند ؛ فی الحال حضرتِ مولانا فرموذ که چلبی بدرالدین این درمها را ببرادرت شمس الدین بذه تا جامها را بپوشذ واز جامها بنوشذ وبر استر سوار گشته غلامی خدمتگارش باشذ ودرمها را خرج کنذ ودرسینهٔ بی کینه اش تأسّف وتلهّف

T,I, 406-07; H,I, 294, 186 ۳۰۸/۳ ـ ۳۰۹ Z ۱۰۷ ب B ۱۰۲ آ K ۲۰۶

4 کردند Z : کرد BK ‖ 5 آمد B : آمذه KZ ‖ 8 می خواستند BZ : بخواستند K ‖ 12 برادرش ZK : برادر B ‖ 14 می گشتم BZ : می گشتیم K

وتصلّف را راه ندهند واز غیرتِ فقر وفقرای راستینِ دین بر حذر باشند ؛ درحال چلبی بدرالدین وشمس‌الدین جامها را چاک زده روی بر خاک نهادند ومستغفر شدند ؛ بعد ازآن فرموذ که بهرکه لذّتِ فقرِ محمّدی روی نموذ حقّا که از لذّات دو جهانی وأغراضِ فانی اعراض کرد وفارغ شذ و در سلکِ أحرارِ ابرار منخرط گشت واین بیت را گفت

شعر (رمل)

هرکه از دیدار بر خوردار شذ این جهان بر چشمِ او مردار شذ
فَقْر فَخری بهرِ آن آمذ سَنی تا ز طمّاعان گریزم در غَنی

(۳۱۰/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد اَیَّدَنا اللهُ بِسِرِّهِ المؤَیَّد نقل فرموذ که روزی حضرتِ والدم در مدرسهٔ مبارك نشسته بوذ ؛ دیذم که سه نفرِ جوانِ سرخ پوش در آمذه سر نهاذند و بحضورِ تمام فرونشستند ؛ حضرتِ پذرم فرموذ که مصلحت باشذ تا ببرند ؛ فی‌الحال از نظرِ من غایب شذند ؛ ازآن حال سؤال کردم ؛ فرموذ که ایشان از هفتان اند ، مگر یکی از ایشان نقل کرده بطلبِ بدلِ او آمذه بوذند واینجایگاه سقّائی هست از محبّانِ من ؛ چه او بکمال حال

T, I, 408 ; H, I, 187 ۳۱۰/۳ Z ۱۰۸ آ ۱۰۲ B آ ۲۰۷ K

5 منخرط KZ : منحوط (!) B ‖ 8 h بر KBZ : در Kh ‖ 13 فرونشتند KZ : فروکشتند B

8 هرکه ... مردار شد : MN ، ج ۲ ، ص ۲۷۹/۵۸۲ ؛ MA ، ص ۱۱۷/۲٤

9 فقر فخری . . . درغنی : MN ، ج ۵ ، ص ٤۷/۵ ؛ MA ، ص ٤٤۷/۹

ومقاماتِ رجال رسیده بوذ ومقرّبِ درگاهِ الله شده ؛ از من اورا در خواست کردند ، اشارت کردم تا اورا ببرند وبر جای متوفّی نصب کنند وحدیثی فرموذ که کُلَّمَا مَاتَ واحِدٌ مِنْهُمْ اَبْدَلَ اللهُ تعالی مَکَانَهُ آخَرَ فاِذا جَاءَ الامرُ قُبِضُوا ویارانِ ما چندانک آن سقّارا طلب کردند دیگر ندیذند وهمچنان بعد از وفات حضرتِ مولانا بزیارتِ سلطان ولد رسیده از مقامات ودرجاتِ خوذ باز نموذه غایب شذ

(۳۱۱/۳) همچنان یارِ ربّانی مَلَکِ مصوَّر، فلکِ منوَّر، مولانا اختیار الدین امام رحمه الله روزی بحضرتِ مولانا خوابی را که دیذه بوذ تقریر میکرد وتعبیرِ آن می‌جست ؛ گفت : امشب در خواب دریائی دیذم بس بی کران ودر کنارِ آن دریا درختی دیذم برمثالِ درختِ طوبی بغایت بلند بلند وبزرگ وبر شاخهای بی نهایتِ آن مرغان کلان کلان نشسته بوذند وهریکی بالحانِ شیرین صفیره می‌زذند وتسبیحی می گفتند ومن درآن عظمت حیران مانده بوذم ؛ حضرتِ مولانا جواب فرموذ که آن دریای بی نهایت عظمتِ ایزدِ تعالی است وآن درختِ بزرگ وجودِ مبارکِ محمّد مصطفا ست صَلَّی اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ وشاخهای آن درخت درجاتِ انبیا و مقاماتِ اولیاست وآن مرغانِ کلان کلان ارواحِ ایشانست والوان والحان که می سرائیذند معانی واسرار ولغاتِ زبانِ ایشانست

T, I, 409 ; H, I, 187 ۳۱۱/۳ Z ۱۰۸ ب B ۱۰۲ ب K ۲۰۸

1 بوذ KZ : بودی B ‖ 6 خوذ KZ : — B ‖ 8 رحمه الله BZ : رحمة الله علیه K ‖ که BZ : — K ‖ 9 در خواب BK : در خوابی Z ‖ 14 عظمت KZ : — B ‖ تعالی است ZB : است K ‖ و K : + تعظیم BZ

(۳۱۲/۳) همچنان هم خدمتِ مولانا اختیارالدین در واقعه دیده بوذ که حق سبحانه وتعالی اورا دعائی تلقین می‌فرموذ بدین عبارت که اللّهُمَّ ارْحَمْ وتَحَنَّنْ عَلَیَ سَیِّدِی وسَنَدِی وشَیْخِی ومَکانِ الرُّوحِ مِنْ جَسَدِی وَ ذَخِیرةِ یَوْمِی و غَدِی ومولانا جلال الحق والدین وعَلَی آبائِهِ واَجْدَادِهِ واُمَّهاتِهِ واَوْلادِهِ وخُلَفائِهِ واَتْباعِهِ اِلَی یَوْمِ القیامَةِ

(۳۱۳/۳) همچنان مقبول الحضرة المولویة مولانا شمس الدین وَلَدِ مدرّس روزی بحضرتِ مولانا از دانشمندی بزرگ روایت کرد که فلانی می‌گویذ که ما نیز بنده وعاشقِ خذاوندگاریم ، امّا درین حال بتحصیلِ علوم مشغول گشته ایم واجتهاد می‌نمائیم ؛ امیذ است بعد از حصولِ مطلوب بیابیم ومرید شویم ؛ جواب فرموذ که حاصل ناکرده نمی تواند ترکِ آن کردن ، وقتی که حاصل کنذ چون تواند از قیدِ فقه رهیذن وبعالمِ مطلقِ فقر رسیذن ؟ همانا که فقر کارِ بیکارانست

شعر (هزج)

این کارِ کسی نیست که کاری دارذ تا بخت کرا بوذ وکرا دارذ دوست

(۳۱٤/۳) هم بروایتِ او بزرگ مگر دانشمندی منکرِ عظیم بوذ واز حالِ اولیا تمرّد می‌نموذ ؛ از ناگاه روزِ عرفهٔ عیدِ أضْحیٰ بحضرتِ مولانا مقابل افتاذه دستِ اورا بگرفت واز دروازهٔ میدان

۳۱۲/۳ - ۳۱٤ Z ۱۰۸ ب B ۱۰۲ ب - ۱۰۳ آ K ۲۰۸ - ۲۰۹
T, I, 410 ; H, I, 188 , 295

3 شیخی BZ : + معتمدی K || 12 که BK : — Z || 13 مطلق KZ : — B
17 عرفهٔ KZ ~ عید B

بیرون آمد وبخلوتجائی برد که هیچ کس نبود ؛ فرمود که نگاه کن ! دانشمند خود را برکوهِ عرفات میانِ اهلِ تلبیه دید از غایتِ حیرت ولهی درو پیدا شد ، نعرهٔ بزد و بی خود گشت ؛ حضرتِ مولانا روانه شـــد ؛ چون دانشمندِ مسکین ازآن غرقابِ فنا بخویش آمد دید که حضرتِ مولانا رفته بود ؛ فریاد کنان بمدرسه آمد وازین حال یاران را باز گفت ، باخلاصِ خاص واتقانِ ایقان از جملهٔ معتقدانِ خالص گشت وبذآن عنایتِ ناگهان ونوازشِ شاهان شکرها می کرد وشکرانها می داذ

شعر (متقارب)

مگر ناگهان آن عنایت رسذ که ای من غلامِ چنان ناگهان

(۳۱۵/۳) الحکایه : راویانِ عدل که باسالیبِ فضل آراسته وپیراسته بوذند ، روایت چنان کردند که حاجی بکتاشِ خراسانی که خلیفهٔ خاصِّ بابا رسول بوذ که در مُلکِ روم ظهور کرده بوذند وجماعتی اورا بابا رسول الله می گفتند وحاجی بکتاش مردی بوذ عارف دل وروشن درون ؛ امّا در متابعت نبوذ ؛ همانا که نقیبِ خوذ شیخ اسحق را با مریدِ چند بنزدِ مولانا فرستاذ که در چه کاری وچه میطلبی واین چه غوغاست که در عالم افگنده ؟ واین سؤال مبنی برآنک چون تمامتِ اکابرِ جهان واصاغرِ عالم راغبِ آنحضرت شذند وذوقِ همهٔ مشایخ وعلما وامرا بذآن سخنان بوذ. وبسی مریدانِ مقلّد که از شیوخِ مترسّمِ خوذ

T, I, 410 ; H, I, 296 ۳۱۵/۳ Z ۱۰۸ ب B ۱۰۳ آ K ۲۰۹

1 فرمود که BK : فرمود Z || 2 دانشمند KZ : دانشمندی B || 6 اتقان KZ : ایقان B || 5 الحکایه BK : همچنان Z || 11 بکتاش K : بکتش BZ || خلیفهٔ BZ : — K || 13 الله BK : — Z

اعراض کرده بنده و مریدِ این خاندانِ تحقیق وتصدیق شذند وایشان را رشکِ آن حالت بغایت می‌خلید و از هر جانبی از سرِ غیرت هر یکی سخنی ونکته‌ٔ می گفتند و طعنه می زذند ؛ همچنان گفته بوذ که اگر یافتی فَهُوَ اَلمَطْلُوب ساکن باش و اگر نیافتی این چه غلغله است که در جهان انداختی وخوذ را منظورِ عالمیان ساختی ودکّانِ چندین خلق را درهم زذی ؛ چنانک فرموذه است

شعر (رمل)

سر قدم کردیم و آخر سوی جیحون تاختیم
عالمی بر هم زذیم و جست بیرون تاختیم

چونک در سینورِ مجنونانِ آن لیلی شذیم
سرکش آمذ مرکب و از حدّ مجنون تاختیم

الی آخره . . . وهمچنان گفته بوذ که جهان را از شیر بنی‌ٔ شورِ خوذ پرکردی وبسا زرّاقانِ سیه کار که از هیبتِ شورِ تو تلخ‌کامه وسیاه‌جامه شذند ؛ گویند : چون مریدِ مذکور شیخ اسحق بردرِ مدرسه رسیذ مگر حضرتِ خذاوندگار درآنِ حالت درسماع بوذ ؛ آستانه‌ٔ مدرسه را بوسیذه بادبِ تمام وحضورِ درویشانه درآمذ ؛ هماندم حضرتِ مولانا این غزل را سرآغاز فرموذ

---

2 جانی BK : جایی Z || 9 b چست بیرون BK چست وبیرون Z || 13 تلخ BK : + وZ

8 ـ 11 سرقدم . . . تاختیم : ترجمهٔ ترکی دیوان کبیر ، ج ٤ ، ص ۳

شعر (مجتث)

اگر تو یار نداری چرا طلب نکنی
وگر ببار رسیدی چرا طرب نکنی
بکاهلی بنشینی که این عجب کاریست
عجب توئی که هوای چنان عجب نکنی

الی آخره . . . آن درویش بیخود گشته همان غزل را وتاریخِ وقت را نبشته روانه شد ؛ چون بخدمتِ حاجی بکتاش رسید وقضیّه را چنانک دیده بود و شنیده کماکان شرح داد وتاریخِ وقت را عرضه داشت ؛ حاجی بکتاش گفت : همان روز بود که دیدم که حضرتِ مولانا چون شیرِ غرّان از دردر آمد وفرمود که ای غر خواهر ! شورِ ما از سرِ سور وطربست نه از سرِ سوز وطلب و گلوی مرا محکم بگرفت ؛ بیم آن بود که هلاک شوم ؛ سرنهادم واستغفار کردم واضطرار وتذلّل پیش آوردم ؛ درساعت از دیدهٔ من غایب شد ؛ اکنون ای درویشانِ من سلطنت وعظمتِ او درآن مثابت نیست که در تصوّرِ مثالِ امثالِ ما گنجد ؛ بغیر از امتثالِ مثالِ آن صورتِ معنی مثال صورت نمی بندد

شعر (مجتث)

چنان لطافت وخوبی وحسن وجان بخشی
کسی ازو بشکیبد زهی شقا وضلال
بجمعهم سرنهادند ومحبّ مخلص شدند

---

2 نداری B : ندیدی KZ ‖ 6 چنانک BZ : + که K ‖ 9 سور Z : شور BK
18 عجب B : + و KZ

(۳۱۶/۳) همچنان علمای اصحاب کَسَاهُمُ اللهُ جَلَابِیبَ رِضْوَانِهِ روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا باصحابِ کرام بمسجدِ جمعه می رفتند؛ از ناگاه بجلاّدی مقابل افتاذ که چندین خونها کرده بوذ و گردنِ مردم زذه اورا زیارت کرد وعزّت نموذ؛ یاران ازآن حالت حیران ماندند که اوچه اهلِ زیارتست تا مثلِ او سلطانی اورا تعظیم کنذ؛ بزرگی ازآن حال سؤال کرد؛ فرموذ که مردی بوذ ازاولیاء الله که درقبابِ غیرت پوشیذه مانده بوذ ودایم آرزو بردی که ازقفصِ قالب مرغِ روح را پرواز دهذ وبدرجهٔ شهادت رسذ؛ حق تعالی سببی ساخت تا مذکوررا متّهم کردند واین جلاّد اورا از حبسِ قفصِ بدن رهانیذ؛ آن ولیِّ خذا ولایتِ خوذرا بذین جلاّد داذ؛ همانا که یاران وصفِ حالِ اورا بذو تقریر کردند، درحال جلاّدِ مسکین بجلادتِ تمام وصدقِ عظیم بتوبه واستغفار جلدی نموذ وازجملهٔ مریدانِ مقبل شذ

شعر (رمل)

ای بسا سگ پوست کورا نام نیست
لیک اندر پرده بی آن جام نیست

(۳۱۷/۳) همچنان امامِ ربّانی سیّد المذکّرین، مولانا مجد الدین ولد چاغا القیرشهری رَحِمَهُ اللهُ مردی بود متّقی واهلِ ورع واز انواعِ علوم بهره‌مند واز علمِ اولیا حظّی اَوفَر داشت واز جملهٔ خلفای

۳۱۶/۳ـ۳۱۷ Z ۱۱۰ آ B ۱۰٤ آ K ۲۱۱ـ۲۱۲

T, I, 414-15; H, I, 297-98

2 باصحاب KZ : با اصحاب B || 3 افتاذ BZ شذ : K || 7 در قباب KZ : در قناعت B || 16 همچنان BK : — Z || المذکرین KZ : المذکورین B

ای بسا ... جام نیست : MN ، ج ۳، ص ۲۱۰/۱٤ ؛ MA ، ص۱۹۸/۱۰

خذاوندگار در خطّهٔ روم یکی او بوذ وشجرهٔ اورا بدستِ مبارکِ خوذ نبشته ، روایت کردکه در اوّلِ حال از قیرشهر تُرکک پسری متعلّم بقونیه باهم برده بوذم ؛ در مدرسهٔ مولانا در خدمتِ من می‌بوذ ؛ مگر شبی حضرتِ مولانا در صحنِ مدرسه تا نصف اللیل کَالْقَمَرِ لَیْلَةَ اَلْبَدْرِ سَیْر می فرموذ وجمیعِ اصحاب در خواب رفته بوذند وآن طالبِ علم تُرکک آهسته آهسته درسِ خوذ را تکرار می کرد ومراقبِ احوالِ خذاوندگار می بوذ ومرا هم خواب غلبه کرده ؛ فقیهِ تُرکک می بینذ که حضرتِ مولانا بر نورِ سبز راکب شذه اندکک اندکک جانبِ روزن بالا رفتن گرفت ؛ چون بروزن رسیذ فقیه مرا بیذار کرد وچون بر آن اطلاع یافتم ، نتوانستم تحمّل کردن وخوذ را گرفتن ؛ بیخوذوار نعرهٔ زذم وبیهوش گشتم ؛ یارانِ خفته یکبارگی بیذار گشتند وچون من بخوذ آمذم فرموذ که مجدالدین چرا نعره می زنی وطعمهٔ خوذ را از حوصله بیرون می اندازی ؟ تُرکی نو مرید می تواند تحمّل کردن توافشا می‌کنی ؛ ابدلانِ حق را ازینها بسیار باشذ ؛ محرمیّت حاصل کن تا محروم نشوی ؛ هماناکه مَن کَتَمَ سِرَّه مَلَکَکَ أمْرَهُ نه که فرموذهٔ مردانست

شعر (رجز)

گر رازدارستی بشر پیذا نگردی خیر و شر
هرچه که ناپیذاستی بر وی همه پیذاستی

---

1 یکی BK : Z || مبارک BZ : متبرک K || 2 قیرشهر KB : قیرشهری Z || 3 متعلم KZ : — B || باهم BZ : بهم K || 11 من KZ : — B || 17 شعر BZ : — K || a 19 ناپیذاستی KBZ : ناپیداستش Kh

(۳۱۸/۳) همچنان یارانِ خاص که محلِّ اجتبا واختصاص داشتند وبانوارِ اخلاص منوّر بودند روایت چنان کردند که روزی حضرتِ مولانا در مدرسهٔ خود فرمود که خدمتِ مولانا شمس‌الدینِ ماردینی مردِ ولیست، امّا خود را نمی‌داند تا اورا از خودیِ خود واقف کنیم؛ چه بعضی از اولیا هستند که ولایتِ خود را نمی دانند وبعضی ولایتِ خود را موقن اند، امّا دیگری را نمی دانند وبعضی کُمَّلِ کرام آنانند که ولایتِ خود را ودیگری را عین‌الیقین می‌بینند وحقّ‌الیقین می‌دانند وایشان ساقیانِ کامل اند واز مشربِ کوثرِ محمّدی می‌نوشند واین شمس الدینِ ماردینیِ ما را روزی مردی از مردانِ خدا نظرِ عنایت انداخته بود تا ازآن نظرِ مبارک بی نظیرِ عالم شد وولی گشت؛ چون یاران این خبرِ خیر را بمذکور رسانیدند که حضرتِ مولانا در حقِّ شما امروز در مدرسه میانِ چندین اکابر چنین گواهی داد؛ درحال سر نهاد وشاذیها کرده گفت: همچنانست که مولانا فرمود وحکایتی کرد که روزی مراهق گشته بودم ودر شهرِ حلب در مدرسه تحصیل می‌کردم وبتکرارِ هدایه مشغول بودم؛ دیدم که ناگاه درویشی از در درآمد واز من آب درخواست کرد؛ بی‌تعلّل وتوقّف برخاستم وکوزهٔ آب بدستِ درویش دادم وقدری طعامِ مَا حَضَر که داشتم در پیشِ درویشِ دلریش نهادم؛ ازآن حرکتِ موزونِ من دیدم که درویش

T, I, 416 ; H, I, 302 ۳۱۸/۳ Z ۱۱۰ آ B ؛ ۱۰۴ آ K ۲۱۳

1 اجتبا KZ : احتبا B || 6 دیگری‌را KZ : دیگری B || 7 آنانند KB : آنند Z || ماردینی Bh : — KZB || 10 مبارک KZ : مبارکی B || 11 خیر BK : — Z || 12 چنین BK : — Z || 13 کرده KZ : کرد B || 16 کرد BK : کرده Z || 17 بدست درویش Z : بدرویش BK || 18 دیدم KZ : دید B

خوش شد ؛ و در من یک نظری عجب بکرد ؛ همانا که از لذّتِ نظرِ شیرینِ او چنان ذوقناک شدم که انزالِ منی شد و من درآن خوشی تا خود را جمع کردم دیدم که درویش رفته بود وغایب گشته و هنوز لذّتِ آن نظر درکام جانِ من باقیست ، امّا چون بحضرتِ مولانا رسیدم و این عظمت را دیدم و ملحوظِ نظرِ عنایتِ او گشتم حلاوتِ آن نظر را در مقابلهٔ این عنایت کم از قطرهٔ دیدم از دریای محیط و ذرّهٔ یافتم از نیّر اعظم ؛ و لله الحمد والمنّه که بعنایت و ارشادِ او سلطانِ ولی شناس نیز گشتم

(۳۱۹/۳) همچنان اصحابِ عظام اَسْکَنَهُمُ اللهُ فِی اَلدارِ السَّلامِ روایت چنان کردند که شیخ بدرالدینِ تبریزی مردی بود ذو فنون و در فنّ کیمیا وصنعتِ سیمیا بو علی سینا بود و در حکمتِ حکمای حکمت سُقراطِ ثانی وافلاطونِ یونانی ؛ چون بدار الملکِ قونیه رسید بانیٔ تربهٔ مقدّس امیر عَلَمُ الدینِ قیصر رَوَّحَ اللهُ روحَهُ مذکور را بحضرتِ سلطان ولد دلالت نمود وهنرمندیٔ او را عرضه داشت و نمود که او دعوی میکند که هر روز هزار درمِ سلطانی بخدمتِ یارانِ مُجری دارد ؛ چه اصحاب بیشترند و وجهِ اخراجات کمتر ؛ حضرتِ ولد که مربّیٔ تمامتِ اصحاب وامرا و اهلِ آداب بود این قضیّه را در بندگیٔ والدِ خود عرضه داشت وحضرتِ مولانا هیچ نفرمود ؛ علیها چون

T, I, 417 ; H, I, 303 K ۲۱٤ ب B ۱۰٤ ب Z ۱۱۰ ۳۱۹/۳

1 در من BZ : بر من K || 2 انزال منی شد BKZ : متحیر گشتم و بی خویش شدم Kh || 3 تا KZ : — B || کردم BK : کردن Z || 7 نیّر KZ : نیز B || 8 نیز Z : — BK || 9 فی K : — BZ || 14 اورا KZ : او B || 15 که BK : — Z

9 همچنان . . . ص ۱/٤۷۸ بود : ز. ک. به سپهسالار ، ص ۳۹

بدرالدین تبریزی بادب تمام درآمد وسر نهاد بصدق درون مرید مخلص شد

(۳۲۰/۳) همچنان حضرت ولیّة الله فی الارض فاطمه خاتون والده شیخ ما سلطان العارفین چلبی جلال الدین امیر عارف قدّس الله سرّهما بنت شیخ صلاح الدین رضی الله عنه که مریم ثانی و صدّیقه ربّانی بود خبر داد که من از شکاف در نظر می کردم که خداوندگار درین باب چه فرماید ؛ فرمود که سبحان الله ، عجب خبریست ، ما سعی میکنیم که زر را خاک کنیم تا گرد فتنه او بنشیند ودود کدورتش از دودمان ما برخیزد یکی آمده است که من خاک را زر می کنم تا فتنه برانگیزاند مگر که از اشارت الفتنة نائمة لعن الله من ایقظها بی خبر است ، این کار افزائی باشد ، ونمی داند که من زیاده جوئی را دوست نمی دارم ، حقّا ثم حقّا که حق را بندگان هستند که اگر بر سنگ وکاوخ نظر کنند بی علّت کیمیا زر و یاقوت گردد ؛ همچنان برخاست ودست مبارك را بر استون مرمرین مدرسه نهاد ، در حال دیدم که استون مرمر همچون آفتاب درخشنده زرّین شد تا لمعان آن چشمها را خیره کرد ؛ اصحاب و بدرالدین تبریزی نعره زنان بجمعهم بیهوش گشتند ؛ مرا عقل زایل شده است وچون بخویش آمدم فرمود که بهاء الدین

T, I, 418 ; H, I, 303 ۳۲۰/۳ Z ۱۱۰ ب B ۱۰٤ ب K ۲۱٤

3 الارض KZ : الارضین B || 6 که خدا KZ : خدا B || 8 کنیم BK : می‌کنیم Z || 9 برخیزد KZ : خیزد B || 13 شد KZ : شده B || 15 — : B کشتند KZ : کشته || 14 مدرسه BZ : — K || 16 کشتند K : کشته

خدمتِ بدرالدین را بصحبتِ جنید الزمان خلیفة الحق چلبی حسام الدین ببر، تا ملازمِ خدمتِ ایشان باشد

شعر (رمل)

تا بدانند که بزر طامع نه ایم ما زر از زر آفرین آورده ایم
آنک گرخواهد همه خاکِ زمین سر بسر زر گردد و درِّ ثمین
فارغیم از زرکه ما بس پر فنیم خاکیان را سر بسر زرّین کنیم
از شما کی کُدیهٔ زر میکنم من شما را کیمیاگر میکنم
همرهِ جانت نگردد ملک وزر زر بده سرمه ستان بهرِ نظر

بعد الیوم بدرالدین هر هنری که می ورزید و صنعتی که بکار می برد فدای یاران میکرد وعاقبة الامر علم الدینِ قیصر بعد از رحلتِ مولانا اورا معمارِ تربهٔ مبارک ساخته بود

(۳/۳۲۱) همچنان از مقرّبانِ حضرت منقولست که روزی خدمتِ سلطان رکن الدین اَنارَ اللهُ بُرْهانَهُ پنج همیان سیمِ سلطانی فرستاده بود؛ خواجه مجد الدین بر گرفت و پیشِ مولانا برده؛ بانگ بر وی زد که بیرون انداز تا هر که خواهد برگیرد

شعر (هزج)

قماشی کآنِ تو نبود برون انداز از خانه
درونِ مسجدِ اقصی سگِ مرده چرا باشد

۳/۳۲۱ Z ۱۱۱ آ B ۱۰۵ آ K ۲۱۵ ، T, I, 420 ; H, I, 305

2 ملازم K ~ خدمت Z || 3 شعر BZ : مثنوی K || 18 کان KZ : که آن B

4 ـ 8 تابداند . . . نظر : MN ، ج ٤ ، ص ۳۱۷ / ٦٥٥ ـ ٦٥٩ ، ٦٧٢ ؛ MA ، ص ۱۳/۳٤۱ ـ ۱۵ ، ۲۱

بیرون در انداختند ؛ هیچ کسی بر نداشت ، مجدالدین حال را بحضرتِ مولانا عرضه داشت؛ فرمودکه برو خرج کن، هم نتوانست تلف کردن،
3 سوم بار پرسید که آن سیم را چه کنم وچه می باید کردن ؟ فرمودکه اگر مرا بحقیقت بی تقلید دوست می‌داری آن مجموع را بر گیر و درخندق ریز تا جانت از حسابِ آن خلاص یابد ؛ همچنان بر گرفتند ودرحندقِ
6 قلعه ریختند و خندق پر آب ولجمِ سیاه بوذ ، بسا کسانی که در هوسِ آن سیم سپید رویها سیاه کرده جانها باختند ؛ بعدازآن فرموذکه مالِ دنیا زهرِ قتّالست وهمگنان از بهرِ او در قتال وتمامتِ خلق را می کُشذ
9 و فانی میکنذ ؛ تا حدّی که مردانِ خذا را نیز دهان تلخ می‌کنذ ؛ الله الله احتیاط می باید کردن تا از جمیعِ آفاتِ سیم سلیم مانی وسلیمِ عاهاتِ او نگردی

12 شعر (هزج)

دنیا نبوذ عیدم من زشتیٔ او دیذم کلگونه نهذ بر رو آن روسپیٔ زرده

(۳۲۲/۳) الحکایه : همچنان مشهورِ آفاق، سروَرِ باستحقاق، اخی
15 امیر احمدِ پایپرتی رَحِمَهُ الله که از رؤسای آن دیار بوذ ؛ مردی بوذ منعم و متموّل وصاحب مقام وبس روزگار دیذه وبصحبتِ اکابر رسیذه بوذ وچون حضرتِ سلطان العارفین چلبی جلال الدینِ عارف
18 قدّس اللهُ سرّه بذآن دیار رسیذ وجمیعِ اهالیٔ پایپرت من الذکور والاناث بنده و مریدِ او شذند چنان حکایت کرد که در عنفوانی

T, I, 421 ; H, I, 305 ۳۲۲/۳ Z ۱۱۱ ب B ۱۰۵ ب K ۲۱۶

1 ـ 2 بحضرت مولانا KZ : بمولانا B || 3 سوم KZ : سیوم B || 10 آفات KZ : افاتی B || 17 جلال الدین KZ : — B || 18 سرّه KZ : + العزیز B

جوانی چون صیتِ جمیلِ ظهورِ حضرت مولانا جدّ شما بتواتر اینجا
می‌رسید و از عظمتِ حال و قالِ او مسافرانِ عالم روایت می‌کردند
مرا هوسِ آن می‌شد که از پدر اجازت خواسته بطرفِ قونیه عازم
شوم و شرفِ دستبوسِ آن حضرت در یابم والبتّه ماذر و پدر
دستوری نمی دادند و بهلا هلا تعبیرِ زمان کردم ؛ شبی از غایتِ شوق
و عشقِ تمام برخاستم و چند رکعت نمازِ حاجت گزاردم و بآن نیّت
چهل بار سورهٔ اَنْعام خواندم تا مگر اِنْعامِ حق معاون گشته از سلکِ
اَنْعام بیرون آمده بذآن زیارت مشرّف شوم ؛ چون نزدیکِ
صبح سر نهادم و بخواب رفتم بهمان صفت و صورت که از یاران
و مسافران شنیده بودم حضرتِ مولانا را بخواب دیدم : فرجیها
پوشیده و دستارِ دخانی برسر نهاده بخانهٔ ما در می‌آید و من بنده
پیشتر دویده سر می‌نهم و روی برخاکِ قدمش می مالم ولابها می‌کنم
و او از یاری مقراض می‌خواهد و موی مرا بریده بر رویم بوسها می‌دهد
و چند بار بَارَکَ اللهُ بَارَکَ اللهُ می‌گویند و می فرمایند که شیخ
مثنویست و من از غایت شادی بیذار می‌شوم وموهای بریدهٔ خودرا
بر سرِ بالین می‌یابم وازین حالت حیرتی درمن ظاهر می‌شود و از شوقِ
آن ذوق چند روزی دیوانه‌وار در کوهها می گردم ؛ عاقبة الامر
اجلاسِ عظیم کرده فرجی می‌پوشم و باقامتِ سماع واوضاعِ اجتماع
و تلاوتِ مثنویِ معنوی شروع می‌کنم بعد ازآن ارمغانیِ نیکو.از هر چیزی

---

1 ظهور BZ : — K || 2 می رسید BZ : رسید K || 4 شرف BK : + و Z || ماذر KZ ~ پدر B || 7 تا مکر انعام KZ : —B || 11 می آید KZ : آمد B || 13 یاری KZ : یاران B || 14 که KZ : — B || 17 کوهها BZ : کوهها K || می‌کردم KZ : + و B || الامر KZ : + مرا B || 18 کرده KZ : — B || اوضاع KZ : و B

ترتیب کرده بحضرتِ مولانا ارسال کردم وازحالِ خوذ اعلام دادم ؛ همانا که شجرهٔ خلافت فرستاذه من بنده را بمریدی قبول کردند وهمچنان علامتِ قبولِ من آن بوذ که حضرتِ شما بذین دیار تشریف داذ و علم الیقینِ مرا عین الیقین گردانید و بحق الیقین رسانید ؛ همچنان پیوسته حضرتِ سلطان ولد مذکوررا برادر ویار می خواند ؛ ازنو بصدقِ تمام مریدِ حضرتِ چلبی عارف گشته تمامتِ فرزندان واصحاب واعقابِ خوذرا مریدِ آن سلطان کرده وانَّ لَهُ عِندَنا لَزُلْفی وَحُسْنَ مآب (۳۸/۲۵ ، ٤۰) مقام ایشان شذ

(۳/۳۲۳) همچنان منقولست که درویشی حضرتِ مولانا را بخواب دیذه مرید شذ ومویش را بریذند ؛ علی الصباح خوابرا بکرامِ اصحاب حکایت کرد ؛ اصحاب آن عزیزرا بحضرتِ مولانا ارشاد کردند تا از نو مرید شوذ وگویذ هَذا تَأْوِیلُ رُؤْیَایَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّی حَقّاً (۱۲/۱۰۰) وچون حضرتِ مولانا آن درویش را بدید فرموذ که آخر موی اورا دوش برگرفته بوذم واورا قبول کرده ؛ آن کافی باشذ

(۳/۳۲٤) همچنان منقولست که روزی خدمتِ شیخ صدرالدین بدرسِ احادیث مشغول بوذ وافاضلِ عالم درآن مجلس حاضر بوذند ؛ ازناگاه حضرتِ مولانا از در درآمذ شیخ استدعا نموذ که درسِ

T, I, 423-24 ; H, I, 307 ۲۱۸ K آ ۱۰٦ B آ ۱۱۲ Z ۳۲٤ ـ ۳/۳۲۳

2 بمریدی BK : بمرید Z || 7 کرده BZ : کرد K || 9 که BZ : — K || 11 عزیز را KZ : عدرا (؟) B || 13 وچون KZ : چون B || 15 باشذ BK : شد Z || 17 بوذند B : شده K — Z

امروزینه را حضرتِ مولانا متعهّد شوذ ؛ همانا که در بیانِ هر حدیثی چندان احادیثِ غریب استشهاد آورده و بسطِ معانیٔ عجیب کرد و سببِ ورودِ احادیث فرموذ و تحقیق کرد که حاضرانِ مجلس متحیّر ماندند ؛ مگر در ضمیرِ شیخ گذشته باشذ که عجبا معنیٔ این حدیث آنچنانست که مولانا فرموذ یا چیزی دیگر ؟ چه ما این معانی را از هیچ بزرگی سماع نکرده‌ایم و این طرز را نشنوذه‌ایم ؛ همان شب حضرتِ مصطفی را صَلَّیَ اللهُ عَلَیْهِ وَسَلَّمَ بخواب می‌بینذ که در صدرِ خانقاه نشسته‌است ؛ شیخ پیش می‌روذ و دستبوسِ رسول کرده میفرمایذ که معنیِ آن حدیث و مقصودِ من آنچنانست که مولانا فرموذ و برآن مزید نیست ؛ شیخ صدرالدین از غایتِ شاذی بیذار می‌شوذ و پیش از آنک خواب را بدرویشان واگویذ می‌بینذ که حضرتِ مولانا از درِ خانقاه درآمذ و بر صدرِ صفّه بنشست و فرموذ که اِنَّا اَرْسَلْنَاکَ شَاهِدًا و مُبَشِّرًا (۴۴/۳۳ ؛ ۸/۴۸) لِحَقِیقَةِ سِرِّنا و مُبَشِّرًا لَکَ فِی الرُّؤیاءِ یعنی که گواهیٔ آنچنان شاهدِ عدل در حقِ بندگانِ مقبول باید که در محلِّ قبول افتذ ان شاءالله تعالی ؛ هی برخاست ؛ شیخ را اعتماد و اعتقاد و اتحاد یکی در هزار شذ

(۳۲۵/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا بحمّام درآمذه بوذ ؛ همان لحظه باز بیرون آمذه جامها پوشیذ ؛ یاران سؤال کردند که خذاوندگار چه

T, I, 425 ; H, I, 308 ۳۲۵/۳ Z ۱۱۲ ب B ۱۰۶ ب K ۲۱۹

1 حضرت BK : — Z || شوذ BZ : باشذ K || که BZ : — K || 2 آورده B : + و KZ || کرد BZ : کرده K || 3 فرموذ BZ : فرموده K || 4 مکر BK : + که Z || معنی KZ ~ این B || 6 نشنوذه‌ایم BZ : نشنیده‌ایم K || 7 صدر KZ : — B || 8 آن KZ : این B || 10 صدرالدین B : — KZ || 15 می BZ : همانا K || 16 واتحاد KZ : — B || 17 آمذه KZ : آمد B || پوشید KZ : پوشیده B

زوذ بیرون آمذ ؟ فرموذ که دلاّک شخصی‌را از کنارِ حوض دور می‌کرد تا مرا جا سازذ ، از شرمِ آن عرَق کرده زوذ بیرون آمذم

3 (۳۲۶/۳) همچنان روزی یاران برای یکی گفتند که مردِ بی وفاست ؛ فرموذ که وفا خوش است ؟ گفتند : آری ؛ گفت : اکنون شما وفا را سخت گیرید ودایما فرموذی که بحقّ وفای مردان ویا گفتی بحقّ

6 وفا وگفتی

شعر (رمل)

حق تعالی فخر آورذ از وفا گفت مَن اَوْفَی بِعَهْدِهِ غَیْرُنا

9 مرسگان را چون وفا آمذ شعار رو سگان را ننگ وبذنامی میآر

بی وفائی چون سگان را عار بوذ بی وفائی چون روا داری نموذ

گر غلامِ هندوئی آرذ وفا دولت او را می‌زنذ طال <ا>بقا

12 (۳۲۷/۳) همچنان اوقات اتّفاق چنان می افتاذ که گویندگان از غایتِ مداومتِ سماع خسته می‌شذند ؛ روزِ دو شنبه وامّا پنجشنبه بمدرسه دیرترک می آمذند ؛ حضرتش می فرموذ که چون نمازِ عشّاق

15 دست نداذ باری نمازِ اشراق بگزاریم وچند رکعت نماز کرد تا گویندگان می‌رسیذند وپا کوبندگان سماع می‌کردند

۳۲۶/۳ ـ ۳۲۷ Z ۱۱۲ ب B ۱۰۶ ب T, I, 425 ; H, I, 308

2 جا BZ : جای K ‖ 4 همچنان K : — BZ ‖ 12 همچنان BK : — Z ‖ 13 بمدرسه KZ : — B

8 ـ 10 حق . . . نموذ : MN ، ج ۳ ، ص ۳۲۳/۲۰ ، ۳۲۱ ، ۳۲۲ ؛ MA ، ص ۲۰۰/۲۳ ـ ۲۲

(۳۲۸/۳) همچنان مگر روزی در بندگیٔ مولانا رباب می‌زدند ومولانا ذوقها می‌کرد ؛ از ناگاه عزیزی درآمد که نمازِ دیگر می‌گویند ؛ لحظهٔ تن زد ، فرمود که نی نی آن نمازِ دیگر ، این نمازِ دیگر ؛ هردو داعیانِ حقّند یکی ظاهر را بخدمت می‌خواهند واین دیگر باطن را بمحبّت ومعرفتِ حق دعوت مینمایند

(۳۲۹/۳) همچنان از اصحاب یکی تاهّل کردی ؛ فرمود که انشاء الله یارِ دینی باشد ؛ همچنان روزی درویشی از مساوی گفتنِ یکی شکایت کرد و از انکارِ این کار باز گفت ؛ فرمود که جهان‌گیر توان شـــد امّا دهان‌گیر نی

(۳۳۰/۳) همچنان روزی حضرت مولانا بحمّام درآمده بود وبچشمِ ترحّم بجسمِ مبارکِ خود نظر می‌کرد که قوی ضعیف ونحیف گشته است ؛ فرمود که درجمیعِ عمرِ خود ازکسی شرمسار نگشته‌ام ، امّا امروز از جسمِ لاغرِ خود بغایت خجل شـدم که بزبانِ حال چها گفت و چها نهفت وچگونه نالها کرد که روزی مرا در آسایش نداری ؛ کم از روزی یا شبی که قدری قوّت می گرفتم تا یارستمی بارکشی کردن ، امّا چکنم که آسایشِ من در رنجِ اوست ؛ چنانک گفت :

شعر (هزج)

اگر یکدم بیآسایم روانِ من نیآساید
من آن لحظه بیآسایم که یک لحظه نیآسایم

T, I, 426 ; H, I, 109 ۳۲۸/۳ ـ ۳۳۰ Z ۱۱۲ ب ۱۱۲ آ B ۱۱۶ ب

1 همچنان K : وگویند Z ‖ 4 دیگر BK : + که Z ‖ 6 همچنان KB : وچون Z ‖ فرمود B : فرموذی KZ ‖ 10 همچنان BZ : — K ‖ حضرت مولانا KZ : — B که 13 KZ : — B ‖ 17 شعر K : — Z

همانا که آسایشِ عاشقان در تعب است و گنج در رنج و طرب در طلب و روحوی در ادب

شعر (هزج)

گشا کشهاست در جانم کشنده کیست می دانم
دمی خواهم بیاسایم و لیکن نیستم امکان

(۳۳۱/۳) همچنان روزی مگر حرمِ مولانا کرا خاتون رضی الله عنها از سرِّ این حدیث سؤال کرد که اَکْثَرُ اَهْلِ الْجَنَّةِ الْبُلْهُ چه معنی دارد؟ فرمود که اگر اَبْلَه نبودندی کی بجنّت و انهار خرسند شدندی؟ جائی که دیدارِ یارست چه جای جنّت و انهارست؟ فرمود که اَکْثَرُ اَهْلِ الْجَنَّةِ الْبُلْهُ و عِلِّیون لِذَوِی الْاَلْبَاب و این بیت را گفت

شعر (هزج)

در دوزخ اگر زلفِ تو در چنگ آید
از حالِ بهشتیان مرا ننگ آید

ور بی تو بصهرای بهشتم خوانند
صحرای بهشت در دلم تنگ آید

پس هر دون همّتی که بتفرّجِ باغ بسته شد از دیدارِ باغبان محروم ماند

T, I, 427 ; H, I, 310 ۲۲۰ K آ ۱۰۷ B آ ۱۱۳ Z ۳۳۱/۳

5 امکان KZ : امکانم B ‖ 8 ابله BK : البله Z

شعر (رجز)

جنّت مرا بی روی او هم دوزخست وهم عدو
من سوختم زین رنگ وبو کو فرّ انوارِ بقا

فرمود که روزی جماعتی صاحب دلان دیدند که رابعه بدستی آتش گرفته بود وبدستی دستهٔ آب وباستعجال می‌دوید ؛ سؤال کردند که ای بانوی آخرت کجا می‌دوی و در چیستی؟ گفت : می‌روم که آتش در بهشت زنم وآب در دوزخ ریزم تا این هردو حجابِ ره‌زن از میانه بر خیزند و مقصد معیّن شود و بندگانِ خدا خدا را بی غرضِ رجا و علّتِ خوف خدمت کنند ؛ چه اگر رجای جنّت و خوف جحیم نبودی یکی حق را نپرستیدی ومطاوعت ننمودی

شعر (رمل)

پشتِ این مستی مقلّد کی خمیدی در رکوع
گرنه در جنّت امیدِ قلیه و حلواستی

امّا مقصود ومطلوبِ مخلص وصالِ محبوبست وهردو عالم تبعِ آن وصال

شعر (رمل)

هرچه جز عشقِ خدای احسن‌است گر شکرخواریست آن جان کندنست
از خدا غیرِ خدا را خواستن ظنِّ افزونیست و کلّی کاستن

---

3 من BŻ : هم K ‖ زین KZ : ز B ‖ 4 [فرمود] که Z : فرمود B همچنان K ‖ 6 می‌دوی KZ : می‌روی B ‖ 12 مستی KB : مشتی Z ‖ 18 ه غیر KZ : + از B

4 هرچه . . . کندنست : MN ، ج ۱ ، ص ۲۲۶/۳۶۸۶ ؛ MA ، ص ۹۵/۲۵
5 از خدا . . . کاستن : MN ، ج ۵ ، ص ۵۰/۷۷۳ ؛ MA ، ص ۴۸/۲۴

شیخ ماتریدی‌را گفتند : سَلْ ما تُرِیدُ ؛ گفت : اُرِیدُ أنْ لاَ اُرِید

(۳۳۲/۳) الحکایه : همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در تقریرِ معانی گرم شـــذه بوذ وجماعتی از هر طایفه حاضر بوذند ؛ حکایتی فرموذ که مگر تُرْکی بشهر آمذه بوذ ؛ ازناگاه بر درِ مدرسهٔ رسید ؛ دیذکه مدرسه را روفته اند وآب افشانی کرده وفُقَها با دستارهای بزرگ وجامهای نفیس نشسته اند ؛ بعد از ساعتی دیذ که بوّابِ مدرسه بیامذ وجهتِ هر یکی از معنیٔ نان وگوشت وغیره که راتبهٔ ایشان بوذ آورده هرکسی را حصّهٔ بداذ ؛ تُرک‌را این حالت قوی خوش آمذ ؛ روزِ دیگر تُرکِ بیچاره تَرْکِ عیال و دیهِ خوذ کرده برخوذ دستاری وجبّهٔ راست کرده بمدرسه در آمذ وبمدرّس سلام داذه در جنبِ او بنشست ؛ مگر مدرّسِ فقیه فقیر بوذ ؛ بفراست معلوم کرد که او عالم نیست وآن را برای غرضی کرده است ؛ مدرّس فرموذ که ای عزیزِ من بآرایشِ ظاهر وجبّه ودستار کسی دانشمند وفقیه نمی‌شوذ وبی مجاهده کسی بمشاهده نرسیذه است ؛ سالها خونِ جگر باید خوردن وتکرار تکرار می باید کردن ودوذ آلوذِ چراغ باید شذن تا مگر بتوفیقِ اللهِ وعنایتِهِ ناکسی کسی شوذ وازوجودِ او کسان وناکسان کسی توانند آموختن ؛ اکنون مثالِ جماعتی که صورت پرستان اند ودر زیبِ صورت مانده اند وبتربیت ظاهر اکتفا کرده وفرجی‌را برای صورت پوشیذه اند وهرگز معنی دان ومعنی

T, I, 429 ؛ H, I, 311 ۲۲۱ K آ ۱۰۷ B ب ۱۱۳ Z ۳۳۲/۳

5 مدرسه را KZ : مدرسه || 7 غیره KZ : غیر B || 8 ترک را KZ : ترک B || 10 کرده KZ : کرد B || 12 کرده‌است BK : کرده Z || 15 تکرارتکرار BK : تکرار Z || 16 عنایه BK : عنایت Z || 17 وناکسان KZ : — B || 19 فرجی را BZ : فرجی K

بین و معنی‌کش نیستند ، همچو آن تُرْکند که گفته‌آمد ؛ سالها زحمات باید کشیدن تا مگر آدمیْ یکدمهٔ آن دمی‌گردد و گفت :

شعر (رمل)

سالها باید که اندر آفتاب لعل یابد رنگ ورَخْشانی وتاب
تا که پُشکی مُشک گردد ای‌مرید سالها باید در آن روضه چرید
همچو تاری شد دل‌وجان درشهود تا سرِ رشته بمن روئی نمود
چون خیالی میشود در زُهد تن تا خیالات از درونه روفتن

(۳۳۳/۳) همچنان مقبولِ کُمَّل الاحرار شیخ محمودِ نجّار رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی در مدرسهٔ مبارک سماعِ عظیم بود و خدمتِ شیخ فخرالدینِ عراقی که از عارفانِ زمان بود در آن ساعت حالتی کرده خرقه وتخفیفه‌اش افتاده می‌گشت وبانگها می‌زد ؛ همانا که حضرتِ مولانا در گوشهٔ دیگر سماع می‌کرد وخدمتِ مولانا اکمل‌الدینِ طبیب با جمیعِ علماء و امراء نگاه داشت می‌کردند ؛ بعد از سماع اکمل‌الدین فرمود که خداوندگارِ راستین ، خدمتِ شیخ فخرالدینِ عراقی ازین بیش خوابهای خوش خواهد دیدن ؛ فرمود که اگر سر این سو کند و خُسبد ؛ آخر الامر ملحوظِ نظرِ عنایت گشته باجازتِ

T, I, 431 ; H, I, 312 ۳۳۳/۳ Z ۱۱.۳ پ B ۱۰۷ ب K ۲۲۲

1 کمته‌آمد K : کنته‌اند BZ || 4 b رخشانی KZ : رخشان B || 8 کل KZ : کمل B ||
10 ساعات K : ساعت Z || 16 خسبد BK : خسپد Z

4 سالها . . . تاب : MN ، ج ۱ ، ص ۱۵۹/۲۵۹۲ ؛ MA ، ص ۲۱/۶۸
5 تا که . . . چرید : MN ، ج ۵ ، ص ۱۵۸/۲۴۷۲ ؛ MA ، ص ۱/۹۸
6 همچو . . . نمود : MN ، ج ۶ ، ص ۴۴۰/۲۹۴۳ ؛ MA ، ص ۱/۶۲۱
7 چون . . . روفتن : MN ، ج ۵ : ص ۱۸۰/۲۸۱۶ ؛ MA ، ص ۱۹/۵۰۸

آن حضرت معین‌الدین پروانه شیخ فخرالدین را بجانبِ توقات دعوت کرده خانقاهِ عالی جهتِ او عمارت فرموذ و درآن جایگاه شیخِ خانقاه شذ و پیوسته شیخ فخرالدین در سماعِ مدرسه حاضر شذی و دایما از عظمتِ مولانا باز گفتی و آهها زذی و گفتی که اورا هیچ کسی کَما یَنْبَغِی ادراک نکرد ؛ درین عالم غریب آمذ و غریب رفت

شعر (رمل)

درجهان آمذ وروزی دو بما رخ بنموذ
آنچنان زوذ برون شذ که ندانم که که بوذ

(۳۳۴/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا درمیانِ معرفت فرموذ که این آبِ جوئی که ماهیان در وی مقیم اند تا نان ریزهٔ در وی نریزی ماهیان سر برون نمی کنند و بذآن نانپاره‌ها نمی پیچند ؛ همچنان جوی حکمتِ ما که درجوی روانِ ما روانست تا صدقِ طلب و اعتقادِ درست واخلاصِ بی‌ریا در وی نریزی ماهیانِ معانیٔ ما عَلَی قَدْرِ هِمَمِ ٱلْمُسْتَمِعِین وَ ٱلطالِبِین ازین جوی سر نمی کنند و گرفتارِ شصتِ هیچ صیّادی نمی شوند : همانا که تذلّل و افتقارِ عظیم می باید که اضطراب واضطرارْ موجبِ استحقاقست أَمَّنْ یُجِیبُ ٱلْمُضْطَرَّ إِذا دَعاه (۶۲/۲۷)

T, 1, 431 ; H, I, 313 ۳۳۴/۳ Z ۱۱۴ آ B ۱۰۷ ب K ۲۲۳

2 کرده BZ : کرد K ‖ 5 درین KZ : در B

شعر (رمل)

حق تعالی گر سماوات آفرید از برای دفعِ حاجات آفرید
هرچه روئید از پیِ محتاج رُست تا بیابد طالبی چیزی که جُست
تا نگریذ طفلکِ نازک گلو کَی روان گردذ ز پستان شیرِ او

(۳۳۵/۳) همچنان روزی مگر عزیزی از یاران غمناک شذه بوذ؛ حضرتِ مولانا اورا فرموذ که همه دلتنگیٔ دنیا از دل نهاذگیٔ این عالمست؛ هر دمی که آزاذ باشی ازین جهان و خوذرا غریب دانی و در هر رنگی که بنگری و هر مزهٔ که بچشی دانی که با او نمانی و جای دیگر می‌روی دلتنگ نباشی، طُوبیَ لِمَنْ جَالَسَ اَهْلَ الفِقْهِ والحِکْمَةِ وخَالَطَ اَهْلَ الذُّلِّ والمَسْکَنَةِ؛ باز فرموذ که آزاذ مرد آنست که از رنجانیذنِ کسی نرنجذ. جوانمرد آن باشذ که مستحقِ رنجانیذن را نرنجانذ؛ چنانک گفت:

شعر (خفیف)

تا درین خرقه ایم ازکس ما هم نرنجیم و هم نرنجانیم

(۳۳۶/۳) همچنان مرویست که روزی یکی از اصحاب از قلّتِ اسباب شکایت می‌کرد وبحضرتِ مولانا لابها می نمود، تا وی‌را قدری دنیاوی دست دهذ؛ فرموذ که برو و مرا دشمن‌گیر وهیچ دوستم مدار تا دنیا

۳۳۵/۳ ـ ۳۳۶ Z ۱۱۴ آB ۱۰۸ آK ۲۲۳ T, I, 432 ; H, I, 313

I شعر BK : — Z || 10 باز فرموذ K : — Z

2 ـ 4 حق . . . شیر او : MN ، ج ۳، ص ۲۰۹/۱۸۳ ، ۳۲۰۸۳ ، ۳۲۱۳ MA ، ص ۲/۲۷۸ ، ۴۰۱۰

ترا دوست گیرد وحق تعالی ترا دنیا دهد ؛ گفت : نتوانم ؛ فرمود که پس برو در بی‌نوائی و درویشی صبرکن تا بنوائی استماع کنی ؛ چه دین با دنیا بیکجا جمع نمی‌شود مگر مردانِ حق را و این بیت را گفت :

شعر (هزج)

ای طالبِ دنیا تو یکی مزدوری وی عاشقِ خلد ازین حقیقت دوری
وی شاذ بهر دو عالم از بی خبری شـــاذئ غمش ندیدهٔ معذوری

(۳۳۷/۳) همچنان مگر شخصی کیسهٔ پر زر یاوه کرده بود و بیخودوار می دوید و از هرکسی می‌پرسید ؛ از ناگاه بحضرتِ مولانا رسید ؛ فرمود که مگو که گُم کردم ، بلکه بگو که یافتم

(۳۳۸/۳) همچنان درویشِ دلریشی روایت کرد که روزی شخصی بحضرتِ مولانا مقابل افتاد ، سر نهاد و گفت که ازین عالمِ دون قوی سیر و ملول شده‌ام کاشکی بدآن عالم می رفتم باری می‌آسودم که حضرتِ باریٔ تعالی آنجاست ؛ فرمود که چه دانی که اگر اینجا باشد

شعر (هزج)

بیرون ز تو نیست هرچه در عالم هست
درخود بطلب هر آنچ خواهی که توئی

۳۳۷/۳ - ۳۳۸ Z ۱۱۳ ب B ۱۰۸ ب K ۲۲٤ T, I, 433 ; H, I, 314

3 این بیت را Z : بیت B این را K ‖ 7 مکر KZ : — B ‖ 9 که مکو که BK : مکو Z ‖ که KZ : — B ‖ 10 همچنان BK : — Z ‖ 11 افتاذ BZ : شد K ‖ سر نهاد KZ : — B ‖ 13 دانی که BZ : دانی K

(۳/۳۳۹) همچنان مگر عزیزی را از یاران در مجمعی عظیم اتّفاق افتاذ و هر یکی از هر بابی فصلها می‌خواندند وفضلها می‌جستند و آن عزیز هیچ نمی‌گفت؛ حضرتِ مولانا فرموذ که یارا چرا تو هم معرفتی و سخنی نگفتی؟ گفت: مجمعِ اکابر بوذ، متوهّم شذم؛ فرموذ که تو دهان بایستی گشاذن ما خوذ می‌گفتیم

(۳/۳٤۰) همچنان قدوة الاصحاب چلبی جلال الدین المعروف بابن اسفهسالار رَحِمَهُ اللهُ که از عرفای اصحاب و امیر زاذهٔ شهر بوذ حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا مرا با چند یاری بقیصریه پیشِ پروانه قاصد می‌فرستاذ؛ نامهٔ املا فرموذه حضرتِ چلبی حسام الدین بنوشت و در ضمنِ مکتوب گفتنیها را گفته دُررِ معانی سفته بوذند؛ چون نامهٔ مبارکش را برسرِ دستار زذم سر نهاذه پایهای مبارکِ خذاوندگار را بوسها داذم و گفتم: اگر بزبان پیغام پرسند چه گویم؟ فرموذ که تو آنجا چون دهان باز کنی ما گفتنی را بگوئیم؛ چون بخدمتِ سلطان و امرا رسیذم و سلامِ مولانا را رسانیذم همگان برسرِ پا برخاسته اکرامِ عظیم کردند و ایستاذه پروانه مکتوب را بعبارتِ شیرین فرو خواند و در هر محلّی آفرینها می‌کردند و بمطلوبِ ما اجابت نموذه از عظمتِ خذاوندگار سؤال کردند که چه می‌کنذ و مزاجِ مبارکش چونست؟ چندانی حقایق و دقایق گفته‌ام که بی‌خوذ شذه‌ام؛ پروانه

T, I, 434 ; H, I, 315 ۲۲۵ـ۲۲٤ K ۱۰۸ ب B ۱۱٤ ب Z ۳٤۰ ـ ۳۳۹/۳

4 سخنی BK : سخن Z || 8 روزی KZ : روز B || 9 می فرستاذ KZ : + و B || فرموذه Z : فرمود BK || 10 گفتنیها را Z : گفتنیها BK || 11 مبارک را BK : مبارک Z || نهاذه BZ : + بر K || 12 خذاوندگار را BZ : خذاوندکار K || بزبان BZ : زبان K || 15 برخاسته KZ : برخاست B || 16 کردند BK : کرد Z || 18 که KZ : — B || شذه‌ام KZ : شذم K

وامرا گریها می‌کردند وافسوسها می‌خوردند که چرا از آن حضرت دورند وازآن صحبت ودیدار مهجور، عاقبت پروانه از من پرسید که
3 خدمتِ چلبی بارها تشریف می‌فرموذ امّا مثلِ این بار شمارا پربارِ معرفت ومعانی ندیذه‌ایم، حکایت را باز گفتم؛ همشان باتّفاق سرنهاذند وتحسینها کردند وبسی خدمتها ونعمتها که فرستاذند

6 (۳۴۱/۳) همچنان خدمتِ افلاطونِ زمان خواجه اکمل الدینِ طبیب طابَ الله ثَرَاهُ روزی بزیارتِ مولانا آمذه بوذ وآن روز درخانهٔ چلبی حسام الدین بوذند؛ مگر اکمل الدین جامهای بس نفیس پوشیذه
9 بوذ وچوقای سقرلاطِ سرخ با پوستینِ سمور بردوش گرفته؛ بعد از لحهٔ حضرتِ مولانا در گوشِ اکمل الدین سرّی گفته فی الحال سرنهاذ وجامها را بقوّالان داذه روانه شذ؛ حضرتِ چلبی حسام الدین
12 ازمذکور پرسید که مولانا درگوشِ شما چه می‌فرموذ وموجبِ سجده وحالت چه بوذ؟ گفت: مرا در ضمیر می‌گذشت که باین جامهای نفیسِ زنانه در نظرِ مردانِ حق چون آمذم وچون یافت شذم؟ واین
15 حرکت هیچ مصلحت نبوذ؛ همانا که خوذ را بغایت بیچاره وشرمسار دیذم وحالم دیگرگون گشت؛ همانساعت در گوشم فرموذ که فارغ باش واندیشه مکن وخجل مشو؛ جامهٔ جانِ ما که تن است نزدِ ما اعتباری
18 ندارذ تا جامهٔ بارانی‌را که بیرونیست چه اعتبار خواهذ بوذن که انّ اللهَ لاَ یَنْظُرُ اِلَی صُوَرِکُم وَلا اِلَی اَعْمَالِکُم وَلَکِنَّ یَنْظُرُ اِلَی

T, I, 435 ; H, I, 316 ۳۴۱/۳ Z ۱۱۵ آ B ۱۰۸ ب K ۲۲۵

1 می‌کردند KZ : کردند K || می خوردند BZ : خوردند K || 4 ندیده ایم BK : ندیده‌ام Z || 5 خدمتها BZ : خدمتیها K || 10 لحهٔ KZ : انح (؟) B || گفته BZ : گفت K

قُلُوبِکُم و نِیّاتِکُم ؛ جهدی کن که تو معرّفِ جامه شوی ، نه جامه معرّفِ تو و من از خوشیِ آن عنایت جامها را بقوّالان شکرانه دادم وچندانک اکمل‌الدین در قیدِ حیات بود دیگر جامهای بتکلّف نپوشید

(۳۴۲/۳) همچنان ملازمانِ صحبت و خادمانِ خدمت روایت چنان کردند که حضرتِ مولانا حیدروار سیر را دوست می داشت ؛ بعد از آنک ده پانزده روز بلک بیست و سی روز گذشتی که اصلا افطار نکردی سیر دانهای خام می خورد و می‌فرمود که حضرتِ مصطفی بامیرالمؤمنین علی هردم اشارت می‌فرمود که یا عَلِیُّ کُلِ الثُّومَ نَیّاً بر جهتی وحکمتی که او داند

(۳۴۳/۳) همچنان حضرتِ کراکا والدهٔ چلبی عارف قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُما روایت کرد که قربِ ماهی حضرتِ مولانا را ندیدم که چیزی افطار کرد و من هنوز نو عروس بودم ومعلّمِ من حضرتش بود ؛ روزی فرمود که فاطمه خاتون ، درخانهٔ ما ماست هست؟ گفتم : بلی هست ، امّا بغایت ترش ؛ فرمود که درکاسهٔ بزرگ کرده در پیشِ او نهادم ؛ فرمود که بیست سر سیر بکوب و درآنجا کن تا لذّت گیرد ؛ نیمشبی دیدم که باز آمد و ماست بخواست و نانهای بیاتِ کرهِ زنگ گرفته را درآنجا تربد کرده تمامتِ آن کاسه را بخورد و من قدری از آن ماست در دهان کردم ، فی الحال زبانم آبله کرد از غایتِ جدّتِ آن ؛

T, I, 436-37 : H, I, 317 ۳/۳۴۲ ـ ۳۴۳ Z ۱۱۵ ب B ۱۰۹ آ K ۲۲۶

2 شکرانه BK : — Z || بقوالان K ~ شکرانه B || 9 برجهتی و B : جهت KZ || 10 کراکا Z : کرها (ویاکوکا) B فاطمه که KZh || 14 درپیش KZ : پیش B || 16 ماست KZ : ماست را B || زنک BZ : — K || 17 تربد KZ : ترتیب B || ازان KZ : — B

همچنان کاسه را لبسیده بمن داذ و بنمازِ تهجّد شروع فرموذ ، حتی مطلع الفجر وچون یاران جمع آمذند بسماع مشغرل شذ تا هفت شبانروزی قرار نکرد ولحظهٔ نیارامید ؛ روزِ هشتم بحمّام رفته ؛ هفتهٔ دیگر درآنجایگاه بوذ وعالمیان بذین قدرت وقوّتِ عظیم حیران مانده بسی منافقان که زنّار بریذند و موافق شذند واز مخالفت استغفار کرده موافقت نموذند ؛ همچنان روزی فرموذ که ما ازین عالم سه چیز را اختیار کردیم : یکی سماع و یکی فُقّاع ویکی حمّام

(٣٤٤/٣) همچنان منقولست از چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس که او روایت کرد که روزی حضرتِ فرزندِ خذاوندگارم ملکه خاتون رَحِمَهُمَا اللهُ مملوکهٔ خوذ را رنجانیذه بوذ ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از در درآمذه بانگی بر وی زذ که چراش می زنی وچراش می رنجانی؟ چه اگر او خاتون و تو کنیزک بوذی چه خواستی کردن ؟ می خواهی که فتوی دهم که در کلّ عالم غلام وکنیزک هیچ نیست الاّ حق را وفی الحقیقه همه براذران وخواهرانِ ما اند که مَا خَلْقُكُم وَلَا بَعْثُكُم اِلاّ كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ (٣١/٢٨) ؛ درحال توبه کرده اورا آزاذ کرد و هرچه پوشیذه بوذ بر وی پوشانیذ وچندانک درقیدِ حیات بوذ دیگر غلامان وکنیزکان را تعرّض نرسانیذ و برسُنّتِ نبوی سلوك نموذه می گفت

T, I, 437 ; H, I, 317 ٣٤٤/٣ Z ١١٥ ب B ١٠٩ آ K ٢٢٦

2 مطلع BZ : تطلع K ‖ بسماع BK : + شروع Z ‖ شبانروزی KZ : شبانه روز B ‖ 4 عظیم BZ : — K ‖ مانده KZ : ماند B ‖ 6 چیز را BK : چیز Z ‖ 9 حضرت BK ~ فرزند Z ‖ 10 رحمهما Z : رحمها که B رحمها K ‖ 12 و تو کنیزک بودی BK : بوذی و تو کنیزک Z ‖ 16 دیگر Z — K

شعر (رمل)

شرم دارم از نبیِّ ذو فُنون أَلْبِسُوهُم گفت مِمَّا تَلْبَسُون
مصطفیٰ کرد این وصیّت بابَنون اَطْعِمُوا الْأَذْنَابَ مِمَّا تأکُلُون
من چو پوشم از خز و اطلس لباس زآن بپوشانم حَشَم را نی پلاس

(۳٤٥/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از کثرتِ سماع و لطافتِ مزاج هنگامِ شتا زُکام شده بوذ، که الزُّکامُ امانٌ مِن السَّرسَامِ وَ هُو یَقْطَعُ عِرْقَ الْجُذَامِ، اَوَّلُهُ فَصْدٌ وآخِرُهُ حَمّامٌ؛ همانساعت قصدِ فصد کرده پیراهنِ خوذرا بفصّاد بخشید؛ دوّم روز بحمّام رفت

(۳٤٦/۳) همچنان بزرگی سؤال کرد که در عقیبِ کلِّ صلواتِ مکتوبهٔ آیة الکرسی خواندن چه حکمت دارذ؟ فرموذ که قال النبیُّ صلی الله علیه وسلّم مَنْ قَرَاءَ آیَةَ الْکُرْسِیِّ عَقِیبَ کُلِّ صَلَوٰةٍ مَکْتُوبَةٍ قَبَضَ اللهُ رُوحَهُ بِنَفْسِهِ؛ عجبا ازآن عظیمتر چه فایده و حکمت باشذ که جانِ ترا بدستِ خوذ او قبض کنذ و فیضِ رحمت فرمایذ؛ لا جرم حضرتِ مصطفیٰ علیه السلام دایما می خواند و اُمّتِ خوذرا هم بر قراءتِ آن ترغیب و تحریض می‌فرموذ و فضیلتِ آیة الکرسی از عرشِ عظیم عظیم ترست و در هیچ کتابی نیست، مخصوص بمصطفاست و بامّتِ مرحومِ او علیه السلام

T, I, 339 ; H, I, 319 ۳/۳٤٥ ـ ۳٤٦ Z ۱۱٦ آ B ۱۰۹ ب K ۲۲۸

7 السرسام KZ : سر السام (!) B ‖ 10 در عقیب KZ : در عقب B ‖ کل B ‖ 12 مکتوبة BK : + مفروضة Z ‖ KZ — : Zh 16 می فرمود BK : فرموذ Z ‖ 17 عظیم عظیم KZ : عظیم B

2 ـ 4 شرم . . . پلاس : MN ، ج ٦ ، ص ۵۰۱/۳۹۷٤ ـ ۳۹۷۵ ، ۳۹۷۳ : MA ، ص ٦٤٦ / ٦ ـ ۷

(۳۴۷/۳) همچنان یارانِ عتیق که سالکانِ طریقِ تحقیق و مستانِ جامِ رحیق بودند رضوانُ اللهِ علیهم اجمعین چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا فرمود که یارانِ ما تربهٔ مارا بلند سازند تا از مسافتِ دور پیدا شود که هرکه تربهٔ مارا از دور ببیند و اعتقاد نماید و بولایتِ ما اعتماد کند ایزدِ تعالی اورا از جملهٔ مرحومان گرداند ؛ علی الخصوص که کسی بعشقِ تمام و صدقِ بی‌ریا و حقیقتِ بی‌مجاز و یقینِ بی گمان بیاید و زیارت کند و نماز گزارد و هر حاجتی که دارد بخواهد ، باری سبحانه وتعالی جمیعِ حاجاتِ اورا بر آورده گرداند و بمقاصدِ خود برسد ومطلوبِ او دینی ودنیاوی حاصل شود

شعر (مجتث)

ز بس دعا که بکردم دعا شدست وجودم
که هرکه بیند رویم دعا بخاطر آرد

همچنان فرمود که دعا همچون تیرست وآمینِ یاران پرهای آن تیر

شعر (هزج)

بخواه ای دل چه می خواهی عطاء نقد وشه حاضر
که آن مه رو نفرماید برو تا سالِ آینده

T, I, 440 ; H, I, 319 ۳۴۷/۳ Z ۱۱۶ آ B ۱۰۹ ب K۲۲۸

5 ایزد BZ : الله K || 9 مطلوب KZ : بمطلوب B || 13 بخاطر BZ : بخاطرم K || 14 فرمود KZ : فرموده است B

(۳۴۸/۳) همچنان نقلیست صحیح که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که هفت کرّت تربهٔ مارا عمارت کنند ؛ آخرین بار ترکی بیرون آیذ مُتَموِّل وتربه را یکث خشت از زر و یکث خشت از نقرهٔ خام بسازذ وحوالیٔ تربهٔ ما شهری شوذ بس بزرگث وتربهٔ ما در میانهٔ شهر بماند ودرآن زمان مثنویٔ ما شیخی کند

(۳۴۹/۳) همچنان از یارانِ کبیر منقولست که روزی در بندگیٔ مولانا حکایتِ سبعه خوانیٔ صاین الدّین مُقری می‌کردند که ابو حفصِ دوران وقالونِ زمانست وهر شب بایذ که ختمِ قرآن کند ، آنگاه آرامذ ؛ فرموذ که آری ، گردگان را نیکو می‌شمرذ واز مغزِ نغزش حظّی ندارذ وفرموذ که کِتابُ اللهِ مَبْنِیٌ عَلَی اَرْبَعَةٍ : العبارةُ والاِشارَةُ واللَّطائفُ وآلحقائقُ ؛ فالعِبارَةُ لِلْعَوام وآلاِشارَةُ لِلْخَواصِّ واللَّطائِفُ لِلْاَوْلِیاءِ والْحَقائِقُ لِلْاَنْبِیاءِ ؛ وآن عزیز پیوسته بعبارتِ عبارت مشغولست واز اسرارِ آن محجوب

(۳۵۰/۳) همچنان روزی صاین الدّین بتکلّف می‌گویذ که امشب بعشقِ مولانا قرآن را ختم کردم ؛ فرموذ که چون نطرقیذی؟ فی الحال سرنهاذ وگریان شذ ومولانا فرموذ

شعر (رمل)

بر دلش گر تافتی گفتِ لبش ذرّه ذرّه گشته بوذی قالبش

که لَوْ اَنْزَلْنا کِتاباً لِلْجَبَل لَاَنْصَدَعَ ثُمَّ اَنْقَطَعَ ثُمَّ اَرْتَحَل

لَرَاَیْتَهُ خاشِعاً مُتَصَدِّعاً مِنْ خَشْیَةِ اللهِ (۲۱/۵۹) ودرین باب چه معانیها

۳۴۸/۳ ـ ۳۵۰ Z ۱۱۶ ب B ۱۱۰ آ K ۲۲۹ T, I, 441 ; H, I, 320

9 می شمرد BZ : می شمارذ K ‖ 12 اسرار KZ : سرّ B

18 که . . . ارتحل : MN ، ج ۲ ، ص ۲۷۵/۵۰۹ ؛ MA ، ص ۱۱۶/۱۱

که می‌فرمود و فرمود که امام ابوحنیفه رَضِیَ اللهُ عَنْهُ شبی نمازِ عشا می‌کرد، سورهٔ اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزالَهَا (۱/۹۹) فرو خواند؛ چون بذین آیة رسید که فَمَنْ یَعْمَلْ مِثْقالَ ذَرَّةٍ خَیْرًا یَرَهُ (۷/۹۹) شهقهٔ بزد و بیهوش گشت؛ گویند: هفت شبانروزی بر سرِ سجّاده بیخود مانده بود از هیبتِ اسرارِ قرآن؛ اگر قرآن خوانی آنچنان خوان که ترا بخوانندت نه آنک از غفلتِ آن خواندن برانندت و سرّ رُبَّ تَالٍ الْقُرْآنَ وَالْقُرْآنُ یَلْعَنُهُ اینست

شعر (هزج)

عروسِ حضرت قرآن نقاب آنگه براندازد
که دارالملکِ ایمان را مجرّد بیند از غوغا

(۳۵۱/۳) همچنان کُمّلِ اصحابِ درایت روایت چنان کردند که روزی قاضی سراج الدینِ اُرْمَوی رَحِمَهُ اللهُ که در جمیعِ علومِ عقلی و نقلی شافعیٔ ثانی بود؛ از چند فنّ معتبر مسایلِ مشکل و نکتِ غرّا استنباط کرده مستحضر گشت و بشاگردانِ خوذ تفهیم داذ که وقتی که مرا در مجمعِ امرا و فضلا با حضرتِ مولانا اتّفاق افتذ، میخواهم که فضیلت و چستیٔ خوذ را بوی بنمایم، تا معلوم کنذ که دانشمندی چیست و درآن دم که من در بحث گرم شذه باشم و دقیقهٔ از من فوت شوذ از هر جائی معاونت کنید؛ همانا که حضرتِ مولانا صباحی بسروقتِ

T, I, 443 ; H, I, 321 ۳۵۱/۳ Z ۱۱۶ ب B ۱۱۰ ب K ۲۳۰

1 می فرمود BK : فرمود Z || امام BK : — Z || 12–13 عقلی ونقلی BZ : عقل ونقل K || نکت BK : نکتهٔ Z || 18 کنید KZ : کنند B

قاضی می در آید و سلامی داده بهیبتِ عظیم در وی نظر میکنند و بزودی باز بیرون می‌آید ؛ قاضی سراج الدین در پیِ او بیرون می‌روذ وهیچ‌کس را نمی بینذ و از مردمِ محکمه سؤال می‌کنذ ، کسی نشانش نمی‌دهذ ؛ بعد از ساعتی دیذ که حضرتِ مولانا از عُلوئ قاضی فروذ آمذ وروانه شذ ؛ حیرتِ آن جماعت یکی در هزار شذ ؛ خدمتِ قاضی بالای علوی میروذ که نمازِ صبح‌را میگزارذ ؛ می‌بینذ که بر آبگینهای دیوارِ علوی مجموعِ آن مسایل و نکته‌ها را یگان یگان نبشته‌است و اَسْوِله واجوبهٔ آنرا در تحتِ هر مسئله ونکته ثبت فرموذه و در تحقیقِ آن چندان لطایفِ غیبی و عینی بیان کرده که در بیان آید ؟ فی‌الحال قاضی نعرهٔ می‌زنذ وجامهارا برخوذ چاک می‌کنذ و از آن امتحانِ بارد وتصوّرِ شارد استغفارکرده دوان بمدرسه می‌آید واز حضرتِ مولانا عذرها خواسته محبِّ مخلص می‌شوذ وپیشِ تمامتِ اکابر و شیوخ این قضیّه را باز می‌گویذ و این حکایت دربدایتِ حال بوذه واز آن سبب بوذ که بعد از نقلِ مولانا در منعِ رباب وتحریمِ سماع جماعتی سعیها می‌کردند وازو استمداد می‌طلبیذند اصلا تمکین نمی‌داذ وراضی نمی‌شذ

(۳۵۲/۳) همچنان روزی حضرتِ چلبی حسام الدین قدّس اللهُ سِرّهٔ از حضرتِ مولانا پرسیذه است که هم شهریٔ ما قاضی سراج‌الدین

T, I, 444 - 45 ; H, I, 323 ۳۵۲/۳ Z ۱۱۷ آ B ۱۱۰ ب K ۲۳۱

1 می درآید Z : در می‌آید K در می‌آمد B ‖ داذه KZ : داد B ‖ 6 می گزارذ Z : گزارذ K بگزارد B ‖ 8 فرموذه BZ : کرده K ‖ 10 می زنذ KZ : می زد B 12 می‌آید KZ : می‌آمد B ‖ محب Z : + و K ‖ 17 حضرت BK : — Z

چگونه کس‌است؟ فرمود که نیکو مردست ، گردِ حوض می گردد ، موقوفِ یک لکدست ؛ امیدست که نومید نشود ، بلکه نَوْامید گردد

(۳/۳۵۳) همچنان خدمتِ چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس رَحِمَه اللهُ روایت کرد که چون یارانِ عاشق مریدِ مولانا می شدند دعا می‌کرد و می فرمود که خداوندِ تعالی شمارا از شرِّ گرگانِ کُهن نگاه داراد ؛ یاران سؤال کردند که ایشان چگونه قومند؟ فرمود که قاطعانِ طریقِ حق و اهلِ هوا و بدع و منکرانِ جاهل

(۳/۳۵۴) همچنان منقولست که چون حضرتِ مولانا در سماع مست می‌شد قوّالان را می گرفت و همچنان چرخ زنان و پای کوبان صلوات می‌داد که اللّهُمَّ صَلِّ عَلَی مُحَمَّدٍ وَعَلَی آلِ مُحَمَّدٍ ، باز شروع می‌کرد

(۳/۳۵۵) همچنان مگر روزی آینه داری محاسنِ مبارکش را می ساخت ، گفت : خداوندگار چه می فرمایند ؟ چگونه می‌سازم ؟ فرمود : آن قدر که فرقی باشد میانِ مرد و زن ؛ روزِ دیگر فرمود که من بر قلندران رشک می برم که هیچ ریش ندارند و حدیثی فرمود که مِنْ سَعادَةِ ٱلمَرْءِ خِفَّةُ لِحْيَتِه ، لِأنَّ ٱللِحيَةَ حِلْيَةُ ٱلمَرءِ وَ فی كَثْرَتِها ٱعْجَابُ ٱلمَرءِ بِنَفْسِه وَ هُوَ مِن ٱلمُهْلِكات و فرمود که بسیاریْ ریش صوفیان را خوشست ، امّا تا صوفی ریش را شانه کردن عارف بخذا می رسد

T,I, 444 ـ 45 ; H, I, 323 ۲۳۲ K آ۱۱۱ B ب ۱۱۷ Z ۳/۳۵۳ـ۳۵۵

1 کس BK:— Z ‖ 10 که BZ : — K ‖ 12 مبارکش را BZ : مبارکش K ‖ مکر روزی KZ : یکی روز B ‖ 19 تا KZ : — B

(۳۵۶/۳) همچنان روزی بر درِ مدرسه ایستاده بوذ و یاران بجمعهم حاضر بوذند ؛ رو بیاران کرد وگفت : والله والله در عالم کسی نیست بجز یک کس وآن کس باشماست واز برای شماست و از بهرِ شما می‌کوشذ و شمارا می خواهذ ؛ چنانک گفت :

شعر (رجز)

من از برای مصلحت در حبسِ دنیا مانده‌ام
حبس ازکجا من ازکجا مالِ کرا دزدیده‌ام

یاران شکرها کرده سر نهاذند و شاذان شذند

(۳۵۷/۳) همچنان خدمتِ ولدِ مدرّس روایت‌کرد که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که خواجه فقیه احمد رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ پیوسته گفتی که چهل سال تمام لیلاً و نهاراً مجاهداتِ بی‌حدّ کردم وریاضتِ بسیار کشیذم تا مگر علّتِ دانشمندی ازمن بروذ وازآن حجاب بیرون آیم؛ می‌بینم که هنوز اثری باقیست و چندانک لوحِ دل ساذه تر ، قربت بیشتر ؛ همانا که لوحِ محفوظ از لوحِ حافظ اعلاست

(۳۵۸/۳) همچنان فرموذ که حضرتِ والدم سلطان العلماء فی‌العالم بهاء الدین ولد رضی الله عنه دایما می فرموذ که اگر مارا نه این علمهای تحصیل گسترستی ، آن معنی از علم قوی ترستی و می گفت

۳۵۶/۳ - ۳۵۸ Z ۱۱۶ ب B ۱۱۱ آ - ب K ۲۳۳ T, I, 446 : H, I, 324

9 خدمت KZ : — B || 11 سال ZK : + خدمت B || 15 همچنان BK : وگویند Z || 16 این KZ : — B

شعر (رمل)

دل ز دانشها بشستم آشنائی یافتم ظلمتِ هستی بماندم روشنائی یافتم

3 اکنون نادر کسی می‌باید که چون از مدرسهٔ فقه بمدرسهٔ فقر آید چنان باید که حق را یابد

شعر (مجتث)

6 چنانک مدرسهٔ فقه را برون شوهاست
بدانک مدرسهٔ عشق را قوانین است

(۳۵۹/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بخدمتِ
9 عارفِ صمدانی علاء الدینِ ثریانوس رَحِمَهُ اللهُ اشارت فرموذ که اگر از تو سؤال کنند که مولانا که بوذ؟ جواب ده که نبینی و نشنوی؛ یعنی نه عظمتِ اورا توانی دیذن و نه اسرارِ اورا توانی شنیذن؛ بعد
12 ازآن فرموذ که ده من نان را خائیذن و درجیب ریختن قوی سهلست امّا یکمن نان را خوردن عظیم دشوارست؛ چه این علمای ظاهر علومِ اهلِ معلوم را می‌خایند و می‌ریزند؛ اگر یکبار چنانک می‌باید خوردندی
15 بی‌آنک خواندندی از زحمتِ خائیذن رهیذندی و خاموشی را پیشهٔ خوذ کردندی

شعر (خفیف)

18 شصت فرسنگ از سخن بگریز که زدامِ سخن درین شستی

۳۵۹/۳ Z ۲۱۶ آ B ۱۱۱ ب K ۲۳۳ T, I, 446 ; H, I, 324

4 باید : BZ باید K || 5 شمر BK : — Z || 8 که BZ : — K || 12 سهل است BZ : سهل تراست K

(۳/۳۶۰) همچنان فرموذ که در آخرِ وقت خواجه حکیم سنائی رحمةُ اللهِ عَلَیْه زیرِ زبان چیزی می‌منگیذ ؛ محبّان گوش فا پیشِ دهانش بردند ، این بیت را می‌گفت

شعر (رمل)

باز گشتم زآنچ گفتم زانک نیست در سخن معنی و در معنی سخن

(۳/۳۶۱) همچنان از اصحابِ کرام منقولست : مگر که معین‌الدینِ پروانه میخواست که ولدِ تاج وزیررا در قونیه قاضی کنذ و او مردی بوذ پرفضایلِ علمِ ادب ؛ امّا بی‌ادب و مُعْجِب و از عالمِ اولیا دور ؛ گفت : بسه شرط منصبِ قضارا قبول می‌کنم : شرطِ اوّل آنک رباب‌را از میانِ خلق برگیری ؛ دوم آنک محضرانِ کهن‌را که جلّادانِ محکمه اند برانی ؛ سوم آنک محضرانِ نَوْرا جامگی دهی تا از مردم چیزی نبرند ، پروانه جواب داذ که هر دو شرط را ملتزم می‌شوم و توانم می‌کردن ، امّا رباب‌را نتوانم برداشتن که وضعِ پاذشاهی بس بزرگست ، از آن سبب بقضا رضا نداذ ؛ چون این حکایت بسمعِ مولانا رسیذ فرموذ که زهی رباب مبارک! ولله الحمد که رباب دستگیرِ او شذ و او را از چنگِ قضاء قضا رهانیذ ؛ عاقبة الامر تمامتِ اولادِ او مریدِ خاندانْ شذند

T, I, 447 ; H, I, 325 ۳/۳۶۰ـ۳۶۱ Z ۱۱۸ آ B ۱۱۱ ب K ۲۳۳

1 همچنان BK : — Z ‖ 2 رحمة . . . علیه KZ : — B ‖ 6 که KZ : — B ‖ 10 آنک B : — KZ ‖ کهن KZ : — B ‖ 13 می‌کردن KZ : کردن B ‖ 14 سبب BZ : — K

(۳/۳۶۲) همچنان یارانِ کرام روایت کردند که روزی حضرتِ سلطان ولد بحضرتِ والدِ خود حکایت می‌کرد که این صوفیان با همدیگر چه خوش می‌سازند و صحبت میکنند و با یکدیگر قیل و قالی ندارند، امّا یارانِ ما با همدیگر درجنگند بی‌موجبی و سببی و با یکدیگر نمی سازند؛ فرمودکه آری، بهاءالدین، اگر هزار پرماکیان در خانه‌ٔ باشند، با همدیگر می‌سازند؛ امّا دوخروس دریک محل نمی‌سازند؛ اکنون یارانِ ما بمثابتِ خروسند ازآن با خروشند

(۳/۳۶۳) همچنان شیخ محمودِ صاحب‌قران روایت کرد که روزی شخصی بحضرتِ مولانا شکایت می‌کرد که یاران با همدیگر دایم در جنگند؛ فرمودکه براذر با براذر اگرچه جنگ می‌کنند، امّا پذر با هر دو صفاست؛ مگر روزی یاران اتّفاقِ صوفیان را درحضرتِ مولانا تقریر می‌کردند که با همدیگر چه خوش برمی‌آیند؛ فرمودکه نی نی چه عظیم فرو می‌روند؛ علامتِ برآمدنِ آدمی آنست که با مردانِ خدا و اولیای والا صحبت کنند و الاّ برآمدنِ اهل دنیا عینِ فرو رفتن است؛ چنانک کِرمی در سرگین وچمین اگرچه بالا می‌جوشد، هم باز فرو می‌روذ؛ بعد ازآن فرموذکه شیخ همچون آفتابیست؛ دست بدامنِ آفتاب زنید وخوذرا بوی تسلیم کنید، اگر برآیذ بهم برآئیذ واگر افول کنذ بهم غروب کنید تا تسلیمِ کلّی وانقیادِ پیر ومطاوعتِ وی ثابت شوذ

۳/۳۶۲ - ۳۶۳ Z ۱۱۸ ب B ۱۱۱ ب - ۱۱۲ آ K ۲۶۴

T, I, 449 ; H, I, 326

5 بر BZ : سر K || 9 می‌کرد KZ : کرد B || باهمدیکر ZK : همدیکر B || 11 مکر روزی K : همچنان Z || 14 و الا KZ : — B || 16 همچون Z : محمود K

(۳/۳٦٤) همچنان روزی با عالی مردی معرفت می گفت ؛ فرمود که درین حال تو بمثابتِ زری ؛ باید که زر تر شوی و وقتی شوی که در کوره در آئی و بارها بجوشی و بر سندانِ ریاضت ضربتِ ضرّاب خوری تا انگشتریٔ سلیمانی شوی ویا گوشوارهٔ عارضِ سلطانی گردی ؛ اکنون این همه آدمیان مردم اند و مسلمانِ مقلّد ؛ وقتی آن دمی و محقّق شوند که در کورهٔ عشق در آیند و بر سرِ سندانِ صبر زخمهای شداید کشند و تحمّلِ محالات کنند و بر جفاهای عوام احتمال نمایند تا صفا یافته مرأت الله گردند وهذه کفایة

(۳/۳٦٥) همچنان از محقّقانِ اصحاب چنان منقولست که روزی معین الدینِ پروانه بخدمتِ شیخ صدر الدین رفته بوذ ؛ بعد از فرموذنِ فوایدِ بسیار شیخ فرموذ که امشب مرا عروجِ عالمِ ملکوت شذه بوذ ؛ بسی حجُب مرتفع گشته حضرتِ مولانا را بر بالای عرشِ مجید ایستاذه دیذم وآنچنان قربی که اوراست هیچ ولی را نیست ونبوذه است ؛ دوم روز پروانه معتقدِ عظیم گشته باکابرِ شهر بزیارتِ مولانا آمذه بادبِ تمام بنشست ؛ پیش از آن که آن حکایت را روایت کنذ فرموذ که امیر معین الدین، آن معنی راستست وآنچنانست که شیخ دیذ، امّا ما او را آنجایگاه هیچ ندیذیم ؛ هی سماع شذ واین غزل را سر آغاز کرد وگفت :

T, I, 450 ; H, I, 327

۳/۳٦٤ـ ٣٦٥ Z ١١٨ ب B ١١٢ آ K ٢٣٥

1 که KZ : + تو B ‖ 5 و KZ : — B ‖ 6 شوند BZ : باشند K ‖ کورهٔ KZ : کوزه B ‖ 10 بخدمت BZ : بحضرت K ‖ 14 باکابر KZ : با اکابر B ‖ 15 بادب KZ : با ادب B

شعر (مجتث)

اگر حریفِ منی پس بگو که دوش چه بود
میانِ این دل و آن یارِ می فروش چه بود
وگر بچشم بدیدی جمالِ ماهم دوش
مرا بگو که درآن حلقهای گوش چه بود
و گر تو با من هم خرقه و همرازی
بگو که صورتِ آن شیخِ خرقه پوش چه بود
اگر فقیری ونا گفته راز می شنوی
بگو اشارتِ آن ناطقِ خموش چه بود
وگر شناختهٔ کاصلِ انس وجان زکجاست
یکیست اصل پس این وحشتِ وحوش چه بود
وگر بدیدی که جانی که پشت ورویش نیست
گهِ تصوّرِ عشّاق پشت وروش چه بود
و گر ز عشق نه سر دفترِ غرض مائیم
هزار دفتر و پیغام وگفت و گوش چه بود

پروانه را ازآن حال مجالِ قال نبود ؛ سرنهاذ وزوذ برخاست

(۳۶۶/۳) همچنان از کبارِ اصحاب منقولست که خدمتِ قدوة

T, I, 450 ; H,I, 427 ۳۶۶/۳ Z ۱۱۹ آ B ۱۱۲ ب K ۲۳۶

2 چه KZ : که B || 3 این KZ : آن B || چه K : که BZ || 5 چه BK : که Z || 7 چه KB : که Z || 9 چه KB : که Z || 10_11 وگر... چه بود BK : — Z || 10 ز کجاست B : کجاست K || 11 این K : آن B || 12 که جانی K : — B h BZ || 13 که KB : + در Z || چه KB : که Z

الابدال خواجه فقیه احمد رحمةُ اللهِ عَلَیْه از جملهٔ شاگردانِ بهاء ولد بوذه ، درسِ هدایه می‌خواند و آن روز سلطان العلما چندانی معانی گفت و نموذ که جانهای مقدّس حیران شذند ؛ فقیه آشفته وار برخاست و کتبِ خوذ را در آتش انداخته و بجانبِ کوهستان روانه شذ ؛ چندانک حضرتِ شیخ در قیدِ حیات بوذ بشهرِ قونیه نیامذ ؛ بعد از آنک رحلت فرموذ بشهر بیامذ و در دروازهٔ احمد تقاعد نموذه وآنگاه شهرت گرفته کرامات می نموذ و مغیّبات می گفت ؛ امّا در متابعت نبوذ و اوقات که در جوانی حضرتِ مولانا را برو گذری افتاذی نعره ها زذی و غریوها کردی و گفتی که راه دهیذ که گنجِ روان می‌آیذ و از دور سجده کردی و مجموعِ خلایق که برو هنگامه بوذندی چندین نوبت این گواهی را ازو شنیذندی وکیفیّتِ حال و اسرارِ آن قال معلومِ ایشان نشذی و گویند : حضرتِ مولانا چندانک فقیه را دیذی تا گذشتن چشمها بهم کردی وفرموذی که او اهلِ اقتدا نیست ؛ مقتدیٔ مخلص آنست که من جمیع الوجوه بطریقِ متابعت بمقتدای خوذ اقتدا نماید و این مردیست یکسواره که گلیمِ خوذ را از عزقاب برهانیذه است و نجات یافته وایشان را در عالمِ غیب اهلِ فتور خوانند تا حضرتِ مَاشَاءَاللهُ چه فرمایذ و چه معامله کنذ

---

1 شاگردن BZ : + سلطان العلماء K || 2 بوذه BZ : بود K || روز KZ : + حضرت B || 4 انداخته BZ : انداخت K || 6 بشهر بیامد KZ : — B || نموذ K : نموذه Z : نموده و B || 9 کردی BK : می کردی Z || 11 این KZ : آن B || از و KZ : ازوی B || 12 نشذی BZ نبودی K || وگویند K : همچنان Z || 13 فرموذی BZ : فرمود K || 15 مردیست KZ : + که B

(۳۶۷/۳) همچنان منقولست از حضرتِ کرای بزرگ که والدهٔ حرمِ مولانا بوذ وشرحِ ولایتِ آن خاتونِ آخرت در اطباقِ اوراقِ گنجائی ندارذ رَضِیَ اللهُ عَنْهَا که شبی نزدیکِ سحری از عالمِ غیب الغیب غلغلهٔ وکُلکُلهٔ بسمعِ مبارکِ او رسیذ؛ ازآن معنی از حضرتِ مولانا سؤال کرد که غلغلهٔ ارواح کُلکُلهٔ ملایکه بتواتر می شنوم ، چه حالست؟ فرموذ که روحِ پاکِ فقیه احمدرا ملایکهٔ کرام بآسمان می برند؛ آن بوذ که وقتِ چاشت قیامت برخاست در تاریخ سنه ثمان عشر وستمایهٔ ونمازِ اورا مولانا گزارده دفن کردند؛ همچنان خدمتِ ولیّ الله فی لارض حبیبِ فقیهِ اقشهری واستاذ زکریای توقاتی از شاگردانِ مقبلِ مقبولِ سلطان العلما بوذند

(۳۶۸/۳) همچنان مگر درویشی از مشایخِ آن عصر در اوّلِ بهار وفات یافت واعتقادِ هوامِ عوام آن بوذ که او ولیٌ خداست؛ بحضرتِ مولانا اعلام کردند که آن فلان مردِ ولی مُرد ؛ فرموذکه تمامتِ اشیا واجزای عالم روبحیات نهاذه اند او چون مُرد؟ پس چگونه مردِ خداست؟ تا مردِ خدا رضا ندهذ مرگ را برو دست رسی نیست واغلبِ انبیا واکابرِ اولیا بایذ که در فصلِ خزان وقلبِ زمستان نقل کنند ؛ چنانک حضرتش در زمستانِ شدید که روی زمین چون حدید شذه بوذ رحلت فرموذ وهذا مِن اَمارات الوَلایة

T, I, 453 ; H, I, 329 ۲۳۷ K ب ۱۱۲ B ب ۱۱۹ Z ۳۶۸ - ۳۶۷/۳

1 منقولست KZ : — B || والدهٔ KZ : والد (!) B || 2 در اطباق KB : + و Z || 3 ندارذ KZ : + و B || 4 - 5 بسمع . . . که BK : — Z || سید KZ : می رسید B || 5 ارواح BK : — Z || 6 حالست BK : حالیست Z || احمد Z : — BK || 11 همچنان BK : الحکایه Z || مکردرویشی KZ : یکی درویش B || 12 او KZ : — B || 13 که آن KZ : آن B || 15 دست رسی Z : دست BK || 15 اولیابایذ KZ : اولیاید (!) B || 18 امارات KZ : امارت B

(۳۶۹/۳) همچنان خدمتِ قدوة المدرّسین وقامعِ اهلِ بِدَع و المُدْرِسین مولانا شمس الدینِ ملطی رَحِمَه اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که ازین یارانِ ما هیچ کاری نیاید وکوششی نتوانستند کردن ؛ بهتر ازآن نیست که پیشترک بذآنِ عالم دویم و جهتِ ایشان درجاتی مهیّا کنیم تا یاران را مشکلاتِ عقباتِ عقوبات آسان شوذ

شعر (رجز)

گفت مرا دولتِ نو راه مرو رنجه مشو
زانک من از لطف وکرم سوی تو آینده شوم

(۳۷۰/۳) الحکایه : همچنان از فحولِ اصحاب منقولست که در جمعیّتِ معین الدینِ پروانه شیخ مجد الدینِ جندی که در علمِ حروف ممتاز بوذ بنزدِ شیخ صدر الدین وسایر علما و شیوخِ دین دعوی کرد و التزام نمود که امروز درین مجلس هرچه مولانا بگویذ من بلا نُسَلِّم منع کنم تا مُلْزَم شوذ ؛ شیخ بارها فرموذ که امتحانِ کبار در طریقت مذموم است ، نشنید ؛ همانا که چون حضرتِ مولانا از درِ سرای درآمذ فرموذ که لا اِلٰهَ اِلاّ اللهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللهِ بیکبارگی فریاذ کردند ؛ شیخ مجد الدین بیامذ و سر نهاذه مستغفر شذ وبسی عذرها خواست وهمان روز در اثنای معرفت فرموذ که چنانک در قانونِ شرعِ

T, I, 454 ; H, , 330 ۲۳۸ K ۱۱۹ ب ۱۱۳ B ۳۷۰ Z ۳۶۹/۳ ـ ۳۷۰

2 رحمه‌الله BK : رحمة الله علیه Z || 3 نیاید KZ : نیامد B || 4 دویم KZ : رویم B || 8 شوم KZ : شدم B || و K : — Z || 9 که KZ : + روزی B || 11 بنزد BZ : نزد K || کرد KZ : کرده B || نمود KZ : نموده B || 13 نشنید KZ : نشنیدی K || 16 نهاذه BZ : نهاد K || شذ KZ : شده B || 17 وهمان روز KB : همچنان روزی KZ

نبوی فی تحت کل شعرة جنابة واردست تا اگر یکتای موئی از مویهای تن تر نشوذ آدمی از جنابت ظاهر طاهر نمی شوذ ؛ همچنان نزد محققان مدقق نیز تا در آدمی از هستیٔ او موئی برو باقی باشذ هرگز از جنابت خباثت باطن پاک نشوذ ، چنانک گفت :

شعر (هزج)

کامل صفتی راه فنا می پیموذ ناگاه گذر کرد ز دریای وجود
یکموی ز هست او برو باقی بوذ آن موی بچشم فقر زنّار نموذ

چه آنچ حق تعالی در شان مشرکان اِنَّما الْمُشْرِکُونَ نَجَسٌ (۲۹/۹) فرموذ ، مقصود نجاست باطن باطل ایشان بوذ ، نی نجاست ظاهر وآن هستی وفضولیٔ نفس ظلوم وجهول است وتمرّد از دعوت انبیا واولیا وترک متابعت

(۳۷۱/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا فتوی نبشته بوذ وآنرا بخدمت قاضی عزالدّین سیواسی بردند ؛ چون بمطالعه رسانیذ از سر فضیلت وفضولی وتصدّر قبول نکرد ؛ فی الحال حضرت مولانا بمذکور مصوّر شذ وفرموذ که آن مسئله در آن کتاب مختلف است که کاغذ فتوی را نهادهٔ ، نعرهٔ بزذ واز هوش برفت ، چون بخویشتن باز آمذ آن مسئله را درآنجا بیافت از سر اخلاص بنده ومرید خاص شذ

T, I, 456 ; H, I, 331 ۳۷۱/۳ Z ۱۲۰ آ B ۱۱۳ ب K ۲۳۹

1 اکر ‖ 2 نزد BK : — Z ‖ a 6 بموذ BZ : بنوذ K ‖ 8 مشرکان BZ : + فرموذ که B h K ‖ 10 ـ 11 وتمرد . . . متابعت KZ : — B

(۳۷۲/۳) الحکایه : همچنان راویانِ حکایت وحاویانِ حکمت از خدمتِ ملک المدرّسین ، سلطان القضاة ، مولانا قطب الدینِ شیرازی رحمةُ اللهِ عَلَیْهِ چنان روایت کردند که روزی در مجمعِ فضلای تبریز حکایت کرد که در اوانِ شرح الشبابی چون بقونیه رسیذم وبا اکابرِ آن دیار همدم و هم زبان گشتم وما دوازده یاران بوذیم در غایتِ استعداد و هریکی در فنونِ علوم ذوفنون بوذند ؛ عاقبة الامر باتّفاقِ یارانِ خوذ از چند پاره کتبِ غریب مسایل ونکتِ عجیب اختیار کرده مستحضر شذم ؛ چنانک هیچ کسی را درآن باب مجالِ ایراد وجواب نبوذی ؛ هماناکه چون روی مبارکِ آن پاذشاه را دیذم از آنها یکی در خاطرم نماند ، چندانک کوشیذم که نکتهٔ بگویم و مسئلهٔ وا پرسم دیذم که همه از لوحِ درونم محو شذه بوذ و اصلا قوّتِ حافظه ومذکوره ام مددی نکردند ، از سرِّ آیتِ یَمْحُو اللهُ مَا یَشَاءُ وَیُثْبِتُ وَعِنْدَهُ اُمُّ الْکِتَابِ (۴۱/۱۳) چیزهای عجب معلومم شذ ودیذم که از کمالِ قوّت درمن تصرّفی کرده جمیعِ علوم را از دلم پاک برده بوذ و مرا خالی مانده ؛ چنانک می گویذ

شعر (رمل)

چون بنسیان بست او راهِ نظر — کار نَتْوان کرد ور باشذ هنر
چون بتذکیر و بنسیان قادرند — بر همه دلهای خلقان قاهرند
آیت أَنْسَوْکُمُ ذِکْری بخوان — قدرتِ نسیان نهاذنشان بدان

T, I, 456 ; H, I, 331 — ۳۷۲/۳ Z ۱۲۰ آ B ۱۱۳ ب K ۲۳۹

1 الحکایه BK : وگویند Z || 6 باتفاق BZ اتفاق K || 7 نکت BK : نکته Z || غریب KZ : + و B || 12 مددی K : مدد Z || 14 بود KZ : — B || 15 می گوید KZ : گفت B

17 - 19 چون . . . بدان : MN ج ۱ ، ص ۱۰۳ / ۱۶۷۶ ، ۱۶۷۵ ، ۱۶۷۴ ؛ MA ، ص ۴۴/۲۵ ، ۲۴

و من در دریای حیرت یاوه گشته بوذم ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا بشرحِ معانی شروع فرموذه در ضمنِ آن معانی و آن لطایف تمامتِ مسایل و نکتِ ما را تلفیق کرده یگان یگان تقریر کرد و مواضعِ ایراد و دقیقه گیری را باز نموذ و هر یکی را بجائی رسانیذ که از فهمِ آن عقولِ عقلای عالم حیران ماندند ؛ بر خاستم و بصدقِ تمام با یارانِ خوذ بنده و مرید شذیم ؛ حقّا که الیوم خوذ را بحرِ بی پایان دیذم

(۳۷۳/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که خدمتِ مولانا شمس الدینِ ماردینی مگر در جوابِ مسئلهٔ فرومانده بوذ و در فتویٔ آن قاصر شذه ؛ شبی حضرتِ مولانا را در خواب دیذ ؛ فرموذش که آن مسئله در هدایه مذکورست ، در فلان باب سی و سوم ورق را بشمار و در صفحهٔ راست در هفتم سطر ببین و استحضار حاصل کرده فتوی بنویس و هیچ از متعصّبانِ مذهب میندیش ؛ صباحی بر خاست و هدایه را در پیش گرفته از هدایتِ آن سلطانِ هادی همچنان بوذ که فرموذه بوذ ؛ بعد از آنکه فتوی را بنوشت کیفیّتِ حال را کماکان بعلمای مدرسه تقریر کرد و گویند آن روز بیست نفر دانشمندانِ نفور زنّارِ انکار بریذه زنارِ آن کار نجات یافتند و مریدِ مخلص شذند وَ ٱلسَّلامُ عَلَىٰ مَنِ ٱتَّبَعَ ٱلهُدَىٰ (۴۷/۲۰)

شعر (مضارع)

من عشق را بدیذم بر کف نهاذه جام می‌گفت عاشقان را از بزمِ ما سلام

T, I, 458 ; H, I, 332 ۲۴۰ K آ ۱۱۴ B آ ۱۲۰ Z ۳۷۳/۳

1 حضرت BZ : — K || 2 آن معانی BK : — Z || 3 نکت BK : نکتهٔ Z || تلفیق KB : تلقین Z || 7 همچنان BK : — Z

(۳۷٤/۳) الحکایه: همچنان یارانِ مُکَرَّمِ مُکَرَّم، مقرّبانِ حرمِ خرّم عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُم چنان روایت کردند که ملکهٔ زمان، بانوی جهان، خاتونِ سلطان، گرجی خاتون رَحِمَهَا اللهُ که از جملهٔ محبّانِ خالص و مریدهٔ خاصِّ خاندان بوذ ودایم در آتشِ شوقِ مولانا می‌سوخت؛ اتّفاقا خواست که بقیصریه روذ وسلطان‌را ازو نا گزیر بوذ، ازآنک گزین و صاحب رای رزین بوذ وتحمّلِ بارِ نارِ فراقِ آن حضرت نداشت؛ مگر درآن عهد نقّاشی بوذ که در صورتگری وتصویرِ مصوّرات مانیٔ ثانی بوذ و در فنِّ خوذ مانی‌را در نقشِ ما فرومانی می‌گفت و اورا عین‌الدولهٔ رومی گفتندی؛ اورا تشریفها داذه اشارت کرد که تا صورتِ مولانا را در طبقی کاغذ رسمی بزند وچنانک می‌باید در غایتِ خوبی بنگارذ وگزار کند مونسِ اسفارِ او باشذ؛ پس عین‌الدوله با امینی چند بحضرتِ مولانا آمذ تا ازین حکایت اعلام دهند؛ همچنان سر نهاذ و از دور بایستاذ، پیش ازآنک سخن گویذ فرموذ که مصلحت است اگر توانی؛ همانا که طبقی چند کاغذِ مخزنی آورده عین‌الدوله قلم بردست گرفته توجّه نموذ وحضرتِ مولانا بر سرِ پا ایستاذه بوذ؛ نقّاش نظری بکرد وبتصویرِ صورت مشغول شذ ودر طبقی بغایت صورتی لطیف نقش کرد؛ دوم بار چون نظر کرد دیذ که آنچ اوّل دیذه بوذ آن نبوذ؛ درْ طبقی دیگر رسمی دیگر زذ؛ چون صورت‌را تمام کرد

T, I, 458 ; H, I, 333

۳۷٤/۳ Z ۱۲۱ آ B ۱۱٤ آ K ۲٤۰

1 الحکایه BK : منقولست که Z || 10 که KZ : — B || کاغذ BK : کاغذی Z || 12 آمذ ZK ; آمده B || 13 دهند BZ : دهد K || نهاذ و KZ : نهاده B || 15 بردست BK : بدست Z || 18 چون Z : — B بزذ KZ : زد B

باز شکلی دیگر نمود ؛ علیها در بیست طبق گوناگون صورتها نبشت وچندانک نظر را مکرّر می‌کرد نقشِ پیکر دیگرگون می‌دید ؛ متحیر مانده نعرهٔ بزد و بیهوش گشته قلمها را بشکست و عاجزوار سجده‌ها می‌کرد ؛ همانا که حضرتِ مولانا همین غزل را سرآغاز فرمود که

شعر (خفیف)

آه چه بی‌رنگ و بی‌نشان که منم — کی ببینم مرا چنانک منم
گفتی اسرار درمیان آور — کو میان اندرین میان که منم
کی شوذ این روانِ من ساکن — اینچنین ساکنِ روان که منم
بحر من غرقه‌گشتِ هم درخویش — بوالعجب بحرِ بی‌کران که منم

الی آخره

همچنان گریان گریان عین الدوله بیرون آمذ وکاغذها را بخدمتِ گرجی خاتون بردند، مجموعِ آن صور را در صندوق نهاذه در سفر وحضرِ خوذ با خوذ می‌داشت و در هرحالتی که شوقِ آن حضرت اورا غالب شذی درحال مصوّر و مُشَکّل می شذ تا آرام می گ فت

(۳۷۵/۳) همچنان یارِ ربّانی ، ولیِّ پنهانی ، حسام الدینِ دبّاغِ مولوی رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که مرا در جوانی دردِ چشم شذه بوذ و بمعالجهٔ اطبّا اصلاح نمی پذیرفت وناسور شذه بوذ ؛ روزی درویشی از مریدانِ مولانا بخدمتِ پذرم دلالت کرد که اورا بحضرتِ مولانا ببر و ازواستعانت جوی

T, I, 460 ; H, I, 434 ۳۷۵/۳ Z ۱۲۱ ب B ۱۱٤ ب K ۲٤۲

4 که KZ : — B ‖ 10 الی آخره BZ : — K ‖ 12 صور را BZ : صورت را K ‖ 14 می گرفت KZ : + الحکایه B ‖ 18 تا KZ : — B

تا چشمهای فرزندت خوش شود؛ همچنان پذرم مرا برداشته بحضرتِ مولانا آورد، مگر حضرتِ ایشان را هم وَجَعُ العَینی بوده است و مرا در ضمیر گذشت که چون او معالجهٔ دردِ خود نمی تواند کردن، بدردِ دیگران چه درمان کند؟ فی‌الحال فرمود که حسام‌الدین پیشتر آتا چشمهات را ببینم؛ پیش دویده سر نهادم؛ همانا که بدو انگشتِ مبارک خدوی دهان برگرفت و بر چشمهای من مالید و فرمود که فرزند کارد دستهٔ خود را نمی بُرّد امّا در مقامِ دیگر ذوالفقاری کند و سنّتِ الٰهی چنانست که بندگانِ او محتاجِ همدیگر باشند وفی‌الحقیقه آن همه افتقارها بر حق می گردد؛ بعد دوم روز باذنِ اللهِ تعالی و بعنایتِ مولانا عینانِ من منوّر گشته پذرم ترتیبِ سماع کرد و دعوتِ کبار کرد و مجموعِ اهل خانه مرید و بنده شدیم و ازین کرامتهای عجیب در هر روزی بی حساب مشاهده می‌کردیم؛ درین حال هشتاذ ساله شده ام دیگر زحمتی و دردی ندیدم والحمدُ للهِ ربِّ العالمین

(۳۷۶/۳) همچنان خدمتِ شیخ کمال الدینِ تبریزی الخادم رحمةُ اللهِ علَیْه که سَرْورِ خدّامِ مشهدِ مقدّسِ تربه بوذ چنان روایت کرد که مصحوبِ حضرتِ مولانا در شهرِ حلب بوذم و چند روز آنجایگاه اقامت افتاذه؛ روزی بسوی بازار رفتم و از بقّالی چیزی خریذم؛ از ناگاه بمن دشنام داذ و مرا رنجانید، بیامذم و غریب دشمنیِ آن قوم را بحضرتِ مولانا تقریر کردم؛ از آن قوم قوی رنجید؛ فرمود که ازین

۳۷۶/۳ Z ۱۲۱ ب B ۱۱٤ ب K ۲٤۳ T, I, 361 ; H, I, 335

3 معالجه KZ : بمعالجهٔ B || 7 مقام KZ : مقامی K || 10 کرد KZ : کرده B || 11 عجیب BK : عجب Z

شهر سفر باید کردن که لشکرِ مُغل می رسد و حلب‌را خراب می‌کنند، همان بوذ که بطرفِ دمشق روانه شذیم در عقب لشکرِ مغل رسیذه حلب‌را خراب و یباب کرد و بیچاره بقّال را پاره پاره‌کردند

(۳۷۷۳/) همچنان کراماتِ دیگر که از حضرتش در راهِ شام مشاهده کردم و شجاعتِ پنهانیٔ اورا آشکار دیذم آن بوذ که ساربانِ اشترانِ ما در منزلی بجِدّ گرفت که البتّه اینجایگاه نزول کنیم؛ حضرتِ مولانا تمکین نداذ؛ باز لجاج کرده پیش آمذ که من نمی‌روم؛ حضرتِ مولانا مشتی بر نیاگوشِ او فرو کوفته درحال نگونسار شذ، هر دو دستش را محکم ببسته بر دوشِ مبارک بگرفت و روانه شذ؛ همچنان قربِ یک فرسنگ راه رفته درسبزه گاهی وخوش گیاهی فرو نهاذ و فرموذ که ای ابله! گیرم که درحقِّ ما رحمتی وشفقتی نداری، غمِ اشترانِ خوذ نیز نخوری؟ چه آن منزل خشکستان بوذ وامشب آن منزل منزلگاهِ لشکرِ مغل خواهذ شذن وحوالیٔ آن‌را زیر و زبر خواهند کردن؛ آن بوذ که لشکرِ مغل منزل بمنزل درپیِ ایشان می‌رسیذند وولایتِ حلب را خراب کرده جلبِ حَلَب کردند

(۳۷۸/۳) همچنان از شیخ کمال الدین منقولست که شبی خدمتِ شیخ صدرالدین رحمةُ اللهِ عَلَیْه مصطفی را صلّی الله علیه وسلّم درخواب دیذ ومشکلاتِ مسائلی که برو پوشیذه بوذ استفسار کرده بروکشف می‌شذ و می‌دیذ که حضرتِ مولانا برابرِ رسول نشسته‌است وقولِ اورا تصدیق

۳/۳۷۷ - ۳۷۸ Z ۱۲۱ ب B ۱۱۵ آ K ۲۴۳ T, I, 462 ; H, I, 335

1 باید KZ : می‌باید B ‖ 2 که ... درعقب BK : — Z ‖ رسیده BK : می‌رسیذه Z ‖ 5 آشکار KZ : آشکار را B ‖ 12 نیز B : — KZ ‖ خشکستان BK : خشکان Z ‖ 15 حلب BK : جلب Z ‖ 19 می دید BK : می دیذم Z

می‌کنند و تحسین می‌فرمایند ؛ شیخ بیدار شده از شادی در جهان نمی گنجید ودر آن اندیشه فرو رفته بود ؛ از ناگاه دید که حضرتِ مولانا از در در آمد و در همان مقام که برابرِ مصطفی نشسته بود بنشست و آن مشکلات را برشیخ مکرّر کردن گرفت تا نیک مقرّر شود ؛ شیخ نعره‌ها بزد وحالها نمود وباخلاصِ تمام شکرها می‌کرد که در زمانِ آن چنان سلطانی شیخِ زمان بود مشارٌ الیْه شد ومدارٌ علَیْه

(۳۷۹/۳) همچنان از کبارِ احرار رضی الله عنهم چنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از پیشِ دکّانِ شیخ صلاح‌الدینِ زرکوب قدّس اللهُ سرّه می‌گذشت ؛ همانا که آوازِ طقطقِ ضرّابان بگوشِ مبارکش رسیده بسماع و چرخ مشغول شد و هنگامهٔ عظیم جمع آمد ؛ بخدمتِ شیخ صلاح‌الدین خبرکردند که مولانا بسماع شروع فرموده‌است ؛ شیخ بشاگردانِ خود اشارت کرد که دستها را از ضرب وا مگیرید ؛ چه اگر زر ورق تلف شود باکی نیست ؛ از وقتِ ضحی تا قربِ نمازِ دیگر در سماع بود ؛ بعد از آن فرمود که بس کنید ؛ آن بود که گویندگان رسیدند و سماع را بجدّ گرفته این غزل‌را سرآغاز فرمود :

شعر (هزج)

یکی گنجی پدید آمد درآن دکّانِ زرکوبی
زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی

الی آخره

T, I, 463 ; H, I, 336

۳۷۹/۳ Z ۱۲۲ K ۲۴۴

2 آمد KZ : آمده B ‖ 3 برابر BZ : حضرت K ‖ 4 شود BZ : شد K ‖ 6 شد KBZh : — Z ‖ 7 همچنان... ص ۴۳۰/۷ کردند KZ : — B ‖ 10 رسیده BK : رسید Z

شیخ بدکّان درآمده دیدکه تمامتِ دکّان پر زر ورق شده بوذ و سندان و هر آلتی که بوذ زرّین گشته ؛ شیخ فریاذ کنان بیرون آمذ و در پای مبارکِ مولانا می غلطید ؛ همان دم فرموذکه دکّان را یغما کردند وازسرِکار برخاسته در حلقهٔ بیکاران نگینِ کار شذ وآن بوذکه ازآن عنایت مشهورِ جهان گشت وگویند سندانِ زرّین را شاگردانِ شیخ پنهان کرده بوذند؛ فروخته اخراجاتِ سماعها کردند ویارانِ عزیزرا بخش کردند

(۳۸۰/۳) همچنان خدمتِ رئیس‌الاصحاب چلبی جلال الدین المعروف بابن اسفهسالار رحمه اللهُ حکایت کردکه مرا درعالمِ جوانی خوابِ عظیم زحمت می‌داذ ودایما سرگران می‌بوذم ؛ بحضرتِ مولانا از غلبهٔ خواب شکایت کردم ، فرموذکه خشخاشِ بسیار آوردند وشیرِ آن را برگرفتند وعلی الرّیق مرا در خورانیذ ؛ همان بوذکه ازآن گرانی در من اثری نماند وبعنایتِ او آن بخارات از دماغِ من زایل شذ وسر سبکْ گشتم ودایما اسرارِ خذاوندگاررا مذکور نبشتی ، هفت شبان روزی گذشتی که خوابش نبردی

(۳۸۱/۳) همو روایت کردکه روزی حضرتِ مولانا در باغِ خلیفةُ اللهِ بَیْنَ خَلیقَتِهِ چلبی حسام الحق والدین قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُما بوذ وآن روز سماعِ عظیم شذ از اوّلِ روز تا وقتِ عصر ؛ همانا که تقاعد فرموذه هردودستانِ مبارکِ خوذرا بالآ برداشته آواز داذکه

T, I, 464 - 65 ; H, I, 337 ۳۸۱-۳۸۰/۳ Z ۱۲۲ ب B ۱۱۵ آ K ۲۴۵

1 تمامت K : — Z || 3 مبارک K : — Z || که K : — Z || 4 برخاسته Z : برخاست K || 7 بخش‌کردند K : داذند Z || 12 که BZ : — K || 14 خذاوندکار را BK : خذاوندکار Z || 16 همو BK : همچنان Z || 17 الحق و KZ : — B

شعر (متقارب)

بیائید بیائید کمر باز گشائید

آنگاه فرموذ که جماعتی از سفرِ دور می رسند و از ما حلوائی گرم می خواهند ؛ مگر در ضمیرِ آن مسافرانِ عزیز خیالِ حلوا سرزذه بوذ ؛ از ناگاه جماعتِ فضلاء از بلادِ ترکستان و بخارا بشهرِ قونیه رسیذند و حضرتِ مولانا را طلب داشته ، خبر داذند که در باغِ چلبی حسام الدین است ؛ همچنان با گَرْدِ راه گِردِ شاه گشته درحال رسیذند ؛ چون بشرفِ مثولِ مولانا مشرّف گشتند و بتشریفِ سعادت مُستسعد شذند ، هماندم خدمتِ ملکة الخواتین فخر النساء فی العالم رضی اللهُ عَنْهَا سینیْ پر حلوای خانگی درپیشِ مسافران نهاذ ؛ حضرتِ مولانا اشارت فرموذ : فَکُلُوا مِمَّا رَزَقَکُمُ اللهُ حَلالاً طَیِّباً (۱۱۴/۱۶) چه اگر مایدهٔ عیسی را درخواست می کردید درین منزل مُنْزَل می شذ تا حلوا را چه رسذ ؟ الله الله از حضرتِ مردانِ خذا طلبِ حلوا مکنید ، بل طلبِ آن کنید که مشکلِ شما حل وا شوذ و قوتِ جانی غذای شما گردذ ؛ هر چهار یار بنده و مرید شذند

(۳۸۲/۳) همچنان جماعتِ شیوخ از حضرتِ مولانا سؤال کردند که در روزِ عید طبل و نقّاره چرا می زنند و سرِّ آن چیست ؟ فرموذ که دُهل و سُرنا را جهتِ گوشِ گران زنند تا از آن حال ایشان را

T, I, 466 ; H,I, 338 ۳۸۲/۳ Z ۱۲۳ ب B ۱۱۵ آ K ۲۴۶

1 که K شعر BK : — Z || 3 می‌رسند BZ می‌رسذ K || 6 چلبی K : — Z || 9 فی العالم KB : فی العالمین Z || 12 چه اگر KZ : اگرچه B || می‌کردید BK : می‌کردند Z || منزل BK : حاضر Zh — Z || 18 سرنا را BK : سرنا Z

انتباهی باشد و غافلان از خوابِ غفلت بیدار شوند و استعدادِ روزِ عید کنند از هر چیزی و این معنی‌را از دمدمهٔ صورِ قیامت وطبلِ روزِ عرصات بر گرفته اند که روزِ قیامت بعضی‌را عید وقومی‌را وعیداست تا ازآن زمزمهٔ صور ونقرهٔ ناقور اعتبار گیرند واز حشرِ اجساد ومعادِ خوذ با خبر شوند

شعر (رمل)

ناله‌ٔ سُرنا وتهدیدِ دُهُل چیزکی ماند بذآن ناقورِ کُل

همگان تحسینها دادند وسرها نهادند

(۳/۳۸۳) همچنان منقول‌است که شخصی‌را مگر زنش بسه طلاق سوگند داذ که هرچه بگویم آن کنی واگر نکنی من مُطَلَّقه باشم ؛ شوهرش راضی شذ ؛ گفت : بایذ که یکمن گوشتِ خوک بخوری ؛ آن مسلمان درین حال سرگردان شذ واز هیچ عالمی مشکل او حل نشذ ؛ برخاست وبحضرتِ مولانا آمذ وزاریها نموذه ازین حال اخبار کرد ؛ فرموذ که از محکمهٔ قاضی یک من نان بستان وبخور تا طلاق واقع نشوذ

(۳/۳۸۴) همچنان مگر گرجی خاتون از خدمتِ معین‌الدین پروانه رنجیذه بوذ ؛ تمامتِ اکابر ونوّابِ دیوان شفاعت کردند تاگناهِ پروانه‌را عفوکرده مصالحه کنند ؛ راضی نشذ ؛ گفت : بشرطی صلح می‌کنم که پروانه بسه طلاق سوگند بخورذ که هرچه از او التماس کنم بدهذ ؛ پروانه راضی شذ والتزام نموذ ؛ گفت : می خواهم که مرا طلاق دهذ ؛

۳/۳۸۳ - ۳۸۴ Z ۱۲۳ آ B ۱۱۵ ب K ۲۴۶ T, I, 467 ; H, I, 339

7 و سرها نهادند K : سر نهادند Z — B || 11 راضی شد BKZ : + بعد از ان زن Zb || 14 یک من KZ : منی B

ناله‌ٔ . . . کل : MN ، ج ۴ . ص ۳۲۱/۷۲۳ ؛ MA ، ص ۳۴۳/۱۷

پروانه درین مشکل سرگردان بماند ؛ همانا که از حضرتِ مولانا چاره‌ٔ جُسته ؛ فرموذ که آن خواهش را موقوف دارذ ودم بدم جواب دهذ که بدهم اِلیٰ مَا لا نِهایَة

(۳۸۵/۳) همچنان مگر عزیزی خاتونش را دوست می داشت ؛ روزی خاتون از سر ناز گفته باشذ که ای خواجه بیا بسه طلاق سوگند بخور که آنچ از تو خواهم بمن بدهی و الاّ من مطلّقه باشم ؛ شوهر قبول کرد ؛ زن گفت : می خواهم که هر نعمتی وعجایبی که حق تعالی درجهان آفریذه است پیشِ من حاضر آری ؛ شوهرِ بیچاره درین کار فرو ماند وتدبیرِ آن خواهش را نمی توانست کردن ؛ عاقبة الامر از سرِ اخلاص برخاست وبحضرتِ مولانا آمذه کیفیّتِ ما جرا را باز گفت ؛ فرموذ که برو کتاب الله را بدست آور وآن را در دستارچه‌ٔ بسته در دامنِ آن خاتون نِه ؛ چنانست که تر وخشک نعمتهای جهان را در دامنِ او کرده باشی وعجایبِ عالم را پیشِ او حاضر آورده که لا رَطْبٍ وَلا یابِسٍ اِلاّ فی کِتابٍ مُبینٍ (۵۹/۶) هرگز طلاق وفراق واقع نشوذ

(۳۸۶/۳) همچنان از حضرتِ مولانا پرسیذند که سرِّ ورودِ بَارَکَ اللهُ فی سَبتِها وخَمیسِها چیست ؟ گفت : از برای آنک هر دو همسایه‌ٔ جمعه اند ، برای شرف ومبارکیِ روزِ آذینه سبت وخمیس نیز تشریفِ مبارکی یافت الاّ فی اِهْراقِ آلدّم وهمچنان هر عقلی ونفسی که

T, I, 467 : H, I, 340 ۲۴۷-۲۴۶ K آ ۱۱۶ B آ ۱۲۳ Z ۳۸۶ ـ ۳۸۵/۳

1 بماند BZ : بمانده K ‖ 2 جواب BK ~ دهذ Z ‖ 9 آن KZ : این B ‖ 11 کتاب الله را B : کتاب الله KZ ‖ 13 عالم را Z جهان را BK : ‖ 17 جمعه KZ : جمع B ‖ 18 و همچنان BK : — Z

همسایهٔ عشق شوند و او را درمیانه شبخِ خوذ سازند ، لاجرم هرچه گویند وکنند مبارک ومتبرّک باشذ ؛ چنانک گفت

شعر (رمل)

همنشینیٔ مقبلان چون کیمیاست چون نظرشان کیمیائی خوذ کجاست

(۳۸۷/۳) همچنان منقولست که روزی حضرت مولانا بحجرهٔ چلبی بدر الدین ولدِ مدرّس درآمذ واورا خفته دیذ و الٰهی نامه را در پسِ پشتِ خوذ نهاذه ؛ فرموذ که خواجه حکیم حاضر وتو درخواب رفتهٔ ؛ همانا که رعایتِ ادبِ صورت از سایرِ طاعات بهترست ؛ ادب را نگاه دار تا محلِّ غضب وهدفِ عطب نگردی

شعر (رمل)

از خذا جوئیم توفیقِ ادب بی ادب محروم گشت از لطفِ رب

بی ادب تنها نه خوذ را داشت بذ بلکک آتش درهمه آفاق زذ

خُنُکک جانِ اورا که در ادبِ ظاهر وباطنِ فاطن وکامل باشذ ؛ همانا که در هر خانهٔ که کلامُ الله حاضر آیذ ، الله تعالی حاضر شوذ وکجا که احادیثِ نبوی باشذ حضرتِ رسول الله حاضر آیذ ودر هر مقامی که کلامِ اولیا خوانده شوذ ارواحِ اولیا حاضر آیند وهذه کفایه

T,I, 469 ; H, I, 341 ۲۴۸ K آ ۱۱۶ B ب ۱۲۳ Z ۳۸۷/۳

1 لاجرم K ~ هرچه Z || هرچه KZ : — B || 2 و متبرک BK : — Z || 12 b در همه Z : بر همه BK || 13 ظاهر و KZ : + ادب B || 15 الله BZ : — K || 16 آیند BZ : شوند K

12 بی ادب . . . . زذ : MN . ج ۱ ، ص ۷۸/۷ ـ ۷۹ ؛ MA ، ص ۱۶/۳

(۳/۳۸۸) همچنان منقولست که روزی شمس‌الدین ولدِ مدرّس درحجرهٔ خود خفته بود واز سرِ غشیان و نسیان مثنوی‌را پسِ پشتِ خود نهاده ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا درآمده آن کتاب‌را چنان دید ؛ فرمود که یعنی این سخنِ ما برای آن آمد که پسِ پشت افتد ؛ والله والله ازآن جاکه آفتاب سر می‌زند تا آنجاکه فرو می روذ این معنی خواهذ گرفتن ودر اقلیمها خواهذ رفتن و هیچ محفلی ومجمعی نباشذ که این کلام خوانده نشوذ ؛ تا بحدّی که درمعبدها و مصطبها خوانده شوذ وجمیعِ مِلل ازآن سخن حُال پوشند و بهره‌مند شوند

(۳/۳۸۹) همچنان مگر حضرتِ سلطان ولد روزی فرموذه باشذ که سخنانِ شمارا بایزیدی باید فهم کند ؛ فرموذ که نی نی بهاء الدین یارانِ ما بآن راضی نشوند

(۳/۳۹۰) حضرتِ ولد روزی پرسیذه است که بعضی مردم گاه گاه بیاران اعتقاد مینمایند و باز فاتر و دیگرگون می‌شوند ؛ فرموذ که مثالِ آن جماعت چنانست که اوقات دیوانگان سخنانِ عاقلانه میگویند واغلب باز بهذیان و ترّهات مشغول میشوند ؛ امّا دولتِ راست آنکس راست که بهیچ وجه قدم از جادّهٔ اعتقاد واخلاص بیرون ننهذ ودر صراطِ مستقیم باشذ که إِنَّ ٱلَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا ٱللهُ ثُمَّ ٱسْتَقَامُوا (۴۱/۳۰ ؛ ۴۶/۱۴) که مقامِ استقامت مقامِ صدّیقست

۳/۳۸۸ ـ ۳۹۰ Z ۱۲۳ ب ـ ۱۲۴ آ B ۱۱۶ ب K ۲۴۸ ـ ۲۴۹
T, I, 469 _ 70 ; H, I, 341 _ 42

2 بود K : — BZ ‖ 7 که KB : — Z ‖ 15 و ترهات B : — KZ ‖ 17 صراط Z : + خود B

(٣/٣٩١) الحکایه درویشی در حضرتِ مولانا حکایت کرده است که فلانی شراب خوارِ عظیمست، امّا هیچ مست نمی شوذ؛ فرموذ که مگر برجیب میریزذ؛ چه خاصیّتِ شراب آنست که مست کنذ و وقتی <که> مستی نکنذ سرکه بوذه باشذ؛ مثالِ مقلّدانِ شریعت و طریقت نیز همچنانست که کلام الله را میخوانند و میخایند و هیچ نمی‌خوارند و سخنانِ اولیا را تقریر می‌کنند و هیچ گونه مستی و شوق ندارند و از آنجا ذوق نمی‌یابند، ازآنک می‌خوانند و می‌خایند و هیچ نمی خورند؛ همانا که از خذا خوانی خذادانی بهترست و مقصود از لِیَعْبُدُونَ لِیَعْرِفُون است، فَهُوَ الْمَطلوب

(٣/٣٩٢) همچنان روزی در بابِ عشق معانی می گفت؛ فرموذ که العشق یَزِیدُ بِالسَّماعِ وَ یَنْقُصُ بِالجِماعِ؛ چه هرکه بجماع مشغول شوذ چنانست که پر و بالِ خوذ را بمقراض می برّذ و طنابهای حیاتش را می‌سگلذ و پایهٔ نردبانِ آسمان را می شکنذ

(٣/٣٩٣) همچنان روزی فرموذ که مردم را بالا بردن قوی مشکلست امّا بسوی زیر زوذ می‌افتذ

(٤/٣٩٤) همچنان روزی در معنیٔ این بیت معرفت می‌فرموذ که

شعر (رمل)

چون‌چنین خواهی خذا خواهذ چنین می دهذ حق آرزوی مُتَّقین

T, I,470 ; H, I, 342 ٢٤٩ K ب ١١٦ B آ ١٢٤ Z ٣٩٤ - ٣/٣٩١

1 الحکایه KZ : همچنان B || 14 قوی KB : — Z || 16 همچنان KB : — Z

18 چون . . . متقین : MN ، ج ٤ ، ص ٦/٢٧٨ ؛ MA ٣/٣٢٣

یعنی که حق سبحانه و تعالی خواستِ بندگانِ خاصِّ خود را بی امهالی
و اهمالی قبل آلمات و بعد آلمات بوی می دهد ؛ چنانک در شهری آتشِ
عظیم افتاده بود و اصلا کشته نمی شد ؛ قطبی از آن حال تفحّص کرد ؛ 3
دید که درویشی را آرزوی کباب شده بود و آتش نمی یافت ؛ چون
از آنجا فارغ شد ، پف کرد و آتشها فرو مرد

(۳۹۵/۳) همچنان خدمتِ شیخ محمودِ نجّار روایت کرد که 6
پیوسته حضرتِ خداوندگار از خدمتِ شیخ محمّدِ خادم سؤال کردی که
امروز در خانهٔ ما چیزی هست؟ اگر گفتی خیرست ، هیچ نیست ، منبسط
گشتی و شکرها کردی که لله الحمد و المنّه که خانهٔ ما امروز بخانهٔ پیغامبرِ 9
ما می‌ماند و اگر گفتی که مالا بدّ مطبخ مهیّا است و چیزی کم نیست
منفعل گشتی و گفتی که ازین خانه بوی فرعونی می‌آید

وگویند در بندگیِ ایشان هرگز شمعی ور نکردندی بغیر از چراغ 12
بزر نبوذی و گفتی هذا لِلْمُلُوکِ وَهذا لِلصُّعْلُوکِ

(۳۹۶/۳) همچنان خدمتِ مولانا اختیارالدین که از کبارِ اصحاب
بود روایت کرد که روزی در حضرتِ مولانا نشسته بودیم ، از ناگاه 15
برخاست وعَلَیْکَ السَّلامُ کرد وبنشست وما هیچ کسی را ندیدیم ؛
بعد از آن فرمود که پیشتر آ إِفْعَلْ مَا تُؤمَرُ سَتَجِدُنِی إِنْ شَاءَ اللهُ
مِنَ الصَّابِرِین (۱۰۲/۳۷) می‌کن هر آنچ کردنیست ؛ حضرتِ چلبی 18
حسام الدین سرنهاذ و از آن حال باز پرسید ؛ فرمود که دیدم شخصی

T,I, 471 ; H,I, 342_43 ۳۹۵/۳ - ۳۹۶ Z ۱۲۴ آ B ۱۱۶ آ - ۱۱۷ ب K ۲۵۰

1_2 امهالی و اهمالی BK : امهال و اهمال Z ‖ 9 کردی که KZ : کردی B ‖ 2 الله که KZ : و الله B

ازرق چشمی پرخشمی، زرد صورتی پیشم آمد وسلام کرد که من تَبَمْ ومرا حُمّی خوانند؛ دستوری دادم تا مرا سه روز مهمان باشد؛ فی الحال لرزیدن گرفت، چون سه روز منقضی شد دیگر زحمتِ تب را ندید وبموافقتِ حضرتش جمیعِ یاران را سه سه روز تب گرفت

(۳۹۷/۳) همچنان منقولست از حضرتِ سلطان الخلفا چلبی حسام الدین رضی الله عنه که او فرمود که درسفرِ شام ملازمِ مولانا بودم؛ همانا که در دمشق در مدرسهٔ در آمدیم؛ می‌بینند که جماعتِ فقها در عرضِ پاکِ بهاء ولد خبثِ فقیهانه می‌کردند که چرا شاید که اورا سلطان العلما گویند و عالمیان را سغبهٔ خوذ کرده از قربت الله دم می‌زنند و خوذرا اللّهی می‌خوانند و درآن گفتنِ مساوی گرم شده بودند؛ حضرتِ مولانا با ایشان اتّحاد نموده هیچ نمی گفت؛ مگر ازآن جماعت یکی او را دریافته خاموش شدند؛ چون ازمدرسه بیرون آمدیم آن شخص حال را با فقها گفته باشدکه این مرد فرزندِ بهاء ولدست؛ همشان سر بازکرده عذرها خواستند وانصافِ درویشانه داده مهمانیٔ عظیم کردند؛ فرمود که مقصودِ ما خوشیٔ شماست، پیوسته ما طالبِ آن خوشیم

(۳۹۸/۳) همچنان منقولست که روزی معین‌الدینِ پروانه بزیارتِ شیخ صدرالدین آمده بود ودرآن صحبت حکایاتِ ادرارات می‌کردند و درآن زمان مگر جهتِ اصحاب هر روز نیم دینار ادراری می‌دادند؛

---

۳۹۸ ـ ۳۹۷/۳ Z ۱۲٤ ب ۱۲۵ آ B ۱۱۷ آ K ۲۵۱ ـ ۲۵۲

T, I, 473 ; H, I, 344

4 سه سه BK : سه Z ‖ 5 همچنان KZ : — B ‖ 9 شغبه KZ : شعبه B ‖ کرده B : کرد KZ ‖ 16 همچنان KB : — Z

شیخ فرموده باشد که حضرتِ مولانا از ادرارئ هر دوعالم فراغت دارد ؛ بدرویشانِ مقلّ مستحق باید داذن ؛ همان روز پروانه هم بزیارتِ مولانا آمذه ؛ فرموذ که معین الدین شیخ را اخراجات بسیارست ومعیشتِ پاذشاهانه می‌کنذ ؛ یارانِ ما را هیچ نمی باید وآن دینار بوجهِ مطبخِ او اَوْلیترست ؛ پروانه سرنهاذ وبسیارگریست و یاران را بندگیها نمودذ

(۳۹۹/۳) همچنان شیخ محمودِ نجّار روایت کرد که روزی یاران تشنیع زذند که شیخ صدرالدین را چندین ادرارات است واوقاف وحضرتِ مولانا را نیم دینارست فحسب ؛ فرموذ که شیخ را اخراجات بیشترست و حمایتِ مسافران بر ذمّتِ او ؛ ومارا هیچ نیست ، آن را نیز بذیشان باید داذن

(۴۰۰/۳) همچنان از کُمّلِ اصحاب منقولست که روزی در بندگیِ مولانا حکایتِ شیخ اوحدالدینِ کرمانی رحمةُ اللهِ علیه می‌کردند که مردی شاهدباز بوذ، امّا پاک باز بوذ وچیزی نمی‌کرد ؛ فرموذ کاشکی کردی و گذشتی

شعر (رمل)

ای برادر بی نهایت درگهیست بر هر آنچ می رسی بالله مه ایست

چنانک درویشی بخدمتِ ابا یزید رحمة الله علیه آمذ تا مرید شوذ ؛ شیخ فرموذ که ازین گناهانِ مشهور که در افواهِ اناث و ذکور مذکورست هیچ

T,I, 474 ; H, I, 545

۳۹۹/۳ - ۴۰۰ Z ۱۲۵ آ B ۱۱۷ ب K ۲۵۲

6 همچنان KZ : — B ‖ 8 مولانا را KZ : مولانا B ‖ 12 رحمة ... علیه KZ : رحمه الله B ‖ 13 اما پاک باز بود KB : — Z ‖ 17 رحمة الله علیه Z ~ امذ KB

کرده"؟ گفت: نی؛ فرمود که برو همه را ببین و بگذر آنگاه بیآ و مرید شو، تا مبادا که در خلوات آن زهدِ صِرفِ تو ترا رهزنی کند و عُجبی در باطنِ تو سر زند و بکلّی ذلولِ شیطانِ ذلیل ذلیل شوی و از شومیِ خودبینی از خدابینی محروم مانی؛ چه از دیدِ طاعات عجب و هستی می‌زاید و از دیدنِ گناهان مسکنت و شکستگی سر می‌زند؛ پس مردِ مردانه آنست که روز بروز بیشتر شود و پیشتر رود و دمبدم از قال بحال ارتحال نماید؛ همانا که درین راه تعلّق و توقّف موجبِ هلاکِ تُست

(۴۰۱/۳) همچنان روزی حضرتِ مولانا فرمود که شیخ اوحد الدین در عالم میراثِ بذ گذاشت، فَلَهُ وِزْرُهَا و وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا

شعر (رمل)

هر که او بنهاد نا خوش سنّتی سوی او نفرین روز هر ساعتی
نیکوان را هست میراث از خوش آب آن چه میراثست أَوْرَثْنَا الْکِتَاب

(۴۰۲/۳) همچنان یکی سؤال کرد که در زوایا و خوانیق پیوسته کوزه‌ها را برابرِ قبله می‌نهند، چه معنی دارد؟ فرمود که چون مسافری غریب از درِ مقام درآید باید که هیچ نگوید و از توجّهِ کوزه استدلالِ قبله کرده اوّل دو رکعت نماز کند؛ پس آنگه بحاضران سلام دهد و سخن گوید و در مذهبِ بعضی اوّل سلام دهد و نماز کند آنگاه بسخن گفتن مشغول شود

۳/۴۰۱ـ۴۰۲ Z ۱۲۵ ب B ۱۱۷ ب K ۲۵۲ T, I, 475 ; H, I, 345

5 شکستگی KZ : شکستی B || 16 کرده KZ : — B || پس KB : — Z || 17 اول KZ : — B

11 - 12 هر که... الکتاب : MN، ج ۱، ص ۴۶/۷۴۳، ۷۴۷ ؛ MA، ص ۷/۲۰

(۴۰۳/۳) همچنان یارانِ مقرّب واخوانِ مؤدّب رَحِمَهُمُ اللهُ چنان روایت کردند که اوقات محبّان و معتقدانِ آن حضرت سیمها ودینارها می‌آوردند وپنهانی در زیرِ نمذش می ریختند؛ حضرتِ مولانا جهتِ رعایتِ خاطرِ دوستان قبول می‌کرد وهیچ نمی گفت؛ در نیمشبی که بنماز بر می‌خاست آن مجموع را بر گرفته در چاهها ریختی؛ اصحابِ اخیار بطریقِ افتقار سؤال کردند که چرا بیاران انعام نمی کنند وبچاه می‌ریزد؛ فرمود که علامتِ کمالِ محبّت ودوستی آنست که محبوبترین وبهترینِ چیزها را بدوستان ویاران دهند، نه آنکه چیزهای ناخوش وزهرناک را بیاران ایثار کنند؛ همانا که جمیعِ اسباب وعروضِ دنیا زهرِ قاتل ومتاعِ قلیلِ بی حاصل است؛ دریغم می‌آید که بمحبّانِ خود دهم وچیزی که مرا زیان می کند و زحمت می دهد اَوْلَی آنست که بشما نیز ندهم وشمارا ازو دریغ دارم واین حدیث را فرمود که ضَعْ یَدَکَ عَلَی صَدْرِکَ فَمَا اَحْبَبْتَ اَنْ تَصْنَعَ لِنَفْسِکَ فَاصْنَعْ لِاَخِیکَ

مصراع (هزج)

مپسند بکس آنچ بخود نپسندی

(۴۰۴/۳) همچنان مگر روزی حرمِ خداوندگار از علّتِ قلّت حکایت می‌کرد؛ فرمود که دنیا را از شما دریغ نمی‌دارم؛ بلکه شما را ازدنیا دریغ می‌دارم

۴۰۳/۳ - ۴۰۴ Z ۱۲۵ آ B ۱۱۸ آ K ۲۵۳ T, I, 477 ; H, I, 347

3 حضرت مولانا KBZh : — Z ‖ 9 وجمیع اسباب KZ : — B ‖ 14 مصراع Z : شعر K — B ‖ 16 روزی KBZh : — Z

(۴۰۵/۳) همچنان از قدمای اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا بحمّام در آمد وهفت شبانروزی در خزینهٔ حمّام بنشست؛ بعد از افغانِ بسیار وغریوِ بی‌شمارِ یاران بیرون آمد، بسوی مدرسه روانه شد؛ از سرِّ آن معنی سوأل کردند؛ فرمود که یکدمه با اهلِ دنیا صحبت کرده بودم وتنم سرما یافته بود؛ میخواستم که ازآن برودت خلاص یابم، تا دیگران را که در زمهریرِ دنیا عزقند، چه رسد و از آن بخبندانِ دنیا کی خلاص یابند؛ والله والله تا طالبِ آفتابِ تموّزِ معنوی نشوند ازآن جمادی وفسردگی ابدًا نرهند وروانِ ایشان روانی وروائی نیابد و در حقیقت آن آفتاب صحبتِ مردِ خداست والفتِ دیدارِ مبارکِ او؛ وهمچنان در صفتِ اهلِ دنیا فرموده است

شعر (رمل)

چون جمادند وفسرده وتن شگرف — می‌جهد انفاسشان از تلِّ برف
چون زمین زین برف در بوشد کفن — تیغِ خرشیذِ حسام‌الدین بزن
گر جهان پُر برف گردد سر بسر — تابِ خور بگْدازدش با یک نظر

(۴۰۶/۳) همچنان خدمتِ امامِ تربهٔ معظّم، یارِ مکرّم بهاء الدینِ بحری رَحِمَهُ اللهُ چنان روایت کرد که مصحوبِ حضرتِ مولانا بجانبِ

۴۰۵/۳ - ۴۰۶ Z ۱۲۵ ب B ۱۱۸ آ K ۲۵۳ - ۲۵۴ T, I, 478 ; H, I, 347

3 بی شمار KZ : — B || آمد KZ : آمده B

12 - 13 چون . . . . بزن : MN ، ج ۶ ، ص ۲۷۵ / ۸۹ - ۹۰ ؛ MA ، ص ۵۵۲ / ۲۸ - ۲۹

14 کر . . . . نظر : MN ، ج ۱ ، ص ۵۴۳/۳۴ ؛ MA ، ص ۲۵/۱۴

آبگرم رفته بوذیم ؛ همچنان ده روز تمام در اندرونِ آبِ گرم بنشست وهیچ افطاری نفرموذ واز ناگاه تُرکی کاسهٔ بزرگِ ماست آورده در آنجا سیرِ بسیار کرد وافطار نموذ ؛ پس ازآن چهل روزِ دیگر بذوقِ سماع مشغول شذ واصلا چیزی نخورد ؛ چه آن پاذشاهِ انام اغلبِ ایام تعبیرِ زمانِ خوذ برین نسق می‌فرموذ

(٤٠٧/٣) همچنان روزی درمیانِ معرفت فرموذ که درویشی را که پیوسته درطلبِ خذاست واز خلق انقطاعِ کلّی نموذه سالکِ مسالکِ ممالکِ عشق است ، چهل خواجهٔ منعمِ محبِّ مال بخش می‌باید تا خدمتِ اوکنند وما لا بُدّ اورا من جمیع الوجوه تدارک سازند و اورا بهیچ چیزی مفتقر نگردانند تا او بفراغِ بال پروبال بگشوذه بقال وحالِ خوذ مشغول گردذ ومستغرقِ وصالِ حق شوذ وجهتِ دور آن قربتی حاصل کنذ واغلبِ انبیا واولیا را تا این آلت دست نداذ آن حالت روی ننمودَ وهٰذِهِ کِفایةٌ لِاَصْحابِ الْهِدَایة

(٤٠٨/٣) همچنان خدمتِ خلاصة الاصحاب مظهرِ نورِ عمری شیخ جمال الدینِ قمری رحمة الله علیه چنان روایت کرد که روزی سلطان عزّالدینِ کیکاوس اَنارَ اللهُ بُرْهانَهُ بزیارتِ حضرت مولانا آمذه بوذ ؛ چنانک می‌باید بوی التفاتی نفرموذ ، بمعارف ونصایح مشغول نشذ ؛ سلطانِ اسلام بنده وار تذلّل نموذه گفت : تا حضرتِ مولانا بمن پندی دهذ ؛ فرموذ که چه پندی دهم ؛ ترا شبانی فرموذه اند گرگی می‌کنی ؛ پاسبانیت

T, I, 480 ; H, I, 349 ٤٠٧/٣ - ٤٠٨ Z ١٢٦ ب B ١١٨ ب K ٢٥٥

2 آورده BZ : آورد K || 4 فرموذ KBZ : فرموذه Zh || 5 فرموذ KBZ : فرموذه Zh || 9 بگشوذه KB : گشوده Z || 18 فرموذه اند KBZh : فرموذه Z

فرموده اند دزدی میکنی ؛ رحمانت سلطان کرد ، بسخنِ شیطان کار میکنی ؛ همانا که سلطان گریان بیرون آمد بر درِ مدرسه سر برهنه کرده توبها کرد و گفت: خداوندا اگرچه حضرتِ مولانا بمن سخنانِ سخت فرموذ از بهرِ تو فرموذ ؛ من بندهٔ بیچاره نیز این تواضع و تضرّع از بهرِ پادشاهیٔ تو میکنم ، بحرمتِ این دو صدقِ بی ریا که بر من رحمت کنی و این بیت را گفت

شعر (هزج)

بر آبِ دو دیدهٔ نمم رحمت کن بر سینهٔ پر سوز و غمم رحمت کن
ای رحمتِ تو بیشتر ازهر بیشی برمن که ز هر کمی کمم رحمت کن

همانا که حضرتِ مولانا خرامان بیرون آمد واورا نوازشِ عظیم فرموذه گفت : بروکه حق تعالی بتو رحمت کرد و ترا آمرزید

(۴۰۹/۳) همچنان هم او نقل کرد که روزی در بندگیٔ خداوندگار حکایت کردند که اتابک ارسلان طغمش مدرسهٔ عظیم ساخته در وقفیّهٔ خوذ قیدها کرده است که البتّه درآن مدرسه مدرّس حنفی مذهب باشذ و صوفی باشذ و دایما فقهیات خوانند و شافعیان را درآنجا تمکین ندهند ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که بروایتِ ابن مسعود رضی الله عنه خیری مقیّد در راهِ حق نا محمودست ؛ چه هر خیری که جهتِ مرضات حق می کنند می باید که بی قید و شرط باشذ که تا خالصاً لوجهِ الله

۴۰۹/۳ Z ۱۲۶ ب B ۱۱۸ ب ، K ۲۵۵ T,I, 481 ; H, I, 349

2 آمذ بر در مدرسه KZ : — B ‖ 5 که BZ : — K ‖ 8 a دیدهٔ KZ : + بر B Kh ‖ 9 آمذ BKZ : آمده Zh ‖ 13 ساخته KZ : + و B ‖ 17 رضی الله عنه KZh : — BZ

باشد و ثوابِ آن مضاعف گردد و این خیرِ مقیّدِ او بدآن می‌ماند که درویشی هندی با خواجهٔ نیشابوری همراه شد و آن درویش بفراغتِ تمام پا برهنه می‌رفت و از آسیبِ خار و خارا احتراز نمی‌کرد؛ نیشابوری‌را بوی رحم آمد؛ کفشِ خود را بوی بخشیده هندی دعاها می‌کرد و بجدّ تمام می‌رفت؛ نیشابوری دم بدم تحکّم می‌کرد که چنان رَوْ و چنین کن وپا برسنگلاخ آهسته‌تر نه و از زخمِ خار پرهیز کن؛ هندی ملول شد، کفش را بیرون آورده پیشِ وی نهاد که بستان؛ مرا خیرِ مقیّد نمی‌باید؛ سی سالست که برهنه پا می‌گردم بی هیچ قیدی؛ اکنون برای کفشی نتوانم مقیّد و محکومِ کسی شدن و ممنونِ منّت گشتن؛ پس معلوم شد که خیرِ مقیّد مفید نیست؛ اگر خواهی که از تمامتِ قیود مطلق باشی پیوسته خیرِ مطلق کن وَلا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرُ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ (۷۴/۶ - ۷)

شعر (هزج)

تا کاسهٔ دوغِ خویش باشد پیشم — از کیسه وکاسهٔ کسان نندیشم
ور بی برگی بمرگ مالد گوشم — آزادی را ببندگی نفروشم

(۴۱۰/۳) همچنان ازو منقولست که روزی معین‌الدینِ پروانه باولادِ خطیر شرف‌الدین وضیاءالدینِ نکیدی رحمهما الله بزیارتِ مولانا آمده بودند پروانه التماس نمود که البتّه موعظهٔ بشنود؛ فرمود که امیر معین‌الدین

T, I, 482 ; H, I, 351

۴۱۰/۳ Z ۱۲۶ آ B ۱۱۹ ب K ۲۵۷

2 نیشابوری را KZ : خواجه را B || 4 آمد KZ : آمده B || بخشیده BZ : بخشید K || 5 که KBZh : — Z || 6 آهسته‌تر BZ : آهسته K || 13 b نندیشم KB : نیندیشم Z || 15 باولاد KZ : با اولاد B

تا توانی بی توانی چهار قبله را خدمت کن وخدمتِ آن چهار قبله را برخود لازم دان ؛ پروانه سرنهاذ که ما قبله یکی می‌دانیم، سه قبلهٔ دیگر کذام است؟ فرموذ که اوّل قبلهٔ نمازست ، بروزی پنج بار؛ دوم آسمان ، قبلهٔ دعاست ، تا چون احتیاج افتذ روی بسوی قبلهٔ دعا کنی و بزاریٔ تمام ملتمسِ خوذ را دریوزه کنی ؛ سوم پاذشاهان ، قبلهٔ حاجاتِ درماندگان اند وملجاء مظلومان ، تا چون مظلومی ودرماندهٔ روی بسوی تو آرذ حاجتِ اورا روا کنی تا حق تعالی حاجتِ دینیٔ ودنیاویٔ تو روا کنذ

شعر (خفیف)

تا توانی درونِ کس مخراش کاندرین راه خارها باشذ
کارِ درویشِ مستمند برآر تا ترا نیز کارها باشذ

چهارم دلِ مردان خذا ، قبلهٔ نظرِ حق است واز مکوّنات عالیتر وبرتر ؛

شعر (رمل)

آن دلی کز آسمانها برترست آن دلِ ابدال یا پیغامبرست
مسجدی کآن در درونِ اولیاست سجده‌گاهِ جمله است آنجا خذاست

زینهار نگاه داری تا سنگِ فجور در آن دلها نیندازی وبا غیرِ او نپردازی وهمچنان چون تو باخلاصِ تمام واهتمامِ تام طرفِ حق را نگاه داشته

---

7 تو KZ : ترا B ‖ 12 مکونات BZ : مکنونات K ‖ b 14 ابدال BZ : + و K

14 آن .... پیغامبرست : MN ، ج ٣ ، ص ١٢٨/٨ ؛ ٢٢ ؛ MA ، ص ٢٥١ / ١٦

15 مسجدی .. خذاست : MN ج ٢ ، ص ٤٢١/ ٣١١١ ؛ MA ، ص ١٧٤/١٢

باشی ملک سبحانه وتعالی مملکتِ دین ودولتِ دنیا وآخرت را بر تو
نگاه دارد؛ السلامُ عَلَیْکُم وَرَحْمَةُ اللهِ گویان هی برخاست ؛ پروانه
3 سجده کنان بیرون آمده و بسی انعامها که یاران را فرمود

(٤١١/٣) همچنان روایت کردند که روزی حضرت مولانا در معنیٔ
این بیت معانی می فرمود

6 شعر (رمل)

تا نگوئی سرِّ سلطان را بکس تا نریزی قند را پیشِ مگس

حکایتی فرمود که شخصی بجانبِ شهری عزیمت کرده بود تا طرّاریٔ
9 آن قوم را دریابد و درآنجا بعیّاری مشغول شود ؛ ناگاه بمحلّهٔ
رسید ؛ کوذکی را دید که کلیچهٔ بر دست گرفته بود ومی‌خورد ؛ این
عیّار ازو درخواست کرد ؛ کوذک گفت : نمی دهم ؛ بجِدّ گرفت ؛
12 کوذک گفت : همچون گاو بانگی بزن تا بدهم ؛ عیّار سو بسو نظر
کرد ، هیچ کسی ندید ؛ از غایتِ جُوع آلبَقَرْ بَقَرْ وار بانگی بکرد ؛
گفت : اکنون بده ؛ گفت : نمی دهم ، ازآنک مادر وپدرِ من سپرده
15 اند که کُلیچه را بگاو مده که لایقِ گاو کاه باشد

شعر (رمل)

قند خر را گر طرب انگیختی پیشِ خر قِنطارِ شکّر ریختی

T, I, 484 ; H, I, 352

3/٤١١ Z ١٢٧ ب B ١١٩ ب K ٢٥٧

2 علیکم KZ : علیك B || 3 فرموذ KBZ : فرموذه Zh || 8 حکایتی KZ : حکایت B || 12 همچون KB : — Z

7 تانگوئی . . . مکس : MN ، ج ٣ ، ص ٤ / ٢٠ ؛ MA ، ص ١٩٣ / ١٠

17 قند . . . ریختی : MN ، ج ٦ ، ص ٢٨٠ / ١٦٢ ؛ MA ؛ ص ٥٥٤ / ١٥

همچنان کلامِ حکمت و اسرارِ احرار را بهرکسی نشاید گفتن ؛ بلکه منع وسترِ آن ازجملهٔ واجباتست که لا تُعْطُوا ٱلْحِكْمَةَ غَيْرَ أَهْلِهَا فَتَظْلِمُوهَا اِلَی آخرِهِ وتا کسی محلِّ آن اسرار وقابلِ آن دیدار نبوذ نشاید نموذن و نا محرم را گستاخ کردن

فصل فی بعضِ لطایفِهِ قَدَّسَ ٱللّٰهُ سِرَّهُ

(٤١٢/٣) ناقدان اخبار و ناقلانِ اخبار روایت چنان کردندکه روزی حضرتِ سلطان ولد را چند دیناری ضایع شذه بوذ ؛ تمامتِ خانها را درهم زذه ازآن درهم اثری پیذا نشذ وهمه درهمِ آن عاقبت درمیانِ کتبِ براذر علاءالدینِ قیرشهری موجود شذ ؛ همچنان حضرتِ ولد بتوبیخ وتقریع آغاز کرد ، عتابها کرد وسقطها می‌داذ ؛ حضرتِ مولانا فرموذکه بهاءالدین عَلَی نه که حرفِ جرّست؟ اگر عَلَی جرّ نکند پس چه کند ؟ هردو صفا شذند

(٤١٣/٣) همچنان محموده خاتون نامی‌را بعزیزی داذه بوذند ؛ مگر بطبعِ داماذ موافق نیفتاذه با وی دخول نکرد وهر دو درخانهٔ گردکِ مقبوض و سردکِ مانده بوذند وقبضِ عظیم ایشان‌را فرو گرفته بوذ ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا از درِ گردکِ درآمذه مبارکباذ کرد و دیناری چند نثار فرموذه فرموذ که نی نی محموده قابض نباشذ؛ درمحموده قبض چه کار دارذ ؛ همانساعت در هر دو بسطی روی نموذه

T,I, 485 ; H, I, 353 ٢٥٨ K آ ١٢٠ B ب ١٢٧ Z ٤١٣ ـ ٤١٢/٣

9 برادر ... قیرشهری BZ : علاءالدین برادرش B ‖ 13 همچنان KB : — Z ‖ 14 نیفتاذه KZ : نیفتاد B

ازآن قبض اطلاق یافته مجلس چند کار کرد ، نتیجهٔ ذوقِ آن عسل را نگران شدند ؛ همانا که داماد و عروس سر نهاده سروری دریشان ساری شد

(۴۱۴/۳) همچنان مگر در عروسیٔ یاری حاضر شده بوذ ؛ یکی بانگی بر زذ که شکّرِ باذام نیست بیاورند ؛ مولانا فرموذ که شکر هست ، امّا با دام است

(۴۱۵/۳) همچنان چوبان دلاّک روزی حضرتِ مولانارا سر می‌تراشید و در حلق موی مبالغه می‌کرد ، فرموذ که چون باز خواهذ رُستن این قدر کافیست

(۴۱۶/۳) همچنان از عفّاتِ مخدّرات منقولست که روزی در ضمیرِ منیرِ کرا خاتون رَضِیَ اللهُ عنها گذشته باشذ که حضرتِ مولانا زمانهاست که در تقلیلِ طعام و منام ، وکثرتِ سماع و صیام ، وتقریرِ معارف وکلام ، قیام می نمایذ ومبالغهٔ عظیم میفرمایذ و ریاضتِ قوی می کنذ ازآن سبب اصلا بجانبِ ما التفات نمی کنذ وگردِ شاهدبازی نمی گردذ ؛ عجبا از صفتِ بشری وشهوتِ زَناشوهری درو اثری مانده باشذ یا بکلّی اشتها ساقط شذه فارغ گشته است؟ همانشب تشریفِ صحبت ارزانی فرموذه چون شیرِ غرّانِ مست هفتاذ نوبت دخول کرد تا بحدّی که از

T, I, 485 _ 86 ; H, I, 354 ۴۱۶ ـ ۴۱۴/۳ Z ۱۲۸ آ B ۱۲۰ آ K ۲۵۸

1 کرد KZ : کرده B ‖ 4 همچنان KB : — Z ‖ 7 چوبان KZ : چوپان B ‖ 11 باشد KB : — Z ‖ 14 شاهد KZ : شاه B ‖ 16 تشریف KBZh : — Z ‖ 17 کرد KB : کرده Z

دستِ مولانا گریزان گشته بطرفِ بامِ مدرسه روانِ شذ واستغفارها می‌کرد و باز حضرتش بجِدّ میگرفت که هنوز تمام نشد ؛ بعد ازآن فرموذ که مردانِ خذا بر هر چه خواهند قادرند و بر ضمایرِ مردم ناظر ودر هر حالی که جوئی حاضر وحضرتِ عزّت ایشان را حافظ وناصر وحاشا که از امورِ جزئیّات ذاهل وقاصر باشند وهمانا که ترکِ مباشرت ومعاشرتِ ما از غایتِ استغراق و مشغولیست بحضرتِ حق وآن هم از برای شماست ؛ می‌خواهم که بعد الیوم خوذ را جهتِ آن عالم آراسته ومهیّا گردانی که آن خوشی وآن لذّت بی زوال و باقیست ؛ بعد ازآن فرموذ : همین قضیّه بعینه میانِ صدّیقه و حضرتِ مصطفی صلّعم واقع شذه بوذ وصدّیقه از قلّتِ صحبتِ او می رنجید واوقات طالبِ لذّاتِ نفسانی می بوذ ؛ اتّفاقا روزی در حضرتِ رسول نشسته بوذ ؛ عصفوری با دیگری در مجامعت مبالغه می نموذ ؛ صدّیقه آن معنی را بطریقِ مطایبه بحضرتِ رسول عرضه می داشت ؛ همان شب با مذکوره نوذ بار دخول فرموذ و گفت : یا عایشه ! تا نپنداری که ما ازینها قاصریم ویا فترتی درقوّتِ ما طاری شذه است ؛ امّا بکامِ دل ترکِ این کام کرده طالبِ کامِ ابدی گشته ایم ؛ فَبَکَتِ الصِّدّیقَةُ وَتَابَتْ

شعر (رمل)

ترک لذّتها و شهوتها سخاست هرکه در شهوت فرو شذ برنخاست

---

1 بطرف K : طرف BZ ‖ 4 ناصر KZ : + است B ‖ 11 ذات KZ : — B ‖ می بوذ KZ : می شود B ‖ 17 شعر KB : — Z ‖ 18 ه لذتها Z ~ شهوتها KB

18 ترک ... برنخاست : MN ، ج ۲ ، ص ۳۱۶ / ۱۲۷۲ ؛ MA ، ص ۱۳۲/۲۴

(۴۱۷/۳) همچنان از کرامِ اصحاب منقولست که روزی حضرتِ مولانا سخنانِ فریدالدینِ عطّار رَحْمَةُ اللهِ علیه مطالعه می فرمود؛ بوالفضولی گفته باشد که کلامِ عطارست؛ فرمود که ای غر خواهر پس من کیستم؟

هم از حضرتش عزیزی پرسید که لامکان چه جاست وکجاست؟ فرمود که لامکان جان و دلِ مردانست

مگر روزی صوفیٔ پرسید که معنیٔ آن چیست؟ فرمود که آن سخاست که در راهِ حق از سرِ جان و دل برخیزد

شعر (هزج)

جان باشد ودل سخای درویش اینست اصولِ هر سخائی

(۴۱۸/۳) همچنان عزیزی روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا از من قلمی درخواست کرد وبر دیواری سطری چند بنوشت که ای مرد! اگر تو ده مَرَدهٔ، خویش را یک مَرده بنمای که مقابلِ تو دو مرد ویا سه مرد خواهد آمدن و تو همه را خواهی شکستن؛ اکنون تو نیم مَرده نیستی و خویشتن را صد مرده مینمائی، العیاذُ بالله اگر برابرِ تو دویست مَرده بیاید حالِ تو چون خواهد بودن؟

(۴۱۹/۳) همچنان محقّقانِ اخیار و مدقّقانِ اخبار روایت کردند که یکی جمعیّتِ عظیم ساخته بود وجمیعِ اکابرِ آنجایگاه حاضرگشته، مگرنازنین خواجه زادهٔ ارادت آورده مرید شد؛ حسودی گفته باشد که عجب این مرید

T, I, 488; H, I, 354-5 ۲۶۰-۲۵۹ K ۱۲۰ ب B ۱۲۸ ب Z ۴۱۹ - ۴۱۷/۳

1 همچنان K : — ZB ‖ 4 جاست BZ : جایست K ‖ 8 شعر K : مصراع Z — B ‖ 12 بنمای KZ : بنمائی B ‖ 16 همچنان KZ : — B ‖ 18 زاده KZ : — B

بخذا رسید و خذا او را آمرزید ، خوذ را بوی نموذ ؟ حضرتِ مولانا فرموذ که اوّلش آمرزید و خوذ را بوی نموذ آنگاهش طالبِ ما گردانید وبسوی ما فرستاذ ؛ چه سنّتِ الٰهی چنانست که اوّل بنده را خذا قبول می‌کنذ آنگاه بسوی بندگانش راه می‌دهذ تا ببرکتِ صحبت و تربیتِ او مربّی می‌شوذ و قوّت می‌گیرذ و بحضرتِ عزّت قربتی می یابذ ؛ چنانک فرموذ: فَلَوْ لاَ اَلْمُرَبِّی مَا عَرَفْتُ رَبِّی والشَّیْخُ فی قَوْمِه کاَلنَّبِیِّ فی اُمَّتِه ، بی‌شیخ اگر بماندمی بماندمی و مَنْ لاَ شَیْخَ لَه لاَ دِینَ لَه

(٤٢٠/٣) همچنان منقولست که روزی خادمهٔ حرم از قلّتِ منالِ وجهِ درم شکایت می‌کرد؛ فرموذ که اگرت هزار دینار بدهند وگوش و بینی وعضوی دیگر از بدنِ تو جذا کنند راضی باشی؟ گفتا: نی؛ فرموذ: پس چرا دعویٔ بی‌نوائی می‌کنی؟ پس بی‌نوا نباشی با نوا باشی و چندین قیمتی چیزها که با خوذ داری چرا قدرِ آن را ندانی وشکرِ آن را نکنی و صبرِ فقرا را رأس المالِ خوذ نسازی، واشْکُرُوا نِعْمَةَ اللهِ إنْ کُنْتُمْ إیَّاهُ تَعْبُدُونَ (١١٤/١٦)

شعر (رمل)

زانکه شاکر را زیادت وعده‌است آنچنانکه قرب مزدِ سجده‌است

(٤٢١/٣) همچنان منقولست که روزی دو شخصِ بزرگ با همدیگر خصومتی می‌کردند و ترّهات وسقط بهمدیگر می‌گفتند ؛ آن یکی باقرانِ خوذ

٤٢٠/٣ ـ ٤٢١ Z ١٢٨ ب B ١٢٠ ب K ٢٦٠ T,I, 489 ; H, I, 356

1 خوذ را . . . نموذ KZ : — B ‖ 1-2 حضرت . . . نموذ KBZh : — Z ‖ 7 بماندمی بماندمی KZ : بماندمی بماندمی B ‖ 9 وجه KZ : و B ‖ می‌کرد KZ : کرد B ‖ اگرت KBZh : اگر Z ‖ 11 آن را KB : آن Z ‖ 15 شخص KZ : شخصی B

می گفت که خدا ترا بگیرد اگر دروغ می گوئی وآن دیگر می گفت که نی نی خدا ترا بگیرد که تو دروغ می گوئی ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا بسروقتِ ایشان رسیده فرمود که نی نی خدا نه ترا گیرد و نه او را گیرد تا ما را بگیرد که لایقِ گرفتِ او مائیم وبگرفتاریٔ او ما سزاواریم ؛ هر دو سر نهاده صلح کردند و مریدِ مخلص شدند

(۴۲۲/۳) همچنانِ خدمتِ چلبی جلال الدینِ اسفهسالار رحمةُ اللهِ علیه روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا از خانهٔ چلبی حسام الدین بیرون آمده بحمّامِ زیروا درآمده درخزینهٔ حمّام هفت شبانروزی فرو نشست ، تمامتِ یاران و عاشقان افغان می کردند که این چگونه ریاضت است وچه سان معیشت است؟ بعد ازآن هفت روز از ناگاه سر از سوراخ خزینه بیرون کرده از خزینهٔ دل اسرار و معانی فرموذن گرفت و این غزل را سرآغاز کرد که

شعر

باز آمذ . . . الی آخره

وچندین غزلهای دیگر که فرموذ ومن در اندرونِ حمّام طبق طبق می‌نبشتم وآن بنشتها در دستِ من تر نشذ و مسامات عَرَق بکلّی برمن بسته شذه بوذ ، تا حدّی که چند طبق را تعلیق زذم اصلا دستِ من عرق نکرد و فرجیٔ من تر نگشت ومن از نبشتن وایستاذگی مانده نشذم ؛ همچنان دیذم که حضرتِ سلطان ولد درآمذه سر نهاذ ولابها

T, I, 490 ; H, I, 357

۲۲/۳ ؛ Z ۱۲۹ آ B ۱۲۱ آ K ۲۶۱

2 نی نی Z : نی KB || که K : — ZB || 4 مارا BZ : مرا K || بگیرذ KB : گیرذ Z || 13 و این . . . الی اخره BZ : — K || 15 نشذ KZ : نمی شد B || 16 دست KBZb : — Z || 18 آمذه KZ : آمد B

کنان والدِ خود را بمدرسه برد و تا هفت روزِ دیگر لیلاً و نهاراً سماع بود وَهٰذا مِن اَلقُوَّةِ اَلالٰهیَّةِ وَ اَلقُدْرَتِ اَلصَمَدانیَّةِ

3 (٤٢٣/٣) همچنان منقولست که کمالِ قوّال که مصنّفِ شهر واستاذِ دهر بود، مگر در سماعِ دوستی در ضمیرش گذشته باشد که عجب مرا درین سماع چه مقدار قوّال اندازی خواهد بودن ؟ همانا که 6 حضرتِ مولانا از روی زمین مشتی خاک برگرفته در دفّ او ریخت که بستان در دیده کن! درحال دید که دفش پر زر گشته بود و این غزل را سر آغاز کرد و گفت :

9 شعر (رجز)

ای عاشقان ای عاشقان من خاک را گوهر کنم
وی مطربان وی مطربان دفّ شما پر زر کنم

12 عاقبة الحال کمالِ بیچاره کور شد و می نالید و این نکبتِ بی ادبی را باز گفت

(٤٢٤/٣) همچنان ازکرامِ یاران منقولست که روزی خدمتِ معین الدینِ پروانه بزیارتِ مولانا آمده بود وآن روز عنایتِ بی نهایت فرموده 15 لطایفِ بسیار گفت و حکایتی روایت فرمود که روزی حضرتِ حبیبِ خدا مولانا وسیدنا محمد مصطفای مجتبی صلّی الله علیه وسلّم براهی می رفت ؛ از ناگاه باُستخوانی رسیده بدستِ مبارکِ خود درخاک دفن

T, I, 491-2; H,I, 357-8 ٣/٤٢٣ـ٤٢٤ Z ١٢٩ B ١٢١ آK ٢٦١ـ٢٦٢

3 قوال KZ : اقوال (!) B || 8 آغازکرد KZ : اغاز فرمود B || 15 کفتند BZ : کفت K || حبیب خدا K : — BZ || محمد K : — BZ || 16 صلی الله علیه وسلم BZ : علیه السلام K || 17 باستخوانی BZ : بر استخوانی K

کرد و بگذشت ؛ همچنان باستخوانی دیگر رسیده دید که عقربی بر آن نشسته عقوبتش می‌کند ؛ نظر کرده اورا نپوشانید وبگذشت ؛ صحابهٔ سؤال از کیفیّتِ آن حال کردند ؛ فرمود که آن استخوانِ اوّلین 3 ازآنِ مظلومی بود که پیوسته قلانِ ظالمان می‌کشید ، رحمت کردم وویرا پوشانیدم و این استخوانِ دیگر ازآنِ ظالمی بود که اصلا در رعایتِ رعیّت نبود وتعدّی می نمود ؛ حق سبحانه و تعالی از ظلمتِ ظلمِ او صورتِ 6 عقربی ساخته است تا روزِ نشور مراورا عذاب می‌کند ، امر نبود که اورا بپوشانم ، همچنان بگذاشتم وبگذشتم تا اولو الابصار از دیدها عبرتی ریخته عبرتی گیرند واز گناهانِ کرده استغفار کنند و از انتقامِ اِنَّ اللهَ 9 عَزِیزٌ ذُو انْتِقامٍ (۴/۳ ؛ ۹۸/۵) ترسان و هراسان باشند

شعر (رمل)

پس بدندان بی گناهان را مگز فکر کن از ضربتِ نامُحْتَرَز 12
گر بدندانش گزی پُرخون کُنی دردِ دندانت بگیرد چون کُنی

همانا که پروانه زاری‌کنان بیرون آمده آن روز بشکرانهٔ ارشادِ آن 15 حضرت تمامتِ علما وفقرا واصحاب را عطاها ومبرّات ارزانی داشت

---

1 دید که KB : — Z || 3 حال Z : + سؤال KB || 5 و این KZ : وآن B ||
6 سبحانه KB : — Z || ظلم KB : — Z || او KB : + و Z || 9 عبرتی Z عبری KB :

12 پس . . . نا محترز : MN ، ج ۴ ، ص ۲۸۱۵/۴۴۴ ؛ MA ۲/۳۹۹
13 کر بدنداش . . . چون کنی : MN ، ج ۱ ، ص ۸۱ / ۱۳۱۶ ؛ MA ، ص ۳۵ / ۲۲

(٣/٤٢٥) همچنان روزی حضرتش در معرفت گرم شذه بوذ ؛ فرموذ که وای بر آنک ما را شناخت و وای بر و که ما را نشناخت ومعلوم کرد که مقصود از آفرینشِ خلق شناخت وعرفانِ خالق است تعالی که اِلاّ لِیَعْرِفُونَ یعنی وای بر آنک خذا را شناخت وفرصتِ شناخت را مهمل گرفت و وای بر و که شناخت وقدرِ آن را نشناخت وشکرِ آن را نکرد

شعر (رمل)

ای بسا معشوق کآیذ نا شناخت پیشِ بذبختی نداند عشق باخت

چه بذترین فراقها آنست که بعد العیان والوصال باشذ نَعُوذُ بِاللهِ مِنْ ذَلِکَ

(٣/٤٢٦) همچنان خدمتِ کاتبِ کتب آلاسرار، کابتِ صحب الاشرار بهاء الدینِ بحری رَحِمَهُ اللهُ که سبّاحِ بحارِ معانی بوذ ، چنان روایت کرد که روزی با جمعِ اصحاب در حضرتِ مولانا و بالمحامد اولانا قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ جمع آمذه بوذیم ؛ در خانهٔ داماذش خواجه شهاب الدین و یاران در نورِ حضورِ او مستغرق گشته بوذند ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا برخاست که مرحبا یا مصباح الله و باز فرونشست وما هیچ کسی را ندیذیم ؛ بعد از آن چلبی حسام الدین وسلطان ولد از آن حال سؤال

٣/٤٢٥ - ٤٢٦ ؛ Z ١٢٩ ب B ١٢١ ب K ٢٦٣ TI, 493 ; H, I, 359

2 که KZ : — B || شناخت KZ : بشناخت B || 3 نکررد B : کرد Z کردد K || 4 یعنی ... خدا را شناخت KhZh : فرد BZ || 15 حضور BZ : — K || 17 ندیذیم KZ : ندیدم B || بعد از آن KZ : + حضرت B

8 ای بسا . . . بخت : MN ، ج ٣ ، ص ١٥٦/٢٧٦٢ ؛ MA، ص ٢٦٤/٢٥

کردند ؛ فرمودکه پیوسته ارواحِ روحانیان وکرامِ ارواحِ کرام بزیارتِ مردانِ حق می‌آیند ؛ از آنها یکی مصباح الله بودکه تمامتِ مصابیحِ آسمانها ازو منوّرند وازو نور میگیرند 3

(۴۲۷/۳) همچنان اولادِ مدرّس روایت کردند که روزی درخانهٔ پروانه مجمعی عظیم بوذ وحضرتِ شیخ درسماع مستغرق گشته ؛ مگر کمال الدینِ معرّف که معروف کَلّ کمالش گفتندی و هنوز کمالِ کُلّش دست نداذه بوذ ، پشت بسوی روی مولانا کرده با منکرانِ فسوسی بافسوس مشغول گشته بوذ؛ یاران اورا برگرفتند واز صفّهٔ خانه زیر انداختند وآن دیگران از وهمِ یاران گریزان شذند ؛ چون بمدرسه مراجعت افتاذ حضرتِ شیخ فرمودکه چلبی شمس‌الدین اگر تلخ نباشی بخورندت واگر گرگ نباشی بدرندت با گبزان گبزی وبا نغران نغزی 6 9

شعر (رمل) 12

با بذان بذ باش وبا نیکان نکو جای گل گل باش وجای خار خار
یارِ معنی‌دار بایذ خاصّه اندر دوستی تا توانی دوستی با یارِ معنی‌دار دار

(۴۲۸/۳) همچنان کتبهٔ کلام وحفظهٔ کرام روزی از حضرتِ مولانا پرسیذندکه مجلّداتِ مثنوی را برهمدیگر ترجیحی وتفضیلی هست ؟ فرمودکه ثانی را بر اوّل فضیلت چنانست که آسمانِ دوم را بر اوّل وسوم را بر دوم وهمچنان ششم را برپنجم ؛ چنانک تفضیلِ ملکوت برعالم مُلْک وتفضیلِ جبروت برملکوت اِلَی مَا لَا نِهایة وهمچنان 15 18

T, I, 494 ; H, I, 359 ۲۶۳ K آ ۱۲۲ B آ ۱۳۰ Z ۴۲۸ ـ ۴۲۷/۳

2 مصباح KB : مصابیح Z || تمامت KB : — Z || 6 کلش Z : کلیش KB || 15 همچنان KZ : — B

از منطوقِ آیتِ وَکَذلِکَ فَضَّلنَا بَعْضَ ٱلنَّبِیِّینَ عَلَیٰ بَعضٍ (۵۵/۱۷) این مفهوم می‌شود که وکَذلِکَ فَضَّلْنَا بَعْضَ ٱلنَّاسِ عَلَیٰ بَعْضٍ، بَعْضَ ٱلاَشْیَاءِ عَلَیٰ بَعْضٍ، بَعضَ الاَسْرَارِ عَلَیٰ بَعْضٍ وهمچنان در جمیعِ اشیا و موجودات این فضیلت و رجحان در کارست

(۴۲۹/۳) همچنان فرموذ که سخنِ آدمی بوی آدمیست و از بوی نَفَسِ او نَفْسِ او را می‌توان معلوم کردن مگر که مسامِ مشام بعلّتِ زکام مسدود گشته باشذ

شعر (رمل)

بویِ صدق و بویِ کذبِ گول گیر هست پیذا در نَفَس چون مشک وسیر
گر ندانی یار را از دَهْ دِله از مشامِّ فاسدِ خوذ کن گِله

چه از قرآن بویِ خذا می‌آیذ و از حدیث بویِ مصطفی می‌آیذ و از کلامِ ما بوی ما می‌آیذ

(۴۳۰/۳) همچنان فرموذ که هر که سخنانِ عطّاررا بجِدّ خواند اسرارِ سنائی‌را فهم کنذ و هر که سخنانِ سنائی‌را باعتقاد مطالعه نمایذ کلامِ ما را ادراک کنذ و ازآن برخوردار شوذ و برخورذ

(۴۳۱/۳) الحکایه: خدمتِ ملکُ المدرّسین مولانا شمس الدینِ ملطی رَحِمَهُ ٱللهُ نقل فرموذ که مگر در شهرِ آقسرا واعظی بالای منبر بیتِ حضرت

۴۲۹/۳ ـ ۴۳۱ Z ۱۳۰ آ B ۱۲۲ آ ۲۶۴ T, I, 495 ; H, I, 360

4 اشیا و KB : — Z ‖ 6 مسام KZ ~ مشام B ‖ 8 شعر KB : — Z ‖ 13 همچنان KB : — Z ‖ 14 و BZ : — K ‖ 16 الحکایه KB : — Z

9 ـ 10 بوی . . . کله : MN ، ج ۶، ص ۵۵۶/۴۸۹۴ ـ ۴۸۹۵ ؛ MA ، ص ۶۶۹/۱۸ ـ ۱۹

مولانا را تقریر می‌کرد وگرمی می‌نمود ؛ قضارا دانشمندی منکر اعتراض نموده واورا تکفیر وتعییر می‌کرد وآن واعظِ روشن دل که مردِ مردانه و مولوی بود فروذ آمده اورا مشتی زد وبینداخت ؛ همانا که بمقتل رسیده درحال جان تسلیم کرد ؛ واعظ گریزان گشته بقطاریقِ تمام تا بقونیه رسید ؛ همچنان خویشاوندانِ دانشمند اورا در پی کرده بخانهٔ مولانا التجا آورد وآن جماعت از حدّ بیرون فریادها کردند وتشنیعها زدند ؛ همانا که حضرتِ مولانا رقعهٔ بخدمتِ علَمِ الدینِ قیصر فرستاده اشارت فرموذ که واعظ را ازآن جماعت خلاص دهذ ؛ چه دیتِ اورا چهل هزار درم خواستند ؛ قاصدِ رقعه علم الدین را درمیانِ زرگران یافته چون مطالعه کرد فی‌الحال از اسب فروذ آمده تمامتِ آلاتِ سلاح را سلب ونقد وجنسی که داشت فروخته پنجاه هزار عدد نقد کرده چهل هزاررا بخصمان داذ وده هزار را بیاران شکرانه فرستاذه واعظ را تشریفی نیکو واستری رهوار ارزانی داشت ؛ مگر خدمتِ گرجی خاتون علم الدینِ قیصر را عتاب کرده که چرا بخانه نیامذی وخوذرا درمیانِ بازار تجرید کردی؟ گفت : ترسیذم که اشارتِ آن عنایت بتأخیر افتذ وآن رحمت فوت شوذ ؛ چه هرگز حضرتِ مولانا از کسی چیزی نخواسته‌است وباشارتِ عنایت کسی‌را مخصوص نا کرده ؛ من بنده بشکرِ آنک مرا بحساب آورد والتفات نمود چنینها کردم ؛ گرجی خاتون آن ادب وآن حالت را مستحسن دیذه صذ هزار عدد بوی وجه فرموذه بتشریفات مخصوص کرد و نایبِ درِ خوذ ساخت

---

4 کرد KB : کرده Z ‖ 5 کرده BZ : + و K ‖ 10 وسلب KZ : وسیلب B ‖ 14 کرده K : کرد BZ ‖ 18 نمود KZ : — B

(٤٣٢/٣) همچنان از اَجِلاّی اخِلاّ رِضْوانُ اللهِ عَلَیهِم اَجمَعِین منقولست که در شهرِ قونیه امیره نامی خواجهٔ بوذ معتبر و معتقد و از جملهٔ محبّان و عاشقانِ مخلص بوذ ؛ مگر اورا قصدِ زیارتِ کعبهٔ معظّم شذه ، از حضرتِ مولانا اجازت وعنایت درخواسته روانه شذ و او حکایت می‌کرد که در هر منزلی و مقامی و شهری که رسیذم حضرتِ مولانا را مُصَوّر می‌دیذم و حیرت می‌نموذم وچون بدمشق رسیذم دیذم که بالای بام مسجدِ جامع سیر می فرماید و بسوی من اشارتی می‌کند ومن از هیبتِ آن حالت بیخوذ گشته تا قربِ نمازِ دیگر خفته بوذم ؛ چون بخوذ آمذم هیچ کسی را ندیذم ، همچنان حیران وآشفته حال بجانبِ کعبهٔ معظّم روانه شذم ؛ علیها چون بطوافِ کعبه مشرّف گشتم حضرتِ مولانا را دیذم که طواف می کرد و بر بالای کوهِ عرفات دیذم که مناجات می‌کرد وچون بمبارکی بشهرِ قونیه رسیذم بی توقّف بگَردِ راه بشرفِ دستبوسِ مولانا رفتم ؛ دیذم که جماعتی یاران نشسته بوذند ؛ فرموذ که آری حاجی امیره بدانک مردانِ خذا در دریای قدرت بر مثالِ ماهی دایما سیّارند ؛ بهر کجا که خواهند سر بیرون کنند وروی بنمایند و ایشان را محبّان هرکجا که طلبند یابند ؛ سرنهاذم و قدم مبارکش را بوسیذم وکیفیّتِ حال‌را باصحابِ حال بازگفتم ؛ بازحضرت مولانا فرموذ که هرمریدی که اورا اعتقادِ پاک و صدقِ عظیم باشذ بی هیچ گمانی که در دو جهان بمرادِ

T, I, 497 ; H, I, 362 ٤٣٢/٣ Z ١٣٠ ب B ١٢٢ ب K ٢٦٥

2 نامی KZ : نام B ‖ 3 محبان BZ : + ومخلصان K ‖ مخلص BZ : حضرت + مولانا K ‖ 5 می کرد KB : کرد Z ‖ حضرت KB : — Z ‖ 8 حالت KB : حال Z ‖ 10 علیها KB : — Z ‖ 15 خواهند Z : خواهد KB ‖ 16 مبارکش را KB : مبارکش Z ‖ 17 حال KB : — Z

کلّی و جزئی برسد و معتقدِ او در همه حال مصوّرِ او شود و مقصودِ او
ازو برآید و درین باب خوش حکایتی روایت کرد که در زمانِ ماضی
جوانی بود پاک دامن و پاکیزه اعتقاد و اورا مرمرین سنگی بود که
بصورتِ آدمی ساخته بودند در غایتِ لطافت ، و او عاشقِ آن صورتِ
سنگینی شده بود و اورا می‌پرستید و هر حاجتی که از وی درخواست
می‌کرد فی‌الحال روا می‌شد واز خوشیِ آن حالت گوشهٔ ساخته بود
وتوشهٔ مهیّا کرده مهمانداریِ کلّی می‌کرد ؛ مگر جماعتی از اقرانِ او
برو حسد کردند که این جوان هیچ نوعی اسبابی ندارد و از حدّ بیرون
خرجها می‌کند وآینده و رونده را خوش می‌دارد و همه را می‌نوازد
وجمیعِ مردم از وی خشنودند ، این یاری ازکجاست؟ اتّفاق کردند که
هر یکی علی حده جمعیّتی و سماعی کنند تا اورا نیز بامتحان درکار آرند ؛
چون نوبتِ جمعیّت بدآن جوان رسید بصدقِ تمام پیشِ آن سنگِ
محبوبِ خود سر نهاذ و گفت : ای اخیِ من! وای سلطانِ من! جماعتی
از سرِ امتحان وامتهان مهمانِ من خواهند شدن ؛ وقتِ عنایت وهنگامِ
مددست ؛ همانا که ازکمالِ اعتقاد ونیازِ او هماندم سنگ شکافته شد
وچندانی زر فرو ریخت که توان گفت؟ مهمانیِ عظیم کرد وآن جماعت
ازکیفیّتِ حالِ او سؤال کردند قضیّه را بازگفته بجمعهم انصاف دادند
واورا سرور واخیِ خود ساختند ؛ اکنون جائی که ببرکتِ اعتقاد وصدق
از جمادی وسنگی وبتی مقصودی دست دهد تا آن اخلاص واعتقادِ پاکِ

---

1 درهمه KB : همه Z || 5 سنگینی KZ : سنگین B || 7 کلی K : — BZ || 8 نوعی KB : نوع Z || 12 سنگ KZ : — B || 13 سر BZ : — K || 16 کرد و KZ : کرده B || 17 گفته BZ : گفت K || 18 واعتقاد KB : — Z

راستین از مردِ خدا چها دهد وچها میسّر کند وچه مقصودها از برکتِ وی روی نماید

3 شعر (سریع)

بلکک کشد از بتِ سنگین غذا با همه کفرش بعبادت شمر

(٤٣٣/٣) همچنان منقولست که روزی در حضورِ مولانا شکایت
6 کردند که جماعتی در مسجد سخنِ دنیا می‌کنند ؛ فرمود که هرکه درشش مقام بکلامِ دنیا مشغول شود سی ساله طاعتِ مبرور و مقبولِ او مردود گردد و باطل شود ؛ یکی در مسجد ، دوم در مجلسِ علم ، سوم
9 در جنازه ، چهارم در گورستان ، پنجم در وقتِ اذان ، ششم در قراءتِ قرآن ؛ و بتفاصیل هر یکی را شرحهاست

(٤٣٤/٣) الحکایه : همچنان حضرت ولیة الله فی‌الارض فاطمه خاتون
12 بنت شیخ صلاح‌الدین رَضِیَ اللهُ عَنْهُمَا روایت کرد که در زمانِ پدرم شبی حضرتِ مولانا را محبّانِ صادقِ او بچهل جا بسماع دعوت کردند ، همه را اجابت فرموده بیایم گفت ؛ همانا که برخاست و بخلوت
15 درآمده با پدرم تا سحرگاه بنماز و عبادت الله مشغول شدند ؛ چون روز شد از خانهٔ هر چهل کس که خوانده بودند یک یک پا کفشِ مبارکِ مولانا را آوردند که آنجایگاه بگذاشته رفته بود ؛ همچنان یکی کفشِ پای
18 راست بود و یکی از آنِ چپ وهر شخصی حالت و حیرتِ آن شب را حکایت

T,I, 500 ; H,I, 364 ٤٣٣/٣ - ٤٣٤ ؛ Z ١٣١ ب B ١٢٣ ب K ٢٦٧

5 درحضور KB : بحضور Z || 8 سوم KZ : سیوم B || 11 الحکایه KB : منقولست Z || 12 عنهما KB : عنها Z || 18 شخصی BZ : + حکایت و K

می‌کردند که امشب حضرتِ مولانا در خانهٔ من چنان کرد و چنین گفت وغلغله درمیانِ ایشان افتاذه بوذ و خلایق درین قضیّه حیران مانده وحضرتِ مولانا و پذرم شیخ صلاح‌الدین از مقامِ خوذ چنانک بوذ نجنبیذه بوذند واو ازکمالِ کرم وکرمِ کمالِ خوذ بهر محبّی تمثّل نموذه وحاجاتِ ایشان را بر آورده وتمامتِ شیوخ وکبارِ قونیه از نو حیرت فزوذه ازخیرتِ خوذ تبرّا نموذند وانصافها داذند وجمیعِ آن کفشها را باکابرِ زمان واصحابِ ایمان بخش کرده ، کفشی بحضرتِ شیخ صلاح‌الدین رسیذ وآن کفش را حضرتِ چلبی عارف قَدَّسَ اللهُ سِرَّه بخدمتِ سلیمان پاشای قسطمونیّه ارمغان برده از حدّ بیرون بندگیها نموذ وازآن کفشها بهر رنجوری ونیازمندی که آب داذندی چه کشفها روی نموذه باذن الله تعالی شفا یافتندی وزنانِ حامله بآسانی بار نهاذندی ببرکتِ آثارِ آنحضرت قَدَّسَ اللهُ سِرَّه

(۴۳۵/۳) همچنان منقولست که خدمتِ یارِ ربّانی علاء الدینِ ثریانوس مردی بوذ گربز ورندی عظیم ؛ مگر وقتی که هنوز رومی بوذ و در ربقهٔ اسلام اقدام ناکرده بوذ وتقریر وتحریرِ رقبهٔ اورا ننوشته بوذند شبی درخواب می بیند که پایهای مبارکِ مولانا را مغمّزی می کند وبسیار بسیار می‌مالذ ؛ امّا نمی داند که آن چه کس است وکیست ؛ علی‌الصباح دست و رو شسته وحیرانِ این خواب گشته از دیهِ خوذ بسوی شهر روانه می‌شوذ ؛ چون بمیانهٔ راه می‌رسذ از ناگاه بحضرتِ مولانا مصادف می‌شوذ ؛ می‌فرمایذ که ها ثریانوس ! از زحمتِ دوشینه چونی ؟ وآن

۴۳۵/۳ Z ۱۳۲ ب B ۱۲۴ ب K ۲۶۸ T, I, 502 ; H, I, 365

1 چنین BZ : چنینی K ‖ 5 حیرت KBZh : — Z ‖ 11 داذندی ZB : دادند K

بیچاره درحال نعره می‌زند وبیخود می‌شود ؛ چون بخویش می آید
کس را آنجا نمی بیند ؛ معلومش می‌شود که حریفِ خوابش او بوده
3 است ؛ سر نهاده آشفته حال روانه می‌شود ؛ بعد از چند روزی عوانی را
کشته اورا بقتل وسیاست می فرمایند ؛ حضرتِ مولانا فرجیٔ مبارکِ
خود را برو انداخته از دستِ جلّادان خلاصش می دهد ؛ درحال مسلمان
6 گشته بعنایتِ آن حضرت بجائی می‌رسد که قضاة ومدرّسانِ شهر ، مثل
سراج‌الدین و فصیح الدین پیشِ معرفتِ او اَلْکَن می‌شدند و بر تقریرِ
حقایقِ او اقرار می دادند

9 (٤٣٦/٣) همچنان از خدمتِ یارانِ محرم منقولست که روزی
حضرتِ مولانا معانی می‌فرمود و در شرحِ توکّل و قناعت مبالغه می‌کرد
و یارانرا قوّت وقدرتِ آن حالت می بخشید و ترغیب می داد ودر
12 ضمنِ آن تقریر فرمود که چون حضرتِ مصطفی صلّی اللهُ علیه وسلّمَ
از یاری می رنجید دعا می‌کرد که اَللّٰهُمَّ اکْثِرْ مالَهُ وَ وَلَدَهُ تا او
بدانها مشغول شود و از صحبتِ او محروم گردد ؛ نَعُوذُ باللهِ مِنْ
15 ذٰلِکَ وچون از یاری خوش می‌شد عنایتِ عمیمِ خود را همراهِ جانِ
او می‌فرمود که اَللّٰهُمَّ اَقْلِلْ مالَهُ وَوَلَدَهُ تا او مجرّد تر شود وسبکتر
بوذی ومستعدّ آن معنی گشتی

18 (٤٣٧/٣) همچنان منقولست که درمیانِ دو یارِ محبوب خصومتی
وکدورتی واقع شده بوذ و بهیچ نوع بمصالحه رضا نمی دادند ؛ روزی

T, I, 502 3 ; H, I, 366 ٤٣٧ - ٤٣٦/٣ Z ١٣٢ B آ ١٢٤ K آ ٢٦٩

1 درحال K : فی‌الحال BZ ‖ 7 الکن KZ : الکی (؟) B ‖ 10 در KZ : — B ‖
11 قوت و KZ : — B ‖ 16 شود KZh : — BZ

حضرتِ مولانا درمیانِ معرفت گفتن فرموذ که حق تعالی مردم را بر دو نوع آفریذه است : یکی برمثالِ خاکست : جامد و بی‌حرکت از غایتِ ثقالت و گرانی ؛ دوم برمثالِ آبست: دایم‌روان وسیّار ؛ همانا که چون این آبِ روان بر سرِ آن خاکستان روان شوذ ازبرکتِ مجاورتِ همدیگر صذ هزار گلزار ازآن گِلزار بر می‌دمذ و اشجار و ازهار و اثمارِ آن در حرکت می‌آیذ و غذای ابدان و قوتِ ارواح می‌شوذ ؛ اکنون این دوستانی که با همدیگر جنگ می‌کنند وقطع مواصلت می‌کنند البتّه می‌باید که یکی حکمِ خاک گیرذ و یکی بمثابتِ آب باشذ و از غایتِ تواضع خوی آب گیرذ و چون با همدیگر آمیزش و اختلاط کنند واتّحاد ورزند حق سبحانه وتعالی ببرکتِ آن اتّحاد واجتماع صذ هزار ریاحینِ صلح و شاذی و گلستانِ وفا و صفا پدیذ آرذ و نباتاتِ راحات وخوشیها روئیذن گیرذ ؛ فرموذ که اکنون ای نورالدین ! چون براذرت حکمِ خاکی گرفته ازجا نمی جنبذ وبصلحِ تو نمی‌خنبذ ، تو آب صفت کرم کن وقدم رنجه فرما وبسوی او روان شو تا روانِ یاران بیاساید و شکر کنان شکرانها دهند فَمَنْ عَفَی وَاَصْلَحَ فَاَجْرُهُ عَلَی اللّٰهِ (۴۲/۴۰)

شعر (هزج)

چو فرموذست حق کالصُّلْحُ خَیْرٌ رها کن ماجرا را ای یگانه

فی الحال سر نهاذند و صالحانه صلحی کردند

---

4 شوذ KZ : می شود B ‖ 17 شعر KB : — Z

(٣/٤٣٨) همچنان فرمود که دو یارِ همدل بخدمتِ قطب العارفین ابا یزیدِ بسطامی رحمة الله علیه مهمان شدند ؛ شیخ فرمود که از کی باز با همدیگر یاران شده اید ؟ گفتند: سی سالست که با هم مصاحبت می کنیم و در سیاحتِ برّ و سباحتِ بحر مشغولیم؛ فرمود که بحکمِ عادت هیچ میانِ شما ماجرائی وجنگی واقع شده است؟ گفتند: نی ؛ فرمود که سی سالست که تمام بمنافقی تعبیرِ زمان کرده اید ؛ همانا که مرافقت وموافقتِ شما مبنی بر منافقت بوده است ؛ چه غایتِ یاری ومزهٔ دوستداری درآنست که در میانه صلحی وجنگی وعتابی واقع شود واز نو صلحها کرده تازه کاریها کنند تا علّتِ منافقی در دلِ شما مدخل نکنند واز شرّ نفاق ایمن باشید

شعر (وافر)

كَمَا قَالَ ٱلْحَكِيمُ فَذَا صَوَابُ وَيَبْقَى ٱلْوُدُّ مَا بَقِيَ ٱلْعِتَابُ

(٣/٤٣٩) همچنان منقولست که روزی حضرتِ سلطان ولد قَدَّسَ ٱللهُ رُوحَهُ مدحِ زمانه می‌کرد که درین دوران چه نیکو روزگارست که تمامتِ مردم معتقد وبر اخلاص اند واگرچه منکران نیز هستند ، امّا قوّتی ندارند ؛ حضرتِ مولانا فرمود که بهاء الدین این را چون گفتی؟ گفت: ازآنک در زمانِ پیشین برای اَنَا ٱلْحَقّ گفتنِ منصور اورا بر دار کردند وچند نوبت قصدِ قتل ابا یزید کردند و چندین مشایخِ کرام را بقتل آوردند ؛ بلک وَ يَقْتُلُونَ ٱلنَّبِيِّينَ

T,I, 502-5 ؛ H, I, 367-8 ٢٧١-٢٧٠ K ب ١٢٤ ؛ B ب ١٣٢ Z ؛ ٣/٤٣٨-٤٣٩

11 شعر KB : بیت Z

13 همچنان ... ص ٤٦٧/١٥ اماره ایم : ر. ک. به ولدنامه ، ص ١٩٧

بِغَیْرِ اَلْحَقّ (۶۱/۲) در قرونِ ماضیه واقع شده است ؛ لله اَلحَمْد درین زمان در هر بیتِ خداوندگار هزاران کلمهٔ اَنَا اَلْحَقّ وَ سُبْحَانِی مُدَرَّجست وکسی را زهرهٔ آن نیست که دم زند وایراد کند واعتراض نماید ؛ حضرتِ خداوندگار تبسّم کنان فرموذ که ایشان را مقامِ عاشقی بوذ وعاشقان بلاکش باشند

شعر (سریع)

دوست همان به که بلاکش بوذ عود همان به که در آتش بوذ

ومارا مقامِ معشوقیست ومعشوق پیوسته فرمان روان ومطاع باشذ وسلطانِ ارواح وامیرِ نفوس وحاکمِ عقول بوَذ؛ چنانك گفت:

شعر (رمل)

شمسِ تبریزی که گامش بر سرِ ارواح بوذ
پا منه تو سر بنه بر جایگاهِ گامِ او

جای دیگر گفت:

عشق دیوانه است ما دیوانهٔ دیوانه ایم
نفس امّاره‌است ما امّارهٔ امّاره ایم

(۴۴۰/۳) الحکایه: همچنان منقولست که شیخِ زاهدِ متّقی حاجی مبارك حیدری رحمةُ اللهِ علَیْه که از خلفای قطب‌الدینِ حیدر بوذ، روزی با مریدانِ خوذ بطرفِ مسجدِ مرام بتفرّج می رفتند؛ از ناگاه

T,I, 507 ; H, I, 369 ۴۴۰/۳ Z ۱۳۳ آ ب ۱۲۵ K ۲۷۱

13 جای دیگر KB : — Z || 14 است KZ : + و B || 15 است KZ : + و B

بحضرتِ مولانا مقابل افتاذند ؛ همانا که حاجی مبارک مَیْزَرِ یمنی را بسانِ چاذرِ زنان بر سر فگنده بر سرِ راه فرو نشست ؛ مریدان تشنیع زذند که این چه حرکتِ زنانه است که میکنی؟ شیخ گفت : با وجودِ اینچنین مردِ مردانه که می‌آیذ همه را جامه وچاذرِ زنان باید پوشیذن و درپسِ دَر بچرخه گردانی نشستن وکم از زن بوذن ؛ همانا که چون حضرتِ مولانا نزدیکتر رسیذ با جمعهم سرنهاذه لابها می کردند ؛ فرموذ که حاشا حاشا شما درویشانید ؛ حاجی مبارک پیش آمذه پایهای مبارکِ مولانا را درکنار گرفته بوسها می داذ ومی گریست فرموذ که غم مخور ، چرا چنین می کنی و می لرزی؟ بعد ازین غم را وجود نیست ، خوش باش وفارغ می‌زی ؛ گفت : مگر بعد الیوم که خذاوندگار عنایت کرد و شفقت نموذ ؛ همچنان چون فرزندش حاجی محمد بوجود آمذ مهانئ عظیم کرده اکابرِ قونیه را دعوت نموذه بطلبِ مولانا بیامذ ؛ فرموذ که بر سر بیائیم ، برِ رو بیائیم ، بر قفا بیائیم ، بر پهلو بیائیم ، غلطان غلطان بیائیم خدمت کنیم و او نعره‌ها می زذ وسجده‌ها می کرد

(۴۴۱/۳) همچنان مگر جماعتِ یاران را برسالت بقیصریه فرستاذه بوذند ؛ چون معاودت نموذند بعضی اصحاب صفتِ خوانهای پروانه کردند وازآن الوانِ نعمتها ولوتها باز می‌گفتند ؛ حضرتِ مولانا تفس کرده فرموذ که یاران را شرم باذ که درمدحِ سقایه مبالغه می‌کنند ومفتخر می‌شوند که چنان خوردیم وچنان بردیم

T, I, 507 ; H, I, 370 ۴۴۱/۳ Z ۱۳۳ ب B ۱۲۵ ب K ۲۷۲

4 اینچنین KBZh : — Z || 11 نموذ Z : فرموذ KB || 15 همچنان KB : — Z || برسالت KZ : بر رسالت B || 17 ولوتها KZ : لذتها B

شعر (رمل)

ای بدیده لوتهای چرب خیز فضلهٔ آن را ببین در آبریز

فی الحال استغفار کرده توبه ها کردند

(۴۴۲/۳) همچنان ازکبارِ اخیارکه احبارِ اخبار بوذند منقولست که چون شیخ شرف الدینِ هَریوه که ازبزرگانِ روزگار بوذ و سرورِ شیوخ ، درگذشت ، مگر که یاری درجنازهٔ او حاضر بوذ ؛ حضرتِ مولانا پرسیذ که کیفیّتِ حالِ او چون بوذ ؟ گفت : چندین هزار آدمی در جنازهٔ او سر بازکرده بوذند و نوحه می‌کردند ؛ فرموذ که او سرپوشیذه بوذ و از سرِّ پوشیذه خبرش نبوذ چه سوذ

شعر (هزج)

مردانه و مرد زیک باید بوذن ورنی بهزار ننگ باید بوذن

امیذست که نومیذ نشوذ

(۴۴۳/۳) همچنان منقولست که روزی یارانِ کریم از خساستِ منعمانِ لئیم قونیه حکایت و شکایت می‌کردند که زکات نمی دهند و ابوابِ صدقات را بکلّی مسدود کرده اند و درویشان ازیشان متشکّی اند وبا آن همه شحیحی وخساست زبانِ طعن گشاذه و درحقِّ یاران می‌لایند و رژاژها می‌خایند ؛ فرموذ که باکی نیست ؛ چون باختیارِ خوذ

۴۴۲/۳–۴۴۳ Z ۱۳۳ ب B ۱۲۵ ب K ۲۷۲–۲۷۳ T, I, 508 ; H, I, 370

6 بوذ KZ : + و B || 9 چه سود KB : — Z || 16 خساست KZ : خساستی B

2 ای بدیده ... آبریز : MN ، ج ۴ ، ص ۱۶۰۱/۳۷۲ ؛ MA ، ص ۱۱/۳۶۶

بقدّوسیان نمی دهند بحکمِ اضطرار دَبّوسیان بیایند وبستانند وهمچنان شذ که فرموذه بوذ

(۳/۴۴۴) همچنان از عرفای اصحاب منقولست که بعضی علمای اصحاب در بابِ کتابِ فتوحاتِ مکّی چیزی می گفتند که عجب کتابیست که اصلا مقصودش نا معلومست وسرّ حکمتِ قایل نا مفهوم ؛ از ناگاه زکی قوّال از در درآمذ و سرآغازِ اسرار کرد ؛ حضرتِ مولانا فرموذ که حالیا فتوحاتِ زکی به از فتوحاتِ مکّیست وبسماع شروع فرموذ

(۳/۴۴۵) همچنان منقولست از خدمتِ ملک الادبا مولانا فخرالدینِ دیودست که از علمای اصحاب بوذ که او گفت که روزی حضرتِ مولانا فرموذ که هر چه از مقالات مقبولِ نظرِ ما آمذ بما تعلّق گرفت، چنانک حق تعالی درکلامِ مجید میفرماید که اَنا رَبُّکُمُ الاَعلَی (۲۴/۷۹)، اگرچه آن نقل از گفتهٔ فرعون بوذ وسخنِ مخلوق مُبطلِ نمازست ، الاّ چون حق تعالی یاذ فرموذ ودر قرآنِ مجید ذکر کرد مُبطلِ نماز نباشذ ؛ چون بحق تعلّق گرفت ؛ پس ازین بیان عیان می‌شوذ که هرچه حضرتشان پسندیذ وپیشِ ایشان مرضی ومقبول آمذ بذیشان تعلّق گرفت وهمچنان گفتهٔ مخلوق که حق تعالی نقل فرموذ مُبطلِ صلات نشذ ؛ گفتهٔ را که سخنِ حق باشذ وآنرا بشری از انبیا واولیا نقل کنند ، نه آن هم گفتهٔ حق باشذ ؟ چنانک فرموذ

T, I, 509 ; H, I, 371 ۲۷۳ K ب ۱۲۵ B آ ۱۲۴ ب ۱۳۳ Z ۴۴۵ـ۴۴۴/۳

4 مکی BK : مکیه Z || 8 منقولست KZ : + که B || 11 پسندیذ KZ : پسندیده B || 16 صلات BZ : صالات (!) K

شعر (رمل)

گرچه قرآن از لبِ پیغامبرست هرکه گوید حق نگفت او کافرست
خاص آن آواز خوذ از شه بوَذ گرچه از حلقومِ عبد الله بوَذ

(۳/۴۴۶) همچنان روزی سلطان الخلفا، ینبوع الصدق و الصفا چلبی حسام الحق والدین قدّس اللهُ سرّهُ العزیزَ میانِ اعزّهٔ اصحاب چنان روایت کرد که شبی سماعِ عظیم بوذ؛ بعد از سماع سینهٔ مبارکِ شیخ را مغمّزی می‌کردم؛ پرسیدم که حضرتِ خداوندگار بخدمتِ شیخ صدر الدینِ محدّث بجدّ عنایت می‌فرماید و رعایتِ او میکند؛ عجبا او درین راه محقّق است یا مقلّد؟ فرموذ که بحقِ سینهٔ بی کینهٔ من که آئینهٔ سرّ الله است مقلّدست والله مقلّدست نسبت بتحقیقِ شما؛ فرموذ که مرد را دو نشانِ عظیم هست: یکی شناخت، دوم باخت؛ بعضی را شناخت هست باخت نیست؛ بعضی را باخت هست شناخت نیست؛ خنک جانِ اورا که هر دو را دارذ

(۳/۴۴۷) همچنان روزی مریدی از شیخ ابراهیمِ ادهم رحمةُ اللهِ علیه التماس نموذ که اورا اسمِ اعظم بیاموزذ؛ شیخ فرموذ که اورا در شطّ اندازند؛ چندانک فریاذ میکرد پیاپی درآبش غرقه می‌کردند؛ عاقبة الامر چون اضطراب واضطرارِ او بغایت انجامید الله الله گفتن گرفت؛ همان ساعت اورا آب بکنار انداخت، خلاص یافت؛ شیخ

T, I, 510 ; H, I, 372 ۲۷۴ K آ ۱۲۶ B آ ۱۳۴ Z ۴۴۷ - ۴۴۶/۳

4 روزی BZ : — K || روزی Z : + حضرت KB || 9 الله است KZ : + که او B || 10 فرموذ KB : — Z || 12 جان . . که KZ : جانی که او را B || 16 درآبش KZ : — B || 18 کرفت KZ : — Z

3 کرچه . . . کافرست : MN ، ج ۴ ، ص ۲۱۲۲/۴۰۲ ؛ MA ، ص ۶/۳۷۹

فرمودکه اسمِ اعظمِ خاص آنست‌که درکمالِ اضطرار دستگیرِ بندهٔ عاجز و مضطرّ شود که أمَّنْ یُجِیبُ ٱلْمُضْطَرَّ اِذا دَعَاهُ (۶۲/۲۷)؛ زیرا اضطرار گواهِ استحقاقست. چنانک گفت

شعر (رمل)

آن نیازِ مریمی بوذست و درد که چنان طفلی سخن آغاز کرد

(۴۴۸/۳) همچنان حضرتِ سلطان ولد قَدَّسَ ٱللهُ لَطِیفَتَهُ روایت کرد که روزی در مدرسهٔ پدرم با خدمتِ مولانا اکمل الدینِ طبیب نشسته بوذیم و بمعانی مشغول گشته؛ از ناگاه پدرم از در درآمذ وسرِ مبارک بر زانوی من نهاذ و بر رویم گرم گرم نظر می‌کرد؛ فرمودکه بهاء الدین، مرا بسیار بسیار نظرکن؛ گفتم: عجبا فردای قیامت همچنین روی مبارکِ شمارا خواهیم دیذن؟ اکمل الدین گفت: والله مرا اعتقاد چنان است که هرکه درین دنیا یکبار روی مولانارا دیذ روزِ قیامت تمامتِ قبایل وعشایرِ خوذرا شفیع ورفیع شوذ؛ همانا که حضرتِ پدرم برخاست وبذوقِ تمام فرمودکه والله تمامتِ حکمای عالم‌را فردا بتو خواهند بخشیذن وهرکه مارا دیذ هرگز رویِ دوزخ‌را نبیند وباز فرمودکه زمانی بیایذ واین مدرسهٔ ما بکلّی بیاب شوذ؛ راه گذریان که از آنجا عبورکنند حقّا که در دوزخ در نیایند چنانک فرمود

T, I, 511; H, I, 372 ۲۷۵ K آ ۱۲۶ B ب ۱۳۴ Z ۴۴۸/۳

6 لطیفته KZ : لطیفه B ‖ 8 طبیب KZ : — B ‖ 11 همچین KZ : — B

5 آن . . . کرد : MN ، ج ۳ ، ص ۱۸۲/۳۲۰۴ ؛ MA

شعر (سریع)

سخت خوشی چشمِ بذت دور باذ ای خنکث آن چشم که روی تو دید
دیذنِ رویِ تو بسی نادرست ای خنکث آن گوش که نامت شنیذ

همچنان حضرتِ ولد در شانِ والدِ خوذ می‌فرماید

شعر (رمل)

آتشِ دوزخ نسوزذ آن کسی را کو برو
یکث نظر انداخت روزی یا شنیذ از وی بیان

(۴۴۹/۳) الحکایه : همچنان از عظمای اصحاب منقولست که خدمتِ قاضی کُردِ قونوی که از جملهٔ اکابرِ قونیه بوذ و تربه‌دارِ سلاطینِ ماضی رَحِمَهُمُ اللهُ، روزی در مجمعِ اکابرِ قونیه حکایت کرد که در اُوانِ جوانی بطرفِ اسکندریه سفر کرده بوذم و همراهانِ من همه تاجرانِ معتبر بوذند ؛ از ناگاه کشتیٔ ما بگردابی افتاذ و غیارِ عظیم شذ ؛ همگنان فریاذکنان هر یکی بمشایخ و پیرانِ خوذ را التجا آوردند و زاریها می‌کردند و مدد می جستند ؛ همانا که من نیز از سرِ اخلاصِ تمام و صدقِ درست مولانا مولانا بانگث می‌زذم و استعانت می‌طلبیذم و استغاثت می‌کردم ؛ همچنان از یکث مسافتِ تیرِ پرتاو دیذم که حضرتِ مولانا بر رویِ آب ایستاذه است ، دست دراز کرده کشتی را

T, I, 512 ; H, I, 373

۴۴۹/۳ : Z ۱۳۴ ب B ۱۲۶ ب K ۲۷۵

4 فرماید KZ : + که B ‖ 8 الحکایه KB : — Z ‖ 11 همراهان KB : همرهان Z ‖ 12 بگردابی Z : بگرداب KB ‖ 13 خوذ را K : خوذ BZ ‖ 14 می جستند KB : می خواستند Z ‖ 15 مولانا مولانا BZ : مولانا یا مولانا K ‖ 16 مسافت Z : مسافات KB

ازآن گرداب بیرون کشید و روانه کرد و او از دنبالهٔ کشتی می راند ؛ چه تمامتِ اهلِ کشتی علی العیان و عین الیقین صورتِ آن پادشاه را کماکان دیدند و فریاذ ها کردند و همچنان بعنایتِ یزدان وهمّتِ مردان خلاص و مناص یافته شبهنگام بانطالیه بیرون آمذیم و صدقات بارباب حاجات داذه بعد ازآن چند روز چون بمبارکی بقونیه وصول افتاذ، استعداذ کرده با جمعِ تاجران برغبتِ تمام و تحفِ بسیار بزیارتِ مولانا آمذیم ؛ چند پاره جامهای اسکندرانی و عُتّابی و جامهٔ مصری و پشمینها درپیش نهاذه سر نهاذند ؛ فرموذ که معذور دارید دیرترک آمذیم ، از زحمتها چونید ؟ و این عالم پر زحمت است ؛ لله الحمد عاقبتِ یاران محمود شذ و ازآن جامّها جامهٔ و پشمینهٔ قبول کرده بحضرتِ چلبی حسام الدین فرستاذ و باقی را سلطان ولد بیاران بخش کرد و چون آن جماعت بیرون آمذند حضرتِ ولد کیفیّتِ عذر مولانا از قاضیٔ کُرد استفسار کرده مجاریٔ حال را باز گفت : سلطان ولد بیخوذوار باز گشته در آمذ و سر نهاذه گفت : ای خذاوندگارِ راستین از جای خوذ نا جنبیذه در روی دریا کشتی می رهانی ودر خشکی مددها میکنی ، باری نگوئی که احوالِ ما فردای قیامت چون شوذ و چون کشتیٔ وجودِ هریکی در گردابِ حساب فرومانذ ، حالِ ما برچه منوال خواهذ بوذن ؟ فرموذ که بهاء الدین ! چون شمشیر در غلاف اندرون چنین می بُرّذ تا چون از غلاف مجرّد شوذ چون بُرّذ وچگونه درکار آیذ ؟ یاران شاذیها کردند و سماعها داذند

---

4 بانطالیه KZ : بانطاکیه B ‖ 7 جامهای KB : جامهٔ Z ‖ 12 مولانا BZ : مولانارا K ‖ 18 شمشیر KB : + ما Z

(۴۵۰/۳) الحکایه : همچنان حفظهٔ اسرار وخزنهٔ اخبار چنان روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در مدرسهٔ خوذ نشسته بوذ وکرامِ اصحاب و اربابِ الباب در بندگیش حاضر بوذند، از ناگاه صوفیٔ عجب از در در آمذ وسجده کنان پایهای خذاوندگار را درکنار گرفته محاسنِ سپیذِ خوذ را می مالیذ وزاریها می‌کرد؛ حضرتِ مولانا آن درویش را بنظرِ عنایت التفات فرموذه وبغایت معزّز داشته از سفرهاش باز پرسیذ واو دمبدم تضرّع واعتقاد می‌نموذ ؛ فرموذ که بیا راست بگو که شیخت ترا چگونه ارشاد کرد وترا چها فرموذ؟ گفت : در بغذاذ قریبِ دوازده سال ملازمِ خدمتِ شیخ بوذم و دو سال تمام خدمتِ سقایهٔ صوفیانم فرموذ تا برغبتِ کلّی سقایه‌را پاک می‌کردم و ابریقهارا پرکرده بر درِ حجرات می‌نهاذم؛ همچنان دو سالِ دیگر فرّاشِ خانقاه بوذم ، باز دو سالِ دیگر برخرقهٔ فقرا بخیه می‌زذم و دو سالِ دیگر جهتِ ذلّ نفس زنبیل می‌گردانیذم؛ آنگاه شیخ بخلوتم نشاند تا چند نوبت چهله برآوردم و زحمتِ بسیار کشیذم ؛ حضرتِ مولانا فرموذکه باشارت وارشادِ او این همه توکردی ، او غر خواهر برای تو چه کرد؟ لیجکم لیجکم یعنی برومی نازنین کس که مبنی بر اعتقاد

T, I, 514 ; H, II, 1 ۲۷۷ K آ ۱۲۷ B آ ۱۳۵ Z ۴۵۰/۳

1 الحکایه KB : — Z || 2 بوذ KZ : — B || 3 از ناگاه B : ناگاه KZ || 4 گرفته Z : + و KB || 9 تمام KZ : تمامت B || خدمت KZ : — B || 10 خرقهٔ KZ : + ر B || 14 چهله KZ : چله B || 15 همه KZ : همه را B || 16 برومی BZ : K —

16 لیجکم : این کلمه شاید که از زبان روسی گرفته شده است و اصلش litchko باشذ (ر . ک . به Vladmira Dalya ، Tolkovy slovar jivova velikorusskova yazika ، S. - Petresburg - Moskva ، 1905 ج ۲ ، ص ۶۶۷

و صدقِ خود چها کرده است و چها کشیده و آن شیخِ بی‌خبر برای او هیچ نکرده است و این بیت را گفت

شعر (مجتث)

اگر تو کار نکردی مفلسی از خیر بیا که کارِ چو تو صد هزار ما کردیم

یاران ببکبار سر نهادند و شکرها کردند؛ فرمود که روانِ پاکِ پدرم، شیخِ راستینِ حقیقی آنست که بی‌آنک مریدش بداند و مطّلع شود کارِ اورا تمام کند و اورا بخدا رساند بی هیچ جهدی و جهادی و خدمتی و همچنان اورا بمنزلتی رساند که مسِ وجودِ او اکسیرِ مسِ وجودِ دیگران شود تا مسهارا زر کند و کیمیا سازد و این قوّت و قدرت کارِ محمّدیانست و متابعانِ او

شعر (مجتث)

زکیمیا عجب آید که زر کند مِس را
مسی نگر که بهر لحظه کیمیا سازد

(٤٥١/٣) همچنان منقولست که یارِ جانی، معدنِ معانی، بهاء الدینِ بحری رحمه الله روایت کرد که روزی معماری رومی در خانهٔ خداوندگار بُخاری می‌ساخت؛ یاران بطریقِ مطایبه با وی گفتند که چرا مسلمان نمی شوی که بهترینِ دینها دینِ اسلامست؛ گفت: قریبِ پنجاه سال است که در دینِ عیسی ام، ازو می‌ترسم و شرمسار می‌شوم که ترکِ دین او کنم؛ لز ناگاه حضرتِ مولانا از در درآمده فرمود که سرِّ ایمان ترس

T, I, 516 ; H, II, 2 ٤٥١/٣ Z ١٣٦ آ B ١٢٧ ب K ٢٧٨

10 او KZ : — B || 14 معانی KB : کانی Z || 15 معماری KZ : معمار B

است؛ هر کو از حق ترساست، اگرچه ترساست با دین است نه بی دین و باز بیرون جست؛ فی الحال معمارِ ترسا ایمان آورد و مسلمان شد ودر سلکِ مسلمان منخرط گشته مریدِ مخلص شد

(۴۵۲/۳) همچنان روزی طالبِ علمی چند که از جَنْد و خُجَنْد آمده بودند سؤال کردند که درین عالمِ صورت این موش باری بچه کار می آید؟ فرمود که هیچ چیزی در جهان بی حکمتی صورت نبست، چه اگر موش نبودی مار عالم را وآدم را خراب کردی؛ همان بیضهٔ مار را موش می‌خورد و تلف می کند و إلاّ جهان را مار پرکردی وشرحِ خاصّیاتی که در جمیعِ ذرّاتِ عالم وآدم نهاده است نهایت پذیر نیست؛ سرنهادند و مرید شدند؛ باز فرمود که روزی حضرتِ مصطفی صلّی اللهُ علیه وسلّم در محرابِ مسجدِ قُبا نشسته بود واصحابِ کرام رِضوانُ اللهِ عَلَیْهِم اَجْمَعِین در صحبتِ او حاضرآمده؛ از ناگاه ماری گریزان از در درآمد و در زیرِ دامنِ رسول پنهان شد؛ گفت؛ یا رسول الله از دشمن می گریزم، چون پناهِ هر دو کون توئی، مرا نگاه دار؛ درعقبِ او خارپشتی درآمد که ای رسولِ خدا شکارم را در کارِ من کن که بچّگانم بگوشِ من اند؛ فرمود که تا جگر بندی بوی دادند واورا خشنود کرده روانه کردند؛ رسول فرمود که ای حیّه! اکنون بیرون آی و بروکه دشمنت بازگشت و برفت؛ مار گفت: تا من نیز

T, I, 516 ; H, II, 3 ۴۵۲/۳ Z ۱۳۶ آ B ۱۲۷ ب K ۲۷۸

1 کو KZ : که او B || 2 آورد و KZ : آورد B || مسلمان B : + دین KZ || 4 که از جند KB : — Z || 6 چیزی KZ : چیز B || 15 خارپشتی KZ : پشتی B || 16 من‌اند KZ : من آید B || که KB : — Z || 17 روانه KB : بروانه Z

هنرِ خود را بنمایم و بروم ؛ بر مثالِ کمری میانِ رسول را حلقه‌ٔ شد و می‌خواست که بی رحمانه زخمی زند ؛ همانا که انگشتِ مبارکِ کهین‌را بر مار عرضه کرد تا برآنجا زخمی زند و چون مار سر بیرون آورد تا زخمی زند ابو هریره رضی الله عنه که دُوّاجٌ لِکلِّ اُمَّةٍ حَکِیمٌ وَ حَکِیمُ اُمَّتِی اَبُو هُرَیْرَةَ در بر داشت و تاجِ عنایت بر فرقِ سر نهاده بود سرِ انبانِ مبارک را بازکرده گُربهٔ سیاه برجست و آن مار را زیرِ پنجهٔ خود پاره پاره کرده سوی رسول خرامید ؛ همان لحظه فرمود که حُبُّ اَلِهرَّةِ مِنَ اَلاِیمانِ تَعَشَّقُوا وَلَوْ بالِهرَّةِ و دستِ مبارک بر پشتِ او براند ؛ تا از برکتِ مالشِ آن دست چندان که اورا از بامهای بلند فروذ اندازند البتّه باید که بر سرِ پا ایستد و پشتِ او بزمین نرسد و آن روز ابو هریره را دعاهای عظیم کرد و گویند بیست سی سر گربه درخانهٔ خود می پرورد و هرکرا گربهٔ بایست بوذی شکرانهٔ گربه دادی و بچّهٔ بستدی

(۴۵۳/۳) همچنان منقولست که چون حضرتِ رسول علیه‌السلام انگشتِ کهین را بزخمِ بی رحمِ مار پیش کشید انگشتِ بیچاره بحضرتِ عزّت نالید که خداوندا ! احمد منِ مسکین را ضعیفترینِ اعضا دید و فرو گذاشت ؛ ای دستگیرِ ضعیفان ! فریادم رس ؛ درحال جبریلِ امین انگشتری بانگین بحضرتِ رسول تشریف آورد و انگشتِ ضعیف‌را قوی حال

T, I, 518 ; H, II, 4 ۴۵۳/۳ ب Z ۱۳۶ آ ۱۲۸ آ K ۲۷۹

1 خود را KB : خود Z || میان KZ : برمیان B || 2 مبارک KB — Z || 8 ولو KB : — Z || 13 همچنان KB : — Z || 16 نالید BZ : می‌نالید B || دید KZ : — B || 18 ضعیف را KB : ضعیف Z || 12 قوی حال KZ : — B

گردانیده صاحب خاتم و مصاحب خاتم النبیین کرد و تا قیام قیامت سنّت شد که محلّ خاتم آن انگشت کهین باشد نه انگشتان دیگر ؛ تا بدانی که تضرّع ضُعَفا و بیچارگان را پیش حق تعالی چه قدرهاست

(۴۵۴/۳) همچنان حضرت سلطان ولد قدّس اللهُ سرّهُ روایت کرد که روز عید بزرگ با حضرت والدم بمیدان می‌رفتیم و بهر کوچهٔ ومحلّهٔ که می‌رسیدیم خلایق جوق جوق صلوات می‌دادند وسر می‌نهادند وچون بمیدان رسیدیم دیدم که تمامت مردم فوج در فوج غلوّ کردند و صلوات می دادند و نعره‌ها زدند وهمه سواران فروذ می آمدند وسر می نهادند ، تا حدّی که من و یاران درآن عظمت حیران مانده بودیم و من دامن پدرم را محکم گرفته گفتم که خدایا چه کسی و چگونه جانی وترا چه گویم وبچه صفت خوانم واین چه قوّت وقدرت وجلالت وحالتست که بهیچ بزرگی حق تعالی نداده است که در تو مشاهده می‌کنم ؛ فرمود که بهاء الدین خوش است این حال ؟ گفتم : بغایت خوبست و خوش است ، بلکه خوشی بخش است ؛ گفت : بتو بخشیدم و از تو میراث بفرزندانت خواهد رسیدن و تا روز قیامت مسجود عالمیان خواهید بودن؛ چنانکه فرمود

T, I, 518 ; H, II, 5 ۴۵۴/۳ Z ۱۳۶ ب B ۱۲۸ آ ۲۸۰

1 کردانیده KZ : — B || خاتم KZ : +کردانیده صاحب خاتم B || قیام KBZh : — Z || 2 آن BZ : — K || 5 که KB : Z || روز KB : روزی Z || 7 می رسیدیم KB : می رسیدم Z || جوق جوق KB : جوق وجوق Z || 9 زدند KZ : می زدند B || 10 محکم KB : — Z || گفتم KZ : می‌گفتم B || 17 عالمیان BZ : خلایق K

شعر (هزج)

خیال شاهِ خوش خویم تبسّم کرد بر رویم
چنین شد نسل بر نسلم چنین فرزندِ فرزندم

والحمد لله رب العالمین که عالمیان بنده ومریدِ ایشانند

(۴۵۵/۳) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا بکنارِ جوئی نشسته بوذ وسنگی بزرگ درمیانِ آب پیذا بوذ؛ فرموذ که یاران عجبا این سنگِ سخت کی گل شوذ؟ گفتند: مگر بعد از مرورِ ادوار وکرورِ اطوار؛ فرموذ که بلی این گل شوذ امّا دلهای گلین را سالها بگذرذ که مبدّل نشوذ وهمچنان درآن سنگی وتنگی وننگی می‌روذ تا می‌روذ

شعر (رمل)

زانبیا ناصح تر و خوش لهجه تر کی بوَذ که گرفت دَمْشان در حَجَر
آنچنان دلها که بُذشان ما و من نعتشان شذ بَلْ أَشَدُّ قَسْوَةً
چارهٔ آن دل عطای مُبْدِلیست داذِ حق را قابلیّت شرط نیست

ومرا میلی می‌شوذ که اورا قابلیّت بخشم وتبدیلش کنم وسرخوشش گردانم

شعر (رمل)

کیمیا داری که تبدیلش کنی گرچه جویِ خون بوذ نیلش کنی

۴۵۵/۳ Z ۱۳۶ ب B ۱۲۸ ب K ۲۸۰ T, I, 520 ; H, II, 6

2 a خوش KZ : — B ‖ 6 فرموذ KBZh : — Z ‖ 8 اطوار BZ : + و K ‖ 9 ننگی KB : — Z ‖ 14 سرخوشش KB : مرحومش Z ‖ 17 b جوی BZ : جوئی K

11 ـ 13 زانبیا... نیست : MN، ج ۵، ص ۹۸ ـ ۹۹/۱۵۳۴، ۱۵۳۶ـ۱۵۳۷؛ MA، ص ۴۷۰ ـ ۴۷۱/۲۸ ـ ۲۹، ۱۰

اُولئِکَ یُبَدِّلُ اللّٰهُ سَیِّئَاتِهِم حَسَنَاتٍ وَ کَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِیمًا (۷۰/۲۵)

(۴۵۶/۳) همچنان یکی از اخلاقِ حمیده و اشفاقِ پسندیدهٔ آن حضرت آن بود که با جماعتِ اصحاب بآبگرم تشریف فرموده بودند؛ چون بحمّام رسیدند، مگر حضرتِ چلبی امیر عالم پیشترک دوانید تمامتِ مردم را از آب بیرون آورد و بیرون کرد تا حضرتِ مولانا خلوت با اصحابِ خود صحبت کند و فرمود که سیبهای سپید و سرخ آورده حوض را پر کردند؛ همانا که چون حضرتِ مولانا درآمد دید که در مسلخِ حمّام مردم باستعجالِ تمام جامها می‌پوشیدند و از شرمساری می‌شتافتند و دید که حوض را از سیبها مالامال کرده اند؛ فرمود که امیر عالم جانهای این مردم یعنی کم ازین سیب است؟ که ایشان را بیرون کردهٔ سیبها پر کردی؛ چه هریکی ایشان را سی بهاست؛ چه جای سیبهاست؟ نه که مجموعِ عالم وما فیها برای آدمیست وآدمی برای آن دمیست؟

شعر (هزج)

مقصود ز عالم آدم آمد مقصود ز آدم آن دم آمد

اگر مرا دوست می داری بگو تا همشان بابگرم در آیند وهیچ کسی از وضیع وشریف وصحیح وضعیف بیرون نمانند تا من نیز بطفیلِ ایشان

T, I, 521 : H, I, ۴۵۶/۳ ۱۳۷ آ B ۱۲۸ ب K ۲۸۱

3 واشفاق KB : — Z || 4 اصحاب KZ : — B || تشریف KB : — Z || 6 بیرون آورد K : — BZ || با اصحاب Z : باصحاب KB || 7 سپید BZ ~ سرخ K || 11 ایشان را KB : ایشان Z || 12 سی KBZ : + سیبی Zh || 16 کسی KZ : کس B || 17 و شریف KB : شریف Z

توانم در آمدن ولحظهٔ آسودن ؛ چلبی امیر عالم شرمسار گشته سر نهاد وهمه را اشارت کرد تا در آن حوض خوض کنند ؛ آنگاه حضرتِ
3 مولانا قدمِ مبارک در آب نهاد

(٤٥٧/٣) همچنان فضلای نبیه وعلمای فقیهِ اصحاب عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُم روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در شرحِ اسرارِ نَی که
6 اوّل مَا خَلَقَ اللهُ الْقَلَمَ عبارت از آنست ، وَ ن وقَلَمِ وَمَا یَسْطُرُونَ (١/٦٨) اشارت بدآن، معانی می فرمود؛ گفت : روزی حضرتِ مصطفی صلـــعم اسرارِ اخوانِ صفارا بخدمتِ علیِّ مرتضا کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ
9 در خلوت بیان می‌کرد ووصیّت کرد که این اسرارِ عظیم بنا محرمی مگوی وافشا مکن ومتابعت نگاه دار ؛ تا چهل روز تمام تحمّل فرمود وبی قرار گشته بود وحامله وار شکم بین شده مجالِ تنفّس نداشت
12 وعاقبة الامر بی خود وار بصحرائی بیرون آمد ودر آنجا چاهی مَغ یافت، سر را فرو چاه کرده آن رازها را یک بیک گفتن گرفت واز غایتِ مستی کَمَها کرده از دهانِ او آن کَمها و رُضاب در آبِ چاه ریخته می‌شد ؛
15 تا بکلّی مستفرغ گشته سلطانِ سرِّ سَلُونِی سکونی بیافت وبعد از چند روز درآن چاه یکتا نی برُست وروز بروز بزرگتر شد وقد کشید ؛ مگر که چوپانی روشن دل برآن حال مطّلع گشته آن نی را برید ،
18 سوراخی چند کرده شب و روز عاشق وار می نواخت وگوسفندان را

T, I, 522 ; H, II, 7 ٤٥٧/٣ Z ١٣٧ آ B ١٢٨ ب K ٢٨٢

4 همچنان KB : منقولست که Z || 8 کرم . . . وجهه KZ : رضی‌الله عنه B || 10 فرمود KZ : فرمودند B || 11 وبی K : بی BZ || نداشت KZ : نماند B || 12 چاهی K% : چاه B || یافت KZ : بیافت B || 16 چند روز Z : چند روزی KB

می چرانید؛ تا بحدّی که در قبایلِ عرب نی نوازیِ چوپان منتشر شد و شایع گشت و تمامتِ عَرَبِ عَرْبَاء شرقًا وغربًا بتفرّج و استماعِ آن رغبت می نمودند و از غایتِ لذّتِ آوازِ نی می گریستند و ذوقها می کردند وهمچنان اشتران نیز گردِ او حلقه کرده از چرا باز مانده بودند ؛ بتواتر این خبر و این حکایت بسمعِ مبارکِ رسول رسیده فرمود که چوپان را حاضر کردند ؛ چون سرآغازِ نواختن گرفت تمامتِ اصحاب ذوق گشته شورها می کردند و بیخود می شدند ؛ فرمود که این نواها شرحِ آن اسرارست که من با علی در خلوت گفته بودم ؛ همچنان تا کسی را از اهلِ صفا صفوتی نباشد اسرارِ اخوانِ صفا را از نوای نای نتواند شنیدن و متلذّذ گشتن که اَلاِیمانُ کُلُّهُ ذَوْقٌ وَ شَوْقٌ ؛ چنانک فرموده است

شعر (رمل)

آه دردت را ندارم محرمی چون علی آه می کنم در قعرِ چاه
چون بجوشد نی برویند از لبش نی بنالد رازِ من گردد تباه
بس کن ای نی زانک ما نا محرمیم زآن شکر ما را و نی را عذر خواه

(٣/٥٨ ؛) همچنان حضرتِ سلطان ولد فرمود که روزی از حضرتِ پدرم سؤال کردند که آوازِ رباب عجایب آوازیست ؛ فرمود که آوازِ صریرِ بابِ بهشتست که ما شنویم ؛ مگر سیّد شرف الدین گفته باشد که آخر

T, I, 523 ; H, II, 329 ٣/٥٨ ؛ Z ١٣٧ ب B ١٢٩ آ K ٢٨٣

2 کشت KZ : کشته همچنان اشتران گرد او حلقه کرده از چرا باز مانده بودند B || 4 وهمچنان KZ : — B || اشتران . . . بودند KZ : — B || این خبر و Z : خبر KB || 11 ذوق KZ ~ شوق B || 14 چون Z : چه KBZh || 16 ولد KZ : + قدس الله B

ما نیز همان آواز می شنویم چه معنی که چنان گرم نمی‌شویم که حضرتِ مولانا می‌شوذ؛ فرموذ که حاشا و کَلاّ، بلکه آنچ ما می شنویم آوازِ باز شذنِ آن دَرست و آنچ او می‌شنوذ آوازِ فراز شذنِ آن دَرست

(۴۵۹/۳) همچنان ولد فرموذ که روزی جهوذی از احبارِ ایشان بحضرتِ مولانا مقابل افتاذ؛ گفت: دینِ ما بهترست یا دینِ شما؟ فرموذ که دینِ شما، فی‌الحال مسلمان شذ

(۴۶۰/۳) همچنان منقولست که روزی از یارانِ کرام یکی از کرومِ اخوان بحضرتِ مولانا انجیری آورده بوذ؛ انجیری برگرفته فرموذ که زهی انجیرِ خوش! امّا این انجیر استخوان دارذ و زیر نهاذ؛ آن درویش حیران ماند که انجیر را استخوان چون باشذ؟ آهسته برخاست و آن انجیرها را برگرفت و روانه شذ؛ بعد از ساعتی بیامذ و سَپَذی دیگر هم ازآن انجیر بیاورد و درپیشِ مولانا نهاذ؛ دانهٔ گرفته افطار فرموذ که این انجیر هیچ استخوان ندارذ؛ شیخ محمّد خادم را اشارت فرموذ تا بحاضرانِ مجلس بخش کرد؛ اصحاب درین مشکل متحیّر مانده بوذند؛ چون آن درویش بیرون آمذ و روان شذ در پیِ او بیرون آمذه از کیفیّتِ حصولِ انجیر باز پرسیذند؛ گفت: والله مرا دوستی بوذ باغبان، او را در باغ نیافتم؛

T,I, 524 ; H, II, 9 ۴۵۹/۳ ـ ۴۶۰ Z ۱۳۸ آ B ۱۲۹ ب K ۲۸۳

2 می شنوم B : شنویم KZ ‖ 3 آن K : — BZ ‖ درست : + KBZ

شعر (رمل)

چنک حکمت چون که خوش آواز شد — تا چه در از روض جنت باز شد
بانک در بشنو چو دوری از درش — ای خنک آن را که واشد منظرش

8 انجیری KZ : + تازه B ‖ 10 که KZ : — B ‖ 15 آمذه KZ : آورده B ‖ 16 والله KZ : — B

بی اجازتِ او سپندی انجیر جمع کردم و بحضرتِ مولانا آوردم بنیّتِ آنکه چون باغبان را بیابم بهاش را بدهم ؛ بنورِ ولایت حضرتِ خداوندگار معلوم کرده از آنجا نخورد و استخوانِ انجیر همانا که آن بوذ ؛ درین نوبت راست بباغِ آن دوست آمدم و ازو انجیرِ نیکو خریذه بهاش را دادم و ازو حلالی خواستم ؛ لاجرم قبول کرده تناول فرموذ و عنایتها ارزانی داشت

(۴۶۱/۳) الحکایه : همچنان اصحابِ عظام کَثَّرَ اللّٰهُ اَمْثَالَهُم اِلَی سَاعَةِ الْقِیَام روایت کردند که روزی محمّد بکِ اوج که غازی و بهادرِ آن دیار بوذ وکلاههای سپیذ که هنوز می پوشند استخراجِ او بوذ ، همانا که پروانه طلبِ او کرده ؛ چون بقونیه رسیذ بزیارتِ حضرتِ مولانا مشرّف گشته استعانت و استمداد خواست تا بقیصریه رفته امرا را حسابِ ممالکِ اوج دهذ ؛ سرنهاذ و مرید شذ ؛ مگر درآن ایّام مردمِ او بازرگانانِ خواجه مجدالدین را غارت کرده قریبِ پنجاه هزار درمی قماش برده بوذند ؛ چون مجدالدین تضرّع و نیازِ اورا بدید درکنجِ مدرسه رفته زیر لب می گفت که ای مردکِ حرامی ! آمذی ، می خرامی واستعانت می خواهی و چندین مالِ مارا بردی وخون ریزی می کنی ؛ حقّا که درقیامت خصمِ تو خواهم شذن ؛ والله که رهات نخواهم کردن ؛ کجا خواهی از دستِ من رهیذن ؟ وچون امیر محمّد بکِ

T, I, 525 ; H, I, 10 ۴۶۱/۳ Z ۱۳۸ آ B ۱۲۹ ب K ۲۸ :

2 خداوندکار BZ : مولانا K || 3 کرده KZ : کرد B || از آنجا KZ : ازان B || آن BZ : او K || 4 راست BZ : — K || 5 قبول KB : حلالی Z || 8 کردند که BZ : کردند K || 9 او KZ : آن B || 11 مولانا KZ : — B || 15 بدید KZ : بدیده B || 15 حرامی KBZh : چرا می Z || 17 که KZ : — B || رهات BZ : رهایت K

سرنهاذه بیرون رفت ، حضرتِ مولانا بتندیٔ عظیم نعرهٔ بزد و گفت: حاشا که نرهذ ، چرا نرهذ ؟ که می گویذ که نرهذ ؟ والله والله هرکه از درِ مدرسهٔ ما بگذرذ برهذ و هرکه نامِ مارا ببرذ برهذ و هرکه مارا دوست دارذ برهذ ؛ درحال خواجه مجدالدین سرنهاذه سرِ مجموعِ مال را بمذکور بیحیل کرد و چون محمد بک در قیصریه بحضرتِ سلطانِ اسلام وپروانهٔ نیکنام وصول یافت ، بحصولِ انواعِ تشریفات مخصوص گشته بمقامِ مألوفِ خوذ عوذت نموذ ؛ مگر یکی ازمردمِ او کیفیّتِ ماجرای خواجه مجد الدین را وعنایتِ مولانا را درحقّ او بوی روایت کرد ؛ از غایتِ شاذی تمامتِ مالِ او را با قاصدانِ امین و چندین تحفِ دیگر ارسال کرده عذرها خواست ؛ همچنان خدمتِ خواجه مجد الدین نیزِ مجموعِ مال را تصدّق کرده بیاران و خذاوندگار زاذگان بخش کرده سماعی عظیم بذاذ

(۴۶۲/۳) همچنان عبد المؤمنِ ثانی شرف الدینِ عثمان گونیده که ندیمِ خاصّ حضرت بوذ و انگشت نمای جهان و ملوکِ زمان مردهٔ صحبتِ او بوذند ، حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بباغِ غریزی رفته بوذ و هفت شبانروزی لا یَنْقَطِع سماع بوذ و خدمتِ آن عزیز از جملهٔ مقبولانِ مُقبِل ؛ مگر براذرِ عثمانِ گوینده بپنهانی گفته باشذ که چندین روزست که بخانه گوشت و نان نبردیم ، عجبا احوالِ ایشان چون باشذ ؟

T, I, 527 ; H, I, 11 ۴۶۲/۳ Z ۱۳۸ ب B ۱۳۰ آ K ۲۸۵

1 نهاذه KZ : نهاد B || بزد KB : زد Z || 3 و هرکه نام . . . دارد KB : وهرکه نام مارا دوست دارد Z || 6 اسلام BZ : الاسلام K || 7 از مردم KBZh : — Z || 8 کرد KB : کردند Z || 10 خدمت KB : — Z || 11 کرده K : کرد BZ || سماعی K : سماع BZ || 12 همچنان KZ : الحکایه B || گوینده KZ : گویند B || 15 بوذ KZ : بودی B || 15 شبانروزی KZ : شبانروز B || 16 بپنهانی KZ : پنهانی B || روزست BZ : روریست K

فی الحال حضرتِ مولانا در عینِ سماع دستها از زیرِ دامن بیرون کرده مشتی سیمِ نو بردفِّ ایشان بریخت؛ اصحاب نعره ها برافراشتند؛ همانا که چون از سماع بیرون آمدند مجموعِ سیم نهصد عدد بوذ مضروبِ معدنی؛ همچنان خدمتِ ملکُ المدرّسینِ ذوفنونِ زمان مولانا صدرالملة والدین المرندی المنجّم رَحِمَهُ اللهُ همین حکایت را از عثمانِ گوینده شنیده روایت کرد که من نیز هم ازو شنیده ام وعین‌الیقین دیده وبحقّ الیقین رسیده

(٤٦٣/٣) همچنان منقولست که روزی خدمتِ مولانا بهاءالدینِ بحری حکایت کرد که اواخرِ پاییز واوایلِ ایّامِ زمستان بوذ که روزی حضرتِ مولانا بدولابِ من تشریف داذ ودرآن ایّام آبهارا یخبندی سر آغازکرده بوذ؛ همانا که جامهارا بیرون کرده بجانبِ حوض روانه شذ وعظیم دیر کشیذ بی قرار در پیِ او بیرون آمذم؛ دیذم که در حوض درآمذه است ودرزیرِ ناودان نشسته وآب بر سرِ مبارکش می ریزذ وتاحلق غرقِ آبِ سرد گشته؛ همچنین سه شبانروزی درآن جایگاه قرار گرفته کسی‌را زهرهٔ چون وچرا نبوذ ومن بندهٔ بیچاره از سرِ بیخویشی ودلریشی فریاذ کردم وجامها چاک زذم وزینهار خواستم که آبِ سرد درین فصل زیانمندست ووجودِ مبارکِ شما درغایتِ لطافت ونازکی؛ می‌ترسم که سردی اثرکند؛ جواب فرموذ که سردان‌را نه مردان‌را؛ همانساعت بیرون آمذه بسماع شروع فرموذ تا نُه شبانروزی

T, I, 527 H, II, 12 ٤٦٣/٣ Z ١٣٨ ب B ١٣٠ آ K ٢٨٦

3 عدد BZ : و نود K || 5 المرندی KZ : المردنی B || 6 شنیذه KZ : شنوده B || دیذه KZ : دیذه ام B || 9 داذ BZ : فرموذ K || 12 در آمذه KZ : در آمد B || 13 شبانروزی KZ : شبانروز B || 17 فرمود که KB : فرموذ Z

در سماع بود که یکدمی توقّف نفرمود و لحظهٔ نغنود و دایما اسرار و غزلیّات می‌فرمود

(۳/۴۶۴) همچنان نوبتی دیگر هفت شبانروزی در سماع بود و هیچ افطار نکرد ؛ مگر یارانِ محرم طعامی لطیفِ مُهنّا مهیّا کردند تا مگر مرحمت فرموده قدری افطار کنند ؛ فرمود که ای نفس صبر کن و سخنِ من بشنو ، ازین مأکول مخور و اگر بخوری این ترا خواهند خوردن وهیچ نخورد و گفت :

شعر (رمل)

گر خوری یکبار ازآن مأکولِ نور خاک ریزی بر سرِ نانِ تنور

الجُوع ، الجوع ، الجُوع ثُمَّ الرُجُوع گفته باز بسماع شروع فرمود

(۳/۴۶۵) همچنان شرف‌الدینِ عثمانِ گوینده روایت کرد که آن روز که چلبی امیر عالم از عالمِ غیب قدم بصحرای جهان نهاذ حضرتِ مولانا همین غزل را سر آغاز فرمود

شعر (هزج)

صلا یا ایّها العشّاق کآن مه‌رو نگار آمذ

میان بندید عشرت‌را که یار اندر کنار آمذ

و متابع هفت شبانروزی سماع بود و اکابرِ شهر و سلاطینِ دهر نه چندان

T, I, 528 ; H, II, 12_13 ۲۸۶ K ب ۱۳۰ B آ ۱۴۹ Z ۴۶۵ - ۴۶۴/۳

3 همچنان KB : — Z || هفت KBZh : — Z || شبانروزی KZ : شبانروز B || 4 مهنا KZ : — B || 6 ازین KZ : این B || 11 همچنان BZ : و همچنان K || 14 شعر BZ : — K || 16 بندید KBh Z : تبدیل (!) B || آمذ BZ : + الی آخره K || 17 متابع KZ : متابع B || شبانروزی KZ : شبانه روزی B

شکرانها و نثارها فرستادند که در شمار آید و همه را خداوندگار بگویندگان و یارانِ مختار ایثار کرد و باقی را والده اش نگاه داشت

(۴۶۶/۳) همچنان خدمتِ ملک الادبا، معدن العلوم و المقیم فی منزل المعلوم مولانا صلاح الدینِ الملطی رَحِمَهُ اللهُ چنان روایت کرد که روزی عَلَمُ الدینِ قیصر رَحِمَهُ اللهُ سماعِ عظیم کرده بوذ و تمامتِ امرا و کبرا و علما و فقرا حاضر بوذند؛ حضرتِ مولانا شوری عظیم کرده هرچه پوشیده بوذ بقوّالان بخشید و همچنان عریان رقص می‌کرد؛ درحال عَلَمُ الدینِ قیصر چوقای سرخِ سقرلاطِ بی نظیر با پوستینی وشق وگویِ کرههای زرّین و دستارِ پشمینهٔ مصری آورده بحضرتِ مولانا پوشانید؛ همانا که چون از سماع بیرون آمذیم واز سرِ محلّهٔ که عبور می کردند از درِ شراب خانهٔ آوازِ رباب بسمعِ مبارکش رسید؛ قدری توقّف فرموذه بچرخ درآمذ وذوقها می‌کرد تا نزدیکِ صباح درنعره و صیاح بوذ وهمهٔ رنود بیرون دویذه بپای مولانا افتاذند وهر آنچ پوشیذه بوذ همه را بذآن رندان ایثارکرد وگویند مجموعِ ایشان ارمنیان بوذند؛ چون بمدرسهٔ مبارک تشریف داذ روزِ دوم آن رنود جمع گشته بیامذند وبصدقِ تمام مسلمان گشتند و مرید شذند وسماعها داذند

(۴۶۷/۳) همچنان خدمتِ صلاح الدین فرموذ که شبی درحجرهٔ خوذ بمطالعهٔ کتابِ مثنویِ معنوی مشغول بوذم؛ از ناگاه حضرتِ مولانا درآمذ و پیراهنِ مبارک بیرون کرده با فتوّت بمن بخشید؛

---

* T, I, 530 ; H, II, 14 ۴۶۶/۳ ـ ۴۶۷ Z ۱۳۹ ب B ۱۳۱ آ K ۲۸۸

1 آیذ KZ : — B ‖ 2 کرد BZ : کرده K ‖ 3 و KB : — Z ‖ 5 وکبرا KZ : کبار B ‖ 7 بوذ KZ : — B ‖ 9 پوشانید KZ : پوشانیده B ‖ 10 سر KZ : — B ‖ 16 کشتند : کشته BZ

فرموذ که اظهارِ آثارِ محبّت کردن از واجباتست و خدمتِ علم الدینِ قیصر دو هزار عددِ سلطانی بمن شکرانه داذه پیراهن را قبول کرد و بخدمتِ گرجی حاتون ارمغان برده دو هزار دینارش بخشید

(۳/۴۶۸) همچنان از کُمّلِ اصحاب منقولست که هر شبِ آذینه مجموع خواتینِ اکابرِ قونیه پیشِ خاتونِ امین الدین میکائیل که نایبِ خاصّ سلطان بوذ جمع می‌آمذند و لابها می‌کردند که البتّه حضرتِ خذاوندگار دعوت کنذ؛ چه حضرتش را بذآن خاتونِ آخرت از حدّ بیرون التفات و عنایتها بوذ و اورا شیخِ خواتین می‌گفت و چون آن جماعت جمع شذندی و بحضورِ تمام منتظر گشتندی بی‌آنک اعلام کردندی بعد از نماز عیشا حضرتِ مولانا همچنان بی‌زحمت تنها تنها پیشِ ایشان رفتی و درمیانهٔ ایشان نشسته همشان گردِ آن قطب حلقه گشتندی و برِ او گشتندی و چندانی گل برگها برو ریختندی که بتبرّک ازآن گل‌برگها ساختندی و حضرتش درمیانِ گل و گلاب غرقِ عَرَق گشته تا نصف اللیل بمعانی و اسرار و نصایح مشغول شذی؛ آخر الامر کنیزکانِ گوینده و دفّافانِ نادر و نای زنان از زنان سر آغاز کردندی و حضرتِ مولانا بسماع شروع فرموذی و آن جماعت بحالی شذندی که سر از پا وکلاه از سر ندانستندی و تمامتِ جواهر و زرّینه آلتی که داشتندی درکفشِ آن سلطانِ کشف ریختندی تا مگر چیزکی قبول کنذ و إمّا التفاتی نماید اصلا نظر نمی فرموذ و نمازِ صبح را با ایشان گزارده روانه می‌شذ واین

T, I, 531 ; H, II, 14 ۳/۴۶۸ : Z ۱۳۹ ب B ۱۳۱ آ K ۲۸۸

3 برده KB : + و Z ‖ 8 و چون KB : چون Z ‖ 10 تنها تنها KB : تنها Z ‖ پیش KZ : پس (!) B ‖ 11 آن KZ : او B ‖ 17 که KZ : — B

چنین شیوه و طریقت در هیچ عهدی هیچ ولی و نبی را نبوده است مگر که در زمانِ سیّد المرسلین صلّی اللهُ عَلَیْهِ وَ سَلَّمَ خواتینِ عرب بر او آمدندی و اسرارِ احکامِ شرعی پرسیده مستفید گشتندی وآن بر و حلال بود و از خصایصِ حضرتش بود و همچنان شوهرانِ این خواتین در خدمتِ نایب بیرونِ سرا جمع آمده صحبت داشتندی و محافظت کردندی تا مردمِ اغیار برین اسرار مطّلع نشوندی

(٤٦٩/٣) همچنان خدمتِ مولانا صلاح الدین رحمه اللهُ حکایت کرد که روزی حضرتِ مولانا عَظَّمَ اللهُ ذِکْرَهُ روایت فرمود که در شهری استسقا کرده بودند و روزه ها داشته قربانها می‌کردند و نمازها می‌گزاردند و از حضرتِ حق تعالی استغاثت و استعانت می‌طلبیدند تا هفت روز تمام درین بودند، اصلا بارانی نیامد و قطره از بالا نچکید ؛ خلایق بکلّی بیچاره و مضطرّ گشته اتّفاق کردند که فردا روز چون دروازهٔ شهر باز شود بر در هر غریبی را که بیابیم اورا بشفاعت بحضرتِ حق ببریم تا دعا کند که دعای مردِ غریب قریب اجابتست و فرمودهٔ حضرتِ رسولست ؛ همانا که از دروازهٔ شهر بیرون آمدند، درویشی غریب کَئیب را یافتند که از بسطام رسیده بود ؛ گفتند : ای درویش ! تو درین شهر غریبی و در حقِّ ما بی غرضی و بموسی عمّ امر آمده است که مرا بدهانی خوان که بذآن دهان گناه نکرده وآن دهان در حقِّ ما

• T, I, 532 ; H, II, 15 ٤٦٩/٣ Z ١٤٠ آ B ١٣١ ب K ٢٨٩

3 برو KZ : بر B ‖ 12 کشته Z : کشتند KB ‖ چون BZ : — K ‖ 13 هر غریبی را BZ : غریبی K ‖ 14 حضرت KZ : — B ‖ 17 ـ 18 و در حق ... دهان KBZh : — Z ‖ عمّ : علیم KBZ

دهانِ تست؛ اکنون دعائی کن؛ مگر که حق تعالی مرحمت فرموده دعای تو قبول کند و اجابت فرماید؛ درویشِ غریب بالای منبر رفته بعد ازحمدِ باری و درودِ سید المرسلین و سند المذنبین گفت: یا ربّ العالمین! تمامتِ عالمیان و آدمیان و آن دمیان ازآنِ تست و جز تو کسی را ندارند و کسی از تو یافته اند؛ اگرچه ناکسی می‌کنند و کسانِ ترا نمی شناسند و بحقّ هر دو چشمِ من که بارانی بفرستی و تشنگانِ خودرا آبی دهی؛ فی الحال ابری عظیم پیدا شد و عالم را غرقِ سیلاب و نم کرده چند روزی شب و روز می‌بارید؛ بجمعهم اکابرِ آن شهر محبّ او گشته از کیفیّتِ حالِ او سؤال کردند که چشمانِ ترا پیشِ حق چه فضیلتست که اورا شفیع آوردی؛ گفت: چندانک در وجودِ خود نظر کردم درخود هیچ چیزی ندیدم که بحضرتِ درگاهِ الله لایق باشد؛ دیدم که بدین چشمانِ ضعیفِ خود دو نوبت روی مبارکِ بایزیدرا دیده بودم و جمالِ اورا مشاهده کرده اورا بحضرتِ او شفیع آوردم تا مقصودِ شما میسّر شد؛ تمامتِ مردم محبّ و مریدِ او شدند؛ بعد ازآن فرمود که چشمی که روی ابا یزیدرا دو نوبت دیده است چنینها کند و ولایت می‌نماید تا چشمانِ کسانی که روی خدای ابا یزیدرا دیده باشند چها کنند و چها نمایند؟ مَنْ رَآکَ رَآنِی وَ مَنْ قَصَدَکَ قَصَدَنِی وَ عَلَی هذا

---

1 مرحمت Z : رحمت KB || 3 سید Z : بسید BK || 4 تمامت KZ : تمامیت B || 6 که KB : — Z || 8 کرده ZB : کرد K || 9 حال BZ : — K || 11 درگاه KZ : — B || 14 مقصود شما BZ : مقصودش K || 15 چشمی KBZh : — Z || که روی KZ : — B || 16 چشمان BZ : چشمانی K || کسانی KZ : کسی B || 17 باشند Z : باشد KB ||

شعر (مجتث)

دهان گشاد ضمیر و صلاح‌الدین را گفت

3 توئی‌خدای من ای دیدهٔ خدا دیده

تمامت یاران شورها کردند و شکرهای شکرین بجای آوردند

(۴۷۰/۳) همچنان منقولست‌که روزی حضرت مولانا در معرفت گرم شده بود ؛ فرمود که أبُو البَشَر آدم صفی را صلواتُ الله عَلَیْه 6 وسَلامُه فرزندش شیث علیه السلام قوی‌کاهل بود واز امور دنیا غافل و ذاهل ؛ خطاب عزّت در رسید که او خلیفهٔ آدم باشد وکسب علم 9 اسما وحکمت اشیا کرده معلّم براذران خود شود وایشان را ارشاد کند وهمشان مطاوعت نموده خدمت او کنند ، بسبب آن فراغت وانقطاعی‌که دارد و دایما براذران او بر و تشنیعها می زدند واورا می رنجانیدند و در حرمت داشت و خدمت او تقصیری می‌کردند ؛ همانا که 12 دل مبارک سیث ازیشان رنجیده حق تعالی ارتفاع برکت کرده قحطی بر ایشان مستولی کرد وحضرت شیث بوحی الٰهی تصنیف حیاکت کرده اوّل بار عبا بافی کرد و جامهٔ ساخته در پوشید و همه را آن لباس خوش 15 آمده برغبت تمام می‌خریدند و می پوشیدند واین خرقهٔ عبا پوشی ازو ماند وآن کسا بموسی رسیده او می پوشید تا عهد صدّیق اکبر رَضِیَ اللهُ 18 عَنْهُ وشیث را ازآن اکساب اسباب جمع شد وایشان هفتاد و دو براذر بودند ، همگان مسکین وبی نوا شدند ؛ لابه کنان پیش آدم آمده عجز واضطرار خوذ را عرضه داشتند آدم فرمود که شیث را

T, I, 534; H, II, 16 ۲۹۰ K آ ۱۳۲ B ب ۱۴۰ Z : ۴۷۰/۳

3 خدای KB : حیات Z || 6 کرم KBZh : — Z || 8 غفل K : فارغ Z — B || 10 او کنند KZ : — B || 15 همه را KB : + از Z || 18 اسباب BZ : + عالم جمع آمد و K || و دو B : دو KZ

حشنوذ باید کردن ؛ در خدمتِ آدم بنزدِ شیث آمدند واستغفار کرده نادم گشتند ؛ آدم گفت : یا شیث! اکنون وقتِ دعاست ، دعائی بکن تا حق تعالی عنایتی فرماید ؛ گفت : تا حقّ خذارا معیّن کنند و از هرچه ایشان را حاصل شوذ از زروع و ضروع ونقود و اجناس و ثمرات وحیوانات وغیرها نیمهٔ آن را جذا کرده خذارا دهند ؛ آدم گفت : نتوانند کردن ، باز عاصی شوند ؛ گفت : تا عشرِ آن را بدهند ؛ همگان راضی شذند و صلحی کردند ؛ لا جرم حق تعالی چندانی برکت ونعمت داذ که در حساب وکتاب آید ؟ وهمچنان فرموذ که پس هرکه توجّه بعالمِ انبیا واولیا کنذ و روز و شب بامورِ آخرت مشغول شوذ وازین عالم انقطاع نماید ، همگان را واجب میکنذ خدمتِ اوکردن و بذو حرمت نموذن ومالِ الله را باهل الله داذن تا از برکتِ دعای او جمله عالمیان وآدمیان در فراهت ورفاهت باشند و پیوسته رضای اورا رضای حق دانند وَ هذِهِ کِفایةٌ لِمَنْ لَهُ الکِفایَه

شعر (رمل)

چون قبولِ حق بوذ آن مردِ راست دستِ او درکارها دستِ خذاست

(۴۷۱/۳) همچنان روزی درمیانِ معرفت فرموذ که درویشی صاحب دل پیشِ امیری رفته بوذ و او از جملهٔ محبّانِ او بوذ ، در اثنای معارف گفت : دوش درخواب چنان وچنین دیذم ؛ امیر ملول شذ که

۴۷۱/۳ : Z ۱۴۱ آ B ۱۳۲ ب K ۲۹۲ T, I, 536 H, II, 18

10 وبدو حرمت KZ : خدمت B || 11 او KZ : — B || 13 شمر KZ: همچنان B || 17 بوذ KZ : بوذه B

10 چون ... خذاست : MN ، ج ۱ ، ص ۹۹/۱۶۱۰ ؛ MA ، ص ۱۴/۴۳

یعنی درویشان را خواب می‌باشد ؛ شیخ را ضمیر او معلوم شد ؛ فرمود که حاشا که خواب کنند بلکه درویشان در بیداری خوابها می‌بینند ؛ چنانک فرمود

شعر (رمل)

گفت پیغمبر که عَیْنایَ تَنام لا یَنامُ قَلبی عَنْ حالِ الأنام
آنک او بیدار بیند خوابِ خوش عارفست او خاکِ او در دیده‌کش

درحال سر نهاد و ازآن اندیشه استغفار کرد

(۴۷۲/۳) همچنان ازکبارِ اخیارِ احرار رِضْوانُ اللهِ عَلَیْهِم أجْمَعِین منقولست که پیوسته حضرتِ مولانا در وقتِ طلوعِ آفتاب و رؤیتِ ماه برابرِ شان ایستاده فرمودی که وَ الشَّمْسَ وَ الْقَمَرَ وَ النُّجُومَ مُسَخَّراتٍ بِأمْرِهِ ألا لَهُ الخَلْقُ وَ الأمرُ تَبارَکَ اللهُ رَبُّ العالَمِینَ (۷/ ۵۴) و اکرام کنان روانه شدی

(۴۷۳/۳) همچنان روزی سؤال کردند که عجبا درویش گناه کند ؟ فرمود که مگر طعام را بی‌اشتها خورد که طعام را بی‌اشتها خوردنِ درویش گناهِ عظیم است ؛ چه اگر آدمی در غایتِ جوع زهر خورد گوارنده شود وزیانش نکنند وشکّر خوردن بالای سیری زهر شود و درحالتِ اشتها صاحب دل را همه چیزها مباح شود ؛ چنانک فرموده اند

T, I, 537 ; H, II, 18 - 19 ۲۹۲ K ب ۱۳۲ آ ب ۱۴۱ Z ۴۷۳ ـ ۴۷۲/۳

2 کنند Z : کند KB || 4 شعر KZ : — B || 6 b عارفست KZ : عارف B || 8 همچنان K : — BZ || 13 ـ 14 که طعام ... گوارنده شود KZ : — B || 13 شود Z : — K

5 کفت . . . الانام : MN ، ج ۲ ، ص ۴۴۷/۳۵۴۹ ؛ MA ، ص ۱۸۴/۱۲

شعر (هزج)

تو صاحب نَفْسی ای غافل میانِ خاک خون می‌خور
که صاحب دل اگر زهری خورد آن انگبین باشد

(۳/۴۷۴) همچنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا از اخلاق و آدابِ حضرتِ رسول علیه السلام حکایتی می‌فرمود که خدمتِ اُبَیّ ابن کعب رضی الله عنه از جمیعِ اصحاب اقدم و أعلم و أسَنّ بود ولیکن فصاحتِ لسان نداشت و از غایتِ تواضع و حلمِ محمّدی مجموعِ قرآن را بتجوید و ترتیلِ تمام برو فرو خواند، حتّی سَمِعَ جُمْلَةَ القُرآنِ مِن لِسانِهِ صلّی الله علیه وسلّم تا معلوم و مفهومِ او شود که قرآنرا چگونه باید خواندن

(۳/۴۷۵) همچنان منقولست که جمیعِ قرآن را حضرتِ مصطفی هفت بار مرّةً بعد اُخری بر جبریلِ امین فرو خواند. یعنی فرو رفت و هفت بار او خواند و رسول شنید و همچنان در شبِ معراج هفتاد بار برحضرتِ باریٔ تعالی برخواند

(۳/۴۷۶) همچنان منقولست که حضرتِ سلطان الخلفا چلبی حسام الحق والدین قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ العَزِیزَ مجموعِ مُجلّداتِ مثنوی را بر حضرتِ خداوندگار هفت بار فرو خواند وسماعِ جانی کرده استماع فرمود و بر رموز وکنوزِ اسرارش مطّلع گشته مطلعِ انوارِ اسرارِ الهی شده و تمامتِ مشکلاتِ مثنوی را خرفًا خرفًا والفًا الفًا

T, I, 537 - 38 ; H, II, 19 ۳/۴۷۴ - ۴۷۶ Z ۱۰۱ ب B ۱۳۲ ب K ۲۹۲

10 خواندن KZ : خواند B || 11 همچنان Z : و همچنان K — B || 12 فرو خواند یعنی K : — BZ || 17 بر KZ : — B || بار KZ : — B || 18 انوار BZ : — K

حل کرده و با زرِ حلّ ثبت فرموده اعراب نهاد و هرکه از خلفای عظامِ حضرتِ ایشان سماع کرد و نُسْخه ساخت همانا که نسخهٔ صحیح و معتمد علیه آنست و برآن مزید نیست

(۴۷۷/۳) همچنان مگر روزی معین‌الدینِ پروانه گفته باشد که حضرت مولانا در عالم آیینِ سماع را زهی که نیکو نهاد ؛ فرمود حاشا که نهاد بلکه نیکو برداشت کرد

(۴۷۸/۳) همچنان روزی در مدرسهٔ مبارک معانی می فرمود ؛ گفت : روزی شیخی دردستِ مریدِ خود چوبی دید گرفته ؛ گفت : ای فلان ! آن چه چوبست که گرفته ؟ گفت : اگر بیرونِ طریقت بینمت بزنمت ؛ گفت : حقّا که مریدِ راستین ویارِ دینِ من توئی و این مذهبِ امیر المؤمنین علی است که فرمود : رَحِمَ اللهُ امْرَءًا اهدَی اِلَیَّ عُیُوبِی و باز فرموده است که من با همه خلق بخُلقِ نیکو خوش برآیم ؛ گفتند : چگونه برآئی ؟ گفت : بقدر الامکان اصلاحشان کنم ؛ اگر قبول نکنند من بایشان بروم عَلَیَّ أنْ أقُول وَ مَا عَلَیَّ اَلقَبُول

شعر (رمل)

راه اینست که نمودم با تو راست ترکِ این ره می‌کنی فرمان تراست

(۴۷۹/۳) الحکایه : همچنان خدمتِ امیر نورالدین ولدِ جیجا که یارِ غار و نایبِ معتبرِ پروانه بود و حاکمِ ولایتِ قیرشهر و مریدِ

۴۷۷/۳ ـ ۴۷۹ Z ۱۴۱ ب ـ ۱۴۲ آ ۱۳۲ ب ۱۳۳ آ K ۲۹۳ ـ ۲۹۴
T, I, 538 _ 39 ; H, II, 19 - 20

2 ساخت KZ : بساخت ‖ 7 همچنان Z : مرویست KB ‖ 13 کنم BZ : می‌کنم K ‖ بایشان Z : با ایشان B بر ایشان K ‖ علی ان KZ : أن B ‖ 16 که Z : و BK
12

مخلصِ مولوی : روزی در بندگیِ حضرتِ مولانا از کراماتِ حضرتِ حاجی بکتاشِ خراسانی حکایت می‌کرد که روزی بخدمتِ او رفتم و او اصلا در رعایتِ صورت نبود و متابعت نداشت و نماز نمی‌کرد و او را الحاح کردم که البتّه نماز باید کردن ؛ فرمود که برو ، آب بیار تا وضو سازم و طهارت حاصل کنم ؛ همانا که بدستِ خود مشربه را از چشمه پر آب کردم و پیشِ او بردم ؛ مشربه را بر گرفت و بدستِ من داد که بریز ! چون بردستِ او ریختم آبِ صافی خون شده بود و من درآن حالتِ او حیران شدم ؛ حضرتِ مولانا فرمود که کاشکی خون را آب کردی ؛ چه آبِ طاهر را نجس کردن چندان هنری نیست و آنچ حضرتِ کلیمِ کریم آبِ نیل را جهتِ قبطی خون کرد و برای سبطی خون را آبِ صافی کرد از کمالِ قدرتِ او بود و این شخص را آن قوّت نیست و این را تبدیلِ تبذیر گویند که اِنَّ ٱلْمُبَذِّرِينَ كَانُوا اخوانَ ٱلشَّيَاطِين (۲۷/۱۷) ؛ تبدیلِ خاص آنست که خمرِ تو خلّ گردد و مشکلِ تو حلّ شود و مسِ دون زرِّ خالص شود و نفسِ کافر مسلمان گردد و مسلم شود و گِلِ تو حکمِ دل گیرد ؛ همانم نورالدین سر نهاد و از رغبتِ او اعراض نمود و گفت

شعر (رمل)

چون بسی ابلیسِ آدم روی هست پس بهر دستی نشاید داد دست

---

5 مشربه را K : مشربه را Z مشربه B ‖ 10 حضرت BZ : — K ‖ 11 صافی کرد KZ : صافی B ‖ 15 وکل B : کل KZ

(۴۸۰/۳) همچنان کرام اصحاب رَحِمَهُمُ اللهُ روایت کردند که روزی ، روزِ جمعه بود که حضرتِ مولانا فرمود که بمسجدِ قلعه باید رفتن ؛ یاران بجمعهم استعداد کرده بمسجد رفتند ؛ همانا که مولانا بکنجی رفته بنماز تکبیر بست و در قیام بماند ، تا حدّی که ختمِ قرآن کرده خطیب از خطبه فارغ شد و جماعت نماز گزارده سلطان و امرا و علما و فقرا بیرون آمدند وحضرتِ مولانا هنوز ایستاده بود ، همانا که اصحاب نیز بأدبِ تمام بیرون رفتند ؛ چه کسی را مجالِ آن نبودی که در حدِّ صحبتِ او بپایندی و موافقت توانستی کردن از هیبت و عظمتِ آن حضور ؛ علیها تا جمعهٔ دیگر از مسجد بیرون نیامد . چون آذینهٔ دوم سلطان وارکانِ دولت و علما و شیوخِ امّت جمع آمدند ، دیدند که حضرتِ مولانا بخشوعِ تمام و خضوعِ عظیم برکوع خمیده بود ؛ همانا که خدمتِ شیخ المشایخ صدر الملة والدین خدمتِ قاضی سراج الدین را بکنار گرفته چندانی گریستند و بر آن حالت نگریستند که در گفت آید ؟ بر سر زبان خدمتِ قاضی سراج الدین گفته باشد که اگر عبادت و نماز و نیاز آنست که حضرتِ این مرد می‌کنند پس ما بریشِ خود می‌خندیم و نمی‌دانیم که در چیستیم ؛ همچنان گریان بیرون رفتند و روزِ دوشنبه حضرتِ مولانا از آن استغراق با خود آمده بسوی حمّام روانه شد و از آنجا بمدرسه آمده سه شبانروزی در سماع بود

T, I, 540 ; H, II, 22 ۴۸۰/۳ ؛ Z ۱۴۴ B ۱۳۳ آ ب K ۱۹۵

1 روزی K : — BZ ‖ 6 بادب BZ : با ادب K ‖ 11 والدین BZ : + صدرالدین K ‖ 13 حالت KB : — Z ‖ خدمت KB : — Z ‖ 16 گریان KβZh : — Z

(۳/۴۸۱) همچنان منقولست که روزی خدمتِ مولانا اکمل الدینِ طبیب رحمه الله درمیانِ تمامتِ حکما واکابرِ آن زمان حکایتی کرد و گفت که باتّفاقِ حکمای ماضی وحالی اعتقاد آنست که اگر بعد از حضرتِ مصطفی علیه السلام پیغامبری آمدی وممکن بودی حقیقت ابن سینا خواست بودن ، درین نشأت صد هزاران ابن سینا وصاحبِ طورِ سینا مُقرّند که بالای مولانا کسی نیست وآن بزرگی بر و مقرّرست و هیجان وتشوّقِ رسول ازکلمهٔ واشوْقاه ذاتِ مبارکِ او بوده والسلام

(۳/۴۸۲) همچنان مگر روزی غزلی پیشِ اکمل الدین می خواندند و این بیت را شنیذ که فرموذه است

شعر (هزج)

درونِ سینه چون عیسی نگاری بی‌پذر صورت
که مانذ چون خری بر یخ زفهمش بوعلی سینا

نعره می‌زذ ومی‌گفت : هرچه گویذ خذاوندگار را رسذ ؛ چه همه علما وحکما خوشه‌چینِ خرمنِ حکمتِ وی‌اند وحکیمِ الٰهی حضرتِ اوست ؛ چه کمالِ گفتار ولطافتِ رفتار ونظافتِ کردار او را مسلّم است

(۳/۴۸۳) همچنان مگر جماعتِ دانشمندان در بابِ قهرِ نفس سخنی می‌گفتند ؛ فرموذ که درویشی بوذ که سالها عبادت می‌کرد وریاضت می‌ورزید ؛ روزی بنفسِ خوذ گفت : مَنْ أنْتِ ومَنْ

T, I, 552 ; H, II, 31 ۳/۴۸۱ ـ ۴۸۳ Z ۱۴۲ ب B ۱۲۴ آ K ۳۰۲

2 زمان KZ : — B ‖ 3 که باتفاق KB : — Z ‖ 4 السلام KZ : — B ‖ 5 آن KZ : این B ‖ 6 ـ 7 و هیجان ... والسلام KBZh : — Z ‖ 16 همچنان KB : — Z

أنا ؟ قالَتْ: أنْتَ أنْتَ وانا انا؛ چند بارطوافِ کعبه کرد وپیاده مشقّت راه کشید، گفت: مَنْ أنَا ومَنْ أنْتِ ؟ قالَتْ : انا انا وأنْتَ أنْتَ ؛ باز هرعبادتی که بوذ ورزید اصلا در قتلِ او چارهٔ ندید ونکرد ؛ همانا که بروزه وریاضتِ جوع مشغولِ شذ ؛ گفت: چونست؟ گفت : فَنِيتُ أنَا وانتَ أنْتَ واللهُ أعْلَمُ یعنی که نفس را بغیر از جوع هیچ طاعتی مغلوب ومسلمان نمی‌کند

شعر (رمل)

أيُّها ٱلمَحْبُوسُ فی رَهْنِ ٱلطَّعام سَوْفَ تَنْجُو إن تَحَمَّلْتَ ٱلفِطَام

(٣/٤٨٤) همچنان از علمای اصحاب منقولست که روزی فقیه مردی از سرِ امتحان سؤال کرد از سرِّ آنک چون حضرتِ رسول از متوضّا بیرون آمذی چرا غُفْرانَک غمران گفتی ؟ فرموذ که چون پذرِ بزرگوارِ ما آدمِ صفی صلوات الله علیه درخلدِ برین ، بوسوسهٔ شیطانِ لعین بقوّتِ جاذبهٔ نفس وقوّت ماسکه اش گندم را در معدهٔ خوذ جا داذ وقوّتِ هاضمه اش اورا پخته گردانیذه درحال گندیذ وقوّتِ دافعهٔ اش درجنبش آمذه تقاضای خروج کرد ودرحال آدم را از جنّت اخراج کردند، چون در دارِ دنیا آن عذره را از خوذ دور کرد وگندِ آن بمشامِ مبارکش رسیذ باز پس نظرکرد ونالیذ وازآن حدث بگریخت و از سرِ

T,I, 553 ; H, II, 31

٣/٤٨٤ Z ١٤٢ ب B ١٣٤ آ K ٣٠٤

1 انت انت KZ ~ انا انا B || 2 انا انا KZ : انا B || 3 ندیذ و K : — BZ || 4 شذ KZ : شده B || 10 چون KB : — Z || رسول KZ : + علیه السلام B || 13 کندم را KZ : کندم B || 14 کندید KZ : کند B || 15 و K : — KZ || 17 پس BZ : بیش K || کرد BZ : کرده K

4 ایها . . . النظام : MN ، ج ٥ ، ص ٢٩٥/٢٠ ؛ MA ، ص ٣٣٦/٨

خجلت توبه کرده از حضرتِ غفّار طلبِ مغفرت کرده چند بارکلمهٔ غفرانکَ غفرانکَ بر زبان براند ؛ همچنان تا قیامت بر فرزندانِ مؤمنِ اوسنّت شذ که بعد ازحصولِ خلا وفراغت در طلبِ مغفرت بلفظِ مبالغه غُفْرَانَکَ گویند ومستغفر شوند تا مغفور و مرحوم شوند؛ فی الحال بیچاره فقیه از تیهِ ضلالت وانکار خلاص یافته صاحب احلاص شذ

(۴۸۵/۳) همچنان شیخ محمودِ صاحب قران چنان خبر داذ که بعد ازآن که صاحب فخرالدین نقل کرده بوذ ، از اکابرِ اصحاب یکی اورا در خواب دیذ که بغایت خرّم وشاذان بوذ ، سؤال کرد که ترا ابو الخیرات میخواندند ؛ حق تعالی درآن عالم با تو چه معاملت کرد ؟ گفت : از چندان خیرات که کرده بوذم هیچ یکی مرا چنان دستگیر نشذ که درختی که از مملکتِ من بعمارتِ تربهٔ مولانا برده بوذند ودر آنجا صرف کرده حق تعالی مرا بآن قدرِ خیر بخشید ومرحمت فرموذ وهمچنان بعد از وفاتِ مولانا اصحاب را تعظیمِ عظیم می‌کرد وحضرتِ سلطان ولد را بندگیها می‌نموذ ودایما خدمتِ چلبی حسام‌الدین را بانواع دلداریها می‌کرد ومحمود شذنِ عاقبتش آن بوذ

شعر (هزج)

هر لطف که بنمائی در سایهٔ آن آئی
بسیار بیاسائی ها ده چه بدرویشان
یک دانه اگر کاری صذ سنبله برداری
پس کوش چه می‌خاری ها ده چه بدرویشان

T, I, 554 : H, II, 32 ۴۸۵/۳ Z ۱۴۳ آ B ۱۳۴ آ K ۳۰۵

1 توبه کرده KZ : B || 3 که KB : Z — || 8 کرد KZ : B — || 11 که K : B — || 13 همچنان KB : Z — || می کرد KZ : B — || 16 شعر KZ : B — || BZ
17 و شعر KB : آن Z || 18 دذ BZ ~ چه K

(۳/۴۸۶) همچنان از خدمتِ مولانا فخرالدینِ دیودست منقولست که روزی حضرتِ مولانا در خانهٔ پروانه معانی می‌فرمود و مجلسِ عظیم بود ؛ فرمود که المؤمنُون لا یَمُوتُونَ بَلْ یُنْقَلُونَ مِنْ دارٍ اِلَی دارٍ ؛ شیخ تاج‌الدینِ اردبیلی که شیخِ خانقاهِ پروانه بود و در آن زمان صاحب فضیلت و بیان ؛ ایراد کرد که پس چرا کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ ٱلْمَوْتِ (۳/۱۸۳ ؛ ۲۱/۳۶ ؛ ۲۹/۵۷) گفت؟ فرمود که آخر کُلُّ نَفْسٍ گفت ، کُلُّ قلبِ نگفت ، یا قلب شو ، یا در قلبِ بندهٔ مؤمن جا گیر تا همچون قلبِ مؤمن نمیری و اگر قلبی کنی هرگز بنقدِ قلبی نرسی و چون تو در هوای نفس می روی و آلتِ نفسی ، پس کُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ ٱلْمَوْتِ تراست ؛ همانا که خب کرده دیگر هیچ نگفت

(۴/۴۸۷) همچنان روزی در تفسیرِ این آیت معنیٔ غریب بیان می‌کرد که این که حق تعالی کُلُّ شَیْءٍ هَالِكٌ اِلاَّ وَجْهَهُ (۲۸/۸۸) فرموده است نه آنست که مدحِ خود می‌کند و بر بندگانش از قِدم و بقا تفاخر می آرد که من باقیم و شما فانی : بلکه دعوتِ رحمت می‌کند که بکلّی در من مستهلك شوید ؛ چنانک وجودِ قطرهٔ در دریا تا در وجهِ کریم ما که اِلاَّ وَجْهَهُ باقی و ابدی شوید ؛ چنانک گفت :

T, I, 555 ; H, I, 33 ۳/۴۸۶ ـ ۴۸۷ Z ۱۴۳ آ B ۱۳۴ ب K ۳۰۵

---

1 خدمت KZ : حضرت B || دست KZ : + ادیب B || 4 در آن KB : در Z || 9 نفس KZ : B || 11 همچنان KB : — Z || این KB ~ آیت Z || 12 می کرد Z : کرد KB || 13 که آرد Z : آرد KB || 16 و ابدی KB : — Z

شعر (رمل)

کُلُّ شیءٍ هالِکٌ اِلاّ وَجْهَهُ چون نهٔ در وجه او هستی مجو
هرکه اندر وجه ما باشد فنا کُلُّ شیءٍ هالِکٌ نبْوَد جزا
زانک در الاّست او از لا گذشت هرکه در الاّست او فانی نگشت

شعر (هزج)

چو دریای شهادت چون نهنگ لا برآرد سر
تیمّم واجب آمد نوح را در وقتِ طوفانش

(۳/۴۸۸) همچنان در خانهٔ پروانه معرفت می گفت ودر شرحِ آسمانها وزمین وستارگان وآفرینشِ جهان بی نهایت بیانها فرمود وگفت که صورتِ این عالم اهلِ حق را ومعنی دان را دیدارست؛ همچنان تاج‌الدینِ اردبیلی گفت: پس مصطفی الدُنْیا جیفةٌ چرا گفت واین چگونه باشد؟ فرمود که از طالبانِ او مباش تا ترا جیفه ننماید واز حسابِ کلاب نباشی؛ چه بغیر از محبّتِ حق تا هرچه مشغول شوی جیفه است واز جیفه بتّر؛ همواره طالبِ حق باش واورا طلب، تا لایقِ دیدار باشی ودر همه اشیا اورا توانی دیدن ونظرِ مّا رَأیتُ شَیْئًا إلاّ ورَأیتُ اللهَ فیهِ ملکِ یمینِ تو باشد

(۳/۴۸۹) همچنان منقولست روزی محترفهٔ اصحاب از ظلمِ ظامهٔ خانه خراب شکایتِ عظیم کردند؛ فرمود که در بازارِ قصّابان هیچ سگ را

T, I, 556 _ 57 ; H, II, 35 ۳/۴۸۸ - ۴۸۹ Z ۱۴۴ آ B ۱۳۵ آ K ۳۰۶

6 چو دریای ... طوفانش BZ : — K ‖ 8 همچنان KB : — Z ‖ 9 جهان BZ : عالم K ‖ 10 دیدارست KZ : + باز B ‖ 11 مصطفی KZ : + علیه B

2 _ 4 کل ... نکشت : MN ، ج ۱ ، ص ۱۸۸ / ۳۰۵۲ - ۳۰۵۴ ؛ MA ، ۸۹ - ۸۱/۲۹ ، ۱

می‌کشند؟ مع هذا که کشتنی سگ است؛ امّا هماره گوسفندان را می‌کُشند و زحمتِ کشتن را ایشان می‌کَشند وچون حق را عنایت با مؤمنان بیشترست لاجرم زحمتِ ایشان نیز بسیارست وهم رحمت ایشان را بی‌شمار؛ 3 واین بیت را گفت:

شعر (هزج)

در مطبخِ عشق جز نکورا نکشند لاغر صفتان وزشت خورا نکشند 6
گر عاشقِ صادقی زکشتن مگریز مردار بود هر آنک اورا نکشند

یاران را تسلّی گشته بی‌حدّ شکرها کردند و بجورِ روزگارِ زورکار رضا دادند

(۴۹۰/۳) همچنان از علمای اصحاب منقولست که روزی حضرتِ 9 مولانا نقل فرمود که مگر شیطانِ رجیم بر درِ مسجدِ اهل قُبا ایستاده بود؛ توقّعِ قبولِ زیارتِ رسول داشت و حضرتِ مصطفی علیه السلام تمکین نمی‌داد واز دخول او <را> منع می‌کرد؛ همانا که از حضرتِ 12 جلیل جبرئیلِ امین بیامد که مجالش ده تا شیطانِ ما زیارتِ ترا دریابد؛ چون در آمد بندگی کرده فرو نشست وگفت: ای رسولِ خدا! مرا 15 می‌دانی که چون بودم وچگونه بودم ودر چه کار بودم؟ گفت: بگو؛ گفتا: چندین هزار سال با تذلّل ورقّت و بیچارگی استادِ املاکِ افلاک ومعلّمِ مکلّمِ املاک بودم ومنبرِ مرا چنانک در شبِ معراج مشاهده فرمودی بر ساقِ عرشِ مجید نهاده اند هزار ملایکه بتذکیرِ من حاضر 18 می شـــذند تا هزار ســـالِ دیگر بآن فوجِ اوّلین نوبتِ اجلاسِ

T, I, 558 ; H, II, 35 ۴۹۰/۳ Z ۱۴۴ آ B ۱۳۵ آ K ۳۰۶

2 ایشان می‌کشند BZ : ایشان می‌کنند K || 4 گفت KZ : می‌گفت B || b 6 و KB : — Z || 10 فرمود KZ : فرموده B

مجلس نمی‌رسید ؛ باندک لغزشی مردودِ ابد گشتم و طوقِ لعنتِ وَ اِنَّ عَلَیْكَ لَعْنَتِی اِلَی یَوْمِ الدِّینِ (٧٨/٣٨) در گردنِ من بسته مبغوضِ عالمیانم گردانید واز صحبتِ فرشتگانم محروم کرد وآدم متروکِ خاکی‌را بسَرْوری پیش کشید و بخلافت برگزید وبخلافتِ تمام مرا مرجوم کرد ؛ اکنون یا محمد ! نگاه دار وهراسان باش تا بمحمّدیّ خوذ مغرور نشوی وبحبیبی سرور نکردی که مکر واستدراجِ اورا نهایت نیست وهماره بر حذر باش وجوفِ خوذرا از خوفِ او خالی مکن وبسیاری بگریست وهمان بوذ که حضرتِ رسول علیه السلام تا نَفَسِ آخرین بمحاربهٔ نفس مشغول گشته درجهادِ اصغر وجهادِ اکبر پهلوانی نموذه لحهٔ نیاسوذ ولحظهٔ نغنوذ وهمیشه بریان دل و گریان چشم بوذ وکَانَ مِنْ خَوْفِهِ فی جَوْفِهِ أَزِیزٌ کَأَزِیزِ اَلمِرجَلِ ودایما می‌فرموذ که أنا اَعْلَمُکُم بِاللهِ وأَخْشَیْکُم لِلّهِ وهرگز از نانِ خوین سیر نخورد وبفراغت نخفت ؛ تا دیگران را چه رسذ ؟ ومتابعتِ راستین آنست که چنان کنند وچنان شوند ؛ هی‌نعره رنان بسماع شروع فرموذه بی نهایت زاریها وشورها کرد وتا هفت روز تمام از سرِ پا ننشست

(٤٩١/٣) همچنان خدمتِ مفخرالاصحاب چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ درمقامِ خلوت اصحابِ صحبت‌را معرفت می گفت ؛ فرموذ که

T, I, 559 ـ 60 ; H, II, 37 ٣/٤٩١ Z ١٤٤ آ ـ ب K ١٣٥ ب

1 نمی رسید BZ : نمی رسد K || 6 نشوی BZ : نباشی K || 10 نموذه Z : نمود KB || 13 که B : — KZ || 14 فرموذه BZ : فرموذ K || 16 چلبی KB : — Z || 18 اصحاب‌صحبت را KB : اصحاب را صحبت Z

در وجودِ آدمی سه هزار مار هست و هر هزار مار بیک لقمهٔ أکل زنده می شوذ و اگر از سه لقمه یک لقمه کَمْ کنی هزار مار در نفسِ تو مرده می‌شوذ و اگر دو لقمه کَمْ کنی دو هزار مار مرده می‌شوذ ؛ فی الجمله اگر یک لقمه زیاده کنی هزار مارِ نفس زنده می‌شوذ و اگر کم کنی مرده می‌شوذ، انشاء الله خذای تعالی مارا وجملهٔ یارانِ مارا توفیق دهذ بکم خوردن وکم گفتن وکم خفتن ، آمین ! آمین ! یا ربّ العالمین ! و این کلمات بذین ترتیب فرموذهٔ ایشانست واللهُ أعْلَم

(۴۹۲/۳) همچنان یارِ گرامی حسام الدینِ دبّاغ رَحِمَهُ الله روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بردرِ دبّاغستان ایستاذه بوذ ؛ بر لبِ جوی آبی که از اندرونِ شهر بیرون می‌آمذ ودرآنجا ریخته می شذ ، تفرّج می‌کرد ، دیذ که بغایت آلوذه و پلیذ شذه بوذ ؛ همانا که نگریست و بعذ از نظرِ عظیم فرموذ که ای آبِ مسکین رَوْ شکرها کن که در اندرونشان نرفتی ؛ آنگاه می‌دیذی حالِ خوذرا ؛ امینست که ملکِ قدّوس هم از قدسِ خویش ترا طهارت داذه مقدّست گردانذ ؛ چنانک در تفسیرِ اسمِ قدّوس فرموذه است

شعر (رمل)

آب چون پیگار کرد و شذ نَجِس تا چنان شذ کآب را رد کرد حِس
حق ببردش باز در بحرِ صواب تا بشستش از کرم آن آبِ آب

T, I, 561 _ 62 ; H, II, 55 ۴۹۲/۳ Z ۱۴۴ B آ ۱۳۶ K آ ۳۰۸

9 و اگر . . . می شوذ KBZh : — || 9 حضرت KB : — Z || 13 می دیذی BZ : + که K || 14 مقدّست BZ : مقدّس K || 17 a چو KZ : — B

17 آب . . . . ص ۵۰۸ / ۷ رب العالمین : MN ؛ ج ۵ ، ص ۱۴ – ۱۵/۲۰۰ – ۲۰۸ ؛ MA ، ص ۴۳۳/۲۴ – ۲۸

سالِ دیگر آمد او دامن کشان هی کجا بوذی بدریای خوشان
من نَجِس زینجا شذم پاک آمذم بستذم خلعت سوی خاک آمذم
هی بیائید ای پلیذان سوی من که گرفت از خویِ یزدان خویِ من
در پذیرم جملهٔ زشتیت را چون مَلَک پاکی دهم عفریت را
چون شوم آلوذه باز آنجا روم سوی اصلِ اصلِ پاکیها روم
دلقِ چیرکین بر کَنَم آنجا ز سر خلعتِ پاکم دهذ بارِ دگر
کارِ او اینست کارِ من همین عالم آرایست رَبُّ العالَمین

(۴۹۳/۳) همچنان روزی در تفسیرِ وَ فِی السَّمَاءِ رِزْقُکُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (۲۲/۵۱) معانی می گفت ؛ حکایتی فرموذ که درویشی طالبِ رزقِ سمائی شذه بوذ ؛ روزی از ناگاه در جائی خُمره بیافت وآن را قبول نکرد که من البتّه فتوحِ سمائی می‌خواهم ؛ چون شب بخانهٔ خوذ بیامذ ، کوذکانش از جوع می گریستند وتشنیعها می‌زذند ؛ درویش گفت : حق تعالی بمن رزق داذه بوذ ؛ امّا اصرارکردم ؛ نستذم ، مگر دزدی در بالای روزنِ درویش گوش نهاذه بوذ وحکایت را می‌شنید ؛ نشانِ موضعِ خمره را در یافته حمزه وار دوانه شذه دیذ که در آن خمره ماری سیاه خفته بوذ ؛ دریغش آمذ ، گفت : مگر او برای دفعِ فرزندانش این را قاصد بگفت ؛ بصذ حیله سرِ خمره را بخمیر بسته

T, I, 563 ; H, II, 38 ۴۹۳/۳ Z ؛ ۱۴۴ ب B ۱۳۶ ب K ۳۰۹

1 سال ... خوشان KZ ~ 3 هی ... من B ‖ 6 سر KB : + شمر Z ‖ دکر KB : + شمر Z ‖ a7 اینست KB : آنست Z ‖ 9 می گفت BZ : می فرموذ K ‖ فرموذ BZ : می گفت K ‖ 13 کردم KZ : کردیم B ‖ 14 در بالای KB : — Z ‖ 14 درویش KZ : — B ‖ 15 شده KB : شذ Z ‖ 17 فرزندانش KZ : فرزندان B

بر گرفت واز روزنِ او فرو انداخت؛ درویش نظر کرد، همان خره را پر زر دید؛ سر نهاده حمدِ باری را باقامت رسانید و گفت: اقرار کردم که اشارتِ وَ فِی ٱلسَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ (۲۲/۵۱) حق است و راست، حاشا که دروغ باشد

شعر (رمل)

ای نموده تو مکان از لامکان فی ٱلسَّمَاءِ رِزْقُكُمْ کرده عیان

(۴۹۴/۳) همچنان از علمای اصحاب چنان منقولست که روزی حضرتِ مولانا در تفسیرِ سرِّ شَاوِرُوهُنَّ وَخَالِفُوهُنَّ معانی می فرمود؛ گفت: روزی ابن مسعود رضی الله عنه در شهرِ بصره بر بامِ سرای خود سیر می کرد، بخاتونِ خود اشارت کرد که من ازین بام فرو می جهم؛ زن فریاد کرد، گفت: نشاید؛ نشنید و ازآن بامِ بلند فرو جهید؛ از حکمِ قضا پایش شکسته شد؛ بعد ازآن که صاحب فراش شده بود جماعتی قُصَّاد از دمشق بیامدند که فارس‌ترینِ مردم درین زمان توئی، باید که حاضر شوی تا بمشورت اکابر عثمان را ازمیان بر گیریم که طَالَ فِینَا مَکْثُهُ؛ گفت: العُذْرُ وَاضِحٌ وَالغَدْرُ فَاضِحٌ، درین حالم که می بینید و اصلا مجالِ حرکت ندارم و ببرکتِ آن شکست ازآن

T, I, 564 ; H, II, 38 ۳۹۴/۳ Z ۱۴۴ ب B ۱۳۶ ب K ۳۱۱

2 باری را KZ : باری B || 4 راست KZ : + است B || 5 شعر KB : Z || 9 بر بام B : ببام KZ || 15 مکثه K : مکثک BZ || العذر ... فاضح Z : العذر فاضح و العذر فاضح B العذر فاضح K || 16 شکست ZB : شکسته K

6 ای نموده ... عیان : MN ، ج ۲ ، ص ۴۶۱/۳۸۰۴ : MA ، ص ۱۹۰/۲۰

قضیّهٔ گردن شکن امان یافت و حاضر نشد ؛ گفت : صَدَقَ رَسُولُ اللهِ فِی قَوْلِهِ که خلاف قول زن کردن مرا از گناهِ کبایرِ عظیم رهانید
3 کما قال قُدِّسَ سِرُّهُ

شعر (رمل)

شَاوِرُوهُنَّ پس آنگه خالِفوا إنَّ مَنْ لَمْ یَعْصِهِنَّ تالِفُ

6 (۴۹۵/۳) همچنان خدمتِ مولانا تاج‌الدینِ خروس المدرّس رحمه الله روایت کرد که در صغرِ سن در مدرسهٔ جلال الدینِ قرطایی پیشِ مولانا علاّمة العالم رکن الدینِ مازندرانی رَحِمَهُ اللهُ درس می خواندیم
9 و اکابرِ علما حاضر بودند و پردهٔ بر در آویخته بود؛ از ناگاه دیدم که پرده را بر داشته حضرتِ مولانا سلام داد وفرمود که علمای دین بچه مشغولند ؟ همانا که مولانا رکن‌الدین وطلبهٔ علم برابر دویده گفت :
12 بدرسِ فقه مشغولیم ؛ فرمود که عجبا از فقه اللهِ وعلم اللهِ وحکمة اللهِ کجا درس می گویند ؟ وآهی بکرد ؛ تمامتِ علما گریان وجگر بریان گشته فریادها کردند وزود باز برون جست ؛ همگان در پی دویدند
15 اصلا اثری نیافتند ونشانی ندیدند وازآن هیبت استادِ ما مولانا رکن‌الدین هفتهٔ رنجور و مهجور افتاده بود ؛ چون برخاست با جمیعِ علما بمدرسهٔ
18 مولانا آمده بارادتِ تمام تمهیدِ عذر فرمود وآن روز بیست دانشمندِ مقبل مریدِ مخلص شدند

T, I, 564 ; H, II, 38 ۳۱۱ K ب ۱۳۶ B ؛ ۱۴۴ Z ؛ ۴۹۵/۳

2 عظیم KZ : — B || 3 قدّس KZ :+ الله B || 5 پس KZ : و B || 7 قرطائی Z : قرا طائی KB || 8 می خواندیم BZ : خواندم K || 14 زود KZ : — B || 15 نیافتند K : — BZ || 17 تمهید BK : + و Z || فرمود BZ : فرموده K || 18 مرید BZ : + شدند و K || شدند BZ : کشتند K

5 شاوروهنّ ... تالف : MN، ج ۱، ص ۱۸۲/۲۹۵۶ ؛ MA ، ص ۹/۷۸

(٤٩٦/٣) همچنان بعضی از یارانِ کبیر که قلیلِ ایشان عندالله کثیر بود پیشِ مولانا چنان روایت کردند که سفهای فقها اصحاب را بجدّ طعنه می‌زنند که بر مخلوق سجده کردن روا نیست ؛ حضرتِ مولانا فرمود که ای غرخواهر! یکی که مرا از دستِ شیطان وجلاّدِ نفس خلاص داذ وآزاذم کرد واز نو جانم بخشید چرا اورا سرننهم وجان درراه اوندهم؟ مثلا یکی‌را پاذشاهِ وقت خشم کرده بدستِ جلاّدِ بی داذ داذ تا همچنان دست وگردن بسته بسیاستگاهش می برذ ومی خواهذ که اورا گردن زنذ ودر عینِ آن حالت یکی از خواصّ حضرت انگشتریٔ امان درپی رسانیذ که البتّه اورا آزاذ کنند وحلعتش دهند وآن بیچارهٔ امان یافته می گویذ که عجبا این مردمی واحسان وجانبخشی درحقّ من که کرده است؟ وبجدّ می جویذش واورا می گویند که این کرم را فلانی کرده است واو از غایتِ شاذی باخلاصِ تمام وتضرّعِ عظیم در پای وی می‌افتذ وسجده هاش می‌کنذ ومی زارذ وثناهاش می گویذ که ای حیات بخشِ جانبخشِ من وای خضرِ وقتِ من ! مرا از نو زنده کردی وجانکم بخشیذی ودایما تا روزِ وفات شکرِ منعمِ خوذ را واجب دانسته دعاهاش میکنذ. همچنان اولیای خذا با خلق همین معامله کنند وشفقتی می نمایند که ایشان را از سیاستگاهِ دنیا واز دستِ شیطانِ دون وسلطانِ نفسِ حرون آزاذ می‌کنند

T, I, 564 ؛ H, II, 38 ٣١١ K ١٣٦ B ب ١٤٤ Z ؛ ٤٩٦/٣

2 مولانا BZ : ما K || 3 مخلوق KB : خلق Z || نیست BZ : + و K || 4 دست BZ : + مکر K || 10 یافته KZ : — B || می‌گوید KZ : می‌گویند B || 12 که KB : — Z || 14 جانبخش BZ : — K || 16 ـ 17 — خذا Z ~ با خلق KB || 17 کنند KZ : می‌کنذ B || می نمایند KZ : نماید B

و خلاص و اخلاصشان می‌بخشند و از ورطاتِ هلاکت وراهای مخوف می‌رهانند و بر صراطِ مستقیم و قربتِ الـه کریم دلالت می‌کنند، چرا بصدقِ تمام سجدهٔ شکرِ ایشان نکنند وآن سجده را برخوذ واجب ندانند؟ همانا که در طریقت وحقیقت شکرِ ایشان وسجدهٔ ایشان وتعظیمِ ایشان شکرالله است و سجده وتعظیمِ حقّ است واین برکسی واجب است که درحقّ اوآن احسان کرده اند واورا ازسفلی باعلی برده امّا درحقّ آن کسان که آن احسان را بوی نکرده اند، ایشان را سجده کردن روا نیست، بلکه کفرست اُلـٰئِكَ هُمُ ٱلْكَفَرَةُ وَٱلْفَجَرَةُ (٤٢/٨٠) وآن عزیزانِ خدا نیز ازسرِ او واز سجدهٔ او فارغند؛ چه اگر ناگاه بتقلید سجدهٔ کنند کافر شوذ واین عارفِ حق اگر سجدهٔ نکنذ کافر نشوذ؛ همانا که تعظیم متابعانِ حضرتِ رسول که محبوب الله اند ومقبولِ رسول، برعالمیان فرضِ عین است که قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ ٱللهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ ٱللهُ (٣١/٣) تا درآن محبوبیّت شریک باشند وَٱلسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ ٱلْهُدَىٰ (٤٧/٢٠)

(٤٩٧/٣) همچنان روزی در معنیٔ اتّحادِ انبیا واولیا عَلَيْهِمِ ٱلسَّلَامُ حکایتی فرموذ که دو شخص بنزدِ قاضی بدعوی رفته بوذند؛ همانا که ازیکی گواه خواست؛ بیرون آمذ ودو درویشِ صوفی را گواه آورد؛ گواهِ دیگر خواست؛ دو درویشِ دیگر بیاورد ودیگر خواست؛ گفت: بجای دو گواه چهار کس آوردم، دیگر چه گواه

T, I, 566 ; H, II, 40 ٣١٢ K آ ١٣٧ B آ ١٤٦ Z ٤٩٧/٣

2 می کنند K : کنذ BZ || 4 وحقیقت K : حقیقت BZ || 7 کسان Z : کسانی KB || 8 روا Z : لازم KB || 11 نشوذ KB : شوذ Z || 12 - 13 قل ... یحببکم KB : من یطیع الرسول فقد اطاع الله Z || 15 همچنان KB : — Z || 16 دو شخص KZ : شخصی B || 18 بیاورد BZ : آورد K || و KZ : — B

می‌خواهی؟ قاضی گفت که اگر چهل هزار بیاوری که ایشان یکند و در حقیقت اتحاد یک جانند که المؤمنون کنفس واحدة؛ چنانک گفت:

شعر (رمل)

جانِ گرگان وسگان هریک جداست متحد جانهای شیرانِ خداست
چون از ایشان مجتمع بینی دو یار هم یکی باشند و هم ششصد هزار

(۴۹۸/۳) همچنان روزی در معنیٔ اَلْمُؤْمِنُ مِرآةُ اَلْمُؤْمِنِ لطایف می‌فرمود؛ گفت: الله را یک نام مؤمن است و بنده را هم مؤمن، اَلْمُؤْمِنُ مِرآةُ اَلْمُؤْمِنِ، یَعْنِی تَجَلَّی فِیهَا رَبُّهُ

شعر (سریع)

خالقِ ارواح زآب و ز گل آینهٔ کرد و برابر گرفت

شعر (هزج)

هرگه که در آیینه بتابد خورشید آیینه اَنَا اَلشَّمْسُ نگوید چه کند

یعنی در آیینهٔ بندهٔ مؤمن، اللهِ مؤمن تجلّی می‌کند؛ تو اگر رؤیت الله می‌خواهی در آن مرآة درآ تا ببینی

T, I, 568 ; H, II, 40 - 41 ۳۱۲ - ۳۱۳ K آ ۱۳۷ B آ ۱۴۶ Z ۴۹۸/۳

3 شعر KB : — Z || 6 در معنیٔ KB : — Z || می فرمود KB : فرمود Z || 9 شعر KB : — Z || 11 شعر KB : Z

3 جان . . . خداست : MN ، ج ۴ ، ص ۴۱۴/۳۰۳ ؛ MA ، ص ۹/۳۳۴

4 چون . . . هزار : MN ، ج ۲ ، ص ۱۸۴/۲۵۷ ؛ MA ، ص ۱۲/۱۰۹

شعر (منسرح)

آهنِ هستیٔ من صیقلِ عشقش چو یافت
آینهٔ کون شد رفت ازو آهنی

(٣/٤٩٩) همچنان روزی جماعتی از علمای دین سؤال کردند که تفسیر وَ هُوَ مَعَکُم (٥٧/٤) چگونه باشد؟ مثال فرمود که چنانک معیّتِ بهار بهمه اجزای عالم آمیخته است و همشان ازو زنده اند و خندان اند؛ چنانک هر گلی و گیلی و سنگی و رنگی ازو منوّر و مزیّن گشته اند؛ امّا خصوصیّتِ بهار با جزوِ خار و نفسِ خارا چنان نیست که با گلِ احمر و لعلِ انور و همچنان خصوصیّتِ معیّتِ الله با روانِ انبیا و اولیا آنچنان نیست که با عوام و معیّتِ پادشاه با مقرّبانِ خود آنچنان نیست که با سایسان و خربندگان و غلامانِ ناشی

شعر (رمل)

چون معیّت با همه ست الله را آن معیّت جو که داد آگاه را

و همچنان معیّتِ مدرّس با مبتدیٔ نو آموز آنچنان نبود که با طالبِ علمِ مستدلّ، وَهّذِهِ کِفایة، همشان سر نهادند و مرید شدند

(٣/٥٠٠) همچنان از خدمتِ یاران منقولست که روزی امیری معتبر بزیارت آمده بود، سؤال کرد که سگ ماده را بچگان هرچه بیشترست

T,I, 568 ; II, II, 42 ٣/٤٩٩ـ٥٠٠ Z ١٤٦ ب B ١٢٧ آ K ٣١٣

1 شمر KB : — Z || 2 من KZ : — B || 4 جماعتی از K : از جماعت B — Z || 6 آمیخته است KB : آمیخته Z || 6ـ7 خندان اند چنانک BZ : خندان K || 10 ـ 13 پادشاه ... شمر KZ ~ چون ... آگاه را B || 13 a چون KB : چو Z || 16 یاران KZ : + کبار B || امیری Z : امیر KB

و گوسفند را یکی یا دو بیش نیست و سالی دوازده ماه گوسفند را می‌کشند و قربان می‌کنند و در ایشان حق تعالی بحکمِ اَلْغَنَمُ غَنِیمَةٌ برکتی و غنیمتی و راحتی و فوایدِ بسیار نهاده است و کتیلهٔ سگ اگرچه بسیارست و هیچ ایشان را نمی کشند کمترند و برکتی ندارند؛ عجبا سرِّ آن چه باشد؟ حضرتِ مولانا جواب فرمود که گوسفند سحرخیزست وسگ بیچاره سحرخسب بذآن سبب برکت او بیش است وسگ را هیچ نیست؛ سر نهاذ وخدمات نمود

(۵۰۱/۳) همچنان مگر درویشی از قلّتِ منال وضعفِ حال ورزقِ قلیل شکایتی می کرد؛ فرمود که اگر حق تعالی رزقِ پنجاه ساله را بیکبار بر تو فرو ریزذ چه خواهی کردن وبکجا توانی گنجانیدن؟ حکیمِ کریم است روز بروز ادرارِ ارزاق را از انبارِ قدرت وغیبِ بی جهت بحکمت بتو می‌رسانذ تا طاغی وباغی نشوی که وَلَوْ بَسَطَ اللهُ اَلرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِی اَلاَرْضِ (۲۶/۴۲) چنانک پیشینیان از غنا طاغی شذند وبی ادبانه دعویٰ لِمَنِ اَلْمُلْكُ (۱۶/۴۰) کردند وأنَا رَبُّكُمُ اَلاَعْلَی (۷۹/۲۴) گفتند تا ملک را گذاشته هدفِ هُلک شذند؛ زنهار تا نگوئی که نمی‌دهذ و ارزاقِ گذشته را هم بیاذ آر و در شکرِ هم حقّ وکرمِ او تقصیری مکن

شعر (رمل)

منگر اندر غابر وکم باش زار لوت و پوتِ خورده را هم یاذ آر

T, I, 569 ; H, II, 42

۵۰۱/۳ Z ۱۴۶ ب B ۱۳۷ ب K ۳۱۴

1 کوسفند KB : کوسفندان را Z || بیش ZB : بیشتر K || 5 فرمود KZ : داذ B || 8 همچنان KZ : — B || 16 گذشته KZ : گذاشته B

(٥٠٢/٣) همچنان اصحابِ عرفان و احبابِ عارفان روایت کردند که روزی بزرگی بزیارت آمده بود؛ گفت: از حضرتِ شما التماس می‌کنم که مرا در وقتِ مرگ چیزی درد نکند؛ فرمود که مرگ همچون کمانِ خوار زمیست بغایت محکم و سخت؛ باز چنانک هیچ دسته کشی و سخته کمانی اورا نتواند کشیدن وآن کسی که خدمتِ استاذ کمانکش نکرده باشد البتّه زهِ آن را بیکبارگی نتواند بگوشِ خوذ رسانیدن و تا زهی بگوشِ خوذ نرساند زهی زهی بگوشِ او نرسد؛ همانا که سالها برکبّادهٔ کشیدن ادمان بایذ کردن و در آن صنعت مدمن بوذن، تا قادر شوذ برکشیدنِ آن کمانِ دسته کش؛ اکنون کبّادهٔ کمانِ مرگ، مداومتِ عبادات وخیرات وحسناتست وسخاوتِ مال و تن؛ وچون بسخاوت خوکرده باشی ودرآن فن قایم گشته، چون متقاضیانِ جان برتو آیند واز تو طلبِ جان کنند بی هیچ زحمتی ودردی آسان آسان جانِ خوذ را ایثارِ ایشان کنی وامانتِ حق را از حضرتِ باریٔ تعالی دریغ نداری که اِنَّ اللّٰهَ یَأمُرُکُم أنْ تُؤَدُّوا الأَمَانَاتِ اِلیٰ اَهْلِهَا (٥٧/٤) وبر مقتضای وَ النَّاشِطَاتِ نَشْطاً (٢/٧٩) ترا اعضا درد نکند وزحمتی والمی نباشذ، نسبت بکسانی که اصلا بسخاوتِ نفس و ایثارِ مال خو نکرده اند. وبداذ ودهشِ نیاموخته البتّه وقتی که از ایشان طلبِ جان کنند هرگز باختیار وشاذی تسلیم نکنند وخستی پیش آرند؛

T, I, 571 ; H, II, 44 ٥٠٢/٣ Z ١٤٧ ب B ١٣٨ K ٣١٥

3 خوارزمیست KZ : خوارزی B ‖ 5 کمانکش KBZ : + چنانک هیچ کسی Kh ‖ 6 بیکبارگی BZ : یکبار K ‖ 11 بنتی BZ : باشد K ‖ 12 آسان آسان KB : آسان Z ‖ 13 باریٔ تعالی Z : حق KB ‖ 16 نباشذ BZ : + اما آنانک K ‖ اصلا KB : — Z

لاجرم بر موجَبِ وَالنّازِعاتِ غَرْقًا (۱/۷۹) بزور وزحمت ازو بستانند تا اورا بغایت سخت آید و درد کند و رفتنِ خودرا هیچ نخواهد

شعر (مضارع)

گر مؤمنی و شیرین هم مؤمنست مرگت
ور کافری و تلخی هم کافرست مردن

(۵۰۳/۳) همچنان منقولست که روزی در مجمعی، بزرگی سؤال کرد که عجب کسی بی صحبتِ شیخی کسی شوذ و بجائی رسذ؟ جواب فرموذ که درویشی پیوسته بی‌آنک از شیخ تلقینِ ذکرشنوذ خوذ بخوذ ذکری می‌کرد و کوششی عظیم می‌نموذ؛ شبی دیذ که نوری از دهانِ او بیرون می‌آیذ و بزمین فرو می‌شوذ؛ همچنان حیران وغمناک برخاست وبخدمتِ شیخی آمذه صورتِ خواب را عرضه داشت؛ فرموذ که ذکری که بی تلقین شیخ یقین باشذ همچنان باشذ وازو تلقین شنیذ؛ همان شب دیذ که از دهانِ او نورِ اِلَیْهِ یَصْعَدُ اَلْکَلِمُ اَلطَّیِّبُ و اَلْعَمَلُ اَلصَّالِحُ یَرْفَعُهُ (۱۱/۳۵) بر عرشِ برین می‌تافت، تا بدانی که بی تربیتِ شیخ هیچ ترتیبی راست نیست و همه طاعات بی برست و بی نور ومَنْ لاَ شَیْخَ لَهُ لاَ دِینَ لَهُ

شعر (رمل)

دست را مسپار جز در دستِ پیر حق شذست آن دستِ اورا دست گیر

T, I, 571 ; H, II, 44 ۵۰۳/۳ Z ۱۴۷ ب B ۱۳۸ آ K ۳۱۵

1 و KZ : — B || 9 که KZ : — B || جواب KZ : — B

19 دست را ... گیر : MN ، ج ۵ ، ص ۷۳۶/۴۸ ؛ MA ، ص ۲۳/۴۴۷

(۳/۵۰۴) همچنین درویشی از مکرِ نفس ودوای او ماول شده بود؛ شبی پیرِ خوذ را در خواب دید که طشتی پر زیبق پیشِ وی نهاذ والماسی بدستِ او داذ وبذآن شمشیرِ الماس چندانک زیبق را دو پاره می کرد باز بهم می شذ وهموار می گشت واو ازین کوشش عاجز گشته بیذار شذ؛ شیخ را بر سرِ بالینِ خوذ ایستاذه دید؛ فرموذ که تا هنگامِ مردن بایذ که دست از مجاهدهٔ نفس وکوشش باز نداری وبقدرِ امکان در قتلِ نفسِ خونی، تهاون نکنی؛ از آنک تا نفس نمیرذ از مکرِ او نتوانی رهیذن

شعر (رمل)

می کشانش در جهاد ودر قتال مَرْدوار اللهُ یَجْزیکَ الوِصَال
تا نمیری نیست جان کندن تمام بی کمالِ نردبان نآئی ببام

(۳/۵۰۵) همچنان روزی فرموذ که از شیخی پرسیذند که فلان الدین مریذ کیست؟ گفت: چه می گوئی؟ او از شیخی می میرذ واین بیت را گفت:

شعر (رمل)

هرکه، اندر عشق یابذ زندگی کفر باشذ پیشِ او جز بندگی

باز فرموذ که، آن کسی که حلاوتِ بندگی ومریذی را دریافت بهمه عمرِ خوذ آرزوی شیخی نکنذ؛ همچنان بزرگی بخدمتِ شیخی کس فرستاذ که

۳/۵۰۴ـ۵۰۵ Z ۱۴۷ ب B ۱۳۸ آ K ۲۱۶ T,I, 572; H, II, 45

2 دیذ KZ : دیده B || 4 هموار KZ : همواره B || 5 دیذ KZ : بود B || 9 الوصال KB : + شعر Z || 12 و KZ : + او B || 14 b او KZ : — B || 15 باز فرموذ KB : — Z

9 می کشانش ... الوصال : MN، ج ۳، ص ۱۰۶۱/۶۰؛ MA، ص ۲۱۹/۵
10 تا نمیری ... بیام : MN، ج ۶، ص ۳۱۴/۷۲۴ : MA، ص ۵۶۹/۱۹
14 هرکه اندر ... بندگی : MN، ج ۵، ص ۱۱۹/۱۸۶۶؛ MA، ص ۴۸۰/۱

بمن درویشی بفرستند برای صحبت و همدمی ؛ شیخ گفت در جوابِ او که درویش کم یابست و یافت نمی‌شود ؛ آری آری شیخ بفرستم چندانک خواهد

(۳/۵۰۶) همچنان از عظمای اصحاب منقولست که روزی گرجی خاتون بطریقِ مطایبه و مطالبه از خدمتِ علّم الدینِ قیصر سؤال کرد که از حضرتِ مولانا چه کرامت دیدی که روزهٔ او شدی و مرید گشتی و اورا عظیم دوست می‌داری ؛ گفت : بانوی جهان را عمر باد ! کمترین کراماتِ مولانا آنست که هر پیغامبری را ملّتی دوست می‌دارند و هر شیخی را قومی مقلّد گشته اند باتّفاقِ تمام جمیعِ میلّ و اربابِ دُوَل حضرتِ مولانا را دوست می‌دارند و باسرارِ او مشرّف می‌شوند و ازو فقاع می‌گشایند ؛ ازین عظیم تر چه کرامت خواهد بود ؟ بانوی جهان بشاشتِ عظیم نموده تشریفاتش پوشانید و یاران را خدماتِ متوافر ارزانی داشت

(۳/۵۰۷) همچنان روزی بعضی یاران از انکارِ اهلِ نفاق و طنّازیِ ایشان بدرویشان در حضرتِ خداوندگار حکایت می‌کردند ؛ فرمود که چون نوحِ نجی صلواتُ اللهِ علیه باشارتِ الٰهی کشتی را تمام کرد. کنعانِ بیچاره با کفّارِ بی‌اقرار از سرِ اصرار و استکبار طنّازی می‌کردند و تسخّر می‌زدند که درین صحرای خشک کشتی بچه کار آید و چرا شاید ؟ بعد از آنک تمام کرد. زمانی بگذاشت و بگذشت ؛ اهلِ تفسیر می‌گویند که دو سال تمام خلایق در آنجا نجاست می‌کردند تا بکلّی از قاذورات پر شد

T,I, 573 ; H, II, 45 ۳/۵۰۶ ـ ۵۰۷ Z ۱۴۸ ب B ۱۳۹ ب K ۳۱۶ ـ ۳۱۷

1 شیخ گفت... او که K : در جواب شیخ گفت BZ ‖ 2 آری آری KZ : اُری B ‖ 5 حضرت KZ : خدمت B ‖ 9 فقاع KB : + می Z ‖ 10 کرامت KB : کرامات Z ‖ 11 داشت KZ : فرمود B ‖ 14 صلوات . . علیه KZ : علیه السلام B

ونوح از دفعِ آن عاجز شده بود؛ بحضرتِ حق تعالی نالیده؛ عاقبة الامر حق تعالی مرضی مهلک در ایشان حادث کرد که معالجهٔ آن جز حدثِ آدمی نبود؛ حکمای آن قوم اتفاق کردند بتناولِ حدثِ آدمی. همانا که از غایتِ ناموس وشرمساری از همدیگر پنهانی می رفتند واز آنجا می خوردند تا هیچ از آنها نماند؛ بعد ازآن حق سبحانه وتعالی عَمَّا یَقُولُ الظّالِمُونَ عُلُوًّا کَبِیرًا (۴۳/۱۷) علی التوالی چهل روز تمام بارانِ عظیم فرو فرستاد وفَارَ التَّنُّورُ (۴۰/۱۱؛ ۲۷/۲۳) از زیر پیدا شد وخَسِرَ هُنالِکَ الْمُبْطِلُونَ (۷۸/۴۰) همه را غرقِ طوفان گردانید؛ همانا که انکارِ ابرار وطنّازی کردنِ اسرار نا مبارک است وزیانمندیٔ عظیم؛ ولله الحمد طوّافانِ آن طوفانِ بلا در کمینِ ازل وکمانِ قدرت در قبضهٔ قوّتِ ایشانست، یارانِ ما را بقا باد، درین چند روز عاقبتِ احوالشان معلوم شود؛ چنانک فرمود:

شعر (رجز)

روزی دو باغِ طاغیان گر سبز بینی غم مخور
چون اصلهای بیخشان از راهِ پنهان بشکنم

وهمچنان حضرتِ ولد هم ازآنِ طوفانِ بی نشـــان نشان داد واز کیفیّتِ شانِ ایشان باز گفت و گفت:

5-4 هیچ Z ~ از آنها KB ‖ 6 علی التوالی KB: — Z ‖ 9 همانا که KB : + B — : KZ و همچنان 16 ‖ K — : BZ مارا 11 ‖ BZ طوفان : K طوافان 10 از Z

شعر (رجز)

ای منکران راه ما وی دشمنان شاه ما
نزدیک شد تا در رسد بر جمله تان طوفان ما

همگان غریق حریق طوفان بلا گشته اغلب بی ایمان کشته شدند و نا پدید گشتند و از سخط ایزدی چنان سقط شدند که سقطی ازیشان در جهان نماند وَ قُلْ جَاءَ ٱلْحَقُّ وَ زَهَقَ ٱلْبَاطِلُ اِنَّ ٱلْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا (۱۷ / ۸۳)

شعر (رمل)

گر نبودی نوح را از حق یدی او جهانی را چرا برهم زدی
صد هزاران شیر بود او در تنی او چو آتش بود و عالم خرمنی
چونک خرمن پاس عُشْر او نداشت او چنان شعله بر آن خرمن گماشت

(۵۰۸/۳) همچنان از خدمت استاذ السلاطین مولانا فخر الدین دیو دست ادیب مرویست که روزی حضرت مولانا بجماعت خانهٔ مدرسه در آمد و یاران را جمع دید؛ فرمود که الله الله با همدیگر جمع باشید و پیوسته در جمعیّت باشید که الجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَالْفُرْقَةُ عَذَابٌ، چه اگر گوسفندی را تنها در مرغزاری بگذارند هرگز نبالد و فربه نشود بلکک هلاک شود و گرگش درّد، الاّ درمیان گلهٔ خود باید و همچنان اگر درختی را تنها بجائی نشانند و تیمارش کنند نیکو نروید و نگیرد، مگر نادراً؛ پس جمعیّت و اتّفاق بی نفاق را اثرهاست

T, I, 575 ; H, II, 47 ۵۰۸/۳ Z ۱۴۸ آ B ۱۲۹ آ K ۳۱۸

17 هلاک KB : + هالک Z

9 ـ 11 گر نبودی ... گماشت : MN ، ج ۱ ، ص ۱۹۳ / ۳۱۲۹ ـ ۳۱۳۱ ؛ MA ص ۳/۸۳ ـ ؛

شعر (رمل)

هست سنّت ره جماعت چون رفیق بی ره وبی یار افتی در مضیق
جمع کن خود را جماعت رحمتست تا توانم با توگفتن آنچ هست

همچنان فرمود که از نوشروان عادل پرسیدند که از عقل ومال ودولت کدامین بهترست ؟ گفت : اتّفاق خلقان واجتماع یاران ؛ یعنی هرجاکه اتّفاق واجتماع هست هرسه حاصلست واصلا خشونت وتعنّف بکار نیست واین بیت را فرمود

شعر (رمل)

إنْ تکُنْ فظّاً غلیظاً لَمْ یکُنْ أمْرُکَ نافِذ
لا بِنِ النّاسَ وَإلاّ تَجِدُ النّاسَ قَنافِذ

(۳/۵۰۹) همچنان روزی حضرت مولانا جمع یاران را مرحمت فرموده وصیّت کرد وگفت : الله الله چندانکه صحبت وخدمت شیخ دست دهد بغیر از خدمت وملازمت صحبت او همه هیچ است ، واگر صحبت او دست ندهد مصاحبت اصحاب از واجباتست واگر آن هم دست ندهد ، مشغولی با کلام ایشان از همه اولیترست واگر آن هم دست ندهد بطاعت حق می باید مشغول شدن ؛ وآن صحبت را بتضرّع عظیم ونیاز موسی التماس نمودن وسایهٔ یار دینی را طلب داشتن

T, I, 577 ; H, II, 48 ۳/۵۰۹ Z ۱۴۸ ب B ۱۲۹ K ۳۱۹

4 فرمود BZ : فرموده است K || 7 فرمود KZ : فرمودکه B || 12 وگفت KZ : که گفت B || 15 از همه KZ : — B || 17 موسی KZ : علیه السلام B

2 هست . . . مضیق : MN ؛ ج ۶ ، ص ۳۰۰/۵۰۲ ؛ MA ، ص ۵۶۳/۷
3 جمع . . . هست : MN ، ج ۴ ، ص ۴۷۳/۳۲۹۴ ؛ MA ، ص ۴۱۲/۸

شعر (خفیف)

سایهٔ یار به که ذکرِ خدا　　این چنین گفته است احمدِ ما

(۳/۵۱۰) همچنان ملکُ الادبا مولانا فخرالدینِ معلّم رَحِمَهُ اللهُ روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بزیارتِ تربتِ والدش مولانای بزرگ بهاء ولد آمده بود؛ بعد ازآنک نماز گزارد واوراد خواند وساعتی نیک مراقبت نموده از من دوات وقلم خواست؛ چون بیاوردم برخاست وبر سرِ گورِ فرزندش چلبی علاءالدین آمده بیتی برآن تربتِ مُجصّص کرده بنوشت وآن بیت اینست:

شعر (کامل)

إنْ كَانَ لاَ يَرْجُوكَ إلّا مُحْسِنٌ
فِبِمَنْ يَلُوذُ وَيَسْتَجِيرُ ٱلْمُجْرِمُ

شعر (رمل)

پس کجا زارد کجا نالد لئیم　　گر تو نپذیری بجز نیک ای کریم

فی‌الحال رحمت کرد وفرمود که در عالمِ غیب دیدم که خداوندم مولانا شمس‌الدینِ تبریزی با مذکور صلح کرد وبرو بخشود وشفاعت فرمود تا از جملهٔ مرحومان گشت

T, I, 577 ; H, II, 48　　۳/۵۱۰ Z ۱۴۸ ب B ۱۳۹ ب K ۳۱۹

4 مولانا KZ : — B ‖ 5 ولد ZB : الولد K ‖ 6 مراقبت B : مراقب KZ ‖ 7 و B : — KZ ‖ 11 المجرم KZ : المحرم B ‖ 12 شعر KB : — Z

13 پس . . . کریم : NM ، ج ۲ ، ص ۳۳۵/۵۶۵ ؛ MA ، ص ۲۴/۱۱۲

شعر (رمل)

کالهٔ که هیچ خلقش ننگرید از خلاقت آن کریم آن را خرید

تا بمقبولانِ حضرت و مرحومانِ امّت چها بخشد وچها کند

(٥١١/٣) همچنان روزی اعزّهٔ حفّاظِ شهر از تفسیرِ این حدیث سؤال کردند که رُبَّ تالِی ٱلقُرآنِ وٱلقُرآنُ یَلْعَنُهُ چه معنی دارد فرمود که اغلبِ قرآن اوامر ونواهی است وترغیب بر اداب ظاهر و باطن ؛ یکی می‌خوانند که اَقِیمُوا الصَّلٰوةَ وَ آتُوا ٱلزَّکٰوةَ (٧٧/٤) نماز نمی کند وزکات نمی دهد ویکی می خوانند که إنَّ ٱللهَ یَأمُرُ بالعَدْلِ والاِحْسَانِ (٩٠/١٦) ظلم می‌کند وبخیل وشحیح است و در امانت خیانت می کند و از مُنْکَر وفحشا اجتناب نمی نماید ، لاجرم بزبانِ حال قرآنِ مجید برو لعنت می کند واورا ملعون می‌خواند وروزِ قیامت هم خصمِ جانِ او خواهد شدن

شعر (رجز)

روزی بیایدکین سخن خصمی کند با مستمع

کآبِ حیاتم خواندمت تو خویشتن کر ساختی

وان جماعتی که در طریقتِ قرانِ مجید سلوک نمایند ومأمورِ امرِ حکیم شوند واز جادّهٔ مستقیم بیرون نروند ، همانا که عبارتِ اشارتِ ایشان وٱلقُرآنُ یَرْحَمُهُ خواهد بودن

T, I, 578 ; H, II, 49 ٣/٥١١ Z ١٤٩ آ B ١٣٩ ب K ٣٢٠

2 ا خلاقت BK : خلاقت Z || 7 یکی KZ : — B || 11 که KB : Z || 9 بخیل و KZ : بخیل B || 13 شعر KB : همچنان Z || 18 بودن KZ : شدن B

2 کالهٔ ... خرید : MA ، ج ٦ ، ص ٣٤٦/١٢٦٦ : MA ، ص و ٢٥/٥٨٢

شعر (رمل)

معنیٔ قرآن ز قرآن پرس و بس وز کسی کآتش ز دست‌اندر هوس

همگان سر نهادند و مستغفر گشته مرید شدند 3

(۳/۵۱۲) همچنان روزی خدمتِ چلبی شمس‌الدین ولدِ مدرّس از یکی شکایت کرد که فلان دانشمند بمن گفت که پوستت بکنم؛ حضرتِ مولانا فرمود که زهی مرد که اوست و ما شب و روز در 6 حسرتِ آنیم که پوست‌را بکنیم و از زحمتِ پوست برهیم تا برحمتِ دوست برسیم؛ زنهار تا بیاید و از پوستمان خلاص دهد؛ چون این خبر بگوشِ دانشمند رسید، غلطان غلطان بحضرتِ مولانا بیامد و بعشقِ تمام مرید 9 شد و فرجی پوشیده در باطنِ خود فرجی و مخرجی بیافت و از سلکِ اولیا گشت

(۳/۵۱۳) همچنان مگر حضرتِ مولانا در سماع بود، و یکی از 12 ناگاه نعرهٔ بزد و جامها را دریدن گرفت؛ فرمود که اگر اورا بذین سو آری هم جامه ات بدرّد و هم جانِ خود را هلاک کنی؛ سعی کن تا بذآن سو روی، تا ابد سلامت مانی؛ چون آن درویش بگوشهٔ 15 خود رسید همان ساعت جان تسلیم کرده بآخرت پیوست

(۳/۵۱۴) همچنان خدمتِ عزیزی از یارانِ بزرگ روایت کرد که 18 روزی حضرتِ مولانا دوات وقلمی خواسته برخاست و بر درِ باغچهٔ مدرسه این ابیات را بنبشتن فرمود:

T, I, 579 ; H, II, 50 ۳۲۱-۳۲۰ K ۱۳۹ ب B ۱۴۹ Z ۵۱۴-۵۱۲/۳ آ

4 خدمت BZ : — B ‖ 10 در Z : و در KB ‖ 12 همچنان KB : الحکایه Z ‖ یکی Z : + ناگاه KB ‖ 18 مولانا BZ : + تا K ‖ 19 بنبشتن KZ : نبشتن B

2 معنی ... هوس : MN ، ج ۵ ، ص ۲۰۰/۳۱۲۸ ؛ MA ، ص ۱۵/۵۱۷

شعر (هزج)

خطابِ حقّ و بنده هردو بشناس که تو هو گوئی و حقّ ایّها الناس
خوشا هائی زحق و زبنده هوئی میانِ بنده و حق های وهوئی
نبیند مردِ خودبین پادشا را أنینُ ٱلمذنبین باید خدا را
درین ره نیست خود بینی خجسته تنی لاغر دلی باید شکسته

(۳/۵۱۵) همچنان خدمتِ ولدِ مدرّس چلبی بدرالدین گفت که روزی حضرت مولانا در ورق نبشته بدستِ من داذ ؛ همین ترکیب را که درویش را راحت ولذّت و گشاذ در حالتِ خاموشی بیشتر بوَذ ؛ ترا در خاموشی ملال می افزایذ وتاسه می گیرذ ، چونست خیر باشذ ؟ آن ساعت حق تجلّی کرده است پرده بر انداخته چه جای سخن است

شعر (هزج)

نیستم همچو شانه جمله زبان همچو آیینه ام همه دیذه
تا اثرهای من نگردذ فاش می زنم نعرهای پوشیذه

شعر (طویل)

فَنَفْنَى بِهِ عَنَّا وَ نَبْقَى بِهِ لَهُ إذ ٱلحقُّ عَنَّا مُخْبِرٌ وَ مُعَبِّر

آن شخص همچون تنیذنِ کرمِ بریشم است برخوذ ، پندارذ که کاری می کنذ ، جهانِ روشن را برخوذ تنگ وتاریک می کنذ ، خوذ را بخوذ در زندان می کنذ ؛ رَبَّ زِدْنِی حَیْرَةً گفت صدّیق هفت حدیث بیش روایت نکرد درهمه عمر

T, I, 581 ; H, II, 51 ۳/۵۱۵ Z ۱۴۹ ب B ۱۴۰ ب K ۳۲۲

6 که KB : — Z || 16 شخص KBZh : — Z

(۳/۵۱۶) همچنان روزی در مجمع کبار سبب نزول این حدیث را بیان می‌کرد که مَا رَآهُ ٱلْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ ٱللهِ حَسَنٌ ؛ فرمود که روزی صحابیٔ کرام پیش رسول علیه السلام گفتند که اوقات از همسایگان خود گندهٔ خمیر مایه می‌ستانیم و باز می دهیم جایز است یا نی؟ زیرا که در قدیم بوده است ؛ فرمود که چون باتّفاق درمیان شما تراضی هست ، رواست ؛ و در مذهب ابو یوسف نان را بوزن دادن و ستدن رواست و پیش محمّد معدود دادن و گرفتن هم جایز است

(۳/۵۱۷) همچنان علمای عهد روزی از سرّ این حدیث که ٱلْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ سؤال کردند ؛ سبب ورود فرمود که در زمان رسول علیه السلام جوانی بود بفسق و فجور مشهور گشته ؛ از ناگاه وفات یافته اقربای او از غایت خجالت حال او بشب دفنش کردند ؛ صباحی جبریل امین بیامد و محمّد امین را اعلام کرد که برو نماز کن ؛ حضرت مصطفی حکمت آن را طلب داشت ؛ بحضرت عزّت رفته باز آمد که حق تعالی می فرماید که، آن جوان در آخر وقت کلمهٔ اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ بر زبان رانده استغفار نمود ؛ همان لحظه رحمتش کردیم واز گناهان او در گذشتیم ؛ حضرت رسول شادیها کرد انّما ٱلْأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ فرمود و گفت :

۳/۵۱۶ - ۵۱۷ Z ۱۴۹ ب B ۱۴۰ آ - ب K ۳۲۲ T, I, 581-2 ; H, II, 51-2

4 مایه Z : — KB || 6 هست KBZh : — Z || 7 ستدن KZ : بستدن B

9 همچنان KB : — Z || 10 کردند KB : + و Z || 12 دفنش KZ : دفن B ||

13 که KB : — Z || مصطفی KZ : + صلعم B || 16-17 استغفار نمود KB : — Z ||

شعر (رمل)

هیچ کافر را بخواری منگرید که مسلمان مردنش باشد امید
چون مرا خوانی اجابتها کنم گفت حق گر فاسق و اهلِ صنم

فرمود که هیچ ورای حق منعمی و محسنی و مفضلی نیست در حقِّ بندگانِ خاطی و مجرمِ خود؛ و حکایتی گفت که روزی اصمعی در راهِ حجّ عربی را یکدو مشتی فرو کوفت جهتِ آبِ برکه؛ فی الحال نادم شد و توبه کرد و اورا بسیار طلبید تا ازو حلالی خواهد، نیافت؛ چون برکوهِ عرفات برآمد آن عربی را دید که بر اصمعی دعا می‌کند که خداوندا اورا برای من مسکین مگیر که ندانست؛ اصمعی در پاش افتاد و گفت: من می باید که دعات کنم؛ گفت: نی نامِ من مُحسن است؟ مرا باید که بنامِ خود عمل کنم و ترا آمرزش خواهم؛ اکنون قیاس کن که آن محسنِ مفضلِ مطلقِ ما چها خواهد کردن در یومِ دین

(۵۱۸/۳) همچنان روزی اکابرِ شهر بزیارت آمده بودند و در شرحِ أَفَمَنْ شَرَحَ اللهُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ (۲۲/۳۹) معانی می‌فرمود؛ گفت: چون این آیت منزل شد، از حضرتِ رسول علیه السلام سؤال کردند که هیچ نشانی دارد آن صدرِ مشروح ودلِ گشاده؟

T, I, 582; H, II, 52 ۵۱۸/۳ Z ۱۴۹ آ B ۱۴۰ ب K ۳۲۲

2 بخواری KB : بخوری Z ‖ 4 محسنی KKZh : — Z ‖ 8 عربی را KB : عرب را Z ‖ که KZ : — B ‖ کهٔ KZ : — B ‖ 9 من KZ : — B ‖ مسکین KB : — Z ‖ 11 قیاس KZ : قیاسی B ‖ 16 مشروح Z : شرح KB

2 هیچ . . . امید : MN ، ج ۶ ، ص ۴۱۱/۲۵۴۱ ؛ MA ، ص ۶۱۰/۳
3 گفت . . . کنم : MN ، ج ۳ ، ص ۴۳/۷۵۶ ؛ MA ، ص ۲۱۰/۱۳

فرمود که بلی ، چون نورِ حق در دلی در آید ، آن دل گشاده شود وفراخ گردد؛ وخذا هرکرا خواهد که دلش آراسته و فراخ وبینا شود، آن دلی را گشاده گرداند بنورِ خویش؛ علامتِ او آن باشد که از دنیا دور شود ومیل بآخرت کند و پیش از وصولِ مرگ برگ و سازِ خود را مهیّا کند ، و دنیا را طلاق دهد ، پیش ازآن که دنیا او را طلاق دهد ؛ آن روز که رسول علیه السلام نقل فرمود ، عایشه رضی الله عنها نوحه می‌کرد ؛ نه چنان نوحه که تو می‌کنی ، عایشه نمی گفت که دریغا اسبان واسبابِ تو ؛ دریغا مال ومملکت وخان ومانِ تو ، چنانک ما می گوئیم ، بلکه می فرمود : یا مَنْ لَمْ یَنَمْ عَلَی السَّرِیرِ ، یا مَنْ لَمْ یَلْبَسِ الْحَرِیرَ ، یا مَنْ لَمْ یَشْبَعْ مِنْ خُبْزِ الشَّعِیرِ ، یا مَنْ یَنَامُ عَلَی الْحَصِیرِ ؛آن روز که جانِ شیرین می‌داد ، زیرِ وی فراشی بود از لیف آگنده بپوستِ درختِ خرما ؛ چنانک نشانِ لیف بر پهلوی لطیفِ مبارکش می‌ماند ، کاسهٔ چوبین بر بالین نهاده بود که دست درآنجا می‌کرد وآب بر پیشانی می‌مالید وبرسینه می‌ریخت ومی گفت : اللّٰهُمَّ أَعِنِّی عَلَی سَکَرَاتِ الْمَوْتِ وَمُنْکَرَاتِهِ ؛ نشانِ دیگر آنست که روی برآخرت نهی وطلبِ بهشت کنی که در راهِ بهشت رنج بسیارست بآسانی حاصل نمی شود که گنجِ بی رنج ومال بی وبال نباشد ، جَزَاءً بِمَا کَانُوا یَعْمَلُونَ (۳۲/۱۷) ؛ چنانک هرکه طلبِ دنیای فانی کند تا خواب از چشم دور

---

3 خویش BZ : + و K || 5-6 پیش . . . دهد KZ : — B || 7 می کرد KZ : می کردند B || نه KZ : — B || 9 خان و مان KB : خانمان Z || بلکه می فرمود KB : — Z || 10 الحریر ZB : + بیت Z || 14 که KZ : — B || 18 و K : که BZ

نکند وراهِ دراز پیش نگیرد و زحمتِ راه نکشد بدنیا نرسد؛ عجبا کسی که بهشت جوید واز دوزخ گریزد وطالبِ حق باشد بخفتن وخوردن وآسودن کی مقصود را تواند حاصل کردن؟ جوینده‌ٔ حق نخسبد و گریزنده‌ٔ دوزخ را خواب نیاید

شعر (خفیف)

عَجَبًا لِلْمُحِبِّ کَیْفَ یَنَامْ کُلُّ نَوْمٍ عَلَی الْمُحِبِّ حَرَام

یا داود کَذَبَ مَن ادَّعیَ مَحَبَّتی، اِذا جَنَّهُ اللَّیْلُ نَامَ عَنّی، اذا جَنَّ الغاسِقُ جُنَّ العاشِق

شعر (رمل)

برجه ای عاشق برآور اضطراب بانگِ آب وتشنه وآنگاه خواب

(۵۱۹/۳) همچنان از فحولِ اصحاب منقولست که روزی بزرگی از حضرتِ مولانا قَدَّسَنَا اللهُ بِسِرِّهِ الْعَزِیز بطریقِ استفسار سؤال کرده است که میانِ بَلَی ونَعَم فرق چیست؟ جواب فرمود که الْفَرْقُ بَیْنَ بَلَی ونَعَم هُوَ اَنَّ بَلَی نَفْیٌ مَا تَقَدَّمَ واِثْبَاتٌ ما تأخَّرَ ونَعَمْ بِعَکْسِه: اِثْبَاتٌ ما تَقَدَّمَ ونَفْیٌ ما تَاَخَّرَ ویَدُلُّ عَلَی ذَلِکَ قَوْلُهُ عَزَّ وجلَّ اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ (۱۷۲/۷)؟ قَالُوا: بَلَی وهُمْ أصْحابُ الیَمِین؛ وأصْحابُ الشِمال قالوا: نَعَم؛ اَسْمَعَ اللهُ

T, I, 585 ; H, II, – ۳۲٤ K | ۱٤۱ B ب ۱٤۹ Z ۵۱۹/۳

1 کی KB ~ که Z || 3 ک KZ : — B || 3 حاصل KBZh : — Z || 7 جنه KB : جنت Z || 17 اصحاب الیمین K : الاصحاب الیمین (!) Z الیمین B

10 برجه ... خواب : MN ، ج ٦ ، ص ۳۰۵ / ۵۹۲ ؛ MA ، ص ۵٦۵/۱۰

تعالی اصحابَ آلیمینِ آلالِفَ ؛ فَاجَابُوا بَلَی وهو نَفْیٌ ما تَقَدَّمَ واثباتٌ ما تَاَخَّرَ وهُمُ آلَّذِینَ آمَنُوا ولَمْ یُسْمِعِ آللهُ تعالَی أصْحابَ آلشِّمالِ آلاَلِفَ وَهُمْ اَهْلُ جَهَنَّمَ قالوا: نعم، بعکسه وخلافه فَاَجَابُوا: بِنَفْیِ مَا تَاَخَّرَ وإثْبَاتِ ما تَقَدَّمَ وَ آلمَکانُ واحِدٌ وَآلزَمانُ واحِدٌ وآلخَلْقُ واحِدٌ ؛ فَهُمُ آلَّذِینَ کَفَرُوا ولَمْ یُسْمِعُ اللهُ تَعَالَی لَهُمْ أَلِفَ آلاِسْتِفْهامِ ، فَاَجَابُوا : بالنَّفْیِ کَاَنَّهُمْ سَمِعُوا لَسْتُ بِرَبِّکُم ، قالُوا : نَعَمْ واَسْمَعَ اصْحَابَ آلیَمِینِ وهُمْ اَهْلُ الجَنَّةِ الأَلِفَ ، فقال : أَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ ؟ قالوا: بَلَی یعنی دیرست که روزست وهُمُ آلَّذِینَ آمَنُوا وتَحَصَّنُوا عَلَی آلاِسْلامِ وآلاِیمَانِ ؛ اعتقادِ عظیم نموده مرید شد

(۳/۵۲۰) همچنان شخصی روزی پرسید که فرقِ میانِ تمام وکمال چیست؟ فرمود که الفَرْقُ بَیْنَ آلتَّمامِ وآلکَمالِ آنست که کمال عبارت از تمامیِ بی نهایتست وتمام بغایتِ فنا رسیدنست؛ چنانک در مرگ بگویند که تمام شد ؛ یعنی سپری شد؛ پس از بهرِ این معنی استکه اَکْمَلْتُ (٤/٥) در دین آورد و أَتْمَمْتُ (٤/٥) در نعمت والله اعلم

فصلٌ فی مَعَانِ شَتَّی

(۳/۵۲۱) همچنان مجموعِ این لطایف وظرایف منقولست از دستخطِّ حضرتِ مولانا که درکتابهای خوذ نبشته بوذ بذین ترتیب :

T, I, 586 : H, II, 56 ۳۲۵ K B ۱٤۱ B آ ۱۵۱ Z ۵۲۱ ـ ۵۲۰/۳

7 فقال KZ : فقالوا B || 9 اعتقاد BZ : اعتماد K || 13 و تمام KB : — Z

در فواید جوع

قال: فی قِلَّةِ ٱلاَکْلِ مَنَافِعُ کَثِیرَةٌ، مِنهَا أنْ یَکُونَ الرَجُلُ
3 اَصَحَّ جِسْمًا و اَجْوَدَ حِفْظًا و اَذْکَی فَهْمًا و اَجْلَی قَلْبًا و اَقَلَّ
نَوْمًا و اَخَفَّ نَفْسًا و اَحَدَّ بَصَرًا و اَسْلَمَ طَبِیعَةً و اَقَلَّ
مَؤُنَةً و اَوْسَعَ مُوَاسَاةً و اَکْرَمَ خُلْقًا وعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الیَمَان:
6 قَالَ: اَخْتَبَرْتُ صَوْمَ الدَهْرِ بِمَا سَأَلْتُ سِتَةَ نَفَرٍ عَنْ سِتَّةِ
اشیاء فَأَجَابُوا بِجَوَابٍ واحِدٍ؛ سَأَلْتُ الاطبّاءَ عَنْ اَشْفَی
الاَدْوِیَةِ، فَقَالُوا: الجُوعُ و قِلَّةُ الاَکْلِ وسَأَلْتُ ٱلحُکَمَاءَ
9 عَنْ اَعْظَمِ الاَشْیاءِ عَلَی طَلَبِ ٱلحِکْمَةِ، فَقَالُوا: الجُوعُ و قِلَّةُ
الاَکْلِ و سَأَلْتُ العُبَّادَ عن اَنْفَعِ الاشْیاءِ فی عِبَادَةِ الرَحْمَن،
فَقَالُوا: الجُوعُ و قِلَّةُ ٱلاَکْلِ وسَأَلْتُ ٱلعُلَمَاءَ عَنْ اَفْضَلِ
12 الأَشْیَاءِ عَلَی حِفْظِ ٱلعِلمِ، فَقَالُوا: ٱلجُوعُ و قِلَّةُ ٱلأکْلِ وسَأَلْتُ
المُلُوكَ عَنْ اَطْیَبِ الادام والاَغْذِیَةِ، فَقَالُوا: الجُوع وقِلَّةُ
الاکلِ وسَأَلْتُ العُشَّاقَ عَنْ اَوْصَلِ الاشیاءِ الی ٱلمَعْشوقِ،
15 فَقَالُوا: الجُوعُ و قِلَّةُ الاَکْلِ و قَالَ اَبُو طَالِبِ المَکِّیُ: «المُؤْمِنُ
کَمِثْلِ المِزْمَارِ لا یَحسُنُ صَوْتُهُ اِلاَّ بِخَلاءِ بَطْنِهِ

شعر (مجتث)

18 شکم تهی شو و می نال همچونی بنیاز شکم تهی شو و اسرار گو بسانِ قلم

قِیلَ: اَفْضَلُ الاَعْمَالِ اجاعةُ بَطْنٍ شَبْعَانٍ و اِشْبَاعُ بَطْنِ جَائِعٍ
یعنی این شکمِ سیرِ خویش را گرسنه کردن و این شکمِ گرسنه را سیر

---

8 ـ 10 و سألت ... الاکل KB : — Z || 11 - 12 و سالت الدلماء ... الاکل BZ : — K || 17 شعر KZ : — B || 20 و ان ... سیر KBZh : — Z

کردن؛ بعضی گفتند: یعنی شکمِ درویش را، و بعضی گفتند: شکمِ جانِ خویش را گرسنه کردن و منتظر و قابلِ غذای روح کردن؛ الصَّوْمُ طَبِیبُ الاَشْبَاحِ وَرَقِیبُ الاَرْوَاحِ یعنی تن را پاک کند از رنجوریها وکاهلیْ طاعت و جان را برهاند از تنهائی وحشت؛ هرگاه وجودِ تو عدم شده حالی عدمت وجود گردد؛ سُئِلَ عَنِ الْحَکِیمِ مَا سِرُّ الطَّهَارَةِ؟ فَالَ: سِرُّ الطَّهَارَةِ طَهَارَةُ السِرِّ؛ گفت: صورتِ طهارت آموختیم، جانِ طهارت چیست؟ گفت: جانِ طهارت، طهارتِ جانست از صفات مذمومه؛ تاریکی انگیزنده وقیلَ: الطَّهَارَةُ اخراجُ السِرِّ عَنْ مَوَانِعِ التَّقَرُّبِ اِلَی اللهِ تَعَالَی؛ طهارت آنست که سرِّ خود را بیرون آری وپاک کنی از آن خویهائی که از نزدیکیْ حق باز دارد

فَصْل در سرِّ شُکْر

(۵۲۲/۳) الشُکْرُ علی ثلثةِ اَوْجُهٍ: شُکْرُ العَامَّةِ: حَمْدُهُمْ علی المَطْعَمْ وَ المَشْرَبِ والمَلْبَسِ. والشُکْرُ الخاصَّةِ عَلَی مَا وَرَدَ عَلَی قلوبِهِمِ مِنْ ذکْرِ المُحْسِنِ المُنْعِمِ، وشُکْرُ الأخَصِّ عَلَی تَجَلِّی المُنْعِمِ العَظِیمِ حَتَّی یَسْقُطَ عَنْ قُلُوبِهِمِ عَظَمَةُ کُلِّ شیءٍ؛ می فرماید که شکر برسه درجه است: یکی، شکرِ عوامِ مردمان از بهرِ خوردنی و آشامیدنی وپوشیدنی و ذخیره کردنی که فانیست؛ شکرِ دوم، شکرِ خاصانست برآن نعمتی که بر دلِ ایشان فرو می‌آید و ذوقی و حلاوتی

T, I, 589 ; H, II, 58 ۵۲۲/۳ Z ۱۵۱ ب B ۱۴۲ آ K ۳۲۶

1 ـ 2 کردن بعضی . . . کرسنه KBZb : — Z ‖ 3 پاک KZ : پاکی B ‖ 5 شده KB : شد Z ‖ 10 و پاک کنی KZ : — B ‖ نزدیکی KZ : نزدیک B ‖ 11 فصل KB : — ‖ 2 شکر KZ : الشکر B

که از دنیا نیست ، بلکه آثار و قبولِ حق است ؛ و شکرِ سوم ، شکرِ خاصّ الخاصّانست و آن شکر است بر دیدارِ عینِ جمالِ مُنْعِم تا عظمتِ همه نعمتهای دنیا و نعمتهای عُقبی و هر چه غیر حق است در دلِ ایشان حقیر شود ؛ قیل لِلسّنائی کَلامُكَ لایَفْهَمُهُ اِلاّ واحدٌ مِنْ أَلْفٍ ، قالَ : اِنّما اِنّا نُکَلِّمُ لِأجلِ ذلكَ الواحد ؛ قیلَ اَلْقُلُوبُ ثَلٰثَةٌ : قَلْبٌ مَطْرُوحٌ وقَلْبٌ مَجْرُوحٌ وقَلْبٌ مَشْرُوحٌ ؛ قَلْبٌ مَطْرُوحٌ لِلَّذِینَ یَسْمَعُونَ الحَقَّ ولایَعْمَلُونَ بِهِ ؛ قَلْبٌ مَجْرُوحٌ لِلْمؤمنینَ ؛ قَلْبٌ مَشْرُوحٌ للعارِفینَ ؛ چون حق تعالی میخواست که صنع و صفاتِ خوذ پیذا کنذ عالم را آفریذ و چون خواست که ذاتِ خوذ را بظهور رساند آدم را آفریذ ؛ قالَ رَجُلٌ لِلثَّوْرِی : ما الدَّلیلُ عَلَی اللهِ ؟ قالَ : اَللهُ ؛ قالَ : وَ ما بالُ اَلعَقْلِ ؟ قالَ : اَلعَقْلُ عاجِزٌ والعاجزُ لا یَدُلُّ عَلَی اَلقادِرِ ؛ گویند : مجرای سخن سه گونه است : یکی از نفس روان می‌شوذ ؛ دوم از عقل ، سوم از عشق ؛ همانا که سخنِ نفس مکدّرست و بی‌مزه که نه گوینده را ذوق است و نه شنونده را فایده ؛ دوم ، سخنِ عقل مقبولِ عقلاست و ینبوعِ فواید که هم شنونده را پر ذوق کنذ و هم گوینده را ؛ سوم ، سخنِ عشق است که هم گوینده را مست کنذ و هم شنونده را سرخوش گرداند و بطرب آورذ ؛ قالَ عَلِیٌّ کَرَّمَ اَللهُ وَجْهَهُ : ما قَلَعْتُ بابَ خَیْبَرَ بِقُوَّةٍ جَسَدانِیَّةٍ و لا حَرَکَةٍ غذائِیَّةٍ و لٰکِنّی اُیِّدْتُ

---

1 سوم KZ : سیوم B || 2 الخاصانست KZ : الخاصا B || 4 للسنائی KB : للسنائی Z || 7 لایعملون KZ : یعلمون B || 9-10 و چون ... آفریذ KBZh : — Z || 11 وماKB: فما 14 مزه که KZ : مزه B || 16 که KZ : — B || گوینده را KZ : + ذوق است B || 17 سوم KZ : سیوم B

بقوّةٍ ملکوتیّةٍ وَ أنَا مِنْ اَحْمَدَ کالضّوءِ مِنَ الشّمس هرکه خود را بی قَدْرتر و بی قیمت‌تر دانست و با قدر و قیمت ندانست آنکس لطیف و عاشق و با مزه آمد ؛ ازآنک عاشق قیمتی ندارد و هر آنکسی که در خود مکانتی می‌کند و وجودِ خود را وزنی می‌نهد و راهها نگاه می‌دارد تا شکستِ وی حاصل نشود او فسرده و مرده و گرانجانست، والله اَعْلَم ؛ شیرِ حقایق را از پستانِ مردان شیری باید که بکشد سیر سیر

شعر (مضارع)

آن ذوق را گرفتم پستانِ ماذر آمد بنهاذ در دهانت آخر مکید باید

و همانا که آن شیررا شیخ در دهانِ مریدِ زنده‌دل میکند نی در دهانِ مرده ؛ اگرچه شیر در پستانِ شیخ بسیارست ، امّا مرده را ازآن حظّی نیست

فصل

قَالَ عَلَیْهِ السَّلام : نِعْمَ صَوْمَعَةُ الْمُسْلِمِ قَلْبُهُ هرکه در بندِ ملکی باشد او را لبِ نانی کم نیاید ؛ امّا هرکه در بندِ لبِ نانی باشد کار بر وی سخت بود وزندگانی تنگ ؛ در هر چیزی که بحقارت نگاه می‌کنی گوئی بالله بچشمِ حقارت نگاه می‌کنی ، لا جرم محروم مانی از منفعتهای آن نعمت ؛ چون صدقه می‌دادند ، گفتم : صدقه چون آبست بنگر بکدام درخت و بکدام نبات می‌رسانی ؟ اگر بفاسق می دهی خارستان

2 قدر تر ZB : قدرة تر K || قدر Z : قدرت KB || قیمت KZ : قیمت تر B || ندانست K : نداشت Z داشت باقدر و قیمت ندانست B || 4 می‌نهد BZ : نهد K || 12 فصل KB : — Z || 15 نگاه KBZh : — Z || 16 گوئی KB : — Z

زیاده کرده باشی واگر بمصلح می دهی سیب وانار زیاده کرده باشی؛
الصَّدَقَةُ بذُرِ زُرُوعِ ٱلفَوَايِدِ وٱلعَوَايِدِ ٱلأَبَدِيَّةِ والرَّجُلُ فی ظِلِّ
3 صَدَقَتِهِ حَتَّى يَقْضِيَ ٱللهُ بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ ٱلقِيامَةِ ؛ يا ابراهيمُ
فَضَّلْتُكَ بِالْحِكْمَةِ والكَرامَاتِ الظَّاهِرَةِ وما مَنَنْتُ عَلَيْكَ
وَأَرْسَلْتُ إِلَيْكَ ضَيْفًا مِنْ خَوَاصِّ عِبادِی و مَنَنْتُ عَلَيْكَ
6 سَأَلَهُمْ فَمَا أَطْعَمُوهُ فَمَاتَ فَكَفَّنُوهُ فَوَجَدُوا ٱلكَفَنَ
فی مِحْرابِهِم مَرْدُودًا عَلَيْهِمْ ، مكتوبًا عَلَيْهِ هذا مَرْدُودٌ عَلَيْكُمْ
سَأَلَكُمْ فَلَمْ تُطْعِمُوهُ؛ ازو سیر نشوند ، بذوسیر شوند ؛ عاج
9 این عنق بچندین خروار نان سیر نمی شد ، هر روز هفتاذ نانبا ازبهرِ
او نان می‌پختند واو یکبار از بیشه بر پشتِ خوذ هیزم آوردی ، چندانک
هفتاذ نان بارا بس بوذی ؛ روزی موسی علیه السلام برو بر گذشت
12 وآن خوردنِ وی را نظاره کرد که دسته دسته نانهارا می پرداخت ؛
گفتش که اگر من ترا بهفت لقمه نان سیر کنم، چگوئی ؟ گفت :
اگر هفت لقمه را ببینی کنم عَطسه‌ام نیایذ؛ گفت: برخیز ! اکنون
15 دست بشوی بوقتِ گرسنگی و بیا ؛ بیامذ دست شست ، موسی
گفت : بگو ، بسم الله الرحمن الرحیم ودست درازکن بذین کاسه؛ هفت
لقمه تمام نتوانست خوردن ؛ هرچند تکلّف می‌کرد بخور! گفت: نمی
18 توانم ؛ گفت : تا بدانی که سیری از حق است ، نان بهانه است

---

2 زروع KZ : زرع B ‖ 3 يقضى KB : تقضى Z ‖ 8 بذو KZ : و B ‖ 10 و BZ :
— K ‖ 12 و ان KB : از Z ‖ 15 و KB : — Z

شعر (رمل)

آن کسان کینجا طمع از جان و دل بر داشتند
در عتابِ لَنْ تَرانی دل زبر بر داشتند
ملکِ دنیا کهربائی بوذ و ایشان هر یکی
زیرِ هر موئی نهان صذ گنج و گوهر داشتند
عقل را معزول کردند و هوا را حد زذند
فقه را بگذاشتند از فقر افسر داشتند
از عتابِ چار و پنج وهفت گردون فارغند
در یکی منزل روان خضر و سکندر داشتند
اینچنین مردان که من گفتم همه در راهِ دوست
چون سنائی هر یکی پنجاه چاکر داشتند

مَنْ عَرَفَ اللهَ لا یُخْفَی عَلَیْهِ شیءٌ واللهُ أعْلَمُ

فصل

(۵۲۳/۳) یکی بسر وقتِ درویشی بخلوت در آمذ؛ گفت: چه تنها نشسته؟ گفت: این دم تنها شذم که تو آمذی، مرا از حق ماندی؛ اُوَیسِ قرنی می گوید: کسی بر من گذرذ و سلامی نکند، بسی مِنّتها دارم که آن دم را مشغول می کند و رنج و زحمت می شوذ، آن مشغول کردن بسلام کردن عاشق شب خلوت را طُوبَی لِمَنْ کَانَ بِالْبَدَنِ مَعَ الْخَلْقِ وَ بِالْقَلْبِ مَعَ الْحَقِّ تعالی؛ بحضرت الله هیچ عمل شریفتر از همّت نیست؛ الدُعَاءُ مُخُّ العِبَادَةِ، یعنی همّتِ بلند و همّتِ بلنذ از شناخت خیزذ؛ گفت:

T, I, 594 H, II, 59 ۵۲۳/۳ Z ۱۵۲ ب B ۱۴۳ آ K ۳۲۹

2 کسان KZ : کسانی B || 5 نهان KZ : روان B || و K : — BZ || 13 فصل KB — Z || 15 شذم KZ : باشدم B || 16 سلامی Z : سلام KB || 20 و همت بلند Z : همت بلند K — B

بدنیا وآخرت دست نیالایم ؛ پس هر چند شناخت بیش بود ، همّت بلندتر ؛ اَقْرَبُکُما اَحْسَنُکُما بی ظَنّاً ؛ اوّل بودم جان ، این ساعت نیستم ؛ جانِ جانم یوسف ، مهمانِ گور دشوار باشد ؛ آخر همان جان‌را بهشت کنی تا از بهشت مستغنی شود به اِنّ اللهَ جَمیلٌ ؛ اگر یکبار جمالِ اورا ببینی جمالِ هیچ کست درچشم نیاید ؛ حدیثِ آدم می‌کند ومن پیشِ او نشسته آن احمق را از من خبرش نیست ؛ سخنِ نورانی دردلِ ظلمانی قرار نگیرد ؛ هر چه تاریکی وظلمت می‌بینی آن را کفر گو وهر چه نور می‌بینی آن را ایمان گو ؛ موقوفِ گفتهٔ غیر مباش ؛ ار مردی هر چند خود را مرده‌ترکنی سخنِ زندگان نزدِ تو بیشتر آید ، هرکه اورا نشناسد اُولئِکَ هُمْ شَرُّ البَرِیّةِ (۶/۹۸) ؛ مرا از خلقان پنهان کرده است الشَّیْطانُ یَفِرُّ مِنْ ظلِّ عُمَرَ ومِنْ ظِلِّ الشَّیْخ ؛ هیبتِ شیخ بر نفس زند کرّهٔ تُنْد رام شود ؛ پیغامبررا ولایت بود و نبوّت ؛ بولایت بحق مشغول بود وبنبوّت دعوتِ خلق می‌کرد ؛ پس ولی به باشد ؛ عَلاَمَتُ الوَلِیِّ أن یَطْلُبَ مِنْ کلِّ بَیْتٍ مَا فِیهِ ولا یَطْلُبَ مِن أحَدٍ مَا لَیسَ فِیهِ ؛ مَا أطْمَعُ الخِدْمَةَ اِلاّ مِمَّنْ هُوَ أهْلُ خِدمَتِی ؛ سخن گفتن طفولیّت است ، آنجا که مردیست از سخن مستغنی است ؛ فرمود اللّهُمَّ ارْزُقْنِی عَیْنَانِ هَطّالَتَانِ یَنْحَلُّ بِهِمَا عُقْدَةُ الْهَمِّ

---

7 تاریکی BZ : تاریک K || 8 نور می KZ : نورانی B || ار KZ : از B || 9 زندکان KZ : زندکانی B || 13 دعوت KZ : بدعوت B || خلق KZ : + مشغول بود و B || ولی KZ : وی B

فصل

(۵۲۴/۳) قَالَ عَلَيْهِ ٱلسَّلَامُ، إِنَّ لِلّٰهِ تَعَالَى عِبَادًا يَعْرِفُونَ النَّاسَ بِالتَّوَسُّمِ؛ وَلَهُ عِبَادٌ يَعْرِفُونَ النَّاسَ بِالْفِرَاسَةِ وَلَهُ عِبَادٌ لَهُمْ نُورٌ يَمْشُونَ فِي النَّاسِ كَمَا يَمْشِي الْأَرْوَاحُ فِي الْأَجْسَادِ، وَلَهُ عِبَادٌ يَمْشُونَ فِي النَّاسِ كَمَشْيِ ٱلْمَرَضِ فِي الْأَعْصَابِ

شعر (هزج)

ای دل تو ودردِ او که درمان اینست
غم می‌خور و دم مزن که فرمان اینست

یعنی دردِ اورا درمان دان؛ هر مکروه که بتو رسد در خواب ودر بیداری آن را کمندِ لطفِ او دان؛ آن را رقیبِ فضلِ او دان که ترا سیلی زنان بحضرت نزدیک می‌کند؛ حَدَّت می‌زند تا پاک شوی؛ الْحُدُودُ كَفَّارَاتٌ لِأَهْلِهَا؛ داغت می‌نهد تا علّت از تو بروذ، که تو اشترِ اوئی؛ اشتررا مرهم نهند وداغ کنند ولیکن باشتر نگویند که این داغ از بهرِ کدام علّت می‌نهیم؛ نمی بینی که درد ترا بحضرت نزدیک می‌کند وعالم را بر دلِ تو سرد می‌کند؛ نمی بینی که کرامات روی ترا بخلق می‌کند، وغرامات روی ترا از خلق می‌گرداند

شعر (هزج)

گر پای بر آرزو نهادی یکچند کُشتی سگِ نفس‌را وقربان اینست

T, I, 595; H, II, — ۵۲۴/۳ Z ۱۵۳ آ B ۱۴۳ ب K ۳۳۰

1 فصل KB : — Z ‖ 5 شعر KZ : — B ‖ 6 او KBZ : + حو Kh ‖ 7 می‌خور KB : مخور Z ‖ 11 می نهد KB : می زند Z ‖ 12 ولیکن KZ : ولکن B ‖ 15 بخلق KB : از خلق B ‖ از خلق KZ : از B

می بینی که ببرکاتِ گوشمالِ بلا سگ چگونه درکلج می غرذ؟ چنانک
برف وباران بارذ آن سگک زیگک زیگک می‌کنذ وزیرِ ساباط ونردبان
3 سر درمی کشذ؛ فرموذ طالب می‌خواهذ که همین لحظه کاشف شوذ
وصاحب کشف گردذ؛ خوذ بتأنّی وانتظار بمقصودِ خوذ می‌رسذ؛
چنانک یکی درختِ قیسی می‌نشانذ وهمان سال می‌خواهذ که میوه بدهذ
6 وسایه افکنذ، از غایتِ ضعف آن درخت میوه نمی دهذش تا ساق
بندذ وعالی شوذ وقوّت گیرذ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى (٤٨/٢٩)،
آنگاه میوه دهذ وکشف حاصل شوذ؛ قَالَ ٱللهُ تَعَالَى مَنْ تَقَدَّمَ
9 اِلَّى بِشِبْرٍ، التَقَدُّمُ اِلَى ٱللهِ بِتَرْكِ ٱلهَوَاءِ

شعر (هزج)

گر پای برآرزو نهاذی یکچند کشتی‌سگ نفس را وقربان اینست

12 بروانِ پاکِ مصطفی، بروانِ پاکِ یارانش ابو بکر صدّیق که

شعر (هزج)

در بوتهٔ نیستی شو وباک مدار کین فقر منزّه است ز اغیار وزیار

15 آنگاه تمام هستِ شریفِ لطیفِ خوش باشی که تمام ازین هستیٔ نا شریفِ
نا لطیفِ نا خوش فانی شوی ابد ٱلابد؛ بایزید رَوَّحَ اللهُ رُوحَهُ اوّل
سلام می‌کرد در مسابقت، آخر الامر علیك السلام می‌گفت؛ از سرِّ حال

---

3 در می کشذ BZ : در کشذ K || 6 میوه KZ : — B || دهدش KB : دهندش Z || 11 کرپای . . . اینست KB : — Z || 12 که KZ : — B || 15 تمام KB : تمامت Z || 17 می کرد KZ : کرد B

پرسیدند، گفت: ازشفقت میکنم که چهل طبق نورنثارِ سلام دهنده است؛ آن عطیّه را فدای خلق کردم

فصل

عَلَیْکُم بِحُسنِ ٱلخُلُقِ، فَاِنَّهُ مِن مَفاتیحِ ٱلرِزْقِ؛ عَلَیْکُمْ بِالصَوْمِ، فَاِنَّهُ مِن مَفاتیحِ غَیْبِ القلوب؛ عَلَیْکُم بِالْخِدْمَةِ وَزِیارَةِ ٱلاَبْرار، فاِنّها أعْظَمُ ٱلخُطوبِ؛ الجُوعُ، سَحابُ ٱلحِکْمَةِ وَنُورُ ٱلْمُقْلَةِ وَبَابُ ٱلعِبادَةِ وَمِفْتاحُ بَابِ ٱلغَیْبِ وَذَرِیعَةُ ٱلاِخْلاصِ وَٱلْیَقِینِ؛ اِنَّ ٱللهَ مَعَ ٱلَّذِینَ اتَّقَوْا وَٱلَّذِینَ هُمْ مُحْسِنُونَ (۱۶/۱۲۸)، یعنی الله راحت درین جهان بکسی دهد که پرهیز کند از اذاء بنا حق کسی و اگر کسی اورا بنا حق برنجاند محسن باشد، آن را از خاطر عفو کند

شعر (کامل)

إحْفَظْ لِسانَکَ أنْ أرَدْتَ أمانًا

شعر (متقارب)

زبانا زدستِ تو رنج اندرم ببرُّم سرت تا نبرُّی سرم

(۵۲۵/۳) فرموذ که اگر این انبانِ نان نبوذی گَردِ این طایفه را جبرئیل در نیافتی، کفر وکافری نظرِ عقل است و نظر بالله توحیدست؛

T, I, 598 ; H, II, — ۳۳۲ K | ۱۴۴ B | ۱۰۴ Z ۵۲۵/۳

3 فصل KB : — Z || 12 شعر KB : — Z || b 15 ببرم سرت KZ : ببرت سرم B || 16 که Z : — KB

باز این هر دو بر تفاوت است؛ لاجرم موحّد وکافر بر تفاوت اند ، جز نظر هیچ چیز نیست؛ دگر فرمود که پادشاهی بود واورا قرناقانِ با جمال وکمال بود ؛ شبی جهتِ امتحانِ غلامانِ خود یکی‌را اشارت کرد که خود را بریشان عرضه کن تا خاین از امین پیدا شود ؛ کنیزک خود را بانواعِ زیب وزینت آراسته بیرون آمد وغمزها می‌کرد، غلامی چشمکی می‌زد و یکی مال می‌پذیرفت و یکی دست بازی می‌کرد و یکی غلط‌لیچ می‌کرد ؛ جماعتی که خواصِّ حضرت وامینانِ صحبت بودند ، بدآنِ غلامانِ بی ادب دشنام می‌دادند که نامِ شاهِ مارا بد نام می‌کنید وخانه دغلی می‌اندیشید وکنیزک را جفا می‌گفتند که بی ادبی میندیش و الاّ تو دانی؛ کنیزک کیفیّتِ حال وماجرای قال بحضرتِ سلطان باز گفت ؛ غلامانِ گستاخ‌را قهر فرمود ، امینانِ ناصح‌را تشریفها داد ؛ الحالة هذه امینانِ حضرت الله انبیا و اولیا اند و خاینانِ حضرت اهلِ دنیا وشهوانیان وآن کنیزک عجوزهٔ دنیاست، همانا که مأوای امینان علیّین است و مثوای خاینان سجّین ؛ والله اعلم

(٥٢٦/٣) الحکایه: همچنان منقولست که در خانهٔ پروانه شبی سماعِ عظیم بود وحضورِ علما وشیوخ وامرای سلطان ؛ وحضرتِ مولانا تا نصف اللیل مستغرقِ سماع شده بود ؛ مگر معین‌الدینِ پروانه در گوشِ شرف‌الدین ولدِ خطیر گفته باشد که حضرتِ خداوندگار را ساعتی نگاه می‌دار تا من قدری بخواب روم ، تا پارهٔ قوّت گیرم که

T, I, 599 ; H, II, 60 ٥٢٦/٣ Z ١٥٤ B آ ١٤٤ K آ ٣٣٣

4 بریشان Z : بدیشان KB || از از KB : را Z || 6 چشمکی Z : چشمك KB || 7 می‌کرد KZ : — B || 3 مارا KZ : ما B || 10 حال KB : حال را Z || 12 حضرت KB : — Z || 18 خطیر KB : خطیب Z || 19 روم KZ : — B

خدمتِ اکابر توانم کردن ؛ فی الحال حضرت مولانا درحالتِ چرخی که چرخهٔ افلاک حیرانِ چنان چرخ گشته بوذ ، غزلی سر آغاز فرموذ و گفت :

شعر (رمل)

گر نخسبی شبی ای جان چه شوذ ور نکوبی درِ هجران چه شوذ
ور بیاری شبکی روز آری از برای دلِ یاران چه شوذ
ور سلیمان سوی موران آیذ تا شوذ مور سلیمان چه شوذ
ور دو دیذه بتو روشن گردذ کوریٔ دیذهٔ شیطان چه شوذ
الی آخره

همانا که پروانه جامه را چاک زذه درخاک غلطان شذ وبسی ابتهال و تضرّع نموذ ؛ چه خدمتِ پروانه را نامِ سلیمان بوذ ؛ همچنان پروانهٔ بیچاره در عظمتِ سلیمانیٔ آن سلطان حیران مانده مورِوار کمرِ اخلاص برمیانِ جانِ خوذ بسته تا صبحِ صادق بصدقِ تمام بانواعِ خدمات وبندگیها قیام نموذ

(۵۲۷/۳) همچنان اصحابِ یقین اَیَّدَهُمُ اللهُ بِنُورِهِ اَلْمُبِین از خدمتِ ملکِ ارباب اَلفتوّة اخی محمد سیداباذی که فتوّت دارانِ معتبر و مطهّرِ ممالک روم بوذ و همچنان عیسی وار مجرّد وصاحب قدم و دم بوذه ، حضرتِ مولانا او را اخیٔ من فرموذه است ، چنان روایت کردند که

T, I, 600 ; H, II, 61 ۵۲۷/۳ Z ۱۵٤ آ B ۱٤٤ ب K ۳۳٤

2 حیران KBZb : — Z ‖ 5 ه شبی KZ : شبکی B ‖ 10 جامه را KZ جامه ها را B ‖ 12 سلیمانی KZ : سلطانی B ‖ 16 خدمت KZ : خدمات B

او گفت : ایّامِ مستغلاّت شده بوذ ومرا خرمنی بوذ عالی وچاشِ عظیم بیرون آمذه ؛ همانا که از ناگاه لشکرِ مغل صحرای قونیه را فروگرفته خرمنهارا بباذ دادند وتُرت ومُرت کرده یغما کردند ومرا حضرتِ مولانا فرجیٔ پوشانیذه بوذ ؛ بخادم اشارت کردم که آن فرجیٔ مبارک برسرِ گندم بینداز تا از برکتِ آن فرجی چاشِ ما فرجی بیابذ ؛ حق علیم است وکَفَی بِهِ شَهِیدًا (٨/٤٦) که تمامتِ همسایگانِ مارا از نزدیک ودور تاراج کردند ویکی گردِ گندمِ ما نگشت وکاه ترهٔ تلف نشذ ودانهٔ نبردند ؛ همه را بشهر کشیذه سفرهٔ مسافران کردم ؛ چون بشهر آمذم ، راست بحضرتِ مولانا رفتم ، تبسّم کنان برابر آمذ که اگر اخی می‌فرموذ همشان می‌رهیذ

(٥٢٨/٣) همچنان از خدمتِ سنان الدینِ اقشهری منقولست که روزی درویشی از تفسیر اَوْلِیَائِي تَحْتَ قِبَابِي سؤال کرده بوذ ؛ بعد ازمعانیٔ بسیار فرموذ که وقتی که با اولیا و درویشانِ مست صحبت کنیذ آنچ ازخُلقِ اوموافق وملایمِ طبعِ شماست ودر فهمِ شما می گنجذ بصدقِ تمام قبول کنیذ وآنچ ناخوش آیذ، مستکره نمایذ ازحرکات وسکنات واخلاق ایشان را باز بهمان جای بگذاریذ وپیشِ عوامِ خلق نقل مکنیذ تا بمساوی مفضی نشوذ ؛ چه اگر ایشان را آن قبابِ اخلاقِ بذ نبوذی در عالم نماندندی ، یا بزوذی بمردندی ویا بابدالِ حق وغیبیان ملحق شذندی ؛ جهتِ مصلحتِ عالمیان . وقوامِ عالم حقّ ایشان را درقبابِ عیوب مخفی می‌دارذ تا محبّان مُمَیِّزِ بینا ازمنکرانِ

T, I, 601 ; H, II, 62 ٥٢٨/٣ Z ١٥٤ ب B ١٤٤ ب K ٣٣٤

4 که KB : + کل Z || مبارک KZ : مبارک را B || ؟ کاه ترهٔ Z : کاه پره KB || 8 سفرهٔ ZB : + سفرهٔ K || 9 رفتم BZ : امذم K || می‌فرموذ KBZ : می‌فرموذی Kh || 10 همچنان KB : الحکایه Z || 12 باولیا KBZ : باولیا Kh

بی تمیز ممتاز شوند ، لِیَمِیزَ اللهُ الخَبِیثَ مِنَ الطَّیِّبِ (۳۸/۸) ؛ آنانکه هشیارند پیوسته در ترتیبِ صلاح ظاهر و اصلاحِ مردم می‌کوشند وآنانکه مستانند درخرابیِ امورِ ظاهر سعی می‌کنند ولا اُبَالی اند ؛ همانا که طایفهٔ عقلا هشیارند وطایفهٔ عشّاق مستند وکُمَّلِ کرام مستِ هشیارند و اصلاح‌کردنِ ظاهر وباطن ملکِ ایشانست ؛ پیوسته‌مستان آسوده اند وعقلا در زحمتِ دنیا سوُذه، وآن دیگر درکنارِ حق غنوده

(۵۲۹/۳) همچنان منقولست که روزی یاران از انکارِ حُسّاد وطعنِ اضداد شکایت کردند؛ فرموذ که حضرتِ موسی را علیه السلام پنج کسی بس مهیب و گربز دشمنی کردند و او تحمّل نموذ وصبرها کرد؛ عاقبة الامر حق تعالی هر پنج را بیخ از زمانه بریذه مقهورِ موسی گردانیذ واورا بر همه منصور کرد ؛ از آنها یکی، قارون بوذ ، بقوّتِ مال بی ادبی می‌کرد، فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الاَرْضَ (۸۱/۲۸) بخسف هلاک شذ ؛ دوم ، سامری بوذ بعلم مناظره نموذه بقذف مبتلا گشت؛ سوم ، بلعم بوذ، بزهدِ خوذ می نازید ، برنجِ مسخ مُبْتلا شذ، فَمَثَلُهُ کَمَثَلِ الکَلْبِ (۱۷۵/۷) سگِ در او شذ ؛ چهارم ، عُوج بن عُنُق بقوّت و لَمْتُری لجاج می‌کرد ، در دستِ او هلاک شذ ؛ پنجم

T, I, 602 ; H, II, 62 ۳۲۵ K ب ۱۴۴ B ب ۱۵۴ Z ۵۲۹/۳

5 هشیارند KZ : + پیوسته در ترتیب صلاح ظاهر و اصلاح مردم اند B ‖ 7 همچنان KB : الحکایه Z ‖ 8 که KZ :—B ‖ 10 کردانید KZ : — B ‖ 12 می‌کرد B : کرد KZ ‖ 14 سوم KZ : سیوم B ‖ 16 عنق KB : عنوق Z ‖ لتری KB : لتر Z

16-15 عوج بن عنق: عوج بن عوق است؛ نام مردی طویل القامت که درزمان آدم علیه السلام بوجود امد تا زمان موسی علیه السلام بزیست؛ موسی علیه السلام عصای خود برکعب او زد بیفتاد و بمرد . . . انچه که در مردم عوج بن عنق مشهور شده خطاست ، صحیح عوج بن عوق است (ر. ک. به غیاث ، ص ۳۰۶ ؛ ترجمه قاموس بزبان ترکی ، ج ۱ ، ص ۸۰۰)

فرعونِ لعین ، بمصر و انهارِ او مفاخرت می‌نمود و لشکرکشی می‌کرد ؛ در همان آب غرقه گشته بلشکرکشیْ او هلاک شد ، و همچنین دشمنانِ انبیا و اولیا تا روزِ قیامت در کارند و کَمْ نیستند ، و امتحان در امتحان باقیست ؛ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ العَزِيزِ العَلِيم (٣٦/٣٨ ؛ ٦/٩٦)

شعر (رمل)

امتحان در امتحانست ای پسر هرکه گوید من شدم سرهنگِ در
پس بهر دَوْری ولیّ قایمست تا قیامت آزمایش دایم است
قولِ إن مِنْ اُمَّة را یاد گیر تا بِإلاّ و خَلا فِيها نَذِير

(٣/٥٣٠) همچنان خدمتِ چلبی جلال الدین روایت کرد که روزی درویشی از سرِّ این معنی که خَمَّرَ طِينَةَ آدمَ بِيَدِه اَرْبَعِينَ صَبَاحًا سؤال کرد که چرا در شب نکرد و در روز نساخت؟ فرمود که اگر در شب خمیر کردی مجموعِ آفرینش ظلمانی و گران شدندی ؛ و اگر در روز ایجاد فرمودی مجموع نورانی وسبکْ گشتندی ؛ در اوقاتِ صباح ترتیب و ترکیب فرمود تا نیمی ظلمانی وکافر وشقی وعاصی شوند و نیمی دگر نورانی و مسلمان وسعید گردند ؛ فَمِنْكُم كافِرٌ وَ مِنْكُم مُؤمِن ،

T, I, 603 ; H, II, 64 ٣٣٦ K | ١٤٥ B | ١٥٥ Z ٥٣٠/٣

1 انهار BZ : بانهار K || 3 کم KZ : — B || 5 شعر KB : بیت Z || 8 ه من BK : — Z || 10 خمر BZ : خمرت K || بیده BZ : بیدی K || 15 مسلمان KZ : مسلمان B

6 امتحان . . . در : MN ، ج ٣ ، ص ٧٤٦/٤٢ ؛ MA ، ص ١/٢١٠

7–8 پس ... نذیر : MN ، ج ٢ ، ص ٢٩١ / ٨١٥ ، ص ٤٥٦ / ٣٧٠٨ ؛ MA ، ص ٢٦/١٢٢ ، ص ١٢/١٨٨

شعر (رمل)

جان چو روزست و تنِ ما چو شب و ما بمیان

واسطهٔ روز و شب خوش بمثالِ سحریم

فی الحال سر نهاذ و روانه شذ

(۵۳۱/۳) الحکایه : همچنان روزی حضرتِ سلطان ولد قدّسنا الله بسرّه المؤیّد حکایت فرموذ که بعد ازآنکه در شام تحصیلها کرده بوذم و در انواعِ علوم انگشت نما گشته بشهرِ حلب رسیذم ، جمیعِ علمای بحّاث را در هر فنّی که سؤال کردند ، مُلْزم کردم و هیچ کسی را مجالِ نطق و نَطق نبوذ ؛ چون بقونیه وصول افتاذ ، تمامتِ فضلای شهر در مدرسهٔ والدم جمع آمذند ، همانا که حضرتِ پذرم از من ارمغانی لطایف خواست کرد ؛ نکتِ غریب که استحضار کرده بوذم من اوّلها إلی آخرِ ها فرو خواندم ؛ بتصوّرِ آنکه بسببِ ذوقیّاتِ معانی حضرتِ پذرم تارکست و برینها مشغول نیست و من درین فن عدیم المثلم ؛ فی الحال حضرتِ مولانا مجموعِ آن نکتها را کما کان اعاده کرده بیانها فرموذ که همگان واله ماندند ، و باز نکتها را قلب کرده چندانی دلایل و انحصارات فرموذ که در بیان گنجذ ؟ و همچنان درمیانِ آن بیان ظاهرِ سخن را در باطن آمیخته نعره ها برخاست و من جامه ها را چاک زذه در قدمِ مبارکش غلطان شذم ، همانا که تمامتِ علما حیرت نموذه تحسینها داذند و ازآن فطانت و فراست متعجّب ماندند

T, I, 604 ; H, II, 64 ۳۳۶ K آ ۱۴۵ B آ ۱۵۵ Z ۵۳۱/۳

2 و تن KB : تن Z || وما BZ : ما K || 3 واسطهٔ ... مثال K h B Z : خوش بمثالِ K || 5 الحکایه همچنان K : منقولست که همچنان Z || 6 بسرّه Z : بنوره B || 11 لطایف KZ : لطیفه B || کرد KB : — Z || نکت KB : نکتهٔ Z || 12 الی BZ : و K || اخرها KZ : اخر B || 13 تارکست BK : تاریکست Z || فن KZ : فنون B || المثلم KZ : المثل B || 14 حضرت Z : — KB || 17 سخن را BZ : سخن K || 18 نموذه KZ : نمود B

(۵۳۲/۳) همچنان ولد فرمود که در عنفوانِ جوانی از حضرتِ والدم در مدرسهٔ اقنجی از هدایه درس می‌خواندم و آن نقل را چون باتمام می رسانیدم ، والدم اعاده می‌کرد و روان فرو می‌خواند ؛ امّا بعبارتِ دیگر وطرزِ عجیب ؛ ومعنیٔ مسئله همان بود که بود ؛ و همگان از قدرتِ سخن و قوّتِ محافظه و ولایتِ او متعجّب ماندندی

(۵۳۳/۳) همچنان چلبی شمس الدین ولدِ مدرّس روایت کرد که روزی جماعتی از اصحاب بوداعِ خداوندگار آمده بودند تا بسفری روند؛ فرمود که إخْوَانِي إخْوَانِي ، لَا تَكُونُوا فِي قَيْدِ دَوْلَةٍ وَفَضِيلَةٍ وَلَكِنْ كُونُوا فِي قَيْدِ أَنْ يَنْفَتِحَ قُلُوبُكُمْ ؛ بعد ازآن فرمود که همدیگر را دوست دارید که دشمنان در کمین اند

(۵۳۴/۳) همچنان از صنادیدِ اصحاب منقولست که از نوّابِ پروانه بزرگی را عزای عظیم واقع شده بود ، و کافّهٔ افاضل و شیوخِ کبار و امرای مختار آنجایگاه حاضر آمده بودند؛ تا وقتِ نمازِ شام حضرتِ مولانا در معانی و دقایق گرم شده بود ؛ باتّفاقِ تمام التماس نمودند که خداوندگار امامتی کنند ؛ فرمود که ما مردمِ ابدالیم بهر جائی که باشد می نشینیم و می خیزیم ، امامتی را اربابِ تصوّف و تمکّن لایق اند خدمت شیخ صدرالدین را رَحِمَهُ اللهُ اشارت کرد تا امامِ جماعت شد ، وبذو اقتدا کرده فرمود من صَلَّى خَلْفَ امامٍ تَقِيٍّ فَكَأَنَّمَا صَلَّى خَلْفَ نَبِيٍّ ؛ شیخ تواضع می نموده و بتشویرِ تمام بخدمت می‌خمید

T, I, 605-06 ; H, II, 65 ۳۳۷ K ۱۴۵ ب B ۱۵۵ ب Z ۵۳۴ ـ ۵۳۲/۳

4 طرز Z : طور KB || 6 ماندندی KB : + الحکایه Z || 11 از صنادید K : + مهتران BZ یعنی مهتران Kb || که KZ : — B || 12 شیوخ ZB : + و K || 13 مختار KZ : — B || 13 حضرت مولانا BZ : — K || 15 جائی Z : جائی KB || 17 شد KZ : شده B || 18 نموده KZ : نمود B

(۳/۵۳۵) همچنان منقولست که روزی خدمتِ صاحب فخرالدین بحضرتِ سلطان ولد لابها کرده الحاحِ عظیم می‌نمود تا حضرتِ مولانا بوی نصیحت دهد ومعانی فرماید؛ از اوّلِ روز تا چاشتِ سلطانی مراقب نشسته بود؛ اصلا بکلام مشغول نشد ودم بدم اللهُ اکبر، اللهُ اکبر می‌فرمود؛ چون صاحب بیرون آمد، حضرتِ ولد سرنهاده از آن حال سؤال کرد؛ فرمود که بغایت بی‌درد مردیست، غافل وهشیار جانیست، واز عالمِ معنی بی خبر، که اصلا مزهٔ ادراک ندارد با که گویم وچه گویم؟

شعر (رمل)

با که گویم چون ندارد گوشِ جان بهرِ گوش‌است ای پسر جوشِ بیان

همانا که ضمایرِ شما دم بدم مرا می‌خلید وعروسانِ حرمِ حقایق اندرون تر می‌گریختند از نامحرمیِ او؛ فرمود که شاعری بود روزی بفکرِ نظمِ خوذ مشغول گشته بود؛ از ناگاه درِ اورا بسنگی زدند؛ بشتاب بیرون دوید، کسی‌را ندید؛ تا سه نوبت، عاجز شد، گفت: چون کسی را نمی یابم که سخن بگویم با که گویم واز مهمّاتِ خوذ نیز می‌مانم؛ امّا عاقبتش محمود گردد

(۳/۵۳۶) همچنان روزی اصحاب بیاسْرِهیم جمع شده بودند وحضرتِ مولانا در شرحِ استعفاف وقناعت معانی می‌فرمود؛ گفت:

۳/۵۳۵ - ۵۳۶ Z ۱۵۵ ب ۱۵۶ آ B ۱۴۵ ب ۱۴۶ آ K ۳۳۸ - ۳۳۹
T, I, 606 ; H, II, 66

---

1 همچنان KB : الحکایه همچنان Z || خدمت KB : — Z || 7 جانیست K : جانست ZB || 13 بود KZ : — B || 14 کسی را ندید KZ : کس ندید B || کسی را KZ کس را B || 17 همچنان KB : الحکایه Z || 18 می فرمود KZ : + و B

هرکه از یارانِ ما بخواستنِ خواستهٔ دنیاوی کف گشاید ما از وی اعراض خواهیم کردن ؛ چه ما درِ خواست را بیارانِ خوذ بربسته‌ایم نَحْنُ
3 عُلِّمنَا أنْ نُعْطِیَ وما عُلِّمنَا أنْ نَأخُذَ

شعر (رمل)

گفت پیغامبر که جنّت از الـــه گر همی خواهی زکس چیزی مخواه
6 ور نخواهی من کفیلم مر ترا جنة المأوَی و دیدارِ خدا

(۳/۵۳۷) همچنان منقولست که روزی یکی سؤال کرد که شپش کشتن گناهی دارذ ؟ فرموذ که چون دست را بشوئی آن گناه زایل می‌شوذ

9 (۳/۵۳۸) همچنان از یارانِ صحبت و اقرانِ قربت منقولست که خدمتِ خواجه مجد الدینِ مراغی را کنیزکی بوذ رومی اصل ؛ پیوسته حضرتِ مولانا اورا صدّیقه گفتی ؛ همانا که آن کنیزک دم بدم
12 کرامات می‌گفت که نورِ سبز دیذم ، نورِ سرخ دیذم، نورِ سیاه دیذم ؛ فلان فرشته را مشاهده کردم ؛ روحِ فلان ولی و امّا نبی بمن جلوه کرد ؛ خواجه مجد الدین بذ دل می‌شذ که دریغا کنیزکانِ خانه صُوَرِ
15 غیبی را می بینند وما هیچ نمی بینیم و غیرتی می‌کرد ؛ روزی بحضرتِ مولانا رسیذ ؛ می‌خواست که از آن حکایت روایتی کنذ، فرموذ که آری، نور در سوادِ دیذگانست ؛ بعضی را بتفرّجِ شاهدان مبتلا می کنذ، باز بعضی را

۳/۵۳۷ - ۵۳۸ Z ۱۵۶ آ B ۱۴۶ آ K ۳۳۹

T, I, 607 _ 08 ; H, II, 66 - 67

2 خواهیم KZ : خواهم B ‖ 3 علمنا BK : نلمنا (!) Z ‖ 7 همچنان KB : الحکایه Z ‖ 8 می‌شوذ KB : + الحکایه Z ‖ 11 همانا که KB : همانا Z ‖ 14 صور KF : صورت Z

6-5 کفت ... خذا : MN ، ج ۶ ، ص ۲۹۰/۳۳۳ ـ ۳۳۴؛ MA، ص۵۵۸/۲۰

بعصمت نگاه می دارند، تا بر معشوق حرم برند ؛ چه اگر اورا در راه
بخوبان بیرونی مشغول کنند واو بهر شاهدی بنگرد ، خاتون خانگیٔ
مستور ازخواجه محتجب شود ؛ همچنان حق تعالی بهرکه دری گشاذ 3
وتجلّی کرد وغیبی بذو نمود، بذآن حال مبتلا شذ وآنجا فرو ماند،
چنانک مَا أعْظَمَ شَأنِی وغیره و بعضی‌را چندانک کوشند وجوشند
وخروشند هیچ ننمایذ تا بعنایت رؤیت خاص مخصوص شود واز مقرّبان 6
قربت گردذ ، مجدالدین سرنهاذه شورهای عظیم کرد ویاران را سماعی
ترتیب کرده بی حدّ شکرانها درباخت

(۵۳۹/۳) الحکایه: همچنان از محقّقان اصحاب منقولست که در دیر 9
افلاطون حکیم راهبی بوذ ذو فنون عظیم و سال‌خورده ؛ چندانک
اصحاب آنجایگاه برسم تفرّج رفتندی بانواع خدمات کردی و اعتقاد نموذی
و حضرت چلبی عارف را بغایت دوست می‌داشت ؛ روزی اصحاب کرام 12
از سبب اعتقاد او پرسیذند که تو مولانا را چون دیذی وچگونه
دانستی ؟ گفت : شما او را چه دانیذ که او که بوذ ؟ من ازو کرامات
بی‌حدّ و معجزات بسیار دیذه ام و بندهٔ مخلص گشته ؛ وسیَر انبیای 15
ماضی‌را در انجیل و صحف ایشان خوانده بوذم؛ همه را در ذات مبارک
او مشاهده کرده‌ام و بحقّیت او ایمان آورده؛ همچنان روزی اینجایگاه
تشریف داذه بوذ و قرب چهل روز درخلوتی خلوت کرده ؛ چون 18

T, 1, 609 ; H, II, 67

۳۳۹ K آ ۱۴۶ ب B ۱۵۶ Z ۵۳۹ / ۳

2 بهر BK : بر Z || بنگرد BZ : نکرد K || 6 بعنایت KB : بغایت Z || شود KB ؛ شذ Z || 10 سال خورده KB : سال خورد Z || 14 گفت KB : — Z || او K : — BZ || بوذ KB : + گفت Z

بیرون آمد دامنِ مبارکش را گرفتم ، گفتم : حق تعالی در قرآنِ مجید فرموده است که وَ اِنْ مِنْکُمْ اِلاَّ وَارِدُهَا (۱۹/۷۱) چون باتّفاق همه را ورود برآتش خواهد بوذن، پس دینِ اسلام را بر دینِ ما چه ترجیح است ؟ و این چون خواهد بوذن ؟ هماناکه هیچ نفرموذ ؛ بعد از لحظهٔ اشارت کرده بسوی شهر روانه شذ و من در عقبِ او بزرگ آهسته آهسته می رفتم؛ از ناگاه در کنارِ شهر برفرنی در آمذ و فرنِ خبازرا برافروخته بوذند و هماناکه پیلونِ سیاهِ مرا بگرفت ودرمیانِ فرجیٔ خوذ کرده درفرن انداخت وساعتی در گوشهٔ مراقب بنشست ؛ دیذم دوذی عظیم برآمذ و کسی را مجالِ مقال نبوذ ؛ بعد ازآن فرموذ که نظارکن دیذم که خبّاز فرجیٔ مبارک را بیرون آورده بحضرتِ خذاوندگار پوشانیذ؛ بغایت منقّا و پاکیزه، و پیاونِ من از کی بازسوخته و ناچیز گشته بوذ ؛ فرموذ که ما چنان در آئیم وشما چنین در آئیذ ؛ فی الحال سر نهاذم مرید شذم

(۳/۵۴۰) الحکایه : منقولست که کالویانِ نقّاش وعین الدوله هر دو نقّاشانِ رومی بوذند و درآن صنعت و تصویر بی نظیر ، ومریدِ حضرتِ مولانا شذه بوذند؛ مگر کالویان روزی حکایت کرد که در استنبُول در لوحی صورتِ مریم وعیسی را نگاشته اند که همچون عیسی ومریم بی مثل است ؛ واز اطرافِ عالم نقّاشانِ جهان آمذه ، مثلِ آن تصویر

T, I, 610 ; H, II, 69 ۳/۵۴۰ Z ۱۵۷ ب B ۱۴۶ ب K ۳۴۱

4 نفرموذ BZ : نفرموده K || 7 هماناکه KB : همانا Z || 10 که خباز . . . مبارک را B : که خباز فرجیٔ مبارک K فرجی مبارک که خباز Z || آورده KB : آورد Z || 11 پوشانیذ KZ : پوشانیده B || 14 الحکایه Z : همچنان K — B || 17 همچون KZ : همچنان B || 18 مثل KB : مثال Z

نتوانستند کردن ؛ همانا که عین الدوله در هوسِ آن صُوَر سفر در پیش گرفته در آن دیرِ بزرگِ استنبول سالی مجاورت نموده رهبانانِ آن مقام را خدمات کرد ؛ شبی فرصت یافته لوح را در بغل کرده روانه شد ؛ چون بقونیه رسید بزیارتِ مولانا مشرّف گشته فرمود که گجاها بودی؟ حکایتِ لوح را کما کان باز گفت ؛ فرمود : تا آن لوحِ روح افزا را تفرّج کنیم ؛ همانا که در غایتِ خوبی ولطافت بود ؛ بعد از توقّفِ بسیار فرمود که این دو صورتِ خوب از تو شکایتِ عظیم می کنند که در محبّتِ ما راست نیست و عاشقِ دروغ است ؛ گفت : چگونه ؟ گفت : ایشان می گویند که ما هرگز خواب و خور نداریم و دایما قایمُ اللیل وصایمُ النهاریم ، و عین الدوله مارا گذاشته شب خواب می کند و روز می‌خورد ، اصلا در موافقتِ ما نیست ؛ عین الدوله گفت : ایشان را قطعا خواب و خور محال است وسخن و گفتار نیست و نقشِ بی جانند ؛ فرمود که تو که نقشِ با جانی و چندین صنایع داری وساخته نقّاشی که عالم وآدم ومَا فِی الاَرْضِ وَالسَّمَاءِ دست‌کارِ اوست ، روا باشد که اورا بگذاری و خود را عاشقِ نقشِ بی جانِ بی معنی کنی ، تا از آن صورِ بی خبر چه حاصل شود وترا چه فایده رسد؟ فی الحال توبه کرده سر نهاد ومسلمان شد

(۵۴۱/۳) همچنان از خدمتِ قدوة الاخوان شیخ محمودِ صاحب قران منقولست که معتبر خواجهٔ بود واورا نازنین فرزندی ؛ بعشقِ

T, I, 612 ; H, II, 70

۳/۵۴۱ Z ۱۵۷ آ B ۱۴۷ آ K ۳۴۲

2 مقام را KZ : مقام B || 3 خدمات KB : خدمت Z || کرد KZ : کرده B || چون KZ : همچون B || 12 خور ZB : خوار K || 15 بگذاری KB : بگذار Z || عاشق KB : + بی Z || 18 همچنان KB : الحکایه Z || الاخوان K B h Z : اصحاب B

تمام از پذیرِ خود التماس نمود که او را مریدِ مولانا کند ؛ وپذیرش دایم مانع می‌شد ؛ عاقبت مجمعی عظیم ساخته حضرتِ مولانا موی آن فرزند را برگرفت ؛ مگر که خواجه از محبّانِ شیخ اوحدِ خوئی بود ؛ مخفی در گوشِ شیخ گفته باشد که عجبا این پسرِ من بعملِ خود بخذا خواهد رسیدن یا مولانا بخذاش خواهد رسانیدن؟ وچون شیخ اوحدالدین از جملهٔ عاشقانِ مخلصِ مولانا بود ، جواب داد که درین باب هیچ مگو؛ درحال حضرتِ مولانا فرمود که تا بگویدکه غمی نیست ؛ والله والله آن فرزند اوّل بخذا رسید آنگاه مریدِ من شد ؛ تا جذبهٔ عنایت او را نکشید بسوی ما ندوید ؛ شیخ اوحدالدین نعرهٔ بزد وجامهارا چاک زده سماعِ عظیم شد؛ گویند: مردی بود گرم رَو وصاحب دل ؛ پیوسته بر درِ خداوندگار آمدی وطلبِ غزلیّاتِ نوکردی ؛ فرموذی که دررا گشاذندی و در خلوت با او مصاحبت کردی ؛ همچنان در نقلِ مولانا ، شیخ اوحدالدین برهنه گشته بوذ وفریاذ ها می‌کرد و می‌زاریذ و می گفت : ای عزیز عزیز عزیز! چون آمذی و چون رفتی که هیچ کس ترا نشناخت و این بیت را می گفت

شعر (رمل)

درجهان آمذ وروزی دو بما رخ بنمود
آنچنان زوذ برون شذ که ندانم که که بود

همچنان آن خواجه با اهل و عیالِ خوذ مرید شذند

---

1 دایم KZ : — B || 2 تجمی Z : تجمع KB || 7 بکویدکه Z : بکوید KB || 10 KZ : — B || 10 شذ KZ : + که B || 11 که KZ : — B || 14 عزیز KZ : — B || کس BZ : کسی K

(۵۴۲/۳) همچنان هم ازو منقولست که در خانِ صاحب اصفهانی فاحشه زنی بود بغایت جمیله ؛ و اورا کنیزکانِ بسیار در کار بودند ؛ هماناکه روزی حضرتِ مولانا از آنجا می گذشت ، آن عورت پیش دویده سرنهاذ و در پای خذاوندگار افتاذه تضرّع و شکستگی می نمود ؛ فرموذکه رابعه رابعه ؛ کنیزکانِ اورا خبر شذ ، بیکبارگی بیرون آمذه سر درقدمِ او نهاذند ؛ فرموذکه زهی پهلوانان ! زهی پهلوانان ! زهی پهلوانان که اگر بارکشیٔ شما نبوذی ، چندین نفوس لوّامهٔ امّاره را که مغلوب کردی و عفّتِ عفیفهٔ زنان کجا پیذا شذی ؛ هماناکه از بزرگانِ زمان یکی گفته باشذ که این چنین بزرگی با قحّابِ خرابات چندین پرداختن وایشان را بانواع نواختن وجهی ندارذ ؛ فرموذکه حالیا او در یک رنگی می روذ وخوذ را چنانک هست بی زرق مینمایذ ؛ اگر مردی تو نیز چنان شو واز دو رنگی بیرون آی تا ظاهرِ تو همرنگِ باطن شوذ واگر ظاهر وباطنِ تو یکسان نشوذ ، باطل شوذ وعاطل گردذ ؛ عاقبة الامر آن خاتونِ جمیله رابعه‌و ار توبه کرده کنیزکانِ خوذ را آزاذ کرذ ؛ وخانه اش را یغما فرموذ واز نیکبختانِ آخرت گشته ارادت آورد وبسیار بندگیها نمود

(۵۴۲/۳) همچنان منقولست که در دروازهٔ آقسرا ضریری بوذ روشن ضمیر ؛ روزی برای عشقِ مولانا نانی می‌خواست ؛ وخدمتِ

T, I, 614 ; H, II, 71 ۳۴۲-۳۴۳ K ب ۱۴۷ B ب ۱۵۷ Z ۵۴۳ ـ ۵۴۲/۳

3 دویده KB : دوید Z || 4 افتاذه KZ : افتاد و B || 6-7 زهی پهلوانان که B : زهی پهلوانان K زهی که Z || 7 نبوذی KZ : بوذی B || 8 کردی KB : — Z || زمان KB : — Z || 13 ظاهر KZ ~ باطن B || 18 می خواست BZ : خواست K

اخی چوپان فرزندِ اخی قیصر حاضر بوذ ؛ از ناگاه حضرتِ مولانا رسید ؛ میان بندِ خوذ را بذآن ضریر انداخت وبگذشت ؛ اخی اشارت کرد که صذ درم بستان وآن میان بند را درمیانِ ما بند ؛ راضی نشذ، گفت : اگر هزار دینارم بدهند که نمی دهم؛ همچنان درگردنِ خوذ بسته بگور خواهم بردن وآن شب همه شب نالها می‌کرد ومی گفت : خذاوندا بحقّ آن میانی‌که این میان بند بندِ میانِ او بوذ مرا از بندِ این میان آزاذ کن وجانم بستان که از بندِ جهان جَهان شوم ؛ در وقت آواز برآمذ که فلان ضریر از قیدِ جان نجات یافته غرقِ حیاتِ ابدی شذ وخدمتِ اخی چوپان بنیازِ تمام میان بند را درمیانِ جان بسته تجهیزِ او بساخت واورا بتعظیمِ عظیم بیرون آورده ما لابدّ اورا تمام کرده رسمِ عزا را بجا آورد

(٣/٥٤٤) الحکایه : همچنان حضرتِ سلطان الخلفا حسام الحق والدین قَدَّسَنَا اللهُ بِسِرِّهِ ٱلمَتِین چنان روایت‌کرد که روزی حضرتِ شیخم قَدَّسَ ٱللهُ لَطیفَتَهُ بخانهٔ ما آمذ وتابخانه را خلوت کرده درآمذ وده شبانه روزی اصلا افطار نکرد ، ودرها را فرموذ بستن وروزنهارا گرفتن ؛ فرموذ که چند دسته کاغذِ بغدادی حاضر کردم؛ هماناکه بمعانیٔ لَدُنی شروع فرموذه بعربی وپارسی هرچه املا فرموذ نبشتم وبآوازِ بلند نُسَخِ نسخ کرده را طبق طبق می‌خواندم ومی‌نهاذم

T, I, 615 ; H, II, 72 ٣/٥٤٤ Z ١٥٨ آ B ١٤٧ ب K ٣٤٤

2 رسید KZ : رسیده B ‖ 4 که KZ : + من B ‖ نمی دهم KZ : + و B ‖ درکردن KZ : برکردن B ‖ 12 حضرت ZB : — K ‖ 13 روزی BZ : — K ‖ 14 ما KZ : — B ‖ کرده K : — BZ ‖ 16 کرفتن Z : + و KB ‖ 17 پارسی BZ : فارسی K

چون تمام کردم ، فرمود که تنور را ور کردند ؛ قریب صد طبق کاغذ را ورق ورق بر می گرفت و در تنور می انداخت و می گفت : ألا إلی الله تصیر الأمور (٤٢/٥٣) ؛ وچون آتش شعلها می افراخت واوراق می افروخت تبسّم می کرد که از غیب الغیب آمدند و باز بغیب بی عیب می روند چلبی فرمود که جهت تبرّك می خواستم که ورق چند پنهان کنم ، حضرت شیخم فرمود که نی نی نشاید ؛ ازآنک ابکار این اسرار لایق اسماع اخیار این دیار نیست واستماع این کلمات را ارواح خواصّ حضرت مستعدّ گشته اند واینها غذای روحانیّت ایشانست

شعر (رمل)

سخنم خور فرشتست من اگر سخن نگویم
ملکك گرسنه گوید که بگو خمش چرائی

و ازآنجا بیرون آمده بحمّام زیروا درآمد وبا فرجی ودستار مبارك از سوراخ خزینه درآب جوشان فرو رفت ؛ قرب هفت شبانه روزی درآنجا بود ؛ علی الصباح سر از خزینه بیرون کرده سرآغاز فرمود که

شعر (رجز)

باز آمدم چون عید نو تا قفل زندان بشکنم
وین چرخ مردم خوار را چنگال ودندان بشکنم

تا آخر غزل ؛ اصحاب شادیها کردند ؛ بعد از اتمام غزل بسوی مدرسهٔ خود روان شد وهفت روز دیگر سماع وجمعیّت بود

---

7 نیست KZ : است B || 10 سخنم KZ : شیخم B || خور KB : + و Z || 14 الصباح B : الصباحی ZK || که KB : — Z || 17 خوار را ZK : خور B

(۵۴۵/۳) همچنان اعزّهٔ اصحاب روایت کردند که روزی حضرتِ مولانا در باغِ چلبی حسام الدین بود؛ و آن روز از حدّ بیرون ذوقها و سماعها وشورها کردند؛ از ناگاه حضرتِ مولانا فرموذکه یاران می‌خواهم که آن خانقاهِ ضیاء الدین ازآنِ حضرت چلبیٔ ما باشذ؛ علی الصباح اصحابی که از شهر رسیذند خبر دادند که شیخِ خانقاهِ ضیا در گذشت و بر منارها صلا می‌زذند؛ و اورا هرگزسقمی والمی نا بوذه؛ و گویند آن درویش مردی بود بوّاش و متجبّر؛ ودایم از سرِ غرَض ومحبّتِ عرَضْ درعرْضِ یاران چیزها گفتی وطعنه زذی؛ از شومیٔ طعنهٔ زبانِ خوذ بطعنِ سنانِ اهلِ جنان چنان مطعون گشته کُشته شذ؛ بعد از روز سوم فرموذ که حضرتِ چلبی را درآن خانقاه شیخ کردند و اجلاسِ عظیم شذ وآن روز این مصراع را تقریر فرموذ

شعر (هزج)

ای بر سرِ گنج و از گذائی مرده

یعنی همچون خُمّی که شکم پر آب باشذ ولبِ او خشک بوَذ؛ واگرچه آفتاب برصخرهٔ سخت می تابذ واورا ازکرمِ خوذ گرم می گردانذ، امّا چون آفتاب اُفول می‌کنذ بر قرارِ اوّل سرد می شوذ؛ همانا که آفتابِ حکمتِ اولیا نیز در جانِ منکران وبذدلان همین عمل می کنذ

T, I, 616 ; H, II, 73 ۵۴۵/۳ Z ۱۵۸ ب B ۱۴۸ آ K ۲۴۵

3 کردند ZB : + و K ‖ 8 زبان BZ : زنان K ‖ 10 سوم KZ : سیوم B ‖ 11 فرموذ K : فرموذ که B می فرمود Z

شعر (رمل)

پس کلامِ پاک در دلهای کور می‌نپایذ می‌روذ تا اصلِ نور

وجماعتی که آنجایگاه از اهلِ انکار حاضر بوذند انقیاد نموذه زنّارها بریذند و مریدِ مخلص شذند

(۵۴۶/۳) الحکایه: همچنان خدمتِ ملکُ المدرّسین، زبدة المتأخّرین، بحر المعقول والمنقول، الجامع بین الفروع والاصول، مولانا زین الله والدین عبد المؤمن التوقاتی رَحْمَةُ اللهِ عَلَیْه که استاذِ اکابرِ علوم ونادرِ ممالکِ روم بوذ واورا نعمانِ ثانی وعمّانِ معانی خواندندی و درعملِ تقوی وعلمِ فتوی ابو یوسفِ دوم بوذ واین بنده هم از شاگردانِ کمترِ اوست؛ روزی در مجمعِ علمای توقات در مدرسهٔ معین الدینِ پروانه تغمّدَ اللهُ بِغُفْرَانِه روایت کرد که در زمانِ حضرتِ مولانا من در قونیه معیدِ مولانا شمس الدینِ ماردینی بوذم؛ در مدرسهٔ جلال الدین قرطایی رَحِمَهُ اللهُ همچنان روزی جماعتِ فضلا در خدمتِ شمس الدینِ ماردینی از بزرگیِ نسب وجلالتِ حسب واخلاقِ محمّدی وکراماتِ مولانا حکایت می‌کردند واو بصدقِ تمام تصدیق می‌کرد وتحسین می‌داذ ومی گریست ودیگران هم می‌گریستند ومرا در ضمیرِ دل تردّدی افتاذ که این چنین بزرگی و پاذشاهی و عالمی عاملی چرا برقص وسماع شروع می‌کنذ وخلافِ شرع را جایز می‌دارذ واین طریقت درامورِ شریعت نامشروع است ومن هرگز این خَطْرَت را اصلا بزبان نیاوردم؛ از ناگاه

T, I, 618 ; H, I, 74

۵۴۶/۳ Z ۱۵۸ ب B ۱۴۸ ب K ۳۴۶

8 نعمان ثانی BZ : نعمان الثانی K || 19 بزبان KZ : بر زبان B

12 پس . . . نور : MN ، ج ۲ ، ص ۳۱۶/۲۶۴ ؛ MA ، ص ۹/۱۱۲

صباحی مرا ببندگیِ مولانا ملاقات افتاذ و دیذم که شمسِ ماردینی نیز از طرفی رسیذ؛ فی الحال سر نهاذ و دستبوسِ مولانا کرد، من بنده نیز همان کردم که مدرّس کرده بوذ؛ دیذم که حضرتِ مولانا روی بسوی من کرده فرموذ که مولانا زین الدین در شرع مسئلهٔ هست و دانم که خواندهٔ که در حالتِ اضطرار و مخمصهٔ مهلك آدمی‌را تناولِ مردار و چیزهای حرام حلال می‌شوذ وجایز داشته اند و مباح دیذه از برای بقای نفسِ انسانی تا بکلّی هلاك نشوذ برای مصلحتِ دین واین معنی بنزدِ علما ثابت شذه است؛ اکنون مردان خذارا هم حالتی وضرورتی هست که بمثابهٔ مخمصه و استسقاست ودفعِ آن جز بسماع و رقص وتواجد واصواتِ اغانی نیست والاّ ازغایتِ هیبتِ تجلیّات وانوارِ جلالِ حقّ وجودِ مبارکِ اولیا گذاختی و ناچیز گشتی، چنانك وجودِ یخ در مقابلهٔ آفتابِ تمّوز

شعر (رمل)

بهرِ استبقای آن روحی جسد آفتاب از برف یکدم در کَشَذ

واشارتِ کَلِّمینی یا حُمَیْرَا ! جهتِ این معنی بوذ؛ و معذور دار که مارا آن مخمصهٔ عظیم و عطشِ الیم ملکث شذه است، و این حرام به ازحلال، وتلخی به از شیرین، وکفری به از ایمان؛ اینهارا دینِ عاشقانِ خوذ کرده ایم

---

4 که K : — BZ ‖ 5 که KZ : — B ‖ 7 نشوذ KZ : — B ‖ a 14 روحی KB : روح Z ‖ 17 اینهارا KZ : زاه B

7 بهر . . . کشذ : MN ، ج ۶ ، ص ۵۰۴/۹، ۴۰۱؛ MA ، ص ۲۳/۶۴۷

شعر (هزج)

برین حالم که می بینی و زآن نالم که می‌دانی

شعر (هزج)

کشا کشهاست در جانم کشنده کیست می‌دانم
دمی خواهم بیاسایم ولیکن نیستم امکان

همانا که خرابات عاشقان عمارت پذیر نیست و در عبارت بیان نمی گنجد

شعر (هزج)

آن علم که در مدرسه حاصل گردد کاری دگرست وعشق کاری دگرست

وزین الدین گفت که از هیبت مولانا بر من چنان حالتی طاری شد که تا چه وقت بیخود افتاده بودم ؛ چون بخود آمدم ، سر بر قدم مبارکش نهادم واستغفار کردم و باخلاص تمام مرید مخلص گشته محبّ سماع شدم ؛ چنانک سماع بکلّی غذای جان من شد ؛ تمامت علما آفرینها کرده اعتقادشان یکی در هزار شد

(۳ / ۵۴۷) همچنان خدمت چلبی شمس الدین ابن مدرّس وسیّد الادبا مولانا فخر الدین دیودست چنان روایت کردند که در آن زمان جماعتی از علمای شریعت در تحریم رباب چیزها می‌گفتند و منع رباب می‌کردند ؛ خبر بحضرت مولانا رسیده فرمود که آهن سرد می‌کوبند ؛

T, I, 621 ; H, II, 76-7 ۳۴۸ - ۳۴۷ K آ ۱۴۹ B ب ۱۵۹ Z ۳/۵۴۷

1 شعر KZ : — B ‖ 3 شعر KB : — Z ‖ 8 شعر KB : بت Z ‖ 9 b ذکر KZ : دیکر B ‖ ذکر KZ : دیکر B ‖ 15 همچنان KB : الحکایه Z ‖ 17 می گفتند KZ : — B ‖ 18 نارسیده KZ : نارسید B

والله ثمّ والله بر سرِ گورشان رباب خواهند زدن ؛ بعد از وفاتِ حضرتش مگر یاران در میدانِ قونیه در سماع بودند ، از ناگاه یارانِ
3 عظیم یاران را در پیچید ، سماع کنان سماع کنان بگور خانهٔ قاضی سراج‌الدین رَحِمَهُ اللهُ در آمده سماعِ عظیم کردند وآن حکایت‌را یاد کرده سر می نهادند و انصافها می دادند

6 (۵۴۸/۳) همچنان خدمتِ مالکِ أزِمّةِ ألفضلا مولانا صلاح الدینِ ملطی رَحِمَهُ اللهُ روایت چنان کرد که روزی حضرتِ سلطان ولد فرموذ که جدّم مولانای بزرگ قَدَّسَ اللهُ سِرَّهُ ألعزیز بحضرتِ
9 والدم در آخرِ وقت وصیّت فرموذ که خذاوندگارم جلال الدین محمّد اینک بحضرتِ الله می‌روم وملازمِ انوارِ ذاتِ حق خواهم بوذن

شعر (هزج)

12 ما زاذه ز ذاتیم سوی ذات رویم بر رفتنِ ما دهید یاران صلوات

وهمانا که منهیانِ عالمِ غیب وقاصدانِ ملأ اعلا پیوسته اخلاق واخبارِ اخلاف را بارواحِ اسلاف می رسانند تا در چه حالند وبچه مشغولند ؛
15 الله الله آنچنان باش ودرآن کوش که من درآن حضرت شاذان وسر افراز باشم ، نه آنک از سرِ تشویر سر درپیش افگنم وخجل گردم واین وصیّت‌را همچون حلقهٔ زرّین در گوش کن

T, I, 622 ; H, II, 76 - 7 ۵۴۸/۳ Z ۱۵۹ ب B ۱۴۹ آ K ۳۴۸

1 ثم والله KZ : ثم بالله B || 6 همچنان KB : الحکایه Z || 13 اخبار KB : + و Z || 15 باش KZ : — B

شعر (سریع)

فَكُن جديثًا حَسَنًا ذِكْرُه وإنَّما ٱلنَّاسُ أحَادِيث

و همچنان کرد که فرموده بوذ ، و اشارت کرده و صذ هزار چندان ؛ 3
و عاقبة الامر کمالِ حال بجائی رسیذ که فرموذ

شعر (رمل)

تو دلا چنان شذستی ز خرابی و زمستی سخن پذر نگوئی هوسِ پسر نداری 6

(۵۴۹/۳) همچنان از کرامِ اصحاب منقولست که خدمتِ بهاء الدین بحری در آبگرم رنجورِ عظیم شذه بوذ؛ چنانک بکلّی ازو اومیذِ حیات بریذند ، حضرتِ مولانا فرموذ که همچنان با جامه خوابش بر داشته 9
بحمّامِ آبگرم بردند و در حوضِ دغدغی چندانی درمیانِ آبگرمش غوطه داذ که در شمار آیذ ؟ و تمامتِ یاران بی خوذ گشته از مذکور دست شستند و در حیرت افتاذند که زین سان معالجهٔ غریب هیچ 12
طبیبِ لبیب کسی را نکرده است وکسی ندیذه است وکسی را مجالِ دم زذن نبوذ مگر فرزندش صلاح الدین فریاذ بر آورد ؛ حضرتِ
مولانا بدستِ مبارکِ خوذ بهاء الدین را از آب بیرون آورده فرموذ 15
تا لحظهٔ آسایش کنذ؛ همانا که چون برخاست طعام خواست و شفای عاجل حاصل گشته روانه شذ وگفت:

T, I, 622 ; H, II, 77

۵۴۹/۳ Z ۱۶۰ آ B ۱۴۹ ب K ۳۴۸

8 عظیم KB : — Z || اومید KB : امیذ Z || 11 غوطه KB : غوط Z || 13 نکرده است KB : نکرده Z

شعر (رمل)

تو شفائی چو بیائی خوش و رو بنمائی سپهِ رنج گریزند و نمایند قفا

3 و همچنان ازآن قدرت و تصرّفِ عظیم صد هزار منکرِ مستکبر باقرار آمده مرید و مؤمن شدند و بهشتی گشتند

(٥٤٨/٣) همچنان منقولست که روزی در صفتِ بذگوهرانِ منکر

6 معانی می گفت؛ فرموذ که مگر عقربی در کنارِ جوئی گشت می‌کرد؛ از ناگاه سنگ پشتی یعنی کاسو سوی عقرب بیامذ که در چه کاری؟ گفت چاره‌ٔ می‌جویم تا آنسوی جویم گذر افتذ که مرا قوم و فرزندان

9 آنسویست؛ کاسو بحکمِ شفقت و غریب نوازی عقرب را چون خویشانِ اقرب بر پشت بگرفت و بر روی آب روانه شذ؛ چون در میانه‌ٔ جو رسیذند عقرب را هوسِ نیش زذن شذ بر پشتِ سنگ پشت خیشی

12 می‌کرد؛ پرسیذ که چه می‌کنی؛ گفت: هنر نمائی میکنم؛ تو کرمِ خوذ نموذه بر ریشِ من مرهم نهاذی، من بر تو نیش می‌زنم و بر تو مهربانی‌ٔ من همین است؛ همان لحظه کاسو در آب غوطه خورد و عقربِ نابکار

15 بمارِ جهنم پیوست و این بیت را فرموذ

شعر (طویل)

أَلاَ فَاقْتُلُوا النَّفْسَ الْخَبِيثَ وَبَادِرُوا

18 وَلَا تَتْرُكُوهَا حَيَّةً فَهِيَ عَقْرَبُ

T, I, 624 ; H, II, 79 ٣٤٩ K آ ١٥٠ B ب ١٦٠ Z ٥٥٠/٣

1a خوش BZ : بما K || 5 همچنان KB : الحکایه Z || 6 کنار KZ : کنارهٔ B 10 آب KB : + روان Z || 12 پرسید که KZ : گفت B || 13 بر ریش KZ : بریش B || 14 همین K : همان BZ || 17 بادروا BZ ; + ها K

شعر (رمل)

جاهل ار با تو نماید همدلی عاقبت زخمت زند از جاهلی
مهرِ ابله مهرِ خرس آمد یقین کینِ او مهرست و مهرِ اوست کین

(۵۵۱/۳) همچنان منقولست که روزی جلال الدینِ مستوفی رَحِمَهُ اللهُ ولیمهٔ عظیم ساخته بوذ و تمامتِ اکابر را خوانده ؛ چون خوان را بینداختند و صلای افطارِ طعام کردند هر یکی برغبتِ تمام و اشتهای صادق بلوت مشغول شذند؛ همانا که حضرتِ مولانا افطار نکرد والتفات ننموذ ؛ مستوفیِ سر می‌نهاذ و الحاح می‌کرد ؛ خذاوندگار تمهیدِ عذر فرموذ که معدهٔ ما قوی ضعیف شذه است و بذآن جانورِ لاغرِ پشتِ ریش گشته را می‌مانذ که در وقتِ پالان نهاذن نالان و منحنی شوذ و تحمّلِ آن بار ندارذ؛ چه اگر کوفته نگشتی، کوفتهٔ چند خورده شذی؛ مستوفیِ بیچاره گریان گشته مستوفا بندگیها کرده بنده و مرید شذ ، ویاران را بتشریفاتِ فاخر مشرّف گردانیذ و آن روز سه هزار درهم قوّال‌انداز داذ

(۵۵۲/۳) همچنان منقولست که روزی جماعتی از اصحابِ جدل وارباب حِیَل سؤال کردند که چون حق سبحانه و تعالی از کتمِ عدم وجودِ مبارکِ آدم علیه السلام بظهور آورد واز آب وگل ترکیبش فرموذ که خَمَّرْتُ طِینَةَ آدَمَ بِیَدِی اَرْبَعِینَ صَبَاحًا ، عجبا درآن

T, I, 626 ; H, I, 80 ۳۵۰ K آ ۱۵۰ ب ۱۶۰ Z ۵۵۲-۵۵۱/۳

3 مهر . . . اوست کین KBZh : — Z ‖ 4 همچنان KB : الحکایه Z ‖ 5 الله BZ : + عظیم K ‖ 10 در KB : — Z ‖ 13 درهم BZ : درم K ‖ 16 سبحانه BZ : — K

2 جاهل . . . جاهلی : MN ، ج ۶ ، ص ۳۵۵/ ۱۴۲۴ ؛ MA ، ص ۸/۵۸۶
3 مهر . . . اوست کین : MN ، ج ۲ ، ص ۳۶۴/ ۲۱۳۰ ؛ MA ، ص ۱۱/۱۵۱

آب و گلِ او کاه آمیخته بوذ یا نی؟ فرموذ که در قرآنِ مجید خَلَقَ الاِنْسَانَ مِن صَلْصَالٍ کَالفَخَّار (١٤/٥٥) فرموذه است که معنیش آب و گلِ محض باشذ ، واگر در آن آب و گل کاهی آمیخته بوذی پاشنهای من نکفتی وهردو پاشنهٔ خوذ را باز نموذ که ازآبِ وضو در یخبندان و ریاضتِ سماع شکافها کرده بوذ ، همشان ازآن جوابِ شافی ولطفِ وافی حیران مانده باخلاصِ تمام بنده و مرید شذند وبذآن حلمِ خلیلی و علمِ حبیبی انصافها داذند

(٥٥٣/٣) الحکایه : اولادِ مدرّس چلبی شمس الدین و بدر الدین رَحِمَهُمَا اللهُ حکایت چنان کردند که در اوّلِ وهلت که مریدِ حضرتِ مولانا شذیم ، از هیبتِ او دهشتِ عظیم بر ما غالب گشته مجالِ حرکت نداشتیم و در حجرهٔ مدرسهٔ مبارک منزوی گشته می‌سوختیم ؛ مگر جهتِ خذاوندگار بر بامِ مدرسه خوابگاهی ساخته بوذند ؛ و مُحجّر کرده ؛ همانا که شبی از سرِ روزنِ ما سرِ مبارک را فروذ آورده فرموذ که بالا بیائید که درین ایّام زیرِ سقف خفتن گرانی وکسل می آورذ ؛ بهتر آن باشذ که سقفِ سماوات را تفرّج کنان بخواب رویذ؛ چون بر بام برآمذیم ؛ دیذم که بدامنِ مبارکِ خوذ خاکِ لطیف پرکرده بیاورد و درکنارِ بام فرو ریخت و گفت : برای وضو و میزک بایست شوذ تا شما را بزیر آمذن زحمت نباشذ و از وفورِ این رحمت ما را طاقتِ صبر نمانده بیخوذ شذیم ؛ دیذم که خذاوندگار سرِ ما را بر

T, I, 626 ; H, II, 80 ٥٥٣/٣ Z ١٦٠ آ B ١٥٠ آ K ٢٥٠

2 که B : — KZ ‖ 8 الحکایه Z : همچنان KB ‖ 11 مبارک BZ : — K ‖ 14 بیائید KZ : بیایند B ‖ 17 ریخت Z : بریخت KB ‖ 18 بزیر آمذن KB ~ زحمت نباشذ Z

سرِ زانو نهاذه مرحمت می‌فرموذ و بوسها می‌داذ ؛ زهی شفقتِ شاهانه ودلداریٔ پذرانه و بنده نوازیٔ محبّانه و مرید پروری وکمالِ متابعتِ محمّدی ! چنانکٔ فرموذ

شعر (مجتث)

بیا بیا که تو از نادراتِ ایّامی براذری پذری ماذری دلآرامی
بنامِ خوبِ تو مرده زگور برخیزذ گزاف نیست براذرچنین نکو نامی

(۳/۵۵۴) مرویست که روزی خدمتِ معین الدینِ پروانه بزیارت آمذه بوذ ؛ التماس نموذ واجازت خواست که بالای تربهٔ سلطان العلما قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ قبّهٔ نادر وطاق غریب بنا کنذ ؛ مولانا فرموذ که چون بهتر از قبّهٔ افلاکٔ نخواهذ بوذن ، پس برین طاقِ مینا اختصارکن وفارغ باش؛ سر نهاذ وخدمات نموذ

(۳/۵۵۵) الحکایه : همچنان از اصحابِ عظام منقولست که خدمتِ خواجه شمس الدینِ عطّار رَحِمَهُ اللهُ از جملهٔ مریدانِ قربت یافته بوذ، واز اربابِ قبابِ وهّاب شذه ، واوقات بتجرّعِ صهبا میل کردی ودرحالتِ مستی مغیّبات وکرامات گفتی ؛ مگر روزی همچنان مستِ طافح بر خاست وبحضرتِ مولانا آمذ وازو شمع وشاهد ونقل وغیره التماس نموذ وبجدّ گرفت ؛ فرموذ که اورا درحجرهٔ کرده شمعی پیشِ او نهاذند ؛ وخاتونش را شاهدِ وقتِ او گردانیذه انواعِ نقلها مهیّا

۳/۵۵۴ ـ ۵۵۵ Z ۱۶۱ آ B ۱۵۰ ب K ۲۵۱
T, I, 627 ; H, II, 81

b6 نامی KB : + الحکایه Z ‖ 9 طاق BZ : طاق K ‖ 11 خدمات KB : خدمت Z ‖ 12 اصحاب ZB : — K ‖ 13 رحمة الله KZ : رحمة الله علیه B ‖ 18 خاتونش را KZ : خاتون مذکور را B

کردند ؛ بعد از ازالتِ سُکر چون بخود آمد و خود را در حجرهٔ مدرسه یافت و خاتون را در پهلوش نشسته دید ، دیوانه وار پرسید که این چه حالتست؟ چنانک واقع شده زن باز گفت ؛ فریاد کنان بر خاست وجامه ها را بر خود چاک زده خاک بر سر می‌کرد واشکهای خونین می ریخت ؛ حضرتِ مولانا مذکور را درکنار گرفته دلداریها فرمود و برو بخشود ؛ همان ساعت سر در قدمِ خداوندگار نهاده از سرِ آن شر بر خاست وتوبهٔ نصوح کرده چندانک زنده بود دیگر طعامِ روز نخورد

(۳/۵۵۶) همچنان روزی در معرفت فرمود که حق تعالی می فرماید که من نیازِ بندگان را چندان دوست می‌دارم که اگر بندگانِ من مسکنت و مذلّت ننمودندی وتضرّع نکردندی نیاز را از ایشان می بردم ومن بخودیٔ خود بذیشان نیازمندی می نمودم؛ امّا حضرتِ بی نیازِ من نیازمندان را دوست می دارد

(۳/۵۵۷) همچنان درویشی را گفتند که ترکِ نیاز چرا کردی؟ گفت : چندان نیاز نمودم که بی نیاز شدم ؛ نیاز منزلِ آخرین است ؛ پیوسته بی نیاز نیاز را دوست می دارد

۳/۵۵۶ ـ ۵۵۷ Z ۱۶۱ ب B ۱۵۰ ب K ۳۵۲ T, I, 628 ; H, II, 82

2 خاتون را KZ : خاتونش را B || دیوانه وار KZ : ازو B || 3 حالتست Z : حال است KB || 9 همچنان KB : الحکایه Z || 14 همچنان KB : الحکایه Z || که ترک KZ : — B

شعر (مجتث)

پریر عشق مرا گفت من همه نازم
همه نیاز شو آن لحظه که ناز کنم

چو ناز را بگذاری همه نیاز شوی
من از برای تو خود را همه نیاز کنم

(۵۵۸/۳) الحکایه : همچنان اعزّه اصحاب که مقرّبان جناب آن حضرت بودند ، چنان روایت کردند که غرّه ماه رمضان مبارک شده بود ؛ از ناگاه حضرت مولانا از میان یاران ناپدید شد ؛ چندانی درجایهای معیّن طلب کردند کس نشان نداد ، ویاران فوج فوج سوبسو جستند ؛ اصلا مقامش معلوم نگشت ؛ وهمگان سوار گشته درین حالت حیران ماندند ؛ مگر در باغچه مدرسه بچاه آبی که بود درآمده یوسف وار معتکف گشته است وفرو کشیده وهیچ کسی را خبری نی ؛ همانا که روز عید مبارک که اصحاب ملول ومأتم زده نشسته بودند ، بیرون آمده بمدرسه خرامید ؛ غریو از نهاد عاشقان برخاسته شادیها کردند وبسماع شروع فرموده این غزل را سرآغاز کرد که

شعر (مضارع)

باز آمد آن مهی که ندیدش فلك بخواب
آورد آتشی که نمیرد بهیچ آب

الی آخره

واکابر شنیده جوق جوق بزیارت حضرتش مشرّف می‌شدند

T, I, 628 ; H, II, 82

۵۵۸/۳ Z ۱۶۱ ب B ۱۵۱ ب K ۳۵۲

2 من K : — ZB ‖ 4-5 چو ناز را ... کنم KB : — Z ‖ 6 الحکایه BZ : — K ‖ 8 چندانی ZB : چندانک K ‖ 10 جستند KH : می جستند Z ‖ 11 باغچه BZ : بنجه K ‖ 13 که KZ : — B ‖ 20 می شدند KZ : می شوند B

(۳/۵۵۹) همچنان خدمتِ ولیِّ پنهانی، گوهرِ بحرِ لا مکانی مولانا اختیارالدین امام رضی اللهُ عنه روایت کرد که روزی حضرتِ مولانا بباغِ چلبی حسام الدین می‌رفت تنها؛ ومن بنده در پیِ آن سلطانِ دین آهسته آهسته می‌رفتم؛ وسوگندانِ عظیم می خورد که بحقِّ ذوالجلال وآلا کرام که برین چشمهای ظاهر می‌دیدم که حضرتِ شیخ گزی از زمین بالاتر بین السماء والارض می رفت ومن بیهوش گشته افتاده ام؛ چون برخاستم؛ خداوندگار بکارِ خوذ رفته بوذ؛ روزی در خلوت بگوشِ من فرموذ که کمتر از مرغی نتوان بوذن؛ خصوصا که مرغانِ عرشی و گفت:

شعر (رمل)

مرغِ باغِ ملکوتم نیم از عالمِ خاک
دو سه روزی قفصی ساخته اند از بدنم

(۳/۵۶۰) همچنان مگر بعضی از یارانِ فقیر از قلّتِ منال وکلّتِ حال شکایت می‌کردند؛ فرموذ که درزمانِ مصطفی علیه السلام قحطِ عظیم شذه بوذ واز صحابه یکی‌را مُدّی آردِ جو بوذ؛ وبر حضرتِ رسول تشنیع می‌زذ که درین ایّامِ غلا چه خواهم کردن؛ فرموذ که آن آرد را بفروش وتوکّل کن؛ بحکمِ اشارتِ نبوی بر دوش گرفته میانِ اصحاب مزاد می کرد که یک مُد آرد که می‌خرد؟ هیچ کسی مشتری نشذ ورغبت

T, I, 630 ; H, II, 83 ۳۵۲ K | ۱۵۱ B ب ۱۶۱ Z ۳/۵۵۹

1 همچنان KB : الحکایه همچنان Z || 6 می رفت KZ : رفت B || 7 در خلوت BZ : بخلوت K || 12 بدنم KB : + الحکایه Z || 14 علیه السلام KB : صلم Z || 18 یک مد KZ : یک من B || ارد BZ : جو K || کس KZ : کس B

نکردند ، یکی می‌گفت که من یکماهه قُوتی دارم ، آن بمن کافیست ؛ دیگری می‌گفت که من قوتِ ده روزه دارم ؛ صحابهٔ دیگر می‌گفت : مرا دو روزه طعام هست ، چون هیچ نمانند رزّاق حاضرست ؛ تا حدّی که درویشی گفت : مرا لقمهٔ هست که شب افطار کنم ؛ ذخیره‌ام نمی باید ؛ همچنان حضرتِ رسول صلعم تصرّف فرموده علی حده هر یکی‌را قوّتِ توکّل بخشیده بود که اصلا غمِ قوت نداشتند وعلَم در سلوکِ ملوکِ حقیقت می افراشتند ؛ همانا که آن صحابیٔ عزیز خجل گشته ، حضرتِ رسول فرموذ که ترا دو ماهه قوتی هست و هنوز شکایت می‌کنی روا نباشذ وآن را حق تعالی نپسندذ ؛ فی الحال تصدّق نموذه توبه کرد و توکّل نموذ و بقوّتِ روحانی مؤیّد گشت

شعر (رمل)

هین توکّل‌کن ملرزان پا و دست رزقِ تو بر تو ز تو عاشق ترست
گر تو نشـــتابی بیاید بر درت ور تو بشتابی دهذ دردِ سرت
تو نهٔ زآن نازنینانِ عزیز که ترا دارند بی جوز وموز

یاران استغفار کرده شکرها کردند و فارغ شذند

---

1 یک ماهه BZ : یک ماهنه K ‖ 5 صلم KZ : الله B ‖ 8 سلوک KZ : + و B ‖ 12 ه و KZ : و B ‖ b بر KZ : از B ‖ زتو BZ : بتو B ‖ b 13 درد سرت KZ : + زررا خاک و سنگ بیرون کسیدند و بعالم اوردند تا خلایق منفعت کیرند ، همانا که این مدخلان B ‖ 15 شدند KB : + الحکایه Z

12 هین ... عاشقترست : MN ، ج ۵ ، ص ۱۸۲/۲۸۵۱ ؛ MA ، ص ۵۰۹/۲۳

13 کر تو ... درد سرت : MN ، ج ۵ ، ص ۱۵۴ (در نوط) ؛ MA ، ص ۹۵ ؛ ۲۵/

14 تونهٔ ... مویز : MN ، ج ۵ ، ص ۱۸۲/۲۸۴۵ ؛ MA ، ص ۵۰۹/۲۰

(۳/۵۶۱) همچنان روزی فرمود که مردمِ عاقل چندانی زحمات کشیدند و رنجهای حدّ دیدند ، تا سیم و زر را در خاک پنهان کنند تا کسی از آنجا فایده نگیرد ؛ عاقبة الامر همه‌شان عور و بی نوا خواهند رفتن وآن مال مردریگ خواهد ماندن

شعر (رمل)

عاقبت تو رفت خواهی نا تمام کارهایت ابْتَر و نانِ تو خام
ازخراج ار جمع آری زر چو ریگ تو بمیری وآن بماند مرد ریگ

(۳/۵۶۲) همچنان روزی فرمود که مردی آنست که خاک را زر کند ؛ امّا مردی آنست که زر را خاک کند ؛ ولله الحمد که در هر دو حال پهلوانیم

شعر (رمل)

پیشهٔ مردی ز حق آموختیم پهلوانِ عشق ویارِ احمدیم

(۳/۵۶۳) همچنان روزی بخدمتِ پروانه عذری می خواست که کشتیٔ وجودِ درویش در بحرِ تصرّفِ حق بحکمِ خود نیست

شعر (بسیط)

تَجْرِی الرِّیَاحُ بِمَا لَاتَشْتَهِی السُّفُنُ

۳/۵۶۱ ـ ۵۶۳ Z ۱۶۲ آ B ۱۵۱ ب K ۳۵۵ T, I, 632 - 3 ; H, II, 85

3 نکیرد KB : نکیرند Z || 7 مردریگ KB : + الحکایه Z || 9 کند KZ : کنند B || 11 شعر KZ : — B || 12 احدیم KB : + الحکایه Z || 14 درویش KZ : — B || 15 شعر B : — KZ

6 عاقبت ... خام : MN ، ج ۳ ، ص ۱۲۹/۹ ؛ MA ، ص ۷/۱۹۶
7 از خراج ... مردریگ : MN ، ج ٤ ، ص ۶۷۱/۳۱۸ ؛ MA ، ص ۲۱/٤٤۱
16 تجری . . . السفن : دیوان ابی الطیب المتنبی ، ج ٤ ، ص ۲۳۶

وَاللهُ غَالِبٌ عَلَى اَمْرِهِ (۲۱/۱۲)؛ هر که نورِ چهرهٔ یَفْعَلُ اللهُ مَا یَشَاءُ (۲۷/۱٤) را مطالعه کند هیچ اعتراض در نهادِ او نماند و برهمهٔ خلایق مرحمت نماید و همچنان نیکیٔ که برای رضای الله بوَد خالصًا لِوَجْهِ اللهِ به از نورِ آفتاب بوَد و ماهتاب، واستخوانِ محسن در گور روذ، امّا نور در زیرِ گور نروذ؛ بیازما اینک نورِ آفتاب را در گور کن باز بر سر آید و فرو نماند؛ این سخن پایان ندارذ، یعنی نیکیٔ نیکان همچنانست اگرچه نیک مرد در گور فرو روذ امّا نورِ احسانِ او وتابشِ نامِ نیکِ او تا ابد الاعصار درخشان باشذ

شعر (بسیط)

وَ اَلخَیْرُ کالشَّمْسِ لا یَخفَی إلَی اَلاَمَد

و این کلمات ترکیبِ ایشانست؛ پروانه سر نهاذ و بر خاست ویاران را بی حدّ بندگیها نموذ

پایان جلد اوّل

9 شعر K : — BZ || 10 یخفی KBZ : یکفی Kh

ve Mevlevîlik tedkiklerinin başlamasından itibaren kısmen veya tamamen tercüme edilmştir.

Türkçe tercümeleri

1) Zâhid b. 'Ârif tarafından 803 h./1400-01 m. *Maḫzan al-asrār*[1] adıyla yapılan tercüme. *Manāḳib al-'ārifīn*'in, dil bakımından oldukça sâde olan bu tercümesinde, Şams al-DIn-i Tabrîzî bölümünde anlaşılması güç bazı parçaların çıkarıldığı ve manzum kısımların ve âyetlerin olduğu gibi bırakılıp türkçeye çevrilmedikleri görülmektedir.

2) Gevrek Zâde Hasan (ölm. 1216 h. 1801 m.)[2], *Tarcuma-i manāḳib al-'ārifīn.*[3] 1210 h. de yapılan bu tercümede manzum kısımlar hariç diğer kısımlar tamamiyle Türkçeye çevrilmiştir.

3) 'Abd al-Bāḳî b. al-Şayḫ al-Sayyid Abū Bakr Dede Efendi[4], *Tarcuma-i manāḳib al-'ārifīn* veya *Tarcuma-i Aflāḳî*[5], aslına sâdık kalınarak yapılan bu tercümeye mütercim 1208 h./1793 m. de başlayıp 1212 h./1797 m. de bitirmiştir. Tercümede aslına sadık kalınmakla beraber bazan anlaşılması güç yerlerde açıklama mahiyetinde ilâveler yapılmıştır. Ancak, açıklama mahiyetinde olan bu ilâveler, eserin bütününe nazaran hiç mesabesindedir. Ayrıca Farsça beyitlerin çok azının tercüme edildiği, çoğunun ise, olduğu gibi bırakıldığı görülmektedir.

4) **T** = Ahmed Eflâkî, *Âriflerin menkıbeleri*, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı, Dünya edebiyatından tercümeler, Şark-İslâm klâsikleri: 26, c. I-II, Ankara, 1953-54. Eserin

[1] Tavsifi için bk. İstanbul Kitaplıkları Tarih-Coğrafya katalogları 6. fasikül, İstanbul, 1946, s. 533

[2] Tercüme-i hali için bk. M. Süreyya, Sicill-i Osmani, c. II., s. 162 M. Tahir, Osmanlı müellifleri, c. III, s. 213

[3] Muhtelif nushaları için bk. Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri c. I, s. XCVI-XCVII (önsöz)

[4] Tercüme-i hali için bk. Sicill-i Osmâni, c. I, s. 300

[5] Muhtelif nushalar için bk. H. Ritter, Philologika XI, Der İslam c. XXVI, s. 130; İstanbul kitaplıkları Tarih-Coğrafya katalogları, 6. Fasikül s. 444.

Bu ve diğer bazı nushalarla yapılan karşılaştırmada istinsah tarihleri H. X. asrın sonuna kadar çıkan nushaların tertip bakımından biribirinden biraz farklı oldukları ve bu bakımdan iki gruba ayrıldıkları görüldü. Buna göre mevcud nushaların şecereleri şu şekilde gösterilebilir :

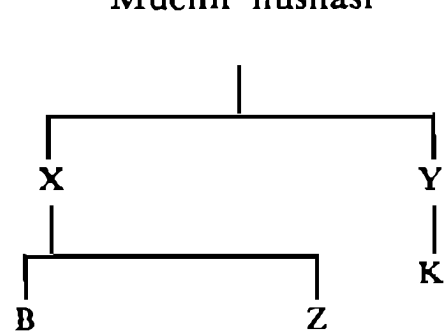

K (= Konya) nushasının istinsah edildiği meçhul nushada müstensih tarafından rivayetlerin tertibinde, yukarıda anlatılan sebepler dolayısiyle bazı değişiklikler yapıldığı anlaşılmaktadır. **B** (=Bursa) nushasındaki rivayetlerin kenarlarında "bu rivayetin falan bölümde olması lâzımdı" gibi kayıtlar, gerek kendisinin, gerekse onunla aynı tertibi muhafaza eden **Z** (=Serez) nushasının, müellifin orijinal nushasına istinad eden bir nushadan istinsah edildiklerini göstermektedir.

Metnin tesisinde faydalanılan bu üç nusha, yukarıdaki tavsiflerinden de anlaşılacağı üzere istinsah tarihleri bakımından başkalarına nazaran oldukça eski sayılabilecekleri gibi istinsah edildikleri devirlerde okunup başka nushalarla da karşılaştırılmışlardır.

Manāḳib al-'ārifin'in tercümeleri

Manāḳib al-'ārifîn, başta türkçe olmak üzere tamamen veya kısmen muhtelif dillere tercüme edilmiştir. Türkçe tercümeleri Anadolu'da muhtelif devirlerde ve muhtelif şahıslar tarafından yapıldıkları için Türk dili ve tercüme tekniği bakımından büyük bir ehemmiyet taşır. Bu tercümelerden ilkinin, kendi devrine ait metinlerin azlığı göz önünde bulundurulursa, bir kat daha değeri artar. Eser, Avrupa'da Mevlânā

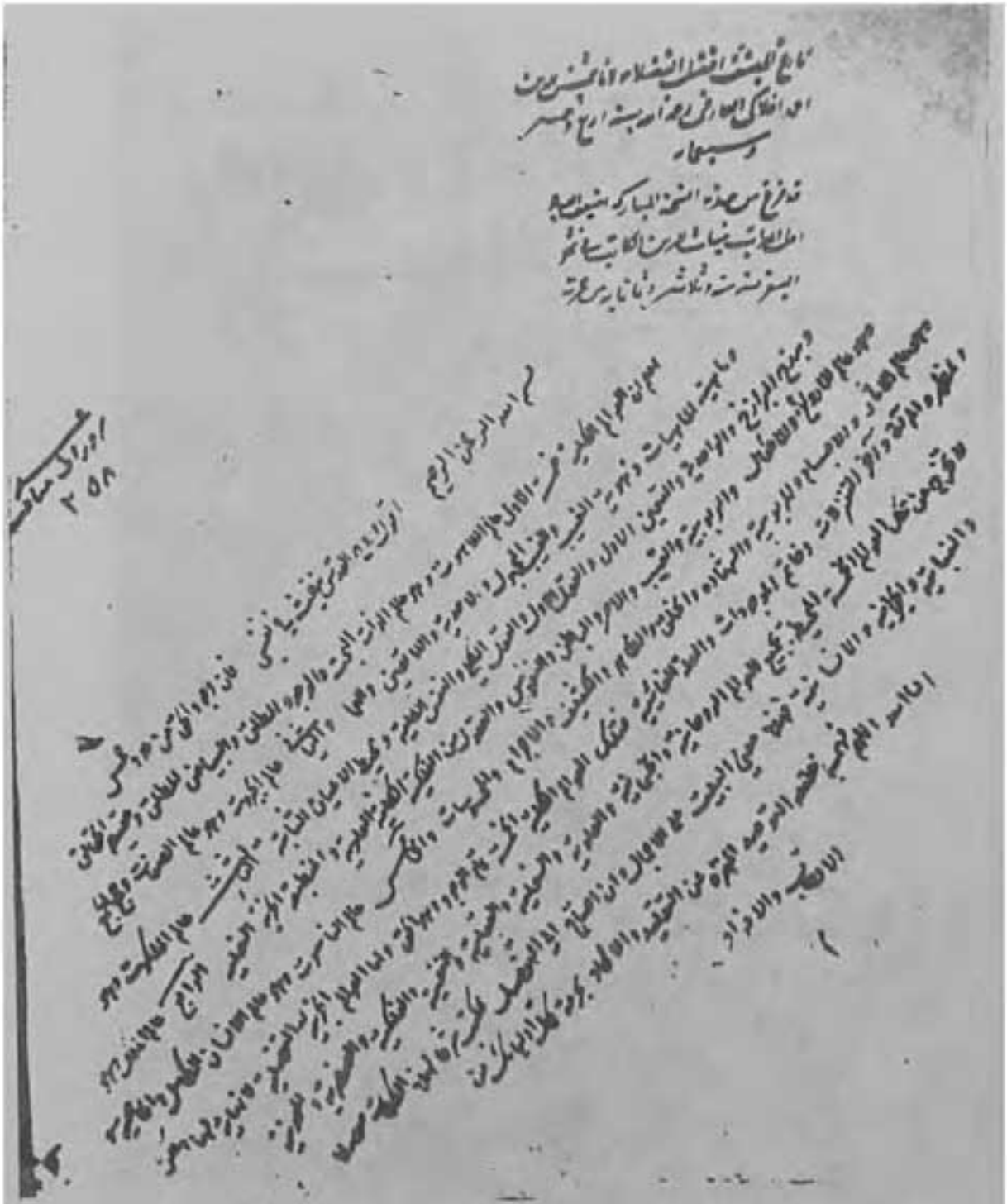

Lev. VII — B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref Zade Dergâhı 1203 No. lu Manāḳib al-ʿārifīn nushasının 836 tarihli istinsah kaydı

Lev.VI — B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref Zade Dergâhi 1203 No.lu Manāḳib al-ʿārifīn nushasının ilk sahifesi

Lev. V — Z = Süleymaniye Kitaplığı Serez 1794 No. lu Manāḳib al-ʿārifīn nushasının 828 h. tarihli ferāg kaydı

Lev. IV — Z = Süleymaniye Kitaplığı Serez 1794 No. lu Manākib al-'ārifīn nushasının ilk sahifesi

B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref - Zâde dergâhı 1203, Miklabı kopmuş, şemse ve zincirekli tamir görmüş koyu kahve rengi meşin cild içinde 27 X 17.8 (18.3 X 11.4) cm. eb'adında olup 259 varaktır. Her sahifede 22 satır vardır. Yazı talik, söz başları kırmızı mürekkeple. Noktalar çok defa ihmal edilmiştir. Bazen de asıl yerlerine konmamıştır. Bazı rivayetlerin kenarlarında, bulunmaları gereken yerler işaret edilmiştir. (meselâ bk. 141b, 139a, 149a, 193b vb.). Kitabın başına sonradan ilâve edilen bir varakta "Kınalı zade Efendi Ḥasan Çelebi hazretlerinindir" diye bir kayıt vardır. Arka sahifede (b) ihtimal vaktile bu cild içinde bulunan kitapların bir listesi verilmiştir. Bu listeye göre bu cild içinde 1) *Şarḥ-i ba'ẓi aḥādîṯ-î şarîfa bi 'l-fārisiyya*; 2) Abū Muḥammad 'Abdallāh b. Muḥammad al-Ḳalānisi, *Kitāb fi't-taṣavvuf;* 3) Nacmaddîn al-Kubrā, *Risāla fi ādāb al-ṣūfiyya;* 4) Mavlānā Calāl al-Dîn Rūmî, *Fihi mā fih;* 5) Aflākî, *Manāḳib al-'ārifîn* bulunmakta imiş. Ayrıca 1ᵃ da Bursa'da Çelebi zâde İsma'îl 'Āṣım'ın istishab kaydı vardır. Giyāṯ al-Dîn al-Kātib tarafından 836 h. yılının safar ayında istinsah edilmiştir. İmlâ hususiyetleri bakımından harflerin noktalarını ihmal hariç Serez nushasına benzemektedir.

Bh = Bursa Eşref - Zâde dergâhı 1203 No. lu nushada başkaları tarafından işaret edilen farklar

K = Konya Âsar-ı Atika Müzesi 2158. Kahve rengi meşin bir cilt içinde olup 25.6 × 17.5 (19 × 13) cm. eb'adındadır. 676 sahifedir. Yazı talik, söz başlıkları kırmızı mürekkeple olup her sahifede 17 satır vardır. Unvan sahifesini teşkil eden iki sahife müzeyyen. 978 h. de Vezir-i a'zam Mehmed Paşa tarafından vakfedilmiştir. 869 safarinin yarısında 509 sahifelik bir kısmının, arta kalanının ise, aynı yılın Cumada'l-ulâsının 14 ünde istinsahı ikmal edilmiştir (bk. vrk. 509 ve 676). Ancak nushanın, sunulan metinde işaret edildiği gibi ilk yarısında yirmi otuz sahife kadar eksiği vardır.

Bu nusha da imlâ hususiyetleri bakımından ڭ ve bir sesliden sonra ه lerin noktasız yazılmaları hariç **Z** (= Serez) nushasına benzemektedir.

Kh = Konya Âsâr-ı Atika Müzesi 2158 No. lu nushada başkaları tarafından gösterilen farklar.

Z = Serez (Süleymaniye Kütüphanesi) 1794, Miklaplı, şemse ve zincirekli koyu kahve renkli meşin bir cilt içinde bulunan bu nusha 17.5 X 27 (yazı eb'adı: 21.5 X 14) cm. eb'adında olup 284 varaktır. Her sahifede 21 satır vardır. Manāḳıb al-'ārifīn 1^{b}-283^{b} arasındaki sahifeleri işgal etmektedir. Başında as-Sayyid 'Abd al-Raḥmān b. Aḥmad Amīn al-Sirozi'nin, bu nushayı Siroz Kütüphanesine vakfettiğine dair vakıf mühürü vardır. Sonda vrk. 284^{a} da Mavlānā'nın soyunun Abū Bakr'a kadar uzanan muhtelif şecereleri verilmektedir. 284^{a-b} de Türk şairlerinden Muhyi'nin iki türkçe gazeli vardır. Bu nusha, Yūsuf b. Sulaymān tarafından 828 h. de istinsah edilmiş ve ondan oğlu Sulaymān'a intikal etmiştir.

Bu nushanın yazı hususiyetleri:

1) د harfi, Farsça kelimelerde ی den veya bir sesliden sonra ذ olarak yazılmıştır. Meselâ: پَیْذا ve کُنَذ gibi. Arapça kelimelerden ise sadece خدمت kelimesi daima خذمت şeklinde yazılmıştır.

2) پ ، چ ، ژ harfleri, bazan ب ، ج ، ز şeklinde yazılmıştır.

3) گ harfi, bazan ve çok defa güç hallerde ک in üzerine (ٔ) nokta konulmak suretiyle ڭ şeklinde belirtilmiştir.

4) Kelime içindeki hemzeler daima ی ile gösterilmiştir. Meselâ: فواید فوائد ، وقایع وقائع şekillerinde yazılmıştır.

5) Arapça kelimelerde elif-i mamdūda'dan sonra hiç hemze yoktur. Hemze sadece kelime muzaf mevkiinde ise konulmuştur. Meselâ : علماء دهر gibi. Muẓaf halinde bazan de onun yerini yay-yı izafet almıştır. Meselâ: فضلای قونیه

6) ه veya ه ile nihayetlenen Farsça veya Arapça kelimelerin cemilerinde bunların yerini Farsça çoğul edatı olan ها alır. Meselâ: جامها ، خانها ، نعرها (نعره‌ها ، خانه‌ها ، جامه‌ها yerine)

7) که ve چه ilgi zamirleri آن ile veya بل ile gedikleri vakit آنچ ، آنک şeklinde yazılmıştır. Meselâ: چنانک ، بلک gibi.

Zh = Serez 1794 No. lu nushanın aslında başkaları tarafından tesbit edilen farklar

Maşnavî,[1] *Dîvân-i kabîr*,[2] *Maktûbât*[3];. Ayrıca bizzat Mavlânâ tarafından muhtelif kitapların kenarlarına yazılan kayıtlardan faydalanılmıştır[4]. İsimleri sayılan bu eserlerden nakledilen parçaların büyük bir kısmı sonulan metinde gösterilmiştir. Bir kısmı da II. cildin sonuna bırakılmıştır.

Manâkıb al-'ârifîn neşrinin dayandığı nushalar

Manâkıb âl-'arifîn'in çeşitli bakımlardan arzettiği chemmiyetine rağmen ilmî esaslara dayanan tenkidli bir tabı yapılmamıştı. Bundan altmış iki yıl önce Hindistan'da Agrah'ta "*Savânih-i 'Umr-i Hazrat-i Mavlânâ Rûmî musammâ ba manâkıb al-'ârifîn*" adıyla yapılan baskısı ise, birçok hatalarla dolu olduğu gibi tamamiyle de tükenmiş bir durumda idi. Bu hususları ve bilhassa Anadolu Selçukluları tarihi bakımından arzettiği değeri göz önünde bulunduran Türk Tarih Kurumu, eserin Türkiye'de bulunan eski elyazmalarına istinaden ilmî neşrinin yapılması işini bu satırları yazana havale etmek lûtfunda bulundu. Bu maksatla eserin, vaktiyle Prof. H. Ritter tarafından tesbit ve tavsif edilen[5] nushaları tedkik edildikten sonra onun gözünden kaçmış başka nushaların bulunup bulunmadığını tahkik için kütüphanelerimizde yeniden bir araştırma yapıldı. Nitekim bu araştırma sonunda, muhtelif sebeplerle Prof. Ritter'in görmediği çok daha eski ve mevsuk sayılabilen bir çok nushalara tesadüf edildi.

Bu şekilde tesbit edilen ve sayıları oldukça kabarık olan bu nushalar arasında Süleymaniye Kütüphanesi Serez kitapları 1794 No. da kayıtlı nusha, metnin tesisi için esas olarak alındı ve bu nusha ile karşılaştırmak üzere de Bursa Kütüphanesi Eşref Zâde Dergâhı kitapları 1203 No. lu nusha ile Konya Âsâr-ı Atika Müzesi 2158 No. lu nushalar tercih edildi.

[1] Maşnavî'den alınan bütün beyitler sunulan metinde gösterilmiştir.

[2] Dîvân-i kabirden alınan beyitler, Prof. Badî' al-Zamân tarafından yapılacak neşrine intizaren eserin II. cildinin sonunda gösterilecektir

[3] Bk. Ahmed Eflâkî, Ârîflerin menkıbeleri, c. I, s. XXXVIII

[4] Bk. bu kitap, s. 531

[5] Bk. H. Ritter, Philologika XI (Der İslam, c. XXVI, s. 129-30)

bilecek bir takım rivayetlerin ya üstlerinin çizildikleri veya kaydedilmedikleri görülmektedir[1].

Aflâkî'nin *Manāḳib al-'ārifîn*'i yazarken faydalandığı başlıca eserler, bu satırları yazan tarafından yapılan tercümesinin ön sözünde işaret edildiği[2] gibi şunlardır: Farîdûn b. Aḥmad Sipahsālār, *Risāla*, Aflâkî isim zikretmeden bu eserin muhtevasının dörtte üçünden fazlasını bazan küçük ifade ve kelime değişikliği ile bazan da genişletmek suretiyle eserine naklet-miştir. Aflâkî'nin bu parçaları naklederken Sipahsālārdan bahsetmeyişi şu sebeplerle iyzah edilebilir : Sipahsālār, eserini tamamlamadan ölmüş, bu bakımdan kitabı herkes tarafından tanınmamıştır. Sipahsālār'ın eseri, 'Aṭṭār'ın Tazkirat al-avliyā'sı âyarında bir eser olmaktan çok uzak ve halkın hoşuna gidecek kerametleri ihtiva etmediği için beğenilmemişti. Bu bakımdan 'Aṭṭār'ın Tazkirat al-avliyā'sına benzer bir eserin yazılması arzu ediliyordu. Aflâkî, 'Arif Çelebi ve etrafındakilerin bu arzularını yerine getirmek için *Manāḳib al-'ārifîn*'i yazmağa başlamış, ancak Sipahsālār'dan faydalandığı halde ehemmiyetsiz addedilen bir eser olduğu için de adını bile zikretmemiştir.

Sipahsālār'ın *Risāla*'sından nakledilen parçalar *Manāḳib al-'ārifîn*'in Türkçe tercümesinde işaret edildiği[3] gibi, sunulan Farsça metinde de (notlarda) gösterilmiştir. Bu arada gözden kaçan kısımlar da ikinci cildin sonunda işaret edilecektir. Sipahsālār'ın dışında Aflâkî şu eserlerden faydalanmıştır : Sultan Valad, *İbtidā'-nāma* (Valad-nāma)[4] ve *Ma'ārif*[5]; Şams addîn-i Tabrîzî, *Maḳālāt*'ı, muhtelif kısımlarından alınmak suretiyle bu eserin takriben üçte biri olduğu gibi nakledilmiştir[6]; Mavlānā Calāl ad-Dîn-i Rūmî, *Fîhi mā fîh*[7],

[1] krş Neşredilen metin, s. 274

[2] Ahmed Eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı Ankara 1953, c. I, Önsöz, s.

[3] Bk, Ahmed eflâkî, Âriflerin menkıbeleri, c. I, s. XI-XL (Önsöz)

[4] Bk. ayni eser, s. XXII-XXV

[5] Bk. aynı eser, s. XXVII-XXIX

[6] Bk. aynı eser, s. XXIX-XXXIII

[7] Bk. aynı eser, s. XXXV-XXXVIII

edildiği de görülmektedir[1]. 'Abd al-Vahhāb b. Calāl ad-Dīn Muḥammad tarafından hazırlanan bu muhtasar nusha, eserin mufassal Türkçe tercümesi olduğu halde Şanā'i mahlası ile tanınan Derviş Ḫalīl (ölm. 950 h. 1543 m.)[2] tarafından bir takım değişiklikler daha yapılmak suretiyle Türkçeye tercüme edilmiştir.[4] Görülüyor ki eser ilk yazılışından başlıyarak başta müellif olmak üzere birçok kimseler tarafından bir takım değişiklik ve ilâvelere mâruz kalmıştır. Ancak müelliften başkaları tarafından bu değişiklikler yapılırken eserin muhtevasından ayrılmamağa dikkat edilmiş, ihtimal ihtisar edenlerin tarihî bilgilerinin kifayetsizliği yüzünden bir takım tarihi hatalar da olduğu gibi alınmıştır. Meselâ 'Alā' ad-Dīn Muḥammad Ḫʷārizmşāh'ın, eserin hemen başında Aflākī tarafından hatalı bir şekilde Calāl ad-Din Ḫʷārizmşāh'ın amcası olarak gösterilmesi de aynen nakledilmiştir.

Manākib al-'ārifīn'in kaynakları

Yukarıda da işaret edildiği üzere eserin ihtiva ettiği mâlûmat şifahi ve yazılı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Şifahi rivayetlerin hiç olmazsa bir kısmını, bilhassa Maşnavī de geçen bazı beyitler ertrafında halk arasında teşekkül eden hikâyeler ve yine halk arasında Mevlānā'ya atfedilen kerametler teşkil etmektedir. Bu arada Aflākī'nin kendi mahsulü olan rivayetler de vardır. Aflākī, birçok benzerleri gibi şeyhine ve onun hânedanına karşı kendi benliğini unutacak derecede sonsuz bir inanç ve sevgi beslediği için, derlediği malûmatın doğruluğundan en ufak bir şüphe hissetmediği gibi, ileride eserini okuyanların, bunları Mavlānā hanedanı lehine mi veya aleyhine mi yorumluyacaklarını da düşünmemiştir. Nitekim sunulan metnin tesisinde faydalanılan nushalardan birinde[3], bilhassa şeriate bağlı kimseler tarafından Mavlānā aleyhine kullanıla-

[1] 'Abd al-Vahhāb b. Calāl al-Dīn Muḥammed al-Hamadānī, Şavākib al-manākib, Aşır II (Süleymaniye kütüphanesi) 154, vrk. 2b-3a (Muhtelif nushaları için bk. Ritter Philologika XI Der İslam c. XXVI, s.131, C. A. storey, Persian literature, volum I, Part 2, s 938)

[2] Tercüme-i hali için bk. Ritter, aynı makale, s. 131

[3] Bursa Genel Kitaplığı Eşrefzâde Dergâhı, 1203 vrk. 79 a, krş. neşredilen metin s. 274

Manāḳİb al-āriffn, s. 9-10

چنان گویند که بعد از نهم ماه حضرت بهاء ولد بوجود آمد وبعد از دو سالگی آنچنان سالکی نقل فرموذ ، اوچون مولانا بهاء ولد بزرگ شذ و بالغ گشته در انواع علوم وحکم مستثنی ومشار الیه شذ همانا که خویشان ماذریش اتّفاق کرده میخواستند که اورا بتخت پاذشاهی نشانند تا همگنان در تحتِ تصرّفِ او باشند ؛ حضرت بهاء ولد قبول نکرد واصلا رضا نداذ ؛ روزی در کتبخانهٔ پذرِ خوذ در آمذ وکتبرا مطالعه کردن گرفت ؛ ماذرش ملکهٔ جهان گفت : مرا بسببِ این علوم وحکم بپذرت داذه بوذند ؛ بهاء ولد بجدّ تمام بتحصیل علوم دینی مشغول شذ وممارست نموذ واز ممالکِ جهان بکلّی فارغ گشت

Manāḳib al-ʿārifîn, bütünüyle bir derleme eser (compilation)dir. Filhakika muhtelif kitaplardan aynı veya küçük bazı tadilâtla yapılan iktibaslar ve muhtelif kimselerin rivayetleri bir tarafa bırakılırsa, malûmat olarak Aflâkî'ye ait pek az şey kalır. Ancak muhtelif kimselerden duyduklarını anlatırken kullandığı ifade tarzı ve muhtelif kitaplardan yaptığı nakillerdeki bazı tasarrufları onun orijinal tarafını teşkil eder. Bu arada kitabını genişletirken rivayetleri konuları ile ilgili bölümlere koymaması, istişhad olarak naklettiği beyitleri muhtelif yerlerde sık sık tekrar etmesi, kendinden sonra gelenlerin haklı olarak şikâyetlerini mucib olmuştur. Nitekim aşağıda bahsedilecek olan **B** (=Bursa) nushasında muhtelif rivayetlerin kenarlarında "bunun yeri burası olmamalı, Mâvlânâ veya Şams bahsinde geçmelidir" gibi kayıtlara rastlandığı gibi, Türkçe lafızları (alfâẓ-i turkāna) ve eskice sayılan Arapça kelimeleri farsçalaştırmak, rivayetler arasındaki irtibatı sağlamak, mükerrer beyitleri atmak, tenakuzları gidermek, küfre ve zındıklığa kaçan ibareleri çıkarmak, ve anlaşılması zor yerleri açıklamak maksadıyla ʿAbd al-Vahhāb b. Calāl al-Dîn Muḥammad al-Hamadānî (ölm. 954 h./1547 m.)[1] tarafından ihtisar

[1] Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, s. 131; H. Ritter, Mevlânâ Celâleddin Rûmî ve etrafındakiler, Türkiyat mecmuası, c. VII - VIII, s. 279, ve orada zikredilen kaynaklar.

bulunduğu bir toplantıda eserin Farsça metni okunurken, Farsça bilmiyenlerin de ondan faydalanmaları için Türkçeye tercüme etmesini kendisinden istediklerini, onun da, onların bu arzularını yerine getirdiğini kaydetmektedir (vrk. 2^{a-b}). Dil bakımından arzettiği hususiyetlere bakılırsa bu tercümenin en çok H. IX. asrın başlarında yapıldığı söylenebilir.

Manāḳib al-'ārifîn'in ikinci redaksiyonu

Aflâkî'nin, bu birinci redaksiyondan sonra vucuda getirdiği ve sadece "*Manāḳib al-'ārifîn*" adını verdiği metni sunulan ikinci redaksiyon, bilhassa muhteva bakımından birincisinden çok geniştir. Filhakika müellif, bu maksatla birçok başka kitap ve şahısa mürâcaat etmek suretiyle Mevlânâ ve etrafında bulunanlara dâir ne bulmuş, görmüş veya duymuşsa eserine sokmuştur. Nitekim *Manāḳib al-'ārifîn*'deki yazılı kaynaklara dayanan rivayetlerin çoğu birinci redaksiyonda bulunmadığı gibi mevcud rivayetler arasında da uzunluk, kısalık ve ifade bakımından oldukça büyük fark vardır. Her iki redaksiyonda da bulunan şu rivayetin karşılaştırılması bu hususta yeter derecede bir fikir verebilir :

Manāḳib al-'ārifîn va marātib al-kāşifîn (**Bursa Hüseyin Çelebi 762**, vrk. 98 b).

بعد از زمانی مولانا شمس الدین حسین خطیبی از دنیا نقل فرمود ومولانا بهاء الحق والدین بزرگ شد ، خویشان ماذر میخواستند که بهاء ولد را بر تختِ پاذشاهی بنشانند ؛ بهاء ولد قبول نکرد زیرا چون بزرگ شذه بوذ از بذ ونیک تمیز کرد ، روزی در کتبخانهٔ پذرش در آمذ وآن جمله کتبِ پذر را بدید وبا والده اش پرسید که این چه چیز است و از آنِ کیست ؟ والده اش گفت که این جمله از آنِ پذرت و من والدهٔ توم ودختر پاذشاه ، بسبب این علم با پذرت داذند ؛ بهاء ولد تخت پاذشاهی را ترک کرد ومشغول شذ بعلم وچندان علم تحصیل کرد که در استفتا تا سلطان العلما نبشته نمی شذ فتوی نمی داذ.

3) **Hacı Mahmûd** (Süleymaniye Kütüphanesi) **4557**. Üzeri siyah bez kaplı, sırtı siyah meşin, yeni tarzda yapılmış bir cild içinde 24. 4 × 14 (15.5 × 5.7) cm. eb'adında olup 165 varaktır. Her sahifede 19 satır vardır. Yazı yeni bir nesih. İstinsah tarihi takriben H. XII. asır olmalı. Baştan ilk varak eksik olduğu gibi sondan da eksiği vardır. Bundan önceki nushaya nazaran mukaddimede küçük farklara rastlanıldığı gibi, son bölümü teşkil eden 'Ārif Çelebi'nin tercüme-i haline de ilâveler yapılmıştır.

Baş :

سید سردان برهان الحق والدین محقق ترمدی و بر بعضی طریقه
فرزندش سرّ الله العظیم کوره الاعلی و الآدم (!) مولانا جلال الحق
و الملة و المذهب و الدین ...

Son:

... سؤال کرد که روز قیامت احوال ما در بهشت چگونه باشد
حضرت چلبی فرمود که در بهشت در آیند و خوریان [1] (!)

Bu nusha 'Ārif Çelebi bahsinin sonuna yapılan ilâveler hariç küçük ibare ve kelime farkları bir tarafa bırakılırsa bundan önceki nushanın tamamiyle aynıdır.

Manāḳib al-'ārifīn va marātib al-kāşifīn'in meçhul bir mütercim tarafından aynı adla Türkçe'ye yapılan tercümesine gelince, Ayasofya kütüphanesi 3462 no. da bulunan tek nushası, [2] Sultan al-'Ulamā' Bahā' al-Dīn Valad'den itibaren Mavlānā da dahil üç şahsın tercüme-i hâlini ihtiva etmektedir. Mukaddime de yapılan küçük bir tadilât hâriç, eserin Farsça metninin tamamiyle aynıdır. Mütercim, tercümede 'Ārif Çelebi'nin bulunduğu toplantı yerine Mavlānā âşık ve muhiblerinin

[1] Krş. Ahmed Eflâkî. Ariflerin menkıbeleri, çeviren T.Yazıcı, c. II s. 429.

[2] Tavsifi için bk. H. Ritter, Philologika XI, Der İslam, c. XXVI, s. 134; İstanbul Kitaplıkları tarih-coğrafya katalogları 6. fasikül, İstanbul, 1946, s. 538.

Lev.III — B = Bursa, Haraççıoğlu, 937 No.lu Mutanabbî Dîvanı'nın 733 H. de istinsah edilen nüshasının sonunda bulunan Aḥmad Aflākī'nin el yazısı

Lev.II — B = Bursa, Hüseyin Çelebi 762 No. da kayıtlı Aflākī'nin el yazısiyle Mi'rāc-nāma'nın ilk sahifesi

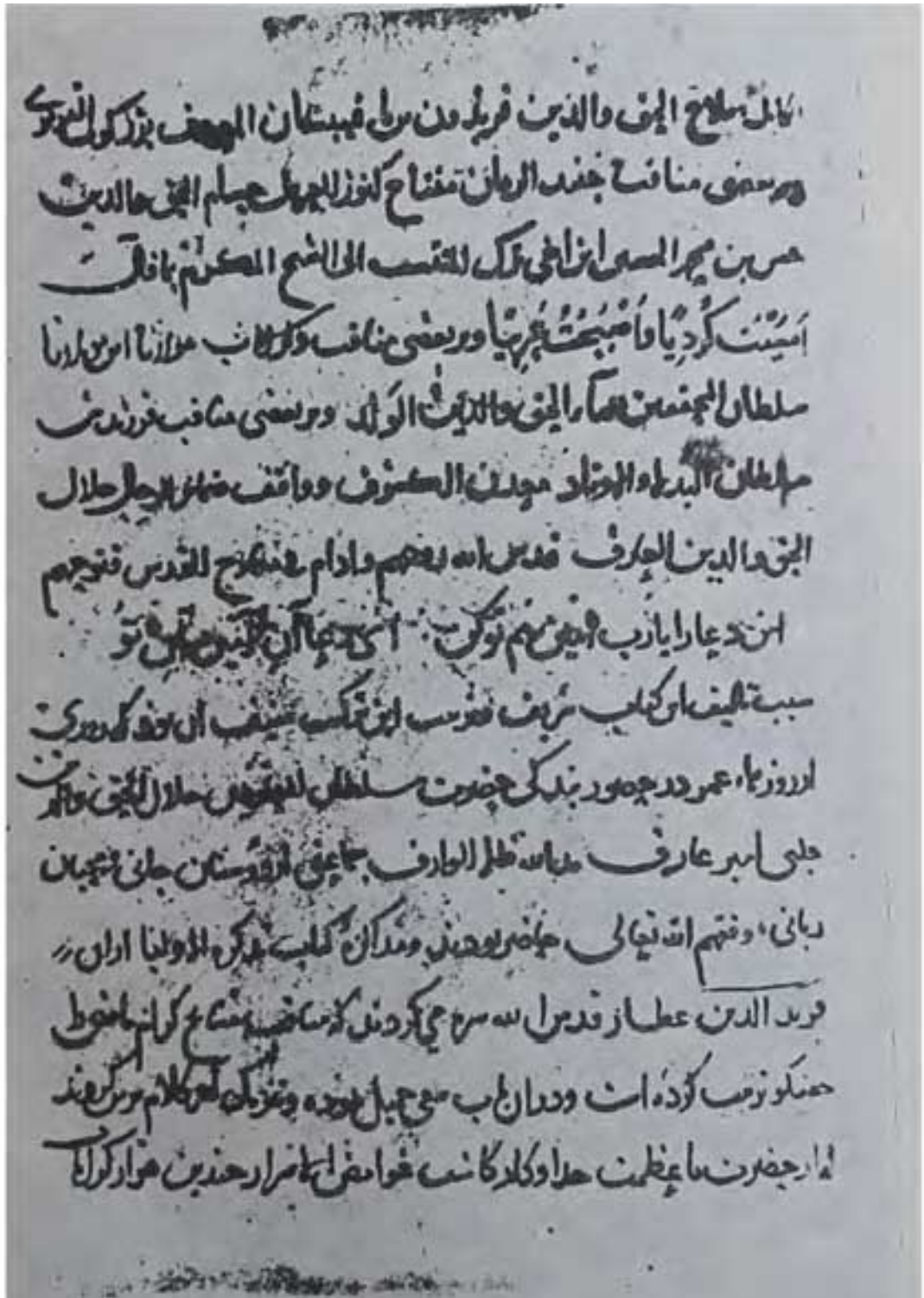

Lev. I — B = Bursa, Hüseyin Çelebi 762 No. da kayıdlı Mi'rāc-nāma içindeki Manāķib al-'ārifīn va marātib al-kāşifīn'nin Aflākī'nin el yazısı ile olan eksik nushasının başı

برین اذن از امداد رحمت بی نهایت ایشان استمداد کرده بقدر استعداد وسعی اعتقاد خوذ درین بحر زخّار که محیط درجنب آن کمتر از قطرهٔ باشذ خوضی کرده شذ

باشذ که بلب یا بکناری برسم

وبطریق استخبار و نیاز آنچ از اصحاب عظام که روات ثقات وعدول بوذند سنداً عن سند استفسار کرده بوذم که درین کتاب درچند فصل اصول آن را ترتیب نهاذم واین کتاب را « مناقب العارفین ومراتب الکاشفین » نام نهاده شذ والله الموفّق علی تلفیقه واتمامه من عمیم فضله و انعامه

2) **Lâlâ İsmâil** (Süleymaniye Kütüphanesi), **221**. Üstü ebruli kâğıt kaplı, miklaplı vişne rengi meşin bir cilt içinde bulunan bu nusha 27.1 X 18 (yazı eb'adı 16 X 11.1) cm. eb'adında olup 177 varaktır. Her sahifede 13 satır vardır. Yazı çok işlek, bâzı kısımlarda kelimeler arasında fasıla verilmeden ve birçok yerlerde harflerin noktaları ihmal edilmek suretiyle yazılmış bir Selçuk devri neshi olup söz başları kırmızı mürekkeple belirtildiği gibi Ḫudâvandigâr unvanı da yine kırmızı mürekkeple خ şeklinde kısaltılmıştır. 833 h. yılı Ramazanı başlangıcında Konya da istinsah edilmiştir.

Son :

. . . کویند دران مدت کی الله گفت شش ماهه بوذ کی بعد از اندک زمانی حضرة خداوندکار قدس الله سرّه العزیز سفر راه عقبی کرد فی لطف امان الله تعالی وجوار جلاله

Ferağ kaydı :

تم المناقب بعون الله تعالی وحسن توفیقه والصلوة علی خیر خلقه محمّد مصطفی فی اوائل رمضان المبارك بعام ثلث وثلاثین وثمانمائه بدار الملك قونیه حمیت عن البلیه

وواقف ضمایر الرجال جلال الحق والدین العارف قدس‌الله تعالی سرّهم وادام فی معارج القدس فتوحهم

این دعارا یا رب آمین هم توکن ای دعا آن تو آمین آن تو

سبب تالیف این کتاب شریف وترتیب این ترکیب منیف آن بوذ که روزی از روزها <ی> عمر در حضور بندکی حضرت سلطان العارفین جلال الحق والدین چلبی امیر عارف مدّالله ظلّه الوارف جماعتی از دوستان جانی و محبّانی ربّانی وفّقهم الله تعالی حاضر بوذند ومذاکرهٔ کتاب تذکرة الاولیا از آن فرید الدین عطّار قدس الله سرّه می‌کردند که مناقب مشایخ کرام ماضی را چه نیکو ترتیب کرده است ودران باب سعی جمیل نموذه وتنزیل آخر کلام برین کردند که از حضرة اعظمت (!) خذاوندگار کاشف غوامض الاسرار چندین هزار کرامات بی شمار که درین عصر میان عالمیان بظهور آمذ وکافّهٔ علما وحکما و عقلاء آن دور متفق ومتحد بوذند که حضرت مولانا قطب وقت وسلطان عهد وکامل حقیقی ومرشد راستین و صاحب کشوف وینبوع کرامات و عالم ضمایر وجاسوس القلوب ومشاهد مغیّبات روحانی ومسخّر نفوس جبابره وساکت مکابران اکابره وعظیم السیر والسرّ بوذ . چرا در شرح شان ایشان نیز بذان وضع تذکرهٔ درمیان اصحاب که ارباب الباب اند نباشذ که تا ابد الاعصار درین جهان تذکرهٔ باشد پس حضرت سلطان العارفین چلبی عارف مدّ الله ظلّه بعد از تفکّر بلیغ وامعان نظر رؤیت آن رویت را مستحسن داشته بذین بنده کی خاکث قدم بندکان مخلص اوست خطاب کرد واشارت عالی ارزانی فرموذ که هر کراماتی وحکایاتی که از لفظ ما واز اصحاب کبار درین باب سماع کردهٔ وبسمع اعتقاد خوذ مسموع داشتهٔ جهت حصول جدّ بی حدّ هرچه تمامتر بنما تا درآذان اسماع اخوان استماع بی توانی ثوابی رسانیذن مبنی

Sulṭān Valad 52, 57, 104
Çalabi 'Ārif 22, 100

Manāḳib al-'ārifîn'in birinci ve ikinci redaksiyonu hakkında bir fikir edinmek maksadı ile bu nushanın mukaddimesi, bundan sonra tavsifi verilecek olan nushanın mukaddimesinden tamamlanılarak olduğu gibi nakledilecektir :

Baş :

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله والحمد له اولى ولله الحمد فى الآخرة والالى
(= وآلاولى) واصلّى على نبيه النبيه محمد المولى وعلى آله الموالى الصدق
واخوان الصفا ومن تابعهم باليقين وبايعهم بالوفا اما بعد بدان اى طالب صادق
ايّدك الله بروح منه القدس (!) و ابّدك فى مجالس الانس كى اين مختصر
مختصر محتويست بر بعضى كرامات حضرت سلطان العلماء فى العالم مولانا
بهاء الحق والملة والدين محمد بن الحسين بن احمد الخطيبى المعروف ببهاء
ولد المنتسب الى الشيخ المقدّم والصاحب المعظّم خليفة رسول الله صلى الله
عليه وسلّم بعده صاحب غاره فى عده (!) بالحجج البالغه والبراهين الساطعه
اولو الفضل والصدق ابى بكر بن قحافه رضى الله عنه وعنهم اجمعين
سرّ الله الاعظم ونور الاعلى والادوم قطب الاوليا والكاملين مولانا
جلال الحق والملة والدين قدس الله تعالى سرّهم وبر بعضى احوال
سلطان الكمل مولانا شمس الملة والدين محمد التبريزى وبر بعضى منقبت
شيخ مشايخ العالم الكامل الحال صلاح الحق والدين فريدون ابن ياغى
بصان المعروف بزركوب القونوى وبر بعضى مناقب جنيد الزمان مفتاح
كنوز العرش حسام الحق والدين حسن بن محمد بن الحسين ابن اخى تركث
المنتسب الى الشيخ المكرّم بما قال امسيتُ كرديًا واصبحت عربيًا وبر بعضى
مناقب وكرامات مولانا ابن مولانا سلطان المحققين بهاء الحق والدين
الوالد وبر بعضى مناقب فرزندش سلطان البدلا والاوتاد معدن الكشوف

Bursa Hüseyin Çelebi 762 — : Lala İsmâil 221 العالم .... بسم الله 13 - 1

hemen başında bulunması bu ihtimali teyid etmektedir. (Krş. bu kitab, s. 364).

Mi'rac-nāma ile *Manāḳib al-'ārifīn*'i ihtiva eden bu mecmua, üzeri ebruli kâğıt kaplı, miklaplı siyah meşin bir cilt içinde 109 varaktır. 22. 1 × 16.2 cm. eb'adında olup her sahifede 15 satır vardır. Yazı okunaklı bir selçuk neshi olup د , ى ve bir sesliden sonra kısmen ذ , كه ler bazan ک şeklinde yazılmıştır. Beyitler, âyetler ve söz başları kırmızı mürekkeple yazılmak suretiyle tefrik edilmiştir. Bu iki esere ait yapraklar mecmua içinde şu şekilde sıralanmıştır :

1. *Mi'râc-nâme* 1 - 19, 23 - 45, 47, 83 - 84

Baş :

بسم الله الرحمن الرحيم رب اختم بالخير روايت ميكند عبد الله بن عباس رضى الله عنه از آيات سبحان الذى اسرى بعبده ليلاً من المسجد الحرام الى المسجد الاقصى الذى باركنا حوله تنزيه من آياتنا انه هو سميع البصير ابن عباس كويد رضى الله عنه كه پيغامبر عليه السلام كفت خفته بودم شب بيست هفتم ماه رمضان در خانه امهانى دختر ابو طالب خواهر على ... پيش من خفته بود او هشت ساله بود ...

Son eksiktir.

2. *Manāḳib al-'ārifīn va marātib al-kāşifīn*'in bölümlerinin sıraları karışık olduğu gibi her bölüme ait rivayetlerde başka başka bölümlerde yer almıştır. Burada bu bölümler sıraya konduktan sonra her bölümle ilgili rivayetlerin bulundukları yapraklar da işaret edilecektir :

Mukaddime 95, 98

Manāḳib-i Sulṭān al-'Ulamā Bahā' ad-Dīn Valad 98 b, 49, 63

Mavlānā Calāl ad-Dīn (baştan eksik) 58, 62, 64-67, 81-82, 85-94, 96-97, 99, 109

Şams ad-Dīn al-Tabrīzī 68-76

Ṣalāḥ ad-Dīn-i Zarkūp 67-78

Çalabi Ḥusām ad-Dīn 79-80

hâlini ihtiva etmektedir. Ulu 'Ārif Çelebi'nin sadece doğumundan bahsedip ölümünden bahsetmediğine göre bu redaksiyonun 'Ārif Çelebi hayatta iken kaleme alındığı anlaşılmaktadır. Ayrıca aşağıya aynen nakledilen mukaddimede geçen بر بعضی کرامات ، بر بعضی احوال ، بر بعضی مناقب gibi tâbirler de bu redaksiyonun ileride yazacağı mufassal kitabın bir taslağı olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ulu 'Ārif Çelebi'nin ölümünden bahsedilmemiş olması, eserin başka biri tarafından ihtisar edilmiş olmak ihtimalini tamamiyle ortadan kaldırmaktadır. Filhakika ihtisar edilmiş olsaydı, ihtisar eden kimsenin 'Ārif Çelebi'nin ölümünden bahsetmemesi için bir sebep yoktu. Yine ikinci redaksiyonun mukaddimesindeki 718 h. tarihine ve 719 h. tarihinde 'Ārif Çelebi'nin ölümünden bahsedilmeyişine bakılırsa, bu redaksiyonun 718 h. yılı içinde tamamlandığı neticesine varılır. İhtimal, hem şeyhinin emrini bir an önce yerine getirmek, hem de ileride yazacağı büyük esere bir başlangıç olmak üzere kendi ifadesine göre bu sahada *muhtasarın muhtasarı* sayılabilen bu redaksiyonu vucuda getirdi.

Birinci redaksiyonun nushaları

1) **Bursa Kütüphanesi, Hüseyin Çelebi 762.** baştan bir, orta ve sondan muhtelif yaprakları düşmüş ve ayrıca mevcud yaprakları da sıraya konmadan karışık bir şekilde *Mi'rāc-nāme* adlı bir eserle birlikte ciltlenmiş olan bu nushanın müellif hattı olduğu ancak başka yerlerdeki [1] kendi hattıyla olan yazılarla karşılaştırıldığı zaman anlaşılmaktadır. Başta bulunan *Mi'rāc-nāme* de, *Manākib al-'ārifīn* gibi Aflâki'nin kendi hattıyladır. Müellifi meçhul olan bu eserin, *Manāḳib al-'ārifīn*' de bir vesile ile kendisinden bahsedilen *Kitāb-i asrār-i Mi'rāc* adlı eserle aynı olmak ihtimali vardır. Filhakika *Manāḳib al-'ārifīn*' de Mirac dolayısiyle nakledilen" سبحان الذی اسری بعبده لیلا " (Kur'an, XVII, 1) âyetinin aşağıda görüleceği üzere Mi'rāc-nāma'nın

[1] Burada fotoğrafı bulunan Mutanabbî dîvânı sonundaki kayıtdan başka, A. Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan sonra mevlevîlik*'te 723 tarihli bir Mesnevî nushasından nakledilen Aflâkî'nin el yazısı ile karşılaştırınız.

veya mensur başka bir kitabı bilinmemektedir. Esasen *Manāḳib al-'ārifin*'de muhtelif kimselerden türlü vesilelerle birçok şiirler naklettiği halde kendisinden bir şiir nakletmemiş olması, onun şâir olmaktan çok bir nâsir olduğunu göstermektedir. Farsça, Türkçe ve Arapçayı iyi bildiği anlaşılan Aflākī, nesirde, devrinde yazılmış mensur eserlere[2] nisbetle sâde ve açık bir ifade tarzı kullanmağı tercih etmiştir. Ayrıca hâiz olduğu tahkiye kabiliyeti, *Manāḳib al-'ārifin*'in bir halk romanı haline gelmesini sağlamıştır. Eserinde *Tazkirat al-avliyā*'ya benzetilmek gayretiyle râvileri veya şeyhlerini vâsıflandırmak için kullandığı musanna ifadelerde büyük bir başarı göstermediğine sık sık rastlanabilir. Bilhassa secili ibarelerde görülen zorlamalar ve karînelerin azlığı bunu göstermektedir. Bir bakıma onun bu kabiliyetinin azlığı eseri için hayırlı olmuştur. Aksi takdirde onun eseri de bir çok benzerleri gibi okunması güç ve insana bıkkınlık veren bir kitab olurdu. Halbuki rivayetlerin tertibindeki düzensizliğe ve birçok tenakuzlarına rağmen *Manāḳib al-'ārifin*, açık ve akıcı üslûbu sayesinde halkın muhayyilesinde yaşıyanları nakleden güzel bir eser haline gelmiştir.

Manāḳib al-'ārifin'nin birinci redaksiyonu

Yukarıda kısaca edebî hususiyetlerinden bahsedilen bu eser, otuz altı yıllık gibi uzun bir çalışma ve derlemenin mahsulüdür. Aflākī'nin, 718 h./1318-19 m. de şeyhi Ulu 'Ārif Çelebi'nin emri ile (bk. s. 5) başlayıp 754 h./1353 m. de tamamladığı *Manāḳib al-'ārifin*'in müellif tarafından kaleme alınmış iki redaksiyonu vardır: *Manāḳib al-'ārifin va marātib al-kāṣifin* adıyla birinci, ve sâdece *Manāḳib al-'ārifin* adıyla ikinci redaksiyon.

Manāḳib al-'ārifin ve marātib al-kāṣifin'in, biri bizzat müellif hattı olmak üzere, üç farsça nushası ile meçhul bir şahıs tarafından yapılan bir türkçe tercümesi vardır. Bu ilk redaksiyon, Sultan al-'Ulamā' Bahā' ad-Dīn Valad'dan itibaren Ulu 'Ārif Çelebi'ye kadar olan sekiz şahsın tercüme-i

[2] Meselâ, Farīdūn b. Aḥmad Sipahsālār, Risāla, Nşr. Sa'īd Nafīsī, Tahran 1235 h. ş ve Maḥmūd b. Muḥammad al-Aksarāyī, Musāmarat al-aḫbār va musāyarat al-aḫyar, Nşr. Osman Turan, Ankara, 1944 v. b. gibi.

kayda rastlanmaz. Ancak mahlasından böyle bir ilimle meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca kitabında geçen bir kayıttan da onun sihir ilmine de vâkıf olduğu anlaşılıyor. [1]

Aflâkî, Ulu 'Ârif Çelebi'ye intisabettikten sonra ona âdeta taparcasına bağlanmış, onun ölümüne kadar yanından ayrılmamıştır. Seyahatten hoşlanan bir tabiate sahib olan Ulu 'Ârif Çelebi ile birlikte 716 h./1291 m. de Azerbaycan'da Sultaniyye'ye, Tebriz'e gitmiş ve muhtelif vesilelerle Anadolu'nun muhtelif şehirlerini gezmiştir [2]. Şeyhinin 719 h./1319 m. de ölümünden sonra türbedar olmuş ve onun oğlu 'Âbid Çelebi'ye intisabetmiştir. Bir ara, Uc beylerinin Timurtaş'a [3] bî'at etmelerini sağlamak maksadı ile cebren gönderilen 'Âbid Çelebi ile birlikte bu bölgelere gitmiş, ayrıca 'Âbid Çelebi'nin Tebriz'e yaptığı seyahate de katılmıştır [4]. 'Âbid Çelebi'nin 739 h. / 1338 m. de ölümünden sonra sırasiyle Vâcid Çelebi (ölm. 742 h./ 1342 m.) Şâhzâde ve Amîr 'Âdil Çelebi (ölm. 1368 m. 769 h.) ye intisabetti. Hayatının bundan sonraki kısmı maalesef bilinmemektedir. Ancak, ihtimal sâir işleri yanında 754 h./1353 m. ye kadar *Manâkib al-'ârifîn*'i tamamlamakla meşgul olduğu tahmin edilebilir. Ayrıca bu sıralarda altmışı aşkın bir yaşta olduğu için Konya'dan pek uzaklaşmadığı da söylenebilir. Nihayet Aflâkî, 30 Racab 761/17 Haziran 1360 yılında hayata gözlerini kapayıp Türbe civarında bir yere gömülmüştür. Zamanla mezarı kaybolmuş, sadece mezar taşı Topbaş Hoca denen birinin evinin avlusunda bulunarak Mevlânâ Müzesine nakledilmiştir. [5]

Eserleri

Hayatını, başta Ulu 'Ârif Çelebi olmak üzere Mavlânâ hanedanına vakfetmiş olan Aḥmad Aflâkî'nin "*Manâḳib al-cârifîn*" adlı bu eseri dışında üç Türkçe gazeli [6] hariç, manzum

[1] II. cild, V. bölüm, 13
[2] II. cild, VIII. bölüm, 73 v.b.
[3] II. cild, IX. bölüm, 2
[4] II. cild, IX. bölüm, 3
[5] Bk. A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra Mevlevilik, İstanbul, 1953, s. 131
[6] Bk. H. Hâlit (Süleymaniye kütüphanesi) 181 no. da mukayyed Maşnavi, C. VI. vrk. 157b, 158 b. ve oradan naklen A. Gölpınarlı, aynı eser s. 469 - 71

Özbek Han'ın (712-741 h. / 1312-1340 m.) [1] sarayında öldüğünü ve kendisine büyük bir servetle birlikte kitaplar bıraktığına bakılırsa, devrin sayılı kişilerinden olduğu anlaşılır. Ş̱āḳıb Dede'nin, Aflākī'nin Konya'da doğduğuna ve *Manākib al-'ārifīn*'de muhtelif vesilelerle adı geçen [2] Ahī Nāṭūr'un oğlu olduğuna dâir verdiği malûmatın [3] tamamiyle kendi mahsulü olduğu anlaşılmaktadır. Gerçekten anlattıklarının doğruluğuna herkesi inandırmak için çok defa râvilerin isim ve sıfatlarını açıklamağı âdet edinen Aflākī'nin, Ahī Nāṭūr'dan babası olarak bahsetmemesine imkân yoktur. Aynı şekilde eserinde Konyalı olduğuna dâir bir kayıt veya hiç olmazsa çocukluğunu Konya'da geçirdiğine dâir bir hâtıranın bulunmayışı da onun bu şehire başka bir yerden geldiğini göstermektedir. Yine Ş̱āḳıb Dede'nin, Aflākī'nin, Moğol hükümdarlarından Keygatu'nun (saltanat süresi: 690-694 h./1291 - 1295 m.) Konya'ya geldiği sırada orada bulunduğuna dâir naklettiği rivayet de doğru olmasa gerek. Çünkü Keygatu'nun, bir seferinde (684 h. / 1285 m.) şehzâde, bir seferinde de (690 h. / 1291 m.) [4] hükümdar olarak Konya'ya geldiğinde olup bitenlerin hiç olmazsa bir kısmının Aflākī tarafından değil de tamamının başkalarının ağzından nakledilmiş olması [5] kendisinin o sıralarda Konya'da bulunmadığını teyid etmektedir. Buna göre Aflākī'nin Konya'ya gelmesi, 690 h./1291 m. den epey sonraya rastlamaktadır. Konya'ya geldikten sonra Sirāc al-Dīn-i Maş̱navī ḫᵛān, 'Abd al-Mu'min-i Toḳātī, Niẓām al-Dīn-i Erzincānī'nin talebesi oldu[6]. Ancak müellif, kendilerinden hocası (ustāẕ) olarak bahsettiği bu şahısların her birinden neler okuduğunu tasrih etmemektedir. Aflākī mahlasına bakılarak onun hey'et ilmi ile de meşgul olduğu[7] ve hattâ Konya'da Alâ'addin tepesinde bir rasathanede rasat yaptığı söylenmekte [8] ise de buna dâir eserinde bir

[1] Bk. Halil Edhem, Düvel-i İslâmiyye, s. 363
[2] Bk. bu eser s. 35
[3] Safīna-i Mavlavīya, c. III, s. 5
[4] Ahmed Eflâkî, Ariflerin menkıbeleri, c. I, s. LXXIX (Önsöz)
[5] Bk. bu eser, s. 331; C. II, s. 611
[6] Bk. bu eser, s. 272, 559, C. II, VIII. bölüm, 45
[7] Safīna-i Mavlavīya, ayni yer.
[8] A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra mevlevîlik, İstanbul, 1953, s. 129.

teşkil eder[1]. Manāḳıb al-'ârifîn'de bu iki çeşit bilgi de bulunmaktadır. Nitekim eserin metni sonulan birinci cildinde daha çok rivayet yoluyla nakledilen hâdiselere dâir bilgiler, sekiz dokuz ay sonra yayınlanacak olan ikinci cildinde ise, kendi görgüsüne dayanan bilgiler yer almaktadır. Ancak rivayet yoluyla nakledilen bu bilgiler de bazı hataları düzeltilmek suretiyle çok defa asıl tarih kitaplarının verdiği malûmatı teyid etmekte veya tamamlamaktadır.

Aḥmad Aflākî'nin tercüme-i hali

Eserinin muhtelif yönlerden arzettiği ehemmiyetine rağmen Aḥmad Aflākî'nin tercüme-i hâline dâir gerek kendi eserinde gerekse eski kaynaklarda derli toplu bir bilgiye rastlanmaz. Hayatı hakkında bilinenler, sadece eserindeki bazı kayıtlarla bazı mevlevî ricalinden bahseden kaynaklardaki[2] eksik ve yanlış malûmata istinad etmektedir. Bu bakımdan meselâ hangi tarihte doğduğu, nereli olduğu, tahsilinin seyri baba ve annesinin kimler olduğu bilinmemektedir.

Asıl adı Aḥmad olup[3] daha çok Aflākî nisbesi ile tanınmıştır[4]. Ayrıca Ulu 'Ārif Çelebi'ye intisabettiği için 'Ārifî nisbesini de almıştır[5]. Lakabı olan Şams al-din'e ise *Manākib al-'ārifîn*'nin nushalarının ferağ kaydı ile Sâkıb Dede'nin "Safîna-i Mavlavîya" adlı eserinde rastlanmaktadır[6]. Sultan Veled'i (ölm. 712 h./1312 m.) idrâk ettiğine, 761 h./1360 m. de öldüğüne ve tahsilini Konya'da tamamladığına bakılarak onun 685-690 h./1286-1291 m. yılları arasında doğduğu tahmin edilebilir. Metni sunulan bu eserin yakında intişar edecek olan ikinci cildinde[7], babasının, Saray şehrinde

[1] Meselâ : Bk. bu eser, s. 20, (Çagatay'ın ölümü), s. 22 (Ahlat'ın muhasarası), s. 23 (Yassı Çemen savaşı) de verilen yanlış tarihler gibi.

[2] Şâkıb Muştafâ Dede, Safîna-i Mavlavîya, c. III, s. 5

[3] Bk. bu eser, c. II, VIII. bölüm, 27, 43

[4] Bk. bu eser, c. II, VIII. bölüm, 45 v.b.

[5] Halen Konya Müzesinde bulunan mezar taşındaki kitabe (bk. A. Gölpınarlı, Mevlânâ'dan sonra mevlevîlik, İstanbul, 1953, s. 131)

[6] Şâkıb Dede, ayni eser, ayni yer

[7] VIII. bölüm, 73

ÖN SÖZ

Aḥmad Aflâkî'nin, doğunun büyük mutasavvıf ve şâiri Mavlānā Calāladdīn'le etrafında bulunanların hal tercümelerine dâir en geniş bilgiyi ihtiva eden ve metni sunulan "*Manāḳib al-'Ārifīn*" adlı bu eserinin, ayrıca H. VII - VII / M. XIII - XIV. asırlardaki Anadolu Tarihi için nekadar mühim bir kaynak olduğu mâlûmdur[1]. Bu devirlere dair tarihî kaynakların pek mahdut oluşu, bu eserin tarih bakımından arzettiği değeri bir kat daha artırmaktadır. Kaldı ki çok defa himayesine sığındığı bir hükümdarın emri ile tarih yazan müelliflerin verdikleri bilgileri kontrole ve tamamlamağa yarayan menâkıb - nâmelerin birincilere tercih edilen tarafları da vardır. Gerçekten çok defa hâdiseleri, himayesine sığındıkları hükümdarların istedikleri veya dışardaki hâdiseleri saraydan duyabildikleri şekilde anlatan müelliflere nazaran kendi tarikatinin veya şeyhinin propagandasını yapmak için geniş halk kitleleri arasında dolaşan ve dolayısiyle cemiyet içinde cereyan eden hâdiseleri bizzat yakından görebilen ve çok def'a herhangi bir tesire kapılmadan olduğu gibi anlatan menâkıb-nâme müelliflerinin verdikleri bilgi daha doğrudur. Bu gibi hususiyetleri yanında, ayrıca çok defa eski tarih kitaplarında bulunmıyan halkın ictimâî durumu ile psikolojik durumunu da aksettiren menâkıb - nâmelerin ihtiva ettikleri tarihî malûmatın dâima ihtiyatla kullanılması icabettiğine de işaret etmek gerekir. Nitekim bir menâkıb-nâme müellifinin, kendinden önce vukubulan hâdiselere dâir yazılı bir kaynağa istinad etmeden başkalarından kulaktan duyma verdiği mâlûmâtta rastlanılan tarih hataları onun zayıf tarafını

[1] Cl. Huart, De la valeur historique des memoires des derviches Tourneurs, Journal Asiatique, onzième serie, Tome XIX, Avril-Juin 1922, s. 308 - 317.

Fuad Köprülü, Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları, Belleten 1943, c. VII, s. 422 v. d.

Ahmed Eflâkî, Arifîlerin menkıbeleri, Türkçeye çeviren Tahsin Yazıcı, Türk-İslam klâsikleri 26, Ankara, 1953, C. I, s. XL-XCV (Önsöz).

TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARINDAN
III. SERİ — No. 3

ŞAMS AL-DİN AḤMAD AL-AFLĀKİ AL-ʿĀRİFİ

MANĀḲİB AL-ʿĀRİFĪN

(Metin)

I. Cilt

Yayınlıyan

TAHSİN YAZICI

Metin dışında yedi tıpkı basım vardır

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ — ANKARA
1 9 5 9

MANĀḲİB AL-ʿĀRİFĪN

I. Cilt

فهرست مطالب کتاب

مقدّمهٔ مؤلف . . . . . ۲ ـ ٦

فصل اوّل : ذکر مناقب سلطان العلماء بهاء الدین ولد ۷ ـ ٥٥

فصل دوم : ذکر مناقب برهان الدین المحقق الترمذی ٥٦ ـ ۷۲

فصل سوم : شرح مناقب مولانا جلال الدین الرومی . . ۷۳ ـ ٥۷۳

مقدّمهٔ ناشر بزبان ترکی . . . . . 27 ـ 5

K I S A L T M A L A R

B = Bursa Genel Kitaplığı Eşref-Zâde Dergâhı 1203 No. lu Manāḳib al-ʿārifīn nushası

Bh = Aynı nusha üzerinde sonradan yapılan tashih ve ilâveler.

K = Konya Âsâr-i Atika Müzesi 2158 No. lu Manāḳib al-ârifin nushası

Kh = Aynı nusha üzerinde sonradan yapılan tashih ve ilâveler.

Z = Süleymaniye Kütüphanesi Serez kitapları 1794 No. lu Manāḳib al-ʿārifīn nushası

Zh = Aynı nusha üzerinde yapılan tashih ve ilâveler

H = Cl. Huart, Les Saints des derviches tourneurs, c. I-II, Paris, 1918-1922.

T = Ahmed Aflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, çeviren Tahsin Yazıcı. Dünya edebiyatından tercümeler, Şark Islâm Klâsikleri : 26, C. I - II, Ankara, 1953 - 1954.

MA= Mavlānā Calāladdin Rūmī, Maṣnavī, nşr. Alā' addavla, Tahran, 1315, c. 1-6,

MN= Mavlānā Calāladdin Rūmī, Maṣnavī-i maʿnavī, nşr. R. A. Nicholson c. 1-2, 3-4, 5-6. London, 1925, 1929, 1933

V = Bahā' Valad, Maʿārif, Nşr. Badīʿaz-Zamān Furūzānfar, Tahran, 1333 h. ş.

aşağıda bahsedilecek olan tercümesinden Türkçeye çevrilmiştir. *Konya Dergisi*'nde tefrika edilen bu tercüme kitabın üçüncü bölümüne kadar devam ettikten sonra durmuştur[1].

Yabancı dillerdeki tercümeleri

Manāḳib al-'ārifīn tam olarak sadece fransızca'ya, ondan önce de parçalar halinde İngilizce'ye çevrilmiştir. Cl. Huart tarafından Fransızcaya yapılan tercüme (= **H**) "Les saints des derviches tourneurs, récits traduits du persan et annotés par Cl. Huart, Paris, 1918-1922, c. I-II" unvanını taşımaktadır. Eserin parçalar halindeki İngilizce tercümesi ise J. W. Redhouse tarafından kendi Mesnevi tercümesinin birinci cildinde (s. 1-135) çıkmıştır[2].

Manāḳib al-'ārifīn'in mahiyeti, değeri, nushaları, tercümeleri ve sunulan neşrin dayandığı esaslara dair imkân nisbetinde bilgi verilmek maksadiyle kaleme alınan bu önsöz'e son verilirken nâşir, yanlış-doğru cedvelinin bazı mülâhazalarla II. cildin sonuna bırakıldığını bildirir, eserin baştan itibaren yirmi formaya yakın bir kısmının matbua provalarını bir defa okuyarak gözden kaçan bazı hataların düzelmesine yardım etmek lûtfunda bulunan sayın hocası Prof. H. Ritter'e, eserin bir an önce basılmasını sağlıyan Türk Tarih Kurumu Genel Direktörü sayın Uluğ İğdemir'e ve Kurum'un gayretli basımevi müntesiblerine teşekkürlerini bildirmeği yerine getirilmesi gereken büyük bir borç sayar.

TAHSİN YAZICI

[1] Bk. Ahmed Eflâkî, Ârîflerin menkıbeleri, c. I, s. XCIX (önsöz)

[2] Bk. C. A. Storey, Persian literature a bio-bibliograpical survey, Volum I, part 2, s. 938

Farsça metni baskıya hazırlanırken yapılan bu tercüme, Farsça şiirlerin, âyetlerin, hadîslerin ve arapça kısımların tamamının Türkçesini ihtiva etmesi bakımından şimdiye kadar Türkçe'ye yapılanların en tam olanıdır. Birinci baskısı tükenmiş olan bu tercümedeki her rivayetin bulunduğu sahife sunulan metnin notlarında T rumuzu ile gösterilmiştir. Yakında yapılacak ikinci baskısında rivayet no. ları da konulacağı için okuyucu tercümesi ile aslını kolayca karşılaştırabilecektir. Ayrıca ikinci baskı, tamamen sunulan metne uydurulacaktır.

Muhtasar türkçe tercümeleri

Manāḳib al-'ārifîn'in biri, doğrudan doğruya Farsça aslından ihtisar edilmek suretiyle manzum olarak, diğeri ise Calāl ad-DIn Muḥammad al-Hamadānī'nin *Ṣavāḳib al-manāḳib* adıyla vucuda getirilen Farsça muhtasar nushasından olmak üzere yapılan kısa tercümeleri vardır. Muhtelif kimseler tarafından yapılan bu tercümeler şunlardır:

1) Kamāl Aḥmād Dede (ölm. 1026 h -1617 m. den sonra) [1], *Tarcuma-i manāḳib-i Mavlānā*, [2] H. XI. *asrın* başlarında Manāḳib al-'ārifîn'deki malûmat ihtisar edilmek suretiyle nazmedilmiştir. Ayrıca eserin manzum olan kısımları da önce asılları yazıldıktan sonra nazmen türkçeye çevrilmiştir.

2) Ṣanā'î mahlası ile şöhret bulan Darvîş Ḫalîl (ölm. 950 h./1543-4 m.) [3], *Ṣavāḳib* tercümesi [4], Ṣavāḳib al-Manāḳib'dan bir takım değişiklerle yapılan bu tercüme, Kanunî Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir.

3) Darvîş Maḥmūd Masnavîḥvān (ölm. 982 h. / 1003 m. den sonra) [5] *Tarcuma-i Ṣavākib* [6], Ṣavāḳib al-manāḳib'in tam tercümesi olup 998 h. de kaleme alınmıştır.

4) Naci Nikret Baştak, *Manāḳib al-'ārifîn tercümesi*, Üniversite kütüphanesindeki bir yazma ile karşılaştırılarak Cl. Huart'ın

[1] Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, s. 134
[2] Nushalarının tavsifi için bk. H. Ritter, aynı makale, s 134
[3] Tercüme-i hali için bk. H. Ritter, aynı makale, 131
[4] Muhtelif nushaları için bk. aynı makale, 131
[5] Tercüme-i hali için bk. aynı makale, s. 131
[6] Muhtelif nushaları için bk. aynı makale s. 131-3